HEINECCIO, Johann Gottlieb

Jo. Gottl. Heineccii... Historia juris civilis romani, ac germanici, qua utriusque origo et usus in Germania ex ipsis fontibus ostenditur / commoda auditoribus methodo adornata, multisque observationibus haud vulgaribus passim illustrata. -- Editio veneta prioribus auctior et correctior. -- Venetiis : Ex Typographia Balleoniana, 1742

XXXII, 612 p., [4] h. pleg., *12, 2*4, A-Z12, 2A-2B12, 2C6 ; 12º

Apostillas marginales

1. Derecho romano-Historia 2. Zuzenbide erromatarra-Historia 3. Derecho civil-Historia-Alemania-S. I-XVIII 4. Zuzenbide zibila -Historia-Alemania-I-XVIII. m. I. Título

R-5071 R.100023. --Enc. perg.

JO. GOTTL.

HEINECCII JC.

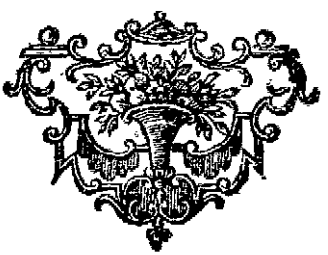
S. REG. MAJ. PRUSS. CONSIL. INTIMI, & Jur. ac Philoſ. in Illuſtri Fridric. P. P. Ord.

HISTORIA JURIS CIVILIS ROMANI, AC GERMANICI,

QUA UTRIUSQUE ORIGO ET USUS in GERMANIA *ex ipſis fontibus oſtenditur.*

COMMODA AUDITORIBUS METHODO adornata, multiſque Obſervationibus haud Vulgaribus paſſim illuſtrata.

Editio Veneta prioribus auctior & correctior.

VENETIIS,
Ex Typographia Balleoniana.
MDCCXLIV.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegiis.

LECTORI BENEVOLO S. P.

QUæ mihi hunc adornandi libellum octavo abhinc anno fuerit occaſio, AMICE LECTOR, quamque pæne præcipiti feſtinatione ille a me tunc in chartam conjectus ſit, ex ea, quam primæ editioni præmiſi, præfatione, ſatis, ut opinor, perſpexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea ſcriptione ſatisfeciſſe videar quam pauciſſimis, iiſque ſaltim, quibus nihil, niſi quod eximia quadam cura ſcriptum perpolitumque ſit, placere ſolet, perfe-

ctius quid atque elegantius ſint a me deſideraturi. Quum enim ea ſim tenuitate ingenii, ut & ſi adnitar, omneſque animi nervos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto minus mihi ſperare licuit, ſubitaneum hoc & vix ſatis præmeditatum opuſculum ulli viro docto, maxime in tam ubere, quem ſæculum noſtrum vidit, talium librorum proventu eſſe placiturum? Enimvero multo aliter, quam meueram, res accidit. Tantum enim abeſt, ut Hecyræ Terentianæ foro exploſus ſit hic libellus, ut tametſi auditorum tantum uſibus initio deſtinatus tamen & extra academiæ noſtræ pomeria inveneriit lectores, & diſtractis pæne divenditiſque exemplaribus omnibus, nova eaque nitidior editio jam pridem flagitari cœperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo ſunt perſpectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici ſtudio ruperunt viri integerrimi JO. & HERM. VERBEE-

KII, qui alieni ab exeſcrabili illo libellos alienos furtim recudendi conſilio, cum priore bibliopola ita compoſuerunt rationes, ut ei jure recudendi hanc juris hiſtoriam ultro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemptores nullis ſibi parcendum ducerent ſumptibus, ut & ſplendidiſſimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi viſus ſum lectoribus æquis, ut, qui antea imperfectum illud opuſculum tam æquo animo tulerunt, ii jam aliquid ſi non perfectius, at accuratius tamen limatiuſque a me accipiant. Itaque tot licet occupationibus diſtractus, infirmaque valetudine prope oppreſſus, me recenſendo huic libello accingo, multa, quæ deeſſe videbantur, ſuppleo, quædam novis veterum teſtimoniis firmo, quædam, ut fit, emendo ac muto, idque tanto ſtudio, ut ſi quis opus hoc novum eſſe crediderit, eum ego non aberraturum a vero eſſe exiſtimem. Fecerimne operæ pretium, tuum, BENE-

VOLE LECTOR, erit judicium. Me certe nova hæc opera navata juriſprudentiæ maximopere delectavit, ut adfirmare poſſim, illam mihi & curas, quibus tum excruciabar pleraſque, abſterſiſſe, & ad amiſſas difficili morbo vires recuperandas firmandaſque mirifice profuiſſe. Ceterum ne ſic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim ſpicilegium. Experiundo enim didiciſſe mihi videor, nullam eſſe difficiliorem veteris hiſtoriæ partem, quæque pluribus egeat, paucioribuſque inſtructa ſit ſubſidiis, quam hiſtoriam juriſprudentiæ. Sive enim veterum rerumpublicarum, ſive eccleſiæ Chriſtianæ res & fata quis ſcribere conſtituerit, tot exſtant incorrupta veteris ævi monimenta, ut ſe copia fere inopem redeſſe animadvertat. At quis, quæſo, veterum vel ad hiſtoriam juris ſcribendam, vel vitas jureconſultorum enarrandas adpulit animum? Quotuſquiſque tot doctorum hominum, qui reipublicæ

Ro-

Romanæ annales accuratiſſima induſtria condiderunt, ea quæ ad artem noſtram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIUS HALICARNASSENSIS ea, quæ de jure & legibus, earumque interpretatione obſervatu digniora eſſe animadvertebat, diligentius videtur perſequutus. Sed inviderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, ut, quæ ab anno ab U. C. CCCXII. acciderunt, hodie fere ſciamus juxta cum ignariſſimis. Livius enim, & ſi qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello præclare geſtas, quam quæ circa leges evenerint, memoriæ prodiderunt, & ſi quid de his quoque memorant, illas, quæ ad rempublicam pertinere viderentur, quibuſque tamquam ſeditionum flabellis populum agitabant Tribuni plebis, paullo diligentius deſcripſerunt, pleriſque, quæ ad jus privatum ampliſicandum perlatæ fuerant, vel prætermiſſis, vel levi ſaltim brachio tactis. Plura ejus generis eaque præclara procul dubio in tot li-

bris ſuis obſervaverant veteres jureconſulti, qui, ſi exſtarent integri, non magnopere fortaſſis laboraremus. Sed hos quoque ſive Triboniani induſtria, ſive illætabili quodam artis noſtræ fato amiſimus, ut pro inſtructiſſimo adparatu & ferculis delicatioribus, hodie reliquiis duntaxat, tamquam paraſiti, perfruamur. Solum POMPONII fragmentum nobis ſervavit Tribonianus, ſi ſervatum dici poteſt, quod nobis ubique, ut videtur luxatum, mutilatumque ſupereſt. Saltim plura ac pleniora non ſcripſiſſe jureconſultum, nemo ſibi temere perſuaſerit, niſi ſimul totum enchiridii libellum duabus tribuſve plagulis conſtitiſſe, velit exiſtimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum ætas in beatiora ſæcula inciderat, juris originem, progreſſum, fata, legum auctores, eorumque finem ac conſilia, edictorum, ſenatuſque conſultorum ætatem, juriſconſultorum vitam, ac quæ eorum in juriſprudentiam exſtiterunt, merita, diſcere potuerunt. Jacent

hodie

hodie tot excellentissimi ingenii viri pæne omnes illacrymabiles & obruti multa nocte, quia carent vate sacro, &, si dicendum, quod res est, nondum juris historiam, sed ejus pauciſſima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum evasit, æqui profecto bonique consulendum, & quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris, de jurisprudentiæ fatis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an præstiterim nescio, conatum me saltim esse id præstare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parsisse & scio, & quem vis, qui libellum perlustrare voluerit, facile perspecturum, arbitror. Quandoquidem vero, qui adhuc in eo argumento versati sunt, plerique non nisi Romanæ jurisprudentiæ fata descripserunt: me idem agentem facile subegit patriæ caritas, studiumque, quod jam a mul-

multis annis enucleando juri patrio impendi, haud mediocre, ut & hujus historiam cum illa conjungerem, maxime quum post HERM. CONRINGIUM, qui primus Germanorum Germanici juris origines exposuit, pauci fere reperti sint, qui inventis ab eo aliquid adderent, iisque, quæ CONRINGIO defuerant subsidiis ad locupletandam pulcherrimam hanc historiæ partem uterentur. Jam innumera viderat CONRINGIUS; (quid enim scire quisquam vellet, quod docere non posset ingenium istud sine exemplo maximum?) at sexcentis qui post eum e situ & pulvere in lucem protracti sunt, rerum Germanicarum scriptores, innumeraque, quæ postea prodierunt diplomata, ille non viderat. Ex quibus sane permulta suppleri posse a viris doctis, quæ in opere illo CONRINGIANO desiderantur, facile intelligitur, Ipse sane, cui per alia negotia non tantum fuit otii, ut irem per omnes Germanorum annales, omnesque veteres chartas.

tas & diplomata perluſtrarem, plura tamen hujus induſtriæ ſpecimina in brevi hoc opuſculo mihi videor dediſſe, neque dubito, quin multo plures ejuſdem generis obſervationes colligi poſſint ab iis, qui vel majore inſtructi adparatu, vel otio magis abundantes, vel feliciore ingenio præditi ſtudium, induſtriamque ad illuſtrandam patrii juris hiſtoriam conferent. Quibus ſi me mea hac ſcriptione veluti igniculos quoſdam injeciſſe animadvertero; næ ego mihi operæ feciſſe pretium uberrimumque lucubrationum fructum cepiſſe videbor. Interea, dum alii meliora dederint, utere meis, tuamque benevolentiam, quæ mihi & ſeneſcenti paullatim ad quidlibet in reipublicæ litterariæ commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quæſo, conſerva, atque illibatam. Vale, LECTOR BENEVOLE. Halæ pridi. Id. Mart. MDCCXL.

PRÆFATIO

Primæ editioni præmissa.

QUod plerosque facere animadvertimus, qui præfationes scribunt, ut vel rerum, quas explicant, utilitatem ac præstantiam verbis ornatissimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam suspendant: eorum ego hic nihil facere constituo. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIÆ JURIS utilitatem satis perspiciunt harum rerum intelligentes, eamque reipsa experiuntur quotidie; ita apud imperitos & veteris barbariei fatores frustra verba facerem, neque ulli mortalium tantum est flumen ingenii, tanta scribendi dicendique vis ac copia, ut his hominibus, vel ad ipsum elegantiorum litterarum nomen cohorrescentibus, non dicam persuadere, sed verosimile tantum facere possit, earum ullam in jurisprudentia utilitatem esse. Et sane quis fieri posset, ut illi harum deliciarum suavitatem salubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus sentibusque vescuntur, asperumque illum victum cal-

ceatis

ceatis istis dentibus suis facillime subigunt? Quare quum & rem in se commendatissimam verbis extollere, supervacuum: & surdis narrare fabulam, molestissimum videatur: de utilitate præstantiaque hujus studii, ut prædiximus, jam non disseremus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, ut, relicta illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo jam olim ibi non sine fructu studiosæ juventutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, & quamvis novam illam migrationem, declivi jam ætate, quantum fieri potuit, deprecarer, ejusque tædio conditiones splendidissimas, a REGIBUS ac REBUSPUBLICIS potentissimis mihi propositas aliquoties repudiassem, Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, operamque dedi, ut obsequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam esse, re ipsa ostenderem. Inciderat hæc profectio mea in illud annitem-

tempus, quo Halæ prælectionum publicarum privatarumque jam pridem factum fuerat auſpicium, nec integrum mihi erat, a diſciplinarum quarumdam interpretatione munus meum auſpicari, niſi turbare vellem ordinem, quem doctores celeberrimi jam inde a feliciſſimis academiæ hujus primordiis religioſe ſervarant. Ne tamen paucos hos menſes otio ac ſilentio tranſirem, ſtatui juventuti ſtudioſæ publice ea prælegere atque inculcare, quæ tortuoſum juriſprudentiæ iter ac veluti Labyrinthum ingreſſuræ inſtar fili Ariadnei eſſe poſſent. Expenſis itaque, quæ huc facere videbantur, univerſis, ſubductiſque rationibus, hanc feci cogitationum mearum ſummam, nihil illis fore utilius, nihilque fructuoſius, quam ſi iis juris tum Romani, tum Germanici, origines ac progreſſum paullo accuratius enarrarem, ex ipſaque hiſtoria oſtenderem, quis, utriuſque illius juris in foro uſus ſit, & quantum decipiantur ac decipiant, tum qui, ut jus Rom. in exſilium agant, Germanicum neſcio quod, in tribunalibus unice regnare contendunt, tum qui, recepto in ſubſidium illo jure, tantam rerum converſionem factam eſſe exiſtimant, ut moribus patriis foro, ac veluti

uti aqua & igni interdictum sit. Nec vero auditoribus, qui magno numero ad has acroases confluebant, deesset libellus, quem & in adjutorio, & domi, præ manibus haberent, breves has positiones in chartam conjeci, calamo tam festinante, ut sæpenumero schedæ adhuc madidæ in officinam mittendæ essent. Quamvis autem mihi veniam paratam fore putem apud æquos rerum arbitros, si quædam vel prætervisa, vel non satis ad amussim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen possum, me aut pauca observasse mihi videri, quæ non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breviter perstrictis iis, quæ jam ab aliis accuratius tradita noveram, ea, quæ vulgo vel omitti, vel perperam proponi solent, diligentius explicasse, meque multo plura atque exquisitiora ejus generis additurum, si eò usque vitam produxerit summum Numen, ut limam iterum subeat libellus pæne extemporarius. Ita enim comparatum est hoc studiorum genus, ad quod nos horis tantum subcessivis furtim velut is referimus, ut quotidiana lectio multas nobis observationes novas suffician, quibus ea quæ olim in chartam conjeceramus, mirifice illustrari locupletaque

aique possint. Cujus rei ut quædam specimina hic demus, pauca, quæ interea, dum prælum fervebat, animadvertimus, veluti per lancem saturam recensere juvabit, ita tamen, ut chartæ habeamus rationem, & temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Libro priore (1) fusius egimus de edictis magistratuum, solideque, nisi fallimur, demonstravimus, Dictatores, Consules, Censores, Prætores, Ædiles curules, Tribunos plebis, quin & Præfectos prætorio, adeoque omnes fere magistratus, edicta de rebus ad curationem suam pertinentibus reddidisse, quin ideo HONORARIUM illud jus dictum esse, quod omnes, qui Romæ honoribus fungerentur, ipsique adeo sacerdotes, nedum magistratus, jus illud edicendi sibi arrogarent. Frustra adhuc desideraveram aliquot magistratuum, qui edicta proposuerint, exempla, veluti præfectorum urbi, præfectorum Augustalium, & quæstorum, in quæ tamen interea, dum plagellæ hiæ typis describebantur, aliud plane agens, incidi. Præfecti enim urbi Turcii Aproniani, edicta bina, alterum de feriis, alterum de nundinis, non micatione, sed ad exa-

gium

(1) § LVI. *seqq.* p. 52 [*h. ed.* § 61. p. 54.]

gium vel ſtateram vendundis, alterum de ſuariis eorumque canone vinario, integra exſtant apud Gruterum (2): ſimiliaque aliorum præfectorum paſſim memorat Ammianus Marcellinus (3), eo notatu digniora, quo magis ex illis patet, etiam poſt edictum perpetuum hos præfectos edicta juriſdictionis ſuæ cauſſa promulgare non deſiiſſe. Ita & Præfectos Ægypti Auguſtales eo jure uſos eſſe, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconſulare imperium ὑπάρχους Αἰγύπτου vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loca regum in Ægypto egiſſe*, apud eoſque & *lege agi* potuiſſe, & *eorum decreta perinde habita eſſe, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent*. At nondum tamen occurrerat locus, quo diſerta fieret edictorum ab iiſdem propoſitorum mentio. Talem poſtea præter ſpem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Avidium Flaccum, præfectum Auguſtalem, crudelem alioquin & flagitiis omnibus coopertum hominem, eo tamen maxi-

me

(2) *Inſcript. p.* DCCXLVII. 6. 7.
(3) *Hiſt.* XXVII. 9. XXVIII. 4.
(4) *Expedit. Alex.* III. 5. *p.* 110.
(5) *Hiſt.* I. 11. & *Annal.* XII. 60.
(6) *In Flacc. p.* 966.

me nomine laudat, quod primis præfecturæ suæ annis τὴν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλασεν εὐνομίας, *quod bonas leges in urbem Alexandrinam, & totam provinciam, induxerit*. Quod profecto non aliter, quam proposito edicto provinciali, fieri potuit: ut jam non dicam de edictis repentinis, quæ, prout res inciderent, promulgasse eumdem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique & Quæstores eo jure usos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8): *L. Octavio & C. Cottæ Coss. Senatus permisit, ut vini & olei decimas, & frugum minutarum, quas ante te Quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus, quæ ipsis videretur*, EDICERENT. Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romæ fecisse, quod antea Quæstores in provinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, ut dubitari non possit, quin & Quæstoribus commune jus edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA JURIDICA ROMANA, Constantinopolitana & Berytensi diximus, ad easque

ad

(7) *Ibid. p.* 972. (8) *Orat. in Verr. III.* 7.
(9) *Lib. I* §. 313. *p.* 332. [*h. ed.* §. 361.]

ad ſæculum ſextum uſque magnum concurſum factum eſſe oſtendimus. Subdubitavi adhuc, an & ſub Gothicis, & Langobardicis Regibus, itemque ſub Imperatoribus Francicis & Germanicis, florem ſuum conſervarit Romanum iſtud gymnaſium. Sed reperi quædam veterum teſtimonia, quæ id adfirmandum eſſe ſuadent. Apud Caſſiodorum (*) enim Athalaricus, Rex, Profeſſoribus Romanis ſtipendia integra perſolvi jubet, in illiſque numerat etiam *juris expoſitorem*. Et in pacto, inter Leonem PP. VIII. & Ottonem M. in Synodo Lateranenſi anno MCDLXIV. inito, a Theodorico de Niem (10), Melch. Goldaſto (11), Jo. Schiltero (12), aliiſque edito, ſub finem dicuntur ea omnia facta eſſe *in patriarchio Lateranenſi, in eccleſia S. Salvatoris, ſynodo conſtituta a pluribus viris catholicis, Epiſcopis, & Abbatibus, inſuper judicibus & LEGIS DOCTORIBUS*, per quos quum intelligi nequeant Doctores, ſollemni ritu in academiis creati, (quos ætas illa ignoraſſe omnino videtur,) manifeſtum eſt intel-

(*) *Var. IX.* 21.
(10) *de jure & privil. imp. p.* 248.
(11) *Conſtit. Imp. Tomo I. p.* 34.
(12) *Inſt. Jur. publ. Tom. II. Lib. II. Tit. X.*

telligi professores legum, qui Romæ tum docendi munere fungebantur. Quo quantivis pretii testimonio simul confirmatur, quod alibi observavimus (13), juris civilis in foris Italiæ a Justiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuisse auctoritatem, quamvis proströmis temporibus defuerint, qui cupidæ legum juventuti viam ad jurisprudentiam monstrarent, & ob eam potissimum causſam desertam hanc ab aliis provinciam PEPO, IRNERIUS, aliique Bononienses, occuparint.

Libro posteriore (14) observavimus, omnes provinciales, Italos, Gallos, Hispanos, qui sub Francorum, Ostrogothorum, Wisigothorum, Burgundionum, Langobardorum imperio vixerint, juris Romani usum retinuisse. Eam observationem mirifice illustrat doctissimus Ant. Matthæus (15), qui multis demonstrat, eos, quamvis a populis istis Germanicæ originis oppressos, se tamen adhuc *Romanos & cives Romanos*; omnesque provincias, in qui-

(13) *Lib. I. §. CCCXXXIX. p. 340.* [*h. ed. §. CCCCXIV.*]
(14) *Lib. II. §. XIII. p. 364. §. XV. p. 366.*
(15) *de Nobilit. Lib. I. Cap. XXVII. p. 107. seqq.*

quibus degerent, quantumvis a barbaris perdomitas, *Romaniam* vocasse. Ex quo facile patet, cur in manumissionum formulis apud Marculfum alioſque, manumissis etiam ea tempestate præter libertatem concedatur *jus civitatis Romanæ* (16), quod tamen tum in eo tantum constitisse arbitramur, quod jure Romano, si vellent, uterentur, neque inviti adstringerentur barbarorum, ceu vocabant, legibus. Dixi, jure Romano eos, si vellent, uti potuisse. Optionis enim jus unicuique dabatur, qua potissimum lege vivere vellet, idque constituerat Lotharius Imp. (17) cujus hæc est sanctio: *Volumus, ut omnis Senatus & populus Romanus interrogetur, quali vult lege vivere, ut sub ea vivat.* Ac proinde sæpenumero factum est, ut sententiam mutarent, &, qui se antea juri Romano submiserant, postea aliam aliamque eligerent: id quod apud Langobardos potissimum viduæ faciebant, vivis quippe maritis horum legibus adstrictæ, iisdem vero solutæ, simulac solutum esset matrimonium (18).

Quæ

(16) *Form.* Lindenbrog. *XCI. XCVI. XCVIII. CI.* Baluz. *Adpend. Capitul. n. CV. Tom. II.*
(17) *Capitul. ann. DCCCXXIV. Cap. V.*
(18) *Cap. Lothar.* apud Baluz. *Tom. II. Cap. XIV.*

Quæ de uſu juris Romani in Germania, qualis ſæculo XIV. fuerit, diſſeruimus, (19) ea jam multis illuſtrari poſſent, maxime ex inſigni ejus ævi monimento, puta PHIL. DE LEYDIS *libro de cura reip. & ſorte principantis*, primum Leidæ MDXVI. impreſſo, poſteaque nitide recuſo Amſt. MDCCV. 4. Floruit hic Belga, teſtibus Deſſelio (20) & Jo. Meruſio (21), adulto jam ſæculo XIV. impetratiſque Aureliæ Doctoris Decretorum honoribus, primum jus pontificium Pariſiis aliquamdiu explanavit, poſteaque in Belgium redux, circa annum MCCCLXIX. in Guilielmi Bavari, Hollandiæ Comitis aula conſenuit, fato functo anno MCCCLXXX. Ex ejus libro paſſim adparet, quæ tum fuerit juris in Belgio ac Germania facies. Quantæ tum dignitatis fuerint Doctores juris civilis, quantumque ſplendorem, vel potius πολλῶ φαντασίαν adfectarint, diſcimus ex caſu XXXIII. (22) ubi proponit ſpeciem: *Quidam legiſta, non doctorizatus, nec legum dominus, nec Profeſſor, impetravit ab Imperatore, ut inſignia doctoralia deferret, videlicet AURI ORNATUM*

(19) *Lib. II. §. 67. p. 416.* [*h. ed. §. 68.*] (20) *Biblioth. Belg. p. 775.* (21) *Athen. Batav. Lib. I. p. 72.* (22) *p. 99.*

TUM in FRÆNIS, CALCARIBUS & SELLIS EQUESTRIBUS; numquid conceſſum valet? Hic patet, quod non. En Doctores ejus ſæculi, auſpiciis Imperatorum creatos, qui jure nobilibus proprio, fræna, ephippia & calcaria auro exornandi utebantur. Quumque ſuo loco oſtenderimus, juriſperitos tum nihil reliqui feciſſe, ut uſum ac præſtantiam artis ſuæ ubique commendarent, quin eo factum eſſe, ut in urbibus celebrioribus ſequente ſæculo Syndicorum munere fungerentur (23): idem multo citius in Gallia, Anglia & Belgio factum eſſe, ex eodem libello diſcimus. Ait enim (24): *Similiter ad habendum initium legalis experientiæ, eſſet & alia via, ut in quolibet bono oppido eſſet per principem ſtatutus unus juriſperitus, cui provideretur de congrua penſione, cujus providentia decideréntur ſingulæ, ut fit in Francia, Anglia, Flandria, & aliis ordinatis patriis.* Non adjungit auctor Germaniam, cui potius alibi (25) ideo male ominatur, quod minor ibi ſit juriſperitorum copia, minorque auctoritas. *Notum eſt tamen*, inquit, *quod iſtud pri-*

(23) *Lib. II. §. XCVII. p. 450.* [*h. ed. §. 98.*]
(24) *Caſ. LX. p. 121.* (25) *Caſ. XXXVIII. p. 121.*

privilegium pluribus privatis conceſſum eſt, & obſervatum propter defectum juriſperitorum, qui magnus eſt in regno Alamanniæ, quod Principibus iſtis ad magnum cedit juris & honoris detrimentum. Non dicit, nullos ibi juriſperitos eſſe, (id enim falſum fuiſſet, ceu in opuſculo demonſtravimus, (26) ſed minorem tantùm numerum, quam tanti imperii amplitudo exigere auctori videbatur. Fortaſſis etiam multos Germanorum Principes civitateſque adſpernari audivit civilem illam ſapientiam, *miratos*, quod de majoribus noſtris memoriæ prodidit Vellejus Paterculus (27) *ſolita armis diſcerni jure terminari.* Id enim ipſe ſubinnuere videtur Philippus noſter, dum porro ſcribit (28): *Et igitur bene felix patria, in qua plurimi præſunt ſapientes. Hic ſumas argumentum, multum expedire reipublicæ, viros habere litteratos, qui LEGES noverint & JURA MAJORUM. Et facit pro regno Franciæ & contra ALLEMANNOS, qui ſtudia litterarum minus frequentant, in ipſius reipublicæ maximum incommodum, ruinam & jacturam. Hinc VIOLENTIA MAGNA publica deformatur urbanitas:*

præ-

(26) *Lib. II. §. LXVII. p. 416.* [h. ed §. 68.]
(27) *Hiſt. II. 118.* (28) *Caſ. VI. p. 24.*

præsidet LUPORUM RAPACITAS, *& ipsi Principes ignominiæ subjacent, nec honorem & statum cognoscunt sibi ipsis & subditis suis imperandi. Unde in politicis dicitur: Felix illa civitas, in qua philosophi sunt præsides.* Nimirum majorum erat Germanorum ferocia, quam ut statim novitate incognitæ disciplinæ mansuescerent, sibique extorqueri paterentur arma, in quibus jus omne positum habebant, neque æquo animo ferebant, mores patrios a juribus peregrinis in exsilium agi. Quod & ipse Philippus iniquum ratus ejusmodi jurisperitos rempublicam capessere volebat, *qui* LEGES *nossent, &* JURA MAJORUM, id est, qui juris patrii peritiam cum accuratiore jurisprudentia conjunxissent.

Sed ad alia properemus. In libro priore (29) de LIBRIS FEUDORUM, nec non de ANT. MINCUCCII & BARTH. BARATERII operibus feudalibus; in posteriore (30) de JURE FEUDALI SAXONICO & SVEVICO seu ALAMANNICO egimus. Sed & hic quædam tunc se nobis subduxerunt, quæ addita mal-

(29) *Lib. I.* §. CCCXLV *p.* 345. §. CCCXLVII. *p.* 349. [*h. ed.* §. CCCCXXI. *&* CCCCXXIV.]

(30) *Lib. II.* §. LXXVI. *p.* 426. §. LXXXII. *p.* 432. [*h. ed.* §. 77. *&* 83.]

lemus. Dici enim quædam debuisset de JURE FEUDALI OSNABRUGENSI, quod edidit illustris Academiæ nostræ Cancellarius, JO. PETRUS A LUDEWIG. (31) cujus in has litteras merita grato animo agnoscent posteri, quamdiu istis suus honor erit, pretiumque, quo dignæ sunt, statuetur. Notitiam præterea dare potuissem JURIS FEUDALIS FLANDRICI, cujus Codex MSC. membranaceus, sæculo circiter XIV. nitide exaratus exstat in bibliotheca publica Franequerana, haut parum illustraturus ea, quæ de feudorum illorum indole a Jac. Curtio (32), Jac. Marchantio (33), Fridrico a Sande, (34) aliisque traduntur. Denique, quod maximè nollem, nescio quo fato contigit, ut nihil dixerim de libro insigni DE BENEFICIIS, quem ab illustri Eybenio acceptum, tamquam ἀνέκδοτον cum eruditis dissertationibus de libri hujus veteris auctore, fato, vetustate, raritate & usu anno MDCCVIII. in Selectis feudalibus edidit CHR. THOMASIUS, edoctus postea ab aliis, eum jam pridem

(31) *Reliqu. MSC. Tom. II. p. 297.* (32) *Conjectur. ad Vivid. I. 18. II. 6.* (33) *Descript. Flandr. lib. de feudal. Flandr. morib.*
(34) *Consuet. Feud. Gelr. Tract. I. Tit. III. § XII.*

dem cum Franc. Duareni *Commentario in conſuetudines feudales* editum eſſe a Jo. Havichorſtio, *Colon. Agripp.* MDLXIX. 8. ſub titulo: *Liber vetuſtus de feodis, ſive feudis, item de ordine placitationis & urbano beneficio, per aphoriſmos diſtinctus*. (35) Laudaverat eum jam Marquardus Freherus, (36) qui ſub Saxonicis Imperatoribus ſcriptum putabat, quod in eo feuda ſemper beneficia vocarentur. Eidem hac in re ſuffragatur laudatus Thomaſius (37) eo inprimis motus argumento, quod neporibus jus ſuccedendi in feudo negetur, (38) quos tamen ad ſucceſſionem jam admiſerit Conradus Salicus Imperator. (39) Contra Lotharii Saxonis temporibus auctorem vixiſſe cenſuit vir doctiſſimus, Nic. Hie. Gundlingius. (40) At rem omnem conficere videtur locus inſignis iſtius libelli, (41) ubi dicitur, *Regem, quem eligant Teu-*

(35) *Summariſche Nachr. von auſerleſenen Buchern. Part. XXIV. pag.* 1007. Thomaſ. *Adpend. Sel. Feud. Tom. II. p.* 429. *ſequ.*

(36) *Not. ad Conſt. de expedit. Rom. ad verba feodo ſuo.*

(37) *Diſſ. de libri vet. de benef. auct. §. XXV. XXVI.*

(38) *§. V. XX. XXIV. XXV. XLIV. LXXVI.*

(39) *L. Feud. I. 1. 2.*

(40) *in Diſſ. de unione elector. §. XXI.*

(41) *§. VI.*

tonici, quum Romam vadat ordinari, secum adducere debere *sex principes, qui primi sint in ejus electione, ut pateret Apostolico Regis justa electio*. Hinc enim manifestum est librum hunc paullo post Lotharium scriptum sub Conrado III. vel Fridrico Ahenobarbo. Ante Lotharium enim neminem Imperatorum judicium de electione sua Pontifici Romano detulisse, pluribus jam demonstravit Gundlingius. (42) Ex quo autem Lotharius ille Pontificis jura cognoscere cœperat: hoc judicium tributum Curiæ Romanæ, adeo, ut in Cærimoniali Romano (43) legamus, *electum Regem, futurum Romanorum Imperatorem debere decretum electionis Pontifici ostendere, hunc vero solere, viso decreto, & examinata electione in sacro Senatu, habitaque sufficienti informatione, tam super forma electionis, quam super idoneitate & habilitate personæ electi, per commissarios a se constitutos, ad instantiam dicti electi ipsum electum in spiritualem filium suum & ecclesiæ Romanæ suscipere*. Sed notatu dignum est, auctorem Cærimonialis, dum subjungere voluit exempla Imperatorum, qui hoc observarint, non nisi *Carolum IV. & anteæ Henricum VII. & Albertum, ejus prædecessorem*

(42) *Gundlingian. Part. III. p. 216. sequ.*
(43) *Cærimon. Rom. Lib. I. Sect. V. Cap. I.*

ceſſorem, & Rudolphum, nominaſſe adjeciſſeque quidem *& plures alios* hocque, intellexiſſe, Lotharium, ejuſque aliquot ſucceſſores. Et quibus, quæſo, temporibus magis convenit numerus ille principum ſenarius, quam Conradi III. quibus, proſcripto Henrico Superbo, & dubia aliquamdiu Saxoniæ & Bavariæ poſſeſſione, unus ex primariis Germaniæ Principibus deerat, adeoque ſex tantum ſupererant, quorum ſuffragia in eligendis Imperatoribus prærogativa donari jam tum ſolebant? His ergo demum temporibus prodiit monimentum præſtantiſſimum, ex quo pleraque decerpſiſſe juris feudalis Saxonici & Alamannici auctores, jam ab aliis obſervatum eſt. Nec in eo ego quidem quidquam deprehendo, quod iſti tempori minus conveniat, quum & beneficii vox ſequioris ævi ſcriptoribus non ignota ſit, & nepotes diſertis verbis a ſucceſſione excludantur nuſquam, ſed ſub *filiorum* vocabulo commode ſatis comprehendi poſſe videantur.

Sed hæc quoque ſcribentem, & plura tecum, LECTOR, confabulari volentem interpellant me operæ, & præfationem non ſine convicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum,

re-

reliquis, quæ dicenda supererant, alii occasioni sepositis. Tu itaque vale, meisque conatibus fave. Halæ e museo prid. Kal. Octobr. MDCCXXXIII.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del Padre Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel Libro intitolato: *Jo. Gottl. Heineccii J. C. Historia Juris Civilis Romani, &c.* non esservi cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimenti per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 6. Agosto 1742.

(Alvise Mocenigo 2.° Rif.
(Zuanne Querini Proc. Rif.

Agostino Bianchi Segr.

Adì 9. Agosto 1742.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contro la Bestemmia.

Alvise Legrenzi Segr.

IN-

INDEX
ET SERIES CAPITUM.

LIB. I.

DE ORIGINE, PROGRESSU, Variisque Mutationibus Juris Romani.

CAPUT I.

De origine & progressu juris Romani sub Regibus. pag. 1.

CAPUT II.

De statu juris Romani ab exactis Regibus ad latas Leges XII. Tabularum. 13

CAPUT III.

De statu juris Romani post XII. Tabulas ad tempora Augusti. 35

CAPUT IV.

De statu juris Romani a Cesare Augusto ad Constantinum Magnum Imp. 163

CAPUT V.

De statu juris Romani a Constantino M. ad Justinianum Imp. 364

CAPUT VI.

De compositione juris Justinianei, ejusque in Oriente & Occidente usu & fatis ad nostra tempora. 395

LIB. II.

DE ORIGINE ET PROGRESSU JURIS GERMANICI.

CAPUT I.

De jure Germanico ante Caroli M. imperium. 438

CAPUT II.

De progressu juris Germanici a Caroli M. temporibus ad Lotharium III. Imper. 469

CAPUT III.

De statu juris Germanici a Lothario Imp. ad tempora, quibus in Germania Academiæ institutæ. 490

CAPUT IV.

De statu juris Germanici a conditis Academiis ad nostra tempora. 532

HISTORIA JURIS CIVILIS.

LIBER PRIMUS.

DE ORIGINE, PROGRESSU, VARIISQUE MUTATIONIBUS JURIS ROMANI.

CAPUT PRIMUM.

De Origine, & Progreſſu Juris Romani ſub Regibus.

§. I.

ROMA, Albanorum colonia, ſed initio magno advenarum, maxime ad aſylum Romuli confluentium, concurſu, poſtea & totis civitatibus gentibuſque deditiis intra mœnia receptis ſenſim ſuppleta, mores ac religionem majoris patriæ, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in ſcripturam nondum eſſent redacti: *urbs Roma initio ſine*

Quomodo Romani initio ſine lege & jure certo?

lege certa, sine jure certo, egisse dicitur a Pomponio *l. 2. §. 1. D. de orig. jur.*

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p. 35.* Romam diserte vocat τ῀ Ἀλβῶν ἀποικίαν, *Albanorum coloniam*. Et paullo post *p. 57.* addit. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τῆ Νομήτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ πεντηκοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τ῀ Ἰλίου ἅλωσιν ἀποικίαν στέλλουσι Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλῳ καὶ Ῥώμῃ τ῀ βασιλέως αὐτῶν ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην. *Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* CCCCXXXII. *Albani, Romuli & Remi ductu,* COLONIAM *miserunt, condiderunteque* ROMAM. Uti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probavit Ez. Spanhem. *de usu & præst. numism. tomo I. Dissert. IX. p. 580. sequ.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. p. 353. edit. nov.* diserte scribit, eos communia habuisse ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά. *cum sacra, tum alia jura civilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum?

Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis planè legibus, nulla actionum norma sub urbis incunabula usus sit: (qui enim fieri potuisset, ut sine lege in civitatem coalesceret turba incondita, & extorris patria hominum colluvies?) sed sensus est, Romanos initio jure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. III. 26.* Justin. *Hist. I. 1. XI. 7.* Porphyr. περὶ ἀποχῆς *Lib. III. p. 283. edit. Lugdun. 1620.*

* Ni-

* Nimirum lex lata Pomponio est jus constitutum seu scriptum. Id vero ipse opponit *juri incerto* vel consuetudini. *Sine jure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege & jure scripto viverent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. p. 19.* Similiter Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. X. p. 627.* Οὔπω γὰρ τότε ὧν ἦτε ἰσονομία πρὸς Ῥωμαίοις, ἔτε ἰσηγορία, ἔτε ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. *Nondum enim erat apud Romanos jus æquum omnibus civibus, nec omnibus ex æquo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTURAM *relata erant jura omnia.* ubi itidem *ἰσονομία* opponitur τοῖς ἐν γράφαις δίκαιοις.

§. III.

Quum vero, ut in nova civitate permulta inciderent, quæ ad illos antiquæ patriæ mores componi non poterant: res ipsa popolscit, ut ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quæ vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist. XC.* Justin. *Hist. I.* 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANU *a Regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* Regum arbitria defectum legis supplebat.

* Dionys. Halicarn. *Lib. X. p. 627.* ubi de statu juris civilis sub Regibus: τὸ δίκαιον ἦν ἐκείνων τῶν νόμος ἰδίων. *Jus ab illis constitutum pro lege erat.* Quoties ergo nova aliqua ac repentina inciderent: toties ipsi Reges erant νόμος ἔμψυχος, *viva ac spirans lex*, uti loquitur Philo *de vita Mosis Lib. II. p. 506.*

§. IV.

Hinc Edicta regia pro lege erant.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a civibus vellent Reges Romani: id propositis, vel per præconem promulgatis EDICTIS præcipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORUM regiorum ALBIque REGII, veluti Livius *Lib. I. Cap.* 32. & 44. Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. *Lib. IV. p.* 216. *Lib. V. p.* 278. MANUS ergo REGIA erat potestas regum edicendi, quæcumque e republica videbantur, quæque legibus & moribus patriis nondum erant definita. Quo sensu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap. IX.*

§. V.

Mox tamen leges flagitavit populus.

Eum reipublicæ statum vel ideo æquo animo ferebat populus, quod Reges ad fastigium hujus majestatis non ambitiose popularis, sed spectata inter bonos moderatio justitiæque fama evexisset. Quandoquidem tamen, uti recte observavit Cicero *ad Familiar. Lib. IX. Epist. XVI. omnia incerta sunt, quum a jure discessum est, nec præstare quisquam potest quale futurum sit id, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine*: non sane mirandum est, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipso paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitasse, * & tales quidem, quas ipse curiatis comitiis sciviſſet.

* Li-

* Libertatis enim argumentum id eſt certiſſimum, *ſi leges imperent*. Ariſtot. *Polit. III.* 16. Hinc veteres ſcriptores civitates *liberas* LEGUM; *regna* PRINCIPUM REGUMque eſſe, dicebant, legibusque redditam eſſe cenſebant civitatem, quæ ſe in priſtinam libertatem adſeruiſſet. Teſtimonia plurima Lucani, Quinctiliani, Claudiani, aliorumque melioris ævi auctorum collegit Jo. Fridr. Gronovius *in Statium Papin. Silv. Diatr. I. Cap. II. p.* 11. *ſequ.* Addo ego, & Græcos ita loquutos, veluti Ariſtotelem, qui dum *Politic. III.* 11. ex inſtituto quærit, πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων; *præſtetne a bono viro regi, an a bonis legibus?* manifeſto imperium boni viri pro principatu; imperium bonæ legis pro libertate accipit. Hinc ſemper, qui libertatis, iidem & εὐνομίας adpetentiſſimi eſſe ſolent.

§. VI.

Idque & reip. forma exigere videtur.

Immo hoc vel ideo ſuo quodam jure poſtulabant Romani, quod Romulus ipſe non merum principatum inſtituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. III.* 2. & *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* vulgò colligunt, ſed ſummum imperium ita communicaverat cum patribus, & populo, ut REX ſenatui præeſſet, populum rogaret, bella adminiſtraret, & jus in urbe diceret: PATRES conſilia cum rege de republica caperent, magiſtratuſque gererent: POPULUS denique in comitiis de legibus de bello & pace, nec non de magiſtratibus creandis curiatim ferret ſuffra-

gia. * Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. pag.* 87.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria esse observat rerumpublicarum genera: esse tamen *& quartum genus, quod Romani commenti sint, ut ex his tribus unum efficerent.* His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata esse, memoriæ prodit, ut adeo merito miremur, virum doctissimum Scipionem Gentilem *in Disp. illustr. de jure publ. Rom. disp. I. §. II. p.* 8. scribere non dubitasse: *Quod Pomponius scribit: Initio civitatis nostræ omnia manu a Regibus gubernabantur, quod nihil aliud est, quam summum omnium rerum arbitrium ac judicium penes eos fuisse: id de Regibus Romanis dici non posse, nec a Pomponio dictum, existimamus.* Adeo totam illam legem Pomponio abjudicare mavult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse*: quod his verbis veram *καμβασιλείας* describi putaret.

§. VII.

Hinc latæ leges curiatæ.

Hinc ipse ROMULUS *Leges quasdam curiatas ad populum tulit. l. 2. §. 2. D. de orig. jur.* Quum enim ipse populum universum primum in tres TRIBUS, *Tatiensem, Lucerem* & *Ramnetem*, hasque deinde in triginta CURIAS descripsisset: Dionys. *Lib. II. p.* 82. *sequ.* Festus *voce Curia*, quoties ferendæ essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris & addicentibus auspiciis, eum rogabat verbis sollemnibus: VELITIS JUBEATIS, *Romani*.

mani. (QUIRITES enim multo poſt a Romulo in cœlum, ut fingebant, rapto cognominari cœperant: Flor. *Hiſt. I.* 1.) Quo facto curiæ ibant in ſuffragia, & quod plures ſciverant, id pro lege erat: & legis curiatæ nomine veniebat. * Unde lucem capit definitio legis §. 4. *Inſt. de jure nat. gent. & civ.*

* Videntur LEGES CURIATÆ tantum ad Servii Tullii Regis tempora obtinuiſſe. Hic enim nova inventa populi partitione in claſſes, ut potentiorum atque opulentiorum ſuffragia plebis infimæ turbæque proletariæ conſiliis prævalerent, pleraque per comitia CENTURIATA explicavit. Acceſſerunt poſtea demum comitia TRIBUTA, in quibus plebiſcita potiſſimum fiebant tribuum ſuffragiis. Demum libera republica tam raræ eſſe cœperunt LEGES CURIATÆ, ut eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magiſtratibus majoribus imperium militare auſpicii cauſſa deferebatur. Liv. *Lib. V. Cap. 46. & Lib. IX. Cap. XXXVIII.* De qua *lege curiata* inter viros doctiſſimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem interceſſiſſe diſputationem novimus. Scripta amœbea eo pertinentia *Theſauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. p. 531. ſequ.* inſeruit Grævius.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMULO perlatarum veſtigia paſſim exſtant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus ſe a Jo. Barthol. Marliano accepiſſe, ſcribit *ad Leges Romuli p. 22. Tomi I. Juriſpr. Rom. & Attic.* (eam enim a ré-

Exempla legum Romuli.

[illegible] manu esse, nemo negaverit. vid. Strumium, de Fontes Jurisp. Rom. Sect. I. [illegible] sed apud auctores veteres, [illegible] ex quibus eas colligerunt cum alii, tum Cujacius, Augustinus, Julius Pomponius, Sextus Pedius, Ulpianus. Et ne omnibus recurram, Paul. Merula in Legib. Rom. Cap. I. [illegible] ut alios, XII. tot Justinianus Novell. XXXIX. post Ex Simianus Cod. I. De Jure Fisc. qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

* Tales leges ad jus privatum & animadversionem in hac materia hominum pertinentes, apud Dionys. Halicarn. lib. II. p. 95. tum sequentes: Mariti, quos secundum suas leges sortiuntur in manum, uxoribus hanc accipiendi facultatem esse. Patres in liberos jus vitæ & necis, dominis vero mancipiorum jus esse. Tantum venumdandi & manumittendi a patria potestate eximunt. Sordidiora sellulariaque artes omnes ne faciunto, sed liberis militaribus reipsa militare vacanto. Tum merum mulier ne bibito. Ex aliis leguminibus hæc colligunntur: SEI PAUCIORES CLIENTEI ERAUDEWEXIT, SACER ESTOD. Sext. ad Virgil. Eneid. VI. v. 6. Quod natum erit, parentes occidito. Monstrosos quoque sine fraude exponere jus esto. Plures liberos tollito. Plutarch. in Romulo p. 30. Hæ quoque fragmenta Legis Romuli de matrum in filiorum servitia apud Festum in Plautus: cui consultum debilis mulierum Sabinarum a Romanis raptarum fœcundum, suspicatur Merula de Leg. Rom. Cap. II. §. 4. Reliqua Romuli institutæ ad sacra & sacerdotia, atque adeo ad jus publicum, pertinent.

§. IX.

§. IX.

Sed & sequentes Reges leges quasdam antiquas ad populum tulisse constat. Ex NUMA quidem POMPILIO eas praecipuum, quae ad sacra pertinere vitae sunt, adjecit. Tacit. *Annal. III.* 26. quas inde in aedis pontificum una recidere diutius destiterit. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II.* p. 114. De TULLI HOSTILII legislatione vetera habemus eundem Dionysium *Lib. III.* p. 99. qui *Lib. III.* p. 186. laudat legem de testamentis ex publicis tabulis, ad suam usque aetatem observatam. Repetita etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III.* 26. qui tamen Numae praecipue, avi, institutis in ullum assumsse fertur. Liv. *Hist. I.* 32. Vide num a Numa Tullo Hostilio & Anco.

* Sacris illis institutis, quibus simulacrum Egeriae nympha compellat auctoritatem conciliabat, Liv. *I.* 19. Dionys. *Lib. II.* p. 102. callide usebatur Numa ad eo actiones vitandi legibus civilibus inficiendi. Sic ut vires diligentius parcerent divos fingebat *ne quis Deos ex vita impia timeret*. Plin. *Hist. nat. XII.* 1. *XVIII.* 2. Ne infantes humani sepeliendis cadaveribus aemilique impenderent, instituerat, *ne quis vivo magnum reliquerit*. Plin. *ibid. XII.* 1. neve pilleo nisi figuratos ad gallinatum emeret. Plin. *ibid. & XXIII.* 24. Ne arminii nefarie moverentur: neve gallinaceus gallinaceum in civitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide praecepit, ut *Terminus Deus esset, & si quis terminum commisset, ipse cum bubus Deus fieret*

esset: Dionys. Halicarn. *Lib. II. p.* 133. Festus *in voce Termino. Ne pellex aram Junonis tangeret: si tetigisset, crinibus demissis agnum feminam cæderet.* Fest. *in voce Pellices.* Denique, *ut Fidei numen omnes metuerent.* Dionys. *ibid. p.* 134. Proprie ad leges civiles Numæ pertinent sequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi & natis ejus arietem offerat.* Festus *in voces Parricida. Si filiusfamilias, volente patre, uxorem duxerit, patri ejus venumdandi potestas ne esto. Vidua intra decem menses luctus ne nubito.* Plutarch. *in Numa p.* 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quæ prægnans mortua fuerat, nisi excisso partu humetur.* Ejus enim auctorem esse NUMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. & Senatuscons. p.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagoræ institutis Numæ ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Strom. Lib. I. p.* 304. Euseb. *præparat. evang. Lib. IX. Cap.* 6. *p.* 410. Sed, uti prius vix probabile; ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liv. *Hist. l.* 18. Dionys. *Lib.* 2. *p.* 120.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQUINII PRISCI lex, quæ quidem ad jus privatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TULLII, non curiatæ tamen, sed centuriatis, uti videtur, comitiis perlatæ. *Quas deinde omnes uno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyran-

tyrannus, acturus TARQUINIUS SUPERBUS. Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. V. p.* 278.

* SERVIUS TULLIUS non modo Romuli & Numæ leges revocavit in uſum: Dionyſ. *Lib. IV. p.* 216. & 220. ſed & plures novas ſanxit, veluti de judiciis, Dionyſ. *ibid. p.* 228. de libertinis civitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap. XXIV.* de civibus ob æs alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. p.* 215. de filio patrem verberante: Feſtus *in voce Plorare.* Denique de contractibus & injuriis privatis, Dion. *Lib. IV. p.* 216. Unde Tacitus *Annal. III.* 26. *Præcipuus*, inquit, *Servius Tullius ſanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent.* Nam cum in toto imperio ſuo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, ut non modo de patrum, ſed & regia poteſtate dimidium detraxiſſe videretur. Dionyſ. *ibid. p.* 228.

§. XI.

Sed non diu tyrannidem tulit ferociſſimus populus. Mox enim regnari Romæ deſiit, poſtquam TARQUINIUS SUPERBUS ex magno imperio non niſi maximam retinens licentiam, everſis legibus, oppreſſoque populo, civium ſuorum incurrit odia, regno ipſaque civitate pulſus anno V. C. CCXLIV. Flor. I. 7. Regii imperii finis.

§. XII.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuiſſe paucas, eaſque, ſive verba, ſive rem ipſam conſideres, priſcam ſimplicitatem ubique redoluiſſe, Legum Regiarum indoles.

fini tamen reipublicæ, qui in potentia bellica consistebat, * si pauciſſima Numæ inſtituta exceperis, tam callide attemperatas, ut Romulum ipſis Græcorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p. 94. ſequ.*

* Fuit nova reſpublica ex earum numero, quarum finis eſt, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον νομοτεθῆναι, *ut cuncta ad potentiam bellumque gerendum inſtruantur.* Ariſtot. *Polit. VII.* 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiſcua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia inſtituenda portus eſſet: non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem eſſe poſſe novæ reipublicæ, ac proinde ipſe auctor erat civibus ſuis, ut omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis ἐν μὲν τοῖς ἀβουλοις πολέμοις τὸ διὰ τῆς ὅπλων κράτος, ἐν δὲ τοῖς ἐμφυλίοις παροξυσμοῖς τὸ ὁμοφρονεῖν, καὶ σώφρονα, καὶ δίκαιον ἑκάστῳ βίον. *in externis bellis armorum potentiam, in civilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque & juſtitiam.* Dionyſ. Halic. *Lib. II. p. 79.* Et ad hunc finem pleræque leges Regiæ comparatæ fuerunt. Pleræque, inquam. Numam enim id in primis egiſſe, ut ferocem populum ad pacis ſtudia paullatim inflecteret, jam ſupra diximus. Flor. *Hiſt. I. 2. c. 8.*

C A-

CAPUT II.

De statu juris Rom. ab exactis regibus ad latas Leges XII. Tab.

§. XIII.

REgibus *lege tribunicia*, id est, a Junio Bruto, tum tribunorum celerum, lata, exactis, bini consules reipublicæ eorum loco præesse cœperunt, eadem auctoritate potestateque, ac olim Reges, ut, si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur. * Liv. *Lib. II. Cap.* 1. Unde & *Regia majestatis imperium* consulatus vocatur a Livio IV. 2. Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora, vel solitudine, corrumperetur*: CONSULES*que adpellati pro Regibus, ut, consulere se civibus suis debere meminissent.* Flor. *Hist. I. 9.* Exactis regibus bini creati consules.

* Vere ergo manebat forma reipublicæ pristina, ut nomen magis, quam potestas Regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salva erant, quæ antea habuerant, jura: nec populo jus de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum: id præcipue agebant patres, ut oppressa plebe respublica paullatim aristocratiæ schema indueret. Sane id consilium non celavit, sed ingenuo professus est Appius Claudius, dum objurgatus a Valerio

ob

ob calida illa plebem opprimendi conſilia, his ſe verbis defendit: Α' δὲ εἰς χαλεπότητα, ἢ πονηρῶν ἀνδρῶν προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἐπικαλῶν ἑαυτῷ ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ἀφίσταμαι, κοινὰ πάντων ὑμῖν ἐγκλήματα. *Quod autem me difficilem adpellavit, & malorum hominum anteſignanum, infenſumque plebi, & paucorum potentiæ ſtudioſum, quod* ARISTOCRATIAM *tuear: communia mihi vobiſcum ſunt crimina.* Dionyſ. Halicarn. *Lib. VI. p.* 386. *ſequ.*

§. XIV.

Qualis tum juris Romani facies.

Jam quæ ab eo tempore fuerit juris Romani facies, paucis ita deſcribit Pomponius: *Exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hæ exoleverunt, iterumque cœpit populus Romanus incerto magis jure & conſuetudine ali, quam per latam legem: idque prope VIginti * annis paſſus eſt. l. 2. §. 3. D. de orig. jur.*

* Non congruit annorum numerus, ſi legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, ſed ſexaginta fere anni elapſi ſunt: ut probabile ſit, primam ſylabam VI majuſculis litteris expreſſam ſignum numeri ſenarii fuiſſe, adeoque legendum eſſe SEXAGINTA. V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiſſ. ad l. 2. de Orig. jur. p.* 21.

§. XV.

Leges regiæ adhuc pro moribus valebant.

Enimvero id denuo non ita accipiendum eſt, ac ſi interjecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum *jus incertum legi latæ* opponat Pomponius (§. II.) ſenſus

fus est, leges regias non amplius, tamquam jus scriptum, sed, tamquam mores majorum & consuetudines patrias, viguisse. Tantum enim abest, ut leges, olim a Regibus latæ vel populi scito abrogatæ sint, vel non usu exoleverint, (quod jam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Cap. IV. p. 66. sequ.*) ut permultas a primis Coss. confirmatas esse, quasdam & in ipsas XII. Tabulas migrasse satis constet*.

* Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 278. Τὰς μὲν πρὸς συμβολαίων, τὰς ὑπὸ Τυλλίου γεγραμμένας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικὰς καὶ δικαίους, ἐς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσατο. *Leges Tullii, de contractibus, humanas admodum & populares, quas in universum Tarquinius sustulerat, revocarunt in usum.* Et paucis interjectis: Καὶ τἄλλα ὅσα κατὰ τοὺς πρότερος ἐθισμοὺς ἐκράτουν, ἀνέδοσαν. *Ceteraque omnia secundum priscas consuetudines facere permiserunt.* Non ergo valebant amplius leges regiæ, tamquam jus scriptum, nisi quatenus de novo legibus sacratis essent firmatæ. Et hinc *jus patriæ potestatis*, quod ex ipsius Romuli legibus esse, observavimus, (§. VIII.) MORIBUS *esse receptum*, testatur Ulpianus *l. 8. D. de his qui sui vel al. jur.*

§. XVI.

Et quis, quæso, dubitet, quin post Tarquinii etiam exsilium legum regiarum usus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas singulari opere collegerit C. PAPIRIUS? * Sane si nullus plane earum legum superfuisset usus: eas colligendo ma-

Hinc jus Papirianum.

maximas nugas egisset Papirius. JUS istud PAPIRIANUM, quod SEXTO potissimum *libro* leges *civiles*; reliquis *sacras* comprehendisse videtur, *l. 2. §. 2. D. de orig. jur.* luculento commentario illustraverat GRANIUS FLACCUS, *l. 144. D. de verb. signif.*

* Hujus CAJI PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. p. 178.* addiditque, eum Numæ leges post Ancum Regem in usum revocasse, tamquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI prænomen habuit ille juris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges civiles, idque vel inde probatur, quod Cujacius se in codice MSC. legisse testatur *in libro VI. Papirii*: ut facile nota numeri senarii in prænomen mutari potuerit. Non magis verum est PUBLII prænomen, quod occurrit in eadem *l. 2. §. 36. D. eod.* adeoque & ibi erravit Pomponius, nisi legere malis: *in primis peritus publicis juris Papirius*.

§. XVII.

Cujus interpres Granius Flaccus.

GRANIUS ille FLACCUS, de cujus gente & libris quædam non vulgaria observavit Ludov. Carrio *Emendat. l. 4.* Julio Cæsari fuit σύγχρονος, ceu ex Censorino *de die Nat. Cap. III.* observavit V. C. Car. Andr. Duckerus *de vet. jurisconf. Latin. p. 156.* Laudat enim ibi Censorinus *Granii Flacci librum, quem ad Cæsarem de indigitamentis scriptum reliquit*. Idem ergo videtur, cujus exstitit in jus Papirianum commentarius, qui tamen jam pridem

dem haud levi jurisprudentiæ incommodo periit *.

* Exstat fragmentum bene longum, quod ipso jure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. III.* 11. ex Granii vero Flacci potius commentario esse observavit V. C. Petrus Vvesselingius *Observ. I.* 4. Immo ex eodem probabile est, Servium & Festum depromsisse fragmenta legum regiarum, quæ supra (§. VIII. * & IX. *) attulimus. Nam ne illa quidem stilum redolere temporis, quo Romæ regnatum est, notavit Jo. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguæ Cap. III.* §. *V. p.* 224.

§. XVIII.

Pauciores tamen superfuisse leges regias, quam quæ novæ reipublicæ formæ sufficerent, facile est ad intelligendum, idque ipse observavit Dionysius Halicarn. *Antiqu. Lib. X. p.* 627. dum scripsit: Τούτων ὃ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ὑπηκόοις ὑφ' ἀρχόντων ἀρισίνδην ὑποδεικνυμένων ἀκολουθεῖν ἔθη τὰς ἀρχάς· κομιδῇ δ' ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς τε βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν. *Id jus maxima ex parte constabat virorum potestate praditorum praejudiciis, & PERPAUCA in sacris libris habebantur, quæ legum vim obtinebant.* Hinc quemadmodum initio Reges pleraque, de quibus leges scriptæ non exstabant, MANU, (§. III.) id est, propositis edictis, (§. IV.) GUBERNABANT: ita consules, non minore, quam Reges, auctoritate præditi, (§. XIII.) edictis tum pleraque moderabantur. * Quæ deerant, Edictis supplebant Consules.

*Rem

* Rem luculenter eodem loco probat Dionyſius, ubi diſerte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἀποδιδοῦσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα, τὰ βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τῶν δικαίων διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι περὶ ἀλλήλων ὑπὲρ ὁπωσδήποτε ἐκείνοις τὰ δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν. *Imperio regio ceſſante, eoque ad annuos magiſtratus translato, inter cetera regia officia juris quoque cognitio ad eos translata eſt, atque illi, lite quacumque de cauſſa inter aliquos orta, jura reddebant.* Poſtea obſervat ea, quæ conſtituiſſent; poſtea, tamquam translatitia ſervata eſſe a ſucceſſoribus: ut ne dubitari quidem poſſe videatur, quin de edictis conſularibus loquatur Dionyſius.

§. XIX.

Tribunorum plebis origo & poteſtas.

At his conſulatus luminibus non parum offecit nova poteſtas TRIBUNORUM PLEBIS, anno ab exactis Regibus decimo ſexto creatorum a plebe, per truculentiam patriciorum ad ſeditionem conſternata, quum, facta in montem ſacrum ſeceſſione patribus & id novum libertatis præſidium, & *leges ſacratas* * extorſiſſet. Livius *Lib. II. Cap.* 32. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 9. *ex.* 7. Elor. *Hiſt. I.* 23. His enim creatis, initio numero quinque, poſtea decem, Liv. *Lib. III. Cap.* 30. patres non modo ſua de conſtituenda ariſtocratia conſilia valde turbata, ſed & legislatoriæ poteſtatis partem non minima in plebem translatam eſſe non ſine indignatione animadverterunt.

* *Sacratæ* dicebantur hæ leges, quia iis erat

naſ-

ſancitum, ut ſi quis adverſus illas feciſſe diceretur, alicui Deorum cum familia pecuniaque ſua SACER eſſet. Feſtus *in voce Sacrata*. Hinc alibi, ubi de *ſacro homine* differit, adducit veterem formulam: SI QUIS EUM, QUI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus ſacratis tum latis accurate egit Car. Sigon. *de jure civ. Rom. I. 6. p. 26.* de aliis tali ſanctione pœnali munitis Radulph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. Cap. 15. p. 295. ſequ. Theſaur. jur. civ. Tom. II.* Non enim hæ tantum, ſed omnes ſimili ſanctione munitæ leges SACRATÆ vocantur. Perizon. *Animadv. Hiſt. p. 418. ſequ.*

§. XX.

Ex eo tempore frequentiſſimi ac pæne quotidiani eſſe cœperunt furores tribunicii, non modo adverſus impotentem patrum dominationem, ſed & ad evertendam ariſtocratiam, quam Senatus adfectabat. Quin novas jam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas hæc, tamquam ad minuendam Patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, niſi unus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liv. *Lib. IV. Cap. 49. Libr. VI. Cap. 35.* Dionyſ. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 658.* Quæcumque vero plebs, plebeio illo rogante magiſtratu, conſtituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inſt. de jure nat. gent. & civ.* quemadmodum leges proprie dictas, id eſt, a toto populo latas POPULISCITA elegan-

Plebiſcita ab iis non lata.

gantèr vocat Cornelius Nepos *Alcibiad. Cap. V.*

§. XXI.

Lex Aterfia Tarpeia.

Quò frequentius itaque plebiscita condebantur; eo rariores erant LEGES, ut post illas a Junio Bruto, primo Consule, latas, & aliquot Valerias & Publilias non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEIA, anno U. C. CCC. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, ut liceret omnibus magistratibus, τὸς ἀνοσιοῦντας ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴ ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιῶν. τὸ μέντοι τίμημα ἐκ ὅσι αὐτοῖς ζημιῶσαν, ὁπόσον ἐθέλοιεν, κατέλιπον, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ἔρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα: *suæ potestatis fecere reos multare: multæ tamen modus non multantium arbitrio relictus esset, sed ab ipsis præfinitus, ne sibi licet multa, quantumvis grandis, duos boves & triginta oves excederet.* * Dionys. Halic. *Lib. X. p. 674.*

* Ita hanc legem describit Dionysius: at plura tamen de illa notanda sunt ex aliis auctoribus. Nam primo satis probabile est pro δύο βόας καὶ τριάκοντα προβατα inverso ordine legendum esse δύο προβατα καὶ τριάκοντα βόας. Quum enim minor ovium, quam boum proventus esset: Festus *in voce Peculatus* disserte scribit: *Ante æs aut argentum signatum, ob delicta pœna gravissima erat* DUARUM OVIUM & TRIGINTA BOUM. Deinde, quum hæc pœna ante æs signatum exigi consueverit, æs autem Romæ primum signaverit Servius Tul-

Tullius Rex : Plin. *Hist. nat. XVIII.* 2. *XXXIII.* 3. unusquisque videt, hunc mulctæ modum non primum hac lege, sed jam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus, Jo. Koolius, Ultrajectinus, lib. ho singulari *ad legem Ateriam Tarpejam Cap. II. p.* 1507. *Thesaur. jur. Tomo V.* observat, duo potissimum hac lege sancita fuisse, primum ut omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperent: quum antea id jus soli consules habuissent. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674. Alterum, ut numerum ovium boumque certa pecunia, & quidem ovem æris denis, bovem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att XI.* 1. Festus *in voc. Æstimata, Ovibus, Mulcta*. An vero & modus hic ea lege primum definitus sit, ut mulcta duas oves & triginta boves non excederet, merito dubitat ob locum Festi *in Peculatus*, ex quo hunc pœnarum modum jam ante æs signatum obtinuisse vidimus. Cetera ex hac lege nata postea esse videntur edicta Prætoris: SI QUIS JUS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l. 1. D. si quis jus dic. non obtemp.* itemque: SI QUIS IN JUS VOCATUS NON IERIT, QUUM EUM IRE OPORTERET, UT IS IN MULCTAM PRO JURISDICTIONE MAGISTRATUS CONDEMNETUR. *l. 2. pr. & §. 1. D. si quis in jus voc. non ierit.*

§. XXII.

PLEBISCITA vero, quæ ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis ad jus publicum, quam ad pri- Lex Terentilla de legibus scribendis.

privatum, pertinebant. Quum vero conſules tantum non regiam majeſtatem affectarent; Tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent; adeoque neutra pars alteri poteſtatem ferendi leges concederet; miſera fuit juris conditio tantiſper, dum ferociſſimus Tribunorum anno U. C. CCXCIII. ad plebem ferret, *ut quinque viri crearentur legibus de imperio conſulari ſcribendis. Quod populus in ſe jus dederit, eo conſulem uſurum.* Liv. III. 9. Quin &, *ut juri de omnibus negotiis publicis æque, ac privatis, ſcribendo decemviri crearentur.* Dionyſ. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 629.*

§. XXIII.

SC. de legatis in Græciam mittendis plebiſcito firmatum.

Magna hæc ac diuturna ſeditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno U. C. CCC. auctore T. Romilio in legis Terentillæ ſententiam factum eſt SC. ut legati mitterentur in Græciam, qui deſcriberent Græcarum civitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBUS FERUNDIS, extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio, tribuno plebis, plebiſcibito firmatum eſt. Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Libr. X. pag. 675. ſequ.*

§. XXIV.

Ii in Græciam miſſi leges deſcripſerunt.

Miſſi itaque eodem anno in Græciam legati, non decem, uti apud Pomponium

in

in *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* est, cujus textum tamen levi verborum trajectione emendat V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. p.* 21. sed tres, SP. ALBUS, A. MANLIUS VULSO & SER. SULPICIUS CAMERINUS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quæ postea præcipuus fuit fundus legum XII. Tabularum. * Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 676.* Liv. *Lib. III. Cap. 31.*

* A quibusnam vero civitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Livius *Lib. III. Cap.* 31. attamen *& alias Græciæ Civitates* addit. Contra *accita esse, quæ usquam egregia*, observat Tacitus *Annal. III.* 27. quod ad *Græcas urbes, quæ erant in Italia*, id est, ad Magnæ Græciæ civitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. p. 676.* De Lacedæmone adhuc sub judice lis est, unde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Lib. VIII. Epist.* 24. Athen. *Deipnosoph. Lib. 6. Cap.* 21. & Ammian. Marcell. *Lib. XVI. Cap.* 5. negant contra Augustinus *de civitat. Dei Lib. II. Cap.* 16. Galvan. *de usufr. VI.* 5. quorum sententia vel ideo verosimilior est, quod Spartæ describi nihil legum potuit, quum Lycurgi *ῥήτρα* litteris mandatæ non essent, ceu observant Plutarch. *in Lycurgo p.* 47. & Schol. Græc. *in Lucian. Tomo I. p.* 26. Addatur V. C. Ev. Otton. *præf. Tomi III. Thesauri jur. p. VI.*

§. XXV.

Ex quibus potissimū compilatæ leges XII. Tab.

Legatis cum illa legum farragine Romam reversis, creati sunt DECEMVIRI legi-

legibus ferendis, quorum veluti anteſignanum APPIUM CLAUDIUM fuiſſe conſtat. Et hi quidem ſummum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi adminiſtrabant, ut pæne populares viderentur, ſimul per ocium componebant X. tabulas, interprete uſi HERMODORO, viro prudente, Epheſo tum exſule, ſtatuamque ob navatam illam Decemviris operam merito, teſte Plinio *Hiſt. Nat. XXXIV.* 5. *

* HERMODORUM illum Epheſium urbe ſua expulerant cives per oſtraciſmum, non crimine ullo exſilium iſtud meritum, ſed virtute, qua ceterorum civium ſuorum luminibus officere videbatur. Quod conſilium adeo damnavit Heraclitus, philoſophus, ut diceret, ἄξιον Ἐφεσίοις ἥβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἐνιαύσιον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ἐνιαύσιος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλοτε καὶ μετ' ἄλλων. *Merentur Epheſii omnes adulti mori, impuberibuſque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum, ſuum benefactorem, expulerunt, dicentes: Noſtrum nemo meritis excellat, quoniam ſi quis erit talis, alibi degat, & cum aliis.* Diogen. Laert. *Vit. Philoſ. Lib. IX. ſegm.* 2. Cic. *Tuſcul. Diſp. V.* 36. Exſtat præterea Epiſtola, quæ inter Heracliteas tertia eſt, in qua per ſomnium ſe vidiſſe ait, ad Hermodori leges univerſi orbis diademata accedere, & ex Perſarum more, ἐγκλείοντας τὸ σῶμα προσκυνεῖν αὐτούς, *ore obvoluto eas adorare.* Immo addit, Sibyllam cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam eſſe:

Ἐξ

L. JUNIUS MAURUS, Lar. Aug. Magiſter.
apud Gruter. *Inſcr. p. MLXVIII. 8.*

Junius

uxor II. uxor I.

POMPONIA GRATILLA uxor II. Aruleni Ruſtici, cui vidua nupſit. Relegata a Domitiano, Plin. *Epiſt. III.* 11.

—N.—

JUNIUS ARULENUS RUSTICUS Philoſophus Stoicus a Domitiano interemptus. Svet. *Domit. Cap. X.*

JUNIUS MAURICUS exſul ſub Domitiano. Plin. *Epiſt. I. 5. & 14. III. 22.*

JUNIA ſoror. — Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Ann. XV.* 3. rexit Britanniam anno 821. Tac. *Hiſt. II.* 65. *Agric. Cap.* 8. & 16.

Aſſidius Curianus, Gratillæ ex priore matrimonio filius, a matre exheredatus, Plinio herede inſtituto. Plin. *Epiſt. V.* 11.

Q. JUNIUS RUSTICUS cui rhetorem quærit patruus, Junius Mauricus. Plin. *Epiſt. II.* 15. Coſ. anno 872.

Fratres quidam Junii Ruſtici, quorum meminit Plin. *Epiſt. II.* 15. inter quos fortaſſis *Junius Mauricianus*, JCtus, de quo infra §. 309.

Junia virgo, cui Plinius maritum invenit. Plin. *Epiſt. I.* 14.

— Minucius Acilianus Brixienſis, Trib. pleb. Prætor & Senator. Plin. *Epiſt. I.* 14.

M. Vettius Ruſticus Bolanus Coſ. anno 863. Gruter. *Inſcr. p. CXXVIII.* 5. & *CLXIX.* 7.

JUNIUS RUSTICUS Philoſophus Stoicus, Marci Antonini Imp. præceptor, Jul. Capitol. *in Marco Cap. II.* Coſ. ſuffectus anno 915. Gruter. *Inſcr. p. CLXXXI.* 3. *Præfectus urbi & amicus Imperatorum* vocatur a DD. fratribus *l.* 1. §. 3. *D. de adpellat.* idem ut videtur, qui Juſtinum Martyrem capitis damnavit. *Acta S. Juſtini philoſophi & ſociorum ejus*, apud Ruinart. *Act. marty. ſel. p.* 58.

Ἐξ Ἴαδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίηνον.
Venturum Jonia ſapientem ex urbe Latinis.

Vid. Stanley *Hiſt. Philoſ. Parte VIII. Cap. III. p.* 832. Sed fungus ſit, qui fucum non videat. Non ſane ipſe has leges ſcripſit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIV. p.* 951. *edit. nov.* velle videtur, ſed, ut Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* ſcribit, *auctor Decemviris fuit ferendarum legum*, id eſt, ut ego interpretor, conſilio illos juvit, & obſcuriora interpretatus eſt. Quamobrem illum *Decemvirorum interpretem* vocat Plinius *Hiſt. nat. XXXIV.* 5. Et quis quæſo dubitet, quin illis opus fuerit interprete, nulla Græcæ ſapientiæ cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui & Juſtinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. jur. enucl. Haſce itaque leges & ADORATE, & obſervate* ad illud Heracliti ſomnium adludere, & Pontificem *Cap.* 5. *X. de præſcript.* Hermodoro *Epheſini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. *de Æquit. p.* 36. *Tomo II. Op. Epheſinus* enim *legislator* ibi eſt Theodoſius Imp. qui concilium Epheſinum indixit, Ciron. *Obſerv. I.* 5. & V. C. Ever. Otto *præfat. Tom. III. Theſ. jur. pag. III.* quemque præſcriptionis tricennalis auctorem eſſe, præclare docuit Gonzal. Tellez *Tom. II. Part. II. p.* 678. ut mirum ſit, virum doctiſſimum poſtea cum Jo. Savarone *ad Sidon. Epiſt. VIII.* 6. pro *Epheſinus* reſcribi jubere *Engenius legislator*.

§. XXVI.

Priores has tabulas anno U. C. CCCIII. promulgatas priusquam populo, & centuriarum ſuffragiis, more majorum probatas, tabu- Quarum decem initio propoſitæ.

lis, *sive eboreis*, *l. 2. §. 4. D. de orig. jur.* sive *roboreis*, & paucis annis post *aneis* incidêrunt, Liv. III. 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis navium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. XVI.* 4. Liv. *VIII.* 14. Flor. *I.* 11.) publice propositi fuerunt, Liv. *Lib. III. Cap.* 34. *&* 57. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig. jur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liv. *Lib. III.* 34.

§. XXVII.

Postea, additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemviris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemvirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum est, ut insequente anno CCCIIII. magistratu se abdicare cogerentur Decemviri, publicatis tamen prius duabus, quæ deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 683. Liv. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII. constitit Tabulis, *fonte universi publici privatique juris*. Liv. *ibid. III.* 34.

* Nihil majorem Decemviris invidiam concitavit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, ut Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias secundum servitutem decernere non dubitaverat. Inde enim maxima seditio, inde cædes Virginiæ

niæ vel potius parricidium, inde motus caſtrenſis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem inſtituta, quæ fuſius exſequitur Liv. *Lib. III. Cap.* 43. *ſequ.*

§. XXVIII.

Neque tamen ex ſolis peregrinis legibus novum iſtud legum Romanarum corpus confectum eſt, * ſed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu jam ſupra exemplo patriæ poteſtatis oſtendimus. (§. XV.*) De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Servius *ad Virgil. Æneid. VI. v.* 622. de quibuſdam Numæ inſtitutis Feſtus *in voce Murrata*. Quapropter & Dionyſ. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII. tabulis exſtitiſſe, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemvirales compoſitas eſſe ἔκ τε τῆς Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῆς σφῶν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Græcorum jure, tum ex patriis eorum conſuetudinibus*. Non mirum itaque eſt, Romanos, exciſa a Gallis urbe, leges etiam regias una cum XII. Tabulis per Italiam conquiſiviſſe. Liv. *Lib. VI. Cap.* 1.

In iis tamen & leges regiæ moreſque patrii.

* Non levem quorumdam reprehenſionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adſciverint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicæ ex civilis prudentiæ principiis notiſſimum ſit. At *primo* non omnes illæ leges peregrinæ fuerunt: ſed pleriſque jam pridem ſua Romæ conſtitit auctoritas. *Deinde* non ſine delectu ex illa Græcarum legum farragine corpus quod-

dam informe & sibi dissimile, composuerunt decemviri, sed, prudente adhibita ἐκλογῇ ea tantum, quæ concinna reipublicæ suæ videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas servabant integras, sed eas, prout e re esset, emendabant, suæque civitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, si quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod præter alios fecit Pard. Pratejus *in Jurispr. vetere Tomo IV. Thes. jur.* Denique in tanta patrum plebisque æmulatione ipsam necessitatem Romanis id consilium extorsisse satis pater ex oratione Romilii apud Dionys. Halicarnas. *Lib. X. p. 676.* ut jam non dicamus, & alias gentes peregrina instituta non adspernatas esse. Lycurgum enim e Cretensibus leges suas accepisse, docet Plato *in Minoe*. Charondæ quoque & Zeleuci leges non nisi exterorum institutorum συλλογὴ quamdam fuisse, observant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII.* 11. & Strabo *Lib. VI. p.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adscitis exterorum institutis ostenderunt, mirifice laudat Sallust. *in Bell. Catilin. Cap. LII.*

§. XXIX.

Leges XII. Tab. constante usu viguerunt.

Leges illæ XII. Tabularum, scriptæ quidem verbis antiquis, ac proinde posteris paullo obscurioribus; Horat. *Lib. II. Epist. I.* Seneca *Epist. CXIV.* Gell. *Noct. Lib. XVI. Cap.* 12. Symmach. *Lib. III. Epist.* 44. non tamen in metrum vel carmen umquam redactæ sunt. * Ev. Otto *præf. Tomi III. Thesaur. jur. p.* 3. Viguerunt postea constante usu, & multis juris nostri capitibus

tibus dederunt originem, adeo ut Ciceronis tempore, qui juris prudentiæ dare vellent operam, ipsa verba *tamquam carmen necessarium* edisscere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. Cap. 23.*

* Vocantur quidem hæ leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusvis verbis conceptis, etiam prosaicis usurpatur. Sic apud Livium *Lib. III. Cap. 64.* reperimus *rogationis carmen*: & *Lib. X. Cap. 38. dirum exsecrationis carmen*. deniqu- apud Ciceronem *pro Muræna Cap. XII.* formula: SUIS UTRISQUE SUPERSTITIBUS PRÆSENTIBUS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen compositum*. Eodem modo & Græca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ de soluta oratione usurpari, ostendit Gisb. Cuper. *Observ. II. 10. pag. 219. sequ.*

§. XXX.

Quum tamen quædam in illis rigidiores priscorum mores redolerent: detersa paullatim illa vitæ austerioris rubigine, populus capita quædam abrogasse dicitur lata Lege ÆBUTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap. 10.* * Videri potest, qui de ea lege operosissime egit, V. C. Abr. Vvieling. *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p. 94. seq.* Tamen & ætas & ipsa legis istius sententia incertissima manet. An illis derogatum per legem Æbutiam?

* Attulerat Charondas *Vdalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si genu-

nuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. ÆBUTIUS. TR. PL. VIR. POPULARIS. LEGEM. TULIT. AD. POPULUM. UT. XII. TABB. CAPITA. QUÆ. INUTILIA. ESSENT. REIP. TOLLERENTUR. QUÆ. LEX. MULTIS. CONTRADICENTIBUS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque, laudatissimum Vvielingium id non observasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subvades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quæstio cum lance & licio evanuerint, omnisque illa XII. Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumviralium caussarum, LEGE ÆBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque ego præstare debeo juris & legum, vocumque earum, quibus utimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumvirale judicium institutum esse lege Æbutia, Siccama *de centumviral. judic. l.* 8. alii, legem Æbutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, uti Paull. Busius *Subtil. II.* 1. & V. C. Ev. Otto *præf. Tomi III. Thesaur. jur. p. XXV.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile: ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. Cap. XVI.* quædam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

§. XXXI.

Quin perpetuo fere uſu viguiſſe has leges vel id argumentum eſt, quod eas commentariis ſuis certatim illuſtrarunt juris conſulti veteres, SEX. ÆLIUS, L. ACILIUS, L. ÆLIUS, (non *Lælium*, uti vulgo ſcribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II.* 23.) MESSALLA, ANTISTIUS LABEO, SER. SULPICIUS, CAJUS, fortaſſis etiam ATEJUS CAPITO, * quem Plin. *Hiſt. Nat. XIV.* 13. cum Scævola & L. Ælio conjungit. Commentarii in legem XII tab. ſcripti.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat; an in leges XII. Tabularum ſcripſerit Capito, æque incertum eſt, ac quod de SER. SULPICIO, C. AULO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis jurisp. Rom. Exerc. II. p.* 255. Ev. Otto *præf. Tom. III. Theſaur. jur. p. XXVIII.* & *de Servio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Theſaur. jur.*

§. XXXII.

Quamvis vero permultis ſæculis caneſcerent duodecim iſtæ tabulæ, & Cyprianus *Epiſt. II. p.* 5. ſuo adhuc ævo eas publice extitiſſe, innuat, quin ſæculo VI. integræ procul dubio ſuperfuerint in CAJI *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digeſta relata animadvertimus: * periere tamen illæ in iſta rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in provincias Romanas invexerat, præter pauciſſi- Earum interitus.

cissima, quæ passim apud veteres scriptores supersunt, fragmenta. Rittersh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13.

* Fragmenta ex CAJI διοικαστικῶν supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. de orig. jur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in jus voc. l.* 6. *D. si quis caut. in jud. sist. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. cæs. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. ult. D. de colleg. l. ult. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de usuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAJUS scripserat, commentariorum libris deprompta sint: opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Justiniani, adeoque & leges XII. Tabularum, quarum ipsa verba κατὰ πόδα jureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et nihil inutile.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, ut opus insigne, & judice Cicerone *de Oratore I.* 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinæ integritati, quoad ejus fieri posset, restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii: * sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse JCtum eximium, JAC. GOTHOFREDUM, qui in *Fontibus quatuor juris civilis*, *Tomo III. Thesauri jur.* recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a jureconsultorum interpretamentis cum cura sejunxit, sed & in qua unumquodque tabula positum fuerit,

rit, ostendit, omniaque & ex fontibus ipsis probavit, & notis illustravit bonæ frugis plenissimis,

* Congesserunt legum Decemviralium fragmenta ex veterum monimentis JUSTUS LIPSIUS & FRANC. PITHOEUS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDUINUS, FRANC. HOTOMANNUS, JAC. RÆVARDUS, ANT. AUGUSTINUS, THEOD. MARCILIUS, PAULUS MERULA, PARD. PRATEJUS, CONTIUS, CHARONDAS, RITTERSHUSIUS, AYMARUS RIVALLIUS, CLAR. SYLVIUS, RIC. VITUS, BASINSTOCHIUS, VINCENT. GRAVINA & alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII. Tabulas ordini integritatique suæ restituere primus conatus est. Quamvis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non uno ostenderit V. C. Ever. Otto *in præf. Tomi III. Thes. jur.*

§. XXXIV.

Ex hoc vero JAC. GOTHOFREDI quantivis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in jus vocatione, & reliquis, quæ in jure fiebant: *secundam* de judiciis & furtis; *tertiam* de rebus creditis & contractibus; *quartam* de jure patrio & connubiis; *quintam* de hæreditatibus & tutelis; *sextam* de dominio & possessione; *septimam* de delictis & criminibus; *octavam* de juribus prædiorum; *no-*

De quibus rebus singulis tabulis actum sit?

nam de jure publico; *decimam* de jure sacro; *undecimam* & *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse. *

* JAC. GOTHOFREDUS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat, sistit, (quamvis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres servarunt, majusculis litteris distinguat, tum & novam earum paraphrasin addit. Enimvero quum in repræsentanda vetere Latinitate justo plus sibi indulgeat vir doctissimus: non sine fructu simul consuli poterit JO. NICOL. FUNCCIUS *de pueris. Lat. Linguæ Cap. IV.* §. 4. *seqq. p.* 260.

§. XXXV.

Earum utilitas.

Postremo observandum, harum legum fragmenta insignem utilitatem adferre posse juris studiosis. Inde enim jurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipsiusque Edicti perpetui ordinem, ejusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui jurisprudentiæ studium a XII. Tabulis auspicandum esse monerent. Vid. V. C. Ev. Otto *præfat. Tomi III. Thesaur. jur. p. XXV. seqq.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem sapientiæ civilis cognitionem adspirant, auctor sum, ut sibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda studia propellere in forum, & ea tantum quæ πρὸς τἄλφιτα sunt, addiscere properant, adclamari satius fuerit:

Procul, o procul este, profani.

C A-

CAPUT III.

De statu juris Rom. post XII. Tab. ad tempora Augusti.

§. XXXVI.

Cur post XII. Tabulas tot novæ leges conditæ?

ITa sane perfectum suisque absolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laboravit respublica formæ vitio, tam quippe male temperata, ut non posset non perpetua inter patres & plebem gliscere æmulatio. Sive ergo interpretandæ, sive negotiis quotidie obvenientibus adplicandæ essent leges: eam potestatem sibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, ut patriciorum regnum everterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. *

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III. 27. Corruptissima republica plurimæ leges.* Est enim corruptissima respublica, quoties plurimi in civitate novis rebus student. Id status præsentis tædium, studiumque novarum rerum efficit, ut homines turbulenti quotidie de novis ferendis legibus cogitent. Quotidie ergo novæ leges feruntur, adeoque *corruptissima republica plurimæ leges.* Quod observavit etiam Isocrates, *Areopagit. p.* 292. negans eos esse φιλολακωνίζειν, qui videant πάς τοῦς ἐμπεπλεσμένους γεγραμμάτων, *porticus litteris impleri*: (solebant enim Græci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptæ leges circumferantur a civi-*

bus. Denique & Plato *apud* Strabonem *Lib. IV. Geogr. p. 399. edit. nov. ait*: ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, κ) δίκαι ἐκεῖ πλεῖσται κ) δίαι μεχθηρίαι· καθάπερ κ) παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοὶ, κ) νόσοι εἰσὶν ἐπὶ πολλαί. *Apud quos plurima sunt leges, apud hos etiam lites esse & malos mores: sicut morbi solvunt esse multi, ubi multi sint medici.*

§. XXXVII.

Plebs novis plebiscitis plenasque prærogativas patribus extorsit.

Quod ut eo rectius intelligatur, sciendum, tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque, quoties, patres altiora spirare animadverterint, plebem turbulentis concionibus adversus patres concitasse, & sic fere quotannis nova PLEBISCITA de statu reipublicæ mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane Tribuni plebis cum alias prærogativas, tum præcipue *honores*, *sacerdotia*, & *jus connubii*, immo & maximam *agri publici* partem paulatim extorserunt, effeceruntque ut priora jura plebi cum patribus essent communia, agri vero publici subinde inter plebejos inopes dividerentur.

* Jus connubii inter patricios & plebejos sancitum ab U. C. CCCIX. LEGE CANULEJA, de qua Livius *Lib. IV. Cap. 1. seq.* Aug. *de civit. Dei*, III. 17. Honorum jus plebeii cum patriciis commune habere cœperunt ab anno U. C. CCCLXXXVI. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liv. *sub finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VI. exempl.* 3. Auctor *de vir. illustr. Cap. XX.* Denique & pontificatum aliaque sacerdotia pro-

promiscue patribus & plebeiis dari plebs jussit LEGE OGULNIA, condita anno ab U. C. CCCCLIV. de qua Livius *Lib. X. Cap. 6.* At præcipua litium inter patres & plebem LEGES AGRARIÆ, de quibus vere Livius *Lib. II. Cap. 41.* ad anno U. C. CCLXVIII. *Tum primum* LEX AGRARIA *promulgata est: numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata.* De iis accuratissime egit Ulr. Obrecht. *Diss. Acad. VI. p. 109. sequ.*

§. XXXVIII.

Quibus plebiscita non esse obligari nec abant patres.

Sed initio non adeo faciles erant patres in potestate illa legislatoria plebi indulgenda. Hinc nova certamina: patribus non se, sed plebem plebiscitis teneri, non sine æquitatis specie contendentibus, plebe vero, ut & patres illis se subjicerent, acriter postulante. Liv. *Lib. III. Cap. 55.*

§. XXXIX.

Quod tamen cautum primum lege Horatia.

Videbatur ei malo remedium inventum anno ab U. C. CCCVI. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liv. *Lib. III. Cap. 52.* Creati enim tum consules populares. L. VALERIUS & M. HORATIUS legem rogarunt centuriatis comitiis, *ut, quod tributim plebs jussisset, populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum perlatam esse, facile est ad existimandum, quum hi, quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liv. *Lib. III. Cap. 55.* Dionys. Halicarn. *Lib. XI. p. 725.*

* JUBERE & SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE & PERFERRE. Jo. Fridr. Gronov. *ad Liv. X.* 13. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresviri *Institutionum* auctores usi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquill. plebem Romanam, Aquillio Tribuno rogante, hanc legem* TULISSE, acrirer ideo reprehensi ab Hotomano ad *d.* §. 15.

§. XL.

Deinde Publilia.

At ne hæc quidem lætitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim nova cavillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi, negarent: Thomas. *Delin. Hist. jur.* §. *XV.* Quo factum est, ut anno ab U. C. CCCCXVI. Q. PUBLILIUS, Dictator, nova, eaque admodum populari lege sanciret, *ut plebiscita* OMNES QUIRITES * *tenerent*, Liv. *Lib. VIII. Cap.* 12.

* QUIRITIUM vocabulo patres non minus quam plebejos comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites* & *Romani* §. 2. *Inst. de jus. nat. gent. & civ.* Liv. *Lib. I. Cap.* 13. quamvis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conveniat. Vide præter *d.* §. 2. & Livium Ovid. *Fastor. II. v.* 475. Sed quamvis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent: ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui exauctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator. Sveton. *Jul. Cæs. Cap. LXX.* Lamprid. *Alex. Cap. LIII. & sequ.*

§. XLI.

§. XLI.

Denique Hortensius.

At ne id quidem impedivit patres, quo minus plebem, legislatoriæ potestati inhiantem, alio modo ulciscerentur, puta acerbitate iniquissimi fœnoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab U. C. CCCCLXV. in Janiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad ultimum, ut in re trepida, remedium deventum est, ut Dictator diceretur Q. HORTENSIUS. * Hic tempori cessit, & non modo plebem a fœneratorum truculentia vindicavit, sed & insequente anno, lata nova lege accuratius sanxit, *ut, quod plebs jussisset, omnes* QUIRITES *tenerent*. Gell. *Noct. Attic. XV.* 27. §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civ.*

* Ridicula est Accursii glossa *ad d.* §. 4. legem Hortensiam *a quodam Hortensio rege latam esse*. Sed talia ubique in glossa, ut misereri possis illius sæculi, *quod doctores pedore, & squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos, tamdiu perpessum est*, uti loquitur Rupertus *ad Pompon. enchirid. p.* 90.

§. XLII.

Ex eo tempore plebiscita vim nomenque legum adsumserunt.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsæ leges, jure optimo maximo valuerunt: quin & LEGUM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex jure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquilliæ, Atilia, Falcidia, Atinia, Scribonia*,

sia, *Voconia* & aliæ, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse, constat. *

* Characterem, quo leges & plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod hæc unum nomen ferant, a Tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illæ ab utroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in jure nostro leges ÆLIA SENTIA, JUNIA NORBANA, JULIA & TITIA, PAPIA POPPÆA, ceteræ. Paull. Merula *de Leg. Rom. Cap. XXIV.* Sed quamvis hoc se ut plurimum ita habeat: sunt tamen & leges proprie sic dictæ, quarum non nisi ab uno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt, quas modo recensuimus HORATIA, PUBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIÆ, POMPEJÆ, JULIÆ, quibus & FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de judiciis publicis raro solerent ab aliis, quam Coss. vel Dictatoribus, rogari.

§. XLIII.

Quid legem agere? & legis actio?

Eadem fere LEGIS ACTIONUM fata fuisse deprehendimus, quæ ALTERUM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinuerant. De his quoque ut dicamus accuratius: quicumque aliquid in jure rite & jure faciebant, ii LEGE AGERE dicebantur. Sigon. *de judic. l. 9.* Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur. * Cic. *de Orat. l. 10. pro Cæcina Cap. XII. in Verr. II. 37. l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* Valer. Max. *Lib. VII. Cap. 7.* Plin. *Hist. Nat. VII. 5. lege*

age-

ngebant lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei sæviebant. Liv. *Lib. XXVI.* 15. *& 16.* Valer. Max. *Lib. III. Cap. 8.* Seneca *de ira l. 16.* At præcipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariæ jurisdictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l. 4. D. de adopt.*

* Fieri enim & id oportebat rite & sollemniter, certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DO, DICO, ADDICO, Cicero *pro Muræna Cap. XI.* certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, ut ipsæ actiones FORMULÆ vocentur, ut *formula injuriarum* apud Sveton. *Vitell. Cap. VII. damni dati formula* apud Plin. *Lib. IX. Epist. 59. formula de dolo malo* apud Cicer. de *Offic. III.* 13. Omnis ergo actio sollemniter & rite erat instituenda, adeo, ut qui in formula aberrasset, caussa caderet. Cic. *de Invent. II.* 19. Sen. *Epist. XLIX.* Quinctilian. *Inst. III.* 8. Hinc Pomponius noster *l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* Deinde, inquit, *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositæ sunt, quibus inter se homines discepturent, quas actiones* NE POPULUS, PROUT VELLET, INSTITUERET, *certas* SOLLEMNES*que esse voluerunt.*

§. XLIV.

Origo legis actionum.

Jam equidem, quo ritu, quibusve conceptis verbis lege agi oporteret, legibus XII. Tabularum non fuerat expressum. At patri-

patricii, qui ſibi juriſprudentiam obtentu juris patronatus, tamquam gentilem poſſeſſionem vindicabant, (*Antiqu. noſtr. Rom. I. 2. 29.*) & pontifices, quales itidem tum ſoli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariæ, tum contentioſæ juriſdictionis actus explicarentur, quin & certi erant dies, quibus lege agere vel fas, vel nefas eſſet, quorumque faſti, a Numa Pompilio primum confecti, Liv. *Lib.* I. 9. in pontificum cuſtodia erant. **Cic. *pro Mur. Cap. XI.* Et hæc omnia LEGIS ACTIONUM nomine veniebant.

* Vere ergo hæc omnia comparata erant ad tuendam pontificum patriciorum in civitate potentiam: Hinc patres initio hæc *in latenti retinere ſtudebant*: *l. 2. §. 35. D. de orig. jur. interpretandique* potiſſimum *ſcientia & actiones apud collegium Pontificum erant. l. 2. §. 6. D. eod.* Eoque non poterat non evenire, quod ſcribit Cicero *pro Muræna Cap. XI. Erant in magna* POTENTIA, *qui conſulebantur, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldæis, petebantur*; & quod ille repetit *de Orat. I. 41. Veteres illi, qui hanc ſcientiæ præfuerunt* OBTINENDÆ *atque* AUGENDÆ POTENTIÆ SUÆ *cauſſa pervulgari artem ſuam noluerunt.*

§. XLV.

Quid per illas intelligatur?

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentioſæ, tum voluntariæ juriſdictionis, apud magiſtratum, apud quem legis actio erat, * ſollemni ritu certiſque

tiſque formulis explicandi, quique & id proprium habebant, ut nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l. 77. & l. 123. D. de reg. jur.* & a pupillis ſine tutorum auctoritate non poſſent explicari. *l. 19. D. de auctor. tut.*

* Elegans eſt conjectura Guil. Marani, qui *ad l. 77. D. de reg. jur. Tomo II. Op. p. 221.* LEGIS ACTIONES dictas eſſe putat, quæ non niſi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim ſaltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. V. 19.* de teſtamentis Juſtinianus *pr. Inſt. de teſtam. ord.* Poſtea tamen certis magiſtratibus eam facultatem datam eſſe ſpecialibus legibus, ut apud eos eſſet legis actio, eoque facto priſtinum nomen nihilominus manſiſſe.

§. LXVI.

Quid per actus legitimos?

Eædem erant ACTUUM LEGITIMORUM adfectiones, qui tamen, ſi accuratius loqui velimus, (nam aliquando omnino promiſcue accipiuntur, uti *l. 4. D. de adopt.* juncta *l. 77. D. de reg. jur.*) a prioribus in eo differunt, quod & ipſi ſolleminiter quidem, adhibitiſque certis formulis, nec tamen abſciſſe apud magiſtratum, eſſent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio, ſervi optio, mancipatio*, niſi cum *ceſſione in jure* eſſet conjuncta, *acceptilatio*, & ſimiles, * *l. 77. D. de reg. jur.*

* Errant ergo, qui hæc confundunt, quum non unum, ſed multiplex inter actiones legis & actus legitimos diſcrimen ſit, ceu oſten-

ostenderunt Franc. Hotoman. *Quæst. illustr. XXXIII. p. 226.* & Guil. Budæus *ad l. 4. D. de adopt.* Omnes actiones legis erant & actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandæ: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed privatos intra parietes, explicabantur.

§. XLVII.

Omnia hęc in latenti retinebant patricii.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii & pontifices, qui soli jurisprudentiam formulariam, tamquam avitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant, * ut plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemve actum explicare poterat, nisi hæc adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. *l. 2. §. 6. D. de orig. jur.* Cic. *de Orat. l. 61.*

* Livius *Lib. 9. Cap. 46.* diserte ait, *in Pontificum penetralibus repositum fuisse jus civile, fastosque, ex quibus, quando lege agi posset, sciretur, plebi* ante Cn. Flavium *ignotos* mansisse. Idque & Cicero *pro Murænа Cap. XI.* testatur. Hinc miræ fraudes Pontificum, fastos in gratiam vel odium quorumdam hominum pro lubitu turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. Cap. 1. Hæc nondum extentis fusius regnis, diu ignoravere Romani, perque sæcula multa obscuris difficultatibus implicata, tunc magis errorum profundâ caligine fluctuabant, quum in sacerdotes potestatem tran-*

transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora, vel augebant? Hocque ex cæpto emerserant alia plurima, quæ fallebant, quorum meminisse nunc supervacuum puto. Magis perspicua sunt illa Censorini *de die nat. Cap. XX. Quod delictum ut corrigeretur, Pontificibus datum est negocium, eorumque arbitrio interkalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret: diutiusve fungeretur, aut publici redemtor ex anni magnitudine in lucro damnove esset, plus minusve ex libidine interkalando, rem sibi ad corrigendum mandatam, ultro depravarunt.* Eamdem Pontificum fraudem notarunt Sveton. *Jul. Cæs. Cap. XL.* Solin. *Cap. II.* & Macrob. *Saturn. Lib. I. 14.*

§. XLVIII.

Sed id quoque forense regnum evertit anno ab U. C. CCCCXLIX. CN. FLAVIUS, scriba, patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis, ab Appio Claudo Cæco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicavit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, ut Ædilis crearetur, * *l. 2. §. 7. D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX. 46.* Cicero *pro Murena Cap. XI.* & *Lib. VI. Epist. ad Attic. 1. de Orat. I. 40.* Plin. *Hist. Nat. XXXIII. 1.* Gell. *Noct. Attic. VI. 9.* Idque est JUS illud FLAVIANUM, de quo eo loco Pomponius.

Prodidit arcanum Cn. Flavius, unde jus Flavianum.

* Ita rem referunt Pomponius & Gellius, immo & Cicero, qui Flavium quum id my-

myſterium ennarraret, ſcribam fuiſſe ajunt. Livius contra illum *hæc omnia* IN ALBO ait *propoſuiſſe*, quod quum a magiſtratibus fieri ſoleret, videri poteſt jam tum Ædilis fuiſſe, quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flavius, uti fieri ſolet, primum clanculum enunciaſſe id arcanum; & promiſſo illius mereri Ædilitatem, poſtea Ædilis creatus, & *actionum formulas*, & *faſtos*, (utroſque enim ei tribuit Cicero,) in ALBO propoſuiſſe, maxime quum ſe contemni a patribus & nobilibus animadverteret. Ceterum hujuſmodi eſſe faſtos dixeris, quos edidit, commentarioque illuſtravit Sibr. Siccama *apud* Græv. *Theſaur. Antiqu. Rom. Tomo VIII.*

§. XLIX.

Et iterum Sex. Ælius Catus, a quo jus Ælianum.

Quam ægre hanc jacturam tulerint patres, vel ex eo patet, quod amiſſam recuperare cupientes poſſeſſionem, novas excogitarunt formulas, eaſque, ne in vulgus manarent, non litteris, ſed notis perſcripſerint, * quo nihilominus rebus omnibus intereſſent. Sed iterum circa annum ab U. C. DLII. ſecretum prodidit *egregie cordatus homo*, uti ab Ennio vocatus eſt, SEX. ÆLIUS CATUS, de quo nos infra pluribus. Is liber JURIS ÆLIANI nomine venit ** *l. 2. D. de orig. jur.* Addatur Cicero *pro Murena Cap. XI.*

* *Notæ* non ſunt *ſiglæ*, ſeu litteræ ſingulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus Populuſque Romanus*, ſed certa ſigna, quibus unum plurave vocabula involvebant, uti ⌒○ quod eadem verba ſignificabat, ceu pluribus exem-

emplis oſtendit *è malo* Cujac. *Obſerv. XII.* 40. Unde qui notis excipiebant alterius verba, dicebantur NOTARII, qui ſiglis, SINGULARII vel SINGULARES, ut in *l.* 1. §. 8. *C. de offic. præf. præt. Afric.* Utroſque jungit Manil. *Aſtron. Lib. IV. v.* 197. ubi de nato ſub Virginis ſigno:

Hic & ſcriptor erit velox, cui LITTERA verbum eſt,
Quique NOTIS linguam ſuperet, curſimque loquentis
Excipiat longas nova per COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. p.* 287. & Jo. Ge. Grævius ad Cicer. *pro Mur. Cap. XI.* Tales ergo hic intelliguntur *notæ*, quales Tironis & Senecæ nomina præ ſe ferentes in fine *Theſauri inſcriptionum* edidit Jan. Gruterus. Contra quæ ſub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus extant *Notæ Romanæ*, *Notæ juris*, *Notæ litterarum*, editæ a Dionyſ. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. p.* 1451. *ſequ.* æ, ſi a paucis diſceſſeris, non *notas*, ſed ſiglas ſiſtunt. Cæterum ſæpe critici Tribonianum notas male expreſſiſſe putant, eoque medio emendandi ſæpe, tamquam Deo e machina, utitur Cujacius. Sed vanum plerumque eſſe hoc præſidium, jam alii oſtenderunt, maxime V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſerv. I.* 23. *& VII.* 21. *p.* 396.

** JUS ÆLIANUM differre non videtur a Sex. Ælii Cati *Tripertitis*, in quibus *lege XII. Tab. propoſita*, *jungebatur interpretatio*, *dein ſubtexebatur* LEGIS ACTIO *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Nec alia eſſe videtur LEX ÆLIA apud Ciceron. *Topic. Cap. II.* ubi librarii abſurde repoſuerunt *lex Ælia Sentia*, qualis Ciceronis tempo-

re

re nulla exstitit. Henr. Norisi. *Cenotaph. Pisana Diss. III. Cap. IX. p. 423.*

§. L.

Interpretatio Legum XII. Tabularum.

TERTIUM, quod patres juri XII. Tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam avitam possessionem sibi solis retinere cupiverant, est INTERPRETATIO & DISPUTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l. 2. §. 5. D. de orig. jur.* Jurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* βραχέως καὶ ἀπερίττως, Gell. *Noct. XX. 1. eleganti atque absoluta brevitate verborum* scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensivam vocant, varia eliciebant jura nova, varias actiones utiles, aliaque, quæ propalam & κατὰ τὸ ῥητὸν legibus illis haud comprehendebantur. * Atque inde est, quod passim non modo *interpretes*, sed & AUCTORES, & CONDICTORES JURIS vocantur. Cujac. *Observ. VII. 25.* Brisson. *de verbor. signific. sub voce Juris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII. Tabulis tantum esset, sed quod perinde acciperetur, ac si verbis legis introducta esset. §. un. Inst. de legit. patr. tut.* Actiones UTILES in jure nostro utramque faciunt paginam. Eæ vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, & veluti *ad similitudinem directarum compositæ*, *l. 5. §. 21. D. ut in possess. legat. l. 1. C. de precar. & interd. Salv. l. 13. §. 25. D. de action. empti*. Et videntur accepisse nomen

præ-

men UTILIUM, quasi *utibilium*, quia tametsi nec legum verbis, nec in albo prætoris prodicæ essent, uti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiscue veteres dixisse UTILE & UTIBILE patet ex locis Plauti *Mostellar. IV.* 1. 2. Terent. *Phorm. IV.* 4. 9. Alia jura a jurisconsultis per interpretationem reperta, collegimus in *Antiqu. Rom. I.* 2. 36.

§. LI.

Disputatio fori.

Iidem jurisconsulti, quum sæpe, ut fit, de interpretando adplicandoque jure dissentirent, vel in ipso foro, vel, uti Scholiastes *Juvenalis ad Satyr. III. v.* 128. memoriæ prodidit, juxta Apollinis templum, inter se disceptabant. Cujusmodi disputationis forensis exempla exstant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de lib. & postum. l. ult.* §. 26. *D. de muner. & honor. l.* 17. *D. de jure patron.* sed & vetera: veluti Crassi & Galbæ apud Ciceron. *de Orat. I.* 56. nec non Scævolæ, Manilii & Bruti apud eumdem *de Finib. I.* 4. Quidquid vero *post magnas varietates obtinuerat, l. ult. D. pro legato. l.* 32. *D. de obligat. & act. l.* 55. §. 1. *D. de legat. II.* id juris habebat auctoritatem, & ex DISPUTATIONE FORI *venire* dicebatur, Ascon. Pædian. *in Verr. III.* & JURIS RECEPTI vel RECEPTÆ SENTENTIÆ nomen accipiebat. * Festus *in Receptum. l.* 215. *D. de verb. oblig. l.* 41. *D. de reb. cred.*

* Quum vero *recipi* dicatur, quod usu ac consuetudine inolescit: omnia illa jurecon-

sultorum interpretamenta, & quæcumque per disputationem fori ad liquidum perduxisse sibi videbantur, tamquam consuetudines valuerunt. Hinc vocantur *jus*, *quod* SINE SCRIPTO *venit*: *l.* 2. §. 5. & §. 12. *D. de orig. jur.* MOS, *pr. Inst. de pupill. substit.* Cic. *de Leg. II.* 24. *jus* CONSUETUDINIS, *quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit*. Cicero *de Invent. II.* 54.

§. LII.

Inde natum jus civile stricta dictum.

Omnia ista jura, interpretatione prudentum, vel disputatione fori introducta, JUS CIVILE communi nomine vocantur. *l.* 2. §. 5. *D. de orig. jur.* Cicero *de Offic. III.* 16. itemque JUS CONSENSU RECEPTUM, *pr. Inst. de adquis. per adrog.* necnon JUS COMMENTICIUM, uti *l.* 20. *D. de pœn.* interpretatur V. A. Corn. van Bynkershoek *Obs. V.* 16. *p.* 82. *seqq.* Ut adeo jus civile, quod alioquin latius pateret, sæpe opponatur legibus, Cic. *pro Cæcin. Cap. XXVI.* adeoque solam τὴν περὶ σοφῶν νομοθεσίαν (uti vocat Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de off. jud.*) id est jus a jurisconsultis interpretando disputandoque invectum denotet.

§. LIII.

Quod initio clam habitum, postea publice professus est Tib. Coruncanius.

Hanc quoque scientiam initio in penetralibus suis repositam habebant patriciii generis jurisconsulti, rati, id, quod res erat, non parum se inde auctoritatis consequuturos, si sibi solis hanc possessionem retinerent. Enimvero circa annum ab U. C. D. repertus est, qui hos jurisconsultorum

rum

rum circulos turbaret, TIBERIUS CORUNCANIUS, vir consularis, triumphalis, & primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liv. Lib. XVIII. Ante hunc* enim *ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *jus civile retinere cogitabant*, * *solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se præstabant, l. 2. §. 35. & §. 38. D. de orig. jur.*

* Tales fuere vetustissimi jurisconsulti omnes PAPIRIUS, APPII CLAUDII, SEMPRONIUS SOPHUS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMUS, Q. MUCIUS, quippe nec docendo, nec scribendo celebritatem consequuti. At qui post Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice professi sunt, veluti SEX. & P. ÆLII, fratres, & P. ATILIUS *l. 2. §. 38. D. de orig. jur.* BALBUS LUCILLIUS, AQUILLIUS GALLUS, SER. SULPICIUS: *l. 2. §. 43. 44. D. eod.* partim juris civilis mysteria scriptis divulgarunt. Sic enim SEX. ÆLII *Tripartita veluti cunabala juris continuerunt. l. 2. §. 38. D. eod.* P. MUCIUS BRUTUS & MANLIUS *jus civile fundarunt. l. 2. §. 39. D. eod.* Q. MUCIUS *jus civile primus constituit generatim in libros decem & octo redigendo. l. 2. §. 41. D. eod.* Demum in vulgus manavit id secretum, ut non modo plebeii, sed & peregrini, summam sibi scientiam adquirerent, vereque cecinerit Juvenalis *Satyra VIII. v. 47.*

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies: solet hic defendere causas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui juris nodos & legum ænigmata solvit.

§. LIV.

Magistratus initio pauci.

Interea contigit, ut MAGISTRATUUM ROMANORUM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSULES reipublicæ præessent, (§. XIII.) & præter eos ac TRIBUNOS PLEBIS, (§. XIX.) itemque binos ÆDILES PLEBIS, Tribunorum adjutores, anno ab U. C. CCLXI. simul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. XVII.* 21. Dionys. Halicarnass. *Lib. VI. pag.* 411. ac denique QUÆSTORES, jam a Regibus institutos, deinde a primis consulibus restitutos, & postea subinde multiplicatos, * Plutarch. *in Poplicol. p.* 1031. Tacit. *Annal. XI.* 22. Ulpian. *l. un. D. de offic. Quæst.* nulli in urbe magistratus ordinarii essent; postea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii accesserunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia consulum, quippe inter plures distrahendum.

* Initio duo erant patricii generis, qui *urbani* dicebantur. Eos anno ab U. C. CCCLXIII. duplicari voluerat Senatus, ut præter duos urbanos duo consulibus ad ministeria belli præsto essent. Exigente vero plebe, ut pars ex plebe fieret, tota res de augendo quæstorum numero tum omissa est, Liv. *Lib. IV.* 43. Nihilominus quatuor, & in his tres plebeii creati anno U. V. CCCXLVI. Liv. *Lib. IV. Cap.* 54. Anno CCCCLXXXVII. denuo ampliatus Quæstorum numerus, ut essent octo. *Epit. Liv. Lib. XV.* ex Cornelii

lii Sullæ porro instituto viginti, Tacit. *Annal. XI.* 20. ex Cæsaris quadraginta creari cœperunt. Dio Cass. *Lib. XLIII. p.* 237. At quo plures fuerunt sub principibus: eo minus auctoritatis retinuerunt, cura ærarii primum ad prætorios viros; Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 497. Sveton. *Aug. Cap. XXXVI.* postea ad præfectos ærarii translata: Tacit. *Annal. XIII.* 28. *Hist. IV.* 9. Plin. *Lib. III. Epist.* 4. ut demum Quæstura ingressus tantum gerendorum honorum, sententiæque in senatu dicendæ esset. *l. un.* §. 3. *D. de offic. Quæst.*

§. LV.

Sic primum anno U. C. CCCXII. CENSORES censui agendo, lustro condendo, legendo Senatui moderandæque disciplinæ publicæ creati sunt. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. extr.* Liv. *Lib. IV. Cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. jur.* Deinde anno CCCLXXXVIII. juri dicundo institutus est PRÆTOR *urbanus*, cui anno ab U. C. DVII. accessit alter, qui inter cives & peregrinos jus diceret, & his paullatim alii, ut primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo & ad sedecim excreverit. * Dio Cass. *Lib. LVIII. p.* 634. *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* Lipsius *Excurs. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.* Postea his accesseres Censores & Prætores.

* Ex his unus jurisdictionem *urbanam*; alter *peregrinam*; quidam *provincias prætorias*, reliqui *quæstiones publicas* sortiebantur. Maxima erat dignitas Prætoris urbani, qui ideo PRÆTOR MAJOR dicebatur. Fast. *in*

Major consul. Plutarch. *in Bruto p.* 987. Dio Cass. *Lib. XLII. p.* 195. Cæsar *de Bello civili III.* 20. & COLLEGA COSS. cui omnia absentium Coss. officia incumbebant. Cic. *Lib. X. ad familiar. Epist.* 12. Plin. *Panegyr. Cap. LXXVII.* Gell. *Noct. XIII.* 15. Cass. *Lib. LIX. p.* 659. Aliquando tamen duæ conjungi solebant jurisdictiones, veluti *urbana* & peregrina, Liv. *Lib. XXIV.* 44. *XXV.* 3. *XXVII.* 36. quemadmodum & apud Gruter. *Inscr. p. DIII.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Ita & duas de criminibus quæstiones interdum conjungi consuevisse, jam olim observavit Sigon. *de Judic. II.* 4. *p.* 400.

§. LVI.

Nec non Ædiles curules.

Eodem tempore, quo primum Prætorem urbs vidit, & duo ÆDILES CURULES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis ædibusque publicis, omnibus denique, quæ ad decus & tutelam urbis pertinere videbantur, præessent. Liv. *Lib. VI. extr.* & *Lib. VII. Cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. jur.* Iis Julius Cæsar rei frumentariæ caussa quatuor alios ex plebe, & in his binos, quos CEREALES vocavit, * adjecit. Dio Cass. *Lib. XLIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.*

* Alias Ædilibus plebis præcipue incubuit cura annonæ & rei frumentariæ, adeo ut nihil in numis frequentius sit, quam Ædilitatis istius χάραγμα, puta duo modii cum spicis. Vaillant *de famil. Rom. Tomo II. p.* 213. Ez. Spanhem. *de usu & præst. numism. Tomo. II. p.* 153. *sequ.* Videtur ergo Cæsar hanc

hanc annonæ curam ab Ædilibus plebeiis ad Cereales, (quamvis & hi ex plebe essent,) transtulisse. Cererum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. II.* 15. & Rosin. *Antiqu. Rom. VII.* 1. & quotquot eos sequuntur, ac ii qui ex locis Dionis & Pomponii duos *Prætores cereales*, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero jam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. III. p. 26. seqq.*

§. LVII.

Addimus magistratus majores, aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cujus sors exierat, noctu, silentio dictos. Livius *Lib. VIII. Cap.* 23. Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos, diximus. (§. XXV.) TRIBUNOS MILITUM COS. POTEST. qui ab anno U. C. CCCXI. quum de consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conveniret, aliquamdiu loco Coss. fasces tenuerunt. Liv. *Lib. III. Cap.* 51. *Lib. IV. Cap.* 6. INTERREGES, ad quos abdicantibus se consulibus, vel in magistratu exstinctis imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liv. *Lib. III.* 8. *V.* 31. *VI.* 1. *VII.* 17. 21. *VIII.* 23. denique PRÆFECTOS URBI, qui initio profectis ab urbe regibus, deinde feriarum Latinarum caussa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, ut urbi interim præessent, ex nobili juventute extra ordinem creabantur.

Iremque magistratus majores extra ordinem creati.

* Tacit. *Annal. VI.* 10. 11. Gell. *Noct. Attic. XIV. extr. Excerpta Peiresc. p.* 477. & *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.*

* Cave ergo hos præfectos urbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus urbi præerant, & de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio præfecti urbi*. Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, & qui vice aliorum absentium fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie præerant urbi, & quævis fere jura reliquorum magistratuum usurpabant, non modo jus gladii intra urbe, sed & juris dictionem intra centum ab urbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XXVIri, in quo numero Decemviri stlitibus judicandis.

Sed & minores MAGISTRATUS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORUM nomine veniebant, quamvis eorum XXVI numerarentur. Dio Cass. *Lib. LIV. p.* 530. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBUS JUDICANDIS, * qui prætori cognoscenti aderant in consilio, Ulpian. *Fragm. I.* 13. & hastæ judicioque centumvirali præerant. Sveton. *Aug. Cap. XXXVI. l.* 2. §. 29. *D. de origin. jur.* Ger. Noodt *de Jurisdict. I.* 12. Siccama *de judic. centumv. Cap. IX.*

* STLITIBUS veteres dicebant pro *litibus*, ut asperitate quadam juvarent litteram nimis

mis lenem L. Sic & *locus* illis erat STLOCUS, *latus*, STLATUS, Feſt. *voce Stlata*. De eo ἀρχαισμῷ plura Jan. Rutgerſ. *Var. Lect. V.*, 16. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. IV.* §. 4. *p.* 263. Ceterum poſtremis temporibus auctum hunc numerum eſſe, vel inde patet, quod & XXVIRI immo & XXVIRI STLIT. JUD. occurrunt in marmoribus apud Reineſ. *Inſcr. VI*, 42. 50. & 131.

§. LIX.

In eodem XXVIRORUM numero erant QUATUOR VIRI VIARUM PUBLICARUM CURANDARUM, * de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inſcr. p. XVI.* 10. TRIUMVIRI A. A. A. F. F. id eſt, *auro, argento, ari flando feriundo*, Cic. *Lib. VII. ad famil. Epiſt.* 13. TRIUMVIRI CAPITALES, qui carceris cuſtodiæ ſupplicliſque ſumendis præerant, quin & de furibus ſervis aliiſque vilioribus capitibus cognoſcebant apud columnam Mæniam *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* Epit. Liv. *Lib. XI.* Valer. Max. *Lib. V. Cap.* 4. *ex.* 7. Rupert. *ad Pompon. p.* 265. *ſequ.* QUINQUEVIRI CIS & ULTRA TIBERIM, qui ſuæ quiſque regionis ædificiis nocturno tempore incendiorum cauſſa præerant, *l.* 2. §. 31. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. XXXI.* 14. &, quorum poſtea ſuppreſſum eſt officium, IIVIRI CURATORES VIARUM extra urbem, *l.* 2. §. 3. *D. eod.* Dio Caſſ. *Lib. LIV. p.* 540. Ev. Otto *de tutel. viar. Part. II. Cap.* 5. *p.* 375.

Quatuorviri viar. curand. Triumviri A. A. A. F. F. Triumviri capitales, Quinqueviri cis & ultra Tiberim. IIviri curat. viar.

* Dicti etiam VIOCURI, Varr. *Lib. IIII. de lingua Lat. p. 6. & 38.* Cujac. *Obs. XII. 40.* IIIIVIRI VIAR. CURAND. IIIIVIAR. CURAND. Gruter. *Inscript. p. XXVI. 10.* IIIIVIRI ITER. Idem *p. MLXVI. 7. p. MLXXVIII. n. 14. & p. MLXXXIIII, 11.* quod exponunt *Quatuor viri itineris* pro itineris, cujus ἀρχαϊσμοῦ vestigia passim supersunt. De iis, uti & de reliquis magistratibus omnibus viarum curatoribus accuratissime suo more egit V. C. Everard. Otto. *de tutela viar. Part. II. Cap. 5.*

§. LX.

Magistratus minores extraordinarii.

Denique & extra ordinem aliquando creatos animadvertimus magistratus quosdam minores, veluti PRÆFECTOS ANNONÆ, Liv. *Lib. IV. Cap. 12.* QUINQUE VIROS MENSARIOS, Liv. *Lib. VII. Cap. 21.* DUUMVIROS NAVALES, qui oræ maritimæ præerant, classisque ornandæ reficiendæve curam habebant. Liv. *Lib. IX. Cap. 30. XL. 18. & 26.* Celebratur etiam in jure nostro PRÆFECTUS VIGILUM, qui & ipse magistratus extraordinarius. * *l. 2. §. 33. D. de orig. jur.* sed eum ab Augusto demum constitutum, non hujus esse epochæ, patet ex *l. 3. pr. D. de offic. præf. vigil.*

* Præfectum vigilum magistratum esse negat Pomponius *l. 2. §. 33. D. de orig. jur.* Sed sensus est, eum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte observarunt Cujacius, Jan. Guill. *de Magistrat. Rom. Lit. G. p. 1.* & V. A. Corn. van Bynkersh. *Præterm. p. 55.* Quum vero

ro ipſe Pomponius *d. l.* 2. §. 18. *eod.* Dictatorem vocet magiſtratum, qui & ipſe extra ordinem in re trepida ſolebat creari: cur, quæſo, id nomen abjudicemus Præfecto vigilum?

§. LXI.

Illi habebant jus edicta proponendi.

Quum itaque conſulum munia poſtea per tot majores minoreſque magiſtratus ſpargerentur: non mirum profecto eſt, pleroſque eamdem ſibi ſumſiſſe poteſtatem, edictis jura novi conſtituendi, qua conſules uſos eſſe diximus? (§. XVIII.) Uti enim hoc ideo faciebant conſules, quod in regum locum ſucceſſiſſent (§. XVIII. junctо §. IV.) ita nihil æquius videbatur, quam eadem poteſtate gaudere reliquos magiſtratus, in quos quædam conſularis poteſtatis partes fuerant translatæ. *

* Cauſſa ergo, quamobrem magiſtratus edicta poſſent proponere, non erat IMPERIUM, ceu exiſtimavit Car. Sigon. *de jure civ. Rom. I.* 20. Nam & ÆDILES CURULES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prenſionem habebant. Gell. *Noct. Att. XIII.* 13. itemque TRIBUNI PLEB. *quos* SINE IMPERIO *eſſe*, diſerte ait Appius Claudius apud Liv. *Lib. II. Cap.* 52. nec non SACERDOTES, veluti Pontifices & decemviri ſacrorum, Liv. *Lib. XL. Cap.* 37. augures, Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 4. & in primis PONTIFEX MAX. cujus de edicto perpetuo, ſub ſacerdotii auſpicium propoſito videndi Tacit. *Hiſtor. II.* 91. Gell. *Noct. Attic. II.* 28. Jac. Guther. *de jure pontif. I.* 12. Jo.

Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV.* 1. Henr. Dodvvell. *Adpend. prælect. Cambden. p. 635. sequ.* Et tamen sacerdotes sine imperio & potestate fuisse, scribit Liv. *Lib. IV. Cap. 54.* ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. I.* 19. Fundamentum ergo genuinum juris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii & edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liv. *Lib. XXV.* 5. Ovid. *ex Ponto IV.* 5. *v.* 2. *& ad Liviam v.* 329. Sallust. *Catilin. Cap. XXXIV.* vel HONORE USI, apud Flor. *Hist. I.* 13. & Gruter. *Inscr. p. CCLIII. 6. p. CCCLXXXVII.* 8. *p. CCCLXXXXII.* 1. verum etiam sacerdotes, ut docent exempla apud Grut. *p. CCCLVII.* 3. & *p. CCCLXIV.* 1. Unde & hi æque edicebant, ac illi. Nec alia est ratio, cur JUS, quod ex magistratuum edictis descendit, dicatur HONORARIUM. *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. & act.* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Cujac. *Not. prior. ad d.* §. 7. & Rævard. *de auctor. prud. Cap. X. p.* 1008.

§. LXII.

Iisque definiendi ea quæ legibus non erant definita.

Quod itaque observavit Aristoteles *Politic. III.* 11. *oportere leges dominas esse, si sinè rectè scripta, magistratus autem* EDICERE *de illis, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλου διορίσασι περὶ πάντων. de quibus leges exquisite aliquid decernere nequeant, eo, quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere:* id semper observarunt MAGISTRATUS ROMANI plerique, ut hallucinen-

cinentur omnino, qui solos PRÆTORES edicta reddidisse existimant. *

* Ejus sententiæ fuit Jason *in l. 1. pr. D. de nov. op. nunc. n. 7.* Et quamvis viro non indocto ignotum non fuerit, Proconsules etiam & Ædiles curules edixisse, ex *glossa* tamen *ad §. 7. Inst. de jur. nat. gent. & civ.* notat, Præsides quoque provinciarum & Ædiles ex Prætoribus fuisse. Quonihil dici potuisset absurdius. At si fingamus eos jure prætorio gavisos, (quod tamen de Ædilibus curulibus nemo dixerit:) pleroſque sane alios magistratus edicta proposuisse, jam observarunt Pomponius *l. 2. §. 10. D. de orig. jur.* Modestinus *l. 52. §. 6. D. de obligat. & action.* Theophilus *ad §. 7. Inst. de jure nat. gent. & civ.* Guil. Maran. *in Paratitl. p. 100.* Camill. Borell. *de Edict. magistratuum l. 17. 6.* & alii.

§. LXIII.

Quemadmodum ergo supra edicta REGUM (§. IV.) & CONSULUM (§. XVIII.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORUM, quæ *pro numine olim observata esse*, ait Livius *Lib. VIII. Cap. 34.* CENSORUM, ea, quæ ad civium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. Cap. 1.* & ex quibus quædam decerpsit Plin. *Hist. Nat. XIII. 13. XIV. 14. VIII. 57. XXXVI. 1.* TRIBUNORUM PLEBIS, Cicero *in Verr. II. 41.* qui aliquando & una cum prætoribus, & de communi utriusque collegii sententia, edicta proponebant. Cic. *de Offic. III. 20.* & ex edictis suis jus dicebant. Idem *in Verr. II. 41.* * Quod exemplis probatur.

* Eo

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rempublicam administrabant, quo certius constat, ea jam occupata plerosque magistratus jus edicendi sibi more majorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRÆFECTI URBI, (de quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anecdot. Tom. I. p. 141. seqq.*) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. *Inscr. p. DCCXLVII. 6. 7.* Similia aliorum *præfectorum urbi* suggerit Ammian. Marcellin. *Histor. XXVII. 9. XXVIII. 4.* Aidii porro Flacci, PRÆFECTI AUGUSTALIS Ægypti edictum laudat Philo in *Flacc. p. 966. & p. 972.* Quin ne minores quidem magistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QUÆSTORUM, de quibus Cicero *in Verr. III. 7. L. Octavio & C. Cottæ Coss. senatus permisit, ut vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te* QUÆSTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus, quæ ipsis videretur*, EDICERENT. Ubi manifesto permittitur consulibus, quod antea ad Quæstorum pertinebat officium, ut edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXIV.

Omnes Prætores, non solus urbanus, edicta proponebant.

At celeberrima omnium sunt edicta PRÆTORUM, ÆDILITIA & PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in jus Justinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo Prætores URBANI, verum etiam PEREGRINI, * Valer. Max. *Lib. I. Cap. 3. ex. 2.* Boeth. *ad Cic. Topic.* Theophil. *ad* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* immo &

qui

qui eorum PROVINCIAS aut QUÆSTIONES PUBLICAS fuerant ſortiti. De illis paullo poſt erit dicendi locus. Horum exempla exſtant apud Ciceron. *pro P. Sextio Cap. XLI.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. p. 62.* Add. Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. VI. §. 7. & 8.*

* His a nobis adlatis teſtimoniis V. C. Ev. Otto *in Not. ad Inſtit. p. 42.* addit aliud Ciceron. *Epiſt. ad Famil. XIII. 59.* ubi Tullius Curtium Peduceanum, Prætorem tum peregrinum, *edicti & inſtituti ſui* admonet. Recte ergo id jam olim obſervavit Bern. Henr. Reinoldus *Variar. Cap. XXXVII. p. 267.* quum ea de re dubitaſſent viri doctiſſimi, Franc. Hotomanus *de Magiſtrat. pop. Rom. p. 396.* Schubart. *de Fatis juriſpr. Πρῶτ. p. 399.* & Nic. Hieron. Gundling. *in Rom. Pandect. tit. de orig. jur. §. 31.* quorum prior Prætorem peregrinum ex edicto urbano; poſteriores ex juris naturæ & gentium principiis jus dixiſſe, cenſent. Sed ubi manifeſta in promptu ſunt veterum teſtimonia, ariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum prætoriorum æque, ac aliorum magiſtratuum alia REPENTINA erant, quæ, prout res inciderent, proponebantur, alia ad PERPETUAM JURISDICTIONEM, id eſt, per totum magiſtratus tempus explicandam, pertinebant, * *l. 7. pr. D. de juriſd.* Horum porro quædam erant TRALATITIA, quæ ex ſui quiſque deceſſoris edicto in ſuum totidem pæne verbis transferebat, & NOVA, quæ

Edicta quotuplicia?

quæ quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamvis enim multo maxima pars eorum, quæ Prætores edicere consueverant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de Invent. II.* 22. non temere tamen quisquam auspicabatur præturam, quin nova quædam adfueret capita, ** vel ætatem latura, si laudem haberent æquitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum prætorium a Cicerone *in Verrem II.* 42. vocetur *lex annua, cui finem adferant Kalendæ Januariæ.*

* Equidem in *l. 7. D. de jurisd.* verba quædam a Triboniano explicationis caussa inserta esse videntur viris doctis, Cujac. *Observ. XXI.* 24. Jano a Costa *ad §. 12. Inst. de action.* At res ipsa tamen, pura quod edicta quædam perpetuæ jurisdictionis caussa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitaverit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quæ *ex tempore* proponi solita sint, meminit Cicero *in Verr. III.* 14. edictorum, *quæ ratio temporum reddi* postularit Plinius *Hist. Nat. XXXVII.* 1.

** Atque hinc intelligitur, cur quædam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti DRUSI apud Ciceron. *Lib. VII. ad Attic. Epist.* 2. CN. OCTAVII quod metus caussa. Idem *Lib. I. ad Q. fratr. Ep.* 7. C. AQUILLII de dolo malo. Id. *de Nat. Deor. III.* 30. PUBLICII de actione in rem, & restitutione majorum viginti quinque annis. §. 4. *Inst. de act. l.* 35. *D. de obl. & act. l.* 57. *D. mand.* Ut jam non dicam de actio-

actionibus SERVIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAULLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quæ omnia ex prætorum sunt edictis, æque nomina acceperunt, quod Prætores isti primi hæc edicta, tamquam nova, tralatitiis majorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob æquitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

Modus illa proponendi.

Ea edicta Prætores sub aspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem adscendebant, & pro rostris habita more majorum oratione, quæ essent in jure dicundo observaturi, EDICEBANT. Cicero *de Finib. II.* 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per præconem recitari, (quod ex μιμήσει imperatoris histrici apud Plaut. *in prologo Pœnuli v.* 11. *seqq.* colligitur, *) verum etiam scriptum in ALBO publice proponi jubebant. Unde formula edictalis: APUD. FORUM. PALAM UNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST. (vel ἐρχαϊκῶς, POTESTUR, de qua forma vid. Voss. *de arte grammat. Lib. V. Cap. 36. p. 319. Tomo II. Operum.*) De ea formula legi possunt Joseph. *Antiqu. Jud. XIV.* 12. *XIX.* 4. Auson. *Grat. Action. ad Gratian. Imp. Cap. XXI.* Cujac. *Obs. VII.* 29.

* Ibi enim prologus comœdiæ, qui se *magistratum* vel *imperatorem histrionicum* fingit, primum præconem ita excitat:

Ex-

Exſurge, præco, fac populo audientiam: Jamdudum exſpecto, ſi tuum officium ſcias.

Deinde recitat ipſum edictum fictitium:

BONUM FACTUM 'ST, *edicta ut ſervetis mea.*

eoque finito ſubjicit:

Hæc, imperata quæ ſunt, pro imperio hiſtrico,

BONUM, *hercle*, FACTUM, *pro ſe quiſque ut meminerit.*

Eſt vero hæc formula: BONUM FACTUM antiqua & ſollemnis, quam edictis ſuis præmittebant magiſtratus, quamque Joſephus *Antiqu. Jud. XVIII. 5. XIV.* 10. exprimere ſolet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, quæ verba ſollemnia in *Hudſoniana* peſſime vertuntur: *Proinde æquum eſſe cenſeo*: Appianus vero *de bello civ. Lib. IV. p. 593. 595. & 607.* & veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. p.* 130. Reinef. *Inſcript. p.* 497. Smith. *de ſept. eccleſ. Aſiæ p.* 20. *ſequ.* & Jac. Gronov. *in Memoria Coſſaniana p.* 142. 145. *&* 148. ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, qua formula ideo uti noluiſſe videtur Joſephus Judæus, quod *Bonam Fortunam* pro Dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier. I.* 12. Dalechamp. *ad Plin. Hiſt. Nat. I. 7.* Ceterum de formula edictali: BONUM FACTUM conſuli debet Barn. Briſſon. *de Formul. pop. Rom. III. p.* 274. *ſequ.*

§. LXVII.

Finis edictorum.

His porro edictis Prætores non modo leges, propoſitis actionibus vel exceptionibus adjuvabant: ſed & multa, quæ prætervideranr legislatores, conſtituebant, quin & rigorem legum æquitate temperabant, ne videlicet ſummum jus in ſummam evaderet injuriam. Quæ omnia eleganter comple-

plexus Papinianus, *jus prætorium* ADJUVANDI *vel* SUPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *juris civilis gratia, propter utilitatem publicam, introductum esse*, ait *l.* 7. §. 1. *D. de just. & jur.*

§. LXVIII.

Ipsum equidem jus scriptum directe mutare edictis suis non poterant Prætores, idque non modo ipsi præ se ferunt, quoties in edictis sui LEGES, SCA, EDICTA DECRETAQUE PRINCIPUM diserte excipiunt, *l.* 7. §. 7. *D. de pact. l.* 1. §. 5. *D. de postul. l.* 1. §. 1. *D. quib. ex. causs. maj.* sed & jurisconsulti passim profitentur, *l.* 12. §. 4. *D. de Public. in rem act. l.* 12. §. 1. *D. de bon. possess.* Enimvero ut mali magistratus potestate, etiam legitima, facile abutuntur: ita & de Prætoribus idem observat Dio Cass. *Hist. Lib. XXXVI. p.* 19. dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ πρὸς τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε ἐφύλαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον. *Neque enim Prætores omnia ea jura, quæ ad contractus dirigendos constituta erant, observabant, neque id unquam fecerant, sed sæpenumero ea variaverant.* *

Iis aliquando Prætores jus scriptum everterebant.

* Potest id per inductionem, quam vocant, probari, modo ad leges XII. Tabularum respicere velimus. Ita sane Prætor mutavit pœnam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. XI. ult.* Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de perpet. & temp. act.* pœnam frugis noctu demessæ, Plin. *Hist. Nat. XVIII.* 3. injuriarum,

rum, Gell. *Noct. Attic. XX.* 1. actiones arborum furtim cæsarum, Plin. *Hist. Nat. XVII.* 1. depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. & Rom. leg. X.* 6. conditionem liberorum emancipatorum, §. 9. *Inst. de succeff. ab inteft.* nec non cognatorum, *l.* 1. *D. unde cogn.* Nec magis Prætor pepercit aliis legibus, veluti Aquilliæ, cujus capita quædam exstitisse *de servo corrupto* & *de effusis & dejectis*, quæ deinde prætor edicto suo excluserit, suspicatur V. A. Cornvan Bynkersh. *Obs. I.* 13. *p.* 61. Jam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quædam pœnales, licet prætoriæ, tamen sint perpetuæ, veluti actiones furti manifesti, *pr. Inst. de perp. & temp.* arborum furtim cæsarum, *l.* 7. §. 6. 7. *D. arb. furt. cæs.* furti adversus nautas, caupones, stabularios, *l. ult.* §. 6. *D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l.* 18. *D. depos.* servi corrupti, *l.* 13. *D. de serv. corr.* de effusis & dejectis, si non de occiso libero homine agitur, *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel dejec.* Omnes enim hæ actiones non sunt origine prætoriæ, sed civiles, at immutatæ & correctæ a Prætoribus.

§. LXIX.

Quibus artibus id consequuti sint prætores.

Quod ergo directe non poterant Prætores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, eos præstitisse, dudum ostendimus. Nam & NOVIS excogitatis VOCABULIS leges eludebant, & actiones civiles datis EXCEPTIONIBUS, RESTITUTIONIBUS, everrebant, & FICTIONIBUS suis efficiebant, ut aliam pœne fa-

faciem induerent jura civilia, * *Antiqu. Rom. II.* 14.

* Ita NOVIS ludebant VOCABULIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere*, dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam & constitutæ pecuniæ*: *l.* 2. *C. l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec.* quasi inter *paciſci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, tantum interesset discriminis, ut priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde & variis EXCEPTIONIBUS elidebant jura, & iis quidem non tantum æquis, veluti *pacti*, *doli mali*, similibus, & iniquissimis, qualis vere fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. *exemplo* 7. Quod & de RESTITUTIONIBUS dicendum, quas sæpe dabant Prætores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I.* 16. FICTIONUM exempla omni exceptione majora sunt in §. 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

Enimvero adversus omnes, qui Prætori hæc exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expedivit V. C. GOTTL. KORTTE, editis Lipsiæ *vindiciis Prætoris ac juris honorarii*, ubi iis, qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer indignatur, ut magis non potuisset, si conjurassent adversus rempublicam. De Gottl. Kortii vindiciis Prætoris & juris honorarii.

cam. Et tamen vir ille doctus effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit.

* Primo enim mutato ipso quæstionis statu §. *IV. p.* 3. se non perfidorum ac malitiosorum Prætorum, sed præturæ causſam acturum, minatur. Quasi ipsam præturam, quisquam mortalium impugnasset, aut alii Prætores, quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum larvis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus adversarium. Deinde ostensurus, Prætores, ne si voluissent quidem, his artibus uti potuisse, a §. *V.* multa ex adversariis suis corradit de insigni Romanorum cura in servandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua & adversus iniqua edicta Prætorum uti potuerint, denique de jurejurando, quod in leges jurarint Prætores. Enimvero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Jus Prætores edictis evertisse, & Dio testatur, & Cicero: qui ergo everti non potuit? Cur, quæso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in servandis legibus? cur hunc Senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur Tribuni plebis non domuerunt? & cur hominem non saltim jurisjurandi religio in officio continuit? Præterea, si quid aliud, falsum est, Prætores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Præterea ridiculum est, vindicem initio negare, Prætores his artibus uti potuisse, & postea tamen §. *VIII.* non modo fateri, eos jura mutasse, sed & jure,

jure id ab illis factum eſſe contendere: partim, quod *ſimilis legislatoriæ eſſe debeat Prætorum poteſtas*, (quo neſcio an quidquam ſcribi potuiſſet inſulſius,) partim, *quod populo potius vitio vertendum ſit, quod tamdiu vetuſtis obſcuriſque legibus inhæſerit*. Quid ergo ſibi vult vindex? cur iis indignatur, qui Prætores jura mutaſſe cenſent? cur id fieri potuiſſe negat? Non minus abſonum eſt, quod §. IX. illam veterum querelam, in primis locum Dionis Caſſii non de ordinariis annuis, ſed de ſubitaneis Prætorum edictis accipiendum eſſe ait, veluti de citatoriis, monitoriis, ſimilibuſque. Quaſi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Caſſius, ad edicta ſubitanea pertinuerit, & quaſi ulli magiſtratui lege præcipi poſſit, ut omnia edicta ſubitanea, citatoria, monitoria ſub auſpicium honoris ſui ſemel ſimulque proponat. Nugæ! Denique ubi ad rem ipſam ſe accingit vindex, artes iſtas Prætoribus injuria tribui oſtenſurus, multum interfuiſſe monet inter bonorum poſſeſſionem & hereditatem, ubi pleraque, quæ nemo dupondiorum ignorat, quædam & falſiſſima adfert. Deinde exceptiones æque, ac reſtitutiones in integrum æquiſſimas eſſe contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, & veriſſimum tamen ſit, Prætores, qui æquas vel exceptiones vel reſtitutiones invexerunt, potuiſſe etiam invehere iniquiſſimas, eaſque aliquando re ipſa invexiſſe. Poſtremo, ne quid ineptiarum deſit, fictiones fictiones eſſe negat, eaſque nihil aliud, quam *veritates probabiles, & interpretationes extenſivas eſſe*, contendit. Nam veritas admodum probabilis eſt, eum, qui non uſucepit, uſucepiſſe, non uſucepiſſe

piſſe autem, qui uſucepit. Hoc vero eſt, quod ignorabamus miſeri. Quæ ſub finem Diſſertationis adcumulantur de abſentium præſentia, de ſervitute pœnæ, id eſt, Furiarum, & ſimilibus juris, quod homo iſte numquam intellexit, capitibus, tam frigida ſunt, ut nolim ea recenſendo annotam inſalubri febrim lectori excitare. Saltim ſi veterum Prætorum aliquis has Prætoris vindicias legiſſet, eum non dubito exclamaturum fuiſſe:

Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget.

§. LXXI.

Prætores edicta ſua per annum frequenter mutabant.

Sed & id ſibi adrogaverant Prætores, ut edicta per annum, quotieſcumque collibitum eſſet, mutarent, idque plerumque facerent εἰς χάριν, ἢ κατ' ἔχθραν τινῶν, *in gratiam odiumque certorum hominum*: Dio Caſſ. *Lib. XXXVI. p.* 19. Aſcon. Pædian. *in argum. orat. pro C. Cornelio majeſt. reo.* * adeo, ut ad coercendam iſtam Prætorum licentiam opus eſſet edicto ipſorum Prætorum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR, *l.* 1. *D. quod quiſque jur. in alt. ſtat.*

* Feciſſe id animadvertimus C. Verrem. Is edicto L. Annie heredi ſecundo P. Annii Aſellii edicto condonavit hereditatem, excluſa filia unica herede a patre inſtituta. Cic. *in Verr. I.* 41. De eo edicto Cicero *ibid. Cap.* 42. *Ac ſi hoc juris non unius cauſſa hominis edixiſſes, cautius compoſuiſſes.* Idem *Cap.* 45. refert, ridiculum edictum pro-

propoſuiſſe Verrem in gratiam heredis Minucii, cujus teſtamentum alioquin jure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum, iis verbis, ut quivis intelligere poſſit, unius hominis cauſſa conſcriptum eſſe, tantum quod hominem non nominat.* Talia permulta ſunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Hinc SCo juſſi ſunt ex edictis Perpetuis jus dicere.

Id quum demum intolerabile videretur civitati liberæ, & jus incertiſſimum redderet, anno ab U. C. DLXXXV. L. Æmilio Paullo & C. Licinio Craſſo Coſſ. V. Kal. Apr. in curia Hoſtilia factum eſt SC. UTI PRÆTORES EX SUIS PERPETUIS EDICTIS * JUS DICERENT. Cujus Senatuſconſulti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quædam inſignia ediderunt Stephan. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tomo II. p.* 378. Reinef. *Inſcript. Claſſ. IV.* 2. & omnium accuratiſſime Henr. Dodwell. Adpend. *prælect. Cambden. p.* 665. *ſeqq.*

* Neque tamen PERPETUUM dicitur hoc edictum, quaſi æternum duraturum, quale eſſe debuit illud a Salvio Juliano compoſitum ſub Hadriano: ſed quod illud per totum annum nullam ſubiturum eſſet mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod eſt continuum, vel non interruptum, quamvis non infinitum. Sic *palus* PERPETUA apud Cæſarem *de Bello Gall. VII.* 57. PERPETUA *amicitia* apud Q. Ciceron. *petit. conſul. Cap. VI. biennium* PERPETUUM apud Terent. *Hecyræ I.* 2. *v.* 12. ubi Donatus: *Vt continuationem caſus ſui*

ostenderet, PERPETUUM *dixit*. Hujus notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. p.* 103. Guil. Grot. *de vit. juriscons. II. 6.* non mirum est, eos maxime cæcutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. invaluerat.

§. LXXIII.

Postea etiam lege Cornelia.

At ne id quidem SC. par fuit illi Prætorum licentiæ. Nam multo post illa tempora C. Verres in urbe, & in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, & varie jus dicebat. Cicero *in Verr. I.* 46. Nec religiosius reliqui Prætores edicta sua servabant. Quo factum est, ut anno ab U. C. DCLXXXVI. C. CORNELIUS, Trib. pleb. magna cum nobilium hominum offensione * legem ferret: UT. PRÆTORES. EX. EDICTIS. SUIS. PERPETUIS. JUS. DICERENT. *Qua* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui* VARIE *jus dicere adsueverant, sustulit*, uti observat Ascon. Pædian. *ibid.* Meminit ejusdem legis Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. qui ejus sententiam ita exprimit: Κατ' ἀρχάς τε δίδυς στρατηγὸς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παραχρέπειν. *Ut & statim Prætores principio ædicerent, quo jure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.*

* Rem perspicue exposuit Ascon. Pædianus in argumento orationis pro C. Cornelio, majestatis reo. C. Cornelius, homo non im-

improbus vita habitus, quæſtor Cn. Pompeji, dein Tribunus plebis, Piſone conſule, retulerat ad Senatum, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expenſam ferret*. Relationem repudiabat Senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum & turpiſſimum lucrum faciebant. Offenſus ea re Cornelius in concionibus Senatum turpis lucri accuſat, ſimulque legem rogat, qua Senatus minueretur auctoritas *ne quis, niſi per populum, legibus ſolveretur*. At Senatus facile movit P. Servilium Globulum, Tribunum pleb. ut Cornelio obſiſteret. Et ſane orto tumultu, in quo & C. Piſonis Coſ. faſces fracti, lapideſque in conſulem ex ultima concione jacti ſunt, concilium tum dimittendum fuit. Poſtea ſine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a ſenatu legibus ſolveretur, niſi ducenti adfuiſſent*. Audacior hoc ſucceſſu factus & alias leges, & hanc de Prætorum edictis promulgavit tulitque, per quas contentiones pæne totus ejus tribunatus peractus eſt. Sequenti deinde anno reus majeſtatis factus eſt a Cominiis fratribus, defenſuſque a Cicerone, deſiſtentibus accuſatoribus, evaſit, nomenque ejus de reis exemtum eſt. Plura ſciremus, ſi orationes illæ Ciceronis integræ ad nos perveniſſent. Jam vix fragmenta quædam nobis ſervavit laudatus Aſconius.

§. LXXIV.

Hac ergo lege effectum eſt, ut non modo paullo minus neceſſarium eſſet edictum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, niſi quis repentino aliquo edicto damnum ſenſiſſet, ſed & Hinc jus prætorium multo, quã antea certius factum.

ipsum jus prætorium in posterum paullo videretur certius, quod pleraque tralatitia edicta in albo legerentur, & Prætores, licet quotannis edicerent, pauca tamen nova capita veteribus adstruerent. Hinc jurisconsulti ex eo tempore edicta Prætoris colligere, suisque illustrare cœperunt animadversionibus, veluti SER. SULPICIUS, *l. 2. §. 1. D. de origin. jur.* * A. OFILIUS, *d. l. 2. §. 44. D. eod. l 1. D. ne quis eum qui in jus voc.* & ANTISTIUS LABEO, *l. 1. D. de fugitiv.* Gell. *Noct. Attic. XIII. 10.*

* Sunt hi ipsi libri, qui alias *ad Brutum* scripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem* Ofilius *edictum Prætoris primus diligenter composuit, nam ante eum* SERVIUS *duos libros ad Brutum perquam brevissimos ad Edictum subscriptos reliquit.* Et *l. 5. §. 1. D. de instit. act.* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum*: non quasi Bruti, JCti, libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto, Julii Cæsaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus & de natura Deorum, itemque Oratorem & paradoxa sua nuncupaverat, inscripsisset. Ev. Otto *Ser. Sulpic. Cap. VII. §. 3. p. 1598. Tom. V. Thesaur. jur.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiosissimum, probabile sit: recte ex ipsa brevitate, qua usus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse jurisprudentiæ elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane juris tum ab edicto auspicatos esse pleroscque, testatur

tur Cicero *de Legib. I. 5. A. Prætoris edicto plerique nunc, non a XII. Tabulis, ut superiores, hauriendam juris disciplinam, putant.* Vid. Jac. Perizon. *de lege Voconia. p. 193.* & V. C. Ever. Otto *ibid. p. 1599.*

§. LXXV.

Eodem jure, quo Prætores, etiam ÆDILES CURULES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. LVI.) edicta proposuisse diximus, * (§. LXI.) quæ & ipsa *juris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* Nec tamen, sicuti Prætores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cujac. *Obs. XXIV. 16.* Unde vix legas in *Digestis*: *ait Ædilis*: sed in numero plurativo: AJUNT, VOEUNT, NOLUNT, PRÆCIPIUNT & DENUNCIANT, LOQUUNTUR, ORDINE FECERUNT ÆDILES, cetera. *l. 1. §. 1. l. 17. §. 17. l. 25. pr. l. 44. pr. l. 37. l. 38. §. 1. l. 25. §. 10. D. de Ædil. edict.* Edicta Ædilium curulium.

* Quod jus ab ipsa magistratus sui origine videntur usurpasse. Nam jam Plautus, qui centum circiter & septuaginta annis post primos Ædiles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit *in Captiv. Act. IV. scen. 2. v. 43.*

Eugepe, EDICTIONES ÆDILITIAS *hic habet quidem:*
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via invehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt furfuri sues, quarum odo-*

re præterire nemo pistrinum possit: deinde in *piscatores, qui præbeant populo pisces fœtidos, qui advehantur quadrupedanti cruciantí canterio, quorum oculos subbasilicanos omnes abigat in forum:* tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oves, qui locent cædendos agnos, & duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verueci sectario.* Hæc omnia ad Ædilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones ædiliciæ.*

§. LXXVI.

Verum capita, quæ in jure supersunt.

Quamvis vero V. C. Ev. Otto *de tutel. viar. III. 2. p. 428.* contra Albericum, Fulgosium, Zoesium, Bockelmannum, recte observavit, non unum fuisse edictum Ædilicium, sed plura, & ad varias causas, de quibus eorum erat jurisdictio, pertinentia, eaque demum in unum collecta corpus suis partibus & titulis distincta videri: in jure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quæ sola Salvius Julianus in edictum perpetuum retulit, *l. 1. §. 1. seq. D. de Ædil. edict.* Unum de mancipiorum, * *l. 1. §. 1. D. eod.* alterum de jumentorum venditionibus, *l. 38. §. 1. 2. D. eod.* tertium de cane, verre similibusque animalibus ibi, ubi vulgo iter fit, non habendis, *l. 40, sequ. D. eod.* Quod postremum erudite illustravit laudatus Otto *ibid.*

* At ne id quidem, caput satis integrum in Pandecte reperitur. Quum enim in *l. 1. §. 1. de Ædil. edicto.* venditores tantum jubeantur CERTIORES FACERE EMTORES,

TORES, QUID MORBI VITIIQUE CUIQUE SIT, EAQUE OMNIA PALAM RECTE PRONUNCIENT: verba veruſta & τυπικὰ apud Gell. *Noct. Attic. IV.* 2. ita ſe habent: TITULUS SERVORUM UTEI SCRIPTUS SIT COERATO, ITA UT EI INTELLIGI RECTE POSSIT, QUID MORBI. *cetera*. Tituli hujuſmodi, quo vitia morbive mancipiorum exprimi ſolebant, meminerunt Seneca *Epiſt. XLVI.* & Philoſtrat. in vita *Apollon. Tyan. Lib. III. Cap. 25. p. 115. edit. Olear.* ubi ἔπαινος τῆς ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΑΕΙΤΕΙΝ ΑΤΤΑ. *titulus mancipiorum*: NON FURANTUR.

§. LXXVII.

Paſſim tamen & aliorum hujus edicti capitum exſtant veſtigia. Quum enim & funerum cura penes Ædiles eſſet: permulta edixiſſe videntur de ſumtibus funerum, ritibus funebribus, & ſtructura monimentorum ſepulcralium. Ovid. *Faſtor. VI. verſ. 663.* Caput de funeribus & eorum ſumtibus.

Adde quod ÆDILIS *pompam qui funeris irent,*
Artifices ſolos juſſerat eſſe decem. *

Et Reineſ. *Inſcr. II. 73. p. 291.* elegans deſcribit marmor, in quo C. Ceſtii heredes profitentur, ſe monimentum feciſſe ex pecunia, quam pro ſuis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QUÆ EIS PER EDICTUM ÆDILIS IN SEPULCRUM C. CESTII INFERRE NON LI-

CUERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. Epist. 35. 36.*

* Quum ex Cicerone *de Legib. II.* 23. constet, jam legibus XII. Tabularum cautum fuisse: TRIBUS RICINIS ET DECEM TIBICINIBUS FORIS EFFERRE JUS ESTO: verba Ovidii sollicitare non dubitat Jac. Gothofredus *Not. in XII. Tabul. p.* 233. pro *Ædilis* rescribens EDICTIS, & per *edicta* intelligens XII. Tabulas, quæ adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII. Tabularum, luxu insequentium sæculorum, ut fieri solet, eversam, in usum revocare potuerint Ædiles? Vid. V. C. Petr. Burmann. *ad Ovid. Tom. III. p.* 424. *sequ.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. IX.* 7. *Senatum censuisse, atque e republica existimare, Ædiles curules* EDICTUM, *quod de* FUNERIBUS *habeant, Ser. Sulpicii L. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum, quum contra satisfacere vix videantur conjecturæ Jac. Gutherii *de jure Man. II.* 1. & V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *Hist. Triumvirat.* §. X. *p.* 31. *sequ.*

§. LXXVIII.

De castratione puerorum, & rebus in scenam nō projiciendis.

Aliud edicti Ædilicii caput de castratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *l.* 27. §. 28. *D. ad leg. Aquilil.* quod juvenili, sed docta commentatione illustravit V. C. Ever. Otto edita *Steinvand.*

verd. 1710. Apud Macrobium porro *Saturn. II. 6.* legimus, Ædiles aliquando propoſuiſſe edictum: NE QUIS ALIQUID IN SCENAM PRÆTER POMUM JACERE VELLET: Caſcellium vero juriſconſultum, interrogatum, num nux pinea pomum ſit? facete reſpondiſſe: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* *

* Fuiſſe & alia Edicta Ædilicii capita, & inde colligi poſſe videtur, quod *l. 2. D. de diverſ. & temp. præſcr.* Marcellus PLERASQUE *actiones* ÆDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam ſciamus, quæ non ſit temporalis: conſequi videtur, ut quarumdem, quæ perpetuæ fuerunt, ipſa memoria interciderit. At nervos huic argumento incidit V. A. Corn. van Bynkershoek. *Obſ. IV.* 8. cujus conjectura, pro PLERÆQUE, extrita una littera, legentis PERÆQUE tam eſt elegans & veroſimilis, ut omnibus adſenſum extorquere videatur.

§. LXXIX.

Edicta provincialia.

Denique & magiſtratus provinciales, quales liberæ adhuc republica erant COSS. PRÆTORES, PROCOSS. PROPRÆTORES, (Car. Sigon. *de jure provinc. II.* 1.) edicta in provinciis ſuis proponebant. Habebant equidem ſingulæ provinciæ ſuas leges, quæ victis gentibus ab Imperatore de decem legatorum ſententia dari ſolebant, ſancte deinde ſervandæ a præſidibus: Cicero *in Verr. II.* 13. Liv. *Lib. XXXIII. Cap.* 31. *&* 32. *& Lib. XLV. Cap.* 25. erant

etiam quædam in provinciis civitates *αὐτονόμοι*, quibus ob bene merita suæ leges permissæ. * Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. 9.* denique & ipsæ leges Romanæ sæpe ad universum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Ulpian. *Fragm. XI.* 18. 20. *& ibi* Schulting. *l. 5. p. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium & supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non universa provincia easdem a victore leges accipiebat, sed prout se civitates adversus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de jure provinc. I.* 1. Aliquando humanioris ingenii Imperatores totam provinciam suis uti legibus patiebantur: & tale exemplum L. Æmilii Paulli, Macedonibus *αὐτονομίαν* concedentis est apud Livium *Lib. XLV.* 32. Si civitas *αὐτονόμος*, suis relictis legibus, jus Romanum sua sponte adoptasset, populus ille FUNDUS FACTUS dicebatur. Cic. *pro Balbo Cap. VIII.* Gell. *Noct. Attic. XVI.* 13. Qua de re doctissimæ exstant NIC. RIGALTII, ISM. BULLIALDI & HENR. VALESII Diatribæ *de populis fundis*, junctim editæ *Divione MDCLVI.* 8. recusæ in Grævii *Thesauro Antiquit. Rom. Tomo II.*

§. LXXX.

Forum varietas.

Qui nimirum mittebantur in provincias, exemplo Prætorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo jus dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denun-

denunciabant: Sigon. *de jur. prov. ibid. II.* 5. idque faciebant non modo Consules & Procoss. sed & Prætores & Proprætores, uti patet exemplis L. Domitii & P. Licinii Nervæ, Prætorum Siciliæ, apud Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* 3. *ex.* 6. & *in Excerpt. Peiresc. p.* 633. Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot provinciæ, celebranturque passim edictum SICILIENSE, *Cicero in Verr. I.* 43. ASIATICUM, & SYRIACUM. Idem *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. nec non CILICICUM. * Id. *Lib. III. Epist. ad Famil.* 8.

* Ex his locis adparet, diversa quidem fuisse hæc edicta: at sæpe præsides prudentiores, optima quæque ac saluberrima, non modo ex urbano, sed & ex aliarum provinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. de se ipso refert, quædam se de Bibuli, Syriæ Procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de jure dicundo, præter ea, quæ sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, ἀγεγραφα reliquisse, & præmonuisse tantum provinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta urbana accommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum & hæc provincialia edicta vel TRALATICIA erant, vel NOVA. Pleraque enim ex decessorum suorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem & nova quædam adsuebant. * Cicero *Lib. III. ad Familiar. Epist.* 8. Quin ea in re vel

Erant illa vel tralatitia vel nova.

maxime elucebat magistratuum provincialium prudentia, si quid novi, quod provinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Acad. Quæst. IV.* 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque civitatibus, tanta æquitas, ut multo post steterit Asia, Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis.* Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. Epist. ad Q. fratr.* 1. *Cap.* 9.

* Ita ipse Cicero *ad Famil. Lib. III. Epist.* 8. testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transscripsisse in suum, & nova quædam addidisse de minuendis civitatum sumtibus, quibus ipse magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quædam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque & reliqui, qui in provincias ibant, magistratus accurate observabant.

§. LXXXII.

Quæ in edictis suis caverint boni Præsides.

Recte porro observatum est a Carolo Sigon. *de jure prov. II.* 5. tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cavere solitos esse bonos Præsides, qui famæ servirent: *primum*, ne quid ederent contra legem vel formulam provinciæ, (§. LXXIX.) quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia pleraque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II.* 13. *Alterum*, ne quod in urbe antehac sanxerant, edictis everterent provincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat

brat Cicero *in Verr. I. 16. Postremum*, ne quid ipsi umquam decernerent adversus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. Epist. 1.*

§. LXXXIII.

An lex Cornelia provinciales etiam magistratus obstrinxerit?

Quandoquidem verò vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus provinciales, quod sibi Prætores urbanos sumsisse vidimus, puta ut edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§. LXXI.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis, supra descriptam, (§. LXXIII.) provinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin si dicendum, quod res est, Prætorum provincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur Senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi.

* Diximus supra (§. LXXII.) L. Æmilium Paullum Cons. anno ab U. C. DLXXXV. auctorem fuisse Senatui condendi SC. ut Prætores ex edictis suis perpetuis jus dicerent. Jam vero ex *Epit. Liv. Lib. XLIII.* patet, circa ea tempora Prætores nonnullos eo, quod avare & crudeliter administrassent provincias, damnatos esse, quæ fusius narrat ipse Livius *Lib. XLIII. Cap. 2. & 10.* De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coerceretur Prætorum licentia, maxime in provinciis, ubi Senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam injiciebat.

§. LXXXIV.

§. LXXXIV.

Leges intra hæc tempora post XII. tabulas conditæ.

Quamvis ergo jam essent in urbe leges XII. Tabularum, plebiscita, legis actiones, jus civile, ex interpretatione prudentum & fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio novas rogandi ferendique LEGES, novaque PLEBISCITA, quibus permulta, antea vel plane non, vel aliter, quam e republica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura jam collegerunt alii. * Licebit tamen & hic earum texere catalogum; & quædam ab aliis non observata, passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AUGUSTINI liber *de legibus*, & alter *de SCtis Romanorum*, cum Fulvii Ursini fragmentis editus *Romæ* 1583. 4. & postea aliquoties in Gallia. PAULLI MANUTII *de legibus*, & separatim aliquoties, & cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Græviani*. Ediderunt & UDALR. ZASIUS & POMP. LÆTUS & FRANC. HOTOMANUS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus præter earum nomina & objectum vix quidquam notabile invenias, quamvis ZASII catalogum passim illustrarit LUD. CHARONDAS, & cum aliis ejusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiqu. Rom. Thesauro*. Addi debent PAULLI MERULÆ *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, & cum aliis ejusdem lucubrationibus, ad antiquitates Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat.* 1686. 4. & collegæ olim conjunctissimi, nunc amici

amici desideratissimi CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI *Historia juris Rom. Justin.* *pag.* 42.

§. LXXXV.

Nos omissis iis, quæ ad jus Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quæ de jure privato publicisque judiciis agunt, observata litterarum serie, * paucis recensebimus, ita tamen, ut in earum ætatem, ubicumque id fieri poterit, simul inquiramus, &, quid illis sancitum sit, paucis indicemus. Quod studiosis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quæ paullo ante laudavimus, doctissimorum virorum opera. Earum recensus.

* Quum plerarumque legum ætas incerta sit; res ardua est, earum chronotaxin accuratam dare. Ausus hic quædam est STEPH. VIN. PIGHIUS *in Annal. Rom.* sed in eo opere permulta bariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos temporis characteres ubique, quoad ejus fieri potest, notabimus.

§. LXXXVI.

Agmen ducit LEX ACILIA CALPURNIA *de ambitu*, lata anno ab Urb. C. DCXCVII. M. Acilio Glabrione & C. Calpurnio Pisone Coss. qua cautum, *ut id crimen & multa coerceretur, & damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, & accusatoribus certa præmia constituerentur.* * Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 18. Sigon. *de Judic. II.* 30. *p.* 435. Nec prætermittenda LEX ÆMILIA *cibaria* lata Leges Acilia Calpurnia de ambitu, Æmilia cibaria, & Appuleia majestatis.

ta a M. Æmilio Lepido, & Q. Luctatio Coss. anno ab U. C. DCLXXV. qua non sumtus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Gell. *Noct. Attic. II.* 24. Macrob. *Saturn. II.* 13. Cui jungimus LEGEM APPULEJAM *majestatis* conditam anno ab U. C. DCLII. C. Mario V. & M. Aquillio Coss. qua vis præcipue in urbe ac seditio videtur vindicata. Cic. *de Orat. II.* 25. 49.

* Est hæc lex inter eas, quam inviti tulerunt Coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse Coss. ut ipsi alieno studio & magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix evasisse. A Senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbissimas pœnas ambitus reis constituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianæ *orat. pro C. Cornelio majest. reo* legimus, *populum eam legem flagitasse*. Senatum autem existimasse immodicarum pœnarum denunciatione terrorem injici hominibus, modicis autem pœnis propositis nec accusatores, nec judices defuturos. Hinc auctorem ferendæ legis Consulibus fuisse.

§. LXXXVII.

Lex Aquilia. LEX AQUILIA *de damno injuria dato* est plebiscitum perantiquum, at incertæ ætatis. * Ejus capita primum & tertium supersunt in *l. 2. pr. & l. 27. §. 5. D. ad L. Aquill.* Caput secundum in usu esse negavit Justinianus §. 12. *Inst. de leg. Aquill.*

Hinc

Hinc plures inanem operam impenderunt quæstioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Jac. Cujac. *in Paratil. D. & C. ad h. t.* cui nonnulla obvertunt V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. I.* 13. & Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I. pag.* 176. & qui rem singulari scriptione dignam credidit, Claud. Chiffletius *de secundo capite leg. Aquill. Tomo V. Thesaur. jur. p.* 873. *seq.* Immo plura fuisse hujus legis capita, quæ deinde perierunt, quod ea Prætor mutasset, admodum est verosimile. Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I.* Bynkersh. *Obs. I.* 13. Cetcrum præter laudatum NOODTIUM hanc legem illustravit FRANC. BALDUINUS.

* Certum est, hanc legem exstitisse ante Ciceronem, qui *in Bruto Cap. XXXIV.* meminit *legis Aquilliæ de injuriis*: immo & ante Brutum & Scævolam, qui primi jus civile fundasse dicuntur. Nam hos legem etiam Aquilliam exposuisse, constat. *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquill.* Uterque quum circa annum ab U. C. DC. floruerit: probabile est, auctorem hujus plebiscíti fuisse L. Aquillium P. F. L. N. Gallum, quem anno ab U. C. DLXXII. Tribunum plebis fuisse, tradit Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 330. quamvis, quem ille auctorem habeat, fatear me scire juxta cum ignarissimis. Præturam tamen eum gessisse anno ab U. C. DLXXVI. testis est Liv. *Lib. XLI. Cap.* 18.

§. LXXXVIII.

Lege porro ATILIA cautum est, ut pupillis, & mulieribus Prætor cum majo- Lex Atilia.

re

re parte Tribunorum plebis tutorem daret. **pr. Inst. de Atilian. tut.* Addidimus mulieres, quia & Hispala Fecennia, libertina, tutorem a Prætore & Tribunis accepit, teste Livio *Lib. XXXIX. Cap. 9.* Quod quum factum sit anno ab U. C. DLXVI. oportet hanc legem jam ante id tempus exstitisse, adeoque probabile est, conditam illam esse a L. Atilio Regulo, Tribuno plebis anno ab U. C. CCCCLIII. Liv. *Lib. IX. Cap. 30.*

* Em. Merill. *Observ. I. 37. p. 63.* ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. *penult. Inst. de SC. Tertull.* Petendus enim est *secundum leges*, ut est in *Novella Theodosii de tutorib.* vel *secundum leges. l. 10. C. de legit. hered.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam & Juliam & Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod jus per SC. Tertullianum demum accepit,) adeoque & hereditate mulctari non potuerit ob petitionem tutoris omissam, & præterea id jus diserte ex constitutione esse dicatur: *l. 2. §. 2. l. 4. princ. §. 1. §. 4. D. qui pet. tut. vel curat.* parum verosimilis videtur hæc Merillii sententia, malimque ego per *leges* intelligere constitutiones principum, quæ sæpe LEGUM nomine in jure nostro veniunt. uti *l. 22. C. de admin. tut. vel curat. l. 12. D. de legat. præst.*

Lex Atinia de usucapione rerum furtivarum.

§. LXXXIX.

LEX ATINIA, ipsa quoque incertæ ætatis, * rerum furtivarum usucapionem ante-

antequam ad dominum reverſæ ſint, inhibuit, quamvis & legibus XII. Tabularum idem cautum fuiſſe conſtet, §. 2. *Inſt. de uſucap. l.* 4. §. 6. *D. de uſurp. & uſucap. l.* 215. §. 1. *D. de verb. ſignif.* Eam legem ſingulari libello illuſtravit Hadr. Pulvæus, nuper a Cl. Conradi cum Revardi Triboniano, nec non *Tomo IV. Theſaur. jur. p.* 327. edito, qui tamen magis in Cujacium injuriis, quam bonæ frugis plenus eſt.

* Immo & ipſum nomen legis non ſatis certum eſt. Theophilus enim §. 2. *Inſt. de uſucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον, quo nomine etiam reliquis Græcis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibuſdam *Inſtitutionum* editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Cicer. *in Verr. I.* 4. & Gell. *Noct. Attic. XVII.* 7. quibus conſtanter dicitur ATINIA. Quare veroſimile eſt, legem hanc latam a C. Atinio Labeone Tribuno plebis anno ab U. C. DLVI. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tomo II. p.* 255.

§. XC.

Lex Aufidia & Cornelia Baebia de ambitu.

Nec prætermittenda LEX AUFIDIA *de ambitu*, anno ab U. C. DCXCI. Meſſalla & Piſone Coſſ. ab Aufidio Lurcone Trib. pl. lata, in qua id de novo ſanctum erat, *ut qui numos in tribu pronunciaret, ſi non dederit, impune eſſet; ſin dederit, ſingulis tribubus ſeſtertium XXX. deberet*. Cic. *ad Attic. Lib. I. Epiſt.* 1. Ejuſdem generis, at paullo antiquior, eſt LEX BÆBIA ÆMILIA, uti Sigon. *de Judic. II.* 30. vocat, vel potius BÆBIA CORNELIA,

LIA, *de ambitu*, qua anno ab U. C. DLXXI. cautum, *ne suffragationes & coitiones fierent*. * Plura de hac lege ignoramus.

* * Legis ipsius meminit Liv. *Lib. XL. Cap.* 19. sed verbis his pauciſſimis: *Et leges de ambitu conſules auctoritate ſenatus ad populum tulerunt*. Sed ſuperſunt quædam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quæ omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo non inepte colligit Sigonius legem hanc potiſſimum largitionibus corruptionibuſque tribuum ac centuriarum fuiſſe oppoſitam. Rogarunt legem ejus anni Conſules, P. Cornelius Cethegus & M. Bæbius Tamphilus, ut adeo neſcire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Æmilio Paullo, tum non Conſuli, ſed longe ab urbe adverſus Macedonas bellum gerenti.

§. XCI.

Leges Calpurnia repetundarū & Cincia de donis & muneribus.

Nec minus nota eſt CALPURNIA *repetundarum*, lata anno ab U. C. DCIV. a L. Calpurnio Piſone Tribuno plebis, qua cautum, ut provinciales pecuniam, quam magiſtratus contra leges acceperint, conſtituto Romæ judicio repetere poſſent. Cic. *in Verr. IV.* 56. In primis vero celebris LEX CINCIA *de donis & muneribus*, qua vetitum, ne quis ob cauſſam quamdam donum munuſve caperet. Liv. *Lib. XXXIV.* 4. Tacit. *Annal. XI.* 5. Latam eam novimus a M. Cincio Alimento, Tribuno pleb. anno ab U. C. DLIX. Cornelio & Sempronio Coſſ. nec quiſquam ignorat eru-

di-

diſſimum de ea *Commentarium* ſcripſiſſe FRIDR. BRUMMERUM, editum *Lutet. Pariſ. 1668. 4.* recuſumque Lipſ. 1712. 8.*

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter expoſuit, ut nemo Iliada poſt hunc Homerum ſcribere velit. Nam *Cap. I.* ſtatim de auctore & nomine legis egit, eaque occaſione de ipſa gente Cincia quædam non vulgaria diſſerit. Deinde non modo capita hujus legis expendit, quorum primum, de quo *Cap. II.* fuit, NE QUIS OB CAUSSAM ORANDAM DONUM MUNUSVE CAPIAT; alterum, de quo *Cap. XII.* UT NE PLUS .... HS. DONARE LICERET, EXTRA QUAM SI CONJUNCTIS PERSONIS DONARETUR, QUOD EO AMPLIUS DONATUM ESSET, RATUM NE ESSET: tertium, de quo *Cap. XIII.* UT IN DONATIONE QUIBUSCUMQUE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET: Sed & ubique occaſiones hujus legis, relationes ejuſdem, temperamenta, obſervationem, fraudes ei factas, & totam donorum & munerum, quæ vel advocatis vel aliis data ſunt, hiſtoriam accurate exponit, ut quidem nihil, quod ad illuſtrandam hanc legem facere videatur, omiſerit. Sententiam tamen ejus, quod Caput II. per *l. ult. C. Theod. de ſponſal.* ſublatum ſit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Vlpian. Fragm. p. 561.*

§. XCII.

Sequuntur variæ leges CORNELIÆ, nec ætatis unius, nec ejuſdem omnes auctoris. Plures leges Corneliæ.

ctoris. Ut enim jam non repetam, quæ paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO Tribuno plebis anno ab U. C. DCLXXXVI. latis, diximus: (§. LXXIII. *) lex CORNELIA FULVIA *de ambitu*, qua capitale esse cœpit, suffragia donis & pecuniis emere, rogata est anno ab U. C. DXCIV. Cn. Cornelio Dolabella & M. Fulvio Nobiliore Coss. *Epit.* Liv. *Lib. XLVII.* Incertæ ætatis est LEX CORNELIA *de lusu & sponsionibus*, cujus fit mentio *l. 3. D. de aleator.* LEGES vero CORNELIÆ *majestatis, de sicariis, veneficis, incendiariis, parricidis, falsis, injuriis, limitibus & testamentis* * omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla Dictatore, adeoque perlatæ videntur anno ab U. C. DLXIV. vel insequente.

* Lege *majestatis*, quæ ante Juliam ejusdem argumenti apud Romanos obtinebat, cautum fuerat, *ut rei majestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui, quo minus munere suo fungerentur, impedimento fuerint, qui exercitum e provincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitaverint, ducibus hostium captis ignoverint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum cives Rom. sint, apud Reges exteros versati sint. Ut porro & mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec ulla pœna sit calumniatoribus. Denique ut damnatis aqua & igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. Cap. XXI. pro Cluent. Cap. XXXV.* Ascon. Pædian. *argum. leg. pro Cornel. majest. reo.* Cic. *in Verr. I. 5.* & ibi Ascon. Pædianus *in Schol.*

Le-

Legis CORNELIÆ *de sicariis* capita varia fuerunt, veluti *de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi furtive faciendi caussa cum telo ambularint, qui quum magistratus essent, publicisve judiciis præessent, dedissent operam, quo quis falsum judicium profiteretur, ut quis innocens conveniretur, condemnaretur, qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quive falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis judicio publico rei capitalis condemnaretur: quive quum magistratus judicesve quæstionis sub capitalem caussam pecuniam acceperint, ut publica lege quis reus fieret. l. 1. pr. & §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Recept. Sent. V.* 23. 1. Pœna erat aquæ & ignis interdictio bonorumque ademtio, sine discrimine, cujus esset conditionis, *l.* 3. §. 5. *l.* 1. §. 2. *D. eod.* postea in honestioribus deportatio, in vilioribus ultimum supplicium. *l.* 3. §. 5. *l.* 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin & occisi cognatis aliquid esse adjudicatum pro satisfactione, patet ex *l.* 4. §. 1. *D. eod. & Collat. leg. Mos. & Rom. I.* 11. Cujac. *Obs. XIV.* 4. LEX CORNELIA *de parricidiis* passim memoratur *l. ult. C. Theodos. ad leg. Corn. de fals. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* immo & *l.* 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quæ est legis Corneliæ de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis* & *de parricidiis*. Vid. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quæ & *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Recept. Sentent. V.* 25. 1. *seqq.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* COR-

NE-

NELIÆ, qua is, qui apud hostes decessit, in civitate decessisse, fingitur. *l.* 18. *D. de capt. & postl.* 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Rec. Sent. II.* 4. 8. De lege quoque CORNELIA *de injuriis* omnia pervulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. p.* 440. Legis CORNELIÆ *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. p.* 152. eaque cautum fuerat, *ut per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi jus esset.* Quamvis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum jungantur *leges Sempronia & Cornelia & Julia*: fieri potest ut lex dicta sit *Cornelia Julia*. Collegas autem Cn. Cornelium Cossum & C. Julium Julum, Tribunos milit. Cons. por. reperias anno ab U. C. CCCXLVII. Liv. *Lib. IV.* 58.

§. XCIII.

Leges Didia sumtuaria & Duillia Mænia de fœnoribus, Fabia de plagiariis.

Nec minus celebris est lex DIDIA *sumtuaria*, lata anno ab U. C. DCX. Appio Claudio & Q. Metello Coss. qua cautum, *ut universa Italia lege Fannia teneretur, utque non modo qui sumptuosius epularentur, sed & convivæ in pœnas legis incidirent.* Macrob. *Saturnal. III.* 17. Cui subjungimus legem DUILLIAM MÆNIAM, a M. Duillio & L. Mænio, Trib. pl. anno ab U. C. CCCXCVIII. Marcio & Manlio Coss. perlatam, *ne quis fœnus unciario majus exerceret.* Liv. *Lib. VII. Cap.* 27. Noodt *de fœnor. & usur. II.* 4. FABIAM *de plagiariis* latam esse volunt anno ab U. C. DLXXI. Ex ea capitale crimen nascebatur adversus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donavit,

in

in dotem dedit, permutavit, fugitivum alienum suscepit, celavit, invinctum habuit, servo alieno fugam persuasit. *l.* 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* Pœnaque ex ea lege numaria fuisse dicitur. * *l. ult. D. eod.* Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit.* 6. §. 14.

* Eam pœnam numariam vel pecuniariam in publicatione dimidiæ partis bonorum constitisse, suspicatur Rittershusius *ad Paullum ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. & Rom. tit. XIV.* §. 2. ait, honestiores ademta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse, ex Paulli loco non liquet. Immo vero Ulpianus *ibid.* §. *III.* mentionem facit pœnæ sestertiorum quinquaginta millium: quamvis & hæc summa satis grandis, & vix probabilis videatur. Schulting. *jurisp. vet. antejustin. p.* 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l.* 1. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* si mere pecuniaria illa pœna fuerit.

§. XCIV.

Fabiæ de ambitu & re agraria. Fannia sũtuaria & Furia de modo legatorum.

Sunt & aliæ leges FABIÆ, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum*. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Murena Cap. XXXIV.* Certior est lex FABIA, quamvis & ipsa incertæ originis, *de re agraria & limitibus*, cujus capita quædam exstant inter Guil. Goesii *rei agrariæ scriptores pag.* 339. Addimus legem FAN-

NIAM *sumtuariam*, latam anno ab U. C. DXCII. C. Fannio & M. Messalla Coss. cujus sanctiones * fusius describunt Plin. *Hist. Nat. X.* 50. Gell. *Noct. Attic. II.* 24. Athenæus *Deipnos. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Satur. III.* 17. ac postremo legem FURIAM incertæ ætatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inst. de leg. Falc.* Cujac. *Obs. XIX.* 31.

* Inter alia cautum ea lege fuerat, *ut ludis Romanis, plebejis Saturnalibus & aliis quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis.* Ita legem describunt Plinius, Gell. & Macrobius vero addit, vetuisse legem, *ne præter domesticos convivæ plures tribus excipererentur, aut ad summum* (immo potius κατ' ἀγορὰν, *die nundinarum*, ceu docet Casaubon. *Animadv. ad Athen. VI.* 21. *p.* 295.) *quinque & id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neve pluris, quam duabus drachmis & dimidia obsonarent e foro.* Porro eamdem legem *carnis in fumum inveteratæ in annum talenta quindecim absumere permisisse* ait, & *leguminum & olerum, quæcumque terra gignat, decocta.* Talia erant fungi, heluellæ, beta, malva, & similes cibi parabiles. Casaubon. *ibid. p.* 296.

§. XCV.

Leges Genuciæ de fœnore & Hostiliæ ejusdem.

Porro hac temporis periodo perlatæ LEX GENUCIA *de fœnore*, anno ab U. C. CCCCXIII. C. Martio IV. & Q. Servilio Coss. a L. Genucio Trib. pl. qua prohibitum, ne cui fœnerare liceret. Liv. *Lib. VII.*

Lib. VII. Cap. 42. Ger. Noodt *de fœnor. & uſur. Lib. II. Cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta *ut furti agere liceret eorum nomine, qui apud hoſtes vel reip. cauſſa abeſſent. pr. Inſt. de iis, per quos ag. poſſ.* lata, ut videtur, ab A. Hoſtilio Mancino & A. Atilio Serrano Coſſ. anno ab U. C. DLXXXIII. *

* Legis hujus nuſquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inſt. per quos ag. poſſ.* nec aliud ſupereſt ejus caput, quam quod pro iis, qui apud hoſtes aut reip. cauſſa abeſſent, furti agere permiſit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile ſit de eo ſolo legem latam: veroſimile eſt, quædam alia hac lege de furtis conſtituta eſſe. Ceterum ſententia Joſephi Nerii, *Analect. I.* 26. hanc legem ab *hoſtibus* nomen accepiſſe exiſtimantis, non minus abſona eſt, quam derivatio legis Fuſiæ Caniniæ a *cane*, Falcidiæ *a falce*, quam vix in Gloſſatoribus toleramus.

§. XCVI.

Sequuntur leges JULIÆ, quarum tam multæ ſunt, ut vel ſolæ longum tractatum poſcerent, ſi de iis agendum eſſet accuratius. Sed quum pleræque ab Auguſto demum latæ ſint: ad hanc periodum pertinet tantum lex JULIA, *de rebus vi poſſeſſis non uſucapiendis*, quæ Plautia * recentior, lata eſt a C. Julio Cæſare, Dictatore, eaque cautum, *ut nec rerum vi poſſeſſarum ulla eſſet uſucapio*, §. 3. *Inſt. de uſucap. l.* 33. §. 2. *D. eod.* & *iis, qui vim* Lex Julia Cæſaris de vi.

fecerint publicam, aqua & igni interdiceretur. Cic. *Philipp. I. 9.*

* PLAUTIA multo antiquior est JULIA, lata quippe Catulo & Lepido Coss. anno ab U. C. DCLXIII. auctore præcipue Q. Catulo consule, at rogante C. Plautio, Tribuno plebis, a quo & nomen tulit. At quia & hac lege usucapio rerum vi possessarum fuit inhibita: junguntur a Justiniano §. 3. *Inst. de usucap.* leges Julia & Plautia, quum potius inverso ordine dicendum fuisset Plautia & Julia, ut in *l. 33. §. 2. D. de usurp. & usucap.*

§. XCVII.

Leges Iuliæ majestatis & repetundarum.

Inter leges JULIAS, a Julio Cæsare latas, est etiam JULIA *majestatis*, cujus itidem meminit Cicero *Philipp. I. 9.* Ea tamen, quæ in Pandectæ explicatur, non Julii Cæsaris, sed Augusti, esse videtur, Sigon. *de Judic. II. 29.* Quod nos quidem non satis expeditum esse, arbitramur, quum contra certissimum sit, legem hanc sæpe sub malis potissimum Principibus, auctam & acrioribus pœnis firmatam esse. Tacit. *Annal. I. 72.* Freher. *Parerg. II. 9.* De ejus legis capitibus videndi Sigon. *ibid. p. 429.* &, qui *singularia ejus legis* expendit Nic. Hier. Gundlingius: Addimus legem JULIAM *de repetundis*, ab eodem Julio Cæsare in primo consulatu anno ab U. C. DCXCV. Cic. *in Vatin. Cap. XII. pro Rabir. Cap. XIV. pro Sext. Cap. LXIV. in Pison. Cap. XXI. in Bruto Cap. XXVII. de Offic. II. 21. in Verr. III. 84.* Sveton. *Jul. Cap. XLIII.* Legis quædam capita supersunt in

ipso

ipso *titulo D. ad leg. Jul. repetund.* Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de Judic. II. 27. p. 425. seqq.*

* Fuit hæc ex legibus amplissimis, quippe cujus plura, quam centum, capita fuisse observat Cicero *ad familiar. Lib. VIII. Epist. 7.* Quum enim πολύμορφον sit hoc crimen, & quod se facile in omnes formas ac species commutat: non mirum profecto est, oppositam illi legem capitibus compluribus constitisse. De pœna criminis, hac lege proposita, omnia satis incerta sunt. Quæ tamen de ea dici possunt, omnia occupavit Ant. Schulting. *Jurispr. vet. ante-justin. p. 525.*

§. XCVIII.

Lex Julia de novarū tabularum expectatione disjicienda.

Nec omittenda LEX JULIA Cæsaris *de fœnore*. Quum enim populus novas tabulas frequentissime postularet: improbam illam spem disjecit Cæsar, lata lege, *ut debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summæ æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum perscriptumve * fuisset*. Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sveton. *Jul. Cap. XLII.* Jul. Cæs. *de bello civil. III.* 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Cæsare & Servilio Coss. anno ab U. C. DCVII. quum victo Pompejo in urbem victor revertisset.

* *Numeratum* dicitur, quod de domo solutum: *perscriptum*, quod per argentarios. Eo sensu accipendæ præscriptiones apud

Ciceron. *de Orat. I.* 58. Celeb. Burmann. ad Sveton. *Cæs. Cap. XLII.* ubi & ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p.* 27. *pecuniam perscriptam* male accipere pro in tabulas rationum relata, vel nondum soluta. Cererum eam legem nova alia adjuvit Cæsar. Quum enim multi plurimum pecuniæ clam habere dicerentur: *ἀπογράφεσθαι, μηδένα πλεῖον ἑκατὸν καὶ πεντακισχιλίων ἢ μυρίων δραχμῶν ἢ ἀργυρίου ἢ ἢ χρυσίου πεκτῆσθαι· ne quis in auro vel argento plus quam LX. sestertium possideret, vetuit.* Dio Cass. *Hist. Lib. XLI. p.* 171.

§. XCIX.

leges Lætoria, & Licinia de fœnore.

Celeberrima porro est LEX LÆTORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. Scen. 3. v. 68. quinamvicennariam*; alii male *Platoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Lætorium Plancianum, Tribunum plebis circa annum ab U. C. CCCCXC. auctorem habuisse probabile est. * Hac quoque multo antiquior est LICINIA *de fœnore de capite deducendo*, lata anno ab U. C. CCCLXXVI. a C. Licinio Stolone, Tribuno pleb. Liv. *Lib. VI. Cap.* 35.

* Multis capitibus constitit LEX LÆTORIA, quæ tamquam sparsa Hippolyti membra hic juvat colligere. Primum enim hæc lex annos minorennitatis definivit. *l.* 2. *C. Theod. de donat.* dicta ob hanc ipsam caussam *quinavicennaria*. Plaut. *Pseud. I.* 3. *v.* 68. Deinde ex hoc ipso Plauti loco patet, creditoribus negatam esse actionem adversus adolescentes, quibus crediderant pecuniam.

Ter-

Tertio eadem lex minoribus petentibus cauſſa cognita curatores dari juſſit. Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* Quarto adoleſcentes inſtipulari vetuit, eorumque promiſſis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudens. V. 3. v. 24.* Sveton. apud *Priſcian. Libr. VIII.* Denique quinto minores in quocumque contractu dolo malo læſos reſtitui in integrum juſſit. Cic. *de Offic. III. 15.*

§. C.

Exſtitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *ſumtuaria*, lata anno ab U. C. DCLVI. a P. Licinio Craſſo & Cn. Lentulo Coſſ. cujus ſanctiones recenſent Cicero *Lib. VII. ad Familiar. Epiſt. 26.* Gell. *Noct. Attic. II. 24.* Macrob. *Saturnal. II. 13.* Leges Liciniæ Corneliæ ſumtuariæ & Luctatia de vi.

* Addimus LEGEM LUCTATIAM *de vi*, latam Q. Luctatio & C. Mario IV. Coſſ. anno ab U. C. DCL. qua in primis cautum novimus, ut de vi diebus etiam feſtis ludiſque publicis quæreretur. Cicero *pro Cæl. Cap. XXIX.*

* Videtur hac lege antiquior, FANNIA, quam ſupra deſcripſimus, in uſum revocata, quum gliſcente luxu, mox, ut fit, exoleviſſet. Macrob. *Saturn. II. 13.* Saltem ipſa legis Liciniæ ſanctio alteri eſt ſimillima, niſi quod paullo plus, quam Fannia, in ſingulas cœnas expenſum tulit. Nam & illa cavetur ut *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies ſingulos centenos duntaxat aſſes edendi cauſſa conſumere liceret: nuptiis ducenos; ceteris vero diebus, qui exceptі non eſſent, carnis aridæ pondo tria & ſalſamentariorum pondo: quod autem e terra,*

vite, arboreve natum esset impune consumere liceret. Hinc *centenaria cœna* Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, præter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Attic. II.* 24. Ceterum Macrobius memoriæ prodidit, *legis istius fecundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum esse, ut consulto Senatu juberetur, ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur, quasi jam populi sententia confirmata.*

§. CI.

Leges Mamilia de finibus, Mälia de vicesima manumiss. & Maria de ambitu.

Proxima est LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariæ, in primis a Siculo Flacco *de condit. agr. pag.* 8. lataque anno ab U. C. DCXLII. * Ei addimus LEGEM MANLIAM *de vicesima a manumissis ærario inferenda*, latam a Cn. Manlio & C. Martio Coss. anno ab U.C. CCCXCVIII. Liv. *Lib. VII. Cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a C. Mario, Tribuno plebis, anno ab U. C. DCXXXIV. *& ut pontes angustiores fierent*, præcipientem. Cic. *de legib. III.* 17.

* Quum hujus legis MAMILIÆ sanctiones, fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. p.* 339. *seq.* exhibita pauciſſimi intelligant: eam legem paullo accuratius expendere, operæ pretium fuerit. Leges XII. Tabularum quinque pedum semitam inter fundos relinqui jusserant, quæ *limitare iter* & Græcis μεθόριον dicebatur. Idem & lex MAMILIA sanxerat, teste Flacco

Si-

Siculo *de condit. agr. p.* 8. cujus en ipsa verba: *Signantur arbores finales utrinque, id est, ex utraque possessione, intra pedes quinos, ut legis Mamiliæ commemoratæ rationem habeant.* Et planius Aggenus Urbic. *Comment. in Frontin. p.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod usucapi non potest.* Similia sunt apud Frontinum *p.* 40. & Simplicium *p.* 83. quæ hic non adscribimus. Erat ergo hoc spacium inter fundos, & in ipsis finibus; non quaquaversum circa fines, uti contra Hotomanum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicul. Flacc. pag.* 129. Ejus porro limitaris itineris nulla erat usucapio. Aggen. Urbic. *p.* 53. Alciat. *de quinque ped. præscript. Tomo III. Op. pag.* 345. Goes. *ib. p.* 191. Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controversia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controversia finalis*, vel *de finibus*, seu *judicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur præscriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet: erat hæc *controversia de loco*, quæ non ad agrimensorem, sed ad Prætorem, pertinebat. Postea mos invaluit, ut spacium quinque pedum, non usucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore præscribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius & Arcadius Augg. *l.* 4. *C. Theod. fin. regund.* quam accurate exposuit, & a Jac. Gothofredi ψεύδεπιγραφεία vindicavit Guil. Goes. *in Not. p.* 192. Denique quum Justinianus præscriptionem tricennalem limitaris itineris in usum revocasset: *l.* 3. *C. fin. reg.* factum est,

ut spacium quinque pedum sensim plane aboleretur, & fines fierent lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse, facile unusquisque intelligit. Fuerunt vero & alia hujus legis capita: veluti, *ut curaret ille, qui coloniam deduxerit, limites ut fiant, terminique ut constituantur, neve quis ejiciat locove moveat, qui ita constituti fuerint: Ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliave ratione reddantur inutiles usibus publicis: Ut terminum, qui amotus fuerit, is, cujus ager esset, restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *p.* 329. *sequ.*

§. CII.

Leges Oppia & Orchia.

Æque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab U.C. DXXXIX. Q. Fabio & T. Sempronio, Coss. a C. Oppio Tribuno plebis. Ea vetitum, *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori uteretur, neve juncto vehiculo in urbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum caussa, veheretur.* Liv. *Lib. XXXV. Cap.* 1. & Tacit. *Annal. III.* 33. *seq.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Jo. Guill. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quæ prodiit *Francof. juxta Viadr. anno MDCCXXXVI.* LEX ORCHIA *de numero convivarum* nomen tulit a C. ORCHIO, Tribuno plebis, qui anno ab U. C. DLXX. Q. Fabio & M. Claudio Coss. hanc legem sumtuariam rogavit. Festus *in Obsonitavere.* Macrob. *Saturnal. II.* 13.

§. CIII.

§. CIII.

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua est, rogata quippe anno ab U.C. CCCXXIII. a L. Pinario, Tribuno mil. Consul. potest. ejusque collegis. Placuerat enim senatui tollendæ ambitionis caussa tribunos legem promulgare, *ne cui album investimentum addere petitionis caussa liceret.* * Liv. *Lib. IV. Cap.* 25 DE PLAUTIA *qua vim, & rerum vi extortarum usucapionem* cohibuit, jam supra (§. XCVI.) diximus. Ea cautum fuerat, *ut aqua & igni interdiceretur iis, qui adversus remp. conjurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa, loca superiora occupassent, qui possessorem e fundo hominibus armatis dejecissent dolo malo, aut armatis objectis, ut inde profugerent, caussam attulissent: denique ne prædium, unde vi dejectus sit possessor, usucaperetur.* Quæ legis capita ex Cicerone, Svetonio, Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de Judic. II. 33.*

Leges Pinaria de ambitu & Plautia de vi.

* Mos erat petitoribus honorum, togam candidam sumere, eamque creta ita imbuere, ut plane splenderet. Unde & λευκοφορεῖν vocat Polyb. *Lib. X. Cap.* 4. quemadmodum & ipsi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lipsi. *Elect. I.* 13. Bernegg. *ad Svet. Cæs. Cap. XIX. & XXIV.* Hinc & togam candidam abjiciebant, qui abjecerant spem potiundi honoribus: quale exemplum Cicerejі est apud Valer. Max. *Lib. IV. Cap. 5. ex. 3.* Cur vero illum mo-

rem hac lege abolitum voluerit Senatus, vix conjectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi, ex *Quæst. Rom. p.* 276. qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse, refert, ejusque rei cum alias, tum hanc potissimum rationem reddit: ἵνα μὴ δωροδοκῶσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες; *ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerent.*

§. CIV.

Leges Poetelia de ambitu & Poetelia Papiria de obæratis in compedibus non habendis.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA *de ambitu*, lata a C. Poetelio Trib. pl. anno ab U. C. CCCXCVII. C. Fabio & C. Plautio Coss. Liv. *Lib. VII. Cap.* 15. qua cautum fuerat, *ne, qui honores peterent, nundinas & conciliabula obirent.* * Ab ea lege diversa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Poetelio & L. Papirio Coss. anno ab U. C. CCCCXXIX. cautum est, *ne quis, nisi noxam meritus, in compedibus haberetur, utque pecuniæ creditæ caussa bona in posterum, non corpora, obnoxia essent.* Liv. *Lib. VIII. Cap.* 28. Varro *de lingua Lat. VI.* 5. *p.* 85. Tertullian. *Apologet. Cap. IV.*

* Inter artes eorum, qui honores petebant, & illa erat, quod candidati nundinas, conciliabula, immo & municipia & colonias obirent, omniumque sibi gratiam prensando conciliare adniterentur. Quod & post latam hanc legem tam impudenter factum, ut seditiones & tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Mænius, Dictator, anno ab U. C. CDXXXIX. quæstiones exerceret adversus eos, qui magistratuum petitio-

tendorum causſa coitiones feciſſent: quod adverſus rempublicam eſſent. Liv. *Lib. IX. Cap.* 26.

§. CV.

Sed & Cn. Pompejus, quamvis ſago, quam toga, illuſtrior, leges tamen quaſdam reipublicæ ſalutares tulit, quæ ab illo POMPEJARUM nomen tulerunt, quia pleræque anno ab U. C. DCC. quo ipſe inuſitato exemplo faſces ſolus tenuit, ab eo rogatæ ſunt. Eo pertinent LEGES POMPEIÆ *de vi & de ambitu*, uno eodemque die ex SC. promulgatæ, quibus tam pœnam exaſperavit, quam formam judiciorum breviorem reddere ſtatuit. Utraque enim ſanxit, *ut, priuſquam cauſſa ageretur, teſtes audirentur per triduum, eorumque dicta conſignarentur, quarta die omnes in diem poſterum adeſſe juberentur, & fieret judicum ſortitio: tum porro accuſatori duas, reo tres horas ad dicendum concederentur: denique, ubi cauſſa perorata eſſet & accuſatori & reo liceret quinos ex ſingulis ordinibus reſicere, utique adeo ex LXXXI. judicibus ſorte datis quinquaginta & unus, ſententias laturi, ſupereſſent.* * Aſcon. Pædian. *in Arg. orat. pro Milone.* Cicero *Lib. X. ad Attic. Epiſt.* 4. Dio Caſſ. *Lib. XL. p.* 145. Cæſ. *de bello civ. Lib. III. Cap.* 1. Leges Pompejæ de vi & ambitu.

* Fuiſſe & alia iſta lege comprehenſa, jam Dio obſervavit, veluti *ut certus patronorum numerus eſſet, ne laudatores* (ἐπαινέται) *admitterentur*, de quo reorum præſidio videndus Car. Sigon. *de Judic. II.* 19. *ut & ne*

accu-

accusatores admitterentur, qui olim simili de caussa postulati essent, eique, qui duos reos fecisset, atque unum damnasset, impunitas pro præmio daretur. Ut adeo facile adpareat, tam intolerabilem reip. ambitum tum factum esse, ut res ipsa legem severissimam postulare videretur.

§. CVI.

Leges Pompejæ repetundarum & de parricidiis.

Ejusdem auctoris ætatisque est LEX POMPEJA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. civil. Lib. II. pag.* 441. Νόμῳ τε ὥρισεν, ὅτῳ τῆς ἑαυτῷ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ πρόσθεν, ἐξεῖναι ἢ ἐθέλοντα, *Legem tulit, ut ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, usque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes alterum expetere*, & quidem, ut idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμόν, id est, *munerum corruptelas & largitiones*: quod ipsum repetundarum crimen esse nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEJA *de parricidiis*, quam anxia pæne industria illustravit Jo. Franc. Ramos. *in Triboniano sive de erroribus Triboniani de pœna parricidii*. * *L. B. MDCCXXVIII.* 4.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat, Pompejum asperrimum crimen parricidii nova pœna persequutum, quum pœna cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio, locum habuerit: quod non indicarit, qua in re a lege Cornelia discesserit Pompeja. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod

quum

quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompejus hanc pœnam & ad reliquas personas cognatas & adfines, quarum mentio fit *l. 1. D. ad Leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Præterea & alias parricidii pœnas, quas Tribonianus omiserit, recenset, & ubique hominem tantum non parricidii postulat, ut jureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas jure possit referri. Ceterum pœnæ cullei meminerunt post legem Pompejam Seneca *de Clement. Lib. I. Cap. 15. & 23.* Juvenal. *Sat. VIII. v. 214. Satyr. XIII. v. 155.* Suet. *August. Cap. XXXIII.* ex quo loco etiam patet, pœnam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cujacii divinatio, cullei pœnam tantum ante leges Corneliam & Pompejam, moribus obtinuisse, at per legem Pompejam in pœnam legis Corneliæ de sicariis mutatam, denique a Constantino M. *l. 1. C. de his qui par. vel lib. occid.* in usum revocatam esse suspicantis. Vid. Cujac. & Schulting. *ad Paull. Rec. Sent. Lib. V. tit. XXIV. p. 512. & sequ.*

§. CVII.

PUBLICIA LEX *de lusu & sponsionibus*, cujus mentio fit *l. 3. D. de aleat.* non modo incertæ ætatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PUBLILIA *de plebiscitis* jam supra, quantum satis est, diximus. (§. XL.) Hic vero prætermittenda non est LEX REMMIA, quam alii RHEMMIAM, alii RE- Leges Publicia, Publilia, Remmia.

REMNIAM, REMIAM, alii MEMMIAM adpellitant, cujusque de origine nihil constat, nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemviralibus legibus non multo recentior, ex mente V. C. Henr. Brencmanni *de lege Remm. Cap. III.* Ceterum ea cautum fuisse, *ut qui per calumniam innocentem accusasset, ejus fronti littera K. inureretur*, * patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. Cap. XX.* Julian. Μισοπωγ. *p. 357.*

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALUMNIA præferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Turneb. *Adverss. VIII. 22.* Immo quidam hic ad litteram Θ confugiunt, tamquam vocis Græcæ Δόλιος indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, consentientibus omnibus pro CALUMNIA scribebant KALUMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendæ *Kalendæ*; ita rem omnem conficit Juliani locus ex Μισοπωγ. ubi Antiochenis, K. id est Konstantium desiderantibus optat duplex KAΠΠΙΑ, tamquam calumniæ pœnam justissimam. Brencmann. *cap. V. p. 1587.* Scire autem Julianum rem potuisse, nemo negaverit, quum & sub Imperatoribus adhuc exstitisse lex Remmia videatur. *L. 13. D. de testib.*

§. CVIII.

Leges Scantinia & Scribonia.

Non minus dubiæ ætatis sunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt V. C. Jo. Frid. Christius *diss. de lege Scantinia*, & D. Jo. Guil. Hoffmanus *in Comment. ad Legem Juliam de adul-*

adulter. Cap. I. §. 26. p. 52. & SCRIBONIA *de uſucapione*, quam ſingulari commentatione illuſtravit Jac. Rævardus. * Ea lege *uſucapionem ſervitutium ſublatam eſſe*, quam JCti diſputatione fori invexerant, ſatis patet ex *l. 4. §. ult. D. de uſurp. & uſucap.*

* Ant. Auguſtin. *de legib. p. 130.* hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cujus meminit Cic. *in Bruto Cap. XXIII.* & *de Orat. I. 53.* Sed eam ſententiam ſolidis argumentis profligavit Galvan. *de uſufructu Diſſ. Cap. XII. §. 4. p. 113.* Sane Ciceronis ætate adhuc ſervitutum uſucapionem proceſſiſſe, diſcimus ex *Orat. pro A. Cæc. Cap. XXVI.* Quare probabilius eſt, legem Scriboniam ſub Auguſto latam eſſe a L. Scribonio Libone Coſ. collega M. Antonii II. Coſ. anno DCCXIX. ceu viſum eſt Galvano *ibid.* & Herm. NOORDKERKIO *Diſquiſit. de lege Petron. III. 6. p. 90.* Saltim tardius latam eſſe, (quod putavit Jac. Rævardus *de lege Scribon. p. 497.*) & quidem anno ab U. C. DCCLXVIII. L. Scribonio Libone & Siſenna Statilio Tauro Coſſ. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari ſolebant a Conſulibus.

§. CIX.

Exſtitiſſe porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis & ſtupris*, circa annum ab U. C. DCXCIV. a P. Servilio Vatia Coſ. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. Cap. I. ex. 8.* acute conjicit V. C. Jo. Guil. Hoffm. *de lege Jul. de adult. I. 21. p. 33.* Certius eſt „LEGEM SER-

Leges Serviliæ de adulteriis & ſtupris, nec non de repetundis.

VI-

VILIAM *repetundarum*, cujus fragmenta ex monimento vetustissimo exsulit Sigon. *de Judic. II.* 27. anno ab U. C. DCXLVII. rogatam esse. Eam vero ita illustravit laudatus Sigonius, ut ocium nobis feciſſe videatur.

§. CX.

Leges Titia de spōsionibus, Tullia de ambitu, & Voconia.

De LEGE TITIA *de lusibus & sponsionibus*, cujus mentio fit *l. 3. D. de aleat.* nihil me, quod dicam, compertum habere, fateor. At TULLIA *de ambitu* auctorem habet M. Tullium Ciceronem, Cos. cum C. Antonio, anno ab U. C. DCLXXXIX. * Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus & de legatis*, lata a Q. Voconio Saxa, Trib. pl. anno ab U. C. DLXXXIII. Cæpione & Philippo Coss. sed de ea singularibus commentationibus tam accurate egerunt FRANC. BALDUINUS & JAC. PERIZONIUS, ut plura addere nihil attineat.

* Hanc legem jam superiore anno L. Julio Cæsare & C. Marcio Figulo Coss. rogari jusserat Senatus: sed intercesserat Q. Mucius Orestinus, Trib. plebis, teste Ascon. Pæd. *in Orat. in toga cand.* Cicero *pro Murœna Cap. XXXIV.* Postea legem de novo ex SC. tulit Cicero, eaque cautum, ne mercede conducti obviam candidatis irent, nec conducti eos sectarentur, ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Murœna Cap. XXXIII. in Vatin. Cap. XV.* Ex quibus locis etiam patet, præter alias pœnas & decennale exsilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem feciſſent. Sigon. *de Judic. II.* 29. *p.* 436.

§. CXI.

§. CXI.

Nihil adhuc diximus de SENATUSCONSUTIS, quorum tamen innumera hoc temporis intervallo facta esse, nemo ignorat. Enimvero, quod de sua ætate scribit Ulpianus *l. 9. D. de legib. Non ambigi, Senatum jus facere posse:* id ad liberæ reip. tempora plane non pertinet. Erat tum Senatui, jus deliberandi de republica, administrandi ærarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscentes in Italia controversias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias & supplicationes, de provinciis disponendi: Polyb. *Hist. VI.* 11. & de his rebus etiam SCa fiebant, vel, si quis majorum magistratuum Tribunorumve plebis intercessisset, AUCTORITATES scribebantur: Cic. *Lib. VIII. Epist. ad famil.* 8. Dio Cass. *Lib. LV. p.* 550. At nova jura SCis invecta esse ante Cæsarum tempora, nusquam legeris. *

SCa hoc tempore non erant species juris scripti.

* Verum tamen est, populum nec jure rogari, nec jure scisscere potuisse, nisi Senatus fieret auctor, eamque in rem scriptum esset SCum. Liv. *Lib. I. Cap.* 17. *Lib. VIII. Cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano p.* 227. Cic. *in Bruto Cap. XIV.* Appian. *de bello civ. Lib. I. p.* 650. Ex quo Ciceronis loco discimus, extitisse ea de re legem veterem MÆNIAM, quam Festus *in voce Prorsus* MINIAM; Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuisse, *ut patres in comitiorum eventum auctores fierent.* At plerum-

rumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii Tribuni plebis, qui seditiosissimas rogationes inconsulto fere ac refragante Senatu rogarunt, patribusque nec quidquam dissuadentibus, pertulerunt.

§. CXII.

Jurisconsultorum hujus ætatis recensus.

Contra ea quum PRUDENTUM, seu JURISCONSULTORUM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse dixerimus: (§. LII. sequ.) operæ pretium fuerit, instituere hic illorum recensum, & quæ de iis notatu digna videbuntur, veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quæ BERN. RUTILIUS, JO. BERTRANDUS, GUIL. GROTIUS, VAL. FORSTERUS, GUIDO PANCIROLUS, JAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores, vel præterviderunt, vel perperam tradiderunt * supplere atque emendare.

* Nulla historiæ litterariæ pars adhuc minus exculta est, quam hæc de vitis & scriptis veterum jurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita in ea re versati sunt, ut ocium fecerint posteris. Bern. Rutilius vulgaria & incomperta sæpe pro veris attulit. Doctior Bertrandus, at in divinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operæ pretium fecit Val. Forsterus, qui homo ad quævis potius operas sordidas, quam ad scribendam juris historiam erat condemnandus. Guido Pancirolus & Jan. Vinc. Gravina breviter hanc rem exsequuntur: hic præterea pleraque sublegit aliis, quæ deinde miro orationis flore

flore solet vestire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium industriam vicit magni Grotii frater Guil. Grotius, quamvis ne is quidem, quæ est hominum infelicitas, omnia viderit.

§. CXIII.

Inter hos primi C. Papirius & App. Claudius Decemvir.

Apud Pomponium jureconsultorum agmen ducit PAPIRIUS, Pontifex Max. quem Caji prænomen tulisse & jus Papirianum, paullo post exactos reges, compilasse, jam supra notavimus. (§ XVI.) Excipit eum APPIUS CLAUDIUS, *unus ex Decemviris, cujus maximum consilium in XII. Tabulis scribendis fuit, l. 2. §. 36. D. de orig. jur.* Sed de eo quoque jam supra pleraque occupavimus, * (§. XXV. sequ.) quibus jam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non modo sibi, sed & reipublicæ maximum intulerit detrimentum, ac proinde conjectus in carcerem, dignum flagitiis suis supplicium morte voluntaria anteverterit, anno ab U. C. CCCVI. Liv. *Lib. III. Cap. 58.*

* CLAUDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sveton. *Tiber. Cap. I.* Unde & Decemviro nostro nomen fuit APPII CLAUDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quæ Herculem, seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab U. C. CCXLIX. Romam e Sabinis migraverat ATTUS CLAUSUS, de quo Virgil. *Æneid. VII. v. 706.*

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,

Clau-

Claudia nunc a quo diffunditur & tribus
& gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIUS ille vel ATTA domi impar adversæ factioni, magna clientium comitatus manu ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem advenientem Romani non modo civitate & agro donarunt, sed & inter patres adlegerunt, non multo post in principum dignatione futurum, Liv. *Lib. II. Cap. 16.* immo & Consulem anno ab U. C. CCLIX. collega *P.* Servilio. Idem *Lib. II. Cap. 21.* Fuit huic filius APP. CLAUDIUS SABINUS REGELLENSIS, Consul cum T. Quinctio anno ab U. C. CCLXXXIII. plebi exercituique invisus, qui quum a suis desertus a Volscis vinceretur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque sæviit, accusarusque ideo, antequam damnaretur, morbo decessit. Liv. *Lib. II. Cap. 58. sequ.* Huic filius fuit Decemvir, præcipuus juris, quod ex XII. Tabulis proficiscitur, auctor.

§. CXIV.

App. Claudius Cæcus. Ejus cognomina.

Subjungit his Pomponius alterum APPIUM CLAUDIUM *ejusdem generis*, quippe Decemviri abnepos * quem CENTUMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CÆCUM cognominent, mirum est, quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat, quo minus, qui Senex ob casum CÆCUS dictus est,

idem

idem antea CENTUMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Praetermiss. ad Pompon. p.* 58. Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cicer. *de Offic. III.* 16. & Val. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 1.

* Ne decipiatur lector ab iis, qui hic miscent quadrata rotundis, dabimus operam, ut plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA vel ATTIUS CLAUSUS, qui Regillo profugus, Romam cum magna clientium manu migravit, inter patricios adlectus, dictusque APP. CLAUDIUS. Consul anno U. C. CCLVIII. Plutarch. *in Poplic. p.* 108. Svet. *Tiber. Cap.* 1. Tacit. *Annal. IV.* 9. *XII.* 25.

APP. CLAUDIUS REGILLENSIS Cos. anno ab U. C. CCLXXXII. Liv. *Lib. II. Cap.* 56.

C. CLAUDIUS, qui exactus flagitiorum Appii fratris filii, Decemviri Regillum remigravit. Liv. III. 58.

APP. CLAUDIUS CRASSINUS, Decemvir, manus sibi ipse intulit, anno ab U. C. CCCVI. Liv. III. 58.

APP. CLAUDIUS, Tribun. mil. Cos. pot. anno ab U. C. CCCXXXI. Liv. *Lib. IV. Cap.* 35.

APP. CLAUDIUS CRASSUS, de cujus contentione cum Tribunis pl. anno CCCLXXXVII. Liv. *Lib. VI. Cap.* 40.

C. CLAUDIUS CRASSINUS REGILLENSIS, Cos. anno U. C. CCCCVI. in magistratu decessit. Liv. *VII* 25.

APP. CLAUDIUS CÆCUS, Pomponio CENTUMANUS, JCtus, de quo hic agimus.

§. CXV.

§. CXV.

Ejus honores, res gestæ & inventum.

Honores inverso fere ordine gessit, primum censor anno ab U. C. CCCCXLII. quo tempore viam Appiam stravit, & aquam Claudiam in urbem induxit: *l.* 2. §. 36. *D. de orig. jur.* Liv. *Lib. IX.* 29. Ald. Manut. *Quæst. per epist. l.* 2. *p.* 181. Deinde anno CCCCXLVI. & CCCCLVI. Consul; Liv. *Lib. IX. Cap.* 42. & *Lib. X. Cap.* 18. insequente Prætor creatus est: Liv. *Lib. X. Cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen & clientibus se dedit, & lectica delatus in Senatum sua potissimum oratione effecit, ut Pyrrhus Rex in urbem non admitteretur. *Epit. Liv. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrho p.* 394. Postremo Pomponius observat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse, * ut quum Romani testibus Varrone *de lingu. Lat. VI. pag.* 70. & Quinctiliano *Inst. Orat. l.* 4. antea pronunciarent *dolesem*, *eso*, *misesia*, *mesidie*, *melios*, *vapos*, postea *dolorem*, *ero*, *miseria*, *meridie*, *melior*, *vapor*, pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, ut nescias, nosterne Appius, an alius, qui ab eo processit, litteram istam R. invenerit. Sed quum Cicero *Lib. IX. Epist. ad famil.* 21. diserte scribat, L. Papirium Crassum circa annum U. C. CDXV. primum desiisse vocari *Papisium*: non alii ejus inventi laus deberi videtur, quam Appio Cæco, siquidem ejus pater jam anno CDVI. decesserat, filius vero tum nondum ejus

ejus fuit ætatis, ut ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. inveniisse, quam ipsa *Romuli*, *Remi*, *Romæ* vocabula præferunt, quæque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam invexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii*, *Veturii*, similiumque, occurrunt etiam *muses*, i. e. mures, *ruse*, i. e. rure, *plusima*, i. e. plurima, *melios*, i. e. melior. Add. Jo. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. I. p.* 193. & *Cap. III. p.* 243.

§. CXVI.

Sempronii Σοφῆ honores.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *maxima scientia* SEMPRONIUS, *quem populus Romanus σοφὸν*, *id est*, SAPIENTEM *adpellavit*, *nec quisquam ante hunc aut post hunc, hoc nomine cognominatus est*, * *l.* 2. §. 37. *D. de orig. jur.* At non fuit post Appium Sempronius, sed iisdem pæne temporibus floruit, quippe consul creatus anno ab U. C. CCCCXLIX. cum P. Sulpicio, Liv. *Lib. IX. Cap.* 45. quocum etiam de Æquis eo anno triumphavit. *Fast. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab U. C. CCCCLIII. Pontifex & Censor; & paullo post M. Valerio Corvo, Dictatore, Magister Equitum factus est. Liv. *Lib. X. Cap.* 9. Et tamen vir consularis, censorius ac triumphalis præturam anno ab U. C. CCCCLVI. suscipere non est dedignatus. Liv. *Lib. X. Cap.* 21.

* Argutantur hic novi scriptores, observantes, (1) id nomen & posteris ejus hæsisse: (2) non defuisse alias gentes, quibus insignis sapientiæ gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim historiam *Atilium* & *Lælium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCULUM, *Sex. & P. Ælios* CATOS, denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quæ cognomina ab illo Σοφῶ elogio non nisi sono differant: adeoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc, aut post hunc, hoc nomine cognominatum esse*, contendat. Sed ad *prius* respondetur, posteris id nomen hæsisse tamquam hereditarium, at neminem eorum sibi id nomen virtute peperisse. Ad *posterius*, Pomponium id observasse de Græco σοφῶ cognomine, quod in Græcia septem tantum viris, Romæ soli post hominum memoriam P. Sempronio datum sit. Unde & SAPIENTIÆ simulacrum in gentis Semproniæ numis reperiri observat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. p.* 318. Quæ quum ita sint, adsentiri non possumus Reinesio, qui *ad Inscript. p. 36.* ipsum *Semproniorum* nomen a sapientia derivat, eosque *Sempronios* dictos putat, quasi σώφρονας, atque inde & originem cognominis σοφῶ argute arcessit, quum tamen noster prius dictus sit Sempronius, quam σοφῶ cognomen ob ingenii præstantiam accepit, & jam pater P. SEMPRONIUS LONGUS; avus C. SEMPRONIUS LONGUS dicti sint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

An uxorem ludos spectantē repudiarit.

Vulgo eum uxori misisse repudium, perhibent, ob eam solam causam, quod ludos inconsulto se spectarit. Sed Valerius Ma-

Maximus, qui *Lib. I. Cap. 3.* id memoriæ prodidit, diſerte ait, id divortium fuiſſe tertium ab eo, quod fecerit Sp. Carvilius. Quum vero hic anno demum DXXI. primus uxorem res ſuas ſibi habere juſſerit, noſter autem eam ætatem non attigiſſe videatur: conſequens profecto eſt, ut alius fuerit ille Sempronius σοφὸς, qui tam ſevera animadverſione uxoris curioſitatem ultus eſt. Jo. Guil. Hoffm. *de leg. Jul. de adult. Cap. I. pag. 22. ſeqq.* Certius eſt, filium habuiſſe noſtrum ejuſdem nominis, qui anno ab U. C. CCCCLXXXIV. Conſul de Picentibus triumphavit, *Faſti Capitol. ad hunc ann.* & anno ab U. C. D. Cenſor luſtrum condidit. *Epit. Liv. Lib. XVIII.*

§. CXVIII.

Tiberius Coruncanius.

Proximus ætate fuit TIBERIUS CORUNCANIUS, quem primum omnium juriſprudentiam publice profeſſum eſſe, diximus. (§. LIII.) Eum nihil ſcripſiſſe, ait Pomponius: addens tamen, diligenter eum de jure conſulentibus reſpondiſſe: *l. 2. §. 38. D. de orig. jur.* ob quam juris ſcientiam dexteritatemque in reſpondendo eumdem laudat etiam Cicero *de Orat. III. 15.* Conſul fuit anno ab U. C. CCCCLXXII. collega P. Valerio Lævino: poſtea creatus primus ex plebe Pontifex maximus * anno ab U. C. D. *Epit. Liv. Lib. XVIII.* obiit in extrema ſenectute (nam ſenibus qui reipublicæ profuerint eum accenſet Cic. *de Senect. Cap. VI.*) anno ab U. C. DIX.

quippe quo 'ei in pontificatu surrogatum esse L. Cæcilium Metellum, refert *Epitomator Livii Lib. XIX.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab U. C. CDLIII. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Rutilo & M. Livio P. Sempronius Sophus: Liv. *Lib. X. Cap. 9.* at pontificatum maximum ad annum usque D. tamquam propriam sibi possessionem, retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, juris scientia non minus quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus. Nusquam sane sine laude ejus meminit Cicero. Nam *de Nat. Deor. II. 66.* eum adnumerat *singularibus viris, quorum neminem, nisi juvante Deo talem fuisse credendum sit.* Libro *de Senectute Cap. IX. ab eo jura civibus præscripta, ejusque usque ad extremum spiritum provectam esse prudentiam* ait. In *Lælio Cap. XI.* laudat M. Curium & Ti. Coruncanium, *quos sapientes majores judicarint.* Alibi *de Orat. III. 33.* eum jungit P. Crasso illi veteri, & Scipionibus, quos vocat *prudentissimos homines, qui omnes Pontifices maximi fuerint, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur, quique iidem & in Senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi, & militiæ consilium fidemque suam præstiterint.* In *Bruto* porro *Cap. XIV.* observat, Coruncanium *ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.* Denique *in Orat. pro domo sua Cap. LIV.* eum vocat *peritissimum pontificem*: ut alia ejus loca hic prætermittam.

L. Cincius Alimentus.

§. CXIX.

In eundem censum Guil. Grotius *de Jure cons.*

recons. Lib. I. Cap. 2. refert L. CINCIUM ALIMENTUM, * qui quæsturam gessit anno DXXXIV. Præturam Siciliæ anno DXLII. & bello in primis Punico secundo inclaruit, quo anno DXLIII. Cannensis exercitus reliquias duxit, Liv. *Lib. XXVII. Cap. 7.* captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex ejus ore audivit. Liv. *Lib. XXI. Cap. 38.* Scripsit librum de OFFICIO JURISCONSULTI, laudatum a Festo *in voce Subjici*, & præter illum *Annales Fastos, de comitiis, de Coss. potestate, mystagogica, de verbis priscis & de re militari*, ex quibus reliquias haud contemendas collegit, suæque Sallustii editioni subjecit Cl. Wassius, cujus exemplum & Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de Hist. Gr. IV. 13.* & *Lat. I. 4.*

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius Alimentus, Tribun. pl. anno ab U. C. DXXXIX. & L. Cincius Alimentus Ædilis plebis anno ab U. C. DXLI. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. Ast celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cujus tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA, (§. XCI.) de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. I. sequ. p. 2. sequ. edit. Paris.*

§. CXX.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PUBLIUS (non CAJUS, ut Pomponius vocat,) CORNE- P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

NELIUS SCIPIO NASICA, * qui anno ab U. C. DXLVIII. adolescens nondum Quæstorius VIR OPTIMUS, a Senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem Deum Ostiam advectam exciperet, *l. 2. §. 37. D. de orig. jur.* Liv. *Lib. XXIX. Cap. 14.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 25. Excerpt. Peiresc. p. 606.*

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: præclare sane de republica litteraria meriti sunt viri docti, & in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomponchirid. p. 323.* dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos brevem hanc tabulam excerpimus:

L. CORNELIUS L. F. CN. N. SCIPIO Cos. anno ab U. C. CDXCIV. de Pœnis, Sardis & Corsis triumphavit.

P. CORNELIUS L. F. L. N. SCIPIO Cos. anno DXXXV. qui primus cum Hannibale minus prospere sub Alpibus conflixit. Flor. I. 6.

P. CORNELIUS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANUS, victor Hannibalis.

CN. CORNELIUS. L. F. L. N. SCIPIO CALVUS, Cos. anno ab U. C. DXXXI. cum fratre in Hispania occubuit.

P. CORNELIUS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA, jurisconsultus, *vir optimus* a Senatu cognominatus.

P. CORNELIUS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCULUM dictus Cos. anno DXC. & DXCVII.

§. XXI.

§. XXI.

Prætor anno DLIX. rem bene ac prospere gessit in Hispania, & insequente anno pro Prætore Lusitanos pæne perdomuit. Liv. *Lib. XXXV. Cap.* 1. Creatus deinde consul, anno DLX. Bojos ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liv. *Lib. XXXVI. Cap. 37. seq.* Petenti anno ab U. C. DLXVIII. censuram Cato prælatus est. Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit judicium populi, quando ei publice domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. *l.* 2. §. 37. *de orig. jur.* Filius ipsi fuit, cum aliarum virtutum, tum jurisprudentiæ laude patris simillimus, & sive ob sapientiam, sive ob communem civium amorem CORCULUM adpellatus, qui anno U. C. DXC. & DXCVII. consul fuit, & gravem de Chartagine non delenda sententiam in Senatu dixit. *

Ejus honores, res gestæ, filius.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicæ, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. p.* 382. & *Epitomator Livii Lib. XLIX.* Sed quum hæc contigerint anno ab U. C. DCII. ad id vero tempus vix advixisse videatur P. Scipio Nasica, qui jam anno ab U. C. DLIX. prætura gesserat, filius contra hoc ipso tempore ætate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitaverim Ruperto, existimanti, filium, P. Scipionem Corculum gravem illam sententiam in Senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 351.

§. CXXII.

An & Q. Mucius eorum temporum jctus?

Dubiæ sanitatis est locus Pomponii *l. 2. §. 37. D. de orig. jur.* ubi horum temporum jurisconsultis accensetur Q. MUCIUM quemdam, quem legatum ad Carthaginienses missum, ex duabus tesseris positis, una pacis, altera belli, dato arbitrio, utram vellet, Romam referret, utramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginenses petere debere, utram accipere mallent. Ut enim jam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liv. *Lib. XXI. 18.* Florus *Lib. II. Cap. 6.* Gell. *Lib. X. Cap. 27.* Sil. Ital. *Lib. II. v. 382. sequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id uno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cunctatoris* nomen meruit. Eum vero Fabium jurisprudentiam reliquis laudibus suis adjunxisse, ego quidem nusquam reperio. *

* Probabile tamen est, Pomponium scripsisse *Q. Maximum*, idque postea librarios perperam mutasse in *Q. Mucium*. Rupertus *ibid.* Q. vero Fabium juris peritum fuisse idem Rupertus probat loco Ciceronis *de Senectute Cap. IV.* ubi Cato de Fabio: *Nec vero ille*, inquit, *in luce modo, atque in oculis civium magnus, sed intus domique præstantior. Qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? quæ* SCIENTIA JURIS? *auguriі?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *scientiam juris*, sed *scientiam juris augurii*, vel auguralis, quæ & in juris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

§. CXXIII.

Iiſdem pæne temporibus juriſprudentiæ laude floruerunt duo fratres celeberrimi, P. & SEX. ÆLII PÆTI CATI, quorum alterum juris Æliani auctorem fuiſſe, ſupra vidimus. (§. XLIX.) PUBLIUS anno U. C. DXLVIII. Ædilis plebis, ac inſequente anno Prætor, Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 38. anno DL. Magiſter Equitum C. Servilii Gemini Dictatoris, Id. *Lib. XXX. Cap.* 39. ſequente Conſul, Liv. *Lib. XXX. Cap.* 40. biennio poſt Cenſor creatus, Idem *Lib. XXXII. Cap.* 7. peſtilentia periit anno ab U. C. DLXXVIII. Liv. *Lib. XLI. Cap.* 26. P. Ælius Pætus.

§. CXXIV.

SEX. ÆLIUS PÆTUS CATUS per eoſdem fere honorum gradus decurrens itidem ad conſulatum & cenſuram pervenit, quorum illum anno DLIV. hanc anno DLVIII. ab U. C. geſſit cum collega C. Cornelio Cethego. * Liv. *Lib. XXXI. Cap.* 7. *Lib. XXXIV. Cap.* 44. & *Lib. XXXV. Cap.* 9. De ejus *Tripartitis* ſupra diximus. (§. XLIX.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* ei & alios libros, ſed dubiæ auctoritatis, tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam inſigne juris univerſi ſyſtema, quo & Cicero uſus videtur, dum *Lib. VII. ad famil. Epiſt.* 22. tractat quæſtionem juris, *poſſetne hæres, quod furtum antea factum eſſet, recte furti agere?* Sex. Ælius Catus.

* Refert Plin. *Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap. 1.* Ælium Catum L. Æmilii Paulli, qui Perseum, Macedoniæ regem vicerit, generum fuisse, eumque quum legati Ætolorum, in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paullus, socer, ei ob virtutem donasset. Sed L. Paulli gener *Q. Ælius Tubero* fuit, non *Sex. Ælius Catus*. Illum ob virtutem navatamque in bello Macedonico operam generum sibi delegerat Æmilius. Plutarch. *in Paull. p.* 257. At Ælius iste, Paulli gener, nec Cati cognomen tulit, nec umquam Consul fuit, sed vir optimus ac continent simus, ὃς μεγαλοφρονέστατα Ρωμαίων πενία χρησάμενος, *& qui omnium Romanorum magnificentissime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarchus. Recte id monuit Rupertus, quum Corasius, Hotomanus & Jo. Bertrandus, Plinii sequuti auctoritatem, perperam hæc omnia ad Sex. Ælium Catum referant.

§. CXXV.

L. Acilius an P. Atilius, Sapiens.

Jungit Pomponius Æliis fratribus P. ATILIUM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum scribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.* Quamvis vero celeberrima Romæ fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illustris, de qua præclare meritus est V. C. Jac. Perizonius *Animadv. Hist. Cap. I. p.* 26. ubi & stemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen hic parum accuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat pro L.

ACI-

ACILIO. De hoc ſane Cicero *de Amicit. Cap. II. Scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi,) *apud patres noſtros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens eſſe in jure civili putabatur*. Et *Lib. II. de Legib. Cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque jungit *Sex. Ælio*. Attamen res & etiamnum incerta eſt, & jam olim inter has gentes de hoc juriſconſulto certamen fuiſſe videtur. * Quædam ad XII. Tabulas ſcripſiſſe hunc ſive Atilium, ſive Acilium jam ſupra obſervavimus. (§. XXXI.)

* In *Atiliæ* gentis denariis Janus bifronus prudentiæ ſapientiæque ſignum, conſpicitur apud Patin. *de famil. Rom. p.* 3. Ac idem χάραγμα & in *Atiliæ* gentis numis *pag.* 42. reperimus. Si ergo verum eſt, hoc eſſe ſignum ſapientiæ vel prudentiæ, a quo majorum quis cognomen tulerit: facile eſt ad exiſtimandum, de eo gentium ſuarum decore inter utramque certatum eſſe.

§. CXXVI.

Eorumdem temporum juriſconſultis Grotius *de Juriſconſ. Lib. I. Cap.* 4. adnumerat SER. FABIUM PICTOREM, quem *juris, & litterarum, & antiquitatis peritiſſimum* fuiſſe teſtatur Cicero *in Bruto Cap. XXI.* Unde exiſtimari poſſet, Ciceronem hæc ſcribentem in animo habuiſſe *Q. Fabium Pictorem*, Annalium ſcriptorem, cujus fragmenta in Cl. Waſſii *Sylloge* primum ſtatim locum obtinent. Enimvero, quum non Quintum illum vocet, ſed Servium, & hunc M. Porcio Catone natu

Ser. Fabius Pictor & Q. Fabius Labeo.

paullo minorem fuisse, observet: magis est, ut ex filiis ejus aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in historia Romana silentium est. Celebrior Q. FABIUS LABEO, Quæstor anno ab U. C. DLVI. Liv. *Lib. XXXIII. Cap. 42.* septimo post anno Prætor, Liv. *Lib. XXXVII. Cap. 47. & 50.* anno porro DLXIX. Consul, Liv. *Lib. XXXIX. Cap. 45.* demum triennio post Pontifex. Id. *Lib. XL. Cap. 42.* Eum iisdem pæne laudibus, ac Ser. Fabium Pictorem, exornat Cicero *in Bruto. Cap. XXI.*

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIUM, A. F. T. N. TORQUATUM *juris civilis & sacrorum pontificalium*, teste Valerio Maximo *V. 8. 3. peritissimum*, consulem cum Cn. Octavio anno ab U. C. DLXXXVII. fuisse, observat Cicero *de Finib. I. 7.* * simulque refert, eum filium compertum repetundarum judicio domestico damnasse, & in conspectum suum venire vetuisse. Addit Valerius, quum filius tam tristi perculsus sententia suspendio vitam finiisset, eum ne exsequiis quidem adolescentis interfuisse, sed tum maxime, quum funus efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epit. Liv. Lib. LIV.*

* Gentilitium id fuit genti Manliæ, sævire in suos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli semper tristis in posterum fuerunt. Liv. *Lib. VIII. Cap. 7. & IV. 29.* De acerbitate L. Manlii in filium,

sium, nullius probri compertum, unde Imperiosi nomen tulit, idem videndus Liv. *Lib. VII. Cap. 4.* Noster ergo Titus tertium dedit tam inusitatæ severitatis exemplum. *Titus*, inquam, nam mendum in prænomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini*, his in rebus accuratissimi æque, ac Valer. Maximus & Livii Epitomator, *Titi* prænomen tribuunt. Graviore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio*, jurisconsulto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. Jct. XV.* 21. ideo jure notatus a Guil. Grotio *de vit. Jct. I.* 4.

§. CXXVIII.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MARCII FIGULI, qui circa annum DCXX. *juris civilis studio celeberrimus fuit.* At istius professionis, tamquam infructuosæ eum pertæsum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiæ dolorem non ferens, quum ad eum postero comitiorum die multi consulendi caussa confluxissent, omnes rerum suarum incertos dimisit, præfatus: *At vos consulere scitis, consulem facere nescitis*, Valer. Max. *Lib. IX. Cap. 3. ex. 2.* qui auctor hoc subjungit judicium: *Dictum graviter & merito: sed tamen aliquanto melius non dictum.* C. Marcius Figulus.

§. CXXIX.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque pæne sæculum doctrina prudentiaque illu- M. Porcius Cato, Consorius, Sextus

illustravit M. PORCIUS CATO. Quæsturam gessit anno ab U. C. DXLVIII. Liv. *Lib. XXIX. Cap.* 25. Prætoram anno U. C. DLIX. Liv. *Lib. XXXII. Cap.* 7. Consulatum triennio post, Liv. *XXXIII.* 42. a quo tempore bellum in Hispania prosperrime gessit, censuraque anno DLXVIII. severissime acta, Liv. *XXXIX.* 41. *seqq.* anno demum ab U. C. DCIV. L. Marcio & M. Manilio Coss. octuagenario major decessit. Cic. *in Bruto Cap. XV. Ei tam versatile ingenium pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum dixisses, quodcumque ageret. In bello enim manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis, idem, postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator, idem in pace, si quis jus consuleret, peritissimus, si caussa agenda esset, eloquentissimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liv. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Cic. *de Orat. I.* 37. III 15. Cornel. Nep. *Caton. Cap. III.* Quinctilian. *Inst. Orat. XII.* 3. Valer. Max. *VIII.* 7. *ex.* 1. *

* Raro sane inter mortales exemplo M. ille Porcius Cato in omni artium scientiarumque genere eminuit, bonus Imperator, bonus, Censor, Consul, Prætor, optimus ac fere eximius Jureconsultus, Orator facundissimus, historiæ omnisque antiquitatis, si quis alius, peritissimus, agricola insignis. Senex & Græcas litteras didicit, tanto ardore animi, ut diuturnam sitim explere velle videretur. Cic. *de Senectute Cap. I. Lib. IV. Acad. Quæst. Cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo subsidio adspiravit ad rem.

rempublicam, solaque virtute ad summa enixus est. Unde Plutarch. *in Cat. Maj. p.* 353. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ μικρᾶς τε καὶ ἀπόρου διαίτης ἀγροίκου δοκοῦσαν φέρειν ἀφεῖκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, καὶ εἰς Ῥώμην παρελθών. *Cato vero ex oppidulo exigua & vitæ genere, quod rusticanum videbatur, in rempublicam Romanam sese, tamquam in vastum pelagus præcipitavit.* Addit, non tum fuisse eam tempora, quæ Curios, Fabricios, Hostilios, alioſque ab aratro pauperes, ad magistratus & rostra admiserit, sed Romam jam claritati familiarum, divitiis, largitionibus & prensationibus adsuefactam honores petentibus novis hominibus insultasse. Denique & id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes pæne civitatis potentissimos & primos haberet adversarios, & ad senectutem usque instar athletæ decertarit, conservaverit se incolumem, non alio tutus præsidio, quam τῷ λόγῳ id est, eloquentia, ᾧ δημοτήριον αὖ τις, ἢ τύχῃ τῇ δαίμονι τὸ αἴσιον, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν, ἀνατιθείη. *Cui verius, quam casui vel fortunæ ejus, quod illæsa semper permanserit dignitate, acceptum referas.* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho scripta, ejusque in primis & Aristidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes impleviſſe, & Aristidem longo post se intervallo reliquisse, luculentissimis argumentis demonstratur.

§. CXXX.

Ejus opera.

Opera varii argumenti, ab eo scripta, veteres laudant quam plurima, * ex quibus & hodie integrum exstare creditur illud *de re rustica*. Ex ejus vero *Originibus*, libriſque *de re militari*, *de liberis edu-*

educandis, de moribus, præceptis ad filium, epistolis, orationibus, fragmenta, quæ supersunt, cum cura collegit laudatus Wassius. Laudantur & ejus COMMENTARII JURIS CIVILIS a Festo; liber de DOTE a Gellio *Noct. Attic.* X. 23. Denique & RESPONSA novo more, expressis personarum nominibus, edidisse, observat Cicero de *Orat. II.* 33.

* De operibus vero juridicis Catonis, ut & aliis, quæ Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non satis exploratum est, patri, an filio, sint attribuenda. Nec mirum, quum eadem utriusque sint nomina, & eadem uterque jurisprudentiæ laude floruerit. Quamvis etiam veteres omnes, & in his Plutarchus *in Catone Maj. pag.* 351. eum *de re rustica*, scripsisse, testentur; de eo tamen, quod hodie exstat sub Catonis nomine, opusculo, sitne vere M. Porcii Catonis, an alterius, non sine ratione ambigitur. Vid. V. C. Matth. Gesneri *præfat. scriptoribus rei rust. præmiss. p. I. seqq.*

§. CXXXI.

M Porcius Cato filius.

Filium Cato sustulerat sibi ὁμώνυμον, M. PORCIUM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga sagoque insignem. * Rei militaris specimina bello Macedonico tam præclara dederat, ut L. Æmilius Paullus eum sibi generum ultro deligeret. Juris vero civilis scientia omnes ejus ætatis viros doctissimos superavit, egregiosque de juris disciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Attic. XIII.* 18. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. jur.*

Ex-

M. PORCIUS CATO CENSORIUS natus Anno 518. Quæstor anno 548. Prætor 554. Consul 557. Censor anno 568. obiit anno U. C. 604. sexto & octuagesimo ætatis anno.

M. PORCIUS M. F. CATO jureconsultus, Prætor jam designatus decessit vivo patre, anno ab U. C. 600. matrem habuit *Liciniam*.

M. PORCIUS, M. F. CATO SALONIANUS, id cognomen adeptus Salonio, patris scribæ, cujus ille filiam secundis nuptiis domum duxerat. Plutarch. *in Cat. Mai. p.* 351.

M. PORCIUS M. F. M. N. CATO, insignis orator, Cos. anno 634. cum Q. Marcio, Africam sortitus, in magistratu ibi decessit.

M. PORCIUS M. F. M. N. CATO, Ædilis, ipse quoque in Africa decessit.

L. Cato

M. Cato, Tribunus pl. Prætúram petens decessit.

Livia, M. Livii Drusi filia, nupta postea, Q. Servilio Quæstori, occiso bello Sociali 663.

L. Lucullus — Porcia soror germana Catonis Uticensis.

L. Lucullus.

M. PORCIUS M. F. M. N. CATO Uticensis, maritus (1) Lepidæ: (2) Atiliæ: (3) Hortensiæ.

Q. Servilius Cæpio Catonis frater vterinus. Plut.

Servilia soror Catonis uterina, impudica a Cæsare amata.

M. Brutus a Pompeio interfectus. Plutarch.

Filia,

M. Porcius Cato. in acie ad Philippos occubuit. Plutarch.

Filius alter. Plutarch.

Filia, cujus mem. Plut.

Porcia, quæ se crudeliter interemit occiso marito Bruto.

Bibulus, Plut. quo mortuo nupsit.

Bruto Cæsaris interfectori.

Bibulus.

Exstinctus est vivo patre, & Prætor jam designatus anno ab U. C. DC. Et is unus casus concussisse dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de Senect. Cap. XXIII.* quem ideo hujus filii sui sæpe in scriptis suis cum laude meminisse refert Plutarch. in *Cat. maj. p.* 351.

* Quum plures Catones in historia Romana occurrant, quorum facilis est confusio: non ingratum lectori fuerit, totam illam gentem in schemate contemplari. Et quamvis illud concinnare jam cœperit Gell. *Noct. Attic. XIII.* 19. & inde sua sumserit Guido Pancirol. *de clar. Leg. interp. l.* 8. *p.* 27. licebit tamen illud hoc modo supplere. (✠✠)

§. CXXXII.

Ejus scripta.

Quamvis vero patris filiique scripta sæpe confundi videantur; filio tamen, quæ Catoni in jure nostro tribuuntur, * pleraque deberi existimamus, veluti REGULAM CATONIANAM, *l.* 1. *D. de reg. Cat.* & quæ ex Catonis libris proferuntur de adoptione servorum, §. 12. *Inst. de adopt.* de servo mutilo morboso, *l.* 10. §. 1. *D. de Ædil. edict.* de socero a genero instituto hærede, *l.* 44. *pr. D. solut. matrim.* de pœna certæ pecuniæ promissa, si quid aliter factum sit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de die intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. signific.*

* Laudatur Cato sæpius, sed ita, ut ejus libri Ulpiani & Paulli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulæ

Apud

Apud Catonem bene scriptum, REFERT ANTIQUITAS: §. 12. *Inst. de adopt. Catonem scribere* LEGO. *l.* 10. §. 1. *D. de Ædil. edict. Nerva & Cato responderunt*, *ut est* RELATUM *apud Sextum ab Aristone*. Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb. oblig.* citat *Catonis librum XV.* sua, an aliena fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. Livius Mamilianus Drusus.

C. LIVIUS M. F. MAMILIANUS DRUSUS Consul anno ab U. C. DCVI. collega P. Cornelio Scipione eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus, viribusque defectus, consulentibus non minus de jure responderit, quum, quorum res esset, sua ipsi non videntes, cæcum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quæst. V.* 38. Valer. Max. *VIII.* 7. Addit Valerius, eum utilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum, composuisse, quæ saltim in P. Juventii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat, *l.* 38. §. 1. *D. de act. emt. vend.*

§. CXXXIV.

P. Mucius Scævola.

Venio nunc ad triumviros, qui *jus civile fundasse* dicuntur a Pomponio, *l.* 2. §. 39. *D. de origine jur.* Horum princeps P. MUCIUS P. F. Q. N. SCÆVOLA ex ea gente ortus est, quæ jurisprudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque

que patriæ dedit jurisconsultos eximios. * Noster anno ab U. C. DCXX. Consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Paterc. *Hist. II.* 2. Gruter. *Inscript. pag.* 202. *& sequ.* biennioque post, quum Crassus occubuisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *Lib. XII. ad Attic. Epist.* 4. *de Orat. II.* 12. *de Natura Deor. III.* 2. *pro domo Cap. LIII.* Denique cum phthiriasi exstinctum esse, tradit Plutarch. *in Sulla p.* 475.

* Magnam ergo gratiam ab historiæ studiosis iniit Rupert. *ad Enchir. p.* 389. quod plures Mucios, quos juris scientia nobilitavit, accurate distinxit. Nos ex ejus schemate pauca hæc decerpimus.

P. MUCIUS SCÆVOLA

Q. MUCIUS P. F. SCÆVOLA prætor anno 538. Sardiniam sortitus est. Liv. XXIII. 24. 30.

Q. MUCIUS Q. F. P. N. SCÆVOLA prætor anno U. C. 574. Liv. XL. 44. Cos. anno 579. cum Sp. Postumio.

P. MUCIUS Q. F. P. N. SCÆVOLA prætor 574. Liv. XL. 44. Cos. 578. cum M. Æmilio Lepido. Liv. XLI. 19. eodem anno triumphavit de Liguribus.

Q. MUCIUS Q. F. Q. N. SCÆVOLA, Augur, Cos. anno ab U. C. 636. cum L. Metello. Grut. *Inscr. p. CCIV.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. III. 8. JCtus egregius, quem Cicero audivit.

P. MUCIUS P. F. Q. N. SCÆVOLA Pontifex Max. JC. de quo Pomponius *l.* 2. §. 39. *D. de Orig. jur.*

P. LICINIUS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MUCIANUS ab origine, LICINIUS CRASSUS a patre adoptivo. Consul anno 522. Pontifex Max. & JCtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur.*

Mucia uxor L. Licinii Crassi, oratoris.

Mucia, de qua Cicero *in Bruto Cap. LVIII.*

Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Naficæ Cic. *in Bruto Cap. LVIII.*

Q. MUCIUS P. F. P. N. SCÆVOLA Consul anno 675. Asiæ proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. Cic. *Verr. II.* 21. JCtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 41. *D. de orig. jur.*

§. CXXXV.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l. 2. §. 39. D. de origin. jur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quæ ex hujus Scævolæ monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. Cap. IV.* & *Lib. VII. ad familiar. Epist. 21.* sed & jurisconsulti nostri, *l. 66. D. solut. matr. l. 17. D. de legation. l. 4. D. de capt. & postlim.* *

Ejus scripta.

* Neque tamen crediderim, P. Scævolæ opera adhuc exstitisse tempore JCtorum, qui illa laudant. Nam Javolenus *l. 66. pr. D. sol. matr.* quæ de P. Scævolæ sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Servio, quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l. 17. D. de legation.* Q. Mucium sequutus est. Modestinus denique *l. 4. D. de capt.* quæ ibi de P. Scævola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

Alter ex hac triga M. JUNIUS BRUTUS, vir prætorius, *l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* quem Cicero *in Bruto Cap. XLVII. in jure ante alios summum evasisse* ait, *ibidem*que *Cap. XXXV.* vocat *virum optimum & jurisperitissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suæ dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem & molestum, & qui opes paternas turpiter dissperdiderat, Cic. *ibid.* & *de Orat. II. 55.* Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat.

M. Junius Brutus.

§. CXXXVII.

§. CXXXVII.

Ejus libri. Librorum de jure civili a Bruto scriptorum septem numerat POMPONIUS, *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* quamvis Ciceronis ævo tres tantum DE JURE CIVILI libri pro genuinis habiti videantur. * Cic. *de Orat. II.* 55. Ex iis quædam, quæ ad edictum potissimum pertinuerunt, notis vel stricturis suis illustrasse videtur SER. SULPICIUS: *l.* 2. §. 44. *D. de origine jur. l.* 5. §. 1. *D. de instit. actione*, nisi forte, quod alii suspicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. LXXIV.*) Bruto vero nostro, tamquam eximio juris auctori, testimonium frequenter denunciant Cicero *de Finib. I.* 4. *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. VII.* 15. & jurisconsulti nostri, *l.* 68. *D. de usufr. l.* 27. §. 21. *D. ad leg. Aquill. l.* 13. *pr. D. de in diem addict. l.* 3. §. 3. *D. de adqu. vel amitt. possess. l.* 4. *D. de capt. & postl.*

* Verosimile est, mendum irrepsisse in Pomponii *enchiridion*, & acute suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *in Præterniss. p.* 67. transpositis vocabulis legendum esse: *Brutus tres, Manilius septem*: quale quid in mentem venit etiam Joanni Bertrando *de Jurisperit. II.* 6. Ceterum Brutum quoque his libris suis intexere solitum esse responsa, & quidem expressis personarum nominibus, (§. CXXX.) observat Cicero *de Orat. II.* 33. Quod institutum probandum, an reprehendendum sit, disquirit Guil. Grot. *de Vit. jurisc. I.* 5.

§. CXXXVIII.

§. CXXXVIII.

Tertius M. MANILIUS P. F. P. N. (ita enim scribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIUS, uti hoc nomen ubique emendari jubet Petr. Victor. *ad Varron. de re rustic. II. 3. 5.* *) P. F. P. N. vir consularis, quippe qui fasces anno ab U. C. DCIII. collega L. Marcio Censorino tenuit. *Fast. Consul. ad ann.* quum antea Prætor cum Lusitanis bellum parum prospere gessisset. Appian. *Iberic. p.* 286. ac ne Consul quidem Carthaginem felicius oppugnasset. *Epit. Liv. Lib. XLIX.* At tanto illustrior toga, non modo consulentibus totum se dedit, eorumque commodo transverso foro quotidie obambulavit, ut sui consulendi copia esset omnibus: verum etiam domi suæ, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes & de jure civili, & de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque consulturos admisit: Cic. *de Orat. III. 33.* pauperem tamen fuisse, testatur Cicero *Paradox. VI. 3.* M. Manilius.

* Hoc audacior Val. Forsterus in *Hist. jur. II. 21.* eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* prænomen in gente *Manlia*, ob M. Manlii Capitolini supplicium, lege familiæ quasi proscriptum esset, Liv. *Lib. VI. Cap. 20.* immo sub finem istius capitis illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo supra diximus: (§. CXXVII.) accurate

rate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. III. 5.*

§. CXXXIX.

Eius opera. Reliquit DE JURE CIVILI libros, si vulgatem scripturam in Pomponio servandam credimus, *tres*, sin Amplissimi Bynkershoekii conjecturam (§. CXXXVII.) sequimur, *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus juxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARUM VENALIUM VENDUNDORUM LEGUM * mentionem faciunt Cicero *de Orat. I. 58.* & Varro *de re rustica II. 5.* quas a monimentis illis diversas non esse, existimat Ant. Augustin. *de nomin. propr. Pandect. p. 211. Thes. jur. Tom. I.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animadvertimus a Varrone *de Lingua Lat. Lib. IV. p. 13. & Lib. VI. pag. 68. de re rust. II. 5.* Cicerone *Lib. VII. ad familiar. Epist. 22.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap. 7.* denique a Paullo jurisconsulto, *l. 3. §. 3. D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad jurisprudentiam formularem. Auctor enim est Plin. *Hist. Nat. XVIII. 3.* observationem earum tam scrupulosam fuisse, ut ne canes quidem & sues, nisi conceptis verbis a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter justa esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, & nisi bobus ovibusque simul expressis, oves prius, quam boves nominarentur.

tur. Eu. Otto *Jurispr. symbol. Exerc. I.* 15. *p.* 92. Exstant tales venalium vendundorum formulæ apud Varron. *de re rust. II.* 3.

§. CXL.

Subjungimus illustri illi jurisconsultorum trigæ Q. MUCIUM, Q. F. Q. N. SCÆVOLAM, vulgo *Augurem*, Cos. anno ab U. C. DCXXXVI. collega L. Cæcilio Metello, qui senex admodum decessit, neque se adduci passus est a L. Sulla, ut C. Marium hostem reip. judicaret. Valer. Max. *III.* 8. Quantus in respondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Bruto Cap. XXXIX. sequ.* & *de Orat. I.* 45. eum juris civilis intelligentia atque omnis prudentiæ genere præstitisse, ejusque januam & vestibulum in infirmissima valetudine adfectaque jam ætate maxima quotidie frequentia civium ac summorum hominum splendore *celebratam esse*, testatur. Auditores habuit illustres quam plurimos, & in his Ciceronem, ceu ipse testatur *in Bruto Cap. LXXXIX.* quamvis postea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scævolam, Pontificem, de quo paullo post, sese contulerit. Cic. *de Leg. I.* 4. An quidquam scripserit, hodie ignoramus. Arbitrium tamen ejus in caussa finium regundorum inter Gennates & Veturios exstat apud Gruter. *Inscript. p. CCIV.*

Q. Mucius Scævola Augur.

§. CXLI.

Quos his Pomponius subjungit, CÆLIUS ANTIPATER, PAULUS VIRGINI-

Antipater, Virginius, Pompejus, Tubero, Rutilius Rufus.

NIUS, SEX. POMPEJUS, Q. ÆLIUS TUBERO, quamvis juris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpuliſſe animum videntur. * Quare dicendum potius erit de P. RUTILIO RUFO, qui P. Mucium Scævolam, pontificem maximum audivit, Cic. *de Offic. II. 13.* ſimulque philoſophiæ Stoicæ, duce Panætio, totum ſe dedit. Idem *de Offic. III. 2.* in *Bruto Cap. XXX.* Functus conſulatu anno ab U. C. DCXLVIII. collega Cn. Manlio Maximo, iniquiſſimo repetundarum judicio opprimitur & exſul Smyrnæ conſeneſcit, honoratus ab omnibus Aſiæ civitatibus. Ovid. *ex Ponto I. 3. v. 6. ſequ.* Cic. *de Orat. I. 53.* Valer. Max. *Lib. VI. Cap. 4. ex. 4.* Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap. 13.*

* L. CÆLIUM ANTIPATRUM ipſe Pomponius *l. 2. §. 40. D. de orig. jur. plus eloquentiæ, quam ſcientiæ juris, operæ dediſſe*, teſtatur: quamvis & de ejus eloquentia non adeo magnifice ſentiat Cicero *de Orat. II. 13.* Scripſit *annales* aliaque, quorum oſſa, ut ita dicam, legit Clariſſimus VVaſſius. De PAULLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto ſilent, niſi ſit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus naſci potuit,) cujus ſe amicitia delectari ait Lælius apud Ciceronem *de Amicit. Cap. XXVII.* SEX. POMPEJUS, Cn. Pompeii patruus, & Q. Ælius Tubero a juris peritia quidem laudantur a Cicerone *in Bruto Cap. XLVII. & de Offic. I. 6.* nec non a Gellio *Noct. Attic. I. 22.* ſed ita, ut Stoicos magis profeſſi videantur, quam Juriſconſultos.

§. CXLII.

§. CXLII.

Rutilii Rufi ſcripta.

Præter libros HISTORIARUM, DE VITA SUA, HANNIBALICORUM, & aliquot orationes, ex quibus ſcriptis, quæ ſuperſunt, fragmenta clariſſimus Waſſius collegit, Rutilius Rufus etiam de jure quædam elucubravit, ex quibus quædam proferuntur, *l.* 10. §. 3. *D. de uſu & habit. l.* 3. §. 9. *D. de penu leg. l.* 1. §. 1. *D. arb. furt. cæſ.* Edicti ab eo in prætura præpoſiti mentio fit *l.* 1. §. 1. *D. de bon. libert.*

§. CXLIII.

C. Cornelius Maximus & P. Licinius Craſſus Muciamus.

C. CORNELIUS MAXIMUS ſolo Trebatio auditore, cujus ille formavit ingenium, celebris, nulla alia re ſui memoriam ad poſteritatem propagavit. Cic. *Lib. VII. ad familiar. Epiſt.* 8. & 17. At tanto ſerenioris famæ eſt P. LICINIUS CRASSUS, a patre naturali P. Mucio Scævola MUCIANUS, anno ab U. C. DCXII. in adoptionem P. Licinio Craſſo datus. Per omnes honorum gradus anno ab U. C. DCLVII. ad conſulatum, & quadriennio poſt ad cenſuram adſpiravit, in magiſtratibus fere omnibus, præterquam in cenſura, collegam nactus Q. Mucium Scævolam. Denique & Pontifex maximus deceſſit ex vehemente laterum dolore, quem ſibi altercatione cum L. Philippo in Senatu contraxerat. Cic. *de Oratore III.* 2. Auctor eſt Pomponius, *l.* 2. §. 40. *D. de orig. jur.* a Cicerone hunc Craſſum dictum eſſe *juriſconſultorum diſertiſſimum.* *)

Fuit enim incredibili eloquentia, quamvis parum faveret Rethorum scholis, quos in censura sua, proposito edicto, urbe exesse jusserat. Gell. *Noct. Attic. XV.* 11. *Sveton. de clar. rhetor. Cap. I.*

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scævolam, veluti *de Orat. I.* 39. & *Brut. Cap. XXXIX. & XL.* quum de Crasso tale nihil in ejus operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. p.* 383. ut erroris absolvat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in §. sequentem transferri oportere statuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Crasso, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere ejus aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. V. A. Corn. van Bynkershoëk *Præterm. ad d. I.* 2. §. 40. *D. de Orig. jur.*

§. CXLIV.

Q. Mucius Scævola Pontifex max.

Paullo junior fuit Q. MUCIUS SCÆVOLA, Pontifex maximus, cum Q. Mucio Scævola, Augure, non confundendus. De ejus eloquentia Ciceronis testimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. *legum clarissimum ac certissimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. Peiresc. p.* 405. ὑπατεύσαντον ἄνδρ' Ῥωμαίων, *Romanorum illustrissimum* adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Crasso collegam fuisse diximus. Præcipuam vero laudem sibi gesto sanctissime Asiæ proconsulatu peperit, adeo ut eum provinciales

ciales divinis pæne honoribus proſequerentur. Aſcon. Pædian. *in Verr. II.* 21. Denique in Mariano tumultu anno ab U. C. DCLXVI. C. Fimbriæ ſcelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus ſui deſiderium reliquit. Cic. *de Orat. III.* 3. *Excerpt. Peireſc. p.* 410. Appian. *de Bello civ. Lib. I. p.* 404. Vellej. Paterc. *Hiſt. II.* 26. Lucan. *Pharſal. II. v.* 126. *ſequ.*

§. CXLV.

Multa huic Mucio Scævolæ debet juriſprudentia, veluti CAUTIONEM MUCIANAM, aliaque ejus generis plura, quæ ſingulari commentario ſub *juriſprudentia Muciana* titulo illuſtravit Franc. Balduinus. Mucii *liber* OPUN vel DEFINITIONUM antiquiſſimus eſt eorum, ex quo quædam in Pandecten retulit Tribonianus, *l.* 64. *D. de adquir. rer. domin. l.* 8. *D. de aqua quotid. & æſtiv. l.* 241. *D. de verb. ſignif. l.* 73. *D. de reg. jur.* * Libros etiam JURIS CIVILIS duodeviginti laudat Gell. *Noct. Attic. VII.* 15. in eos vero notas ſcripſerunt Pomponius, Lælius Felix, apud Gell. *Noct. XV.* 27. Modeſtinus, *l.* 53. & *l.* 54. *D. de adquir. rer. dom.* & acerrimus æmulus Ser. Sulpicius, noſtro tam parum æquus, ut ejus ſtricturæ non *Notæ*, ſed reprehenſa Mucii capita adpellentur, *l.* 3. §. 6. *D. de penu leg.* Gell. *Noct. Attic. IV.* 1. Ejus ſcripta.

* Mireris, quum hic liber ὁλῶν ſingularis adhuc Triboniani temporibus exſtiterit, fuerintque eorum, quos illa ætas ſuperſtites

habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimuero eum vel ipsa hujus jurisconsulti ætas, qua floruit, excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quæ de sui temporis jurisprudentia scripserat Mucius, sexto, quo Trinianus vixit, sæculo adeo vel ab usu recesserint, vel mutata sint, ut locum amplius non habuerint in opere, quod jus eorum temporum, recisis antiquis fabulis, ex Justiniani instituto, complecti debebat? *Const. Deo auctore. §. 7. de concept. Dig. ad Tribonian.*

§. CXLVI.

C. Aquillius Gallus.

Progredimur ad C. AQUILLIUM GALLUM, cujus vitam singulari oratione illustravimus *Francof. juxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M. Aquillium Gallum, virum consularem & triumphalem. * *Fast. Capitolin. ad anno ab U. C.* 652. Præturam gessit anno ab U. C. DCLXXXVII. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quæstio de ambitu sorte obvenit. Cic. *pro A. Cluent. Cap. LIII.* Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *Lib. I. ad Attic. Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum DCCVIII. quo eum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *Lib. IV. ad famil. Epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa urbis origine fuit gens AQUILLIA, ex qua tamen & viri fato suo infeliciſſimi prodierunt. M. Aquillium IIIIvirum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio Rege ob evulgatas sortes Sibyllinas insui culleo jussum esse, tradit

tradit Dionys. Halicarn. *Lib. IV. Antiquit. p.* 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum pro Ἀτίλιον, recte observarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquillíis adolescentibus conjurationis reis a L. Junio Bruto, primo Cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 283. Plutarch. *in Poplic. p.* 98. Liv. *Lib. II. Cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab U. C. CCLXVI. *C. Aquillius Tuscus*, anno ab U. C. CDXCIV. *C. Aquillius M. F. C. N.* anno DCLII. *M. Aquillius Gallus*, consules, & partim triumphis, partim ovatione insignes. At postremus, cujus de rebus gestis insigne monimentum occurrit apud Gruter. *Inscr. p. CL.* 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione evasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem bellumque ibi administrans anno ab U. C. DCLXIV. a Mitylenæis hosti traditur, a quo asino circumvectus omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *pro lege Manil. Cap. V.* Appian. *in Mithridatic. p.* 184. Plin. *Hist. Nat. XXXIII.* 3. Arnob. *adverf. gent. Lib. I. p.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquillii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de Jurisperit. II.* 9. *p.* 184. Ceterum jurisconsulti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *p. DCLII.* 6.

L. AQUILLIUS
IURECONSULTI L.
GEMELLUS
SEXTIA ↄ. L. FLORA
L. AQUILLIUS L. L.
RUFIO.

Ubi sane non laudatur *Aquillius Florus*, jurisconsultus, uti conjecit Ursinus *in Not.*

ad Cicer. Philipp. II. sed L. Aquillius Gemellus, jureconsulti libertus.

§. CLXVII.

Ejus studium juridicum.

Juvenis Q. Mucium Scævolam, Pontificem maximum audivit, & *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Juventius, quin & M. Tullius Cicero & Atticus fuerunt, Cic. *de Legib. I. 4. maximæ auctoritatis apud populum fuit, l. 2. §. 42. D. de origin. jur.* Postea mira dexteritate de jure respondit, Cic. *pro A. Cæcin. Cap. XXVII.* multasque cautiones & formulas, ad jurisprudentiam potissimum heuristicam pertinentes, quin & nova quædam juris interpretamenta, invenit, veluti stipulationem Aquilianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic. *de Nat. deor. III. 30. de Offic. III. 13. l. 1. §. 1. D. de dol. mal.* postumos Aquillianos, *l. 29. pr. D. de suis & postum.* jus accrescendi, *l. 74. D. de hæred. instit.* jus postumi ad patrui hereditatem admittendi, *l. 127. D. de legat. 1.* & similia. *.

* Absonum vero est, quod statuit Jan. Vinc. Gravina *de Orig. jur. civ. §. LX. p. 97.* jurisconsulto nostro deberi LEGEM AQUILLIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed & ante Bruti tempora exstitisse novimus. (§. LXXXVII. *) At non magis solidum est Franc. Balduini judicium, qui ne ex gente quidem Aquillia, ex qua jureconsultus noster prodierit legis Aquilliæ auctorem prodire potuisse existimat, quia gens hæc patricia, legis vero Aquil-

Aquilliæ lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de lege Aquill. p.* 218. *sequ.* Sane nec jurisconsultum nostrum patricium fuisse adeo certum: nec admodum novum est, eamdem gentem patricias plebejasque habuisse familias.

§. CXLVIII.

Ejusdem scripta.

Pomponius auctor est, C. Aquillium magnam anni partem in *Cercinna*, Africæ insula, sive ut Muretus, Corasius & Rupertus malunt, *Cacina*, Hetruriæ oppido exegisse, ibique & auditoribus, & libris scribendis vacasse, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* Sed librorum ejus ne tituli quidem hodie noti sunt, * iisque multum nocuisse videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui quum pleraque & Aquilii & aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, ut ipsi fontes minus æstimarentur, *d. l.* 2. §. 42.

* Auctoritate tamen C. Aquillii, dissimulatis librorum titulis, utuntur Dionys. Halicarn. *Lib. III. Antiq. Rom. p.* 200. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat. III.* Priscus Javolenus, *l.* 39. *pr. D. de statu lib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. & pup. substit.* Ulpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si serv. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. *D. de legat. I. l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Julius Paullus, *l.* 127. *D. de legat. I. l.* 32. §. 1. *D. de auro arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Cervidius Scævola, *l.* 29. *pr. D. de lib. & posthum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. *D. de acceptilat.*

§. CXLIX.

L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Juventius, M. Tullius Cicero.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LUCILLIUS BALBUS, SEX. PAPIRIUS, & C. JUVENTIUS, quibus & M. TULLIUM CICERONEM addererem, si, quod alicubi minatus est, jurisconsultum unquam profiteri voluisset. * Attamen eos omnes Aquillio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. jur.* LUCILLIUS BALBUS, philosophiæ Stoicæ, teste Cicerone *de Orat. I.* 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *Brut. Cap. XLII.* De SEX. vero PAPIRIO & C. JUVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quæ de T. JUVENTIO refert Cicero *in Bruto Cap. XLVIII.*

* Notum est, CICERONEM non expertem fuisse jurisprudentiæ. Non modo Q. Mucium audiverat, sed & tantum fiduciæ ponebat in scientia sua, ut *in orat. pro Murœna Cap. XIII.* scribere non vereretur: *Si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moveritis, triduo me jurisconsultum esse profitebor.* Quin librum ejus DE JURE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exstat, laudat Gellius *Noct. Attic. l.* 22. ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate juris cogitasse. At quum JCtum se numquam sit professus, neque vel de jure respondisse, vel docendo, scribendoque illustrasse legatur jurisprudentiam:

riam: facile patet cur tam parum eruditis conveniat de Ciceronis jurisprudentia. Vid. V. C. Ant. Schultingii *Orat. de jurisprud. Ciceronis*. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praesermiss. p.* 83. *seqq.*

§. CL.

Ser. Sulpicii studium juridicum.

Sed omnibus ante se jurisconsultis veluti caliginem induxit SER. SULPICIUS, *Lemonia* RUFUS, cujus viram singulari oratione, Ultrajecti habita, posteaque in justi libri formam redacta & *Tomo V. Thesauri jur. civ.* inserta illustravit V. C. Ev. Otto. An objurgatione Q. Mucii veluti a pulvere & radio excitatus animum ad jurisprudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l.* 2. §. 43. *D. de orig. jur.* non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes. * Certius est, C. Aquillio Gallo & L. Lucillio Balbo illum navasse operam, Cic. *Brut. Cap. XLII. de l.* 2. §. 43. ab iisque tantum profeciſſe, ut *juris civilis magnum usum & apud Scævolam, & apud alios; artem in uno Sulpicio fuisse*, indicet Cicero *in Brut. Cap. XLI.*

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. p.* 20. partim quod Tullii & Servii adolescentia vetent, quo minus eos, vivo Q. Mucio Scævola, primum locum in causis orandis tenuisse dicamus: partim quod Servius demum ex Rhodo reversus, id est, anno U. C. DCLXXVI. quum jam ante quinquennium occisus esset Scævola, ad jurisprudentiam adjecerit animum,

adeoque objurgatione Mucii ad id studium excitari non potuerit. Quem quidem nodum solvere non adeo facile esse, fatetur V. C. Ev. Otto *in praefat. Tomi I. Thesauri jur.*

§. CLI.

Ejus honores.

Honores omnes gessit ad consulatum usque, quem, repulsam antea passus competitore L. Muræna, demum anno ab U. C. DCCIII. collega M. Marcello gessit. Inter civiles tumultus adeo semper pacis & otii auctor fuerat, ut Cæsaris victoris retineret gratiam, ejusque beneficio Achajam provinciam regeret. Cic. *Lib. IV. ad famil. Epist. 3. & 4. & Lib. XIII. Epist. 26.* Obortæ post Cæsaris cædem novæ tempestate, pacis conciliandæ caussa legatus ad Antonium missus, in legatione illa decessit anno U. C. DCCX. statua pedestri ex SCto honoratus. Cic. *Philip. IX. 7.* Reines. *Inscript. Classs. VII. 30.*

§. CLII.

Scripta ejusdem.

Libros eum prope centum & octoginta reliquisse auctor est Pomponius. Inter hos sunt REPREHENSÆ SCÆVOLÆ CAPITA, de quibus jam supra: (§. CXLV.) liber singularis DE DOTIBUS, laudatus a Gellio *Noct. Attic. IV. 3. & 4.* & a Neratio, *l. 8. D. de condict. causs. dat.* Ejusdem libros duos, sive DE TESTAMENTIS, sive, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius. *Noct. Attic. VI. 12.* Memininus etiam supra

libro-

librorum duorum EDICTI AD BRUTUM. (§. LXXIV.) Reliqua, quæ scripsit, videntur ex parte ad amœniores litteras pertinuisse, * quippe *quarum maximam quasi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attulisse*, dicitur Ciceroni *in Bruto Cap. XLI.*

* Eidem Servio Udalr. Zasius tribuit librum *de claris jurisconsultis* ex male intellecta *l. 2. §. 42. D. de orig. jur.* Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IV. ad ann. 387.* ab eodem elucubrata esse contendit *Commentaria in Edictum Ædilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. IV. 2.* Denique eum *ad Alfenum Varum* notasse, observasse sibi visus est Perrennon. *Animadv. II. 23.* ex *l. 65. §. 8. D. pro soc. l. 67. D. de solut. l. 77. D. de verb. signif.* Sed hallucinatos esse hos omnes, solide demonstravit V. C. Ev. Otto *de vita Ser. Sulpicii Cap. VII. §. 7. p. 1608. & Cap. VIII. §. 6. p. 1614. Jequ.*

§. CLIII.

Sequitur apud Pomponium magna jurisconsultorum turba, quæ ex Ser. Sulpicii schola, tamquam ex equo Trojano, exiit: sed in illa pauci famam sibi eximia quadam juris peritia pepererunt: veluti ALFENUS VARUS & CAJUS AULUS OFILIUS. * Minoris contra existimationis & obscurioris famæ sunt, TI. CÆSIUS, AUFIDIUS TUCCA, AUFIDIUS NAMUSA, FLAVIUS PRISCUS, C. ATEJUS, PACUVIUS, LABEO ANTISTIUS, Labeonis Antistii pater, CINNA, PUBLICIUS GELLIUS. *l. 2. §. 44.* Ser. Sulpicii auditores.

D. de

D. de orig. jur. Sed quum horum plerique ipsius Augusti ætatem videantur attigisse: de iis ad proxime sequentem jurisprudentiæ epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus CAJUS, & A. OFILIUS, tamquam duo diversi jurisconsulti, distinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, & distincte numerato *Cajo*, undecim prodirent: verosimillimum est, unum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium*. Est hæc observatio Ant. Augustini *Not. ad nom. propr. Pand. p.* 21. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Prætermiss. ad l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.*

§. CLIV.

Studia Romanorum juvenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum juridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris optimarumque artium studiis honorem habere cœpit, adolescentes primos annos dabant Græcis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Bruto Cap. XC. de Offic. l.* 1. Sveton. *de clar. rhet. Cap. I. & II.* Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem præparabant eloquentiam, & a viro quodam illustri in forum deducebantur: * aliquando & Athenas, Rhodum, Mitylenen, Massiliam studiorum caussa fecedebant, ne urbanis distraherentur negotiis. Cic. *Brut. Cap. XCI. Lib. IV. ad famil. Epistol.* 7.

stol. 7. & Lib. VII. Epist. 3. Vellej. Paterc. *Lib. II. Cap. 59.* Tacit. *Agric. Cap. IV.* Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in castris quidem sese ab honestioribus studiis divelli patiebantur. Vellej. Paterc. *Lib. I. Cap. 13.* Sveton. *Cæs. Cap. LVI. August. Cap. LXXXIV.* Plin. *Lib. I. Epist. 10. & Lib. III. Epist. 11.*

* Fiebat hoc non sine sollemnitate, & ut deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potissimum eligebatur togæ puræ dandæ, simul advocabatur clientium turba, quæ adolescentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ovid. *Lib. III. Fastor. v. 787.*

Ergo ut tironem celebrare frequentia posset:
Visa dies, dandæ non aliena togæ.

Vid. Jo. Fridr. Gronov. *Observ. II. 21. p. 328. sequ.*

§. CXXV.

Qui se consecraverant jurisprudentiæ, id in primis dabant operam, ne illoris, manibus id est, a philosophiæ destituti præsidiis, hæc sacra attingerent. Et quidem quum alias plures essent, quæ philosophorum animos distrahebant, sectæ. JCti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos & negotiorum adpetentiores efficere homines existimabant. Tacit. *Annal. XIV. 57.* Hinc non mirum, philosophiam Stoicam *summam sapientiam* dici a jurisconsulto, *l. 2. D. de legib.* siquidem eam jurisconsultis præ reliquis sectis in deliciis fuisse, observavit. JCti plerique Stoici.

vavit Cujac. *XXVI.* 40. ex instituto demonstrarunt Em. Merill. *Observ. L 8. sequ.* Schilterr. *Manuduct. philos. mor. ad jurisp. I. 5. sequ.* & Ev. Otto *singulari orat. de Stoica. JCtor. philosophia.* *

* In ea oratione, quæ *Dissertationum juris publici & privati Parti I. p. 562.* inserta est, Paganini Gaudentii dissertationem *de philosophia apud Romanos* refellit, ubi *Cap. XLIII.* falli eos omnes existimat, qui jurisprudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque & maximos Romanorum philosophos e portica prodiisse: deinde nom aliam magis, quam Stoicam disciplinam JCtorum studiis fuisse accommodatam; denique plerorumque horum responsa Stoicæ familiæ placitis respondere.

§. CLVI.

Methodus docendi jura.

Ab his porro instructi præsidiis jurisconsulto cuidam celebriori sese adjungebant. Ubi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse juridicas, ut auditores, positis subselliis e cathedra docerent jurisprudentiæ principia: (tales enim scholas a sæculo demum tertiæ Romæ, Constantinopoli & Beryti floruisse novimus:) sed viri illustres in respondendo, cavendo, agendo, exercitati, domi æque ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, ut, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quavis causa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmarent, audirent,

qq-

coram, eaque sibi omnia in futuros usus enotarent. * Cicero *Bruto Cap. LXXXIX. & in Oratore Cap. XLI.*

* Hinc est, quod JCtorum discipuli vulgo vocentur AUDITORES. Proprium sane id vocabulum fuisse jurisconsultorum discipulis, observavit Cujac. *Observ. XXVII. 4.* Quamvis enim M. Seneca *Controv. Lib. IV.* scribat, id nomem primum in Porcii Latronis schola esse natum, ejusque discipulos ideo irrisionis causa dictos esse AUDITORES, quod semper audiverint, neque umquam ipsi dicendo inclarescere studuerint, postea vero id vocabulum in usu esse, & promiscue pro discipulo *auditorem* poni coepisse, referat: illum tamen, nisi de oratoriæ studiosis est loquutus, procul dubio fugit ratio. Ut enim de philosophorum *auditoribus* jam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de Nat. Deor. I. 15. de Finib. V. 19. de Divinat. II. 42.* ante Augusti tempora, quibus Porcius Latro, teste Eusebio *in Chron. n. MMXIII.* floruit, in jure nostro celebrantur MUCII AUDITORES, *inter quos præcipuæ auctoritatis fuerint Aquillius Gallus, Balbus Lucilius, Sex. Papirius, C. Juventius. l. 2. §. 42. D. de orig. jur.* nec non Alfenus Varus, & Cajus Aulus Ausidius, *qui inter* SER. SULPICII AUDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt: l. 2. §. 44. D. eod. l. 6. §. 1. D. de dote præl. l. 1. §. 6. D. de aqu. & aqu. pluv. arc. l. 12. pr. D. de instr. & instrum. leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AUDITOR, Q. Mucius VOLUSII AUDITOR, *l. 2. §. 45. D. eod.* Antistius Labeo, *qui omnes hos* AUDIVIT, *l. 2. §. 47. D. eod.* Massurius,

rius Sabinus, *qui, quum ei non adeo amplæ essent facultates, plurimum a suis* AUDITORIBUS *sustentatus est. l. 2. §. 47. D. eod.* Ut adeo in scholis juridicis potius, quam rhetoricis, natum videatur hoc AUDITORUM vocabulum.

§. CLVII.

Unicuique erat facultas de jure respondendi.

Ita denique perpolitos exercitatosque juvenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de jure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a Senatu populoque impetranda videbatur, *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* Professi verò jurisconsultos & in foro obambulabant, ut consulturis esset sui copia, & si eximia quædam prudentiæ consultatoriæ specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex folio, tamquam ex tripode oracula, fundebant. * Cic. *de Legib. l. 3. de Orat. l. 45.* Horat. *Serm. l. 1. v. 9. sequ. & l. II. Epist. 1. v. 103.*

* Neque tamen tunc in scriptis respondebant, vel, uti sub Imperatoribus mos erat, *rescribebant*: sed viva voce monebant, quid facto opus esset, & hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. *Amæn. jur. civil. Cap. XX. p. 103.* Ceterum & quoties de jure ambigebant, adibant jurisconsultos, & quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere decreverant: Arrian. *Diss. Epict. II. 13. p. 180.* immo & si filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu

ceu ſupra (§. CXXXVIII.) exemplo Marci Manilii oſtendimus. Cic. *de Orat. III.* 33. Qui tamen artis ſuæ fines regebant accuratius, ii illos, a quibus de facto conſulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquillio ſane Cicero *Topic. ad Trebat. Cap. XII. Nihil hoc ad jus: ad Ciceronem, inquiebat Gallus noſter, ſi quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quæreretur.*

§. CLVIII.

At iſtorum reſponſorum tum nondum erat tanta auctoritas, ut vel judices obſtringerent, vel dicendo non ſæpe everterentur ab oratoribus. Cic. *pro Murena Cap. XIII.* & *pro A. Cæcin. Cap. XXIV.* Hinc nec rationes decidendi addebant reſponſis ſuis, Sen. *Epiſt. XCIV.* nec ea ſignabant, quippe viva tantum voce prolata. (§. CLVII. *) *l.* 2. §. 47. *D. de origin. jur.* Quæ omnia aliter ſe cœperunt habere, ex quo certis tantum juriſprudentibus facultas ab Auguſto data de jure reſpondendi, impoſitaque eſt judicibus neceſſitas, ut non recederent ab eorum ſententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus. Hæc tamen eorum reſponſa judices obligabant.

CAPUT IV.

De ſtatu jur. Rom. a Cæſare Auguſto ad Conſtantinum M. Imp.

§. CLIX.

RESpublica Romana, nec ſub C. JULII CÆSARIS dictatura, quam non ad- Epochæ hujus initium.

admodum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, novam monarchiæ faciem induit: sed anno demum ab U. C. DCCXXII. Cæsare Octaviano IV. & M. Licinio Crasso, Coss. * Tunc enim *postquam Bruto & Cassio cæsis, nulla jam publica arma, Pompejus apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus dux, nisi Cæsar, reliquus: hic posito triumviri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio Jure contentum, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere cœpit, nullo adversante.* Tacit. *Annal. I.* 1.

* Equidem ipse Tacitus *Annal. III.* 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiæ securum, quæ triumviratu jusserit, abolevisse*, observat: is vero incidit in annum ab U. C. DCCXXVI. Et sane eo anno de novo imperium, rogatu Senatus, suscepit, provincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo l berius principem egit, ceu Dio Cass. *to Lib. LIII. p.* 495. *sequ.* accuratius prodidit memoriæ. At quemadmodum non semel & simul ad ἀκμὴν pervenire solent nova imperia: ita quadriennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabiliviſse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse, facile crediderim. Ante id quadrienium Triumviratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium & Lepidum, in vul-

vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici privatique juris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumviratus* inscripsit, ostendit V. C. Jo. Guil. Hoffmannus, *Francof. juxta Viadr. MDCCXXXIII.*

§. CLX.

Augustus de imminutando jure cogitavit.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur; neque omnes antiquæ leges novo statui monarchico convenirent: fieri profecto non poterat, quin AUGUSTUS, princeps πολιτικώτατος, de jure Romano, ad illum reip. statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel ut eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. III.* 28. *jura daret, quibus pace & principe uterentur.* *

* Ceperat jam id consilii C. JULIUS CÆSAR, quem *jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quæque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse*, testatur Sveton. *Cæs. Cap. XLIV.* Sed conatum illum irritum reddiderunt Cæsaris fata. Iterum ergo idem egit AUGUSTUS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc novam jurisprudentiæ periodum inchoat Pomponius, *quando per partes evenerat, ut necesse esset reipublicæ per unum consuli. l. 2. §. 11. D. de orig. jur.* quæ verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p. 135. sequ.*

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiæ potestatis ad-

adfectatio male cesserat C. JULIO CÆSARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera civitate imperium: AUGUSTUS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita utebatur imperio, ut vulgus, regnari se, non animadverteret, tot pristinæ libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* τά τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *præfatio nostra ad Commentar. in leg. Jul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula: nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem Senatus, quæ olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera republica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in urbe, non secus ac olim *Prætores*, *Ædiles*, *Tribuni plebis*, *Questores*, *XXviri*, ut plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, ut vere scripserit Tacitus *Annal. I. 4. eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil usquam prisci atque integri moris.* *

* Communis erat principi cum privatis consulatus honor, sed ita ut hi illum accipe-

rent

rent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τίνος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τοὺς ἐπὶ πᾶσιν ἄρχοντας, ἢ πραξέως λαμπρᾶς, *tamquam præmium ac mercedem virtutis aut fidei benevolentiæque erga Principes, rerumque præclare gestarum:* illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quæ jam possiderent.* Julian. *Orat. III. p.* 201. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I.* 1. libera etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATUS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Cass. *Lib. LVII. p.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας καὶ τὸ ἀρχαῖον ὀνομάζετο· *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur.* Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTICIS MAX. TRIBUNICIÆ POTESTATIS, PROCONSULIS, quibus omnes Romanorum aures jam pridem adsueverant. Ezech. Spanhem. *de usu & præst. numism. Tomo II. p.* 392. *sequ. p.* 413. *seq. p.* 424. *sequ. p.* 463. *sequ.* Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat *summi fastigii vocabulum, quod Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, & tamen adpellatione aliqua cetera imperia præeminēret.* Tacit. *Annal. III.* 56. Sed & reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus præerat, quidquid collibitum esset sanciebat liberrime, uti jam observavit Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 594.

§. CLXIII.

Quin ut cives mutatam esse rempublicam, eo minus animadverteret: prudenter

Leges veteri ritu latæ.

ter initio Augustus non constitutionibus jura nova condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, ut quod populus per centurias vel tributim sciviſſet, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Mecænas apud Dion. Cass. *Lib. LII. p.* 477. ut ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reip. sentiret. *Cujus consilio obsequutus Augustus, ὁ μὲν τοι πάντα ἐθελογνωμόνων νομοθέτει, ἀλλ' ἤ, ἄ τι καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προετρέπετο πάντας συμβαλλεῖν αὐτῷ, εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτός. non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, ut is, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, ut, si quid melius haberent, consulerent in medium.* Dio Cass. *Libr. LIII. pag.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Libr. X. pag.* 533.

* Equidem idem Mecænas *ibid. p.* 484. Augusto, μήτε τὸ δῆμον ἔτι ἐς δικαστήριον, μήτε ἐς ἀρχαιρεσίας, μήτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐπὶ ᾧ τι καὶ καταψηφίσῃται δεῖ συνιέναι κελεῦσαι, *populo non concedendum, ut ad judicia, comitia aliave hujusmodi concilia conveniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quæ Augustus, teste eodem Dione Cassio *p.* 493. in aliud tempus distulit, φοβηθεὶς μὴ ἐξαίφνης τι αὐθρώπους μεταρρυθμίσαι τὰς αἰθρώπους ἐθελήσας * *veritus, ne si subito homines in alium deducere statum cuperet, res ea sibi parum esset successura.*

§. CLXIV.

§. CLXIV.

Hoc vetere ritu jam anno ab U. C. DCCXXII. Cæsare Aug. III. & ex Kal. Majis M. Titio Rufo Coss. lata est LEX JULIA & TITIA, * cautumque, *ut quemadmodum in urbe a prætore cum majore parte tribunorum plebis; ita in provinciis a Præsidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. de Atil. tut.* Henr. Vales. *ad Excerpt. Peiresc. p. 61.* Anno U. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Junio Silano Coss. lata lex JULIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Jo. Guil. Hoffmanni *de lege Jul. de adult. Cap. II. p. 50. seq.* & quidem *ex rostris, & in foro*, uti refert Seneca *de Benefic. VI. 32.* Leges Julia & Titia & Julia de adulteriis.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam V. C. Aug. Christ. Marche editam singulari dissertatione *de tutoribus ex lege Julia & Titia datis, Lipsiæ MDCCXXXVI.* Potius non unam esse legem statuit, sed duas, quarum *Titia* antiquior, lata sit anno ab U. C. vel CDLXXXVIII. vel DXXVI. sive a C. Titio, sive a Q. Titio, Tribunis plebis: *Julia* contra a Cæsare Augusto anno DCCXXVI. Et sunt sane ejus argumenta non nullius momenti. Urget enim testimonium Theophili *Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut.* ubi diserte memorat *β. νόμους, Γέλιον καὶ Τιτιανόν, duas leges, Juliam & Titiam*. Urget copulam ET, quæ interjici non soleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimvero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium: *Hein. Hist. Jur. Civ. &c.*

ita exemplo non caret copulativa ET, etiam unius legis auctorum nominibus interjecta. Quod ut uno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MUCIA, constanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI. in Bruto Cap. XVI.* & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis.*

§. CLXV.

Lex Quinctia de aquæductibus.

Porro anno U. C. DCCXLV. T. Quinctio Crispino & Cæsare Germ. Coss. insignis perlata est LEX QUINCTIA *) *de pœnis eorum, qui rivos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod integrum exstat apud Frontin. *de Aquaduct.* & Reines. *Inscript. VII.* 10.

*) Reinesius id vocat PLEBISCITUM, eoque vocabulo & ipsi in prima editione usi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QUINTIUS CRISPINUS COS. POPULUM JURE ROGAVIT, POPULUSQ. JURE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius quam plebiscitum, quippe cui definitio legis §. 4. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumviratu, anno ab U. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Calvino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIÆ nomine venit, eaque cautum, *ut ne liceat ultra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l. 1. pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p. 377.* Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustravit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet.

§. CLXVI.

§. CLXVI.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FUSIA CANINIA *de numero servorum testamento manumittendorum*, quam accuratius describunt Ulpian. *Fragm. tit. I. §. 24.* Paull. *Sent. Recept. IV. 15.* & Caj. *Instit. II. 2. 1.* Eam sane hoc anno latam esse, non inepte cojicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia §. VII.* * Certius est anno DCCLVI. Sex. Ælio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM ÆLIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum, cujus varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tom. I. p. 115. edit. nov.* Ejusdem ætatis est LEX JULIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Juliam & Papiam Popp. Lib. I. §. 3. p. 48.* Hæc severius emendata est perlata anno U. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppæo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPÆA *nuptiali & caducaria*, de qua nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

Leges Fusia Caninia, Ælia Sentia, Julia de marit. ordin. & Papia Poppæa.

* Obscura est hujus legis ætas, nisi quod eam sub Augusto latam esse, constat ex Sveton. *Aug. Cap. XL.* Jam anno DCCLII. consules ordinarii fuerunt Cæsar Octavianus Aug. XIII. & M. Plautius Silvanus. Atqui eodem anno ex Kal. Jul. suffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. consules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p. 62.* edit. Jac. Gron.

Gron. *in Mem. Cosson.* Reines. *Epist. ad Hoffm. p.* 415. Noris. *Cenotaph. Pisan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Cæsari Augusto ex Kal. Juliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, qui & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Julia de cæde & veneficio, Scribonia, Visellia & Junia Vellæja.

Ejusdem fere ætatis fuit LEX JULIA *de cæde & veneficio*, cujus meminit Sveton. *Neron. Cap. XXXIII.* ubi conferri meretur Schubartus *de fatis juriscons. Exerc. III.* §. 52. *pag.* 595. *sequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Disquisit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de usucapione servitutum*, VISELLIAM *de libertinis*, * & JUNIAM VELLEJAM *de haredum institutionibus*. Enimvero uti verosimilia sunt, quæ de legis Scriboniæ & Juniæ Vellejæ origine differit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Juniam Norbanam certissime latam sub Tiberio, *ibid. p.* 91. ad tempora liberæ reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Juniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Ulpian. *Fragm. III.* 5. Quum ergo anno ab U. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Vi-

Viſellium Varronem & Ser. Cornelium Cethegum, Coſſ. eo ipſo anno latam eſſe hanc legem, ſuſpicatur V. C. Andr. Flor. Rivinus *de lege Viſellia Cap. II.* ubi & Cl. Noordkerkii refellit ſententiam, & ipſa legis iſtius capita quædam erudite illuſtrat. Prodiit hæc diſſertatio *Lipſiæ MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Auguſto initio ipſa neceſſitas extorſerat: ita Senatus paullatim ſe ad ſervile demittere obſequium, populuſque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipſaque ocii dulcedine delinitus, jugum pati cœpit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III.* 28. obſervat, Auguſtum *jam a ſexto conſulatu, potentia ſecurum, jura dediſſe, quibus pace & principe uterentur*: ſed & Pomponius & Ulpianus, *populum ei & in eum omne ſuum imperium poteſtatemque contuliſſe, teſtantur*, adeo, *ut ratum eſſet, quod conſtitueret*, *l.* 2. §. 11. *D. de orig. jur. l.* 1. *pr. D. de conſt. princ.* Suffragatur his Dio Caſſ. *Lib. LIII. pag.* 516. qui anno ab U. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Auguſti acta juraſſe, eumque ſolviſſe legibus, decreviſſe denique, *ἵνα ᾖ αὐτοτελὴς ἅπας ᾖ αὐτοκράτωρ ᾖ ἑαυτῷ, ᾖ τῶν νόμων, πάντα τε, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, ᾖ παύηται, ὅσα αὐ μὴ βούλοιτο, μὴ πράττη.* *ut ſummo cum jure, omninoque & ſui, & legum potens, quæ vellet, faceret, & eorum quæ nollet, faceret nihil.*

Sed Auguſto paullatim liberius regnare permiſſum.

§. CLXIX.

Unde nata lex Regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ.* §. *6. Inst. de jure nat. gent. & civ.* AUGUSTUM PRIVILEGIUM, *l. un.* §. 14. *C. de cadue. toll.* LEGEM AUGUSTI, *l. 14. D. de manumiss.* qua regimenta reipublicæ ad Imperatores perpetuos translata, *l. un. pr. D. de offic. præf. prat.* LEGEM denique IMPERII, ad quam provocatur, *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum divortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti æque ejus imperio factorum, & renovatorum subinde atque amplificatorum sub auspicia imperii insequentium Principum. * *Antiqu. Rom. I. 2. 62. p. 85. sequ.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Hist. I. 47. Adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Hist. II. 55. In Senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Hist. IV. 3. At Roma Senatus cuncta* PRINCIPIBUS SOLITA, *Vespasiano decernit, lætus & spei certus.* Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreverit Senatus, postea & successoribus lege quadam dari consuevisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* in quo Flavio Vespasiano eadem decernitur potestas.

ſtas, quæ antea Auguſto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero UTI, QUÆCUMQUE EX USU REIP. MAJESTATE DIVINARUM, HUMANARUM, PUBLICARUM PRIVATARUMQUE RERUM ESSE CENSUERIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQUE ESSET, ITA, UTI DIVO AUG. TIBERIOQUE, JULIO CÆSARI AUG. TIBERIOQUE CLAUDIO CÆSARI AUG. GERMANICO FUERIT.

§. CLXX.

Ea fretus permulta SCris & edictis conſtituit.

Fretus hac poteſtate Auguſtus, adulto jam imperio cœpit quædam ſine centuriarum ſuffragiis conſtituere, eaque in re duplici arte uſus eſt. Nam primo quum jam adſuetus populus eſſet Senatus auctoritati, eumque SCta feciſſe, libera republica, nemo ignoraret: Auguſtus permulta per Senatum ſancivit, etiam de iis rebus, quæ libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis iſtius ampliſſimi. * Deinde & propoſitis edictis ea, quæ fieri vellet præcipere, eaque ratione jura nova quam plurima conſtituere cœpit.

* Ea quoque in re ſequutus Auguſtus eſt Mecænatis conſilium, qui in oratione prudentiſſima apud Dionem Caſſium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, ut legatos ab exteris miſſos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, ἢν σεμνὸν ἢ ἀξιολογάνθρωπον, τε ἢ βελτίω πάντων ἡγεῖσθαι δοκεῖν δεῖ, ἢ τὰ πολλὰς πρὸς αὐτοκράτορας τοῖς ἀγνωμονοῦσιν αὐτῶν φαίνεσθαι. *Eſſe enim e dignitate reipublicæ omnia in poteſtate Senatus eſſe videri,*

deri, plurimosque esse eorum adversarios, qui se contumaces in eum gerant. Deindè addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοθετήματα δι' αὐτοῦ ποιεῖν, ἢ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ὁπωσοῦν πράττειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quæ decernenda sint, quia non omnino quidquam æque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. ubi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari:* & homines suapte natura gaudeant iis, quæ tamquam conditione æquales a majore adipiscantur, omniaque, quæ is cum ipsorum consilio decernat, laudent, & tamquam ultro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta Silaniani & Statiliani.

Hinc SCta non pauca jam sub Augusto prodiisse comperio, quæ postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANUM, quo cautum, *ut si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quæstio haberetur, & de sontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulæ testamenti aperirentur,* * *vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab U. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Junio Silano Coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomannus, immo & ante eum Cujac. *Observ. l.* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro & M. Æmilio Lepido Coss. novo SC. sancitum est, *ut quæstioni isti quinquennio præscriberetur,*

nisi,

nisi plane quæreretur de parricidio, l. 13. D. de SC. Silan.

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suæ occiso, familia omnis diris quæstionibus subjici soleret, id semper Romæ obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV.* 42. *Ceterum quum* VETERE *ex* MORE *familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est.* Ad quæ verba Just. Lipsius: *Bene*, inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de cæde Marcelli*: Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, & pauculos servulos: reliquos ajebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinæ severitatis ritum firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Servii Sulpicii Epistola est inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epist. 12.*

§. CLXXII.

Nec aliorum temporum ego esse arbitror SC. VELLEJANUM, quod mulierum interceſſit interceſſionibus, easque irritas esse jussit, *l. 2. §. 1. D. de SC. Vellej.* Movet me, quod jam Augustus hoc dicatur edixisse, *l. 2. pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconsulta, uti mox ostendemus, vel præcedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* fa-

Itemque Vellejanæ.

ctum dicitur M. SILANO & VELLEJO TUTORE Coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANUS FLAM. MART. & C. VELLÆUS TUTOR COSS. anno U. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Gruter. *Inscr. p. CCCCLXX.* 1. 2. neque aliud ejusdem nominis par consulum alibi in *Fastis* occurrit. *

* Observaveram hoc in *Elem. Jur. sec. ord. Pandect. Parte II.* §. *CXCVI.* * addideramque, iisdem consulibus latam videri legem JUNIAM VELLEJAM. Posterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Disquisit. de lege Petron. p.* 94. probari, video: non autem prius. Aut enim vir doctissimus: *Sed nollem, vir egregius, iisdem etiam auctoribus Vellejanum S.C. acceptum retulisset: quam opinionem vel Ulpianus damnat, qui l. 2. D. d. t. diserte testatur*, POST *Claudii edictum fuisse conditum*. Ego vero quum hæc scriberem, non ignorabam, Ulpianum primum Edicti Augusti & Claudii meminisse, & deinde subjicere: POSTEA *factum est S.C. quo plenissime feminis omnibus subventum est*. Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiqu. Rom. III.* 21. 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud etiam referri posse ad solum Edictum Augusti, quod præcesserit, neque semper tam accurate his similibusque vocabulis usos esse JCtos veteres, ut iis tuto superstruere possis rationes chrononologicas: immo ea adverbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *præterea*. Ita Pomponius, *l. 2. §. 8. D. de orig. jur.* ubi de XII. Tab. disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subjicit: DEINDE *quum esset in civitate*

lex.

lex XII. Tab. & jus civile, essent & legis actiones: evenit, ut plebs in discordiam cum patribus perveniret, & secederet. Atqui id ante conditas XII. Tabulas eveniſſe novimus. Similia licet obſervare *d. l.* 2. §. 18. 20. 21. Hæc ſi reperias apud juriſconſultum, qui ex inſtituto texit hiſtoriam: quid ſperandum de chronologica juriſconſultorum ἀκριβείᾳ, ubi id ex inſtituto non agunt? Sed ſufficit nobis, alium annum adhuc oſtendi non potuiſſe, quo collegæ in Conſulatu fuerint *Silanus* & *Vellejus Tutor*, nos vero eos anno DCCLXIII. inter ſuffectos feliciter reperiſſe.

§. CLXXIII.

Quo colore edicta proposuerit Augustus?

Sed & EDICTIS Auguſtus uti ſenſim cœpit ad jura nova conſtituenda, idque ſe jure facere, plebi facillime perſuaſit. Quum enim, magiſtratus tantum non omnes edicta de rebus curationi ſuæ demandatis propoſuiſſe, ſupra oſtenderimus: (§. LXI. ſeq.) Auguſtus, qui omnium magiſtratuum munia in ſe traxerat, nullo adverſante, jure ſuo uti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceretur in provinciis, id faciebat tamquam PROCONSUL; * ſin in urbe, vi TRIBUNICIÆ POTESTATIS; ſi apud exercitum, tamquam IMPERATOR, ſi denique circa ſacra, tanquam PONTIFEX MAXIMUS id jure facere videbatur. (§. CLXII. *)

* Et tale proculdubio fuit δόγμα, ἐξηλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, συγχωρῆσαι πᾶσαν τιμὴν ἀνωμαλίαν, EDICTUM, *editum a Cæſare*

Augusto, ut describerentur totus orbis Romanus. Luc. II. 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *sententiam*. Alia ejus edicta memorantur apud Sveton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Cass. *Lib. XLIX. p.* 401. Joseph. *Lib. XVI. Ant. Jud. Cap. 6. l. 2. princ. D. ad SC. Vellejan. l. 26. D. de lib. & postum. l. 8. D. de quæstion.*

§. CLXXIV.

Jura iis introducta.

Et plura sane ab Augusto invaluerunt jura nova, de quibus nec leges ullæ, nec SCta, quod quidem hodie sciamus, exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in servos imperium, data his facultate, apud Præfectum urbi de dominorum sævitia conquerendi. Just. Lipsi. *ad Sen. de Benef. III. 21.* Invaluisse etiam tunc videtur, ut parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur. * Alia edicta quibus quædam nova jura invecta sunt, jam diximus. superesse in *l. 2. pr. D. ad SC. Vellej. l. 8. pr. D. de quæstion. l. 26. D. de lib. & postum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleræque de institutione & exheredatione liberorum sanctiones, quæ initio edictis invectæ sunt, quando quibusdam extra ordinem subvenire placuit, veluti Tetrio infanti, a patre injustissime exheredato, Valer. Max. VII. 7. Reines. *ad Inscript. p.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in JUNIAM VELLEJAM, quæ ad heredum, liberorumque inprimis institutionem pæne tota pertinuit?

Ejus

Ejus legis capita quædam recenſentur *l.* 10. §. 2. *D. de teſtam. tut. l.* 13. *D. de injuſt. rupt. irrit. fact. teſt. l.* 39. *D. de lib. & poſtum.*

§. CLXXV.

Idem princeps, inſtitutis aliquot novis poteſtatibus, jus vel maxime ad novum reip. ſtatum adcommodavit. Primo enim, inſtituta PRÆFECTURA URBANA, * regnum Prætorum forenſe haud parum concuſſit, multaque, quæ in civitate monarchica obſervari oportebat, adjutore Præfecto urbi facile introduxit. Deinde & PRÆFECTURA PRÆTORIANA, quamvis militaris initio poteſtas, teſte Dione *Lib. LII. p.* 480. & *Lib. LV. p.* 555. adeo paullatim invaluit, ut inſequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὸ σκῆπτρον, *magiſtratus, a principatu ſecundus* videretur. Herodian. *Hiſt. Lib. V. Cap.* 1. Ut jam de PRÆFECTURA VIGILUM, coercendis incendiis, cuſtodiendæque nocturnis temporibus urbi ab eodem principe inſtituta, *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur. l.* 3. *pr. D. de offic. præf. vigil.* ſimilibuſque novis dignitatibus, nihil dicamus. Novi magiſtratus ab Auguſto inſtituti.

* Hoc quoque inventum non deſtituebatur colore. Nam & ſub Regibus, & libera republica *præfectos urbi*, quoties reges magiſtratuſque reliqui urbe abeſſe oportebat, creatos eſſe, jam ſupra (§. LVII.) obſervavimus, Liv. *Lib. III. Cap.* 29. Tacit. *Annal. VI.* 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. jur.* Gruter. *Inſcr. p. CCCXIII.* 9. *pag. CCCLVI.* 1. Non ergo tam novi quid introducere, quam

magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *ut esset, qui coerceret servitia, & quod civium audacia turbidum, nisi vim metueret*: Tacit. *Annal. VI.* 11. Vere tamen id agebat Princeps, ut pleraque Prætoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum præfectum transferret, eoque modo eorum potestatem everteret. Quod adeo verum est, ut M. Valerius Messalla, quem Augustus primum Præfectum urbi creaverat, sexto die eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM, contestatus Euseb. *Chron. num. MDCCCXCI.* id est, civitati liberæ, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus convenientem. Ita intelligendus Eusebius, neque tunc opus est emendatione Justi Josephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Mutatio circa provincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, ut illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant, sepone ret. Strabo *Geogr. XVII. extr.* Svet. *Aug. Cap. XLVII.* Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 503. Illis Senatus PROCOSS. his ipse LEGATOS AUG. PRO COSS. vel PRO PRÆTORIBUS cum jure gladii & imperio militari præficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504. Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. I.* Jam vero per tot præsides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset, in

orbe

orbe Romano instituere potuisse, nemo non animadvertit.

§. CLXXVII.

Quum de Ægypto in fatis esse diceretur, eam, simul ac fasces Rom. ibi visi essent pristinam libertatem recuperaturam: Cic. *Lib. I. Epist. ad famil.* 7. Trebell. Pollio *in Æmilian. Cap. XXIII.* id in rem suam callide vertit Augustus, provinciamque illam rei annonariæ causſa unice necessariam, tamquam peculiarem sibi vindicavit, exclusisque ejus aditu Senatoribus, in illam misit virum equestrem sine fascibus, qui PRÆFECTUS AUGUSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. II. 59. XII. 60. Histor. I.* 11. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 554. Arrian. *Expedit. Alexandri M. III.* 6. Sveton. *Tiber. Cap. LII.* cuique adjungebatur JURIDICUS ALEXANDRINÆ CIVITATIS, cujus de officio singularis in Pandectæ titulus exstat. *

Præfectus Augustalis Ægypti & Juridicus Alexandrinæ civitatis cur instituti?

* Falluntur, qui JURIDICUM hunc soli Alexandriæ jus dixisse, existimant. Erant enim *Juridici* præsides provinciarum, quales in Italia loco *Consularium* constituerat Marcus Antoninus Imp. Jul. Capitol. *in Marco. Cap. XI.* Hinc passim memorantur *Juridici per Flaminiam & Picenum* apud Gruter. *Inscr. p. MXCIII.* 3; itemque *per Apuliam & Picenum*: *ibid. p. CDLXV.* 5. 6. denique & *Juridici Asturiæ & Gallaciæ*. *Ibid. p. CDLXIII.* Ita & *Juridicus Alexandrinæ civitatis*, non soli huic civitati jus dicebat, sed universæ Ægypto una cum Præfecto Augustali præerat, Cujac. *Observ. XX.* 31. & hinc

hinc JURIDICUS PER ÆGYPTUM vocatur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXII.* 14. nec multo minor ejus erat, quam præfecti Augustalis auctoritas, ut plane huic tamquam speculator adjunctus videatur, ne quid rerum novarum posset moliri. Reines. *ad Inscr. Class. II.* 26. *p.* 271. Erat sane apud Juridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. Jurid.* æque ac apud Præfectum Augustalem: Tacit. *Ann. XII.* 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamvis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit. *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Denique & contentiosa eos jurisdictione esse gavisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *Juridici*, *δικαιοδόται*, *Romani judicis*, & similia, quibus in jure nostro, nec non apud Strabonem & Sex. Rufum designantur.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum JCtis dedit facultatem respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum utilitatis capere posset ex opera atque interpretatione JURISCONSULTORUM. Ut ergo & hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in evertendo Prætoris regno & jure per novas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo uteretur: * primus facultatem de jure respondendi, olim omnibus communem, (§. CLVII.) certis tantum exploratæ fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit judicibus, ne ab eorum sententia umquam recederent. §. 8. *Inst. de jure nat. gent. & civ. l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

* Genuinam hanc esse hujus instituti caussam,

sam, & Ulricus Huber. *Auspic. domest. p.* 178. ex parte vidit, & nos cum cura demonstravimus in *Antiqu. Rom. l.* 2. 39. *p.* 67. Unde veram hujus instituti causſam vel non pervidit, vel dissimulavit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *ut major* esset juris auctoritas. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum causſis obtrudere patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. jur.*

§. CLXXIX.

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEJI CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III.* 75. utrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lavabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Julio Cæsari olim infensissimi, filio, *incorruptæ libertatis viro*, ut idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod justum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. XIII.* 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinæ libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium adversus principatum prodendi, ejusque παῤῥησίας exempla supersunt apud Sveton. *August. Cap. LIV.* & Dion. Cass. *Lib. LIV. pag.* 531. ut mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, ut se Augusto addiceret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit?

* Ait

* Ait Pomponius, *noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere.* At Tacitus *Annal. III. 75.* refert, *Augustum acceleravisse Atejo consulatum, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem, dignatione ejus magistratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspernatum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, ut Atejus illum dignitate anteiret: & hinc statim subjicit: *Labeoni, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.* Quæ vero injuria facta esset Labeoni, si ipse oblatam dignitatem ultro rejecisset? Rem ita concipio. Augustus, ut utrumque sibi conciliaret, utrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Atejo, cujus obsequium ei magis probabatur, illum honorem accelerasset, id male habuisse Labeonem, virum prætorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiavit, injuriam interpretatus, quod Ætejo esset posthabitus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium & Tacitum quamvis nec improbabilis sit conjectura V. A. Corn. van Bynkersh. in *Præterm. ad h. l.* pro *quo suffectus fieret*, legentis: *quo suspectus fieret.*

§. CLXXX.

Cur Atejum sibi facilius habuerit obnoxium.

At tanto facilius sibi ad omne obsequium devinxit C. ATEJUM CAPITONEM, *cujus obsequium*, ex Taciti judicio non poterat non *dominantibus magis proba-*

ri

ri: quum ſe ad ſervilem pæne adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. III.* 70. & Sveton. *de illuſtr. gramm. Cap. XXII.* Eo ingenio conſulatum meruit, quo tamquam ſuffectus anno U. C. DCCLVIII. collega C. Vibio Poſtumo functus eſt. Gruter. *Inſcr. p. MLXXXII.* 2. Huic ergo ſimilibuſque Auguſtus reſpondendi de jure facultatem dedit: ex eoque tempore reſponſa ſua & ſcripta dare, & ſignare cœperunt, Seneca *de Benef. VII.* 16. quum antea neutrum fieri ſoleret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.*

* Utroque opus erat, ut judices, & quid ſibi reſponſum eſſet, & reſponſum illud a juris conſulto, cui reſpondendi jus ſit, profectum eſſe, intelligerent. Ceterum libera republica judices adeo non adſtricti erant reſponſis prudentum, ut ea ſæpe ab Oratoribus dicendo everterentur, teſte Cicerone *pro Muræna Cap. XIII.* qui & alibi id exemplo Craſſi confirmat *pro A. Cæcin. Cap. XVIII.*

§. CLXXXI.

LABEONEM quam plurimos ad juriſprudentiam inſtituiſſe, & *totum annum ita diviſiſſe, ut Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret*, refert Pomponius, *l.* 2. §. 47. *D. de origin. jur.* qui & quadringenta eum volumina reliquiſſe teſtatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandectæ ſuperſunt. Scripſit & *libros* XL. Scripta Labeonis

PO-

POSTERIORUM, Gell. *Noct. Attic. XIII. 10.* quamvis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque unicum Ἐπισυναγωγίου exstet in *l. 42. D. de liberali causs.* * Memorantur etiam *liber primus* PRÆTORIS URBANI, *l. 19. D. de verb. signif.* & *liber tricesimus* PRÆTORIS PEREGRINI, *l. 9. §. 4. D. de dolo malo.* nec non liber EPISTOLARUM, *l. 30. §. 1. D. de usurp. & usucap.* de quo Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. XX.* denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Ulpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. & Roman. tit. XII. §. 7.*

* Libros παθανῶν in compendium redegit JULIUS PAULLUS, Perrenon. *Animadv. Jur. II. 16.* van Bynkershoek *Obs. III. 6.* Eamdem operam libris *Posteriorum* navavit JAVOLENUS, qui & libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. V. 38.* Mascov. *de Sect. Procul. & Sabin. p. 50. sequ.* & V. C. Gottlob. Aug. Jenichen *de Prisco Javoleno §. XVII. p. 32. sequ.* Præterea ad LABEONEM notarunt QUINTUS, *l. 7. §. 7. D. de dolo malo.* AULUS, fortassis Cascellius, *l. 17. §. 5. D. de hered. inst.* PROCULUS, *l. 10. §. 1. D. de negot. gest.* & ARISTO, *l. 17. §. 5. D. de hered. instit.* Mascov. *de Sect. Cap. I. p. 18. sequ.*

§. CLXXXII.

Ejus bonarum artium studium.

Tantum verò abest, ut vir eximius ultra Prætoris edictum sapere notuerit, ut & per reliquas sapientiæ disciplinas bonas-

nasque artes vividam, circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum *& in ceteris operam sapientiæ dedisse*, observat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attici. XIII.* 10. *Labeo Antistius*, inquit, *juris quidem civilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de jure publice responsitavit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam sese, atque dialecticam, litteraque antiquiores altioresque penetraverat.* Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV.* DE JURE PONTIFICALI apud Festum *in Sistere libros* DE DIIS ANIMALIBUS apud Servium *in Virgil. Æneid. III. v.* 168. eidem Labeoni nostro tribuamus, quamvis alii distinguendos existiment Labeones JC. & theologum. *

* Pro eodem utrumque habent Bertrandus in vita, & Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XX.* Eosdem distinguendos putat V. A. Corn. van Bynkershoek *in Præterm. ad l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* Et sane memoratur a Macrobio CORNELIUS quidam LABEO, quem *libros Fastorum & librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: & hic fortassis posset dici Labeo theologus. Sed quum non sint libri hi iidem, quos a Festo & Servio laudari animadvertimus: nihil obstat, quo minus & noster talia scripserit, æmulatus fortassis æmulum, Ateium Capitonem, cujus de libris ejusdem argumenti paullo post erit dicendi locus. Vid. Christ. VVæchter *litt. de V. A. Corn. van Bynkersh. Prætermiss. p.* 304. *sequ. edit. Uhlii.*

§. CLXXXIII.

§. CLXXXIII.

Scripta Ateji Capitonis.

Nec C. ATEJUS CAPITO, quamvis magis immersus negotiis civilibus, calamo pepercit. Scripsit enim libros de JURE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. IV. 6. libros* CONJECTANEORUM quam plurimos, quippe quorum ducentesimum quinquagesimum nonum laudat Gell. *Noct. Attic. XIV. 7.* librum de OFFICIO SENATORIO. Idem *IV.* 10. & de JURE SACRIFICIORUM apud Macrob. *Saturn. III.* 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quædam descripsit Gell. *Noct. Attic. XIII.* 12. Addimus, ex tot libris jurisconsulti maximi, & *principem in civitate locum*, teste Tacito *Ann. III. 75. civilibus studiis adsequuti*, ne unum quidem fragmentum in Pandecten relatum esse, * ipsumque Atejum inter vivos esse desiisse anno U. C. DCCLXXV. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateji Capitonis libri jam ante Triboniani tempora intercidisse. Nec inter jurisconsultos, qui illi denunciant testimonium, alii sunt, quam ei σύγχρονοι Labeo, *l. 79. §. 1. D. de jure dot. l. 30. §. 6. D. de legat. III.* Proculus, *l. 13. §. 1. D. de serv. præd. urban.* Javolenus, *l. 39. §. 2. D. de aur. arg. mund.* Ulpianus, *l. 29. D. de rit. nuptiar.* denique Paulus, *l. 2. §. 4. D. de aqu. & aqu. pluv. arc.* Postremi, qui ejus libros laudant, fuere Festus & Macrobius, ut adeo Ateji opera saltim ad sæculum usque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Alfenus Varos, JCtus.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, jurisconsultos. Quamvis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, ut in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad anno DCCLV. vocatur, P. ALFENUS, (in numis ALFINIUS) VARUS, elegantis ingenii & facundiæ vere Augusteæ scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonæ, Publio patre natum, diu exercuisse sutriñam, postremo, clausa sutrina, se Romam contulisse, & audito Ser. Sulpicio, maximos in jure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. Sat.* 3. *v.* 130.

Optimus est modulator, ut ALFENUS *fauer, omni*
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat. *

Nostrum consularem fuisse & Pomponius observat: dubium tamen, quo anno. Qui enim anno ab U. C. DCCLIV. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, observante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob ὁμώνυμον tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro sane illa Horatiana & Acro-

Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus evicerunt Cl. VVaechtl. *in Act. Erud. Lips. anno MDCCXI.* & V. C. Ev. Otto *præfat. Tom. I. Thes. jur.* & postea *in Publ. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Thesaur. Jur. civ. p. 1629. sequ.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui jam anno DCCX. decesserit, audiverit, eum, qui anno DCCLIV. consul fuit, si Sulpicium decennio ante ejus mortem audiverit, & tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur,) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret.

§. CLXXXV.

Ejus scripta.

Scripsit ALFENUS *libros* XL. DIGESTORUM, quos Julius Paullus in epitomen contraxit: & COLLECTANEA, vel, ut aliæ Gellii editiones habent CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. Attic. VI.* 5. ubi & auctor, *jurisconsultus, Servii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus* vocatur. Sed de his *conjectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de jurisconsulto hoc eximio præclare meriti sunt Henr. Brenkmanus libro elegante, quem *Pandectas juris civilis auctoribus suis & libris restituto* inscripsit. *Amst. MDCCIX.* 8. & Ev. Otto *in P. Alfeno Varo ab injuriis veterum & recentiorum liberato. Tomo V. Thes. jur. p. 1629. sequ.*

§. CLXXXVI.

§. CLXXXVI.

Eorumdem temporum juriſconſultus, C. AULUS OFILIUS jam Ciceronis ævo inclaruit, qui ejus meminit *Lib. VII. ad Familiar. Epiſt. 21.* Συμφιλολογῶντα habuiſſe videtur T. Pomponium Atticum, *l. 234. D. de verb. ſignif.* Ejus exemplo non ambivit honores, ſed in equeſtri ordine conſenuit, quamvis Julio Cæſari familiariſſimus, *l. 2. §. 44. D. de orig. jur.* Scripſit de LEGIBUS VICESIMÆ, nec non de JURISDICTIONE, & AD EDICTUM PRÆTORIS, * quæ omnia laudantur a Pomponio. His adjiciendi *libri* ACTIONUM, *l. 3. §. 5. D. de penu leg.* & *libri* JURIS PARTITI, *l. 55. §. 3. D. de legat. III.* Uxorem ejus CLODIAM, quindecies enixam, CXV. annos vixiſſe, obſervat Plin. *Hiſt. Nat. VII. 48.* quocum jungendus Valer. Max. *VIII. 13.* Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XLII.* C. Aulus Ofilius.

* Henr. Dodvvellus *Adpend. Prælect. Cambden. p. 780.* Ofilium edictum perpetuum Julii Cæſaris auſpiciis ſcripſiſſe, illudque opus poſtea decreto Cæſaris firmatum eſſe, exiſtimat. Sed id vix veroſimile eſſe, quiliber animadvertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, ut Cæſar id negotii dederit Ofilio, (quum de jure in ordinem redigendo eum cogitaſſe, ſatis conſtet,) omnia tamen illa conſilia ejus fata turbaſſe, teſtis eſt Sveton. *Cæſ. Cap. XLIV.* Si ergo edictum compoſuit: privatis id factum eſt auſpiciis: at inſcriptio AD EDICTUM argumento eſt, eum magis notas vel ſcholia ad edi-

ſtum ſcripſiſſe, quam edictum compoſuiſſe tale, quale poſtea juſſu Hadriani edidiſſe novimus Salvium Julianum.

§. CLXXXVII.

Reliqui Ser. Sulpicii auditores & Cartilius.

Hi ſunt celebriores eorum temporum juriſconſulti. Nam non niſi nominibus noti ſunt T. CÆSIUS, AUFIDIUS TUCCA, AUFIDIUS NAMUSA, cujus tamen ſcripta aliquoties in Pandectæ laudantur, * *l.* 40. §. 3. *D. de condit. & demonſtr. l.* 5. §. 7. *D. commod. l.* 2. §. 6. *D. de aqua & aqua pluv.* FLAVIUS PRISCUS, C. ATEJUS PACUVIUS, CINNA, qui citatur *l.* 6. *D. de ritu nupt. & l.* 40. §. 1. *D. de condit. & demonſtr.* & PUBLICIUS GELLIUS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recenſentur. Addimus his, uti videtur σύγχρονον, CARTILIUM, bis laudatum in jure noſtro, *l.* 3. §. 13. *D. commod. l.* 9. §. 13. *D. de pign. act.* & *l.* 69. *D. de hered. inſt.* cujus memoriam primus reſtituit Ant. Auguſtin. *Emend. III.* 6. laudatus ideo a Cujac. *Obſ. l.* 9.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Aufidium Namuſam octo illuſtriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digeſſiſſe in centum quadraginta libros. Hos ipſos vero eſſe libros COLLECTANEORUM vel CONJECTANEORUM, quos ob locum Gellii *Noct. Attic. VI.* 5. Alfeno Varo tribuunt, (§. CLXXXV.) acute conjicit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſerv. VIII.* 1. ubi etiam oſtendit, idem opus conjectaneorum

lau-

laudari, quoties in Pandectæ citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Ulpiano *l. 1. §. 6. D. de aqua & aqu. pluv. arc. l. 6. D. de dote præleg. l. 12. pr. D. de instruct. vel instrum. leg.*

§. CLXXXVIII.

Multo celebrior tamen his omnibus, C. TREBATIUS TESTA, C. Julio Cæsari, M. Tullio Ciceroni & postea Cæsari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in jure profecerat. Cic. *Lib. VII. ad Famil. Epist. 8.* In philosophia primum vel Stoicos, vel academicos; postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem *ibid. VII. 12.* suo more potius jocatum esse dixeris. * Ceterum eum magnopere laudat Cicero *ibid. VII. 5. eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in jure civili, & singularem ejus memoriam, summam scientiam esse*, testatur. C. Trebatius Testa.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *Lib. VII. ad Famil. Epist. 12.* jocose scribit: *Quid porro fiet populo Vlubrano, si tu statueris, ἀνυπεύθυνον non oportere?* Nusquam sane legitur vel præturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Cæsaris utriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rempublicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores pervenerit, quam quod ex sectæ suæ formula nollet ἀνυπεύθυνον.

§. CLXXXIX.

De eo judicium, ejusque scripta.

Hic serio &, ut ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex jocis, quibus ille cum Trebatio, ut cum amico, paullo liberius familiariusque usus est, collegisse Dan. Heinsium *Diss. de Satyra Horatiana*, Trebatium illum obtusioris ingenii, ac pæne dubiæ sanitatis hominem fuisse: cujus sententiam refellit Nic. Hieron. Gundling. *dissertatione de C. Trebatio Testa*. Inscripsit ei *Topica* sua Cicero, Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, ejusque consilio in rebus ad jus pertinentibus usus est Cæsar Augustus, ceu patet ex *pr. Inst. de codicill.* Ipse reliquit tum libros aliquot DE JURE CIVILI, tum *libros IX.* DE RELIGIONIBUS, laudatos a Porphyrione, Horatii Scholiaste, & Macrobio *Saturn. III. 3.*

§. CXC.

A. Caecellius.

Jungimus huic A. CASCELLIUM, Q. Mucii & Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, ut prioris nepotem P. Mucium, in avi honorem judicio supremo heredem reliquerit. *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* Laudem is sibi pepererat jurisconsulti eximii, ipsoque Trebatio eloquentioris, & juris inprimis prædiatorii tam periti * ut ipse Q. Mucius, si quando de eo consuleretur, clientes ad hunc discipulum suum remitteret. Cic. *pro Balbo Cap. XX.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 12.* Obiit Quæstorius, senex & orbus, quas

quas duas res sibi, natura dicaciori, & faceto, magnam licentiam præbere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. Cap. 2. ex. 12.*

* *Juris prædiatorii*, cujus mentionem passim faciunt veteres, & de quo singulare caput olim in Edicto exstitit, *l. 54. D. de jure dot.* hodie nec vola, nec vestigium exstat in jure nostro. Rem tamen expedivit Claud. Salmas. *de modo usur. p. 739. seq.* PRÆS, teste Festo, erat, *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si præs esset, respondebat: præs.* Si plures pro eadem re, e. g. pro ejusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRÆDES dicebantur. Ei, quorum bona publico fuerant obligata PRÆDIATI; ipsa bono publico obligata PRÆDIA; qui ea bona commissa emebant PRÆDIATORES adpellabantur. Ergo JUS PRÆDIATORIUM erat, quo, quid justum sit circa prædiatos, eorumque bona, tradebatur, LEX vero PRÆDIATORIA, vel titulus edicti *de prædiatoribus*, quem Cajus jurisconsultus singulari commentario illustraverat, vel pactum illud, quod magistratus publicó nomine cum prædibus inierant. Addantur viri docti ad Sveton. *Claud. Cap. IX.*

§. CXCI.

De facetiis ejus, quarum supra exemplum vidimus, (§. LXXVIII.) consuli possunt Macrob. *Saturn. II. 6.* Quinctilian. *Instit. Orat. VI. 4.* & Scip. Gentil. *Parerg. I. 38.* Scripsit quædam, sed ex quibus jam Pomponii ætate *nihil exstitit*, * *nisi unus liber* BENEDICTORUM. *l. 2. §. 45. D.* Ejus facetiæ & Benedicta.

de orig. jur. per quæ nihil aliud intelligi videtur, quam dicta cata facetaque acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. VIII.* Corn. van Bynkersh. *Præterm. ad l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* Ita enim *benedicta* acceperunt rhetores, Seneca *Lib. I. Controv. 4. Aull. de corrupt. eloqu. Cap. XXXIV.* Quinctilian. *VI. 4.*

* Sæpe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l. 29. D. de legat. III. l. 6. §. 1. D. de dote præleg. l. 7. pr. D. de instr. vin. el.* Celso, *l. 158. D. de verb. sign.* Iavoleno, *l. 39. pr. §. 2. D. de usuf. & quemadm. fruct. subst. l. 100. D. de legat. III. l. 7. pr. D. de instr. vin. el. l. 26. §. 1. D. de instr. & instr. leg. l. 10. D. de supell. leg. l. 39. §. 1. D. de aur. arg. l. 40. §. 1. D. de condit. & dem.* denique ab Ulpiano, *l. 1. §. 17. D. de aqu. & aqu. pluv. & l. 1. §. 7. D. quod vi aut clam.*

§. CXCII.

Q. Ælius Tubero.

Nec prætereundus denique est Q. ÆLIUS TUBERO, Q. Ligarii apud Julium Cæsarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Ælia, ex qua ille oriundus fuit, accuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii p. 346.* In matrimonio habuit Servii Sulpicii filiam, ipse postea avus maternus Cassii Longini futurus, * *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* Præter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, Consulem anno DCCXLII. Hunc enim Dio Cassius *in Excerpt. Coss.* quem *libro LIV. p. 520.* præmisit, vocat Κ. Αἴλιον, Κ. υἱὸν

X. *Ut. Tubéρωνα*, *Q. Ælium*, *Q. F. Tuberonem*, quod ad noſtrum, quippe *L. Filium* pertinere non poteſt.

* Cicero *pro Q. Ligario Cap. I.* & poſtea ſæpius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum ſuum*. Quem locum interpretaturus *Scholiaſtes*: *Dicebatur*, inquit, *Tubero ſororem Ciceronis habuiſſe in matrimonio*. Aut ergo, fama deceptus, hæc ſcripſit Scholiaſtes, aut bis uxorem duxiſſe oportet Tuberonem.

§. CXCIII.

Habitus eſt doctiſſimus publici privatique juris, libroſque reliquit DE OFFICIO JUDICIS, Gell. *Noct. Attic. XIV. 2.* item AD OPPIUM, Gell. *Noct. Att. VII. 9.* At *hiſtoriarum libros XIV.* quos eidem Tuberoni noſtro tribuit Guil. Grotius *vit. JCtor. I. 12. 5.* L. potius Tuberoni, patri, tribuendos eſſe exiſtimat Voſſ. *de Hiſtoric. Lat. Lib. I. Cap. 12.* idque ſatis luculenter probat ex Cicer. *Lib. I. ad Q. fratr. Epiſt. 1.* ubi ad fratrem ſcribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipſi per ſe habituri ſint rationem dignitatis ſuæ: de quibus honore, & dignitate, & ætate præſtat* TUBERO: *quem ego arbitror*, (*præſertim quum ſcribat* HISTORIAM,) *multos ex ſuis annalibus deligere, quos poſſit & velit imitari*. * Ceterum, quamvis obſervatum ſit a Pomponio, ſcripta Tuberonis noſtri non adeo magnum plauſum tuliſſe ob ſermonem antiquum & obſoletum, quem tamquam cum Ejus ſcripta.

Evandri matre loquuturus ubique adfectarit: *l.* 2. §. 46. *D. de orig. jur.* sæpe tamen eum testem laudari animadvertimus a Labeone, *l.* 29. §. 4. *D. de legat. III. l.* 7. *D. de trit. vin. ol.* Celso, *l.* 6. *D. de pecul. l.* 43. *D. de legat. III. l.* 7. §. 1. 2. *D. de supell. leg.* Javoleno, *l.* 77. *D. de contrah. emt. l.* 25. *D. de instr. & instr. leg.* Ulpiano, *l.* 2. *D. de usu & hab. l.* 5. §. 3. 7. *D. de pecul. l.* 13. §. 30. *D. de act. emt. l.* 1. *pr. D. de aqu. & aqu. pluv. l.* 72. *pr. D. de verb. obl.* denique a Paullo, *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Ælii Tuberones, ejusdem quidem gentis cum Catis & Petis, at diversæ plane familiæ: licebit eos brevi schemati includere, eademque opera supplere illud, quod dedit Christ. Ad. Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. III. Cap.* 4.

L. Æ-

L. ÆLIUS PÆTUS TUBERO primus ita cognominatus; Prætor urbanus. De quo Val. Max. V. 6. 4. Plin. *Hiſt. Nat.* X. 18.

P. ÆLIUS TUBERO Ædil. anno 551. Liv. XXX. 29. Prætor anno 552. Siciliam ſortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem XXXVII. 55.

Q. ÆLIUS TUBERO tribunus pl. anno 559. Liv. XXXIV. 52. Triumvir anno 560. Liv. XXXV. 9.

Q. ÆLIUS TUBERO, L. Æmilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Æmilio Paullo.

Q. ÆLIUS TUBERO, Stoicus & JC. de quo Val. Max. VII. 5. Cic. *pro Muræna Cap.* 36. *de Orat. Lib.* III. 23.

P. ÆLIUS TUBERO, de quo Cic. *de Oratore* II. 84.

L. ÆLIUS TUBERO hiſtoricus, Q. Ciceronis legatus in Aſia, poſtea prætore Africam ſortitus littore prohibitus a Q. Ligario & P. Atio Varo.

Q. ÆLIUS L. F. TUBERO JCtus, de quo hic agimus. Uxores Ciceronis ſoror & Ser. Sulpicii filia.

Q. ÆLIUS Q. F. TUBERO Coſ. cum P. Fabio Maximo anno U. C. 742. Dio Caſſ.

filia nupta Caſſio.

CASSIUS LONGINUS JCtus, de quo infra.

§. CXCIV.

Sectarum origo.

Quum ergo tum Romæ tantum ingeniorum præstantissimorum proventum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris reipublicæ liberæ memoria, alii cum ATEJO CAPITONE scenæ servirent, fructusque hujus obsequii sui caperent uberrimos: non potuit non inter diversarum partium jurisconsultos æmulatio nasci, ex qua & discrepantia in interpretando jure respondendoque principia, & inde diversas SECTAS pullulare omnino oportuit.

§. CXCV.

Earum descriptio.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE & C. ATEJO CAPITONE Pomponius: *Hi duo*, inquit, *primum veluti diversas* SECTAS *fecerunt. Nam Atejus Capito in his, quæ ei tradita fuerant, perseverabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis sapientiæ operam dederat, plura innovare instituit.* * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* De his vero jurisconsultorum sectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obs. l.* 2. *seqq.* & V. C. Gottfrid. Mascovius *de sectis Sabin. & Proculian.* qui inprimis *Cap. IX.* vestigia sectarum præcipua per universum jus sagaci ingenio investigavit.

* Mirum profecto est, hos jurisconsultos tam non modo inter se, sed & a se ipsis dissensisse, ut alia principia in republica, alia in jurisprudentiæ studio sequerentur.

In

In republica LABEO tantum abest, ut nova probaret, *ut nihil ratum pensumque haberet, nisi quod justum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. XIII.* 12. Contra ATEJUS CAPITO accommodato dominantibus ingenio facile omnia, quæ Augustus de novo instituebat, probabat. (§. CLXXIX. seq.) At in jurisprudentia LABEO novator erat, ATEJUS ea, quæ a majoribus tradita acceperat, mordicus tenebat. Sic sæpe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in republica, esse animadvertimus.

§. CXCVI.

Talis sub Augusto fuit jurisprudentiæ facies. Ejus successor, TIBERIUS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti artibus, suscepto imperio, sollerter usus est, sed & nova quædam reperit, ad stabiliendam *μοναρχίαν* vel maxime comparata. Nam ut inter initia principatus *civilem admodum, ac paullo minus, quam privatum, egit.* Sveton. *Tiber. Cap. XXVI.* adeo, ut *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribunicia potestatis præscriptione, proponeret*, Tacit. *Annal. I. 7.* Ita *paullatim principem exercuit præstititque.* * Sveton. *Tiber. Cap. XXXIII.* Qualis Augusti successor, Tiberius?

* Mutationem hanc omnes historici observant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, simulque caussam istius *μεταμορφώσεως* accuratius, quam

alius quisquam, notavit Dio Cassius *Lib. LVII. p. 615.* Postquam enim Germanici casum narravit, statim pergit historicus πολιτικώτατος: *Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἐφεδρεῦον ἤκετ' εἶχεν, ἐς πᾶσί τινα τρόπον ἐξ ἀρχῆς ἐπῳδὴν εἰργασμένῳ αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, μετεώρῳ πάντα ἐφαίνετο, ἀγχοῦ ἦρξε, καὶ πᾶσι δεινὸς ἀσφαλείας ἐδόκει, εἴ τις μὴ ἔσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ προῆκε τι ἢ καὶ εἶπεν ἀπρεπέστερον ἐπελήφθη, δεινῶς ἐπῆκτο.* *Enimvero Tiberius, ubi jam nemo esset, qui principatui imminens, vitam ejus observaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperavit crudeliter, violati numinis postulari jussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius.* Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere cœpit, quum remoto æmuli, Germanici, metu, se solum ex familia Augusta superesse animadverteret, id est anno ab **U. C. DCCLXXII.**

§. CXCVII.

Vetere ritu sub ea lata Lex Junia Norbana.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missique in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est **LEX JUNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis**, Ulpian. *Fragm. I.* 10. Caj. *Inst. I.* 1. 2. non libera adhuc republica anno ab **U. C. DCLXXI. C. Junio Norbano Balbo & L. Cornelio Coss.** (quod in mentem nuper venit **V. C.** Hermanno Noordkerkio *Disquis. d. lege Petron. p. 91.* *)

Sed

Sed centum annis post, puta anno ab U. C. DCCLXXI. M. Junio Silano & L. Junio Norbano Coss. lata, ceu contra Noordkerkium ostendit Jo. Guill. Hofmannus *de lege Jul. de adulter. Cap. V. p.* 107.

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde favorem libertatis, quem hæc lex eo ipso prodiderit, dum eos, qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus convenire, existimavit. Denique cives Romanos in Latinas colonias missos, temporibus Augusti & Tiberii jam civitate donatos esse, observat, ex eoque colligit, legem Juniam, si libertinos minus sollemniter manumissos Latinis coloniariis exæquasset, eo ipso illos declarasse cives Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, & libera adhuc republica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus: quidni & fecerit Tiberius, maxime quum ad hunc ipsum civilem admodum, & vix principem ageret? Sane sub eodem principe & legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est. (§. CLXVII. *) Deinde potuit legislator favere libertati, quamvis libertinos ad jura civitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios jam sub Augusto & Tiberio cives fuisse. Jus enim Latii, certis coloniis, immo totis provinciis datum, multo post Tiberii tempora a jure civitatis Romanæ diversum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc.*

Exerc. I. Cap. 8. p. 47. ipse tamen lapsus memoria, dum *p. 46.* legem nostram a Junio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CXCVIII.

Tiberius & reliqua Augusti instituta servat.

Sed & reliqua Augusti instituta servavit Tiberius. Nam & præfectorum urbi & prætorio auxit potentiam: * & in provinciis suo omnia arbitrio disposuit: & jurisconsultorum celeberrimis, inter quos MASURIUM SABINUM nominat Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* facultatem de jure respondendi pro beneficio dedit.

* Patet hoc exemplo L. Ælii Sejani, quem ad annum DCCLXXXV. Præfectum prætorio habuit, quem Dio Cass. *Lib. LVIII. p. 630.* vocat μέγιστον ἢ τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἢ μετ' αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) ἢ ὑπερμεγέθη ταύτην λαβόντας, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante aut post illum, (excepto Plautiano,) illam potestatem consecuti sint, ad summam potentiam evectum.* Et Tacit. *Annal. IV. 2.* Sejanum non modo *vim præfecturæ modicam antea intendisse*, observat, sed & id factum esse, monet, *facili Tiberio, atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres & populum, celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia legionum, sineret.* Conf. Sveton. *Tiber. Cap. LXV.*

§. CXCIX.

Comitia tamen a populo ad patres transtulit.

Dominatum tamen non alia arte magis stabilivit, quam comitiis primo statim imperii sui anno, Sex. Pompejo & Sex. Appule-

pulejo Coss. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. L.* 15. Nam ad eum diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen etiam studiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore & honores decernebantur a Senatu, præter consulatum, quem ipse princeps suo arbitrio dabat, Dio Cass. *Lib. LVIII.* Lips. *Excurs. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, Senatum jus facere posse, *l. 9. D. de legib.* Senatum vero adeo sibi obnoxium habebat princeps, ut non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animadverteret principem, maxime quum in curia non, uti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viva voce & discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quæcumque vellet statuebat Tiberius: quamvis ad minuendam invidiam ea a Senatu decerni fingeret. *

* Et hæc erat vera hujus consilii ratio. Nam quam Pomponius *l. 2. §. 9. D. de orig. jur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in unum convenire*, ad obtentum pertinet, quo novum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamvis initio illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse, diximus: facile tamen est ad animadvertendum, expertem semel juris suffragii populum æquo animo pati debuisse; ut & jura nova per Senatum, quotiescumque collibi-

tum fuisset principi, statuerentur. Quod observans Tacit. *Annal. III.* 60. *Tiberium vim principatus sibi firmantem antiquitatis imaginem Senatui præbuisse*, ait.

§. CC.

Hinc jura nova SCtis constituta.

Ex eo tempore jam rarius leges prisco more rogabantur. Pleraque enim, quæ pro legibus valere volebant principes, habita, aut per Quæstores candidatos recitata oratione, vel libello prælecto, patribus commendabant. * Tacit. *Annal. XI.* 25. Quo facto aliquot Senatores dicebant sententiam, reliquis aut verbo adsentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod plurimis placuerat, id pro lege erat, & SENATUSCONSULTUM dicebatur. Tac. *Annal. VI.* 12. Placere vero solebat tantum non omnibus, quod principi placuisset.

* LIBELLI SCto præmissi mentio fit *l.* 20. §. 6. *D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipse habebat princeps, vel per Quæstorem candidatum recitabat. *l.* 1. *D. de offic. quæst.* Tacit. *Annal. XVI.* 27. Sveton. *Aug. Cap. LXV. Neron. Cap. XV. Tit. Cap. VI.* Quod Quæstoris officium tanti videbatur, ut Cassiodorus *Var. V.* 4. *& VI.* 5. magistratum illum vocare non dubitet *imaginem principis & linguæ regiæ vocem*. Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum consultum sequeretur*: Tacit. *Annal. XI.* 25. non mirum est, jura invecta SCtis, orationibus principum sancita dici. *l. pen. D. ad SC. Tertull. l.* 8. *pr. D. de transact. l.* 10. *D.*

pro

pro ſoc. l. 60. pr. D. de rit. nupt. l. 32. pr. §. 1. ſequ. D. de donat. int. vir. & uxor. l. 1. l. 7. C. de præd. min. non alien. l. un. C. Theod. de cretione. Vopiſc. *Prob. Cap XIII.* Talis oratio Claudii Imperatoris, qua Galliæ jus civitatis dedit, quamque & Tacit. *Annal. XI.* 24. recenſuit, integra exſtat Lugduni, quam ex tabula antiqua primus extulit Lipſ. *Excurſ. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* poſtea accuratius deſcripſit expoſuitque Jac. Sponius *dans la recherche des Antiquites & curioſites de la ville de Lyon Cap. VIII. p. 170. ſequ.* Addi poſſunt de principum orationibus Chriſt. Otto a Bœkeln. *Diſs. de orat. princip. in Senatu*, & Schubart. *de fatis juriſp. Rom. Exerc. III. p. 575.*

§. CCI.

Hoc modo anno ab U. C. DCCLXIX. T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone, (non *Statilio* & *Tauro*) Coſſ. factum eſt SC. LIBONIANUM, quo pœna legis Corneliæ de falſis irrogatur & ei, *qui quid aliud, quam teſtamentum falſum ſciens ſignarit, ſignarive curarit, falſas teſtationes faciendas, teſtamentaque falſa invicem dicenda aut conſignanda dolo malo curaverit.* * *Pariat. Leg. Moſ. & Rom. VIII. 7. l. 9. §. 3. D. ad leg. Corn. de falſ.* Jac. Cujac. *Parat. C. ad leg. Corn. de falſis.* Petrus Fab. *Semeſt. I. 25. p. 143.* Claud. Salmaſ. *ad jus Attic. XXX. p. 877.* SC. Libonianum.

* Poſtrema Pariatoris verba admodum obſcura, dubiæque lectionis ſunt, adeo, ut ne Baſilica quidem hic verba Græce verſa exhibeant, ſed eorum auctores ſenſum qualem-

cum-

cumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud V. A. Corn. van Bynkersh. *Observ. III.* 18. & Sculting. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 763.

§. CCII.

SCta Aureliānum & Claudianum.

Deinde anno ab U. C. DCCLXXIII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla Coss. Senatus censuit, *ut, si qui cojerint ad occisionem innocentium, lege Cornelia de falsis tenerentur. Pariat. Leg. Mos. & Rom. ibid.* Insequente anno DCCLXXIV. Tiberio Aug. IV. & Druso Nerone iterum Coss. SCto cautum, *ut damnatis vitæ spacium ad diem decimum propagaretur.* Tacit. *Annal. III.* 51. Sveton. *Tiber. Cap. LXXV.* Dio Cass. *Lib. LVII. p.* 617. Seneca *de Tranquil. Lib. I. Cap.* 45.

* Occasionem huic SC. præbuit C. Lutorii Prisci Equitis Romani fatum, qui ab accusatoribus impietatis accusatus ob carmen, quod in Germanici mortem conscripserat, & ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio, quasi id ægro Druso spe majoris præmii composuerit, a Senatu capitis fuerat damnatus. Factum ergo SC. urgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, eoque vitæ spacium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Ann. III.* 51. Ægre enim id tulerat Tiberius, ἐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐκολάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπ' αὐτοῦ βουλευτὴς πρὸ αὐτὸν τὸν ἑαυτοῦ γνώμης ἀπεφάνθη· *non quod is supplicia esset adfectus, sed quod Senatus aliquem sine sua sententia damnasset.* Dio. Cass. *Lib. LVII. p.* 617.

§. CCIII.

§. CCIII.

SCta Licinianum & Rubellianum.

Porro anno ab U. C. DCCLXXX. M. Licinio quintum & L. Calpurnio Coſſ. (non Licinio & Tauro Coſſ.) a Senatu decretum, *ut ex lege Cornelia de falſis condemnarentur, qui ob ſtruendam advocationem, teſtimoniave, pecuniam acceperint paſtive fuerint, ſocietatem cojerint, aut aliquam delationem interpoſuerint.* Ita enim ſententiam ampliſſimi ordinis exprimit *Pariator leg. Moſ. & Rom. tit. VIII.* §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio poſt duobus Geminis Coſſ. facti, quo Senatus ejuſdem legis Corneliæ pœnæ ſubjicit & illos, *qui ob venumdandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumve teſtimonium pecuniam acceperint.* *

* In textu Pariatoris ſine ſenſu legitur: *ob venumdandum vel denudandum non remittendumve teſtimonium.* Hinc de ſanando loco admodum ſolliciti ſunt viri doctiſſimi, Heraldus *de rer. judicat. auctor. I. 6.* Salmaſ. *ad jus Att. Cap. XXX.* Hugo Grot. *Flor. ſparſ. ad l. ult. C. de concuſs.* & V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obſerv. III.* 19. Nobis commodiſſimum ſenſum habere viſa eſt, quam hic ſequuti ſumus, lectio.

§. CCIV.

Sc. Perſicianum vel Pernicianum.

Ejuſdem ætatis eſt SC. PERNICIANUM, uti vocat Ulpianus *Frag. XVI.* 3. vel PERSICIANUM potius ex ſententia Perizonii *de lege Vocon. p.* 156. conditum ſub

sub Tiberio anno U. C. DCCLXXXVII. Paullo Fabio Persico & L. Vitellio Nepote Coss. Est hoc caput illud, *quod Papiæ legi a Tiberio additum, cuique a Claudio Imp. obrogatum esse*, scribit Sveton. *Claud. Cap. XXIII.* Eo SCto cautum fuerat, *ut sexagenariorum & quinquagenariarum nuptiæ ne essent, ac proinde vir & uxor cælibatus pœnis perpetuo tenerentur.* * Qua de re plura diximus *in Commentar. ad Legem Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap. 3. §. 5. pag. 159.*

* Sunt qui jam lege Julia & Papia Poppæa, sexagenariis masculis, femineisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuisse, existimant: Ant. Augustin. *de Legib. & SC. p. 1213. Tom. II. Thesauri Græv.* Just. Lipsi. *Excurs. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Brisson. *de jure connub. p. 160.* & ipse Jac. Gothofredus *Leg. Pap. Popp. Cap. II.* & quidem ob locum Lactantii *Instit. divin. I. 16.* & *l. 27. C. de nupt.* Sed ex Ulpiani *Fragm. XVI. 3.* patet, legem Juliam senes potius pœnis cælibatus liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, ut perpetuis cælibatus pœnis subjacerent, donec per Claudianum SC. & huic obrogatum, cautumque est, *ut qui major sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum uxorem duxisset.* Apud Lactantium ergo & in *d. l. 27. C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod sæpe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

§. CCV.

Quemadmodum vero jam ſub Auguſto, qui maxime civilis videri cupiebat, non pauca reſcriptis edictiſque conſtituta eſſe, vidimus: (§. CLXX.) ita multo minus dubitandum videtur, quin & TIBERIUS eadem uſus ſit poteſtate. Ejus ſane conſtitutionum reſcriptorumque mentio fit *l.* 28. *D. de hered. inſt.* & *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Jul. de adult.* Neque tamen edicto, uti quibuſdam viſum, ſed SCtis, in municipiis vel abolevit vel ad modum redegit jus moremque aſylorum * Sveton. *Tiber. Cap. XXXVII.* & Tacit. *Annal. III.* 60. Quædam Tiberius etiam edictis conſtituit.

* Svetonius Tiberium *omnem vim moremque aſylorum, quæ uſquam fuerint, aboleviſſe ſtatuit.* Sed eum erroris, præter commentatores arguunt Marsham. *in Can. chronic. p.* 356. & Spanhem. *de uſu & præſt. numiſm. Diſſ. IX. p.* 661. Et ſane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebreſcente per Græcas urbes licentia atque impunitate aſyla ſtatuendi, completa fuiſſe templa peſſimis ſervitiorum, eodemque ſubſidio obæratos adverſum creditores, ſuſpectoſque capitalium criminum receptalatos. Addit, principem retuliſſe rem omnem ad Senatum, civitateſque, quæ id jus uſurparent, legatos mittere juſſas. Auditis legatis, aliis populi Rom. beneficium, aliis ſociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta eſſe SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen præſcriptus ſit, juſſumque, ut in templis*

æra figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religiones in ambitionem delaberentur. Tacit. *Annal. III.* 63.

§. CCVI.

Inter jurisconsultos, sub Tiberio floruit Masurius Sabinus.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt jurisconsulti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam jure vindicat MASURIUS SABINUS, non ille apud Athenæum, * quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Dissert. Epictet. IV.* 3. & Persio *Satyra V.* Præceptore ille usus est Atejo Capitone, cujus ipse præceptam tam religiose tenuit, ut ab eo potissimum SABINIANORUM sectam nomen accepisse contendant. **

* Quamvis enim inter deipnosophistas & colloquutores apud Athenæum fuerit *Massurius* quidam, isque jurisconsultus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi: Guil. Grot. *de vit. jurisc. II.* 1. & Rupertus *ad Pompon. Enchirid. p.* 435. ratio tamen temporis, quo id convivium præbitum fingitur, vix patitur, ut calculum huic sententiæ adjiciamus, nisi fingere velimus, Athenæum tam futile absonum, ut inter homines diversorum sæculorum convivium celebratum finxisse, id est, data opera nugari voluisse. Vid. Gerard. Jo. Voss. *de Histor. Lat. I.* 21. & V. C. Car. Andr. Duker. *de Latinit. vet. jurisconsult. p.* 158.

** Ita plerique, quos & ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Jac. Gothofredus *in Manual. jur. p.* 29. SABINIANORUM nomen a Cœlio Sabino, quem sub Vespasia-

no

no floruiſſe conſtat, arceſſere maluit. Et ſane quum ſectatores nomina adſumere ſoleant a doctoribus, eodem tempore florentibus, probabile eſt, opponendos ſibi eſſe PROCULUM & CASSIUM, qui ſub Claudio & Nerone potiſſimum inclaruerunt, nec non PEGASUM & COEL. SABINUM, qui ſub Veſpaſianis floruerunt. Immo huic ſententiæ ipſe favere videtur Pomponius, dum *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* ſcribit: *Adpellatique ſunt partim* CASSIANI; *partim* PROCULEJANI, *quæ origo a Capitone & Labeone cœperat.* Ubi ſane *Proculejanos* non *Sabinianis*, ſed *Caſſianis* opponit.

§. CCVII.

Facultatem de jure reſpondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtæ ſupellectilis, ut fere ab auditoribus eſſet alendus, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Occurrit apud Gruter. *Inſcript. p. DXXXV. 5.* MASURIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam noſtri fuiſſe putat Reineſ. *ad Inſcript. p. 259.* Quod ſi verum eſſet, & prænomen juriſconſulti noſtri inde poſſet reſtitui, & videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitaverit. Sed conjecturam hanc non adeo probabilem eſſe, facile unuſquiſque intelligit. Ejus modi cæ facultates.

§. CCVIII.

Reliquit SABINUS noſter opera præſtantiſſima, inter quæ *libri tres* JURIS CI- Libri tres juris civilis ab eo ſcripti.

CIVILIS tantæ admirationi fuerunt veteribus, ut non modo jurisconsulti, veluti ARISTO, *l. 6. D. de usu & habit.* POMPONIUS, ULPIANUS & PAULUS eos commentariis illustrarint, sed & plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum usque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Jac. Gothofredo in *Quatuor fontibus juris civilis* investigatum, in operibus suis sint secuuti. * Hub. Giphan. *Oeconom. jur. p. 120.* Quin hi ipsi sunt libri, quos Arrian. *Diss. Epictet. IV. 3.* τὰς Μασυρίου νόμους, *Masurii leges*; Persius vero *Sat. V. Masur. I. rubricam* adpellant.

* Non potuit sane posteros, præter Sabini auctoritatem, quidquam movere, ut ejus ordinem sequerentur, quippe parum profecto concinnum. Ostendit enim Jac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. serie & continentibus. Thesaur. jur. civ. Tom. III. p. 250.* eum *primo libro* egisse de successione testamentaria, adeoque de testamentis ordinandis, de heredum institutionibus, & substitutionibus, hereditatis divisione, adquisitione & similibus quæstionibus, quæ *libris Pandect. XXVIII. & sequ.* tractantur: *libro secundo* de bonorum possessionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum speciebus, de patria & dominica potestate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis & delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendave possessione, solutionibus & donationibus: *libro tertio* & postremo de obligationibus contrahendis, de stipulationibus, novationibus, fidejussioni-

sionibus, acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, servitutibus & rei vindicatione, & postremo de judiciis, jure publico, captivis & postliminio reversis egit. Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum juridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, & tamen hæc materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetæ: *O imitatores servum pecus!*

§. CCIX.

Reliqua ejus opera.

Ab A. Gellio *Noct. Attic. III.* 9. laudatur ejus *liber* de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lipsius *Elect. I.* 7. *) FASTORUM libros laudat Macrob. *Saturn. I.* 4. ut & libros MEMORIALIUM vel MEMORABILIUM, opus historicum Gellius *Noct. Attic. IV.* 20. *V.* 6. *VI.* 7. Macrob. *Saturn. III.* 6. & Paullus *l.* 144. *D. de verb. signif.* Scripsit & quædam AD EDICTUM *l.* 18. *D. de operis libert. libros* ADSESSORIORUM *l.* 12. *D. de pact. l.* 3. §. 8. *D. de injur.* AD VITELLIUM, *l.* 45. *D. de legat. III.* denique RESPONSA, *l.* 4. *D. ad leg. Rhod. de jactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. XI.* 18. memorat, librum de FURTIS, eum non tam singulare opus, quam titulum librorum juris civilis fuisse, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant βιβλία ἱερατικὰ, libri sacri, quibus Deorum nomina & sa-

crorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Hujusmodi libros & alii scripserunt, veluti GRANIUS FLACCUS ICtus, Julio Cæsari *συγγενὴς*, de quo supra (§. XVII.) plura diximus. Ejus enim *indigitamenta* laudat Censorin. *de die natali Cap. III.* ex quibus permulta *in librum III. adversus gentes* retulisse Arnobium, observat Lud. Carrio *Emendat. I. 4.*

§. CCX.

M. Coccejus Nerva JCtus, Labeonis auditor.

Eorumdem temporum, at diversæ sectæ, fuit M. COCCEJUS NERVA, * quem Labeonis fuisse auditorem dissensionesque auxisse, testatur Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere Senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. IV. 58. VI. 26.* Functus est aquarum curatione, Frontin. *de aquaduct. Lib. II.* & consul fuit anno ab U. C. DCCLXXV. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. p. CLXXXVII. 13. p. DCII. 4.* Anno demum DCCLXXXVI. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, ut ne a Tiberio quidem se a proposito revocari pateretur. Tacit. *Annal. VI. 26.* Reliquisse eum quædam ingenii monimenta, satis constat: *l. 2. §. 28. D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

* Ut tot Nervæ, cum in universa historia Romana, tum in historia juris, celebrati recte distinguantur: eos in schemate quodam hic lectoribus ob oculos ponere juvabit.

M. COC-

M. COCCEJUS NERVA.

M. COCCEJUS M. F. NERVA Golz. *Fast. p.* 206. Consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola. ab Appiano perperam L. Coccejus vocatus.

M. COCCEJUS M. F. M. N. NERVA JCtus noster, Cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finivit.

M. COCCEJUS M. F. M. N. M. P. NERVA ipse quoque JCtus, qui de usucapionibus scripsit, Consul suffectus anno ab U. C. 793.

— SERGIA LÆNATIS A PLAUTILLA mater Imper. Nervæ Cæs. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *Miscell. erud. antiq. p.* 268.

Imp. NERVA CÆS. AUG. GERMANICUS cæso Domitiano ad imperium pervenit anno ab U. C. 848. decessit, adoptato M. Ulpio Trajano anno 850 VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Qui Tiberio successit, C. CALIGULA, nihil fere, præter externam speciem hu-

Status juris sub C. Caligula Cæsare.

humani habuit: neque monstro illi & dedecori humani generis quidquam debet jurisprudentia. Tentaverat, revocato more comitiorum, suffragia reddere populo, Sveton. *Calig. Cap. XVI.* immo reddiderat, mox erepturus: Dio Cass. *Lib. LIX. p. 647.* sed jurisconsultis infensissimus, non modo C. Cassio Longino struxit insidias, Cassium cavere sortibus Antianis jussus, Sveton. *Caj. Cap. LVII.* Dio Cass. *Lib. LIX. extr. p. 612.* verum etiam toti juriperitorum ordini exitium minatus est, si recte intelligimus verba Svetonii *in vita Cap. XXXIV. De juris quoque consultis, quasi scientia eorum omnem usum abolituras, sape jactavit, se mehercle effecturum, ne quid respondere possint prater eum.* *

* Vexatissimus locus, & a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti jubent verba: *præter eum*, alii legi jubent *præter æquum*, alii *præter eccum*, alii *præterea*, alii *præter verum*, alii *præter Deum*, alii *præter: Te reum?* nullo fere sensu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Jos. Scaligeri interpretatio adlata a Casaubono: *In Caligula lege indubitate*: Ne quis respondere possit, præter eum. *Vox tyrannica, sed satis acuta: se sublaturum jurisconsultos, ita ut ipsius voluntas sit pro jure: nemoque supersit, qui consulatur, præter eum, hoc est, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liviana & Virgiliana abolere: ita etiam omnes jurisconsultos, ut nemo supereset, qui de jure consuli & respon-*

dere

dere posset, præter eum, nempe Caligulam. Propterea subjicit Svetonius, quasi scientiæ eorum omnem usum abolituros.

§. CCXII.

Enimvero & breve fuit Caji illius imperium, nec illi tantum ocii fuit in quotidiana ingluvie, ut de ulla re seria cogitaret. Præterea acta illius omnia rescidit ejus successor Claudius, teste Sveton. *in Claud. Cap. XI.* adeoque si quid forte constituerit novi, id postea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in universo jure nostro nihil omnino, quod Caligulæ debeat originem, usquam occurrat. *

Cur nulla ejus in jure fiat mentio?

* Si enim acta rescinderentur alicujus tyranni, plerumque simul ejus memoria damnabatur, & tunc omnia, quæ vel a damnato habebant nomen, vel ad conservandam ejus memoriam pertinebant, solebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum statuæ, & vel conflabantur, vel revellebantur, vel capite saltim truncabantur. Hinc Juvenal. *Sat. X. v. 62.*

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus, deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.

Exempla passim exstant apud Tacit. *Hist. III.* 13. Herodian. *Hist. I.* 14. *VII.* 7. *VIII.* 5. Jul. Capitolin. *Maximin. Cap. XXIII. Gordian. Cap. IX.* Euseb. *Hist. Eccl. VIII.* 13. Lactant. *de mortib. persequ. Cap. XLII.* de quo more pluribus egerunt Just. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Quotid. II.* 17. & 18. Sed & reliquæ ima-

gines & picturæ damnati memoriam conservaturæ corrumpebantur, Herodian. *Hist. VII.* 2. adeo, ut ne cusi quidem ab illis numi valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. Cap. V.* Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec ulla alia instituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Sub Claudio primū instituti Prætores fideicommissarii.

Multa contra nova reperit, multa emendavit non incallidus juris, nec pessimis principibus adnumerandus TI. CLAUDIUS CÆSAR. Primo enim quædam circa magistratus mutavit, & *jurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias, potestatibus delegavit.* Sveton. *Claud. Cap. XXIV.* Et in urbe quidem de fideicommissis jus dicebant duo Prætores, * *l. 2. §. 32. D. de orig. jur.* (non unus, uti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem unum Trajanus demum detraxit, *l. 2. §. 32. D. de Orig. jur.*), qui PRÆTORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscr. p. CCCXCIII. 6.* In provinciis Claudius eam jurisdictionem Præsidibus in perpetuum delegarat. Ulpian. *Fragm. tit. XXV. 12.*

* Nec soli tamen. Ipse enim Ulpianus *ibid.* ait *Romæ cognitionem* de fideicommissis *esse Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cujacius *Obs. XXI. 34.* ostendit, Consules de majoribus, Prætorem de minoribus summis jus dixisse, eoque refert locum Ulpiani *l. 19. §. 1. D. de jurisd.* Res ipsa certa est ex

ex Quinctiliano *Inst. Orat. III. 6.* ubi ille: *Non debes*, inquit, *apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. Major enim Prætoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p. 662.*

§. CCXIV.

Deinde satis notum est, eumdem Imperatorem sanxisse, *ut pupillis extra ordinem * tutores a consulibus darentur.* Sveton. *Claud. Cap. XXIII.* Quum enim antea ex lege Atilia in urbe tutores dedissent Prætores cum majore parte tribunorum plebis, animadvertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegavit Consulibus, tutores in posterum cum inquisitione daturis. §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuisse, ex *Libr. IX. Epistol. 13.* intelligimus. Tutorum datio ab eo Coss. delegata.

* Quidquid alicui magistratuum præter munia ordinaria, demandabatur, quum alias id ex lege vel more majorum ad eorum curationem non pertinet, id EXTRA ORDINEM, vel ut alibi *in Claud. Cap. XIV.* loquitur Svetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic provincia aliquando dabatur, *extra ordinem*. Sveton. *Jul. Cap. IX.* bellum alicui decernebatur *extra ordinem*. Id. *Aug. Cap. III.* itemque judicia. Sveton. *Vesp. Cap. X.* animalia rariora advecta publicabantur *extra ordinem*. Sveton. *Aug. Cap. XLIII.* artium magistri, si quando etiam horis non consuetis dissererent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Sveton. *Claud. VI.* Hinc & Coss. extra ordinem data

est potestas tutores dandi, quod id alias ad Coss. non pertineret.

§. CCXV.

SC. Claudianum de sexagenariorum actis. Permulta porro sub Claudio SCtis constituta sunt, quorum pleraque, quia in ejus inciderunt consulatus, ab ipso CLAUDIANORUM nomen acceperunt. * De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. I.* 25. In eo numero est SC. CLAUDIANUM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sveton. *Claud. Cap. XXIII.* cautumque est, ut qui major sexaginta annis minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem. Ulpian. *Fragm. XVI.* 3. Id SC. illustravimus in *Comment. nostro ad Leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 6. *pag.* 265.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio Imp. tribuenda sunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum, ad legem Corneliam de falsis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *D. ad Leg. Corn. de falsi*, quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstravit Petrus Faber *Semestr. I.* 25. *p.* 143. Aliud ejusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D. de SC. Silan. & Claud.* quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone Imp. iterum & Calpurnio Pisone Coss. factum esse, & ideo *Pisonianum* quoque vocari in *l.* 8. *D. eod.* ex Tacit. *Annal. XIII.* 32. discimus.

§. CCXVI.

SC. Claudianum de re nautica. Est & aliud SC. CLAUDIANUM, quod ad rem nauticam pertinuit, cujus varia

varia capita passim occurrunt, veluti, *ut si quis ex naufragio clavos, vel unum ex his abstulisset, omnium rerum nomine teneretur*. Ulpianus *l. 3. §. 8. D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *ut negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: ut naves mercaturæ causſa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cujusque, civibus vacatio legis Papiæ Poppææ, * Latinis jus Quiritium, feminis jus quatuor liberorum*. Sveton. *Claud. Cap. XVIII. & XIX.* Ulpian. *Fragm. III. 1. 6. l. 3. D. de vacat. & excus. mun. l. 5. §. 3. D. de jur. immunit.*

* Neque tamen eo privilegio fruebantur Senatores navem fabricantes, *quod nec habere illis navem ex lege Julia repetundarum liceret. l. 3. D. de vacat. & excus. mun.* At multo ante legem Juliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat Senatoribus, quo minus navem ædificarent. Nam jam anno U. C. DLXXXIV. P. Cornelio & Ti. Sempronio Coss. Q. Claudius tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis Senator, quive Senatoris pater fuisset, maritimam navem, quæ plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet*. Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quæstus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriæ prodidit Livius. *Lib. XXI. Cap. 63.* Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V. 18. Noli metuere, Hortensi, ne quænam qui licuerit ædificare navem Senatori? Antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quæ-*

madmodum tu soles dicere, quæ vetant. Sed antiquam illam & mortuam legem in vitam veluti revocavit lex Julia repetundarum.

§. CCXVII.

SCtum Claudiana de tutela mulierum & seminis servili amore bacchantibus.

Porro nota est LEX CLAUDIA, id est, ut ego interpretor SC. CLAUDIANUM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur*. Ulpian. *Fragm. XI.* 8. de quo nos plura in *Comment. ad Leg. Jul. & Pap. Popp. II.* 11. 3. *p.* 380. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAUDIANUM de muliere servi alieni amore bacchante, a domino servi in servitutem vindicanda, quod Justinianus sustulit. *pr. Inst. de succes. sublat. l. un. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Paull. *Recept. Sent. II.* 21. 1. & Tertullian. *ad uxor. II.* 8. Conditum illud est anno U. C. DCCCV. Tacit. *Annal. XII.* 53. Cur vero illud Vespasiano tribuatur a Svetonio *Vespas. Cap. XI.* disquirit Petrus Faber. *Semestr. I.* 25.*

* Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum hujus SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte & Claudio & Vespasiano adscribi posse. Enimvero quum Svetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam privato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc jus sub Claudio constitutum a Vespasiano in usum revocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem & jus ante jam ab aliis constitutum ei solent tribuere, qui obsoletum renovavit, pluribus exemplis probavit Frid. Brummer. *de lege Cincia Cap. VII.* Ceterum *hujus relationis*

zionis repertor sub Claudio fuerat libertus famosissimus, Pallas, cui ideo Senatus prætoria insignia & centies quinquagies sestertium decrevit, fixo ære SC. quo libertinus sestertii ter millies possessor antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. XII.* 53. Exstat & hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. major *Hist. Nat. XXXV. cap. penult.* & Plin. minor. *Lib. VIII. Epist.* 5.

§. CCXVIII.

Alia fuerunt SCta, quæ tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciverunt. Sic primo statim imperii anno Claudio & L. Licinio Cæcina Largo Coss. factum est SC. LARGIANUM, quo cautum, *ut liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum præferrentur, l. un. §. ult. C. de Lat. lib. toll.* Sic & Vellejo Rufo & Osterio Scapula, Coss. id est anno ab U. C. DCCXCVIII. factum SC. de adsignandis libertis, cujus ipsa verba legitima supersunt *l. 1. pr. D. de adsign. libert.* Duo porro SCta de ædificiis negotiationis caussa non diruendis integra exstant apud Jul. Capacium *Hist. Neapol. II. 9.* & Reines. *Inscr. VIII.* IX. quorum alterum Ch. Hosidio Geta & L. Vagellio Coss. suffectis, anno ab U. C. DCCXCIX. alterum novennio post sub Nerone conditum est, ex quo verba quædam recitantur a Paullo, *l. 52. D. de contrah. emt.* SCta Largianum, aliaque sub Claudio facta.

§. CCXIX.

SC. Macedonianum.

Sed celeberrimum omnium est SC. MACEDONIANUM, Claudianis temporibus factum * anno ab U. C. DCCC. Tacit. *Annal. XI.* 13. Claudius *lege lata*, (ita hic SC. vocatur, uti supra (§. CCXVII.) *lex Claudia*) *fœnitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecuniæ filii familias fœnori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, sed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras sceleris causſas, quas ei natura administrabat, etiam æs alienum adhibuerat:* eoque cautum est, *ut ne fœneratoribus, qui pecuniam filio fam. credidissent, etiam post mortem patris actio petitioque daretur, l. 1. D. ad SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr. §. 7. Instit. quod cum eo, qui in al. pot. est, neg. gest. esse dic.*

* Hoc quoque SC. Vespasiano attribuit Sveton. *in Vespas. Cap. XI. Auctor Senatui fuit, decernendi, ne filiorum familias fœneratoribus exigendi credidi jus unquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Sed potest Vespasianus adhuc Senator sub Claudio auctor fuisse Senatui, ut improborum fœneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Potest etiam jus, diris Neronis temporibus obsoletum, in usum revocasse. Quæ enim legum vincula non perfringit fœneratorum audacia? Sane & post Vespasiani tempora, legem, licet vix restitutam, violare ausos esse homines improbos, colligi potest ex verbis Juvenalis *Sat. III. v. 43.*

Munus promittere patris
Nec volo, nec possum.

§. CCXX.

§. CCXX.

Quædam porro CLAUDIUS, deceſſorum exemplo, etiam EDICTIS & RESCRIPTIS conſtituit. Ita enim ſanxit, *ne expoſita a dominis mancipia aegra & adfecta libera eſſent, nec redirent in ditionem domini, ſi convaluiſſent. Quod ſi quis necare mallet, quam exponere, cadis crimine teneretur.* Sveton. *Claud. Cap. XXV.* Itemque, *ut curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet.** *L. 8. D. de adopt.* nec non, *ut bonis paternis a ſe eo propter debita occupatis, peculium filiifam. profectitium ſepararetur, l. 3. §. 4. D. de minor.* Porro, *ut, ſi per quæſtionem numariam præjudicium ſtatui videatur fieri, quæſtio ceſſaret: l. 4. §. 1. D. ne de ſtatu defunct.* denique, *ne femina pro viris intercederent, l. 2. pr. D. ad SC. Vellej.* Quædam Claudius edictis conſtituit.

* Obſervat hoc Modeſtinus, *d. l. 8.* Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamvis minorennes recte ſe adrogandos dabant ſuo arbitrio, neque opus erat conſenſu curatorum, quia curator potiſſimum rei dabatur, adrogatio vero ad perſonam potius, quam ejus res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio ſimul eſſet modus adquirendi univerſalis, adeo ut & liberi, & bona omnia cum adrogato in poteſtatem ac dominium adrogatoris tranſirent: *pr. Inſt. de adquiſ. per adrogat. l. 11. §. 2. D. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l. 15. D. de adopt.* ipſa juris analogia id exigere videbatur Claudio, ut curatoris accederet conſenſus, vel, uti Modeſtinus loquitur, *auctoritas.*

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Status juris sub Nerone.

Progredimur jam ad NERONEM CLAUDIUM CÆSAREM, qui sicuti primo quinquennio humanissimi principis exemplum præbuerat, ita procedente tempore tam sui factus est dissimilis, ut in generis humani exitium natus videretur. De novis quibusdam ejus institutis Sveton. *Neron. Cap. XVII. Adversus falsarios*, inquit, *tum primum repertum, ne tabulæ, nisi ter pertusæ, ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis prima dua cera, testatorum modo nomine inscripto, vacua signaturis ostenderentur: ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Idem, ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, præbente erario gratuita: utque rerum actu ab erario causæ ad forum recuperatores transferrentur: & ut omnes appellationes a judicibus ad Senatum fierent.*

* De tabulâs signandi modo litem inter Salmasium & Des. Heraldum intercessisse, nemo ignorat. Prior præter ea, quæ ea de re ad jus Atticum differuit, singularem edidit diatriben: *de modo subscribendi & signandi testamenta, & de veterum & hodiernorum sigillorum differentia, contra Desid. Heraldum. Lugd. Batav. MDCLIII.* 8. Inprimis notandum, Neronem noluisse, ut primum statim τῷ δνν, seu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuisset, ut primæ statim ceræ linea prima testato-

ris

ris; altera nomen heredis contineret. Unde Horat. *Lib. II. Sat. 5.*

Quid prima secundo
Cera velis, versus, solus multisne coheres?

id est, quis heres sit institutus. Acron & Porphyrio *ad h. l.* Quæ de certa justaque mercede advocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia*, Tacit. *Annal. XI.* 7. quum contra Nero legis Cinciæ sanctione in usum revocata, constituerit, *ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur*. Idem *Annal. XIII.* 5. Memoria ergo hic lapsum. Svetonium, ex instituto ostendit Brummer. *de lege Cinc. Cap. IV. & V.* ejusque sententiæ subscripsit Jo. Gē. Græv. *ad Sveton. Ner. Cap. XVII.* De pecunia pro subsellis exigi solita, hodie omnia ignota sunt: reliqua notissima. De adpellationibus ad Senatum magis perspicue Tacit. *Annal. XIV.* 28. *Auxitque patrum honorem, statuendo, ut, qui a privatis judicibus ad Senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus hi, qui Imperatorem adpellavere, nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat.* Licebat ergo adpellare Senatum, sed ita, ut certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lite succubuisset.

§. CCXXII.

Quæ his verbis describit Svetonius, jura nova, ea jura pleraque SCtis videntur invecta. Quæ enim de tabulis, certo modo signandis, refert, ea *ab amplissimo ordine decreta esse*, docet Paull. *Rec. Sent. V.* 25. 6. * quamvis id SC. ad Tiberii tempora

SCtaverunt quibus hæc constituta, pleraque ad alia tempora pertinent.

pora

pora referendum putet Petr. Faber *Semestr. I.* 25. Certius est, alteram sanctionem, ne quis ipse sibi legatum adscriberet, sub Tiberio prodiisse. Est enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo jam supra diximus. (§. CCI.) Quum ergo & tertium Svetonii ἀμέρτημα μνημονικὸν de certa mercede advocatorum paullo ante observavimus (§. CCXXI. *) ex illo loco nos non adeo multum proficere posse, facile intelligimus.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas testamentorum, sed ad *tabulas, quæ publici privatique contractus scripturam continent*, refert. Sed nec Sveronius in specie testamentorum, sed generatim tabularum meminit. Itaque non opus est, ut sub contractuum vocabulo & testamenta intelligamus, uti jubet Salmas. *de modo usur. Cap. XI.* si quidem eam vocabuli notionem jura non admittunt, *l. 20. D. de verbor. sign.* sed probabilibus est SC. generatim hunc modum præscripsisse, in omnibus tabulis sive super negotiis inter vivos, sive super ultimis voluntatibus conficerentur, observandum. Guil. Goes. Not. *ad Sveton. ibid.* Svetonius, inquit, *de testamentis*, (immo generatim de tabulis,) Paullus *de contractibus loquitur: verumtamen quum uno eodemque SCto de his cautum sit, non ambigo: ut uni quod deest auctori, ex altero sit supplendum.*

§. CCXXIII.

SC. Calvitianum vel Calvisianum.

Magis certum est sub Nerone conditum esse SC. CALVITIANUM, vel, uti Pe-

Perizon. *de lege Papia p.* 63. legendum existimat, CALVISIANUM, cujus de auctore annoque natali omnia incerta sunt.

* Eo cautum, *ut, qui quinquagenaria major minori sexagenario nupserit, quique minor sexagenario majorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos mortua muliere, caduca fieret.* Ulpian. *Fragm. XVI.* 4. Quæ ad illustrandum hoc SC. pertinent, jam occupavimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II.* 3. *p.* 163.

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANUM dictum esse, quam quod *Calvitianum* adpellatum sit, quia noti Calvisii, Calvitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Calvisium*, Agrippinæ accusatorem apud Tacit. *Annal. XIII.* 19. paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. Cap. XXII.* & denique restitutum ex decreto Cæsaris. Tacit. *Annal. XIV.* 12. Sed hunc honores gessisse, ut ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sane anno ab U. C. DCCL. in *Fastis* celebrantur C. Calvisius Sabinus, & L. Pasienus Rufus. Monim. Ancyran. apud Gronov. *in memor. Cossan. pag.* 132. Viginti & novem annis post, anno DCCLXXIX. consulatus honore fulsit C. Calvisius cum Cn. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. IV.* 46. ex quorum sane liberis vel nepotibus aliquis sub Nerone inter Coss. suffectus esse potuit, immo revera fuit. P. enim *Calvisius* Cos. anno DCCCXIII. laudatur apud Grut. *Inscript. p.* LXIV. 9.

§. CCXXIV.

§. CCXXIV.

SC. Memmianum & Pisonianum vel Neronianum.

Certioris ætatis est SC. Memmianum, C. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. factum anno V. C. DCCCXV. quo cautum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, & ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* * *l. 51. §. 1. D. de legat. II. l. 76. D. de condit. & demonstr.* Tacit. *Annal. XV. 19.* Quam sanctionem illustravi in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. II. 7. p. 323. 324.* De PISONIANO quoque, quod ad illustandum Silanianum factum, jam supra diximus. (§. CCXV. *) Eo cautum fuerat, *ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent:* Tacit. *Annal. XIII. 32. l. 3. §. 16. D. de SC. Silan. & Claud.* itemque, *ut si servus obnoxius pœnæ venisset, quandocumque in eum animadverti oporteret, venditor pretium præstaret. l. 8. pr. D. eod.* Denique *ut occisi uxore etiam de familia viri quæstio haberetur, idemque & juxta uxoris familiam observaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Recept. Sent. III. 5. 5.* ubi hoc SC. NERONIANUM adpellatur.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac fœcunditatis præmia, itemque pœnas cælibatus orbitatisque statuerant: sæpe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam jam pridem graviter notaverat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Attic. V. 19. Animadvertimus in ora-*

tione

tione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quæ reprehendebat, quod contra majorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter præmia patrum prodesset. Sed non videtur censorum severitas par fuisse abolendæ huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coerceretur. Saltim de Neronis temporibus. Tacit. *Annal. XV.* 19. *Percrebuerat*, inquit, *ea tempestate pravissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, prætura sque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant.* De quo quum magna cum invidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis postliabebantur: factum hoc est SC. ad quod sæpius remittimur in jure nostro. Vid. Vertran. Maur. *de jure liberor. C.* XLIII.

§. CCXXV.

Sed & SC. TURPILLIANUM *de abolitionibus & tergiversationibus in judiciis publicis*, de quo *l. 2. D. & l. 2. C. ad SC. Turpill. l. 3. §. ult. D. de prævaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab U. C. DCCCXIII. C. Cæsonio Pæto & C. Petronio Turpilliano Coss. Denique VOLUSIANUM factum anno DCCCVIII. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. XIII.* 25. Reines. *Inscript. VII.* 11. *p.* 476. Gruter. *pag. IX.* 4. de ædificiis negotiationis caussa non diruendis, marmo-

§ Eta Turpillianum & Volusianum.

moribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium & Reinesium, (§. CCXVIII.) ex eoque verba quædam laudantur *l.* 52. *D. de obner. empt.*

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius Consul notus sit: vix dubitandum videtur, quin ejusdem ætatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino Cos. nomen acceperit SC. VOLUSIANUM alterum, quo cautum fuerat, *ut qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, ut quod inde in rem alicujus redactum esset, inter eos communicaretur, lege Julia de vi privata tenerentur. l.* 6. *D. ad leg. Jul. de vi priv.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se, fatetur Ant. August. *de Nomin propr. pandect. Cap. IV. p.* 330.

§. CCXXVI.

SC. Trebellianum.

Neque tamen ullum est SC. ejus temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annæo Seneca & Trebellio Maximo Coss. suffectis, id est anno ab U. C. DCCCXIV. die VIII. Kal. Sept. factum esse novimus. * §. 6. *Inst. de fideicomm. hered. l.* 1. §. 2. *D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decreviisse amplissimum ordinem, *ut actiones, quæ in heredem hereditatisve dari soleant, ea neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, secuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremæ de-*

defunctorum voluntates. l. 1. D. ad SC. Trebell.

* Equidem Senecam Cos. fuisse, negat Ausonius *in gratiar. act. Cap.* sed ideo, uti observavit Vinetus, quod non fuisset Cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum ejus incidere in annum ab U. C. DCCCXIV. Lipsius *Vit. Senecæ Cap. IV.* Ceterum SC. hoc dictum initio esse *Annæanum*, & Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul ejus memoriam, *Trebelliani* nomen adsumtisse, suspicatur Th od. Marcil. *ad §. 6. Inst. de fideic. hered.* Sed conjectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annæanum dictum esse, comperio, partim, quod non semper SCta a Consule majore, sed ab eo potissimum, qui ad Senatum retulerat, denominabantur.

§. CCXXVII.

Ut jam porro & ad JURISCONSULTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIUS PROCULUS, * quem Nervæ successisse maximæque fuisse auctoritatis, & plurimum potuisse, refert Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCULEJANORUM nomen adsumsisse, quod post annum ab U. C. DCCLXXXVI. quo vivere Nerva desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARUM *libros* non octo, quot in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex *undecimo* quoque nonnulla decerpta videamus

JCti sub Cajo Claudio & Nerone, Sempronius Proculus.

deamus *l. 69. D. de contrah. emt. l. 12. D. præscript. verb. l. 17. D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab adversariorum stricturis vindicavit. *l. 10. §. 1. D. de negot. gest. l. 69. D. de condit. & dem.*

* Sunt qui PROCULUM nostrum ex gente *Julia* fuisse existimant, ob marmor in ruderibus ædium Proculi cujusdam repertum, quod tamen Reines. *Inscr. VI. 122. pag. 459.* non ad hunc jurisconsultum nostrum, sed ad *L. Aradium Proculum*, pertinere censet, eaque occasione nostrum ex gente *Licinia* fuisse sibi videri, docet. At verosimilius est, eum nec *Licinium*, nec *Julium*, sed SEMPRONIUM vocatum. Id enim nomen ei diserte tribuitur *l. 47. D. de legat. II.* Grot. *de vit. JC. II. 2. 1.* Ever. Otto *præfat. Thesaur. jur. Tom. I.* Et aliunde constat, *Proculorum* cognomine usos esse Sempronios. Grut. *Inscr. p. DLX. 9.* De ætate etiam Proculi non eadem omnes sentiunt. Haud levis sane error est Perrenonii *Animadv. II. 23.* qui eum sub Julio Cæsare floruisse existimat. Nec minus errant, qui ad Proculum nostrum referunt, quæ de Licinio Proculo, Præfecto prætorio sub Othone passim narrat Tacit. *Histor. I. 46. 82. 87. II. 39. 40. 44. 60.* itemque, qui Martialem *Epigramm. I. 71.* de jurisconsulto nostro cecinisse putant:

Vade salutatum, pro me, liber: ire jubebis
Ad PROCULI *nitidos, officiose, Lares.*

Si enim Proculo, an. ab U.C.DCCLXXXVI. Ner-

Nervæ ſuccedenti XXX. tantum annos tribuamus, (nec enim probabile eſt prius eum ad tantam celebritatem pervenire potuiſſe, ut ſectæ caput haberetur,) ſub Domitiano, ſub quo Martialis ſcripſit, fuiſſet ſenex decrepitus, & alibi *Lib. XI. Epigr.* 37. v. 8. cum diſerte vocat *C. Julium Proculum*, adeoque non magis noſter eſt, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad noſtrum pertinent reſcripta Alexandri Imp. *l.* 9. *C. ad Leg. Jul. de adult.* & Gordiani, *l.* 7. *C. de accuſat.* quamvis eum errorem erraverit Guido Pancirol. *Var. lect. I.* 79. 10.

§. CCXXVIII.

Huic merito jungimus æqualem & æmulum, C. CASSIUM LONGINUM, Q. Ælii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem. (§. CXCI.) Conſulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuiſſe obſervat Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* ſed Quartino L. Nævium Surdinum ſubſtituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. p.* 443. *ſeqq.* quod hoc par Coſſ. occurrit in lapide apud Gruter. *Inſcr. pag. MLXXXVII.* 4. * Præfecerat eum Aſiæ C. Caligula Imp. mox occidi juſſerat, ſed fruſtra. (§. CCXI.) Sub Claudio Syriæ præfuit, & ad Euphratem caſtra habuit. Tacit. *Annal. XII.* 11. eaque occaſione illi & cum Judæis fuit negotium. Joſeph. *Antiqu. Jud. XX.* 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit ſententiam: Tacit. *Annal. XIII.* 11. at poſtremo ſuſpectus principi

C. Caſſius Longinus.

cipi sævissimo in Sardinia exsulavit. Tac. *Annal. XVI. 7. & 9.* Sveton. *Neron. Cap. XXXVII.* inde tamen postea a Vespasiano revocatus. *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Menag. *Amœn. jur. Cap. XLIII. p. 427.*

* Pro Quartino Cos. quem in *Fastis* non reperiunt, alii rescribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Cassius Longinus & L. Nævius Surdinus Coss. laudantur apud Gruterum *Inscr. p. MLXXXVII. 1.* Sed quum notissimus sit *M. Vinicii* sub Tiberio consulatus, sub eoque Cos. suffectus fuerit *C. Cassius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Nævius Surdinus*, quis, quæso, dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc usque nondum probatum sit, Vinicios *Quartinorum* cognomen tulisse? Major sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Cererum M. Vinicii, adeoque & Cassii nostri, consulatum incidere in annum U. C. æræ Varron. DCCLXXXIII. ann. Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodvvell. *in Annal. Vellejan. §. XXIX. p. 703. seqq. edit. Burm.*

§. CCXXIX.

Ejus scripta & scholæ.

Reliquerat *libros X.* aut plures JURIS CIVILIS, *l. 70 pr. D. de usufr.* NOTAS AD VITELLIUM, *l. 11. §. 27. D. de instruct. & instrum.* immo & AD URSEJUM FEROCEM, *l. 10. §. 5. D. quib. mod. usufr. vel us. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l. 17. §. 1. D. de usufr.* & PRISCUS JAVOLENUS, *l. 28. §. 1. D. de statu lib.* At multo majorem sibi famam peperit propagatis ad posteri-

ſeritatem & magis magiſque perpolitis Maſurii Sabini, præceptoris, principiis. Unde Maſurium & Caſſium conjungit Arrian. *Diſſert. Epiſtet. IV. 3.* Fuit enim *Scholæ Caſſianæ princeps & parens*, uti vocatur a Plin. *Lib. VII. Epiſt. 24.* novamque adeo lucem Ateji Capitonis familiæ intulit, quæ inde CASSIANORUM nomen adſcivit. *l. 35. §. 3. D. de mort. canſſ. don. l. 18. D. de furt.*

* Jo. Bertrandum & Eberlinum, qui CASSIUM ad URSEJUM notaſſe ſcribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *in vit. JCtor. II. 4.* & Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XLIII. p. 429.* Urſejum potius ad Caſſium notaſſe, exiſtimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus JCtis fuerit *notare apud Caſſium*. Res eo redit, uter fuerit ætate prior. Prior vero ſine dubio fuit *Vrſejus Ferox*, cujus ex libris Caſſium quædam retuliſſe, teſtatur Ulpianus *l. 1. §. 10. D. quar. rer. act. non detur*. Quidni ad eumdem notas ſcribere potuerit?

§. CCXXX.

Obſcurioris famæ ſunt ATILICINUS & CASSIUS LONGINUS alter, cujus meminit Pomponius *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* ubi, eum equeſtris ordinis fuiſſe & ad præturam perveniſſe, ſcribit. ATILICINUS Proculo fuit æqualis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l. 17. D. de pact. dotal.* Hinc & Proculi partibus eum fuiſſe addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Ner-

Atilicinus & Caſſius Longinus junior.

væ, adsensus dicatur. *l.* 27. *pr. D. de pact. l.* 21. §. 9. *D. de recept. arbitr. l.* 5. §. 1. *D. de servit. prad. rust. l.* 17. *D. de pecul. l.* 7. *pr. D. de condict. causs. dat. l.* 19. *D. mandati l.* 19. *D. de legat. III. l.* 16. *D. de liberat. leg. l.* 49. *pr. D. ad leg. Falcid. l.* 4. §. 8. *D. de doli mal. & met. except.*

§. CCXXXI.

Nerva filius.

M. COCCEJUS NERVA, Marci illius, quem supra (§. CCX.) descripsimus, filius, Imp. Nervæ pater, ingenii præcociſſimi fuit, quippe qui XVII. annorum adolescens, aut non multo major, de jure responsitavit. * *l.* 1. §. 3. *D. de postul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. XV.* 72. refert, Coccejum Nervam, Prætorem designatum tanti fuisse apud Neronem, ut supra triumphalem in foro imaginem apud palatium quoque ejus effigiem statui juberet. Libri ejus DE USUCAPIONIBUS laudantur a Papiniano *l.* 47. *D. de adqu. vel. amitt. possess.* Sæpissime vero, dissimulato librorum titulo, citatur a Cajo, Pomponio, Venulejo, Ulpiano, Paullo, & quidem plerumque sub *Nervæ filii* nomine. Proculejanum fuisse, & familia argumento est, & ex *l.* 3. §. 17. *D. de adqu. vel amitt. possess. & l.* 2. *D. de his, qui pot. infam.* colligitur.

* Quum adolescens non *respondisse*, sed *responsitasse* de jure dicatur Nerva: Guil. Matanus & Mornacius suspicati sunt, *responsitare* minus esse, quam respondere, quos exin-

exinde Choartius & Dionys. Gothofredus sunt sequuti. Sed quis ignoravit, hoc naturæ verborum frequentativorum refragari, quæ notionem verbi augent potius & intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notavit Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. II. p.* 4. Sane & Antistium Labeonem *consulentibus de jure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. XIII.* 10. Et Cicero *de Legib. I.* 4. *summos fuisse*, ait, *in civitate viros, qui jus interpretari populo &* RESPONSITARE *soliti sint*. Est ergo responsitare potius frequenter & adsidue respondere, eoque verbo procul dubio usus est Ulpianus, ut Nervam adhuc adolescentem jam frequentissime de jure respondisse ostenderet.

§. CCXXXII.

Qui Neroni successerunt, principes tragici ac veluti intercalares, GALBA, OTHO & VITELLIUS inter fluctus civiles perpetuos & in tanta imperii brevitate vix quidquam novi juris constituere potuerunt. * DE VITELLIO tamen hic non prætermittendum, quod memoriæ prodidit Tacit. *Histor. II. 9. funesti ominis loco acceptum esse, quod, maximum pontificatum adeptus, de cærimoniis publicis XV. Kal. Aug. EDIXISSET, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus*. Ex eo enim patet, Pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris & cæremoniis (§. LXI. *) eumque vetustissimum morem ne his quidem tempo-

Status juris Rom. sub Galba, Othone & Vitellio.

ribus exoleviſſe. Jac. Guther. *de jure Pontific. I.* 12. Jo. Andr. Boſ. *de ponzif. max. Rom. IV.* 1.

* Idem Tacitus *Hiſt. II.* 62. refert, VITELLIUM *præmiſſo in urbem edicto, mathematicos omnes Italia expuliſſe*, vel, uti Sveton. *Vitell. Cap. XIV.* rem refert, *ſanxiſſe, ut intra Kal. Octobres urbe Italiaque mathematici excederent*: aſtrologos vero proxima nocte aliud oppoſuiſſe edictum: BONUM FACTUM, *ut Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nuſquam ne eſset*. Verumne fuerit iſtud augurium, illudque comprobarit exitus, diſquirit Savil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, ſed die XXI. Decembr. interiiſſe, luculenter demonſtravit Anton. Pagi *Critic. Baron. ad ann. Chriſti* 69. *n. VIII. p.* 62. *ſeq. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Veſpaſianus multa jura conſtitutionibus invexit.

Stabilius fuit VESPASSIANORUM imperium, qui proinde & plurima nova in juriſprudentiam invexerunt. Sane enim *T.* FLAVIUS VESPASIANUS, cui ad hoc faſtigium evecto Senatus omnem poteſtatem, qua olim Auguſtus, Tiberius & Claudius uſi eſſent, ſanctione honorificentiſſima decreverat, Tacit. *Hiſtor. IV.* 3. Gruter. *Inſcr. p. CCXLII.* plura conſtituit EDICTIS, veluti, *ne plures, quam tres, legati a civitatibus mitterentur. l.* 4. §. 6. *D. de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l.* 7. *pr. D. de jur. patron.* plura RESCRIPTIS præcepit, veluti ut grammatici, medici, oratores, philoſophi, reci-

recipiendis hospitibus immunes essent. *l. 8. §. 30. D. de mun. & hon.* *

* Rescriptum Vespasiani ad IIIIviros & Decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. III. p. 264.* quæ an umquam lucem viderit, nescio. Non solum autem nova jura constituit hic Imperator, sed & vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sveton. *Vespas. Cap. VIII.* eum *æreorum tabularum tria millia, quæ simul conflagraverant, restituenda suscepisse, & undique investigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum & vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint pæne ab exordio urbis Scta, plebiscita, & similia.*

§. CCXXXIV.

Idem tamen Imperator veteris moris, de rebus alicujus momenti ad Senatum referendi fuit servantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATUSCONSULTA, inter quæ eminet PEGASIANUM, Pegaso & Pusfone Coss. suffectis, incertum, quo anno, factum. Censuerat enim his Coss. ordo amplissimus, *ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Ulpian. *Fragment. XXV. 14.* Paull. *recept. Sent. IV. 3. §. 5. Inst. de fideic. hared.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANUM, * alterum de fideicommissis, quæ personis incapacibus relinquerentur. *l. 59. §. 1. D. ad*

Scta iis temporibus facta Pegasiani. & Plancianum.

leg. Falcid. alterum de agnoscendo partu. *l. 3. D. de agnosc. partu.*

* A quo Plancio hæc SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum *Hist. II.* 63. M. PLANCIUM VARUM prætura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea & consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet numus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cujus antica caput Vespasiani cum ejus nomine, additis litteris. ΚΑΛΥΔΙΟΠΟΛ. in postica fasciculus sex spicarum, cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΤΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Fuit ergo hic M. Plancius Varus Procos. Ciliciæ sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares & prætorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504.

§. CCXXXV.

C. de ædificiis non diruendis negotiationis causa, & Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno factum, de ædificiis negotiationis causa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l. 2. C. de ædif. privat.*, quale & sub Nerone factum esse supra vidimus. (§. CCXXV.) Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANUM, * *de manumissis & pretio manumissionis*, de quo *l. 30. §. 6. D. de fideicommissar. libert.*

* Est & hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii Consulis, sive ordinarii, sive suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, Legatus provinciæ Lugdunensis, ad quem rescripsit Princeps *l. 15. D. de*

de excusat. tut. cujusque mentio fit apud Reines. *Inscript. VIII.* 52. *p.* 532. Sub Antoninis porro annis DCCCCXIX. & DCCCCXXIX. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Servilio Pudente, deinde cum M. Flavio Apro. Spon. *Inscript. p.* 34. Gruter. *Inscr. p. XXX.* 4. *p. XXXI.* 3. Malvas. *Marmor. Felsin. p.* 253. Quare parum abest, ut hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino Imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Ab eodem Vespasiano V. Consule anno æræ Dionysiacæ LXXIV. ultimum lustrum esse conditum, neque umquam postea censum actum, observat Censorin. *de die natali Cap. XVIII.* Longo tamen intervallo repetitum censum egisse dicitur Decius Imperator. Trebell. Pollio *in Valerian. I. & II.* Ex quo consequitur, ut & manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de Orat. I.* 40. Ulpian. *Fragm. I.* 8. *Fragment. regul. vet. JC. §. XVII.* tunc exoleverit. * Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sveton. *Vespas. Cap. X.* Alia sub Vespasiano circa jus mutata.

* Quamvis vero in locum hujus manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacrosanctis ecclesiis: id tamen multo post, sæculo puta quarto, factum est a Constantino M. Sozom. *Hist. eccles. I.* 9. *l.* 1. *& l.* 2. *C. de his qui in eccles. manumit.* Neque enim ad hæc tempora pertinent manumissiones factæ ἐπὶ τῷ βώμῳ *super aras*, Græcis usitatæ, Svid. *in voce* Κεφτος, neque

ratio libertinorum in templo Feroniæ, de qua plura Brisson. *Antiqu. Sel. I.* 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. IV.* 20. denique manumissiones *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, in comitiis*, quas Constantino, hanc manumissionem introducenti ob oculos fuisse, existimat Jac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. p. 355.*

§. CCXXXVII.

Status juris sub Tito Imp.

Non adeo multa sunt, quæ TITO, Imperatori, debeat jurisprudentia, * quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus fatis exstincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRÆTORIBUS FIDEICOMMISSARIIS unum detraxisse: *l. 2. §. 32. D. de orig. jur.* deinde eumdem gravissimas leges opposuisse delatoribus, qui tum impune in corpora & bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegyr. Cap. XXXV.* Sveton. *in Tito Cap. VIII.* V. A. Henr. Brenkmann. *de lege Remm. Cap. XVIII. pag.* 1622. tum porro, Titum Imp. esse auctorem præcipuum privilegii, quod militibus testamentum condituris datum est, *l. 1. pr. D. de testam. milit.* Denique & constitutionis Titi Imp. mentio fit *l. 1. §. 3. D. de jure fisci.*

* Immo jacturam haud levem tunc fecit jurisprudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo consumtis. Dio Cass. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. p. 756.* Neque enim dubitandum, quin simul incendio illo perierint illa SCta, plebiscita, fœdera, quæ

quæ Veſpaſianus poſt prius incendium tanta induſtria reſtituit. (§. CCXXXIII.) Sveт. *Veſpaſ. Cap. VIII.*

§. CCXXXVIII.

Sed & T. FLAVIUS DOMITIANUS Imp. initio principatus ſui non pauca ſatis præclare conſtituit. Ex quibus ut hic pauca veluti per lancem ſaturam proferamus, ipſe Sveton. *in Domit. Cap. VII.* eum edixiſſe, ait, *ne mares caſtrarentur:* * & ſequente *Cap. VIII. ut probroſis feminis nec lectica uſus, nec jus capiendi legata hereditateſve eſſet:* porro, quod *Cap. IX.* pluribus refert, *ut fiſcales calumniæ calumniantium pœnis reprimerentur: ut rei, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependiſſent, univerſi diſcrimine liberarentur, nec repeterentur, niſi ante annum, eaque occaſione, ut accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilii pœna eſſet.* Denique & EDICTI Domitiani, *ut abolitiones ex SCto Turpilliano facta ad ſervos, capitalis criminis poſtulatos, non pertinerent*, mentio fit *l. 2. §. 1. D. de cuſtod. & exhibit. reor.* quamvis id RESCRIPTUM vocet Paullus *l. 16. D. ad SC. Turpill.* Iremque ſub Domitiano.

* Quamvis hoc a Domitiano non tam amore juſti & æqui, quam odio Titi, fratris, qui ſemiviris iſtis magnopere delectatus fuerat, conſtitutum eſſet. Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. p. 759.* Philoſtrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI. 17.* magno tamen omnium cum plauſu excepta eſt illa Domitiani ſanctio. Ut enim omittam laudes, quibus ideo

Principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. Epigr. 2.* & *Lib. IX. Epigr. 7.* nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. Cap. 4.* eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silva 4.*

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare, nefas: gaviisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

Ac paullo post, sub Antoninis, jam iterum mos inoleverat, ut in provinciis impune exscinderentur mares, modo id Præsidum præscitu fieret. Justin. Martyr. *Apol. II. p. 71.* Hinc tam frequenter in usum revocata est hæc prohibitio constitutionibus Nervæ, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, ut facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. ad *Ammian. Marcellin. p. 150. edit. Gronov.*

§. CCXXXIX.

Acta sub eo principe facta.

SENATUSCONSULTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est JUNIANUM, quo anno ab U. C. DCCCXXXVI. Domitiano X. & Appio Junio Sabino Coss. cautum est, *ut qui per domini & servi, aut patroni & liberti collusionem, factum probasset, ut vel servus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is servum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet, l. 1. D. de collus. detreg. l. 2. C. eod.* ubi hoc SC. vitiose pro *Juniano Numianum* dicitur, & *l. 8. D. de in jus voc.* Sed uti adhuc principem egit

hæc

hæc conſtituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. Aſprenate & Laterano Coſſ. anno ab U. C. DCCCXLVI. factum, quo *omnes philoſoph. urb. & Italia exeſſe juſſi ſunt*. * Gell. *Noct. Attic. XV.* 11.

* Occaſionem ſeveriſſimæ ſanctioni præbuerat Junius Ruſticus, qui Pæti Thraſeæ & Helvidii Priſci laudes ſcribens, eos *ſanctiſſimos viros* vocaverat. Adeo iis temporibus & virtutem laudare periculoſum fuit. Svet. *Domit. Cap. X.* Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, ſed & Græcos, veluti Dionem Chryſoſtomum, qui hanc calamitatem ſuam commemorat *orat. XL.* Epictetum, Muſonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Junii Ruſtici propinquos & amicos, quam vere philoſophicam familiam brevi ſchemati inclusam dabo ex Reines. *Epiſt. ad Rupert. XXXIV. p.* 216. *Epiſt. XXXV. p.* 251. ſed a nobis hinc inde ſuppleto. Subjungam etiam alteram Helvidiorum & Pætorum Thraſearum gentem, utriuſque ſexus perſonæ illuſtres, & incredibilem ſapientiæ famam conſequutæ ſemel ſimulque oculis obverſentur. Et Juniorum quidem Ruſticorum ſtemma tale eſt: (H).

Alteram vero Helvidiorum & Pætorum familiam hoc ſchemate complectimur:

PÆTUS CÆCINA, qui cum Scriboniano contra Claudium Imp. fecerat Plin. *Epist. III.* 16.

— ARRIA, virilis animi femina, maritum in exsilium sequuta, cujus facta & mortem miratur Plin. *ibid.*

Filius mirâ pulcritudine & pari verecundia, qui vivo & simul ægrotante patre decessit. Plin. *Epist. III.* 16.

ARRIA minor — ob mariti fatum, mori cupide voluit, in filiæ Fanniæ solatium precibus mariti a proposito revocata. Tacit. *Ann. XVI.* 34.

— PÆTUS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tacit. *Ann. XVI.* 34.

Helvidius, qui invito Vespasiano periit. Svet. *Vespas. Cap. XV.*

HELVIDIUS PRISCUS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric. Cap. II.* Sveton. *Domitian. Cap. X.* Plin. *Epist. I.* 5. *IX.* 13.

— FANNIA, noverca Helvidii. Plin. *Epist. IX.* 13. cum Arria & Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Ep. III.* 11.

HELVIDIUS filius, qui tempore Plinii solus supererat domumque sulciebat. Plin. *Ep. IV.* 21.

Duæ filiæ, quas ambas uno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist. VII.* 21.

§. CCXL.

§. CCXL.

JCti sub Vespasianis, Cœlius Sabinus.

Subjungimus more nostro seriem JURISCONSULTORUM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit CŒLIUS SABINUS, aliis perperam CÆCILIUS, qui ab Othone Imp. Cos. designatus in Kal. Jul. anni ab U. C. DCCCXXI. eum honorem & volente Vitellio gessit. Tacit. *Hist. I.* 77. Plurimum potuit sub Vespasiano, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. jur.* eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO ÆDILIUM CURULIUM: Gell. *Noct. Attic. IV.* 2. ex quo & illa, quæ *Lib. VII.* 4. de servis pileatis venum prostantibus ex Cœlio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Cœlio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, jam supra monuimus. (§. CCVI. **)

§. CCXLI.

Celsus pater.

De CELSO patre, nihil fere memoriæ proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri, Consulis, consilio fuerit, *l.* 29. *D. de legat. II.* At quis fuerit ille Ducennius, plerique se scire fatentur juxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur conjectura Ant. Augustini, qui libro *de Nom. propr. pandect. Cap. IIII p.* 259. C. Juventium Verum Cos. vel Guil. Grotii, qui *Lib. II. de vit. JCt. Cap.* 2. L. Cejonium Commodum; vel denique V. C.

Abr.

Alvr. Wielingii, qui *in Jurispr. restitutae p.* 194. L. Cejonium Verum sub eo nomine latitare existimant. * Neque, an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro, & non nisi omissa libri inscriptione, citatur in jure nostro, ita tamen, ut eum inter Proculi sectatores fuisse non obscurum videatur, *l.* 20. *D. de legat. II. l.* 39. *D. mandat.*

* C. Juventius Verus Cos. fuit anno ab U. C. DCCCLXXXVII. ad quem vix Celsus pater ætatem produxisse potuit. Reliqui quoque Coss. a Grotio & VVielingio laudati Celso patre juniores videntur. Nos ergo intelligimus DUCENNIUM GEMINUM, Consulem, cum Pompejo Paullino suffectum ex Kal. Jul. anni ab U. C. DCCCIX. De his consulibus videndi Lydiat. *in serie summ. magistr. p.* 62. & Spon. *Miscell. erud. antiqu. p.* 278. Is sane & Veri cognomen habere potuit. Vid. *diss. nostra de P. Juventio Celso. p.* 10. De ejus præfectura urbis Tacit. *Hist. I.* 14.

§. CCXLII.

Pegasius. De PEGASO, jurisconsulto celeberrimo, erudite differit Ægid. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XVII. p.* 88. *seqq.* Patrem habuit trierarchum, cujus ex liburnæ paraetono, quod Pegasus erat, ipse nomen accepit, ut refert Scholiastes Juvenalis *ad Satyr. IV.* ubi & id addit, *eum juris studiis tantum memoriæ gloriam meruisse, ut* LIBER *vulgo, non homo diceretur.* Eumdem porro *omni honore functum esse*, refert, *quum, & provinciis plurimis præfuerit,*

rit, & urbis curam administrarit. Et sane de ejus consulatu testem habemus Justinianum §. 5. *Inst. de fideic. hered.* de præfectura urbis Pomponium *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* & Juvenalem *Sat. 4. v. 76.* ex quibus testimoniis colligimus eum semel sub Vespasiano, atque iterum sub Domitiano, urbi præfuisse.

§. CCXLIII.

Proculejanos ab eximio hoc jurisconsulto PEGASIANORUM nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamvis id vocabulum in jure non occurrat. Videtur tamen ad illud adlúdere Scholiastes Juvenalis, dum *ibidem* scribit: *Hinc est* PEGASIANUM *scilicet* JUS, *quod jurisperitus fuerit.* * Ex ejus libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* relatum est. At citatur tamen passim, talesque ejus recensentur sententiæ, ut eum cum Labeone, Proculo, Nerva plerumque sensisse, & dissensisse a Sabino, adpareat, *l. 12. §. 3. D. de instruct. & instr. l. 7. §. 1. D. de Senator. l. 30. D. de pecul. l. 27. fin. D. de adqu. rer. dom. l. 2. §. 4. D. de his, qui not. infam. l. 116. D. de verbor. signific.* Ejus scholia & scripta.

* Non prætermittenda hic ingeniosa, at mira tamen viri doctissimi, Jac. Hasæi, sententia, qui in singulari *de Berytensi jurisconsultorum academia* diatribæ *cap. III. §. 5.* Pegasi placita jam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Juvenalis *Sat. III. v. 117.*

Ripa.

Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est pinna caballi.

Quæ poetæ verba ille hac ὑποθέσει explicat: *In illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani juris disciplina, quasi pinna Pegasi, delapsa est, quia jus ex placitis sectæ Pegasianæ ibi docebatur.* Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, cauſſamque jam peroravit V. C. Gottfridus Maſcov. *de Sectis Sabin. & Proculejan. Cap. III. §. 5. n. 2. p. 68. ſequ.*

§. CCXLIV.

Ursejus Ferox.

Circa eadem tempora floruiſſe, anteriores tamen ætate anteceſſiſſe videtur URSEJUS FEROX, cujus permagnam & ſereniorem fuiſſe famam, vel ex eo colligas, quod ejus libros notis illuſtrarunt C. CASSIUS LONGINUS, (§. CCXXIX.*) & JULIANUS. Proculo tamen poſterior fuit, cui aliquoties denunciat teſtimonium, *l. 27. §. 1. D. ad leg. Aquill. l. 11. §. 2. D. de aqu. & aqu. pluv.* Ipſe non modo a Juliano, ſed & a Caſſio laudatur, ex eoque manifeſto conſequitur, ut eum ſub Nerone & Veſpaſianis floruiſſe dicamus. Proculejanorum ſua ætate acerrimus fuiſſe videtur, dignus quippe viſus, in quem ſtricturas conficerent duo ſcholæ Sabinianæ decora, C. Caſſius & Salvius Julianus. *

* Quid ſcripſerit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen ejus non exiguum fuiſſe videtur. Quamvis enim Index Florentinus Juliani *libros* tantum *quatuor ad Urſejum* re-

cen-

censeat: ipsius tamen *Vrseii Librum X.* laudat Ulpianus apud *Pariatorem legum Mos. & Rom. tit. XI. §. 7.*

§. CCXLV.

FUFIDIUM, ignotum antehac jurisconsultum, primus ab oblivione vindicavit Jac. Cujac. *Obs. l. 9.* in eo tamen falsus, quod illum, libera adhuc republica, floruisse existimavit, * quum Atilicinum, Proculo σύγχρονον, §. CCXXX.) laudet, *l. 5. D. de aur. arg. mund. leg.* recte id observante Grotio *de vit. juriscons. II. 4.* Ceterum pauciſſimis *Pandectes* locis mentio fit hujus Fusidii, ex iisque adparet, eum scripsisse libros QUÆSTIONUM, quorum secundus laudatur *d. l. 5. D. de aur. arg. mund.* Addantur, *l. 25. D. de manumiss. vind.* & *L. 29. D. de rebus auctor. jud. possid.* Fufidius.

* Nec magis solida est Ant. Augustini divinatio, qui eumdem fuisse hunc Fusidium existimat cum illo L. Fusidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita sua scripsisse, quemque in aliquo patronorum numero fuisse, refert Cicero *in Bruto Cap. XXIX.* Plin. *Histor. Nat. XXX. 1.* Ita Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 244. sed eodem Grotii argumento refutandus. Celebris fuit Fusidiorum familia, a qua & *lex Fusidia* nomen habuit. Passim etiam Fusidiorum fit mentio a Cicerone *in Pisonem Cap. XXXV.* Horatio *in Satyris* & ab aliis.

§. CCLXVI.

Plautius. Sed & PLAUTII magnum inter jurisconsultos eorum temporum nomen fuisse, vel ex eo patet, quod ad ejus libros certatim notas scripserunt NERATIUS, JAVOLENUS, POMPONIUS, & PAULUS. Quum vero ipse CASSIUM & PROCULUM laudet, *l. 8. D. de auro arg. mund. leg. l. 43. D. de condit. & demonstr.* & vicissim laudetur a NERATIO, *l. 5. D. de servit. prad. rustic.* certissimum profecto est, eum Vespasianorum temporibus vixisse.*

* *Plautii* celeberrimi fuerunt sub Claudio & Nerone Augustis, in primis *A. Plautius*, qui primus e consularibus Britanniæ præfuit, Tacit. *Agric. Cap. XIV.* atque inde ovans rediit. Tac. *Annal. XIII.* 32. Nec magis notus *Plautius*, qui inter Messalinæ adulteros nominatus ob patrui, Auli proeul dubio, merita id flagitium impune aulit. Tac. *Annal. XI.* 30. & 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori jussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. XV.* 60. & Arriano *Diss. Epictet. Lib. I. Cap. 1.* Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore & alii celebrantur Plautii, quorum accuratius stemma confecit Reinef. *ad Rupert. XXXII. p. 106.* Verosimile itaque est virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem, vel fratrem fuisse.

§. CCXLVII.

§. CCXLVII.

Proximus est OCTAVENUS, de quo, quod dicamus fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano & Ulpiano sæpius testimonium denuncietur, * adeoque & ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *de vit. Jurisconf. II.* 5. Idem suspicatur, eum quædam ad EDICTUM, nec non AD LEGEM JULIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis, eo tempore jurisconsulti præcipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius ex *l.* 32. *D. qui, & a quib. manum. lib. non fiunt* colligit: quamvis rem non adeo expeditam esse, observaverim *in Commentar. ad leg. Jul. & Pap. II* 1. 4. *p.* 151. Octavenus.

* Laudatur hic jurisconsultus etiam ab auctore *fragmenti veteris jurisconsulti*, quod a Petro Pithœo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Jurisprudentiæ ante-veteri & ante-justinianæ* inseruit, & quidem §. *XII. p.* 806. ubi tamen falso vocatur OCTAVIANUS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltim id discimus, quod Octavenus hic meminerit legis Juniæ Norbanæ, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXLVIII.

Denique & VALERII SEVERI scripta memorantur a Juliano, *l.* 30. *D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, jurisconsultum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Valerius Severus.

Gro-

Grotius *de vit. Jurisconſ. II.* 5. dum Hadrianum Imp. *l.* 3. §. 2. *D. de teſtam.* ad hunc ipſum VALERIUM reſcripſiſſe, exiſtimat, quum ibi non *Severus*, ſed *Verus Valerius* nominetur, & nominis iſtius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum eſt, quod idem conjicit Grotius, *Valerium* hunc eſſe illum *Severum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. Epiſt.* 6. 18. *Lib. IV.* 28. *Lib. V. Epiſt.* 1. *Lib. VI. Epiſt.* 27. *Lib. IX. Epiſtol.* 22. Nam nec Valerii nomen exſtat apud Plinium, &, ſi exſtaret, illud eo tempore tam multis commune fuit, ut nihil certi ex eo colligere liceret. *

* Plures eo tempore paſſim occurrunt VALERII SEVERI, & quidem milites æque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inſcript. p. XLIX.* 4. *p. DLXVI.* 6. *p. DCCXLV.* 6. *p. MLXXVII.* 7. Periculoſum ergo eſt, in tanta *Valeriorum & Severorum ὁμωνυμία* certi quid ſtatuere velle.

§. CCXLIX.

Status juris ſub Nerva.

Hæc de Veſpaſianorum temporibus. Eorum ſucceſſor M. COCCEJUS NERVA, Imp. juriſconſulti filius & nepos, licet breve habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam juriſprudentiam contulit. Primus PRÆTOREM FISCALEM, qui inter fiſcum & privatos jus diceret, conſtituit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* & militibus, teſtamenta condituris, ple-

pleniſſimam indulgentiam dedit * *l.* 1. *D. de teſtament. milit.* Primus deinde quæſtionem de ſtatu defunctorum, elapſo a morte quinquennio, vetuit, *l.* 4. *pr. D. ne de ſtatu def.* quin & primus civitatibus omnibus, quæ ſub Imperio Romano eſſent, legata relinqui permiſit. Ulpian. *Fragm. XXIV.* 8. LEGIS quoque AGRARIÆ a D. Nerva latæ mentio fit *l.* 1. *D. de term. mot.* ſed ea procul dubio SC. tantum fuit. Ulr. Obrecht. *de legib. agrar. Cap. V.*

* Idem & filiisfamilias militantibus teſtandi dedit facultatem, de iis ſaltim rebus, quas in expeditione adquiſiviſſent. Id Trajanus poſtea firmavit, militibuſque, licet in patria poteſtate conſtitutis, eam poteſtatem ratam eſſe voluit. Hadrianus vero eam ulterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inſt. quib. non eſt perm. fac. teſt.*

§. CCL.

Nervæ ſucceſſit TRAJANUS, *Optimi* cognomine ornatus a Senatu, laudatuſque tantum, non ab omnibus eorum temporum ſcriptoribus. Quemadmodum civilitatis laudem in omnibus rebus adfectavit: ita ſervavit id inſtitutum, ut de præcipuis ad Senatum referret. Argumento ſunt tot SCta, ſub ejus imperio condita, inter quæ primum eſt RUBRIANUM, factum anno DCCCLIII. Rubrio Gallo & C. Cœlio Hiſpone Coſſ. ex Kal. Jul. ſuffectis. Grut. *Inſcr. p. CCCCLXIV.* 1. quo cautum, *ut, ſi hi a quibus libertatem præſtari* Status jurisſub Trajano. SC. Rubrianum.

stari oporteret, evocari a Prætore non adesſent, neque ulla juſta cauſſa impedirentur; Prætor vero, cauſſa cognita, libertatem deberi, pronunciaſſet, eorum ſtatus eodem jure ſervaretur, ac ſi directo manumiſſi eſſent. * Ita enim hoc SC. deſcribitur *l. 26. §. 7. ſeqq. l. 28. l. 33. l. 36. D. de fideicomm. libert. l. 3. §. 3. D. de legit. tut.*

* In *l. 29. D. de fideicomm. libert.* Paullus addit: *Si quis, poſteaquam in ea cauſſa eſſe cæperit, ut ex fideicommiſſo manumitti deberet, alienatus ſit, eum quidem, cujus interim ſervus fuerit, manumittere cogi, neque hic diſtingui, juſta an non juſta cauſſa abſit: omnino enim* LIBERTATEM EI SERVARI. Proſtrema verba Merill. *Obſerv. VI. 24.* mutanda cenſet, reſcribendumque putat: *Omnimodo enim & LIBERTUS ſervatur.* Qua in re ſequitur Græcos, præfatus, *non temere quidem ſe adſentiri Græcorum interpretationibus, quibus vis Latini ſermonis, & potiſſimum verborum ad jus civile pertinentium haud ſatis perſpecta fuerit: hic tamen rationem facere, ut eorum lectionem tueri malit.* At quæ ratio? Quod in ipſo SCto ita exprimitur: *eorum ſtatus ſervatur*, id Paullus reddit: *ei libertas ſervatur.* Et quis ita loquitur: *libertus ſervatur?*

§. CCLII.

SC. Dasumianum.

Paullo poſt prodiit SC. DASUMIANUM. Illud enim non multo poſt *Rubrianum* & *Articulejanum* factum eſſe, obſervavit Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pandect. Cap. IV. p. 325.* Eo cautum, * ut ſi ex juſta *etiam cauſſa abeſſet, qui fideicom-*

commissariam libertatem deberet, & hoc pronunciatum esset, perinde libertus competeret, atque, si ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. Ita Marcianus *l.* 51. §. 4. *D. de fideicomm. libert.* Itemque, *ut, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, & eum eosve abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, ut oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset, l.* 51. §. 6. *D. eod.*

* Novi ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba, *Si adesse noluerit*, quærebatur, quænam sit caussa absentiæ, justane an injusta? si injusta, servus manumittebatur, sed fiduciarius jura patronatus amittebat. Sin justa, libertas servabatur, sed jura patronatus salva esse jubebat SC. Dasumianum. *l.* 36. *D. de fideic. libert.* Merill. *Observ. VI.* 24.

§. CCLIII.

SC. Articulejanum & lex Vectibulici.

SC. ARTICULEJANO Trajano IV. & Sex. Articulejo Pæto Coss. anno ab U. C. DCCCLI. facto cautum est, *ut quacumque in provincia libertas servo relicta testamento fuerit, Præses ejus provinciæ eo de re cognosceret, quamvis hæres non esset ejus provinciæ, l.* 51. §. 7. *D. de fideicommiss. libert.* Inter SCta procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBULICI, quæ libertis municipiorum jura civitatis concessit, *l. ultim. C. de serv. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror. *

* Mu-

* Municipia olim servos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l.* 123. *pr. D. de regul. jur. l.* 3. *C. de vend. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non cives erant, sed ex lege Ælia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Ulpian. *Fragm. I.* 12. Quum porro lex Junia Norbana omnes, quos lex Ælia Sencia in libertate morari patiebatur, Latinæ conditionis esse juberet: idem jus & municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent jurium civitatis. Quamobrem parum solida est V. C. Hermanni Noordkerkii observatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Tiberii, existimantis, *in Disquis. de lege Petron. p.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum ejus nomen fuerit, latam esse oportet inter annum DCCLXXI. quo lex Junia Norbana lata est, & annum U. C. DCCCLXXXI. quo lex Vectibulici etiam ad provincias prolata est. *l. ult. C. de serv. reip. manumiss.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero U. C. DCCCLXIII. Consul cum L. Calpurnio Pisone *fuerit* VETTIUS RUSTICUS BOLANUS, Gruter. *Inscr. p. LXVI. 2. p. CXXVIII. 5. p. CLXIII. 7.* non dubitamus, quin scribendum sit: *lex Vettia vel Vectia Bolani.*

§. CCLIV.

SC. *adversus* de actione subsidiaria adversus magistratus.

Denique SCti, quo *actio subsidiaria adversus magistratus municipales, tutorum nominatores, si administrationis tempore non fuerint solvendo, nec ex cautione fidejussoris solidum exigi possit, indemnitatis nomine in-*

introducta est, mentio fit in constitutione DIOCLETIANI & MAXIMIANI AUG. *l. 5. C. de magist. conven.* Id vero auctore Trajano factum esse, & hac ipsa lege exprimitur, & aliunde satis notum est.

§. CCLV.

Multa tamen etiam Trajanus non adhibito in consilium Senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS constituit. Et illorum quidem quamplurima memorantur in jure nostro: magis tamen notatu digna sunt EDICTA, veluti *de iis, qui se ipsi detulerint, parte quadam eorum, quæ contra leges ceperint, donandis*, * *l. 13. pr. §. 1. l. 15. l. 16. l. 42. l. 49. D. de jure fisci*, *l. 5. §. 10. D. de his, quæ ut indign.* Quod BENEFICIUM D. TRAJANI, quod in jure nostro vocatur, caput tantum fuisse videtur EDICTI severissimi, *quo delatorum calumnias compescuit*. Plin. *Panegyr. Cap. XXXIV.* Sed & de stateris adulterinis, *l. 6. §. 1. D. de extr. cogn.* nec non de pollicitationibus, quædam edixisse dicitur princeps optimus, *l. 14. D. de pollicitat.* Rescripta & edicta Trajani.

* Hæc sui ipsius delatio ad caduca, quæ fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Julia caducaria præmia constituta essent delatoribus, quæ deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. Cap. X* id vero lucrum plures moveret, ut per calumniam bona quævis, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Trajanus, ut ipsis possessoribus liceret, se ipsos deferre, illudque tunc lucrum majus caperent, quam alioquin delatoribus

vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiam. *l.* 13. *pr. D. de jure fisci.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminæ, & adolescentuli in pupillari ætate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, ut ne illud quidem, quod servo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l.* 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres ejus, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus justo datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte præventus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quæ ad hoc edictum illustrandum pertinent, observavimus *in Comment. ad leg. Jul. & Pap. Lib. III. Cap.* 10. §. 3. *p.* 714. *sequ.*

§. CCLVI.

Jurisconsulti sub Nerva & Trajano. P. Juventius Celsus.

Proximum est, ut & JURISCONSULTORUM, qui sub Nerva & Trajano potissimum floruerunt, brevem recensum instituamus. Horum princeps, P. JUVENTIUS CELSUS, qui ex rationibus nostris anno ab U. C. DCCCXX. aut non multo post natus, * & puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, jurisprudentiam a patre edoctus est, *l.* 20. *D. de legat. III.* cujus exemplo & Proculi sectæ se addixit. Cujac. *Obs. VIII.* 35. *XXVII.* 12. Mascov. *de sect. Sabin. & Proculej. Cap. III.* §. 7. *p.* 75. At tamen veritatis, quam sectæ studiosior, aliquando a Labeone, Nerva ipsoque patre

tre dissensit, *l. 25. pr. D. de furt. l. 29. D. de evict. l. 3. §. 6. D. de condict. caussa dat.* ac Sabino & Cassio adsentiri non dubitavit, *l. 65. §. 3. D. de legat. III. l. 6. D. de condict. ob turp. caus.*

* Rationes autem ita subducimus. Juventii nostri prætura incidit in ætatem Plinii. Et hic quidem refert, eum Prætorem graviter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, in Senatu dixerat. Plin. *Libr. VI. Epist. 5.* Ea caussa acta est anno ab U. C. DCCCLIV. quia tunc *M. Acilium Rufum*, Cos. designatum, primum sententiam dixisse, alibi observat Plin. *Lib. V. Epist. 20.* qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII. Epist. 16.* leges annarias tunc adhuc religiose fuisse observatas, annum vero præturæ legitimum eo tempore fuisse ætatis trigesimum quartum, nemo ignoret, natum esse oportet Celsum nostrum circa annum DCCCXX. vel aliquot annis prius aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel jure liberorum, vel beneficio Principis remittebantur. Tacit. *Annal. II. 51. l. 2. D. de minorib. Comment. nostr. in Leg. Jul. & Pap. II. 6. §. 3. p. 324.*

§. CCLVII.

Cum Nerva, qui imperio postea potitus est, aliisque conjuraverat adversus Domitianum, sed nominatus inter conjuratos, eo periculo se callide expediverat, dum persuaserat principi, se expertem es- Ejus honoret.

se ejus criminis, & liberaliter ei fuerat pollicitus, se ipsum indagaturos sceleris socios argumentosque conjurationis perspicuo suggesturum: ita vero dimissus, rem ad cædem usque Domitiani extraxerat. Dio Cass. *Lib. LXVII. p. 765.* Philostr. *Vit. Apoll. Tyan. VII. 3.* Hoc facinus illi, cæso Domitiano, magno procul dubio adjumento fuit ad honores consequendos. Præturam enim anno ab U. C. DCCCLIV. Pin. *Lib. VI. Epist. 5.* Consulatum priorem nescio quo anno; posteriorem anno ab U. C. DCCCLXXXI. collega Marcello gessit. Noris. *de Epoch. Syro-Macedon. pag. 498.* quin & inter Hadriani amicos & consiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* extremis ejus annis, uti videtur, fato functus. * Vid. *Dissertat. nostr. de P. Juventio Celso.*

* Non ergo confundendus est noster cum filio ejusdem nominis, qui sub Antoninis Imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti Augusti. quo perierat ut conjugis & filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Novembres Antio & Opimiano Coss. ordinariis, id est, anno ab U. C. DCCCCVII. subscripsit. Is libellus cum P. JUVENTII PROMAGISTRI subscriptione integer exstat in lapide apud Gruter. *p. DCVII.* eumque perperam ad jurisconsultum nostrum retulerunt Grot. *de vitis jurisc. II. 3.* & Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. XX. p. 98.* quum eum, tunc fere nonagenarium, Promagistri negotiosissimum officium obiisse, ne verosimile quidem videatur.

§. CCLVIII.

§. CCLVIII.

Scripsit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Ulpianus, *l. 3. D. de minorib.* nec non QUÆSTIONUM *libros* saltim XIX. * *l. 1. D. de reb. cred. l. 9. §. 2. D. de hered. instit. l. 19. D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur, *l. 19. §. 6. D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORUM *libris XXXIX.* ut illi soli ea ætate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. jurisconsl. Cap. LVIII.* qui Celso nostro INSTITUTIONUM *libros XX.* nec non JAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE USUCAPIONIBUS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix semel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere. Nec non scripta.

* Quales fuerint scripti à veteribus jurisconsultis QUÆSTIONUM libri, (tales enim præter nostrum & Africanus, Mæcianus, Cervidius Scævola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus & Julius Paullus reliquerunt,) ostenderunt Jac. Cujac. *in Tract. I. in Africam*. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. tecta Cap. I. p. 6.* & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XII. p. 234.* Nimirum quum sæpe JCti inciderent in problemata juris, ea, publice tractata, editis quæstionum libris evulgabant jurisconsulti, rationesque, cur eæ decisiones placuerint, dili-

gentius atque exquisitius, quam in *Responsorum libris*, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM operi suo præfixerit Cervidius Scævola.

§. CCLIX.

Neratius Priscus.

Σύγχρονος P. Juventio Celso, ejusque condiscipulus, (siquidem uterque Celso patri in schola Proculejana successit, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.*) fuit NERATIUS PRISCUS, * vir omnibus probatissimus & doctrina moribusque eximius, & tam carus Trajano Imperatori, ut hic nonmodo consiliis ejus uteretur, *l. 5. D. si a parent. quis manumiss.* sed & ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *Commendo tibi provincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. Cap. IV.* Consul fuit, collega Annio Vero, *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque & inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* sub quo principe & decessisse illum, opinor.

* In veteris JCti *fragmento Regularum* apud Schultingh. vocatur NERATIUS PROCLUS. Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithœo placuit, aut & PROCULUS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Ulpian. *Fragm. tit. XI.* §. 28. PRISCUS dicatur inter Proculejanos & Cassianos in quæstione de pubertate ita se medium gessisse, ut amborum sententiam conjungeret, incertum est, nosterne sit intelli-

telligendus, an Javolenus, quia uterque & ejusdem cognominis, & maximæ auctoritatis fuerit. Schulting. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 604.

§. CCLX.

Plura reliquerat ingenii monimenta, vel- Ejus scripta.
luti REGULARUM *libros XV.* MEMBRANARUM *libros VII.* RESPONSORUM *libros III.* quæ sola in Indice Florentino memorantur. At præter hæc opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARUM, * *l.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. leg. libri* EX PLAUTIO, *l.* 5. *D. de serv. prad. rustic. libri* DE NUPTIIS apud Gell. *Noct. Attic. IV.* 4. Edidit etiam NOTAS AD FULCINIUM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum & AD NERATIUM *Notarum libros IV.* reliquerat Julius Paullus. Ceterum & Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. III.* 8. *pag.* 76.

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam & Plinius, quas *Lib. II. Epist.* 13. *Lib. VI. Epist.* 8. *& Lib. VII. Epist.* 8. *&* 19. ad Priscum dedit, epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLÆ tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres jurisconsulti reliquerunt, non tam ad familiares amoris causa & de negotiis privatis, quam ad jurisconsultos de quæstionibus

nibus juris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptæ videntur.

§. CCLXI.

T. Aristo. Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, æqualis Celso & Neratio, quibuscum illi & litterarum commercium intercessit. *l. 19. §. 2. D. locat. l. 3. pr. D. quæres pign. vel hypoth. l. 29. §. 1. D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculejanis esse adnumerandum, & a Pegasi sane opinione suam sejungit sententiam. *l. 19. D. de hered. instit.* Amicissimus fuit Plinio, qui *Lib. I. Epist. 22.* illi, pertinaciter ægrotanti, tamquam jam mortuo, tanta facundia parentavit, ut simul veram perfecti jurisconsulti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur. *

* Primo generatim laudat ejus gravitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, *ut sibi non unus homo, sed litteræ ipsæ, omnesque bonæ artes, in uno homine summum periculum adire videantur*. Deinde inprimis eruditionis juridicæ ambitum ita circumscribit: *Quam peritus ille & privati juris & publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est.* Laudat porro ejus in sermonibus fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu & cultu, magnitudinem animi, quæ nihil ad ostentationem,

omnia

omnia ad conſcientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoæ alumnum deſcribit, quamvis enim non ſectetur gymnaſia & porticus, nec diſputationibus longis aliorum ocium ſuumque delectet, ſed in toga negotiiſque verſetur, multoſque advocatione, plures conſilio juvet: non tamen facile quemquam eorum, qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum caſtitate, pietate, juſtitia, fortitudine, patientia in morbo pertinaciſſimo, etiam primo loco cedere: quin jam ſibi pauciſque aliis aperuiſſe eum conſilium, ſponte exeundi e vita, ſi medici morbum inſuperabilem eſſe renunciarent. Quæ omnia argumento ſunt, Ariſtonem more ſæculi philoſophiam Stoicam cum accuratiore juriſperitia omniumque bonarum artium ſcientia conjunxiſſe.

§. CCLXII.

De ſcriptis Ariſtonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex jure tamen noſtro patet, illum notaſſe AD CASSIUM, *l. 7. §. 3. l. 17. D. de uſufr.* AD SABINUM, *l. 6. D. de uſu & habitat. l. 3. §. 1. D. de penu leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORUM LABEONIS, *l. 17. §. ult. D. de hered. inſtit.* Librum porro illius DE FURTIS laudat Gell. *Noct. Att. XI. 18.* & collectionem DECRETORUM FRONTINIANORUM * Pomponius *l. ult. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.* An & RESPONSA, & DIGESTA ſcripſerit, (quod ex *l. 8. §. 5. D. ſi ſerv. vind.* & *l. 44. D. ſolut. matr.* colligunt,) alii viderint. Ejus ſcripta.

* At quid DECRETA FRONTINIANA? Id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in jurisdictione sua multa severe ac prudenter decrevisse, quæ deinde digna visa Aristoni, quæ animadversionibus suis illustraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam rescribit Trajanus, *l. 5. D. de pœn.* & M. Cornelius Fronto Consul fuit anno ab U. C. DCCCLII. idem fortassis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora passim memorantur *Frontones* & *Frontini*, quos recenset Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 272. 353. 361. 377. 379. & 399.

§. CCLXIII.

Arrianus, Servilius, Vivianus.

Minus celebres ea ætate fuerunt ARRIANUS, SERVILIUS & VIVIANUS. *Arrianum* Guil. Grotius eumdem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. Epist.* 2. *Lib. II. Epist.* 11. & 12. *Lib. IV. Epist.* 8. & alibi. Sed id incertum. Certius multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui citantur *l.* 11. *D. de hered. petit. Servilius* a solo Terentio Clemente laudatur, & ita quidem, ut eum Proculo posteriorem fuisse adpareat, * *l.* 10. *D. de jure patron.* Postremus Vivianus, laudatus subinde a Cervidio Scævola, Pomponio, Ulpiano, Paullo, ipse aliquando Sabino, Cassio & Proculo testimonium denunciat. Quædam scripsisse videtur AD EDICTUM, ad quæ deinde notas edidit Pomponius. *l.* 17. §. 4. *D. commodati.*

* Ex quo manifestum est, quamvis pro *Servi-*

vilius plerique codices MSSC. habeant SERVIUS, hic tamen intelligi non poſſe Servium Sulpicium. Quandoquidem tamen juriſconſulti veteres raro citarunt obſcurioris famæ homines: elegans profecto eſt conjectura V. A. Corn. van Bynkersk. *Obſerv. V. 23. p. 125.* pro *Servilio* reſcribentis *Cervidium*, puta Scævolam, & qui per ætatem & laudari a Terentio Clemente, & laudare Proculum potuit.

§. CCLXIV.

De ſerenioris famæ juriſconſulti, MINUCII NATALIS, ætate eo minus dubitare licet, quod ad eum reſcripſiſſe dicitur Trajanus, *l. 9. D. de feriis*. Cujac. *Obſerv. VII. 2.* & ita quidem, ut eum tunc Proconſulem fuiſſe appareat, quippe cujus de officio ibi Ulpianus diſſeruit. Firmant hanc conjecturam marmora apud Gruter. *Inſcr. p. LIX. 8. & p. XLIX. 6.* in quorum altero PROCOS. LIBYÆ; in altero LEG. AUG. PRO-PR. PROVINCIÆ MOESIÆ INFERIORIS vocatur. * Sabinianum ſe ſuo indicio prodit. *l. 61. D. de rei vindic. l. 22. D. de reb. cred. l. 6. §. 4. D. de act. emti.* Cujac. *Obſerv. X. 4.* Quid vero ſcripſerit, hodie fere neſcimus, quamvis ejus libros, qualeſcumque fuerint, notis a JULIANO illuſtratos eſſe, ſatis conſtet. Minucius Natalis.

* Ex eadem inſcriptione patet, Minucio huic prænomen fuiſſe *Lucio*, itemque eum & Conſulem & Augurem fuiſſe. Tota enim ita ſe habet:

HERCULI
TIBURT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRÆT † TIBRUT. † Apianus rectius legit P. E-
L. MINUCIUS NAT.
COS. AUGUR
LEG. AUG. PR. PR.
PROVINCIÆ
MOESIÆ. INFER.
VOTIS SUSCE.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo judicio deprehenditur.

§. CCLXV.

An & Calvisius? CALVISII cujusdam nomen jurisconsultorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *de vit. JCt. II.* 5. quod Plinius Secundus *Lib. V. Epist.* 7. Calvisio cuidam dat negotium, Decurionum Comensium ordinem docendi, quid justum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, ut non dicam cuivis ex trivio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim jurisconsultum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANÆ, cujus originem ad eumdem referre non dubitet Grotius.

§. CCLXVI.

Lælius Felix. Meliore jure hic locum damus LÆLIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MUCIUM, ex quo

quo libro quædam decerpſit Gell. *Noct. Attic. XV.* 27. Nec aliunde eſſe videntur, quæ ab eo αὐτόπτῃ ſcripta eſſe dicuntur de muliere Alexandrina, quinque ſimul utero geſtante. * *d. l.* 3. *D. ſi pars hered. pet.* Ceterum Lælii Felicis teſtimonio utitur etiam Paullus. *l.* 43. *D. de hered. pet.*

* Eamdem hiſtoriam narrant etiam Cajus *l.* 7. *D. de reb. dub.* Julianus *l.* 36. *D. de ſolut.* Phlegon *de Mirabilib. Cap. XXIX.* & Jul. Capitolin. *in Antonino Pio Cap. IX.* ſed circumſtantiis tam diſcrepantibus, ut ambiguus hæreas, idemne, an diverſa narrent. Totam rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de Anima Cap. XVII. p.* 81. & Car. Hannibal. Fabrott. *Exercit. Select. II.*

§. CCXVII.

Progredimur ad HADRIANUM IMP. ſub quo novam veluti faciem induiſſe jurisprudentiam, inter omnes conſtat. Juvenis adhuc, quum futuri ſollicitus Virgilianas ſortes conſuleret, ſors exiit illud *Æneid. Lib. VI. v.* 809.

Sub Hadriano maximam mutationem ſubiit jurisprudentia.

Quis procul ille autem, ramis inſignis olivæ
Sacra ferens? Noſco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBUS urbem
Fundabit.

teſte Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Quam ſortem probante eventu, Hadrianus in publica privataque vita Numam imitari ſtuduit. Aurel. Victor *Schotti Cap. XIV.* Dodwell.

Pri-

Prælect. Cambden. VII. p. 295. sequ. In eo tamen præcipue se ad Numæ exemplum composuit, quod legibus armavit rempublicam, quod in eo laudant Latin. Pacat. *Panegyr. Cap. XI.* Oros. *Lib. VII. Cap. 13.* Jo. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII. Cap. 19.*

§. CCLXVIII.

Ejus auspiciis conditum edictum perpetuum.

Sic primus condi jussit Edictum perpetuum, quum Prætores ad ejus usquetempora edicto singulis fere annis novi quid adstruxissent. * Falluntur enim, qui Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris male sano, Didio Juliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* & Hugo Grot. *Flor. spars. p. 87.* Hadriani vero auspiciis hunc laborem suscepisse SALVIUM JULIANUM, testantur Eutrop. *VIII. 9.* & ipse Justinianus, *Constit. Græc. de confirmat. Digestor. §. 18.*

* Durasse hunc morem ad Hadriani usque tempora, probari potest luculento loco, *l. 6. §. 1. D. de custod. & exhibit. reor.* ubi Marcianus: *Sed & caput*, inquit, *mandatorum extat, quo D. Pius, quum provinciæ Asiæ præerat*, SUB EDICTO PROPOSUIT, *ut irenarchæ, quum adprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptatoribus*, cetera. Asiam autem eum multo ante, quam ab Hadriano esset adoptatus, rexisse sub Hadriano, patet ex Julio Capitol. *in Anton. Pio Cap. III.* Si ergo Procos. tunc adhuc edicta sub auspicia magistra-

gistratus sui proposuerunt: quidni & Prætores?

§. CCLXIX.

Auctor est Eusebius *Chron. n. MMCXLVII.* Quo anno illo Abraami anno in lucem prodiisse Edictum perpetuum: qui annus inchoandus est a Kal. Octobr. anni ab U. C. DCCCLXXXIV. eræ Dion. CXXX. Quum vero sequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, quæ ut plurimum illustrium legum promulgatione solebant celebrari: Ant. Pagi *Dissert. hypat. Part. II. Cap. 4. §. 3. pag. 123.* genuina publicati edicti perpetui era incidere videtur in annum eræ Dionys. CXXXI. quo Ser. Octavius Lænas Pontianus & M. Anton. Rufinus Consules fuerunt. * Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo. I. p.* 127. Tillemont *Hist. Imp. Tomo II. Parte 2. p.* 408.

* Errant ergo tum Baronius, qui Edictum anno eræ Dionys. CXXXIV. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislat. p.* 189. eram illam figit in anno CXXXII. Nos Eusebium eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Julio Africano exscripsisse: hunc vero Chronologiam suam perduxisse ad annum eræ Dionys. CCXXI. adeoque nonaginta circiter annis abfuisse ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chron. p.* 212. Quis vero dubitet, quin tum adhuc exstiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit scriptor diligentissimus?

§. CCLXX.

§. CCLXX.

Auctor ejus Salvius Julianus.

Compositisse illud Edictum perpetuum SALVIUM JULIANUM, jurisconsultum celeberrimum, non modo Eusebius & Eutropius observant, verum etiam Justinianus, *l. 2. §. 18. C. de vet. jure enucl.* & *l. 16. C. de condict. indeb.* ubi *summa auctoritatis homo*, & EDICTI PERPETUI ORDINATOR adpellatur. Quum vero & alii tum floruerint jurisconsulti eximii, & Juliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum præturam gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit. * Idque & inde colligimus, quod Julianus tralatitiis edictis quædam nova, veluti *de conjungendis cum emancipato liberis ejus*, addidit: *l. 3. de conj. cum emanc. lib.* quod non nisi a Prætore fieri potuisse, novimus.

* Ipse sane præturæ suæ meminit Julianus, *l. 5. D. de manum. vind.* Ea vero per temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum æræ Dionys. CXXXI. Vix credibile est, sine æmulatione JCtorum, maxime diversæ sectæ deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile prævidere potuerint illi, hominem pleraque sectæ suæ placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem hæc esse potuit, ut negotium id delegaretur ei, qui esset Prætor in hunc annum designatus. Ira enim non erat quod Proculejani irascerentur Juliano, qui forte magis, quam Principis

cipis judicio, Sparram. hanc nactus videbatur.

§. CCLXXI.

Quamvis autem in eo potissimum constiterit Salvii Juliani opera, ut jus, *quod varie inconditeque a Prætoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schoti C. XIX.* ORDINARET, *l.* 10. *C. de condit. indeb.* & CONDERET. * *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quædam de novo adjecisse, *l.* 3. *D. de conj. cum emanc. lib.* vel omisisse, tamquam quæ usu jam exoleviſſent, ex. gr. edictum *de fluminibus retundis* apud Gell. *Noct. Attic. XI.* 17. sed & aliqua immutasse, uti observatur ab Edicti interpretibus, *l.* 1. *D. quod met. cauſſ. l.* 1. §. 1. *D. commod. quin* & sectæ suæ servientem, quædam Sabinianorum placita edicto inseruisse, & Proculejanorum hoc modo explosisse sententias, *l.* 1. §. 1. *D. de jure fisci*. In quonam constiterit Juliani opera.

* Talia veterum Prætorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Ulpii, in qua integrum eorum volumen reperit evolvitque paullo post Gellius, ceu ipse testatur *Lib. XI. cap.* 17. Bibliotheca illa, collecta a Trajano, & legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus referrissima, initio in templo Trajani stetit, & postea in thermas Diocletianas translata est, ubi se illa usum esse testatur Vopisc. *in vita Taciti Cap. VIII.* & *in vita Aurelia-*

reliani Cap. VIII. Vocatam esse hanc Bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebelli Pollionis *de triginta tyrann. Cap. X.* observat Claud. Salmas. *ad Script. Hist. Aug. p.* 302. Sed impressi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiva*.

§. CCLXXII.

Edictum perpetuum oratione principis & SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo se probavit & Hadriano Imp. & Senatui, ut illeORATIONE, quæ in *constit. Græca de confirm. Digest.* §. 18. λόγῳ τῷ Ἁδριανοῦ ἐν τοῖς βουλευταῖς ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, *oratio Hadriani in Senatu veteris Romæ recitata* adpellatur; * hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco præfationis præmissum esse, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. jur.* luculenter conjecit Jac. Gorhofred. *in Commentar. ad Reg. Jur. p.* 449.

* Ex hac oratione principis integram sententiam servavit Justianus *d.* §. 18. quæ & ab ipso Juliano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* & ab eo aliisque quoque Jurisconsultis, mutatis tantum verbis, sæpe inculcata est, *in l.* 10. *l.* 11. *& l.* 13. *D. eod.* puta, ut *si quid præter id, quod jam ordinatum sit, emerserit, conveniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, & remedium imponere secundum eorum, quæ jam ordinata sint, consequentiam.*

§. CCLXXIII.

Ejus auctoritas.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Juliano conditum, pro norma jurisdictionis perpetua atque immutabili fuit, dictum-

stumque est κατ' ἐξοχὴν EDICTUM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de succes. edict.* EDICTUM PERPETUUM, Gell. *Noct. Attic.* X. 15. Eutrop. *VIII.* 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ, Pæan. *Metaphr. Eutrop. ibi.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETUI AUCTORITAS, *l.* 3. *C. de edendo.* JURIS AUCTORITAS, *l.* 10. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETUI CURSUS, *l.* 6. *C. qui adm. ad bon. poss.* FORMA CONSTITUTA, *l.* 1. *C. de inoffic. test.* FORMA JURIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interv.* FORMA JURISDICTIONIS, * *l.* 5. §. 1. *D. ut legat. seu fideic. caus.* JURISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his qua vi metusv. caus.* PERPETUA JURISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDUBITATUM JUS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. & transact.* JURIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. unde cogn.* denique JUS PERPETUUM, *l.* 5. *C. de appellat.*

* Apud Græcos primum invaluerat, ut edicta qualiacumque τύποι vocarentur, hinc τύπος ἐπαρχικὸς *edictum præfectorium*. *Nov. CLXVI. in rubr. Nov. CLXVII. sequi in rubric.* θεῖος τύπος, *edictum Imperatoris*. *Nov. CLXII.* γενικὸς τύπος, *generale edictum*. Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueverunt jurisconsulti, ut *formas* vel τύπους vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr.* *l.* 10. *D. de pact.* *l.* 14. *D. de alim. & cibar. leg.* *l.* 1. *C. de jure domin.* *l.* 23. *C. de excusat.* Sic & *formam oraculi sui* Principes vocabant constitutionem suam.

l. 1.

l. 1. C. Theod. de rei vind. Immo & sententia ad legis vel constitutionis præscriptum lata *forma* vocabatur, *l. 11. C. Theod. de bon. proscript.* & τέλειον ὁριστικὸν τι νόμον est *sententiam definitivam ferre*. *Nov. XXIV. Cap. 5.*

§. CCLXXIV.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, ut magistratibus, publicato jam edicto perpetuo, novi quid edictis suis sancire liceret, ut ipsi Principes passim profiterentur, non esse ulli permittendum, jurisdictionis formam mutare, vel juri publico derogare, *l. 13. C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, *l. 2. C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l. 2. C. de succes. edict.* & temere desiderari pœnam, edicto perpetuo præstitutam ulli concedi, *l. 2. C. de in jus voc.* frustra denique remedium a principe quæri, ubi supplicem ratio juris impugnet. *l. 1. C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non* * Donell. *Commentar. in Lib. XXVIII. Cap. 6. p. 437.*

* Id tamen cum grano salis accipiendum. Potest in edicto ad factum adplicando non minus labi judex, ac in adplicando alio jure. Et si ex tali adplicatione perversa oritur gravamen, ob quod superiorem judicem adpellare licet: quidni etiam, si edictum perperam facto sit adplicatum? Verba Paulli *d. l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non*, ita se habent: *Item si ex perpetuo*

petuo edicto aliquid decernatur, ID QUO MINUS FIAT, *non permittitur adpellare*. Sensus ergo est, si quis adpellatione sua impedire velit, quo minus secundum edictum decernatur, eo fortassis obtentu, quod illud edicti caput exoleverit, ejus non recipiendam esse adpellationem, quum perpetua sit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXV.

Memoratur etiam in jure nostro EDICTUM PROVINCIALE perpetuum, quod Henr. Dodwellus ab eodem Hadriano; Ezech. Sphanhemius sub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum Prætorio unum idemque fuit, idque nomen tulit in provinciis, quum in urbe *prætorium*, *urbanum*, itemque *urbicum* adpellaretur. * Sane & seriem vel ordinem eumdum fuisse in edictis urbano & provinciali, observavit Jac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* & Cajus, qui edictum provinciale luculento commentario illustravit, promiscue utitur formulis: AIT PROCOS. & AIT PRÆTOR, *l.* 4. *D. quod quisque jur. l.* 1. §. 2. *D. quod cujusc. universi. nom.* Edictum provinciale idem cum urbano.

* Quum jam libera republica Præsides pleraque edicti urbani capita in sua edicta provincialia transferrent: (§. LXXX. *) ad quid opus fuisset singulari edicto provinciali sub Imperatoribus? Accedit, quod Aristides *Orat. in Romam p.* 395. *edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *p.* 390. meminisset θεσμῶν ἢ τάξεων ἀφώρισται ἅπασιν ὅπερ ἂν δόξαντων, *legum &* ORDINIS PERPETUI omni-

omnibus traditi, statim pergit: ἐπὶ γὰρ δὴ τοῦ παρόντος οὐδὲν δεῖ λέγειν, ἐπ' ἐκεῖνα χωρεῖται νόμοις ἀπασι κοινοῖς· ἐπεὶ ὑμεῖς ἅπασι σκεπτὴται κοινοὶ γεγόνατε, σκεψάμενοι ἅπασαν τὴν οἰκουμένην καὶ τὰς πύλας ἀνοίξαντες ἐξεστίαν πᾶσιν ἅπασιν τοῦ βουλομένους γίνεσθαι, NOMOΥΣ ΚΟΙΝΟΥΣ ἅπασι τάξαντες. *Nulla nunc terræ descriptione opus est, nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores exstitistis, totiusque terræ portis apertis, unicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis*, COMMUNESque OMNIBUS LEGES *tulistis*. Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ non alii sunt, quam edictum perpetuum, provinciis cum urbe commune, ceu ipse hæc verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. 7. p. 285.* Recte ergo Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p. 127.* scribit: Edicto perpetuo omnes civitates Romanæ urbis leges sequi jussæ sunt: quamvis vir doctissimus, dum istud edictum & hodie exstare, existimat, illa opinione sua omnino fallatur.

§. CCLXXVI.

Qui restituere conati sint edictum perpetuum?

Quum vero præclarus ille Romanæ jurisprudentiæ fundus temporum injuria jam pridem perierit: de restituendo illo jam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamvis non eodem omnes successu. EGUINARIUS BARO *in Manuductionibus juris*, nec ordinis, a Juliano observati ullam rationem habuit, &, judice Jac. Gothofredo *in Manual. jur. pag. 47. sciens sæpe ea edicta confinxit, quæ nunquam fuerunt, sed quæ sunt ex jurisconsultorum pla-*

placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam novis principum constitutionibus. Majore religione edicti perpetui reliquias collegit GUIL. RANCHINUS, quamvis & ipse non ad genuinum, qui Prætori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti disposuerit.

§. CCLXXVII.

Quandoquidem tamen haud parum interest studiosi juris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HUB. GIPHANIUS *in Oeconomia juris* illum non infeliciter ostendit: deinde & PETR. PITENIUS JC. Florentinus scripsit librum *de œconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum a V. C. Jo. Alb. Fabricio *Bibioth. Lat. Vol. III. p.* 788. Denique omnium industriam superavit Jac. Gothofredus, edita & quatuor fontibus juris civilis inserta tabula, quam *seriem edicti perpetui* inscripsit. * Qui ejusdē œconomiā vel ordinem ostendērint?

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriæ. Nos ipsi in schedis habemus EDICTUM PERPETUUM, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus, *primum*, ut historiam edictorum & edicti perpetui demus quam accuratissimam: *alterum*, ut ipsum edictum non modo ordini atque integritati suæ, quoad ejus fieri potest, restituamus, sed & omnia probationibus luculentissimis firmemus: *tertium*, ut fragmenta veterum jurisconsultorum, qui edictum per-

perpetuum commentariis suis illustrarunt, omnia suis quæque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum speciem in clarissima luce collocemus. Utinam demum colophonem imponere liceret laborioso operi! Sperarem, jurisprudentiæ haud parum lucis ex his vigiliis meis accessurum. Sed hæc Deo curæ erunt.

§. CCLXXVIII.

Quam mutationem edictum perpetuum in jurisprudentiæ studio attulerit?

Neque hic prætermittendum videtur, edictum perpetuum in ipso etiam juris studio mutationem haud exiguam attulisse. Quum enim antea a legibus XII. Tabularum auspicarentur jurisprudentiam: jam eam ab edicto exordiebantur, si credimus *Gothofredo Man. jur. p. 9.* quod tamen jam Ciceronis temporibus fieri cœpisse, jam supra a nobis observatum est. (§. LXXIV. *) Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque jurisconsultorum illustrandis potissimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad Edictum plerique scripserunt, ejusque ordinem in operibus suis tantum non omnibus sunt sequuti. * Hub. Giphan. *Oecon. jur. p. 120.* Ev. Otto *in Papiniano XII. 6. p. 259.*

* Sunt, qui & sectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiisse existimant. Godefr. Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VII.* Sed id non adeo liquido probatur. Quædam Julianum ex Sabinianorum sententia edixisse, ipsi supra ex *l. 1. §. 1. D. de jur. fisci* ostendimus (§. CCLXXI.) Sed pauciora hæc forsallis fuerunt, quam ut inde sectis immineret periculum. Et fuerunt

runt sane etiam post Hadriani tempora juriſconſulti, alterutri ſectæ addictiores: adeoque probabilius eſt, principum interpretationibus ac deciſionibus paullatim factum eſſe, ut Juriſconſulti ſecum invicem in gratiam redirent.

§. CCLXXIX.

Iiſdem temporibus etiam EDICTUM ÆDILITIUM perpetuum conditum eſſe, ſuſpicatur Henr. Dodwellus, ſed ſine auctore: nec admodum probabilis eſt hæc viri doctiſſimi divinatio. Primo enim quædam Edicti Ædilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Conſt. tanta.* §. 5. *de confirm. Digeſt. Conſt. omnem reip.* §. 4. *ad Anteceſſ.* Cur vero, quæſo, id factum fuiſſet, ſi ſingulare exſtitiſſet, aut ex Hadriani ſententia conficiendum fuiſſet edictum Ædilitium perpetuum? * Deinde jam eo tempore evilluerat Ædilium curulium juriſdictio, ut de eorum officio nec titulus ſingularis exſtet in *Pandectis*, nec liber ſingularis juriſconſulti ullius exſtiterit, quum tamen de multo minoribus magiſtratibus juſtis libris egerint. Papiniani enim librum ἀγωνομικῶν ad Ædiles municipales pertinuiſſe, obſervavit V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. 5. *pag.* 253. *ſequ.* An & Ædilitium edictum perpetuum exſtiterit?

* Pleraque veteris Edicti Ædilitii capita, quorum ſupra quædam ex antiquitatis parietinis eruimus, (§. LXXVII. ſequ.) jam illo tempore ab uſu receſſerant. Tria vero, quæ adhuc in foro uſum aliquem habebant, (§. LXXVI.) tanti non viſa ſunt,

ut inde novum systema vel edictum Ædilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto prætorio inseri jussit. Hinc quamvis insequentis sæculi scriptores, CAJUS, ULPIANUS & PAULLUS *binos* quisque *libros* AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM scripserint: in iis tamen non alia, quam quæ in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, ut facile appareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum ædilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de Ædilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Ev. Otto *de tutel. viar. Lib. III. Cap. 2. p.* 429.

§. CCLXXX.

Advocatus fisci institutus, restitutaque jurisconsultis facultas respondendi.

In eo etiam novi quid invexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATUM dedit. Spartian. *in Hadrian. Cap. XX.* Idem jurisconsultis pristinam libertatem de jure respondendi restituit. Qui de re Pomponius: *Optimus*, inquit, *princeps, Hadrianus, quum ab eo viri prætorii peterent, ut sibi liceret respondere, rescripsit iis: hoc non* PETI, *sed* PRÆSTARI, *solere*, * *& ideo, si quis fiduciam sui haberet, delectari se, populo ad respondendum se præpararet. l. 2. §. ult. D. de orig. jur.*

* Ex his verbis patet, jam paullo ante Hadrianum paullatim exoleviſſe illud Auguſti inſtitutum, de quo ſupra plura diximus. (§. CLXXVIII. ſequ.) At ex intervallo tamen illud multo poſt Hadrianum in uſum cœpiſſe revocari, patet exemplo Innocentii, juriſconſulti, apud Eunapium *in vita Chryſanthi p.* 286. qui reſpondendi de jure facul-

facultatem a principe impetraſſe dicitur. A. Severi Imp. temporibus id fieri iterum cœpiſſe, ſuſpicatur Henr. Dodvvellus *Prælect. Cambden. IX.* §. 11. *p.* 350.

§. CCLXXXI.

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITUTIONIBUS nova jura dabat Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Auguſti de interceſſionibus mulierum, *l.* 2. *D. ad SC. Vellejan.* Tiberii, de iis, qui ſibi legatum ipſi adſcripſerint, Petr. Faber *Semeſtr. I.* 25. *p.* 143. Claudii de naviculariis apud Sveton. *Claud. Cap. XVIII. ſequ. l.* 3. §. 3. *D. de jure immunit. l.* 3. *D. de vacat. & exc. muner.* juncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* vel ea, quæ decreverat Senatus, principum edictis confirmarentur & publicarentur: Tacit. *Annal. VI.* 12. Symach. *Lib. X. Epiſt.* 21. Maran. *Paratitl. p.* 114. Ant. Dadin. Alteſerra *Recitat. quotid. p.* 182. & V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. Cap. VI. p.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum, edictis ſuis conſtituere cœperunt. *

Quid circa conſtitutiones innovatum?

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii ſui tempore Romæ erat, quippe per univerſum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. Cap. XII.* Hinc & rarius conſulebat Senatum, & ſuo pleraque arbitrio reſcriptis conſtituebat, adeo, ut ab ejus potiſſimum temporibus increbuiſſe videatur paræmia? εἰκῆ τι ἢ Πά-

μὴ, ὅπου αὐτὸς ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ. Roma est, ubi Imperator est. Herodian. *Lib. I. Histor. Cap. 6.*

§. CCLXXXII.

Nova jura ab Hadriano constituta.

Itaque Hadrianus non modo, ut utamur verbis Tertulliani *Apologet. Cap. IV.* quotidie *totam illam veterem ac squallentem silvam legum novis principalium rescriptorum & edictorum securibus rustabat, cædebatque*: sed & nova constituebat jura, veluti de adquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* §. 39. *Inst. de rer. divis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ib.* & *l. 2. l. 6. l. 7.* §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l. 14. D. de alim. & cib. leg.* Em. Merill. *Obs. III. 16.* de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. III. 16.* de beneficio divisionis inter plures confidejussores, * *l. 26. sequ. D. de fidejuss.* de muliere vulgari & quæstuaria a milite herede non instituenda, *l. 41.* §. 1. *D. de test. mil.* de iis, qui testari aliquem prohibuerint, hereditate a fisco privandis, *l. 1. pr. D. si quis aliqu. test. prohib.* de possessione ventri danda, *l. 3.* §. 3. *D. de ventr. in poss. mitt.* de funeribus & sepulcris, *l. 3.* §. 5. *D. de sepulcr. viol.* de pœna perpetui carceris non irroganda, *l. 35. D. de pœn.* de iis, qui spadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l. 4.* §. 2. *l. 5. D. ad legem Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l. 9. pr. D. ad leg. Pompei. de parricid.* de termino moto, *l. 2. D. de term. mot.* aliisque juris capitibus, de quibus accuratius Ren. Bottereau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc

* Hoc jus epistola D. Hadriani invectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fidejuss. l.* 26. *D. eod. & l. ult. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa Epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Juliano. Paull. *Recept. Sent. l.* 20. 1. Ut mirum non sit beneficium hoc divisionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex Epistola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cujacium ejus auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit, ut ab Antonino sit, quod jam in Edicto perpetuo locum invenit. Neque Cujacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. de fidejuss.* ubi Antoninus non jus novum constituit, sed jam constitutum certæ speciei adplicat.

§. CCLXXXIII.

Sed & DECRETORUM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. *D. de inoffic. test. l.* 23. §. 2. *D. de liberal. causs.* & INTERLOQUUTIONES ejusdem plures complectitur Dosithei, grammatici Græci elegans *Sententiarum & Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Jurisprudentia veteri antejustinianea* insertus *p.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione abolevit Justinianus *l.* 3. *C. de edicto D. Hadr. toll.* de quo accurate Jac. Cujacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione navium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* & de pœna eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati evaserint: * *l.* 28. §. 13. *D. de pœn.*

Ejus decreta interloquutiones, edicta.

denique de masculorum feminarumque lavacris separandis. Spartian. *in Hadrian. Cap. XVIII.*

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus & Frugi Crassus. Et quamvis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, ut homines occideret: tantum tamen erat clementiæ studium, ut neutrum eorum læderet. Crassum tamen postea egressum insula, Cæsaris procurator, dubium an jussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. Cap. V.* Id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula excesserit, deportari; deportatus capitis damnari jubetur, conjicit Ren. Bottereau *in Hadriano legislat. p.* 138. qui hoc edictum anno ab U. C. DCCCLXX. T. Vipsanio & Aproniano Coss. prodiisse existimat. Ubi obiter monemus, Coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium* & *Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum* & *Quinctium Nigrum*. Gruter. *inscr. p. DLXXVIII.* 1. & *MVIII.* 7. *MIX.* 2.

§. CCLXXXIV.

Senatusconsulta sub Hadriano facta.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATUSCONSULTA. Ut enim jam non dicam de illo, quo anno U. C. DCCCLXXXV. edictum perpetuum firmatum esse, monuimus: (§. CCLXXII.) passim commemorantur & alia, veluti factum anno U. C. DCCCLXXIX. Neratio Fusco & Annio Vero Coss. de eo, qui servum castrandum dederit: *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l. 3. §. 1. D. de agnos. & al. lib.*

lib. itemque de legatis vel fideicommissis civitatibus relictis, Ulpian. *Fragm. XXIV.* 28. quod non videtur ab Aproniano diversum: * Schulting. *Jurispr. vet. antejustin. p.* 635. porro de fideicommisso quod servo cum libertate relinquitur: *l.* 83. *D. de hered. institut.* de adpellatione a Senatu non recipienda: *l.* 1. §. 2. *D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Trajani relinquenda. *l.* 15. §. 1. *D. de jure fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod ejus notitiam habuit Julianus. *l.* 27. *pr. D. ad SC. Trebell.* Et sane sub Hadriano, anno ab U. C. DCCCLXIX. consul fuit T. Vipsanius Apronianus, cujus paullo ante (§. CCLXXXIII. *) meminimus, & anno DCCCLXXV. C. Ventidius Apronianus, cujus mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscr. p. MLXXIX.* 12. *p. MLXXXII.* 16. e quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum *Mauv* Cujacio, *in Not. ad Ulpian. Fragm. XXIV.* 28. & *in Julianum ad l.* 27. *D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum Imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l.* 20. *D. de reb. dub.* non de legatis civitatibus, sed collegiis relictis agat, & his a Marco Imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXV.

SCta Juventiana, αὐάνου & Tertullianum.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo JUVENTIANA anno

ab U. C. DCCCLXXXI. P. Juventio Celso & Julio Balbo Coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, & pecunia, ex hereditate redacta, quod integrum supersest, *l.* 20. §. 6. *sequ. l.* 25. *D. de hered. petit.* * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra, (§. CCLIII.) ad provincias est prolata, memoratur, *l. ult. C. de serv. reip. manumitt.* Nec praetermittendum SC. quo uxoris, civis Romanae partus civis Rom. declaratur, apud Ulpian. *Fragm. III.* 8. & TERTULLIANUM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum jus habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano factum esse, docemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cujacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiqu. Rom. III.* 3.

* Quantivis pretii est hoc SC. ex quo adpareret, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis Imperatoris titulus, quem jam emendare coepit Petrus Pithoeus *Adversar. II.* 15. De consulibus, quibus memorantur, vid. Henr. Noris. de *Epoch. Syro-Maced. p.* 498. Libelli, seu orationis huic SC. praemissae pars quaedam supersest in *l.* 22. & *l.* 40. *D. de hered. petit.* Denique notandum, JUNII RUSTICI, cujus distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. CCXXXIX. *.) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum, quibus rhetorem invenire rogatus est Plinius *Lib. II. Epist.* 15.

§. CCLXXXVI.

§. CCLXXXVI.

Progredimur ad illorum temporum JURISCONSULTOS, inter quos PRISCUS JAVOLENUS * primum omnino locum meretur, in eo felix, quod laudum suarum præconem, simulque vindicem reperit V. C. Gottl. Aug. Jenichem, cujus *de Prisco Javoleno* Dissertatio prodiit *Lipsiæ MDCCXXXIV.* Fuit Cœlii Sabini auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l. 2. §. 47. D. de orig. jur.* quamvis & ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l. 54. D. de condit. & demonstr. l. 39. D. de statulib.* & aliquando Labeonis & Proculi sententiam amplectatur, *l. 57. D. loc. cond. l. 32. D. de pact. dot. l. 90. D. de furt. l. 11. D. do hered. instit. l. 64. D. de donat. inter vir. & uxor. l. 62. D. de adquir. vel amitt. hered.* Quanto cum plausu docuerit jurisprudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia Salvii Juliani, Aburni Valentis & Tusciani se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* Jurisconsulti sub Hadriano, Priscus Javolenus.

* *Prisci* cognomen nosser cum Neratiis, Fulciniis, Flaviis, Æliis, Corneliis, Lutoriis, aliisque commune habuit, pluresque Priscos ea, qua est diligentia, ex vetustis monimentis collegit laudatus Jenichen. §. *III. p. 7. 8.* Non æque obvium *Javolenorum*, vel, ut in Pandectis Florentinis scribitur, *Jabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscr. p. XLVIII. 9. p. LIII. 15. p. DCCXC. 1.* & Thom. Reines. *Inscript.*

Class. XIV. 194. dedit idem §. *III. p.* 9. Dicti sunt, si quid video, ἀπὸ τῶ ἐναίειν, a *commorando*, unde ἐναυλία, *diversorium*, *commoratio*. Potuit inde formari *Javolus*, & ex hoc *Javolenus*, quemadmodum ex Octavio *Octavenus*.

§. CCLXXXVII.

Ejus honores & ætas.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Julianus, qui eum ex prætura Africam & Syriam rexisse, & servos apud se ipsum manumisisse testatur, *l.* 5. *D. de manum. vind.* Postea & de jure respondit diligentissime, & consiliis adhibitus est, ipso fatente Plinio *Lib. VI. Epist.* 15. qui tamen illi iniquior, eum senem dubiæ sanitatis fuisse, scribit. * Decessit vel extremis Trajani, vel primis Hadriani annis. Saltim non verosimile est, eum ad Antonini tempora vitam produxisse, quod tamen decepto loco corrupto Julii Capitolini *in Antonino Pio Cap. XII.* colligunt Rutil. *in vit. jurisc. Cap. LVII.* §. 1. Bertrand. *in vit. Lib. II. Cap.* 9. §. 1. Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. Cap.* 13. *sect.* 4.

* Ab hac injuria Javolenum erudite vindicavit V. C. Gottl. Aug. Jenichen, *Diss. de Javoleno Prisco* §. *XII. p.* 23. *seqq.* ubi miratur vir mei amantissimus, me hanc calumniam in historia juris paullo timidius profligasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia juris prodiisset in *Diss. de Salvio Juliano*, ubi *p.* 801. *Sylloges opusc.* ita scripseramus: *Plinius refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Javolenum. Hunc vero honoris caus-*

cauſſa interrogatum: PRISCE, JUBES? *reſpondiſſe*: EGO VERO NON JUBEO. *Male id habuit Plinius, qui ideo in Javolenum invectus*: Cogita, *inquit*, qui riſus hominum? qui joci? Eſt omnino Priſcus dubiæ ſanitatis. Intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam jus civile publice reſpondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum & notabile fuit. *Ob id parum abeſt, quin bonum Javolenum pro inſano traducant. At quid, quæſo, ſtoliditatis inſit illi Javoleni dicto? Et quid mirum ſi ſenex occupatiſſimus, pertæſus moleſtiſſimi iſtius officii, recitationes frigidiſſimas audiendi, Paſſieni inſaniam ſenili dicacitate perſtrinxerit, quam non minore libertate multo ante perſtrinxerat* Juvenalis *Sat. I. v. 2. ſequ. III. v. 8.* Magnam ergo gratiam a nobis iniit doctiſſimus βιβλιοφθορος, quod hanc ſententiam noſtram pluribus argumentis ſtabilivit, cauſſamque, cur Plinio acuto hoc dicto bilem moverit Javolenus noſter, perſpicue oſtendit.

§. CCLXXXVIII.

Scripſit EX CASSIO *libros XV.* in quibus pleraſque magni hujus ſcholæ ſuæ auctoris ſententias partim maſcule defendit, partim mitigavit, *l. 21. §. 2. D. de adquir. vel amitt. poſſ. l. 36. §. 2. D. mand.* vel, quo erat candore animi, refellit, *l. 54. D. de condit. & demonſtr.* EPISTOLARUM *libros XIV.* AD PLAUTIUM *libros V.* in quibus eum verba Plautii fere integra retuliſſe, & raro, præterquam in *l. 34. D. de ſtipul. ſervor.* judicium ſuum interpoſuiſſe, obſervant. Denique *libros* EX POSTERIO- Ejuſdem ſcripta.

RIORIBUS LABEONIS & LIBRORUM LABEONIS epitomen, quæ opera quomodo distinguenda sint, ostendit jam Em. Merill. *Observ. V.* 38.

§. CCLXXXIX.

Salvius Julianus.

De SALVIO JULIANO, celeberrimo horum temporum jurisconsulto, nuper singulari dissertatione egimus. Fuit is non Mediolanensis, Insuber, sed Hadrumetinus. Aelius Spartian. *Julian. Cap. I.* Floruit sub Hadriano, Pio & Divis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l. 17. D. de jure patron.* & Sabinianorum post Javolenum duxit familiam. Non modo præturam, sed & bis consulatum & præterea præfecturam urbi gessit, Spartian. *ibid. l. 5. D. de manum. vind.* & in omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* Jul. Capitolin. *Antonin. Cap. XII. l. 17. D. de jure patron.* Posteros ejus, inter quos & Didius Julianus, Augustus, in tabula genealogica * exhibuimus *in. Dissert. de Salvio Juliano.*

* Tale schema genealogicum primus confecit Isaac. Casaubonus *Not. ad Histor. Aug. p.* 110. postea id lapidum auxilio emendavit Thom. Reines. *Var. Lect. Lib. III. Cap. 2. p.* 341. ab eoque acceptum *Adnotationibus suis ad Pompon. Enchirid. p.* 473. inseruit Rupertus. Quum vero & in hoc permulta vel perperam dicta, vel omissa esse, in eadem *dissertatione* ostenderimus: pleniorem & accuratiorem tabulam & nos con-

DIDIUS SEVERUS Insuber Mediolanensis.

SALVIUS JULIANUS Hadrumetinus, Afer, JC. bis Cos. & Præf. urbi: Edicti perpetui conditor.

L. VIBIUS VARUS.

DIDIUS SEVERUS.

M. SALVIUS JULIANUS, Dioni male Σέρβιος, Cos. anno U. C. 927. Præfectus prætorio, occisus a Commodo circa ann. U. C. 941.

NUMIUS. — VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. p. 459. 2.

PETRONIUS DIDIUS. — ÆMILIA CLARA

SALVIUS JULIANUS cujus pudicitiæ insidias struxit Commodus, cui desponsata fuerat Tatunteji Paterni, JC. & Præf. prætorio filia.

M. DIDIUS SALVIUS JULIANUS SEVERUS Aug. natus anno U. C. 896. ad imperium evectus, in eoque occisus anno 945.
Uxor MANLIA SCANTILLA

M. NUMIUS ALBINUS bis Consul anno 998. & 1015. Præf. urbi 1009.

NUMIA VARA.

L. DIDIUS PROCULUS ob adoptionem ROSCIUS. Gruter. p. 459. 2.

DIDIA CLARA Aug. destinata Didii Proculi filio, nupta Cornelio Repentino, præfecto urbi.

NUMIUS SECUNDUS. Reines. *Inscr. Class. VI.* 132.

PROCULUS ROSCIUS JULIANUS, de quo Grut. *p. XVIII.* 10.

BASSA, de qua marmor apud Gruter. *p. XVIII.* 2.

Filii, de quibus idem marmor.

Filii de quibus idem marmor.

concinnare ausi sumus, quam hoc loco eriam exstare operæ pretium fuerit: (*)

§. CCXC.

Præter edictum perpetuum, cujusillum conditorem fuisse, paullo ante diximus, scripsit *libros XC.* * DIGESTORUM, ad Edicti perpetui seriem compositos, & notis illustratos ad Ulpio Marcello, Cervidio Scævola, Julio Paullo, & Junio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum accurate, junxit Guil. Grot. *de vit. jurisc. ll. 6.* deinde *libros VI.* AD MINUCIUM, *libros IV.* AD URSEJUM FEROCEM, *librum singularem* DE AMBIGUITATIBUS, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstitisse libros περὶ τῶν ὀνόματων & περὶ ἀμφιβολιῶν, patet ex Diog. Laert. *VII.* 178. & 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTUM & DE DOTALI PRÆDIO, eos numquam exstitisse probavimus in *Diss. de Salvio Juliano p.* 808. Ejus scripta.

* Equidem librum XCIV. DIGESTORUM laudari videmus *l. 32. D. de legib.* Sed in Codice Florentino scriptum fuisse *libr. LXXXIII.* quartumque X. ab alia manu accessisse, αὐτόπτης testatur V. C. Theodor. Laur. Gronovius *de Emendat. pandect. Cap. XXV. p.* 70. 71. Errant igitur, qui cum Haloandro, Bertrando, & Angelo Politiano opus hoc libris vel XCIX. vel C. constitisse putant: quod & Hub. Giphanium *in Oecon. jur. p.* 128. suspicatum esse animadverto.

§. CCXCI.

§. CCXCI.

Aburnus Valens & Tuscianus.

ABURNUS (non ALBURNIUS, ALBURBINUS, EBURNIUS Bynkersh. *Prætermiss. pag. 96.*) VALENS, Juliano σύγχρονος, & cum illo in Antonini Pii consilio fuit. Julius Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* ex quo loco simul colligimus eum Juliano paullo fuisse juniorem, quippe cujus etiam auctoritate utitur, *l. 33. D. de minor.* Scripsit *libros VII.* FIDEICOMMISSORUM, totidemque saltim, si non plures, ACTIONUM. Sabinianis eum accenset Mascov. *de Sect. Sabin. & Proculej. II. §. 3. p. 53.* quippe Javoleni discipulum. Jungimus illi condiscipulum TUSCIANUM, de quo omnia incerta sunt, quia ejus præter Pomponium, *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* veterum nemo omnino meminit. *

* Refertur a Pomponio inter Javoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tusciani*, nec librorum ejus usquam fiat mentio: fuerunt qui nomen ei mutarent, & pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Mœcianum*, modo *Vivianum* vocarent. At probum est nomen, & vere Romanum, ceu patet ex *l. 18. D. manumiss.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscinum Fuscianum*, Numidiæ Legatum, cui rescripsit Antoninus Imp. *l. 7. D. de legat. præst.*

§. CCXCII.

Status juris sub Antonino Pio.

Progredimur ad ANTONINUM Imp. sub

sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, observamus. RESCRIPTA ejus in *Pandectis* æque, ac *Codice* tam multa laudantur, ut eorum recensum instituere, tædiosum videretur. DECRETORUM exempla sunt in *l.* 3. *D. de his, quæ in testam. del. l.* 11. *pr. D. de legat. II. l.* 3 §. *D. ad SC. Trebell. l.* 1. §. 3. *D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in eo ipsa sententiæ verba servata animadvertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Jul. peculat. l.* 11. *D. de mun. & hon.* Ejus constitutiones.

§. CCXCIII.

Quumque, *imperatorium fastigium eum ad summam civilitatem deduxisse*, testetur Jul. Capitolin. *in Antonino Cap. VI.* non dubitamus, quin & Senatum consuluerit de rebus præcipuis, adeoque & SCta sub eo condita sint, quamvis eorum hodie vix exstet memoria. TERTULLIANUM enim & APRONIANUM, quæ sub Antonino Pio condita esse putat Cujacius, * ad Hadriani potius tempora referenda esse ostendimus. Quid? quod jam paullo rarius Imperatores jura nova hoc ritu constituere coepisse videantur, facilius id per edicta fieri, experientia jam pridem edocti. An & SCta sub eo condita?

* Multa, quæ Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cujacius, eo obtentu, quod & Pius adoptionis jure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem verisi-

missimum est, quum in vetustis monimentis sæpe legamus: IMP. CÆS. D. HADRIANI F. T. ÆLIUS HADRIANUS ANTONINUS PIUS AUG. Reines. *Inscript. II.* 9. 10. 11. 75. *III.* 21. *sequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, ut simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic observationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCXCIV.

Ceterum multa Antoninum de jure sanxisse, observat Jul. Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* eoque refert, *quod mortuos intra urbem sepelirè vetuerit*, quod tamen jam Hadrianum sanxisse novimus: *l. 3. §. 5. D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concesserit. Ulpian. *Fragm. VIII.* 5. *§. 3. Instit. l. 17. D. l. 7. C. de adopt.* quod actionem subsidiariam ab Hadriano adversus magistratus datam, & adversus eorum hæredes dedit: *l. 6. D. de magistr. conven.* quod inter personas conjunctas donationem & sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l. 4. C. Theodos. de donat.* Paull. *Recept. Sent. IV.* 1. *III.* Brummer. *de lege Cinc. XV.* 2. *seqq. p.* 251. *sequ.* quod donatorem ultra vetuit convenirii, quam quantum facere posset: *l. 20. l. 41. §. ult. D. de rejud. dic. l. 28. D. de reg. jur.* denique quod donationes inter virum & uxorem, constante matrimonio honoris caussa factas, sustinuerit. * *l. 42. D. de donat. inter vir. & uxor.* & hujus generis alia.

Jura nova ab eo inducta.

* Quam-

* Quamvis enim alioquin certum sit, SC. de donationibus inter virum & uxorem prohibendis demum sub Antonino Caracalla factum esse: *l.* 3. *D. de donat. inter vir. & ux.* ætas tamen Caji, cujus est fragmentum istud *l.* 42. *D. eod.* vix patitur, ut in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed salva res est. Et ante Caracallam irritas visas esse donationes istas, ex ipsa hujus principis oratione intelligimus. *l.* 3. *pr. D. eod.*

§. CCXCV.

Addo, Antonini Pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantæ fuisse auctoritatis, ut Eudæmoni Nicomediensi, direptum se a publicanis, quærenti rescripserit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῷ Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, εἰ μή τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμων ἐναντίος ἐστί: *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præscripta est, judicetur, quatenus nulla nostrarum legum adversatur. l.* 9. *D. de lege Rhod. de jactu.* ad quam legem multa egregia scripserunt cum alii, tum FRANC. BALDUINUS, JAC. GOTHOFREDUS & CORN. VAN. BYNKERSHOEK. Ejus rescriptum de lege Rhodia.

§. CCXCVI.

Exstat eo pertinens Græca legum nauticarum farrago, apud Leunclav. *Jur. Græco. Rom. Tomo II. p.* 265. Ex ejus præfatione, vel *auctoritate*, uti ibi vocatur, Jac. Gothofredus *Dissert. de imperio mar. Cap. VIII. pag.* 45. Quid de legibus Rhodiis hodie exstantibus sic sentiendum.

pag. 45. probare nititur, legem Rhodiam primum sub Claudio, anno U. D. DCCCV. Q. Aterio Antonino & D. Junio Silano Coss. receptam; Deinde a Vespasiano, Trajano, Antonino Pio, quin & postea a Pertinace & Severo, Imperatoribus firmatam esse. Enimvero ut ipsam congeriem illam, quæ legum Rhodiarum nomine superbit, esurientis cujusdam Græculi commentum esse præclare demonstravit V. A. Corn. van Bynkersh. *ad. l. ἀξίωσις Cap. V.* ita & nullius fidei est, quæ illi præmittitur, auctoritas. *

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio ἀντιαρχικῆς ἐξουσίας κβ. *Tribuniciæ potestatis annos XXXII.* At sive Tiberium Imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum Cos. sive Claudium, hic vix ad annum XIV. tribuniciæ potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auctoritatis, quisquis fuerit, pleraque exscripsisse ex *l.* 9. *D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter fecisse, ut ne glossema quidem illud: τοῦτο δὲ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν *Hoc ipsum & D. Augustus constituit*, omiserit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protrusit, mirumque est, Jac. Gothofredum, cui alioquin nasus rhinocerotis erat, id non olfeciſſe.

§. CCXCVII.

Lex Rhodia quæ & quo tempore a Romanis recepta?

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirmari potest, eo redit. Rhodii popu-

populus nauticus, teste Floro, *II.* 7. & diu θαλασσοκρατῆς, seu *maris dominus*, uti observat Eusebius *in Chron. n. MC.* leges de rebus nauticis tulerat æquissimas, adeo, ut & Cic. *pro lege Manil. Cap. XVIII.* eas mirifice laudet, & θαυμαστὴν ἔννοιαν περὶ τὰ ναυτικὰ, *admirandam Legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIV. p.* 448. Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de jactu, * receperant Romani, & quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIUS, LABEO & SABINUS, sed & SER. SULPICIUS, qui libertati patriæ non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de jactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l.* 2. *pr.* §. 3. *l.* 4. *pr.* & §. 1. *D. ad leg. Rhod. de jact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta ulla, nisi quæ ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Recept. Sent. II.* 6. ubi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de jactu disputat. Attamen & de exercitoria actione quædam ex lege Rhodia in *Pandectas* translata & a Romanis adoptata esse suspicatur Nic. Rigalt. *Observ. ad Tertull. adv. Marcion. Lib. III. Cap. 6. p.* 99. Cujus tamen conjecturæ suæ, quas ille rationes habuerit, scire me fateor juxta cum ignarissimis.

§. CCXCVIII.

Status juris sub Marco Aurelio Antonino Imp.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCUS & LUCIUS Cæsares, qui in jure no-

noſtro DIVI FRATRES adpellantur, poſtea ſuperſtes M. AURELIUS ANTONINUS ob philoſophiæ ſtudium celeberrimus, * ſolus ac demum idem cum COMMODO filio imperavit. Hoc quoque tempore conſtitutiones fere innumeræ prodierunt, in *Pandectis* æque ac *Codice* vel ſuperſtites, vel laudatæ, quas illuſtravit vir clariſſimus, cui ego olim in cathedra Franequerana ſucceſſi, JO. ORTW. WESTENBERGIUS in Commentario, quem *D. Marcum* inſcripſit, ediditque *Lugd. Bat. MDCCXXXVI.* 4. Nos quæ tunc in juriſprudentia novata ſunt, paucis conſectabimur.

* Non minus tamen juriſprudentiam, quam philoſophiam excoluerat princeps optimus, de quo Julius Capitolinus *in Marco Cap.* III. *Studuit & juri, audiens L. Voluſium Mecianum, tantumque laboris & operis ſtudii impendit, ut corpus adficeret, atque in u ſolo pueritia ejus reprehenderetur.* Et hunc Mæcianum, præceptorem, (non Marcianum,) ipſe celebrare videtur *libro I. ad ſeipſ. §. 6.* Non mirum ergo, principem in jure conſtituendo, emendando dicendoque ſagaciſſimum fuiſſe, quum non ab unius alteriuſve conſilio penderet, ſed ipſe omnem illam ſapientiam probe a puero imbibiſſet. Hinc Ariſtides *Orat. in Regem p. 109. Tomo I. edit. Canteri*: Ὁ δὲ τὰ μὲν ἄλλα ἀνεμέσητος οἷος ἦν, ὡς αὐτὸς νομοθέτης ὢν, ἢ δίκην αὐτῶν. *Ipſe jus exacte novit, quippe qui ejus auctor ſit, & legis lator.* Et paucis interjectis, laudans juſtitiæ ſtudium, ſumma humanitate temperatum: Τῷτο δ' αὖτον, inquit,

quit, ὅτι οὐκ εἰς ἑτέρας ὁρᾶν ἐμπειρίας ἀπο λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων ἐν παιδείας τῆς εἰς ἀληθῆ καλῶν ἢ τῆς ἀγαθῶν θεσμῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἐμπειρίας παρεσκευάσθη· ἀεὶ μάτην τῆς γεγραμμένης διαφθόγγου αὐτόν· ἅτε πᾶς χρείας ποιεῖται τοῖς παλαιοῖς. *Cujus est rei causſa, quod ille non ab aliis interpretibus juris cognitionem accipiat, ſed ad eam, in qua inſtitutus eſt, verum præclariſſimarum ſcientiam adjuncta legum experientia, ſic, ut nihil eum ſcripti juris effugiat, ita demum de rebus omnibus judicat.*

§. CCXCIX.

Primum ergo multa hi quoque Imperatores SCtis vel ORATIONIBUS ſuis conſtituerunt. Exſtitit enim Divorum Fratrum oratio, qua & cum inquiſitione datus tutor ſatisdare jubebatur, ſi unus adminiſtrare vellet, *l.* 19. §. 1. *D. de teſtam. tutel.* Celebrantur etiam Divi Marci orationes de feriis & dilationibus: *l.* 1. §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de tranſactione ſuper alimentis: * *l.* 8. *D. de tranſact.* de fugitivis, etiam per Cæſaris, Senatorum & paganorum prædia inveſtigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor menſium uſuris ſocio ſolvendis, qui ceſſantibus ſociis inſulam reſtituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro ſoc.* de Senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *D. de ritu nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excuſat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Julius Capitolin. *in Marco Cap. XI.* denique de teſtamento ejus, qui damnatus provocavit, *l.* 6. §. 2. *D. de injuſto rupt. irr.*

Orationes vel SCta DD. fratrum & Marci Antonini.

* Ju-

* Julius Capitolinus *in Marco Cap. XI.* generatim: *De alimentis*, inquit, *publicis multa prudenter invenit.* Annon & de privatis? Celeberrima sane illa oratio principis de alimentis *l. 8. D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque privata, pertinet. Et hinc Is. Casaubonus *in Notis ad script. hist. Aug. p. 66.* rescribendum existimat: *de alimentis publicis privatisque*. Ceterum ad publica alimenta recte referas, quæ idem Julius Capitolinus *in Marco Cap. VII.* refert: *Filiam suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt.*

§. CCC.

Alia eorundem SCta.

Ejusdem MARCI sunt orationes & SCta de tacita hypotheca ejus, qui quid ad reficiendas ædes credidit: *l. 1. D. in quib. caus. pign.* de quæstione status, morte finienda: *l. 1. §. 3. D. ne de statu defunct.* de collusione intra quinquennium detecta: *l. 2. pr. §. 4. D. de collus. detег.* Jul. Capitolin. in *Marco Cap. X.* de confessis & judicatis. *l. 56. D. de re jud. l. 6. §. 2. D. de confess.* de expilatoribus hæreditatum: *l. 1. D. expil. hered.* denique de temporibus interponendæ adpellationis; *l. 1. §. 7. D. quando adpell.*

§. CCCI.

Nec non ad Marci & Commodi orationes condita.

Quin & MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, & SCta ea consequuta passim occurrunt, veluti de nuptiis

nuptiis Senatorum: * *l.* 16. *D. de sponsal.* necnon de pupilla uxore a tutore ejusve filio non ducenda, *l.* 20. *l.* 60. *D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANUM (§. CCLXXXIII. *sequ.*) ad collegia & corpora prolatum est; *l.* 20. *D. de reb. dub.* altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hæreditatem, *l.* 1. *l. pen. D. de SC. Tertull. & Orphit.* Conditum illud est anno ab U. C. DCCCCXXX. Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. de quibus Henr. Noris. *in Epist. consular. p.* 462. Præmissæ vero huic SCto Marci & Commodi Imperatorum orationis meminit Ulpianus *Fragm. XXVI.* 7.

* In *l.* 20. *D. de ritu nupt.* inscriptio legis talis est: PAULLUS *libro singulari ad orationem D. Severi & Commodi*. Sed hæc nihili esse, facile unusquisque animadvertit. Numquam enim cum Severo imperavit Commodus, sed cum M. Antonino patre, cujus hic nomen reponendum esse, recte observat Ant. Augustin. *de nom. prop. Pandect. p.* 289. Nam hoc nomen habet etiam inscriptio *l.* 60. *D. de ritu nupt.*

§. CCCII.

Quamvis vero a Julio Capitol. *in Marco Cap. XI.* observatum sit, Marcum Imp. *jus magis vetus restituisse, quam novum fecisse*: plurima tamen etiam nova ab eo profecta animadvertimus, veluti, quod PRÆTOREM TUTELAREM primus fecit, Nova a Marco pertta.

cit, §. 3. *Inst. de Attil. tut.* Jul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Jos. Castalio *Var. Lect. VI.* 4. itemque, quod quum antea non nisi ex lege Lætoria, vel propter lasciviam, vel propter dementiam curatores darentur: * adultos omnes curatores accipere jusserit, non redditis caussis. Jul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* nec non, quod calumniis quadruplatorum intercesserit, adposita falsis delatoribus nota, vicesimamque hæreditatum temperarit. Jul. Capitolin. *ibid. Cap. XI.*

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animadvertimus, ac si ex lege Letoria adolescentibus tantum lascivis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari jussisse, causla cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, unum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Lætoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII. tabularum accipiebant: Marcum Imp. hæc eatenus mutasse, ut adulti omnes curatores acciperent, etiam causla non cognita. Vid. *Elementa nostra sec. ordin. Inst. §. CCLXXI. sequ.*

§. CCCIV.

Status jur. Rom. sub Commodo Imp.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINUS COMMODUS: tamen & is, ubi solus rerum potitus est, quædam ad jurisprudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim ejus lau-

laudantur, *l.* 10. *D. de in lit. jur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de jure fisci*. DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. & praes.* EDICTORUM denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alendis lib.* Notum quoque est SC. JUNCIANUM, sub eodem Imp. factum anno ab U. C. DCCCCXXXV. Æmilio Junco & Julio Severo Coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideicomm. libert.*

* Varie admodum hi Coss. suffecti nominantur. Æmilius Lampridio *in Commodo Cap. IV.* vocatur *Junctus*, ejusque collega *Atilius Severus*, quos a Commodo in exsilium actos refert. At Cos. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert. Julius Severus*, in aliis Fastis *A. Hibius Severus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Julius*.

§. CCCIV.

Occiso Commodo HELVIUS PERTINAX, & huic mox nefarie obtruncato DIDIUS JULIANUS, Salvii Juliani pronepos, (§. CCLXXXIX. *) successit. Utrique in tam brevi imperio vix licuit multa de jure constituere. Memorantur tamen quædam Helvii Pertinacis CONSTITUTIONES, veluti una de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideicommiss. libert.* nec non Græca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum

Status juris Rom. sub Pertinace & Juliano.

aliasque causas concedenda, *l. 5. §. 2. & §. 13. D. de jur. immunit.*

§. CCCV.

Quædam Pertinacis constitutiones & orationes.

In Codicem quoque repetitæ prælectionis relatas esse video ejus CONSTITUTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam. *l. 1. C. de SC. Macedon.* & de servo oppignorato, ac deinde herede instituto. *l. 2. C. de servo necess. her. inst.* Sed & ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Jul. Capitolin. *In Pertin. Cap. VII.* JULIANI, quamvis jurisconsultissimi principis, * nihil quod sciam in jure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescripsisse dicitur Marcus Imperator. *l. 20. §. 9. D. qui testam. fac. poss.*

* Imperatorem hunc *Julianum jurisperitum* vocat Euseb. *in Chronic. n. MMCCIX.* immo & aliis Græcis scriptoribus νομοθέτης est: sed vereor, ne hi æque ac Aurelius Victor, eum cum Salvio Juliano proavo confundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in *Chronico* meminit Salvii Juliani, qui sub Hadriano composuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Juliano confundere non potuit.

§. CCCVI.

JCti qui sub Antoninis huc usque floruerût Sex. Cæcilius Africanus.

Sed omittendi etiam non sunt JURISCONSULTI, qui sub Antoninis ad hæc usque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CÆCILIUS AFRICANUS. Eum-

Eumdem enim cum Africano eſſe *Sex.* illum *Caecilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnoſcend. & al. lib.* memoratur, & quem Gell. *Noct. Attic. XI.* 15. cum Favorino de XII. Tabularum legibus diſputaſſe refert, contra Ant. Auguſtinum, Labittum, Menagium oſtenderunt Cujac. *Tractat. I. in African. init.* Idem *Obſerv. VII.* 2. & Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. jur. p.* 9.*

* Fundus rei eſt *l.* 3. §. 4. *D. de agnoſc. & al. lib.* ubi Julianus *Sex. Caecilio Africano* reſpondiſſe dicitur. Quum ergo & tempus conveniat, nec inauditum, ſed frequentiſſimum ſit, juriſconſultum juriſconſulto reſpondere, maxime ſeniorem & ſerenioris famæ juniori, præceptorem diſcipulo: nulla profecto ratio eſt, cur elegantem illam conjecturam Cujacii rejicere velimus, quamvis eam pro certa obtrudere, ne ipſe quidem fortaſſis Cujacius voluerit.

§. CCCVII.

Fuit Africanus Juliano συγχρονος, ſed eo paullo ætate minor, quippe qui ſub Antoninis potiſſimum floruit. Saltim ante Severi & Antonini Caracallæ tempora eum vixiſſe ex *l.* 109. *D. de legat. I.* acute, ſuo more collegit Cujac. *Recitat. ad African. Tractat. I.* Sabinianum eum fuiſſe, & ejus quidem ſectæ ſubtiliſſimum, nemo negaverit. At apud eumdem Juliani, uti apud Pythagoræos Pythagoræ, auctoritatem ſine ratione valuiſſe, quod eidem Cujacio, Menagio & Guil. Grotio viſum eſt, nullo idoneo argumento proba- Ejus ætas, ſecta, ſcripta.

tur. Maſcov. *de Sect. Cap. IV. §. 3. pag. 81.* Scripſit *libros novem* QUÆSTIONUM, * & fortaſſis *libros ſaltim XX.* EPISTOLARUM, quæ laudari videntur *l. 39. pr. D. de legat. I.*

* In his QUÆSTIONUM libris tam ſubtiliter de difficillimis juris quæſtionibus diſputavit Africanus, ut jam olim in proverbium iverit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id eſt, difficilis.* At nodos illos ſe vindice dignissimos exiſtimavit ὁ ἀνὴρ. Cujacius, qui ſcriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, ſed & ſe ipſum longe ſuperavit.

§. CCCVIII.

Terentius Clemens & Vinidius Verus.

Minus celebres ſunt TERENTIUS CLEMENS & VINIDIUS VERUS. Et ille quidem diſcipulus, uti videtur, & ſectator Juliani fuit, quippe quem ipſe *ſuum* vocat *l. 6. D. de vulg. & pupill. ſubſt.* auctorque fuit *librorum XX.* AD LEGES JULIAM ET PAPIAM POPPÆAM, ex quibus plurima in *Digeſtis* fragmenta, alibi a nobis curatius expoſita, ſuperſunt. Hic inter Antonini Pii conſiliarios fuit, Julian. Capitolin. *in Antonin. Cap. XII.* & a Mæciano, Ulpiano & Paullo aliquoties, quamvis non expreſſis librorum titulis, laudatur. *l. 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 18. D. de pact. l. 2. D. ſi ex noxi. cauſſ. ag.*

§. CCCIX.

§. CCCIX.

JUNIUS MAURICIANUS, qui ætatem suam ipse perspicue indicat. *l. 57. D. de legat. II.* auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM JULIAM ET PAPIAM & saltim *duorum* DE POENIS. *l. 3. D. de edendo*. TARUNTENUS PATERNUS sub Commodo Imp. præfectus prætorio occubuit. *Excerpta Peiresc. p. 724.* Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* relictis *libris IV.* DE RE MILITARI. * Denique PAPIRIUS JUSTUS, collector *librorum XX.* CONSTITUTIONUM, uti fragmenta ejus operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino & Commodo scripsisse videtur. Vid. *l. 60. D. de pact.*

Junius Mauricianus, Tarunt. Paternus & Papirius Justus.

* Sunt duo priores jurisconsulti omnino notabiles. JUNIUS MAURICIANUS procul dubio adoptivus fuit *Junii Mauricii*, fratris *Junii Arruleni Rustici*, quorum stemma supra (§. CCXXXIX. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. Epist. 15.* mentionem faciat plurium filiorum istius Junii Aruleni Rustici; unus eorum a patruo, *Junio Maurico* adoptatus, Junii Mauriciani nomen videtur adsciviisse. TARUNTENUM PATERNUM sub Alexandro demum Severo Imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Var. Lect. I. 79.* non alio motus argumento, quam quod hic Imperator *Paterno* cuidam rescribit, *l. 2. C. de magistrat. conven.* Sed quum & iis temporibus & multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscript. p. 38.* nulla ratio est, cur ibi Tarutenum

Paternum noſtrum intelligamus. Accedit, quod jam illo tempore homines juris rerumque militarium periti ad præfecturam prætorianam adſpirarent. Noſtrum vero tamquam *diligentiſſimum juris militaris adſectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. Cap. 8.*

§. CCCX.

Sex. Pomponii ætas.

SEX. POMPONIUS unus, non duo, in jure noſtro celebrari videtur, * de eoque nos ex inſtituto egimus in *præfatione* Jo. Lud. Uhlii *Opuſculis ad Hiſtoriam juris, & maxime ad Pomponii Enchiridion pertinentibus*, præmiſſa, *Hale MDCCXXXV.* Vixiſſe eum Juliani temporibus, vel inde patet, quod & a Juliano laudatur, *l. 6. §. 6. 7. 8. D. de negot. geſt. l. 63. §. 9. D. pro ſoc.* & ipſe Julianum & Aburnum Valentem laudat. *l. 2. §. 8. D. de orig. jur.* Vitam ſaltim ad Divorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* Divum vocat. *l. pen. D. de pollicit.* Contra nuſquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Ulpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l. 10. D. de caſtr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii eſſe, ſed Triboniani, quamdam Ulpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, obſervavit Ant. Auguſtin. *de nom. propr. pandect. §. 124.* Erroris ergo manifeſti rei ſunt, qui eum ſub Alexandro demum vixiſſe contendunt, veluti Bernard. Rutil. *de vit. juriſc. Cap. LXXIII.* & Jo. Bertrandus *de juriſp.*

risp. Lib. I. Cap. 11. Uterque enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. Cap. XLVIII.* quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad Hist. Aug. Script. p.* 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. pandect. p.* 92. *&* 255. quem deinde cum alii, tum & Guil. Grot. *de vit. JCtor. Lib. II. Cap.* 5. secuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur V. C. Ev. Otto *præfat. Tomi I. Thesaur. jur. civil.* At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, *in præfatione ad Vhlii Opuscula p.* 10. *sequ.* excussimus. Urgent præcipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, & in *l.* 32. *D. de legat. I.* legi: *Quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed uti in posteriore textu SEXTUS ille alius esse potest JC. quam Pomponius, & ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. §. 6. *D. de adqu. hered. & l.* 1. §. 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Juliani, & *liber XII. Var. Lect.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. Reinold. *Orat. de Pompon. p.* 12. *sequ.*

§. CCCXI.

Præter jurisprudentiam eorum temporum more & philosophiam videtur excoluisse, cujus vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* juncto Seneca *de Benef. Lib. VII. Cap.* 10. & *l.* 30. *pr. D. de usurp. & usucap.* ubi divisio corporum in- Ejus philosophia & secta.

teriorem philosophiam redolet, ceu observarunt Cujac. *Obs. XV. 33.* & Guil. Former. *Select. II. 27.* De secta inter viros doctos non satis convenit, aliis eum jurisconsultis neutrarum partium, quos erciscundos adpellitant, adnumerantibus, Malcov. *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII. §. 4. pag. 130.* aliis eum inter Proculejanos referentibus. Christ. Otto a Boekelen *de diverss. famil. vet. jurisc. Cap. VI.* *

* *Proculejanum* ideo fuisse contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l. 22. §. 1. D. quando dies leg. ced.* ejusque sententiam tueatur adversus Trebatium: *l. 21. pr. D. de hered. instit.* Proculo testimonium denunciet, *l. 16. §. 2. D. de evict. l. 12. pr. D. de legat. II.* itemque ejus & Pegasi, Celsi, Atilicini, Aristonis & Neratii sententias probet: *l. 28. D. de adquir. rer. dom. l. 43. §. 2. D. de legat. II. l. 29. D. de evict. l. 14. D. de verb. obl. l. 48. pr. D. de legat. I. l. ult. D. de adquir. vel omitt. her. l. 21. l. 72. D. ad SC. Trebell. l. 8. §. 2. D. de liberat. leg. l. 3. D. pro suo, l. 45. D. de legat. I.* At idem Pomponius non modo Sabino & Cassio aliquando sufflagatur, *l. 6. D. de condit. & demonstr. l. 6. D. de stipul. serv.* & eorum dicta benigniore interpretatione juvat, *l. 3. §. 1. D. de jur. & facti ign.* sed & passim eorum auctoritate utitur, *l. 34. §. 2. D. de fideic. libert.* & id plerumque agit, ut dissidentes jurisconsultos ad concordiam reducat, veluti Proculum & Sabinum, *l. 14. D. de condit. & demonstr.* nec non Proculejanos & Sabinianos, *l. 26. §. 2. D. de legat. II.* Qui vero ita rationes componit, jurisconsultus, eum si quis

quis sectarium esse clamet: næ is, quid sit sectæ studium mihi omnino videtur ignorare.

§. CCCXII.

Scripsit hic jurisconsultus, inter πολυγράφους jure referendus ENCHIRIDION duplex, quorum unum *singularis* fuit *liber*, *l.* 2. *D. de orig. jur. l.* 2. *D. de just. & jur. l.* 239. *D. de verb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l.* 5. *D. de grad. & adfin. l.* 13. *D. de tutela*, *l.* 107. *D. de solut. & liberat.* EPISTOLARUM *libros XX.* FIDEICOMMISSORUM *libros V.* LECTIONUM AD Q. MUCIUM *libros XXXIX.* AD PLAUTIUM *libros VII.* REGULARUM *librum singularem.* AD SABINUM *libros XXXV.* SENATUSCONSULTORUM *libros V.* VARIARUM LECTIONUM *libros* non XV. ut est in indice Florentino, sed saltim *ultra XL.** *l.* 8. §. 6. *D. si serv. vind.* DIGESTORUM *libros V.* DE STIPULATIONIBUS *libros VIII.* denique AD EDICTUM *libros LXXXIII.* ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima supersunt. Ejus scripta.

* Hunc titulum inter *inscriptionum festivitates, quas plerique utriusque linguæ scriptores in libris suis fecisse ait*, refert Gell. *Noct. Att. præfat.* Ait enim, *alios libros suos* MUSARUM *inscripsisse*, *alios* SILVARUM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ, *hunc* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΘΕΙΑΣ, *alium* ΚΗΡΙ *partim* ΑΕΙΜΩΝ, *quemdam* LECTIONIS SUÆ, *alium* ANTIQUARUM LECTIONUM. Ubi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum

argutiores atque exquisitiores. Sed jam Salmasius recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *festivitates inscriptionum* jure referri possit. Quid enim festivitatis ineſt inſcriptionibus *antiquarum lectionum*, *Epistolarum moralium*, *Epistolicarum quæstionum*, *Historiæ naturalis*, quas omnes Gellius in hanc classem retulit? Quis non titulum NOCTIUM ATTICARUM, quem se Gellius tamquam simplicissimum libro suo præscripsisse, ait, facilius facetis nugis comparet, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum*? Sed videtur Gellius hic sine judicio imitatus Plinium *in præfat. Hist. Natural.*

§. CCCXIII.

Cajus jurisconsultus.

CAJUS, elegantis ingenii jurisconsultus, vulgo GAJUS, certissime vixit sub Hadriano, ceu patet ex *l. 7. pr. D. de reb. dub.* certissime etiam superstes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum Imperatorem *sacratissimum principem suum* vocat *l. 9. D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallæ tempora advixerit, quod Jac. Ravardo *Conject. III. 19.* & nuper V. C. Franc. Car. Conradi (vid. *Act. erud. Lipſ. ann. MDCCXXVII. menſe. Februar.*) visum est, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Cajum nostrum, quem familiaritatis jure suum vocat Pomponius, *l. 39. D. de ſcip. ſerv.* vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Justiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad

Dio-

Diocletiani imperium centum & quadraginta septem; ad Justinianei imperii auspicia trecenti octoginta novem anni sint circumacti. *

* Cajum Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcilius *ad §. 6. proœm. Instit.* Eumdem Justiniano σύγχρονον & Christianum fuisse, ex *d. §. 6. proœm. Inst. §. 5. Inst. de publ. judic.* & *Constit. omnem reip. §. 1. ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca & Hotomanus, non alio persuasi argumento, quam quod eum *Cajum suum* vocare non dubitarit Justinianus. At præterquam quod nihil Christiani præferunt Caji fragmenta, quodque utrique huic sententiæ rationes chronologicæ manifesto refragantur: aliæ rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Justinianum ibi stilo suo usum, vix credibile est,) cur Cajum *suum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Ev. Otto *Præf. Tomi I. Thesaur. jur.*

§. CCCXIV.

Ejus scripta.

Ceterum CAJUS quoque a sectæ studio satis alienus jure erciscundis accensetur, Mascov. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 3. *p.* 127. modestiam ejus satis superque demonstrantibus tot ejus fragmentis, quæ in *Digesta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, ut lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum & Menag. *Amœn. jur. civil. Cap. XLIII.* id modo observantes, eum quædam scripsisse, in quibus reliquorum jurisconsultorum vix quisquam exercuerat

ingenium, veluti DOTALITIORUM *librum singularem*: AD ÆDICTUM ÆDILIUM CURULIUM *libros II.* AD EDICTUM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* & similia. INSTITUTIONUM & extra *Pandectas* exstare fragmenta bene longa, sed ab Aniano passim interpolata, nemo ignorat. *

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis, & in jure cessione, qui in Anianea editione hodie non exstant, servavit Boeth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quæ tota exhibet Ant. Schulting. *in vet. jurisspr. antejustin. p. 50. sequ. & p. 84. seqq.* Sed eadem in Cyri *Commentario ad tit. C. de usuc. transform.* multo integriora reperit V. A. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi Cap. I. p. 107.* Is vero hæc descripta esse ait a Petro Jacobo de Ravani, qui dicat *se ea vidisse in libro Institutionum Caji.* Quæ si vera sunt, (fidem autem Petri Jacobi de Ravani in dubium cur vocare velimus, nullam omnino rationem video,) Caji Institutiones sæculo XIV. quo ille Ravani vixit, adhuc integriores, quam est Aniani editio, exstitisse oportet.

§. CCCXV.

1. Volusius Mæcianus.

L. VOLUSIUM MÆCIANUM sub Antonino Pio & Divis fratribus vixisse, & in eorum principum consilio fuisse, ex Jul. Capitolin. *in Pio Cap. XII. l. 42. & l. 47. D. de fideic. libert.* denique *ex l. 17. D. de jure patron.* patet. Marcum Imp. instituerat in jurisprudentia, teste eodem Julio

lio Capitol. *in Marco Cap. III.* Vid. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap. V. p.* 31. Vitam etiam ad Marci imperium produxit, ſub quo tamquam Alexandrinæ civitatis Juridicus, in Avidii Caſſii tumultu periit, & quidem ſeditionis Caſſianæ conſcius, teſte Volcat. Gallic. *in Avid. Caſſio Cap. VII.* id eſt anno eræ Dionyſiacæ CLXXV. in quem hunc tumultum incidere oſtendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 168. *ſequ.*

§. CCCXVI.

Sabinianum eum fuiſſe, & Juliani adſeclam, ipſe in fragmentis ſuis ſatis prodidit. Scripſit FIDEICOMMISSORUM ſeu QUÆSTIONUM DE FIDEICOMMISSIS *libros ſedecim*. Menag. *Amœnit. jur. civil. Cap. V.* PUBLICORUM *libros XIV.* a quibus diverſum fuiſſe librum EX LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM * ſuſpicamur, quamvis aliud viſum ſit Jac. Gothofredo *de Imper. mar. Cap. II.* Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. 9. D. ad L. Rhod. Cap. I.* Porro *libri* QUÆSTIONUM meminit Papinianus, *l.* 86. *D. de adqu. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quæſtionum de fideicommiſſis* diverſus ſit, alii viderint. Denique notus eſt *libellus* Mæciani DE ASSE, a Jo. Fridr. Gronovio poſt opus *de pecunia veterum*, & a Jo. Ge. Grævio *Theſaur. Antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, & juris ſtudioſis etiam atque etiam commendatus a Jac. Cujacio *ad l. 21. §. 2. D. de ann. legat.* Ejus ſecta & ſcripta.

* In

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam*. Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante V. A. Corn. van Bynkershoek, & aliæ in jure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Mæciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quæ magis in usu erant, & ad jactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tantum, vel notis suis illustrarit. Vid. Laudatissimi Bynkersh. *Opusc. min. p. 269. edit. nov.*

§. CCCXVII.

Q. Cervidius Scævola.

Proximus est Q. CERVIDIUS SCÆVOLA, *auctor jurisconsultorum prudentissimus, l. 3. C. Theod. de testam.* & Marco Antonino a consiliis, Jul. Capitol. *in Marco Cap. II.* vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Severum Imp. & Papinianum jurisconsultum formavit. Jul. Capitolin. *in Caracalla Cap. VIII.* Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat *Mascov. de Sect. Sabin. & Proc. Cap. VIII. §. 5.* quippe adeo fluctuantem inter diversas scholæ utriusque sententias, ut Bertrando Proculejanus; Ottoni a Boekelen *de famil. JCtor. Cap. V.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis & variationis, sed & *ἀφασκολιας* caussa male audire. *

* Num *in l. 14. D. de transact.* eum ingenuitatis & candoris laudem non servasse, & in gratiam alicujus vel odium a jure recc-

ceſſiſſe ſtatuit Ger. Noodt *Probabil. II.* 2. *p.* 36. & *de Pact. & tranſact. Cap. XXII. p.* 546. Variationes quoque ejuſdem notant Cujac. *Obſ. IV.* 1. Merill. *Obſerv. I.* 9. & Noodt. *Obſ. II.* 18. ubi & ſtilum ejus abruptum & hiulcum, ac proinde maxime obſcurum notari animadvertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budæus *Adnot. ad Pandect. p.* 76. *ſ. qu.* Franc. Duaren. *Diſput. anniverſ. I.* 50. Petr. de Toullieu *Diſſ. de anantapodotis in jure occurrentibus*, & Ev. Otto *in Papiniano Cap. XI.* §. 2. *p.* 212. Sed ut de ſtilo Scævolæ facile tranſegerim: ita reliqua, quæ Scævolæ exprobrantur, jam ab aliis ſatis profligata ſunt.

§. CCCXVIII.

Ejus ſcripta.

Scripſit DIGESTORUM *libros XL.* & quidem poſt exceſſum Marci Antonini Imperatoris, ceu ex *l.* 39. *D. de legat. III.* obſervavit Ger. Noodt *de Fœnor. & uſur. Lib. III. Cap.* 6. *p.* 244. DE QUÆSTIONE FAMILIÆ *librum ſingularem*: QUÆSTIONUM *libros XX.* QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM *librum ſingularem*: REGULARUM *libros IV.* RESPONSORUM *libros VI.* in quibus eum ſæpe repetere, quæ jam dixerat in Quæſtionibus, obſervat Cujac. *Obſ. XII.* 10. OPΩN *librum ſingularem*. denique *Notas* IN JULIANUM & MARCELLUM.

§. CCCXIX.

Ulpius Marcellus.

Supereſt ULPIUS MARCELLUS, vir toga ſagoque celeberrimus, quem in conſilio Antonini Pii fuiſſe, teſtatur Jul. Capito-

pitolin. *in Antonin. Pio Cap. XII.* Floruit & sub Marco, *l. 19. D. de testament. tut.* sub quo non quidem Præfectus prætorio, uti existimat Bertrandus *de Jurisperit. L. 17.* sed Legatus pro Prætore Pannoniæ inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscr. p. C. 4.*

VIRTUTI.
ET.
HONORI. L.
ULPIUS. MARCELLUS.
LEG. AUG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodo in Britanniam cum imperio missus, non modo incredibilia continentiæ, frugalitatis & vigilantiæ specimina edidit, * sed & rem ibi præclare gessit, ut parum abesset, quin a sæviſſimo principe virtutis causa occideretur. *Dio* Cass. *Lib. LXXII. pag.* 820. & *in Excerpt. Peiresc. p.* 724.

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peiresciani* legitur excerpi. Ait, Legatum illum in Britannia tam alienum fuisse a sordibus & corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate, tam autem vigilantem, ut per totam noctem vigilare videretur. Ut vero & ceteros comites somno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri solebant, quotidie vesperi perscripsisse, & mandasse suis ut alias aliis, atque aliis horis perferret ad diversos. Quamquam etiam a

na-

natura ad domandum somnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adjuvisse abstinentia, modico tantum usum cibo, &, ut pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam advehi curasse, non quod pane ejus regionis vesci non posset, sed ut eo minus ob vetustatem panis comederet, gingivis ob ejus siccitatem sæpe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Ulpius noster vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ βιωτικὸς ὤν, *vir modestus & frugi*, ὅτε δὲ πολεμοῖ ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος ὤν. *sublimis & elati animi, quoties bellum gereret, & pecunia non corruptibilis.* Habes ergo priscæ disciplinæ ac continentiæ hominem, dignumque, qui non sub Commodo, sed melioribus reipublicæ temporibus vixisset.

§. CCCXX.

Ejus secta & scripta.

Proculejanorum suo tempore fuit acerrimus, Merill. *Observ. I. 28. VIII. 18.* Mascov. *de Sect. Sabin. & Proculej. Cap. V. §. 4. p. 90.* ut Ulpiano aliisque id haud leve veritatis argumentum esset, si Juliano adstipularetur Ulpius Marcellus. Cujac. *Obs. XIV. 35.* Menag. *Amœnit. jur. Cap. XXV.* Mireris, homini negotioso, & sæpius in castris, quam in museo, moranti tantum fuisse ocii, ut aliquid de jure scriberet. Et tamen præter NOTAS AD JULIANUM & POMPONIUM reliquit DIGESTORUM *libros XXXI.* AD LEGES Juliam & Papiam *libros VI.* DE OFFICIO PRÆSIDIS *librum singularem*: DE OFFICIO CONSULIS *libros*

sal-

saltim *V.* PUBLICORUM *libros II. & librum singularem* RESPONSORUM. *

* Addit Jac. Curtius *Lib. I. Εἰκασῶν Cap. 38.* NOTAS AD PAPINIANUM, quarum mentionem fecerit, *l. 7. D. ad leg. Jul. de adult.* Marcellum saltim laudasse ait Papinianum, *l. 1. D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scævolam ad Marcellum notasse constet: *l. 11. §. 6. D. de donat. int. vir. & uxor.* laudatus Curtius duos floruisse *Marcellos* jurisconsultos, existimat: *Ulpium* alterum, de quo hic agimus, alterum *C. Quintilium*. Sed posuisset Curtius non errare. Qui enim ad Papinianum scripsit, eumque laudavit, non est MARCELLUS, sed ÆL. MARCIANUS, Ulpiani æqualis. Adeoque ad illorum temporum jurisconsultos non pertinet ille *C. Quintilius*.

§. CCCXXI.

Status juris sub Septimio Severo.

Redimus ad Imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Juliano, æmulisque, C. Pescennio Nigro, & D. Clodio Septimio Albino, remotis imperium arripuit L. SEPTIMIUS SEVERUS, Africanus, princeps non solum Græcis Latinisque litteris eruditissimus, sed & juris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Cervidii Scævolæ, & Papiniani condiscipulus (§. CCCXVII.) & hinc fisci advocatione ante imperium functus. Spartian. *in Sept. & Sev. Cap. I. & II.* Hujus potissimum condiscipuli fisi, Papiniani,

ni, usus consilio jura constituit, æquitatis, moderationis clementiæque plenissima, ut ab Aurelio Victore *legum conditor longe æquabilium* adpelletur. Ev. Otto *Papinian. Cap. XIV. §. 3.* Odio tamen decessoris, Didii Juliani, *Salvii Juliani decreta jussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Sev. Cap. XVII.* Quod nos de edicto Juliani perpetuo intelligendum esse arbitramur. *

* Sunt, qui hæc de Didii Juliani decretis intelligunt, quia & hic intercalaris veluti princeps Salvii nomen tulerit. Thomas. *Næv. jurispr. antejustin. p. 85.* Sed *de Salvii scriptis*, non de Imperatoris alicujus actis loqui Spartianum, ex Aurelio Victore, eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, ubi de Septimio nostro agit: *Salvii*, inquit, *nomen, atque ejus* SCRIPTA *factaque aboleri jubet, quod unum effici nequivit.* Jam quid, quæso, Didium scripsisse novimus Didium, tam exiguum, ut id perire nollet Senatus? Et quid intererat Senatus, Didii principis sibi exosi & hostis a se judicati, memoriam & acta non aboleri, ut in hoc uno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Salvii Juliani scriptis privatim edictis accipiamus Spartianum & Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur Senatus voluntati principis severi, & accuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Severum, exsecratum Julianorum nomen, condirum a Salvio Juliano edictum perpetuum voluisse abolere, Senatu tamen ob eximiam ejus operis

ris præstantiam auctoritatemque graviter obnitente.

§. CCCXXII.

Jura a Severo constituta.

Inter Severi instituta & sequentia fuerunt: quod præfecturam urbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam evexit potentiam: *l. 1. D. de offic. præf. urb. l. 8. §. 5. D. de pœn. l. 6. §. 1. D. de interd. & releg.* quod oratione sua anno ab U. C. DCCCXLVIII. Q. Flavio Tertullo & Flavio Clemente Coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l. 1. §. 1. D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt*, quod legem Juliam de adulteriis in usum revocavit: * Dio Cass. *apud:* Xiphil. *Lib. LXXVI. pag.* 869. quod quædam circa leges Juliam & Papiam Poppæam mutavit: Tertull. *Apologet. Cap. IV.* quod cum Antonino Caracalla, filio, imperii socio, SCto anno ab U. C. DCCCCLIX. M. Numio Albino & Fulvio Æmiliano Coss. facto, donationes inter virum & uxorem de novo prohibuit: *l. 32. pr. D. de don. int. vir. & uxor.* Recensum vero tot constitutionum, quæ in *Pandectis* æque ac *Codice*, utramque paginam faciunt, hic a nobis institui, chartæ angustia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dioni, qui de Severo Imp. refert, eum criminari solitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τὰς μοιχείας τολμηρότερόν τινα. ob eamque causſam & de mœchis leges

leges tuliſſe, ex quibus deinde quam plurimi in jus rapti ſint. Addit: Τεσσαράκοντα γὰρ ἐπαναβάσεων ἦρε ἐν ταῖς πίναξι, ἐγγεγραμμένας, innuens, *ſe conſulem tria millia mœchorum in tabulis accuſatorum reperiſſe*. Incidit vero Caſſii illius conſulatus in annum Chriſti CCXCI. quo jam pæne ante centum annos leges iſtas ſeveriſſimas tulerat Severus, ex eoque jam ſatis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Severus eam legem ferret. Ceterum ex eo ſimul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* & ad legem Juliam de illis eo tempore certatim ſcripſerint PAPINIANUS, ULPIANUS, PAULLUS, & alii.

§. CCCXXIII.

Qui exſtincto patre, & Geta fratre occiſo, ſolus imperavit, ANTONINUS CARACALLA, non minus, quam pater, jus variis novis inſtitutis locupletavit. Nam ut jam non dicam de celeberrima conſtitutione, *l. 17. D. de ſtatu hom.* qua jus civitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicavit, * quam Antonino noſtro auctoritate Dionis Caſſii *in Excerpt. Peireſc. pag.* 744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano*: tot aliæ ejus conſtitutiones in *Codice* & *Pandectis*, immo & in *Codicis Gregoriani* & Paulli *Receptarum ſententiarum* reliquiis ſuperſunt, ut reliquorum Imperatorum pæne omnium conſtitutiones numero ſuperare videantur. Status jur. ſub Caracalla.

* Origo ergo hujus juris hodie extra omnem dubitationem

dubitationis aleam posita est, quamvis & nostris temporibus non desint viri eruditissimi, qui & Antonini Pii hac in re partes aliquas fuisse, adeoque vel constitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in usum revocatam esse, vel distinctione inter jus civitatis *indultum* & *imperatum* rem expediri posse existimant. Illust. Cancell. a Ludovvig in *diss. de peregrinitate, albinagio & vvildfangiatu Cap. IX. §. 3. p. 98. sequ.* Et sane favent huic sententiæ partim locus insignis *Novellæ LXXVIII. Cap. 5.* partim numus Antonini Pii Imp. apud Mediobarbi Biragi, cujus in postica coronæ inscriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIUM. At si dicendum quod res est, nec Justiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, ut ea in re errare non potuisse videatur: & elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimæ, quam *L. 17. D. de stat. hom.* laudari animadvertimus, jam ipse ostendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. 1. p. 208.* quippe qui non modo viros bene de republica meritos frequentius jure civitatis donarit, sed & cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit. Gruter. *Inscr. p. CDVIII. 1.*

§. CCCXXIV.

Itemque ab Opilio Macrino.

ELAGABALUS, monstrum illud hominis, qui, occiso Caracalla, victoque æmulo *M. Opilio Aurelio Severo Macrino*, imperio potitus est, non plus ad juris prudentiam amplificandam contulit, quam hic

hic Opilius, ut ſcribit Jul. Capitol. *in Macrino Cap. XIII. juris non incallidus*, & teſte Herodiano *Hiſt. IV.* 12. peritus νόμων ὀπτιμος. Equidem Opilium iſtum *omnia reſcripta veterum principum tollere ſtatuiſſe*, refert *eodem loco* Julius Capitolinus, *nefas eſſe dicentem, leges videri Commodi & Caracalla, hominum imperitorum voluntates, quum Trajanus numquam libellis reſponderit, ne ad alias cauſſas facta* * *proferrentur, quæ viderentur ad gratiam compoſita*. Sed brevitas imperii vix bimeſtris vetuit illum ſpes inchoare longas.

* FACTA hic ſunt reſcripta, uti Græcis πραγματικαὶ vel πραγματικοὶ τύποι. Jac. Gothofred. *ad Codic. Theodoſ. Tomo I. p.* 25. Hinc PAULI *libri Sententiarum &* FACTORUM *ſex*. Ceterum quamvis id conſilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abeſt, ut videatur reprehendendum, ut prudentiſſimo inſtituto reſcriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum eſt, quam quod & Valentinianus Senior Imperator talia reſcripta caſſa eſſe juſſit. *l. 6. C. de veſtigal.*

§. CCCXXV.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandectis* occurrit, quamvis quædam ejus conſtitutiones exſtent *l. un. C. Gregor. de patr. poteſt.* & *l. 8. C. de negot. geſt.* quas Elagabali eſſe, ex ſubſcriptionibus docent Henricus Cardinalis Noriſius

Nec non ſub Elagabalo.

rifius *Epist. consular. p.* 471. & Ant. Pagi *Crit. Baron. Tomo I. p.* 203. Obiter tamen monemus, Elagabali origines & familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse. *

* Fuisse ELAGABALUM filium Varii Marcelli & Juliæ Soæmidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in jure nostro passim memorantur alii ejus cognati, quos hac tabula repræsentare juvabit, maxime quum quædam videantur emendanda, quæ parum accurate tradidit Reinesius. *Epist. ad Rupert. LXIX. p.* 611.

N. e familia JULIORUM.

JULIUS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. *D. de legat. III.* patruus magnus Juliæ Domnæ, quam legem non intellexere Cujac. *Obs. III.* 18. & Menagius. *Amæn. jur. Cap. XXV. p.* 142.

N. filia, de qua *l.* 38. *D. de leg. III.*

JULIUS AGRIPPINUS, cui rescripsit Antoninus Imp. anno 961. *Pariator LL. Mos. & Rom. Tit. X. §.* 4.

N. Neptis, de qua eadem *l.* 38.

N. Julii Agrippæ frater

BASSIANUS, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor. *in Caracalla & Elagab.*

JULIA DOMNA Aug. nupta Septimio Severo Imperatori.

ANTONINUS BASSIANUS CARACALLA, Imp.

P. SEPTIMIUS GETA, a fratre occisus.

Filiolus una cum matre in Liparam insulam relegatus teste Dione.

JULIA MOESA ex Apamea Syriæ, teste Dione, vel ex Emesa, uti existimat Herodian. *Histor. V.* 4.

JULIA SOOEMIS, nupta *Vario Marcello.*

JULIA MAMMÆA, nupta *Genesio Marciano.*

ELAGABALUS Imp.

ALEXANDER Imperator.

§. CCCXXVI.

Et sub Alexandro Imp.

Successit his M. AURELIUS SEVERUS ALEXANDER, Elagabali consobrinus, continentissimæ disciplinæ princeps, & qui non pauca constitutionibus suis emendavit. Præfectorum urbi & prætorio potentiam maxime auxit, & illis quatuordecim Romæ CURATORES addidit ex consularibus, quos audire negotia cum præfecto urbis jussit, ita, ut omnes, aut magna pars, adessent, quando acta fierent. Lamprid. *in Alex. Cap. XXXIII.* His senatoriam addidit dignitatem, ut VIRI CLARISSIMI essent, & dicerentur, idque ideo, ne quis, qui Senator non esset, de Senatore Romano judicaret. Lamprid. *ibid. Cap. XXI.* Quin & edicta eorum, condito licet jam pridem edicto perpetuo servari voluit, *l. 2. C. de offic. præf. præt. Orient. & Illyr.*

§. CCCXXVII.

Denique sub Maximino, Maximo & Balbino, Gordiano & Philippo.

MAXIMINUS porro, Alexandri percussor, quod a scelere auspicatus fuerat, imperium tam breve habuit, ut non multum potuerit de jure novo constituendo cogitare. Habemus tamen duas *ejus* constitutiones, *l. 13. C. de pact.* & *l. 6. C. de jure dot.* quum oppositorum illi principum, MAXIMI & BALBINI nullæ omnino exstent. Plurimæ contra superstunt GORDIANI tertii, sub quo revirescere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris ejus PHILIPPI, Arabis, quam-

quamvis pleriſque horum omnium epiſtolis vetera magis jura ſpeciebus obvenientibus adplicari, quam novi quid ſanciri, animadvertamus. *

* Et hoc ipſum argumento eſt, Philippum illum Imp. ſceleratiſſimum hominem, non fuiſſe Chriſtianum. Fieri enim non potuiſſet, quin de emendando jure, abolendiſque, quæ paganam ſuperſtitionem ſapiebant, ſerio cogitaſſet, ejuſque rei veſtigia in ejus conſtitutionibus exſtarent, ſi pio Chriſtianorum cœtui ſeſe adjunxiſſet. Præterea ludi ſæculares, publice editi, ſacraque ſollennia & ſuperſtitioſiſſima eo anno curata, cum religione Chriſtiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Chriſtianiſmo ſententiam jam pridem profligarunt viri doctiſſimi, in quorum numero ſunt Sam. Schurzfl. *Diſſ. de Philippis Augg. §. III, ſeqq.* Cellar. *de primo principe Chriſt.*

§. CCCXXVIII.

Juriſconſulti huc uſque florentes Papiniani origo.

Supereſt, ut & JURISCONSULTOS, qui a Commodi exceſſu ad hæc uſque tempora floruerunt, paucis perſequamur. Eorum facile princeps fuit ÆMILIUS PAPINIANUS, quem vulgo Italum, Hoſtilii Papiniani & Eugeniæ Gracilis filium fingunt, ob lapidem, deſcriptum a Grut. *Inſcr. p. CCCXLVIII.* 8. Sed nihil veri ei lapidi ineſſe, ad quem tot viri docti offenderunt, præclare oſtendit V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. III.* qui eumdem potius Syrophœnicem, & Juliæ Domnæ cognatum fuiſſe ſuſpicatur. *

* Fundamentum hujus conjecturæ est locus Spartiani *in Caracall. Cap. VIII.* ubi Papinianum *amicissimum fuisse*, ait, *Severo Imperatori, & ut ut alii loquantur, adfinem etiam per secundam uxorem*. At secunda Severi uxor erat Julia Domna, cujus schema genealogicum supra (§. CCCXXV. *) exhibuimus, ac proinde ejus cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo ut Philostratus *in vit. Sophist. II.* 30. *p.* 622. Juliam Domnam vocet φιλόσοφον, & Antoninum Caracallam φ τ φιλοσόφε παῖδα Γυλίας *philosophæ Juliæ filium*. Eam enim lectionem contra Jos. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reines. *Var. II.* 12. & Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. p.* 622. De doctrina Juliæ Domnæ videndus etiam Ægid. Menag. *de mulier. philos. Cap. XVI.*

§. CCCXXIX.

Ejus doctrina.

In jurisprudentia præceptorem habuit Cervidium Scævolam: Spartian. *Caracall. Cap. VIII.* in eaque arte adeo profecit, ut omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. l.* 9. Hinc passim vocatur *juris asylum & doctrina legalis thesaurus*, Spartian. *in Severo Cap. XXI.* ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν, *jurisconsultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. VI.* 5. *acutissimi ingenii vir*, & merito ante alios excellens, *l.* 30. *C. de fideicomm.* & vix unquam a veteribus sine elogio nominatus: * tanto major profecto, quanto minus in aliorum verba juraverat; inter ercisc undos, quos vocant,

vocant, præcipuus. V. C. Ev. Otto *in Papin. Cap. XI.* §. 6.

* Ejus vero auctoritas tum in ſcholis juridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio curſus juridici anno ſtudioſi PAPINIANISTARUM nomen non ſine cærimoniarum adparatu adſumebant. *Conſt. omnem reip.* §. 1. 4. *ad anteceſſor.* In hoc inter JCtos, quorum ſcriptis Theodoſius junior vim juris ſcripti attribuerat, Papiniano non ſolum primus locus datus, ſed & id conceſſum eſt, ut paribus juriſconſultorum ſuffragiis, ea pars vinceret, cui ſuffragaretur Papinianus. *l. un. C. Theod. de reſponſ. prud.* & ibi Jac. Gothofredus.

§. CCCXXX.

Quamvis vero vir ingenii eminentiſſimi innumeris pæne negotiis diſtringeretur, quippe ſub Marco Imp. advocatus fiſci, Spartian. *in Caracall. Cap. VIII.* ſub Severo libellorum magiſter, *l.* 12. *D. de diſtract. pign.* ac paullo poſt præfectus prætorio, Xiphilin. *lib. LXXVI. p.* 865. & Caracallæ ac Getæ, fratrum, totiuſque imperii tutor: Zoſim. *Hiſtor. I.* 9. non tamen impediri ſe paſſus eſt, quo minus libros præſtantiſſimos ſcriberet, veluti *libros XXXVII.* QUÆSTIONUM, *libros XIX.* RESPONSORUM, *libros II.* DEFINITIONUM, porro DE ADULTERIIS tum *libros II.* in quibus ſingula legis Juliæ capita ordine expoſuit, tum alium *ſingularem*, de exercitione hujus publici judicii, *l.* 11. *D. ad leg. Jul. de adult.* Ev. Otto *in Papinian.* Honores & ſcripta illius.

pinian. Cap. XII. pag. 249. denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, quo Ædilium municipalium officia Græce explicavit, *l. un. D. de via publ.* Otto *Papinian. Cap. IV.* §. 3. Mascov. *de sect. Procul. & Sabin. Cap. VIII.* §. 6. *num.* 2. *

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, ejusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Jac. Cujac. *Obs. II.* 37. Merill. *Obs. I.* 9. Idem Cujac. *Obs. XII.* 10. notat, Papinianum, Scævolæ præceptoris exemplo sæpe repetere in libris RESPONSORUM, quæ jam in libris QUÆSTIONIS scripserit. Sed non sane novum est, in uno libro auctorem accuratius exsequi illa, quæ strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXXI.

Mors Papiniani.

Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallæ furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate movit, simul ac pervenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed & paullo post, parricidium, in Geta admissum, defendere recusantem, una cum filio, Quæstorio viro, nefarie interemit: quamvis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiæ. Saltim Papinianum tum non triginta sex, sed septuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit celeberrimus Otto *in Papinian. Cap. XVI.* §. 9. *

* Ex quo patet, quam absonum sit, quod Gru-

Gruter. *Inscr. p. CCCXLVIII. n.* 8. exhibet Papiniani monimentum:

ÆMILIO. PAULLO. PAPINIANO.
PRÆF. PRÆT. JUR. CONS.
QUI. VIX. ANN. XXXVI. M. IV. D. X.
HOSTILIUS. PAPINIANUS.
EUGENIA. GRACILIS.
TURBATO. ORDINE. IN SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO P. M.
FECERUNT.

Sed impostura hæc æque manifesta est, ac illud, quod urnæ argenteæ inscriptum est, elogium apud Boldon. *in Diss. prælim. Epigr. fol.* 2. illi Gruteriano simillimum, nisi quod in hoc EUGENIA GRACILII UXOR vocatur. Sed caussam jam pererarunt M. Aurel. Galvan. *de usufr. Cap. XIII. n.* 11. Reines. *præf. Inscr. p.* 5. & celeb. Otto *in Papin. Cap. XVI. §. 9. p.* 397.

§. CCCXXXII.

Progredimur ad TERTULLIANUM, de quo præcipue quæritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTULLIANO, qui inter Latinos ecclesiæ patres primum locum tenet? Nam & hunc Eusebius *Hist. eccl. II.* 2. *τὸν Ῥωμαίων νόμων ἠκριβωκότα ἄνδρα, virum jus Romanum adcurate doctum* adpellat, & ipsa patris istius opera magnam ubique juris peritiam produnt. Hinc eumdem esse jurisconsultum nostrum & Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 139. Cujac. *Observ. VII.* 2. Radulph. Forner. *rer. quotid. VI.* 5. Guil. Grot. *vit. juriscons. II.* 9. Sed si nihil aliud huic sen- Tertullianus.

tentiæ opponi posset: ipsum dicendi genus, a tumore patris ecclesiastici diversissimum, satis evinceret, diversos hos fuisse Tertullianos, quamvis & jurisprudentiæ laude, & ipsa ætate suppares. *Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XII. p. 71.*

* Fatetur id & Guil. Cave *Antiqu. Patr. Tomo I. p. 396.* Sed subtestum est, quo utitur argumentum, a diversitate nominum desumptum. Jurisconsultum enim nostrum TERTYLLIANUM; patrem ecclesiasticum TERTULLIANUM dictum esse, ait: quasi non eadem essent hæc nomina, nec sexcenta exstarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Græci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni & eodem jure scripserint *Tertyllianus* & *Texullianus*? Immo & pater ecclesiæ Τερτυλλιανὸς vocatur ab Eusebio *Hist. eccl. II. 2.*

§. CCCXXXIII.

Ejus ætas & scripta.

Uterque tamen, ut dixi, eodem tempore floruit. Ulpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur, *l. 30. §. 6. D. de adqu. vel amitt. possess.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse, diximus, ceu colligi potest ex *l. 2. §. 44. D. ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QUÆSTIONUM, & DE PECULIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt in *Pandectis*, *l. 23. D. de test. mil. l. 33. D. eod.* & *l. 44. D. de castr. pecul.*

§. CCCXXXIV.

§. CCCXXXIV.

Minus celebres sunt CLAUDIUS TRYPHONINUS, Papiniani æqualis, quocum & cum MESSIO nescio quo in Severi & Antonini consilio fuit, * *l.* 50. *D. de jure fisci.* & præter NOTAS AD SCÆVOLAM, ab Ant. Dadino Alteferra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI. uti putat Grot. *in vit. jurisc. II.* 9. sed XXI. tantum, DISPUTATIONUM scripsit: nec non ARRIUS MENANDER, Antonino Caracallæ a consiliis, & hinc a tutela excusatus, *l.* 11. §. 2. *D. de minor.* quem libros IV. MILITARIUM, seu de RE MILITARI reliquisse novimus. Claudius Tryphoninus & Arrius Menander.

* Est hæc observatio Cujacii *Obs. VII.* 2. eaque firmatur ex *l.* 78. §. 4. *fin. D. de jure dot.* ubi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in jure celebratur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 97. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Præterea ad Claudium Tryphoninum anno exæ Dionis. CCXIII. rescripsit Antoninus Caracallæ *l.* 5. *C. de Judæis & cælic.* ex quo loco eum Syriæ tum Præsidem fuisse colligit Guido Pancirol. *Var. lect. I.* 79.

§. CCCXXXV.

Incertæ ætatis sunt SEX. PEDIUS, qui AD EDICTUM, tum PRÆTORIUM, tum ÆDILICIUM notasse, *librumque* DE STIPULATIONIBUS scripsisse videtur: *l.* 2. §. 6. *D. de bon. possess. l.* 6. *D. de reb. cred.* nec non PUTEO- Sex. Pedius Puteolanus, Paconianus, Fronto & alii.

LANUS, auctor ADVERSARIORUM, *l. 12. D. de pact.* PACTUMEJUS CLEMENS, citatus a Pomponio, *l. 21. §. 1. D. de statulib.* PAPIRIUS FRONTO, cujus RESPONSA laudat Callistratus, *l. 4. fin. D. ad leg. Rhod. de jact. l. 220. §. 1. D. de verbor. signific.* FURIUS ANTHIANUS, auctor *librorum V.* AD EDICTUM: * denique CLAUDIUS & Q. SATURNINI, & RUTILIUS MAXIMUS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FURII ANTHIANI Commentarius ne Triboniani quidem ætate integer videtur exstitisse. Ex solo enim *libro I.* fragmenta non nisi tria in *Pandectas* relata sunt. *l. 62. D. de pact. l. 40. D. de dolo mal. l. 80. D. de rei vind.* Præterea auctorem habeo Laur. Theod. Gronovium *de Emend. Pandect. Cap. XXV. p. 81.* in Indice Florentino non, sicut in Taurelliana, legi μέρος ἰδίων βιβλία εἴνει, sed μέρος ἰδίων βιβλίων εἴνει.

§. CCCXXXVI.

Domitii Ulpiani natales & honores.

A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIUS ULPIANUS, Tyrius Syrophœnix, * *l. 1. pr. D. de cens.* qui Romæ jam sub Severo & Antonino inclarescere cœpit, quo tempore inter Papiniani adsessores, scriniorumque magister, postea ab Elagabalo vel dignitatibus privatus vel in exsilium missus, Lamprid. *Elagab. Cap. XVI.* hinc inter Alexandri consiliarios & Præfectus annonæ fuit. Lamprid. *in Alex. Cap.*

Cap. XXVI. l. 4. C. de contr. ſtipulat. Denique ſub eodem principe ad ſummum prætecturæ prætorianæ faſtigium adſpiravit, ἐπιγνώμων καὶ ὥσπερ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς, *inſpector & quaſi particeps imperii*, uti vocatur a Zoſimo *Hiſt. l.* 11.

* Sunt, qui ideo Hebraiſmos quoſdam in Ulpiani ſtilo deprehendere ſibi videntur. Sed quamvis loquutiones quaſdam ſibi peculiares habuerit, ceu recte obſervavit V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latinitat. vet. juriſc. p.* 322. & 392. nihil tamen in ejus *Fragmentis* occurrere, quod Hebraiſmum redoleat, ſingulari programmate de Hebraiſmis Ulpiani oſtendimus. *Francof.* 1730. Multo certius eſt, plurimos Helleniſmos magnamque ſtribiliginem ejus ſtilo ineſſe: quod non mirandum in homine ſemigræco, & qui cadente jam Latinitate ſcripſit. Erudite de ejus ſtilo differit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſ. VIII.* 15. ubi & *l.* 22. §. 7. 8. *D. ſolut. matr.* quam Cujac. *ad l.* 1. *C. de dignit.* & Donellus *Comment. jur. civ. VIII.* 2. ob impuriſſimam Latinitatem non ab Ulpiani, ſed Triboniani, manu eſſe exiſtimant, accuratius expendit.

§. CCCXXXVII.

Quamvis vero tanta cum prudentia ampliſſimis muneribus fungeretur, ut dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. Cap. LI. ideo Alexandrum ſummum imperatorem fuiſſe, quod Ulpiani potiſſimum conſiliis rexerit rempublicam*, ac proinde principi ſuo eſſet cariſſimus, a quo non modo ut amicus, ſed & parentis fere loco honoraba- Ejus mors.

tur: *l. 4. C. de contrah. stipul.* & *l. 24. C. locat. cond.* a militibus tamen prætorianis, ejus severitatem perosis, in ipso pæne Imperatoris gremio est interemtus. * Zosim. *Hist. l.* 11. Xiphilin. *Lib. LXXX. p.* 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* Alexandrum *Ulpianum pro tutore habuisse, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque sæpe a militum ira objecta purpuræ summæ defendisse.* Purpura enim sacrosancta habebatur & inviolabilis. Et hinc patet, cur & postrema vice, quum urgeretur a militibus, in palatium, & veluti in gremium principis, tanquam in portum confugerit. Ceterum causa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, sub Elagabalo corruptissimorum, quam Ulpianus urgebat, occisis simul Elaviano & Chresto, & quidem ἵνα αὐτὸς διαδέξηται, *ut illis succederet.* Male id habuisse Epagathum hominem libertinum, sed potentem, qui non desiit sollicitare prætorianos ad seditionem, donec obtruncata magna civium parte, injectoque urbi igne, Ulpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Ægyptum sub honoris specie missus, quia periculum erat, ne a præsente sumtum supplicium milites ad novum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam revocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert hæc omnia auctor σύγχρονος, Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. p.* 917. quum reliqui scriptores pæne omnia confundant, immo quidam sub Elagabalo obtruncatum esse Ulpianum perperam scribant.

§. CCCXXXVIII.

§. CCCXXXVIII.

In Juriſprudentia id, quod ſummum eſt, erat adſequutus, *νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὰ παρὸν εὖ διαθῆναι καὶ τὰ μέλλον δυσόλως συνιδεῖν δυάμενος, juriſconſultus præſtantiſſimus, qui & res præſentes recte diſponere, & futura callide proſpicere poterat*: Zoſim. *Hiſt. L.* 11. Nulli ſectæ mancipatus, modo Sabino, & Caſſio, modo Labeoni & reliquis Proculejanis ſuffragatur, ideoque erciſcundis accenſendus, ex ſententia Maſcovii *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VII.* §. 7. *n.* 2. quamvis eum paullo addictiorem Proculo fuiſſe exiſtimet V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 297. qui & §. 7. *p.* 288. obſervaſſe ſibi viſus eſt, eum ſæpe perſtringere Papinianum, etiam ubi id minime mereatur, & §. 8. eumdem argutari aliquando, * & cavillis uti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendiſſe. Ejuſdem juriſprudentia.

* Eumdem Ulpianum verborum novatorem eſſe, obſervat Jac. Gothofredus *Animadv. Cap. VIII.* Sed fallitur vir doctus, dum ſequutus Cujacium *Obſerv. XXIV.* 39. juriſconſultum noſtrum confundit cum Ulpiano, Sophiſta, quem κειτόκειτον vel κειταιτόκειτον ob familiarem illi interrogationem: τοῦ κεῖται, *ubi hoc habetur?* dictum, & ob κακοφωνίαν ſæpe irriſum eſſe, refert Athenæus *Deipnoſoph. III.* 18. Diverſus vero hic non minus eſt a noſtro, quam Ulpianus Demoſthenis ſcholiaſtes, quamvis & ipſe

Tyrius Syrophœnix fuerit. Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. Græc. IV.* 20. 6. *p.* 632.

§. CCCXXXIX.

Opera ULPIANI majora.

Fragmenta ex scriptis Ulpiani plura, quam ex ullius veteris jurisconsulti, in *Pandectis* supersunt. Scripsit enim plurima, partim majora opera, partim mole exigua. In illorum numero sunt DIGESTORUM *libri* saltim XL. AD EDICTUM *libri* LXXXIII. AD LEGES JULIAM ET PAPIAM POPPÆAM *libri* XX. AD SABINUM *libri* LI. AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS *libri* V. DE ADPELLATIONIBUS *libri* IV. DE CENSIBUS *libri* VI. DISPUTATIONUM *libri* X. FIDEICOMMISSORUM *libri* VI. OPINIONUM *libri* VI. INSTITUTIONUM *libri* II. AD LEGEM ÆLIAM SENTIAM *libri saltim* IV. PANDECTARUM *libri* X. REGULARUM *libri* VII. RESPONSORUM *libri* II. PROTRIBUNALIUM *libri* X. quorum de argumento videndus Cujac. *Observ.* VII. 23. DE OFFICIO COS. *libri* III. DE OFFICIO PROCOSS. *libri* X. denique AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM *libri* II.

* Hos libros sæpenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Ulpiani nomine, citari, observat Cujac. *Obs.* X. 34. Quumque Lactant. *Inst. div.* V. 15. referat, *Domitium libro* VII. *de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris* VII. Cujac. *Obs.* X. 34. Menag. *Amœnit. jur. civ. Cap.* XII. *p.* 69.)

mul-

multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quærunt eruditi, an de Ulpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, & nuper ex instituto V. C. Petrus de Toullieu, sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum æquum fuisse, & aliunde patet. *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Ulpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quæso, in pagano odium adversus Christianos susceptum miretur? Conf. V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obs. V.* 23. *p.* 127. & *de relig. peregr. Diss. I. p.* 241.

§. CCCXL.

Et minora. Inter minora Ulpiani opuscula sunt DE OFFICIO QUÆSTORIS *libri sive II. sive unus*. Merill. *Observ. II.* 30. nec non libri singulares DE OFFICIO CONSULARIUM, CURATORIS REIP. PRÆFECTI VIGILUM, PRÆFECTI URBI, PRÆTORIS TUTELARIS, itemque DE EXCUSATIONIBUS & DE SPONSALIBUS. Accedunt NOTÆ, quibus varia veterum jurisconsultorum, veluti ARISTONIS, PAPINIANI & MARCELLI opera vel illustravit vel reprehendit. *

* Notas Ulpiani ad Papinianum sæpe fuisse κατασκευασματα, fuisse observat V. C. Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII. §. 6. seqq.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obs. I.* 28. Quum enim Marcellus notas scripsisset

fet ad Julianum, in quibus ejus sententias quacumque ratione cavillaverat ac reprehenderat, Merillius credit, Ulpianum, Marcello indignatum, par pari retuliſſe. Sed conjectura hæc eſt, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum præſidii reperire facile unuſquiſque animadvertet.

§. CCCXLI.

Julii Paulli patria & honores.

Suppar ætate ejuſdemque vir dignitatis fuit JULIUS PAULLUS, quem Bartachinus & alii Patavinum; Jo. Bertrandus Tyrium; Hotomanus & Marcilius Græculum; Laur. Pignorius *opuſculo ſingulari* & *Epiſt. ſymbolic. I.* 41. Romanum fuiſſe contendunt, argumentis parum idoneis ſubnixi. Eoſdem fere, ac Ulpianus, honores geſſit, quippe Severi conſiliarius, *l. ult. D. de jure fiſci*, *l.* 97. *D. de adquir. hered.* nec non Antonini Caracallæ, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exſilium actus, * patriæque redditus ab Alexandro Imp. Aurel. Victor. *Cap. XXIV.* Fuit etiam inter Papiniani adſeſſores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum ſub Alexandro præfectus prætorio. Lamprid. *Alex. Cap. XXVI.*

* Ejus rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. Cap. XVI.* ſed Ulpianum tantum ab Imperatore, ut virum bonum, remotum eſſe, refert. Hinc vereor, ne hic duos ICtos, confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum Imp. generum habuiſſe videtur Paullus noſter, data ei in matrimonium parum auſpicatum filia, JULIA CORNELIA PAULLA, quam γυναῖκα δυσχερεστάτην illis-

illustrissimam feminam vocat Herodian. *Histor. V. 6.* cujusque numos exhibet Vaillant. *de numism. Imp. p.* 137. *&* 263.

§. CCCXLII.

Hic quoque *jurisperitissimus* a Lampridio *in Alex. Cap. LXVIII.* & cum Scævola & Ulpiano *legum peritorum coryphaus* a Modestino, *l.* 13. §. 2. *D. de excusat.* appellatur. Sabinianum eum fuisse, credit Ev. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 9. ercisciundis accenset Mascov. *de sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 8. *n.* 2. Id vero omnes fere observant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Jurispr. Muc. p.* 299. Petr. Faber *ad l.* 145. *D. de reg. jur.* Ev. Otto *ibid. p.* 294. *sequ.* Mascov. *ibid. p.* 144. & ab Ulpiano in primis & Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Observ. I.* 33. quamvis, quæ de Ulpiani & Paulli æmulatione vulgo jactantur, non adeo certa videantur V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. lecta Cap. XIII. p.* 89. Denique subtilitatum studiosissimum, ut subinde *σκοτεινὸν* & obscurum eum vocat Duaren. *ad l.* 132. *D. de verb. sign.* suscipiente & hic ejus patrocinium laudatissimo Bynkershoekio *ibid. p.* 55. Ejus jurisprudentia

§. CCCXLIII.

Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere tædet. * Fuit enim noster jurisconsultorum *πολυγραφώτατος*. Observasse ergo hic tantum Ejus opera.

tum juvabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed in eo desiderari *libros II.* AD EDICTUM ÆDILIUM CURULIUM, *libros* saltim *quinque* EPITOMARUM, seu EPITOMATORUM ALFENI DIGESTORUM, DE JURE FISCI tum *libros II.* tum *librum singularem*, DE CENSIBUS *libros IV. libellos* item *singulares* DE LIBERALI CAUSSA, DE ARTICULIS LIBERALIS CAUSSÆ, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM, DE COGNITIONIBUS, DE CONCEPTIONE FORMULARUM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FUSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORUM, DE OFFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANUM, & DE VARIIS LECTIONIBUS. Denique NOTAS ad JULIANUM, SCÆVOLAM, & PAPINIANI tum *Quæstiones*, tum *Responsa*.

* Exstiterunt PAULLI opera & opuscula ultra nonaginta, quorum tamen quædam brevissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum* PAULLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l. 10. D. de grad. & adfin.* testatur Cujac. *Obs. VI.* 40. Quales fuerint PAULLI *libri Decretorum*, disquirunt Cujac. *Obs. II.* 26. & Merill. *Obs. II.* 26. quales *libri ad Plautium & ad Labeonis libros* ἐπιδανῶν, Corn. van Bynkershoek *Obs. II.* 18. *III.* 6. & 12. qui alibi & *de libris Quæstionum* differit *ad l. 1. ff.* de

lecta Cap. I. §. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638. 8. Denique Paullum non *de septemviralibus*, sed *de centumviralibus judiciis* scripsisse, jam alii observarunt. Jo. Frid. Gronov. *Obs. IV.* 2. Ita plura monere liceret de PAULLI libris, nisi admoneret promissæ brevitatis fides quanto omnia transcursu dicenda sint.

§. CCCXLIV.

Callistratus.

Iisdem temporibus & CALLISTRATUS floruit, quippe qui Severum & Antoninum Caracallam Imperatores suos vocat, *l.* 2. *D. de jure fisci*, *l.* 38. *D. de legib. l.* 3. §. *ult. D. de offic. Proc. Cæs.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis & consiliariis Alexandri Severi adnumeratur, tam corruptus est, ut ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONUM vel de COGNITIONIBUS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, observavi, INSTITUTIONUM *libros tres*, DE JURIBUS FISCI ET POPULI *libros quatuor*, denique *libros II.* QUÆSTIONUM.

§. CCCXLV.

Ælius Marcianus.

Sed & ÆLIUS MARCIANUS Alexandri Severi tempora attigit, *Jac. Gothofr. *Cenotaph. p.* 330. quippe qui Antoninum Caracallam Divum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. & honor.* & ab Alexandro Imp. rescripto videtur honoratus, *l.* 4. *C. ne de*

statu

statu def. Fuit & ipse adsessor, sive Papiniani, sive Ulpiani, *l. 1. fin. D. ne de statu def.* & quod ad jurisprudentiæ studia attinet, inter JCtos erciscundos refertur a V. C. Ev. Ottone *in Papiniano Cap. XIII. §. 9. pag. 298.*

* Diversus itaque est ab eo *Ælio Marciano*, non *Aurelio*, uti est apud *Pariatorum legum Mosaic. & Rom. tit. III. §. 3.* qui sub D. Pio Bæticæ proconsul fuit, & ad quem hujus principis rescriptum exstat *§. 2. Inst. & l. 2. D. de his qui sunt sui vel al. jur.* Quum ergo & jurisconsultus noster ÆLIUS vocetur *§. 1. Inst. de L. Aquill.* probabile est, hunc illius filium fuisse. Ad eumdem jurisconsultum nostrum pertinere videtur rescriptum Alexandri Severi, *l. 6. C. de procurat.* immo & Gordiani fortassis, *l. 4. C. de fide instrum.*

§. CCCXLVI.

Ejus scripta.

Scripsit DE ADPELLATIONIBUS *libros II.* INSTITUTIONUM *libros XVI.* in quibus, observante Jac. Gothofredo *de Cenotaph. pag. 330. Tomo III. Thesaur. jur. civ.* id potissimum, quod in ipsis obtinuit rerum argumentis, diligentius proposuit: REGULARUM *libros V.* PUBLICORUM *libros II.* DIGESTORUM *libros VII.* porro *libros singulares* DE DELATORIBUS, AD HYPOTHECARIAM FORMULAM, & ad SC. TURPILLIANUM: denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis*, quas eum non interpretationis, sed reprehensionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum *ad l. 1. C. de vet. jur. enucl.* ob-

observat V. C. Ev. Otto *in Papiniano Cap. XIII. §. 6. & 9. p. 285. & 298.*

§. CCCXLVII.

Florentinus, Venulejus Saturninus, & Licinius Rufinus.

Nullum quoque dubium est, quin ejusdem ætatis fuerit FLORENTINUS, cujus exstiterunt INSTITUTIONUM *libri XII.* stilo non vulgari scripti. Videtur hic idem esse Florentinus, cui rescripsit Alexander Imp. *L. 8. C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENULEJUS SATURNINUS, cui rescripsisse videmus & Caracallam, *l. 1. C. quib. non objic. long. temp. præscr.* & Alexandrum *l. 1. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONUM *libros X.* DISPUTATIONUM *libros VII.* INTERDICTORUM *libros VI.* DE OFFICIO PROCOS. *libros IV.* DE POENIS PAGANORUM *librum singularem.* PUBLICORUM *libros II.* & STIPULATIONUM *libros XIX.* Σύγγραμμον his fuisse LICINIUM RUFINUM, vel id argumento est, quod cum Paullo instituit litterarum commercium, *l. 4. D. quib. ad libert. procul. non lic.* Scripsit REGULARUM *libros saltim XIII.* si recte se habet inscriptio *l. 34. D. de re jud.* De aliis ejus operibus nihil compertum habemus. *

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGUM MOSAICARUM ET ROMANARUM a Petro Pithœo primum editam *anno MDLXXII.* & postea sæpius, & præcipue in V. C. Antonii Schultingii *Jurisprud. vet. antejustin. p. 727. sequ.* recusam: sed non alio argumento, quam quod

quod Jo. Tilius narrare solitus sit Petro Pithœo, habuisse se aliquando ejus operis fragmenta pauca, quæ ipse LICINIO RUFINO tribuerit. Quamvis vero ipse Pithœus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tilii conjectura tam visa est probabilis, ut ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Jo. Bertrandus, sed & ipse Cujac. *Observ. VII.* Vid. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. VII.* Enimvero quum hic *Pariator legum Mos. & Roman.* non modo ex *Codice Hermogeniano* & *Gregoriano*, verum etiam ex ipso *Theodosiano* constitutiones quasdam descripserit: *Tit. V. §. 3.* oportuit illum saltim non ante Theodosii junioris tempora, & annum CDXXXV. quo *Codex Theodosianus* prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quæ auctorem illum sæculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. Vid. Jac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. Cap. III.* & *Manual. Jur. II.* 10. Manifestum itaque est, operis istius fragmenta *Licinio* Rufo, sæculi tertii jurisconsulto absurdissime tribui.

§. CCCXLVIII.

Æmilius Macer.

Eamdem ætatem prodidit ÆMILIUS MACER, dum non modo Ulpianum & Paullum sæpius citat, *l. 68. D. ad leg. Falcid. l. 13. D. de re milit.* sed & Alexandrum Severum suum Imp. vocat. *l. 1. D. si pendente. appellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l. 3. C. de calumn.* Guid. Pancirol. *Var. Lect. I. 79.* Reliquit *libros II.* MILITARIUM, totidemque PUBLICORUM, * *libros* item DE OFFI-

OFFICIO PRÆSIDIS, EIKOΣTΩN seu DE VICESIMA HEREDITATIS & DE ADPELLATIONIBUS. Perperam ipsi tribuitur opus OPNIΘOΓONIAΣ, cujus Diomed. *Lib. I.* meminit. Illum enim alii Æmilio Macro, ævi Augustei poetæ deberi, ostendit Broukhus. *ad Tibull. II. 6.*

* PUBLICORUM *libros* præter Æmilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venulejus & Volusius Mæcianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAULLI *de publicis judiciis*, ex quo libello decerptæ sunt *l. 6. D. de prævaricat. l. 8. D. de pub. jud. l. 7. D. ad leg. Corn. de ficar. l. 9. D. ad leg. Jul. pecul.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quæ ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne unum quidem, quod non ad crimina publicaque judicia pertineat, reperies.

§. CCCXLIX.

HERENNIUM MODESTINUM ab Ulpiano esse eruditum, satis constat ex *l. 52. §. 20. D. de furt.* quamvis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro Imp. Anno U. C. DCCCCXCVI. cum Faltone Restitutiano controversiam, decem & octo annos inter magistros fontium & fullones agitatam, decidit * Fabrett. *Inscript. p. 278* Post Alexandri excessum Maximinum juniorem in jurisprudentia instituit. Jul. Capitolin. *Maximin. Jun. Cap. I.* Porro de jure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnenda auctoritatis jurisconsul-* Herennius Modestinus.

fultus vocatur, *l. 5. C. ad exhib.* Legalia se Græcorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l. 1. D. de excus.* At in Latinis quoque ejus operibus Græcismos passim reperit Merill. *Obs. III. 33.* Æquitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat V. A. Brenkmann. *in Modestin. Heuremat. Cap. I. §. 18.*

* Prolixum est illud marmor, ad aggerem Servii pone ecclesiam S. Antonii Abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquæ usum sine pensione exigerent, Ælium Florianum Magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, ut pensiones non dependerentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate observari, & hodie, & ex eo tempore, ex quo Augustus rempublicam obtinere cœperit, usque in hodiernum diem numquam hæc loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, & pensiones exigi prohibitum est. ACTUM IIII. IDUS MAR. ANN . . . VO. VICTORIAM PERCEPIMUS. LITIGATUM EST EX ALEXANDRI AUG. II. ET MARCELLI II. COS. IN PEREGRINI ET ÆMILIANI COS. DIES. id est, ab anno Christi CCXXVI. ad ann. CCXLIV.

§. CCCL.

Ejus scripta.

Scripsit Modestinus præter HEUREMATICA, a Joanne Schiltero & Henr. Brenckmanno illustrata, de quorum materia præter laudatos scriptores Jac. Cujac. *Observ. XII. 32.* & Merill. *Obs. VII. 34.* DIFFE-

FERENTIARUM *libros IX.* EXCUSATIONUM *libros VI.* Græce adornatos, quorum fragmenta erudite expoſuit Ant. Auguſtinus: porro REGULARUM *libros X.* RESPONSORUM *libros XIX.* PANDECTARUM *libros XII.* quos definitiones tantum complexos eſse putat Merill. *Obſ. VIII.* 32. DE POENIS *libros IV.* AD Q. MUCIUM *libros ſaltim XXXI.* denique & *libros ſingulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBUS ENUCLEATIS, quos de novo enucleavit V. C. Jo. Florens Rivinus, *Diſſ. edita Lipſ.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANUMISSIONIBUS, DE PRÆSCRIPTIONIBUS, DE RITU NUPTIARUM, & DE TESTAMENTIS. *

* Eidem Modeſtino periochas, Virgilii Maronis libris præmiſſas tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. II.* 31. ipſeque Jo. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. I.* 12. *p.* 207. Sed eas grammatici cujuſdam inferioris ævi eſſe, cum ipſæ illæ periochæ produnt, tum præfatio, in qua ſe Naſonem vocat ille Modeſtinus. Vid. *Catalecta Virgil. pag.* 143. *edit. Scalig.*

§. CCCLI.

Ex eo tempore fere obmutuerunt juriſconſultorum oracula, ceſſim & retro paullatim collabente juriſprudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cujuſmodi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique provinciam Berythi, Romæ ac

Ex eo obmutuerunt juriſconſultorum oracula.

Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione ulla locupletarunt jurisprudentiam. Jac. Gothofred. *Manual. jur. p. 26. sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AURELII ARCADII CHARISII, &, uti quibusdam videtur, JULII AQUILÆ ingenia, quæ & lucubrationibus suis sibi famam peperierunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his ulla ex parte esse comparandos.

§. CCCLII.

Status juris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt Imperatores vel breve habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAJANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VALENTIS HOSTILIANI VOLUSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AURELII CLAUDII, L. DOMITII AURELIANI, M. AURELII PROBI, M. AURELII CARI & M. AURELII CARINI, qui ab anno æræ Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non eam novi quid constitui, quam jura constituta speciebus obvenientibus adplicari, animadvertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, & ad suos quamque annos & Coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. Consular.*

lar. p. 210. *seqq.* Et DECII quidem constitutiones reperies *l.* 2. *C. de hered. act. l.* 2. *C. ubi causs. stat. l.* 3. *C. de adquir. vel amitt. poss. l.* 9. *C. de jur. dot. l.* 4. *C. de jure delib. l.* 3. *C. de legitim. her. l.* 3. *C. de donat.* rescriptum GALLI & UOLUSIANI, *l.* 16. *C. de negot. gest.* VALERIANI & GALLIENI, *l.* 2. *C. de advoc. fisc. l.* 6. *C. de vestit. mil. l.* 3. *C. de testib. l.* 13. *C. de testam. mil. l.* 5. *C. de testam. l.* 14. *C. de fideicomm. l.* 11. *C. de transact. l.* 2. *C. de inoff. test. l.* 2. *C. quemadm. test. aperiantur, l.* 15. *C. de fideic. l.* 16. *C. ad leg. Jul. de adult.* & alias plurimas. CLAUDII. *l.* 6. *C. de serv. & aqu. l.* 2. *C. de diverss. rescript.* AURELIANI, *l.* 1. *C. de his qui ven. æt. impetr.* PROBI, *l.* 2. *C. de revoc. don. l.* 1. *C. ut nem. lic. sine jud. auct. sign. reb. l.* 4. *C. de donat.* CARI denique & CARINI, *l.* 9. *C. de rei vind. l.* 4. *C. de test. l.* 6. *l.* 7. *C. de præd. & al. reb. min. non al. l.* 16. *D. de fideic. l.* 4. *C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l.* 4. *C. de calumniat. l.* 2. *C. de recept. arb. l.* 6. *C. de sent. & interloqu. l.* 5. *C. quand. pror. non est necess.* CARINI & NUMERIANI, *l.* 19. *C. ex quib. causs. infam. irrog. l.* 17. *C. de inoff. test. l.* 2. *C. de divid. tutel. l.* 5. *C. de donat. l.* 3. *C. de revoca. donat. l.* 9. *C. ad leg. Corn. de falss.*

§. CCCLIII.

Soli ergo DIOCLETIANUS, MAXIMIANUS, & reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus & emendarunt veterem jurisprudentiam, & nova non pauca sanxerunt. Quamvis enim utriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Chri-

In primis sub Diocletiano & collegis ac successoribus.

stiani, quos detestanda illa laniena offenderant: fatendum tamen est, DIOCLETIANUM saltim, si ab illa truculentia adversus Christianos discesseris, non male meritum esse de republica, & multis eam institutis præclaris ornasse. At ejus vestigiis non institerunt GALERIUS, MAXIMIANUS, & reliqui collegæ, quorum sub principatu *exstinctam esse eloquentiam, causidicos sublatos, jurisconsultos aut necatos, aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. persequut. Cap. XXII.*

CAPUT V.

De statu juris Rom. a Constantino M. ad Justinianum Imp.

§. CCCLIV.

Constantinus M. plurima in jure innovavit.

EX quo Christianæ veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINUS M. paganam superstitionem deseruit: (quod *initio* sæculi quarti factum esse novimus,) hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in jurisprudentia mutavit Constantinus M. *quæ accurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Hala anno MDCCXXVII.* tum nuper *Tomo I. Jurispr. Romanæ & Atticæ p. 569. sequ.* recuso, quocum jungendus Jac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges utramque facere paginam novimus.

* Jure ergo inter præcipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINUS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII. quod novas leges regendis moribus & frangendis vitiis constituerit, veterum calumnioſas ambages reſciderit, æque captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderint*. Similia obſervant Euſeb. *in vit. Conſtant. M. Lib. II. Cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Conſtantino Aug. dicti Cap. IV.* Laurentius Pararolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyr. p.* 199. huc refert elegantem Conſtantini numum, in quo ſiſtitur ara, cui inſidet noctua, ex tranſverſo haſtile quoddam, e cujus una parte clypeus, ex altera caſſis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim hæc ſymbola Minervæ, adeoque ſapientiæ, in primis legislatoriæ.

§. CCCLV.

Ad hæc jura nova, Coſtantini M. edictis invecta, merito retuleris, quod eccleſiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permiſit: *l. 1. C. de ſacroſanct. eccl.* quod ludos gladiatorios ſuſtulit: *l. un. C. de gladiat.* quod artium profeſſores immunitate donavit: *l. 6. Cod. de profeſſ. & medic.* quod diem ſolis rite, nec tamen tam ſuperſtitioſe celebrari voluit, ut agricolis non indulgerentur operæ neceſſariæ: *l. 3. C. de feriis*, quod ſervos boveſque aratores pignori capi; *l. 7. C. quæ res pign. obl. poſſ.* concubinaſque plures una haberi vetuit: * *l. un. C. de concubin.* denique quod liberos

Exempla novorum jurium a Conſtantino M. repertorum.

non nisi sanguinolentos ob famem distrahi passus est, *l.* 1. *C. de patr. qui lib. distrax.* quamvis & eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit, *l.* 1. *& l.* 2. *C. Theod. de alim. quæ par. ex publ. pet. deb.*

* Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, & qui plures leges saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, & satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 4. §. 281, 282.

§. CCCLVI.

Alia ejus generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, ut fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l.* 1. *C. de bon. matern.* quamvis ideo peculium adventitium non invexisse Constantinus, sed multo prius Imperatores liberis tale jus concessisse videantur. * Sed & equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit, *l.* 1. *C. de curs. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur, *l.* 20. *C. de administr. tut.*

* Est hæc observatio jurisconsulti eximii M. Aurel. Galvani *de Usufr. Cap. XIX p.* 57. Hic enim docet, primum JCtos introduxisse differentiam dotis profectitiæ & adven-

ventitiæ: *l. 5. D. de jure dot.* Ulpian. *Fragm. VI.* 3. Sic primum cœpisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem adventitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare cœpisset, *l. 50. D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit adventitium, quia profectitium non videretur, quod a patre invito & coacto proveniret, *l. 5. §. 9. D. de jure dot.* Mox JCtos, argumento hujus constitutionis induxisse, ut si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem. *l. 16. §. 11. D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, ut filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l. 52. D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc jus filii ad bona materna; *l. 1. C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia; *l. 1. C. de bon. quæ lib.* Leonem & Anthenium ad lucra sponsalitia; *l. 5. C. eod.* denique Justinianum ad omnia adventitia porrexisse, *l. 6. C. eod.*

§. CCCLVII.

Præterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad urbana etiam prædia produxit: * *l. 22. C. de adm. tut.* & novas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l. 25. C. de donat.* de divisione paterna a liberis servanda, *l. ult. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non

Iterum alia.

concedenda, nisi instituta turpi persona; *l. 27. C. de inoffic. test.* de testibus jure jurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l. 9. C. de testib.* de carcere in pœnam non habendo, *l. 1. C. de custod. reor.* pluresque ejusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRÆTOREM, qui ideo CONSTANTINIANUS vocatur in *l. ult. C. de præd. & al. reb. min.* cujusque in eo constitit officium, ut in distractione rerum minorum decretum caussa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas inserponere hunc Prætorem jussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendæ sint, quamvis necessaria esset hæc distractio. Vid. Baldwin. *in Constant. M. p.* 177.

§. CCCLVIII.

Sub eo floruit Hermogenianus jurisconsultus.

Revixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana jurisprudentia: & hinc post tantum temporis intervallum & *jurisconsulti* quidam tunc doctrinæ laude *florere* cœperunt, quorum veluti coryphæus fuit HERMOGENIANUS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimæ Aniciorum genti arcto cognationis vinculo conjuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscr. p.* 70. Jurisconsultum nostrum & post Constantinum, & sub ejus liberis floruisse, ex eo intelligimus, quod *l. 17. D. de min.* meminit præfectorum prætorio, a quibus adpellari non posset, quod privilegium de non adpellando præ-

præfectis anno demum Chriſti CCCXXXI. datum eſt, *l. 16. C. Theod. de appellat.* Itaque non mirandum eum non ſemel novis ac parum Latinis vocabulis uſum eſſe. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodoſ. Cap. I.* V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſerv. VI.* 21. Eumdem adhuc immerſum fuiſſe paganis ſuperſtitionibus, nos ex ea ipſa *l. 60. D. de donat. int. vir. & uxor.* ex qua eum Chriſtianum fuiſſe probare voluit Bertrandus, probamus. Scripſit EPITOMATORUM JURIS *libros VI.* * quorum ordinem ipſe indicat, *l. 2. D. de ſtat. hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORUM, ob inſcriptionem *l. 14. D. ad SC. Trebell.* Sed mendoſam eſſe illam inſcriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis juris*, reliqua ex Ulpiani *libris fideicommiſſorum* eſſe deſumta, oſtendit Cujac. *Obſerv. II.* 27. ubi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum juris* non fuiſſe JULIANI *Digeſtorum* epitomen, ſed inſtitutiones vel compendium juris.

§. CCCLIX.

Ejuſdem ætatis fuiſſe AURELIUM ARCADIUM CHARISIUM, ex *l. un. §. 1. D. de offic. præf. præt.* colligimus, ubi itidem præfectorum prætorio, a quibus provocare non liceat, meminit: quod jus ſub Conſtantino demum inductum eſſe, paullo ante monuimus. Unde perperam Guido Panciroll. *Var. Lect. II. 79. pag. 168.* eum ſub Caro, Carino, & Numeriano

Et Aurelius Arcadius Charisius.

nec non sub Diocletiano floruisse, contendit. * Christianum illum fuisse, censet Cujac. *Observ. VII.* 2. sed non reddita ulla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quæ in *Pandectis* ex ejus libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum Magistri libellorum officio esse functum, & reliquisse *libros singulares* DE TESTIBUS, *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de test. l.* 10. *D. de quæst.* DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO, *l. un. D. de offic. præf. prat.* & denique DE MUNERIBUS CIVILIBUS, *l.* 18. *D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* & *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIUM quemdam rescribunt, quo nomine iis *temporibus* plures usos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIUS non CHARISIUS, sed CHRESIMUS adpellatur, nec facile quis audiverit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. I.* 2. *p.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio*. In *l.* 1. *C. ne rustic. ad ull. obs.* ne *Arcadii* quidem ullius fit mentio.

§. CCCLX.

An & Julius Aquila?

Quod ad JULIUM AQUILAM jurisconsul-

consultum attinet, ejus familiam jam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imper. in matrimonio habuit JULIAM AQUILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cujus numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De jurisconsulti nostri ætate multa disputant eruditi, quæ veluti in nucleo exhibet V. C. Ev. Otto *in Præfat. Thesaur. jur. Tomi I.* Id unum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORUM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de administr. & peric. tut.* & *l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLXI.

Lacertos tum movere cœpisse Romanam jurisprudentiam, argumento est SCHOLA JURIDICA, quæ tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano cœpit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus sæculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, ut aliis locis, quam Beryti, Romæ & Constantinopoli jus publice docere prohiberent, &, quum Alexandriæ * & Cæsareæ nonnulli scholas juridicas aperirent, eas claudi juberet Justinianus Imper. *Const. omnem reip. §. 7. ad Antecess.* Schola Juridica Beritensis.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo ut olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriæ vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap. 16. Medicinæ autem, cujus in hac vita nostra nec*

parca, nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, ut, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum. Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomicis*, & Julianus Aug. *Epist. XLVI.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriæ in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suæ scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam navigasse, ut a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban. *Lib. IV. Epist. XCV.* & Theodorit. *Epist. CCXXIV.* Zach. Mitylen. p. 179. Vid. Vales. *ad Ammian. Marcell.* p. 267. Noluit ergo Justinianus Alexandrinos & scholam juridicam habere, qui jam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Justinianæi edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christi DXXXIII. quindecim annis post, anno DXLVIII. de se scribit Agathias *Lib. II. p.* 48. *Ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς περὶ τὸ νόμιμον. Commorabar enim ibi*, (Alexandriæ) *tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXII.

Ejus laudes & fata sæculi tertii & quarti.

Scholam istam jam sæculo tertio cœpisse, supra monuimus. Ut vero paullo accuratius inquiramus in ejus origines, hic observasse juvabit, non sub Diocletiano demum (uti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. censuit,) sed haud paullo prius,

prius, illam juris Romani studiis floruisse. Nam Gregorius Thaumaturgus, jam anno CCXLVIII. ad Episcopatum Neocesariensem evectus, *in Orat. panegyr. p.* 186. *sequ.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πῶς, καὶ ἀπὸ νόμων τάττων παιδεύεσθαι παιδεύτηριον, *urbem plane Romanam, & legum Romanarum scholam ornatam*. Nec minus, eodem sæculo, hujus scholæ cum Laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Augusti, *l.* 1. *C. qui æt. vel profess. excus.* Sæculo insequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum juvenum concursus, ut Libanius *Orat. XXVI.* invidiæ percitus oestre adolescentes, abdicato eloquentiæ studio Berytum, ad hauriendam juris disciplinam contendere quæratur. Enimvero hoc ipso sæculo IV. triste huic scholæ fatum incubuit, urbe horribili terræ motu concussa, maximamque partem subversa, anno æræ Christianæ CCCXLIX. Cedren. *Annal. p.* 246.

§. CCCLXIII.

Sed mox tamen revivuit schola celeberrima. Nam insequente sæculo Nonus *in Dionys. Lib. XLI. extr.* mirifice laudat legum studium, quod Beryti ferveat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi pag.* 164. eamdem urbem vocat μητέρα τῶν νόμων, *matrem legum*, quemadmodum sæculo sexto a Justiniano *civitas legum veneranda & splendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Const. tanta*, §. 9. *de conf. Dig.* & *Const.* Nec non sæculis quinto & sexto.

Const. omn. reip. §. 7. *ad Antecess.* Auditorium magnificentiam laudant *Geographus a Jac. Gothofredo primum editus p. 256. edit. Gronov.* & Zachar. Mitylen. *ibid. p. 166.*

* Legum professores tempore Justiniani ibi celebrabantur DOROTHEUS, ANATOLIUS, SALAMINIUS & THEOPHILUS, quorum opera princeps in componendo corpore juris usus est. Denique de petulantia studiosorum in novitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* & Strauch. *de Beryto Cap. V.* §. 1. *seq.*

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus. Et Noni quidem de Beryto hæc verba sunt: *Lib. XLI.* v. 389. *seqq.*

Σκῆπτρον ὅλης Αὐγούστας ὅτε χθονὸς ἡνιοχήσει
Ῥώμη μὲν ζαθέη δώσουσα αὐσόνιος Ζεύς,
Κοίρανείαν, Βερόη δὲ χαλίζεται ἡνία θεσμῶν.

Sceptrum totius Augustus quando terra gubernabit,

Romæ quidem divinæ dabit Ausonius Jupiter

Imperium: Beroæ vero indulget fræna legum.

Geographus a Gothofredo editus *pag. 256. Tam Berytus civitas valde delicioſa, & auditoria legum habens, per quam omnia judicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent judicibus, & scientes leges custodiunt provincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *pag. 165.* τὸ τέμενος τοῦ θεοῦ *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui, conspecta illa augusta basilica,

ex-

exclamarit: *O peritiam artificis, mi anime! O præclarum spectaculum! Quæ forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustæ Dei domus! utque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Vtque una ex materia politæ omnes! Vi eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidæ omnes & leves, candore & lævitate valde admodum prænitent: renidentque, figuram eamdem & speciem ostendunt! At picturis lineas ut admiror! & varia, & perjucunda spectacula! omnis generis picturæ lumina, colorum gratiam & venustatem & insignem nitorem!* Ubi Casp. Barth. *in Not. p. 2502. Videtur*, inquit, *templum intelligere, dicatum auditoriis legalibus, ubi scholæ juridicæ, ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus: ἀναθήματον τῆς νίκης Gregorio Thaumaturgo*.

§. CCCLXIV.

At urbem florentem, & ad invidiam usque felicem, anno Justiniani XX. terræ motus subruit, & magnam studiosorum multitudinem una ruina involvit, ut præter urbis pavimenta nihil supereſſet. Et quamvis antecessores superstites scholam Sidonem transferrent, & cives interim nihil facerent reliqui, ut urbem instaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem nova excepit calamitas, incendium maximum, quo urbs antiquissima, Phœniciæ post Tyrum metropolis & colonia juris Italici splendidissima tota in cineres consedit. Quæ fusius narrat Agathias *Hist. Justin. Lib. II. pag.* 47, ubi urbem illam vocat

Interitus hujus scholæ miserabilis.

cat ἡ καλλίστη, τὸ φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, pulcherrimam, & totius Phœnicis ocellum, ἣ τοῦτο πάσχειν ἦν, ὥσπερ γέρας τι μέγιστον τὸ, νόμων αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα, cui hoc patrium, & veluti maxima honoris prærogativa fuerit, quod schola juridica ei essent dicatæ. *

* Exstant in hanc Berytī ἔλωσιν elegantia Epigrammata Græca in *Anthologg. Lib. I. Cap. 68. epist. 19.* quorum primum adscribere juvabit:

Αὐ' ἐγὼ ἃ πλεῖστον ἄπολις πόλις, ἄμμιγα νεκροῖς
Ἐγναύτως κεῖμαι ἃ ποσαποτμοτάτα.
Ἤφασίς μ' ἐδάμασσε μὴ κλύσαν ἐγκοτίαις.
Φεῦ, ὅσσ' ἐσσατίης κάκιος εἰμὶ κλύσις.
Ἀλλ' ἀφεκτεύχοντες ἐμοὶ σοναχήσατε μοῖραν,
Σπήσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.
Heu nimium infelix urbs, non urbs, luctuosissime casûs
Fusa solo, en jaceo mixta cadaveribus.
Nec fatebar me Neptuni sensisse tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira novam.
Hæc, mihi quæ quondam fuerat pulcherrima forma,
Eheu jam tenui pulvere versa jacet.
Vos, quibus hactenus est, nostræ miserescite sortis:
Berytō & lacrymas post sua fata date.

§. CCCLXV.

Constantinus quædam & in republica innovavit.

Sed ut ad Constantinum M. revertamur, is non modo in jurisprudentia, ut supra diximus, plura innovavit, verum etiam in republica, toto orbe Romano

novo

novo instituto in quatuor diœceses vel præfecturas prætorianas descripto, Zosim. *Hist. Lib. II. Cap. 33.* de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiæ Imperii Orientis & Occidentis*, a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratæ, erudite egit Philippus Bereter. *libris* Περὶ διατάξεων, in *Thesaur. jur. civ. Tom. IV. p. 789. sequ.* recusis., *Diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, & Episcoporum Romanorum juri viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, munivit, & barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, novaque sibi imperia quærendi in præstantissimis Romanorum provinciis. * Zosim. *Hist. II. 34.*

* Sunt tamen, quæ pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animadvertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurima incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, & Romæ plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit. Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europæ, Asiæ & Africæ tutissimam? Si consiliis non respondit eventus: id magis receptæ jam imperii divisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXVI.

§. CCCLXVI.

Judicium de Constantino M.

Est hoc fatum Constantini M. ut plerasque ejus actiones perstringant Zosimus, Julianus, ὁ παραβάτης, immo & recentiorum scriptorum Christianorum quamplurimi. Contra eum laudibus in cœlum evehunt Eusebius *in vita*, & scriptores Christiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare soleat in calamum, & paganos Constantino ob sacrorum suorum eversionem infensos; Christianos eumdem ob munificentiam & patrocinium sibi præstitum admiratos esse, verosimile est: ita ii demum Jove æquo judicare videntur de hoc principe, qui nec nævos ejus dissimulant, & justum pretium statuunt ejus virtutibus, meritisque in rem Christianam plane eximiis.

§. CCCLXVII.

Codices aur fieri cœperint?

Jurisconsultis eorum temporum, quorum plerique Deorum cultui adhuc dediti fuisse videntur, nihil magis in Constantino M. displicuit, quam quod jurisprudentiam, cui adsueti fuerant, innumeris quotidie constitutionibus emendaret, novamque ei veluti faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quæ ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam; operam dederunt, ut illæ colligerentur in certos CODICES, & sic earum memoria ad posteros, conservaretur. Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theod. Cap. I.*

* Ita

* Ita κατ' ἐξοχὴν vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratæ formæ fuisse, ostendit Schulting. *Jurisp. vet. antejustin. p.* 377. Hujusmodi collectiones jam pridem plures exstabant, veluti JULII PAULLI *Imperialium constitutionum libri sex*, l. 113. *D. de condit. & demonstr.* PAPIRII JUSTI *Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIUS & HERMOGENIANUS, de quibus mox.

§. CCCLXVIII.

Codex Gregorianus qualis fuerit?

Prior tale opus confeciſſe videtur ſive GREGORIUS, ſive GREGORIANUS * neſcio quis, qui Principum anteriorum ab Hadriano ad Conſtantinum M. reſcripta collegit, & ſub certos redegit titulos. Sane, quæ ſuperſunt fragmenta licet pauciſſima, conſiſtunt in conſtitutionibus Antoninorum, Severi & Caracallæ, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani & Gallieni, Cari, Carini & Numeriani, denique Diocletiani & collegarum, ut male Cujac. *princ. parasitl. Cod.* exiſtimet, Gregorium ultra Valeriani & Gallieni tempora non proceſſiſſe.

* De auctore hujus Codicis fere omnia incerta ſunt, adeo, ut dubium ſit, GREGORIUS, an GREGORIANUS fuerit adpellatus. Poſteriore enim ſub nomine citari videtur ab Auguſtino *ad Pallent. II.* 8. & a *Pariat. leg. Moſ. & Rom. l.* 8. *ſeqq. III.* 4. *VI.* 4. *X.* 8. *XV.* 3. At quum tamen ubique ſubaudire liceat ſubſtantivum *Codex*, & ſub Conſtantino M. quidam floruerit

GRE-

GREGORIUS, præfectus prætorio circa annum Christi CCCXXXVI. *l. 3. C. Theod. de ann. & tribut. l. 2. C. Theod. de contrab. emt. l. 1. C. Justin. de natural. lib.* non pœnitenda sane est conjectura Jac. Gothofredi *Proleg. Cod Theodos. Cap. 1.* hunc ipsum Gregorium hujus codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente & Gratiano Imp. scripsisse, censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. Cap. 66.* nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXIX.

Ejus codicis auctoritas & fragmenta.

Quamvis vero privato GREGORII consilio instituta primum fuerit hæc collectio, magnam tamen & in foro ejus fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi unicæ C. Theod. de respons. prud.* subjecto, * ubi interpres, sive is ANIANUS, sive alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *& Hermogenianum ideo lex ista præterit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum & Edictis.* Reliquias hujus Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum & Cujacium nobis exhibuit V. C. Ant. Schulting. *Jurisp. vet. antejust. p. 682. seqq.*

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip. §. 3. de Just. Cod. confirm.* ubi Imperator: *Ut sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus* TRIBUS CODICIBUS, *quorum jam mentio facta est, vel ex iis, quæ Novellæ constitutiones ad præsens tempus vocabantur,* (sunt

hæc

hæ Novellæ Cod. Theodosiano a Jac. Gothofredo subjectæ,) *in cognitialibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro codici insertis constitutionibus necesse est uti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint*. Quid vero attinebat usum & horum Codicum in foro sub pœna falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent?

§. CCCLXX.

Codicis Hermogeniani auctor.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANUS. Reinesius *ad Inscript. p.* 70. qui nuperrimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANUM jurisconsultum inter Alexandri Severi consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc codicem scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, Præfecto urbi anno Christi CCCLXV. vel ejus certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI, JCti ætatem in Constantini M. tempora omnino incidere, jam supra ostenderimus, (§. CCCLVIII.) nihil sane impedit, quo minus eum hujus Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino & Jac. Gothofredo. *

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse, fuisse, pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per ea tempora plures Hermogenes & Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, Præf. præt. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XIX. Cap.* 12. & *Lib. XXI. Cap.* 7.

Cap. 7. Q. Clodius Hermogenianus Olybrius, Præf. præt. & urb. anno 365. Cos. anno 379. *l. 2. C. de hæret. l. 1. C. de spect. & spect. l. 4. C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscr. p. CCCLIII. 2.* Reines. *Class. XX. 371. Anicius Hermogenianus Olybrius* Cos. anno 395. *l. 24. & 25. C. de navicul. l. 41. C. de transact.* Gruter. *Inscr. p. CCCLII. 5. 6. CCCLIII. 1. CDL. 2. & 3. Clodius Hermog. Cæsarius*, Cos. anno 397. & Præf. præt. *l. 2. C. de alluv. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscr. p. CCCXCII. 5.* Consularis Tusciæ & Valeriæ. *l. 72. C. Theod. de decur.* Horum, eorumque majorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit divinare, & quam pæne ἐκ τῶν ἀδυνάτων, verum Codicis hujus auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXXI.

An tres ejus editiones?

Tres ejus codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri *in præfat. oper. paschalis*. Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis Paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: *Cognoscant*, inquit, *Hermogenianum, doctissimum juris latorem, tres editiones sui operis confecisse.* Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis juris*, quam de codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio redd[i] posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones,

nes, quæ antea ejus diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXII.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani & collegarum ejus, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quæ supersunt, Diocletiani & collegarum nomina præferunt, * quamvis quædam horum constitutiones jam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diversæ. Hujus quoque codicis reliquias noviſſime debemus V. C. Ant. Schultingio, qui eas cum doctiſſimis adnotatiunculis ſuis edidit *in Juriſpr. vet. antejuſtin. p. 709. ſeq.* Aliam tamen conſtitutionem, quæ in his fragmentis non habetur, ſervarunt Græci juris interpretes, de qua Cujacius *Obſ. XII. 35.* Ejus materia & fragmenta.

* Tres tantum primæ conſtitutiones nomen AURELII Aug. præferunt. Jam plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante & poſt Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AURELIUS VICTORINUS & L. AURELIUS VICTORINUS, M. AURELIUS MARIUS, M. AURELIUS CLAUDIUS, M. AURELIUS QUINCTILLUS, M. AURELIUS TACITUS, M. AURELIUS PROBUS, M. AURELIUS CARUS, M. AURELIUS CARINUS, M. AURELIUS NUMERIANUS: ſed laudatiſſimus Schultingius oſtendit, has quoque conſtitutiones eſſe Diocletiani & Maximiani, Auguſtorum, quod ambo

apud

apud Gruter. *Inscr. p. CCLXXIX.* & alibi passim, vocentur AURELII.

§. CCCLXXIII.

Status juris sub Constantini M. liberis.

Sub Constantini liberis, immo & post illos ad THEODOSIUM juniorem, eadem per omnia, quæ sub Constantino M. fuit, jurisprudentiæ facies. Nam & sequentes Imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, ut jus Romanum non modo ad majorem simplicitatem, sed &, quod Eusebius *vit. Constantin. IV. 26.* de Constantino M. prædicat, ἐπὶ τὸ σεμνότερον, *ad majorem sanctitatem* traducerent. Sic exempli gratia Constantinus junior juris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes eunctorum actibus radicitus amputavit: *l. 1. C. de form. & impetr. act. subl.* idemque cum fratribus permulta sanxit, ad evertendas paganorum superstitiones, coercendos Judæos & provehendam religionem Christianam comparata. *

* Tales sunt sanctiones Constantii, Judæis alioquin parum æqui, ne Judæi mulieres e gynæceo Principis in turpitudinis suæ consortium ducerent: *l. 6. C. Theod. de Jud.* ut ex Christiano Judæi effecti bona fisco vindicarentur: *l. 7. C. Theod. eod.* Judæus ne Christianum haberet mancipium: *l. 2. C. Theod. l. 1. C. Just. ne Christ. mancip.* Sozom. *Lib. III. Hist. eccl. Cap. 16.* Constantis porro & Constantii constitutiones, ut cessaret superstitio, templa occluderentur, & sacrificiorum aboleretur insania, *l. 2. & 4. §. 6. C. Teod. de pagan.* templis tamen extra

ora mœnia parceretur, *l.* 3. *C. Th. eod.* ut episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis & lustrali collatione immunes essent. *l.* 8. *C. Theod. l.* 1. *Cod. Justin. de Episc. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. 14. 15. *sequ. C. Theod. eod.* ut a foro sæculari sint exemti. *l.* 12. *C. Theod. de Episc.*

§. CCCLXXIV.

Qui vivo Constantino imperium extorsit, JULIANUS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam & templa Deorum aperuit, & profanos ritus ubique instauravit; Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 7. Christianis quoque honorum aditum intercluſit, Sozom. *Hist. eccl. Lib. V. Cap.* 15. Gregor. Nazianz. *Orat. I.* & eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Histor. Eccl. III.* 16. quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. Cap.* 15. inclemens visum. Cetera princeps gravis & eruditus, permulta præclare constituit. Petr. Cunæi *præfat. ad Juliani Cæsares*, ut pleraſque ejus constitutiones in codicem ſuum recipere non dubitarit Theodosius Junior. * Sub Juliano Imp.

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum judicium, qui plures Juliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo & manifesto impias in codicem illum receperunt. Jac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodoſ. Cap. II. p.* 188. Et sane quis in Codice, fori Christiani usibus destinato, ferat, *l.* 4. & *l.* 5. *C. Theodoſ. de sepulcr. viol.* quæ omnem pæne veterum

superstitionem de religione Deorum manium, reliquiis non contrectandis, aggeribus consecratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus infestantibus, ut ad Deos & templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt Constantini M. & Valentiniani constitutiones de licito haruspicinæ usu illi juris corpori inserere: *l. 1. C. Theod. de pagan. l. 2. l. 3. l. 9. C. Theod. de malef. & mathem.* quid eos prohibuisset, Juliani sanctiones ejusdem furfuris in opus suum referre?

§. CCCLXXV.

Misera jurisprudentiæ conditio.

Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit jurisprudentiæ conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane jurisconsultus alicujus nominis illud tempus illustravit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, & illud libertinis & infimæ plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. XI. Cap. 20. Juris*, inquit, *civilis scientia, quæ Manlios, Scævolas, Servios in amplissimum gradum dignitatis evexerat*, LIBERTORUM *artificium dicebatur*. Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Julianus, ita refloruisse jurisprudentiam, ut aliter sese res habere cœperit.

§. CCCLXXVI.

Status juris sub Juliani successoribus ad Theodosium M.

Cito transiit hæc nubecula, quod prædixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. eccles. III.* 14. ac proinde Constantini M. vestigiis

stigiis postea strenue institerunt JOVIANUS, VALENTINIANUS, VALENS, GRATIANUS, & THEODOSIUS M. quorum plurimæ exstant constitutiones, ad eumdem finem comparatæ, quem Constantino M. ob oculos fuisse, paullo ante observavimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, τὸν τῶν πραγμάτων ὄγκον ὑ φέροντα, *rerum molem non sustinentis*, uti de eo judicat Zosimus *Histor. IV.* 4. qui, ut Arianis consuleret, libertatem omnibus dedit, suum in colenda religione judicium sequi: * quod edictum singulari *oratione de Religionibus*, quæ Latine tantum exstat, collaudavit Themistius, *p.* 155. *Oper. edit. Harduini*. THEODOSIUS M. quantum dederit operæ, ut omnes antiqui juris ambages, si quæ supererent, tolleret, bonisque legibus armaret rempublicam, patet ex Socrate *Histor. eccles. V.* 18. ipsæque ejus constitutiones, quas se singulari commentario illustraturum promiserat FRANC. BALDUINUS, satis evincunt.

* Neque enim, quod conscientiæ libertati faveret, hujusmodi propositum edictum, sed ut Ariani sui tanto securius in orbe Romano agerent. Unde ipse postea Valens gravis fuit catholicis. Jo. Antiochen. *in Excerpt. Peiresc. p.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τ' Ἀρείᾳ δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει κ τ Χριστιανῶν διωγμόν, ὡς πολλὰς μ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλὰς δὲ ἐξορίας ὑποβάλλεσθαι, ἢ αὐτὰς δὲ τὰς κ τ ἐρημον ἐμφωλεύοντας τ ἰδίων σηκῶν ἀπελαύνεσθαι. *Sed Valens, Ariana infectus labe, gravissimam in Chris-*

stianos persequutionem excitavit, adeo, ut multi judicum sententia damnati interirent, multi in exsilium truderentur; nec pauci ex iis, qui in eremo abditi erant, e casis suis pellerentur. Res ad sæviorem spectabat lenienam, nisi Christianorum patrocinium suscepisset paganus ille Themistius. Socrat. *Hist. eccl. Lib. IV. Cap.* 3. Sozomen. *Hist. eccl. Lib. VI. Cap.* 36. Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidisse, adversus Antonium Pagi ostendit Fabric. *Biblioth. Græc. V.* 18. *Tomo VIII. p.* 10. Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiæ exstant *l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.*

§. CCCLXXVII.

Jurisprudentiæ moles & misera facies.

Interim nimia illa Imperatorum diligentia factum est, ut in immensam pæne molem excresceret jurisprudentia. Nam præter tot jurisconsultorum opera, quorum haut exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo pæne millia sua adhuc ætate exstitisse, testatur Justinianus, *l.* 2. §. 1. *C. de vet. jur. enucl.* tam immensa erat constitutionum veterum novarumque silva, ut Eunapius *in vita Ædesii p.* 72. jus civile ἄχθος καμήλων πολλῶν, *multorum camelorum onus* vocaret, & nullum pæne erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probavit Jac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I. p.* 185. Mamertini querelam, quæ ad tempora Juliani & anteriora pertinet, jam supra audivimus (§. CCCLXXV.)

Sub

Sub finem ſæculi quarti, Aſterius, Epiſc. Amaſen. *homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. Cod. CCLXXI.* meminit ſervi Scythæ, a cive Antiocheno emti, qui jus profeſſus ſit, (αὐτὸς νόμων ἦν διδάσκαλος,) quem ſe ipſum jus docentem audiviſſe, profitetur. At nemo eorum temporum juriſperitos, illorumque ignorantiam, faſtum, & caninum optimos quoſque adlatrandi ſtudium elegantius deſcripſit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. Cap.* 4. qui locus prolixior eſt, quam ut hic locum inveniat.

§. CCCLXXVIII.

Remedium huic malo reperiſſe ſibi videbantur THEODOSIUS junior & VALENTINIANUS, edita anno CCCCXXVI. conſtitutione, qua Papiniani, Paulli, Cajji, Ulpiani ac Modeſtini opera, quæque hi quinque viri ex aliorum veterum juriſconſultorum libris in ſuos tranſtuliſſent, exceptis Ulpiani & Paulli notis ad Papinianum, nec non ſecundo loco Scævolæ Sabini, Juliani & Marcelli ſcripta, ſi prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, ſola in foro citari permiſerant, ita ut plurium ſententiæ vincerent pauciorum, & ſi par ſit ita ſentientium numerus, eorum præferretur ſententia, cui adſtipuletur Papinianus, *l. un. C. Theodoſ. de reſponſ. prud.* Sed quum parum prudentiæ legislatoriæ præ ſe ferat hæc ſanctio: * eam ex codice ſuo merito exſulare juſſit Juſtinianus.

Theodoſii II. & Valentiniani Conſtitutio de reſponſis prudentum.

* At ita non juſti ac æqui habebatur ratio, ſed auctoritatis, & plurium diſſentientium

non ponderabantur, sed numerabantur sententiæ. Quum ergo prudenter observaverit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. Cap. 4. juris scientiam repugnantium sibi legum abolevisse dissidia* : actum proculdubio fuit de jurisprudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum pervenisse animadvertimus, quamvis in constituendis jurisperitis, qui jus civile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille junior. *l. ult. C. Theod. de stud. liber. urb. Rom. & Constantinop. l. un. C. Th. de profess. qui in V. C. docentes ex lege meruer. comitiv.*

§. CCCLXXIX.

Codex Theodosianus.

Idem THEODOSIUS junior anno CCCCXXXVIII. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit : & hinc, quotquot a Constantino M. ad id usque tempus prodierant, sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHUS, eunuchus, Expræfectus & Consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Theodos. de collation. donatar. l. 5. C. Th. de his qui ad eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann.* 448. *p.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tomo I. p.* 227. *p.* 899. *Tomo II. p.* 175. *Tom. III. p.* 135. *edit. Kuster.* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANUS adpellatur. Isidor. Hispal. *Orig. V.* 1. eumque postea singulari novella Constitutione, quæ inter Theodosianas prima est, confirmavit. Jac. Gothofr. *Prolegg. Cod. Theodos. Cap. III. pag.* 189. Hunc Codicem luculentis Jac. Gothofredi Commen-

mentariis illustratum post eximii hujus JCti obitum edidit Ant. Marvillius *Lugd. MDCLXVIII. fol. Tom. VI.* quæ editio Lipsiæ nuper repetita, collato Wurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire cœpit.

* Prosper Aquitanic. *in Chronico Parte I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum*: quod Jac. Gothofredus *Prolegom. Cap. I. p.* 184. interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l. 1. C. Theod. de hæret.* lex Christianæ, *l. 16. C. Theod. de Episc.* lex sanctissima, *l. 5. C. Theod. eod.* lex superna *l. 49. fin. C. Theod. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l. 7. l. 13. C. Theod. de Judæis*, vocata sit. Sed quis hoc sensu *legitimum principem* vocet Julianum, cujus tamen constitutiones utramque in hoc codice paginam faciunt? Potius ergo *principes legitimi* opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina sæcula adfectarunt, veluti sub Constantino M. *Licinius, Maxentius, Valens, Martinianus, Calvœrus*: sub ejus filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio, Decentius, Nepotianus, Silvanus*: sub Valentiniano & Valente *Procopius, Marcellus* Protector, *Valentinianus, Firmus*, Maurus: sub Theodosio M. *Theodorus, Maximus, Victor, Eugenius*: sub ejus filiis *Stilicho, Eucherius, Marcus, Gratianus, Constantinus & Constans, Gerontius, Maximus, Jovinus, Sebastianus, Sarus, Fl. Priscus Attalus, Heraclianus, Sabinus, Gildo, Plinto, Jovinianus & Sallustius*; de quibus ceteris scriptoribus accuratius egit Christ. Ad. Rupert. *Observ. in*

Synopſ. Beſoldi Cap. XV. p. 388. 390. ſequ. p. 403. ſequ. p. 410. ſequ. p. 415. ſequ. Quum ergo conſtitutionum ab his hominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio; illæ leges *legitimorum* duntaxat *principum* ſinu ſuo complecti dicebatur.

§. CCCLXXX.

Novellæ Theodoſii II. & ſucceſſorum.

Quum vero perfecto hoc codice ſubinde novellæ prodirent conſtitutiones non modo ipſius THEODOSII II. ſed & VALENTINIANI III. MARTIANI, MAJORIANI, SEVERI, LEONIS & ANTHEMII. Eas Novellas primum edidit Petr. Pithœus *Pariſ. MDLXXI.* unde in ejus opera *anno MDCIX.* edita migrarunt, ſub titulo *Novellæ conſtitutiones Imperatorum Juſtiniano anteriorum, nunc primum in unum corpus collectæ, & juſtiniæditis*, cum notulis marginalibus publici juris fecit Conr. Rittershuſius JC. Altorphinus, *Francof. MDCXV. 8.* poſtea eaſdem codici ſuo Theodoſiano, veluti mantiſſam, ſubjecit Jac. Gothofredus. *

* Promiſerat Leonardus Adami, Volſinienſis, auctor, ſcripta *Hiſtoria Arcadica*, ſeu Academiæ Arcadum, cujus ipſe ſocius erat, famam conſequutus, ſe has Novellas nec non Papiani reſponſa multo auctiora atque emendatiora ex veteriſſimo Codice MSC. Ottoboniano editurum, ſimulque in lucem protracturum quinque novellas adhuc ineditas. Sed mors, quæ virum doctiſſimum anno MDCCXIX. die IX. Januarii reipublicæ litterariæ eripuit, omnia ejus conſilia, in primis, quæ de

de edendo Libanio & Jornande cepérat, turbavit.

§. CCCLXXXI.

Maximi porro jure meritoque faciendum est THEODOSII II. studium, quo bonas litteras, & in his jurisprudentiam quoque, provehere conabatur. Huic enim præcipue originem ac natales debent SCHOLÆ *Romana* & *Constantinopolitana*, in quibus præter tres oratores, decem Grammaticos, quinque sophistas, & unum philosophum duo constituti fuerant professores, *qui juris & legum voluntatem panderent*: *l. un. Cod. de stud. lib. Rom. & Const.* quosque post viginti annorum stipendia Comitivæ primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO jurisperito. * *l. unic. C. Theod. de profess. qui in P. C. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii singularem, qui *l. unic. Cod. de stud. liberal.* illustravit, Commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidæ legum juventutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. Epistol. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Savaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Juret. *ad Symmach. Lib. IX. Epist. 83.* Alteserr. *Rer. Aquitann. III. 5.*

Scholæ juridicæ Romanæ & Constantinop.

* Mentionem hæc lex facit quorumdam ejus temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitivæ ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in Ἕλλάδιος*, Socra-

crates *Hist. eccles. V. 16. Syriani*, Grammatici Latini, *Theophili*, Sophistæ, *Martini & Maximi*, præcipue juriſperiti LEONTII, cujus alibi nuſquam, quod ſciamus, fit mentio, niſi quod ex *l. 3. C. Theod. de frum. urb. Conſtant. l. 8. C. Theod. de princ. agent. & l. ult. C. Theod. de hæret.* conſtet, decennio poſt editam, *l. un. C. Theod. de profeſſor. qui in V. C. docent. Leontium* quemdam præfectum urbi Conſtantinopoli fuiſſe. Poteſt hic ſane noſter fuiſſe, quia *Themiſtium*, Sophiſtam, & alios artium profeſſores, ad hanc dignitatem adſpiraſſe, novimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. p. 114.*

§. CCCLXXXII.

Status juris Rom. ſub Theodoſii II. ſucceſſoribus ad Juſtinianum.

Et talis quidem fuit juriſprudentiæ facies ſub Imperatoribus Chriſtianis etiam inſequentibus uſque ad magnum illum juris Romani reſtitutorem, JUSTINIANUM. Quæ enim in *Codice* noſtro exſtant, conſtitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Iſaurici, ANASTASII & *JUSTINI*, Thracis, ita ſunt comparatæ, ut multa a majoribus conſtituta iis aboleantur. Nam & tutelam mulierum perpetuam iiſdem fere ceſſaſſe temporibus, novimus. Vid. Ev. Otto *diſſert. de perp. mul. tut.* Attamen & quædam prudenter immutata eſſe, fatendum eſt, veluti dum *ab Anaſtaſio* emancipationis veteris neceſſitas ſublata, & a Leone vetus rigor adverſus plus juſto petentes mitigatus eſt. *§. 33. Inſt. de act.*

CA-

Acacius Byzantii ursarius Procop. *Anecd. p. 40.*

Sabbatius Justiniani pater. Theoph. apud Alemann. *ad Procop. p. 57.*

Bigleniza, ob filii nuptias mœrore exstincta. Theophil. *in vit. Justin.*

JUSTINUS Imperator anno DXVIII. Ux. Euphemia.

Arabs quidam

Joannes Justiniani privignus. Procop. *p. 76.*

Sophia, nupta Justino Juniori, Imp.

THEODORA Augusta.

UPRAUDA postea JUSTINIANUS Imp. Theophil. *ibid.*

Filia anonyma

Anastasius, duxit Joanninam Belisarii filiam.

THEODORUS Tziros, Justiniani filius, non tamen ex Theodora. Phot. *Cod. 64.*

Frater anonymus

Borades.

Justus.

Germanus.

Justinus. Justiniana. Justina. Germanus postumus.

Bigleniza vel Vigilantia, nupta Dulcissimo.

JUSTINUS Jun. Imp. Ux. Sophia

Baduarius Comes stabuli.

Marcellus cujus meminit Corippus *Lib. II.*

Projecta, uxor Ariobindi, Præf. Præt. Orient. & Afr. & postea Joannis, Anastasii Imp. pronepotis.

Justus mox exstinctus

Arraba uxor Patuarii Curopal.

Helena.

TIBERIUS Imp. a Justino adoptatus Ux. Anastasia.

Charitona nupta Germano.

Constantia nupta MAURICIO Imp.

Liberi omnes a PHOCA tyranno occisi cum patre. Baron. *ad ann. 602. n. 19.*

CAPUT VI.

De compositione juris Justinianei ejusque in Oriente & Occidente usu & fatis ad nostra tempora.

§. CCCLXXXIII.

PRogredimur ad postremam jurisprudentiæ Romanæ periodum, quam a JUSTINIANI Imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, & Biglenizæ filius, * antea *Uprauda* dictus, per Justinum avunculum pervenit ad imperium, jam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, ut vere ac jure gloriatur, *princ. præm. Instit.* & armis condecoravit, & legibus armavit rempublicam. Nam & Persas compescuit, &, victis Vandalis, Africam iterum fecit provinciam, & Gothorum in Italia & Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix Imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandol. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Justin.* & Illust. Cancell. a Ludewig *in Justiniano Cap. VIII.* Justiniani Imp. res præclare gestæ.

* Quum lectutis JUSTINIANI historiam, non possint non omnia quodammodo obscura esse, nisi perspectam habeant universam Imperatoris familiam: licebit ejus agnatos, cognatos, adfines, una tabula comprehendere, ne operam supra tot jurisconsultis navatam tanto Imperatori denegare velle videamur: (¶)

Talis fuit JUSTINIANI familia, barbara & modica origine, sed per integrum fere sæculum magno hominum illustrium proventu insignis. Stemmata jam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. p. 67.* Car. du Fresne *in Byzantin. p. 97. 98. 99.* perillustris a Ludewig *in Justiniano Cap. VIII. p. 131.* Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, unde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de universa Justiniani familia præclare meritum in *Observ. in Synops. Besoldi min. Cap. XV. pag. 467. seq.*

§. CCCLXXXIV.

Anceps ejus fama ob libros Procopii.

Et tamen junctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum faciunt permulti, ejusque vitia & nævos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam ut & ipsum, & Theodoram uxorem, & Tribonianum, administrum, & totam ejus aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PROCOPII *ἀνέκδοτα*, primum a Nic. Alemanno *Lugd. MDCXXIII. edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus JUSTINIANUM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum adversus Justinianum, * tum adversus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, jam ostenderunt cum GABR. TRIVORIUS *in Observatione apologetica*, & JO. CHIFLETIUS *in dissertatione apologetica de juris utriusque architectis*, quos libellos *Tomo I. Thesauri ju-*

ris

ris insertos animadvertimus, tum THOM. RIVIUS in *Defensione Justiniani* edita *Francof. MDCXXVIII.* 8. JO. EICHELIUS in *Animadversionibus ad Procopium Helmst. MDCLV.* 4. CHRISTOPH. AD. RUPERTUS *in Observ. ad Beſoldum p. 465. ſeq.* & noviſſime Illuſtris. a LUDEWIG in *Juſtiniano*, recondítæ doctrinæ opere, & ſuum apud poſteros quoque pretium habituro, excuſo. *Halæ MDCCXXXI.* 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Juſtinianum laudibus velut in cælum evehenti, in anecdotis vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, & omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut inſigni adulatori, ſi priora falſa ſunt, aut, ſi poſteriora, calumniatori turpiſſimo? Quid tuto credas homini, qui eas ſæpe criminationes profert, quas ipſe procul dubio falſiſſimas eſſe non ignoravit? Fales ſane ſunt fabulæ, quas de antibus Theodoræ dæmoniacis, & *p.* 57. de Juſtiniano ex incubo dæmone concepto narrat. Et tamen non hæc tantum facile credunt viri docti, ſed & illas maledicentiſſimi ſcriptoris calumnias augent calumniis, veluti quod fuerit αἱρεσιάρχης, quod a pietate Chriſtiana alienum ſe oſtenderit, quæ aliaque ἐγκλήματα ſolide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diſſ. de Juſtiniano orthodoxo.*

§. CCCLXXXV.

Natus eſt JUSTINIANUS, ſi Zonaræ fides, anno æræ Dionyſ. CCCCLXXXII. V. Id. Majis. Patriam habuit Taurifium, quod Ejus patria.

quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, & a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocavit. Quum vero Archidæ, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, & illi, basilicis palatiisque ornatæ, & novo vocabulo *Justiniana prima*, ad metropoleos dignitatem evectæ, nutrificationis officium altrici patriæ rependit. Procop. *de ædific. Justin. p. 167. seq.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* patriam tribuunt cum Agathia, * *Lib. V. Hist. p. 307.*

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur perillustris a Ludewig *in Justin. Cap. VIII. §. 1. p. 127.* cujus & elegans illa conjectura est, idem esse *Taurisii* & *Ochridæ* vel *Achridæ* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried.* Enimvero Procopius Bederinam præsidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, poteritque adeo credi, locum Justiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima ejus incunabula vidit, *Taurisium* dictum esse.

§. CCCLXXXVI.

Quomodo & quando ad imperium pervenerit?

Justini Imp. avunculi ope primum anno DXXI. ad consulatum; deinde ad patriciatum & comitivam domesticorum; hinc porro ad Nobilissimarum, ac demum ad Augustum fastigium pervenit, vivo adhuc avunculo anno Christi DXXVII. Kal. Apr. Zonar. *Annal. Lib. XIV. p. 60.* Evagr. *Hist.*

Hist. eccles. IV. 9. Procop. *Anecdot. p. 37.* Mortuo quatuor mensibus post Justino, ipse solus rerum potitus annos imperavit XXXVIII. cæsisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque urbibus, & legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit, anno DLXV. die XIV. Novembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cujus ætas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVII.

Consilium ejus de jure in ordinem digerendo.

Quum animadverteret princeps, miserrimam esse jurisprudentiæ faciem, de universo jure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitavit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset: magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros juris peritia illis temporibus celeberrimos, & partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant JOANNES, qui eccellentissimus, Exquæstor sacri palatii, consularis atque patricius, PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis atque patricius, BASILIDES, vir excellentissimus, expræfectus prætorio orientis ac patricius, THOMAS, vir gloriosissimus, Quæstor sacri palatii & exconsul, LEONTIUS, expræfectus prætorio, partim antecessores scholæ Constantinopolitanæ & Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILUS, CRATINUS, DOROTHEUS, ANATOLIUS, THEO-

Quos viros ad id adhibuerit.

THEODORUS, ISIDORUS, THALELÆUS, SALAMINIUS, CONSTANTINUS, partim causarum patronos disertissimos, veluti STEPHANUM, MENNAM, PROSDOCIUM, EUTOLMIUM, TIMOTHEUM, LEONIDEM, LEONTIUM, PLATONEM, JACOBUM, JOANNEM, DIOSCURUM & PRÆSENTINUM. Hi enim omnes recensentur * *l. 2. §. 9. 11. l. 3. §. 9. C. de vet. jur. enucl. Const. hac quæ necessario. §. 1. de novo cod. fac. Const. summa reip. §. 2. de Justin. cod. confirm. Const. cordi nobis. §. 2. de emend. Cod. Justin. & §. 3. proœm. Instit.*

* Sunt in his quidam viri docti, allundeque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. p. 111.* ubi eum vocat *ἀνδρα δικαίᾳ ἐς τὸ ἀκριβέστατον βεβιωκότα γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρόν*, *virum æqui justique observantissimum, in eoque munere ab omni quæstu purum & vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat *virum mansuetudine & æquitate inter gaudicios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Justinianus *Const. Tantæ. §. 9. de confirm. Dig.* non id modo observat, *eum virum illustrem, magistrum, & apud Berytienses juris interpretem constitutum esse*, sed & addit, *eumdem ab* ANTIQUA STIRPE LEGITIMA *procedere, quum pater ejus* LEONTIUS, *& avus* EUDOXIUS, *post* PATRICIUM, *inclytæ recordationis Quæstorium, & Antecessorem, &* LEONTIUM *virum gloriosissimum, præfectorium, consularem, atque* PATRICIUM, *filium ejus, optimam sui memoriam in legibus reliquerint.* Ex quo loco pater, similem hanc familiam fuisse.

fuisse genti Muciæ, quam jurisprudentiam, tamquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra observavimus.

§. CCCLXXXVIII.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, sed & antesignanus fuit TRIBONIANUS, vel, uti plerique codices eum vocant, TRIBUNIANUS, gente Pamphylius, patre usus Macedoniano, Procop. *de bello Pers. p.* 263. qui postea virtute & doctrina viam sibi ad summos in palatio & republica honores munivit, quippe *vir magnificus*, *magister*, scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. Cap.* 20. *Lib. III. Cap.* 10. Cassiodor. *Var. I.* 12. 13. *VI.* 6.) *exquæstor sacri palatii*, §. 3. *Inst. præm.* itemque *exconsul. Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor.* & *Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Tribonianiegregie illustrat V. C. Christ. Gottl. Schwarz. *in Schol. philol. ad præm. Justin. Cap. II. p.* 37. *sequ.* *

Iis præfecit Tribonianum virũ honoribus variis functum.

* Certum est, Tribonianum ob seditionem Victorianorum Quæstura S. Palatii in gratiam plebis exutum eam tamen mox recepisse: Procop. *Lib. I. de bello Pers. Cap.* 24. Nam ei vita demum functo in Quæstura successisse Junilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. Cap. XX.* Aldobrandinus tamen & doctissimus Schwarzius, Exquæstorem tunc dictum esse quæstorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπατῶν *Exconsul*, vel *Ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus Coss. tum ordinariis, tum suffectis, tum ho-

honorariis eminentior. Vid. Schwarz *ibid. p. 39. & p. 40.*

§. CCCLXXXIX.

Varia de eo judicia.

Hujus quoque viri vita, non minus, ac ipsius JUSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vir. philosoph. p. 63.* illum vocat ἕλλωνα καὶ ἄθεον, *paganum & atheum*: Suidas *in* Τριβωνιανός, ἕλλωνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότριον καὶ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως· *paganum & impium, & a Christianorum fide prorsus alienum*, immo & κόλακά τε καὶ ἀπατεῶνα, *adulatorem & impostorem*, quippe quem persuasisse ajunt Justiniano, eum non moriturum, sed vivum in cœlum raptum iri. Procop. Ἀνεκδότ. *p. 63.* Addunt alii avarum fuisse hominem, & jus venale habuisse. Sed uti ipsæ dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum præclusa, calumnia vero de adulatione ista tam absurda est, ut nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterve detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium. *

* Tantum sane abest, ut Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Justiniani pervenire, ut diserte retetur Cedrenus *Annal. p.* 366. illum διώκτην καὶ ἐλλώνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem paganismi & omnium hæreseon* movisse, θεσπίσαντα, μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι, *lege lata, ut soli orthodoxi rem-*

rempublicam gererent. Mendacium porro de Justiniano in cælum rapiendo tam est putidum, ut aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Justinianum oporteret, si vel ille ausus esset tam proterve illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorem fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, ut ei & jura venalia fuisse dicamus? Sane ipse Procop. *de bello Persico Lib. I.* Tribonianum vocat *virum moribus & disciplina omnium artium nulli secundum*, & paullo post ei, jam fatis functo, hoc perhibet testimonium: *eum virum multis post magistratum viventem annis morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis & humanus fuerit, iisque moribus simul & doctrina singulari invidiæ morbum obscuraverit*. An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, & qui virtutem post numos habuit?

§. CCCXC.

Primo effectus Codex Justinianeus.

Capto semel illo consilio juris in meliorem ordinem redigendi, JUSTINIANUS primum anno æræ Christianæ DXXVIII. decem viris, inter quos & TRIBONIANUS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, codicibus constitutiones utiliores seligerent, easque, resectis præfationibus, & mutatis, quæ eorum temporum foro minus concinna viderentur, una cum iis, quæ ipse adhuc edidisset, in XII. libros, & sub certis titulis digererent. *Const. Hæc, qua. necessario. de nov.*

nov. cod. fac. Eum insequente anno absolutum JUSTINIANEUM vocavit, * Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap. 25.* Joann. Antiochen. *p. 183.* editaque anno DXXIX. d. VII. Id. Apr. constitutione, publicavit, & suppressis tribus istis codicibus, solum istum in foro pro norma haberi jussit. *Const. summam reip. §. 3. & 5. de Justin. Cod. fac.*

* Est & hoc inter ea, quæ in Justiniano reprehendit Procop. Ἀνεκδότ. *p. 46.* quod omnia a suo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μόνας αἰνίττει· τὰς δὲ ἐκ ἴσας ἐφίστη τοῖς πρόγμασι, τὸς τε νόμους, καὶ τῆ σεπτῶν τὰς καταλόγους· ταυτὸ πᾶσι ἐποίει, ἐ τῷ ἀνομάζειν, ἐδὲ τῷ ξυμφόρῳ ἐς τὸ πᾶν ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα καινοτομῆται, καὶ αὐτῷ ἐπώνυμα εἴη. ὧν δέ τι καὶ μεταβολῆς ἐν τῇ παραυτίκα ἴσχυσε ἰσχύσαι, ἀλλὰ τάχιστα γε τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῷ αὐτῶν ἔθετο. *Nam statis magistratuum formis* LEGUMQUE *& militarium ordinum abrogatis, alias invexit, non jure, non publico commodo adductus, sed ut omnia nova, & de* SUO NOMINE *dicerentur. Rei cujus statim abolendæ copia non fuisset, saltim* SUUM *indidit* VOCABULUM. Et fuere sane magistratus novi, quos a se institutos *Justinianeos* vocavit, veluti Pisidiæ prætor Justinianeus, *Novell. XXIV. Cap. 4.* Comes Phrygiæ Pacatianæ Justinianeus, *ibid.* Comes primæ Galatiæ Justinianeus, *ibid.* Comes Lycaoniæ Justinianeus, *Novell. XXV. Cap. I.* Prætor Thraciæ Justinianeus, *Novell. XXVI. Cap. 2.* Comes Justinianeus Isauriæ, *Nov. XXVII. Cap. 1.* Immo & Moderatores & Procoss. & Quæstores Justinianei passim occurrunt in *Novellis*

lis XXVIII. CI. XXX. XLI. Ita & verum eſt, eum ex Vandalis legiſſe milites, quos *Juſtinianeos ſtationarios* vocavit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II.* Denique recte obſervarunt Alemannus & alii, Juſtinianum urbes, oppida, portus, litteras, libros, ſcholares, & diadema de ſuo nomine vocari voluiſſe. Sed quid his omnibus ineſt criminis? An minus licuerit Juſtiniano Magiſtratus quoſdam vocare *Juſtinianeos*, quam Auguſto *legatos Auguſti* & *præfectos auguſtales*? An fas fuerit Trajano, Hadriano, Conſtantino, Gratiano condere Trajanopolin, Hadrianopolin, Conſtantinopolin, Gratianopolin, Juſtiniano id nefas fuerit? Et quis quæſo ignorat baſilicam Juliam, menſes Julium & Auguſtum, thermas Diocletianas, bibliothecam Ulpiam, & ſimilia, quæ ab Imperatoribus nomen tuliſſe, nemo unquam ſanus reprehendit?

§. CCCXCI.

Deinde quum maximum ſolidioris juriſprudentiæ theſaurum in veterum juriſconſultorum ſcriptis reconditum eſſe, non ignoraret, & hæc tamen etiam manibus hominum fere excidiſſent: anno eræ Chriſtianæ DXXX. die XVIII. Kal. Jan. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Conſt. Tanta*, §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, & periochas, quæ in foro uſum præſtarent, inde decerptas, & aliquando, ſi ita videretur, interpolatas mutataſque in quinquaginta libros, certoſque titulos colligi juſſit. Perfecerunt id opus TRIBONIANUS aliique XVII viri, quos ei adjunxerat Juſtinianus, intra triennium, quum initio

Deinde Pandectæ vel Digeſta.

initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Justinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo, * adpellavit, *quod omnes disputationes & decisiones in se haberet legitimas, &, quod undique esset collectum, in sinus suos recepisset*, *l. 2. §. 1. Cod. de vet. jur. enucl.* Paull. Diac. *Histor. Langob. Lib. I. Cap. 25.*

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis JULIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI & CERVIDII SCÆVOLÆ, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non ULPIANI & MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecta*, uti ex Apicio *de re culin. Lib. IV. p.* 103. patet, repositorium, quo varia condimenta & bellaria cœnis inferebantur. Unde & totum artis suæ librum *pandecten* inscripsit. ICtis hujusmodi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Observ. Lib. VII. Cap. 34.* immo & Gell. *in præfat.* Imitati hanc figuram Hebræorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כלבו, *Colbo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Prælect. ad Pandect. proœm. §. II.*

§. CCCXCII.

Ordo in Pandectis observatus.

Hoc opus, quod ipse Justinianus in septem partes diviserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animadvertimus: nec tamen per omnia. Nam & præmissa quædam sunt de jure in genere, de statu hominum, de rerum divisionibus

& de

& de magistratibus, quæ in Edicto locum non habuerunt: & quædam, quæ primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* rejecta, & quædam interjecta de hypothecis, de evictionibus, de eo, quod falso tutore auctore gestum fuerit, quæ vel omnino non, vel alio loco edicti occurrerunt: & denique sub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, jure publico, quorum nullum in edicto vestigium notamus. Ceterum ne denuo corrumperetur opus, magno studio elaboratum, Justinianus & illud per notas scribi vetuit, * *l.* 2. §. 22. *C. de vet. jur. enucl.* & a jureconsultis non alios libros in illud scribi voluit, quam PARATITLA, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.* quæ fuerint, docet Æg. Menag. *Amœn. jur. civ. Cap. XV.* & Jan. a Costa *Præf. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, observante id Ant. Augustino *Emend. Lib. I. Cap.* 1. talia passim occurrunt. Quamvis enim id negarit Ang. Politian. *Epist. X.* 4. & *Miscellan. XLI. αὐτόπτης* tamen V. A. Henr. Brenkmannus observavit, reperiri ibi ꝯ pro *καὶ*, I. pro *primo*, EDM pro *edictum*, V̄ pro *quinto*, VIIIO pro *octavo*, ú pro *us*, ut jam non dicamus de variis monogrammatibus & contignationibus litterarum, quæ typis tam facile, quam calamo exprimi non possunt: de quibus consuli debet laudatissimus Brenkmannus *Histor. pandect.*

Lib.

Lib. II. Cap. 3. p. 117. seqq. Viderint ergo, qui hunc librum ipsius Justiniani temporibus scriptum existimant, an sententiam satis probabilem tueantur.

§. CCCXCIII.

Institutiones confectæ.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris, TRIBONIANO, THEOPHILO & DOROTHEO, negotium dedit Imperator, ut INSTITUTIONUM *libros quatuor* ex veterum jureconsultorum compendiis, * & CAJI potissimum Institutionibus adornarent, ut illæ essent totius legitimæ scientiæ prima elementa, *procem. Inst. §. 2. & 6.* Eum libellum, quamvis post *Pandectas*, uti diximus conditum, prius tamen, quam illas, Justinianus publicavit XI. Kal. Dec. anno æræ Dionys. DXXXIII. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodavit. *§. 6. procem. Inst.*

* Sic multa *Institutionum* loca totidem pæne verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* ULPIANI, FLORENTINI, MÆCIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo & ex majoribus libris veterum JCtorum, veluti ULPIANI *regulis* & *libris ad Sabinum*, PAULLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *responsis* & similibus. Unde optime meriti sunt de studiosa juventute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod novissime præstitum animadvertimus a V. C. Everardo Otton.

§. CCCXCIV.

§. CCCXCIV.

Paullo poſt, XVII. Kalend. Jan. anni DXXXIII. totum hoc corpus juris, adeoque & DIGESTA, conſtitutionibus binis, Latina altera, altera Græca, confirmatum, & a III. Kal. Jan. in foro valere, & in ſcholis Romana, Conſtantinopolitana & Berytenſi prælegi juſſum eſt, præſcripta ſimul anteceſſoribus methodo, qua per quinque iſtos annos, quos juris diſciplinæ dare ſolebant juvenes, uterentur, quin & nominibus paullo honeſtioribus, quibus ſingulis annis juris ſtudioſi vocarentur, inventis. * *Conſt. omnem reipub.* §. 1. & 2. *ad Anteceſſ.* Publicatio totius corporis juris.

* Primo anno, quo *Inſtitutiones* & πρῶτα *Digeſtorum* audiebant, pro DUPONDIIS vocabantur JUSTINIANI NOVI, vel, uti ex codice ſuo MSC. eleganter emendat V. C. Chriſt. Gotl. Schvvarz. *diſs. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manaverint?* §. *XVI. p.* 46. JUSTINIANISTÆ: Secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digeſtorum* partem, una cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommiſſis, EDICTALIUM nomen adſumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digeſtorum* parte, (has enim Juſtinianus alternis vicibus prælegi juſſerat,) nec non deguſtatis doctrinis de hypothecis, uſuris, edicto Ædilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digeſtorum* opus diſperſis, PAPINIANISTARUM nomen non ſine ſollemnitate accipiebant. His ubi quarto anno acceſſerant reliquæ *Pandectarum* partes, non

HIRCI, uti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTÆ: denique quinto anno, postquam & *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITÆ, nec COLORITÆ, uti denuo apud Accursium est, nec COLOBITÆ, uti Constant. Landus *in Exercit. p.* 1391. *Tomo III. Thesaur. jur. civ.* emendat, sed PROLYTÆ vocabantur.

§. CCCXCV.

Quinquaginta decisiones edixit.

Observaverat interea Justinianus, quasdam dissensiones veterum jurisconsultorum ortas ex diversis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio & Oreste Consulibus, & duobus insequentibus annis, id est anno DXXX. & sequentibus, editis QUINQUAGINTA DECISIONIBUS composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitæ prælectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit. * *Constitut. Cordi nobis*, §. 1. *de cod. emend.*

* *De Fastorum Romanorum formula*: POST CONSULATUM, quam permultæ decisiones Justinianeæ præferunt, singulari, eaque pererudita dissertatione egit V. C. Christ. Gotl. Schvvarzius, editæ *Altorfi MDCCXXXV.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editæ. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustravit, in *Prolegomenis* ostendit, unam sæpe decisionem in plures particulas dilectam esse a novi Codicis

dicis architectis. Præter Emundum Merillium similis labor exercuit Jo. Strauchius, jurisconsultus Jenensis, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Præterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L. a secundo ad nonum librum Codicis. Antw. MDCLXI. fol.* & Dominici Basti *redivivus ingenii partus, seu quinquaginta Decisiones D. Justiniani. Vienn. MDCCVIII. 4.*

§. CCCXCVI.

Sed paullo post idem deprehendit Imperator, primo, *novellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quæ post priorem codicem latæ fuerant, extra corpus codicis divagari*; deinde, *quasdam earum ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis, §. 2. de emend. codic.* Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, ut Codicem Justinianeum refingerent, & præter quinquaginta decisiones etiam novas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi inserrent, quasdam etiam ad rem non facientes, omitterent. * Hunc CODICEM REPETITÆ PRÆLECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice edidit publicavitque XVI. Kal. Dec. anno DXXXIV. *Ead. Const. §. 4. de emend. cod.* Itemque Codex repetitæ prælectionis.

* Plures sane constitutiones, quas in codice suo fulgere ait Justinianus, in novo illo ac recognito codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. & 27. *Inst. de action.*

Fieri tamen potuit, ut constitutiones quædam codici quidem insertæ fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Græce scriptæ erant, intercederint. Plures sane, quæ in Basilicis supersunt, passim restituit Cujacius.

§. CCCXCVII.

Novellæ constitutiones postea editæ.

Quum porro Justinianus, condito corpore juris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum, novis subinde emergentibus quæstionibus, plures promulgasse novellas constitutiones, quarum pleraſque Græce scriptas esse, novimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quæ Novellarum nomine constitutionum significetur, relaturum, promiserat Justinianus. *Const. Cord. nobis* §. 4. *de emend. cod.* quin & præstitisse eum, quod promiserat, testantur Jo. Antiochen. *in Justiniano*, *pag.* 162. Agath. *Lib. V. p.* 140. & Paull. Diac. *Histor. Langob. Lib. I. Cap.* 25. quippe qui Justinianum *novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas*, CODICEM NOVELLARUM *vocari sanxisse*, scribit.

§. CCCXCVIII.

Earum collectio & versio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Justiniani collectum auspiciis, non diversum videtur ab illo, quod hodie pars corporis juris est, quodque in NOVEM COLLATIONES distinctum esse, animadvertimus, quamvis alicubi laciniis quibusdam auctum, veluti sub finem, ubi eparchica

quæ-

quædam ſub nomine novellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie verſionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua jam Gregorius M. Papa uſus videtur *Lib. XI. Epiſt.* 53. aliquando & ſatis accuratam: obſervante Cujacio *VIII. Obſ.* 40. ſed barbaram tamen, & hinc inde obſcuriſſimam. *

* At quum ipſas conſtitutiones Græcas jam editas habeamus ab Haloandro, Hervagio, Scrimgero, Ruſſardo: Græcarum litterarum non imperiti inde facile genuinum ſenſum haurient. Quin notum eſt, *novam e Græco textu verſionem* adornaſſe V. C. Jo. Fridr. Homberch zu Vach, quæ prodiit *Marp.* MDCCXVII. 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum ſemibarbarum, receptum eſſe, recte obſervant Alb. Gentil. *de libr. Jur. Civil. Cap. VII.* & Arthur. Duck *de auctoritate Jur. civ. I.* 4. 16.

§. CCCXCIX.

Hoc eſt præclarum illud juris civilis corpus, quod per tot ſæcula gentibus ſagaciſſimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitiſſimus quiſque hodie calamum impune ſtringit, dum alii ipſorum auctorum imperitiam ac ſtupiditatem accuſant, alii meras antinomias & contradictiones ſomniant, alii in methodum, ſtilum, & librorum ordinem ac numerum invehuntur: alii ipſum jus Romanum iniquitatis arguunt. Quin ſunt, qui & minima in Juſtiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus ſit,

Nævi, quos in hoc corpore Juſtinianeo obſervant.

l. 1. §. 2. *C. de vet. jur. enucl.* quod *Codicem* a suo nomine JUSTINIANEUM dixerit, quod *Pandectas* in septem ac non plures paucioresve partes, *Institutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, distinxerit: quod nobis reliquerit jus iniquum, incertum, & male cohærens, & quæ sunt hujus generis alia. Longa enim est ea fabula, quam mira industria perpolire studuerunt FRANC. HOTOMANUS in *Antitribonianæ*, FRANC. BALDUINUS in *Justiniano*, FRANC. MÆSTERTIUS *de justitia legum Romanarum*, BERN. AUTUMNUS in *Censura Gallica juris Rom.* ut non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHÆO, JO. JAC. WISSEMBACHIO, * & recentioribus, qui in hoc mustaceo laureolam quærunt, quam plurimis.

* Juvenis hic scripsit *Emblemata Triboniani*, a præceptore, Antonino Matthæo, incredibili Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi & peregrino in Belgio viam ad famam & fortunam muniviſſe ajunt. Sed recte V. A. Corn. van Bynkersh. *præf. ad Observ. Tomum II. Quum & ipse olim in hunc librum incidissem, & miratus, & indignatus sum, quod eo opusculo dicatur auctor sibi viam parasse ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur præstitisse, quam, quod, ut est in proverbio, hircum mulgentibus cribrum supposuerit. Exhibuit sesquicentum fere emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quæ enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt. Sæpe etiam in libello inseruit ré-*,

ἀφέργα ἔργα μείζονα, ut solent, qui primum quid scriptitarunt eruditionis ostentandæ gratia: sed & ea ἀφέργα non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, ut observabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit. Unde laudandus Jo. VVybo JC. Belga, qui singulari libello, hic recuso, causſam Triboniani adversus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Ultraj. MDCCXXI.*

§. CCCC.

Sed, qui ipse olim in ea hæresi fui, quo magis in jure profeci, eo magis ab illa abhorrere cœpi. Credo equidem, ipsum Justinianum hominem se agnovisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quæ oppus quoddam Dædaleum & quovis Phidiæ signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quæ tanto supercilio notam censores quidam, vitio creati, proba esse, expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam præclare dilutas esse animadverti, ut causſa perorata videatur.* Judicium de illis.

* Præ ceteris commendari merentur UER. HUBERI *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio amplissimo, mihique amicissimo, ZACHARIA HUBERO, & recusum Amst. MDCCXXIV. 4. nec non virorum illustrium HENR. & SAM. DE COCCEIIS opera pleraque, in quibus hæc calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quæ aliis desperata visa

sunt, felicissima industria explicarunt, & quæ pugnantia habita, ita revocarunt in concordiam, ut immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior jurisprudentia cordi est.

§. CCCCI.

Græce versi libri juris.

Jam vero porro quæritur, quæ fata juris hujus Justinianei tum in Oriente, tum in Occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in Oriente ubique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis juridicis. Quum vero judices & antecessores plerique parum gnari essent linguæ Latinæ: * ipsis Justiniani temporibus libri juris in Græcam linguam transferri paullatim cœperunt.

* Rem præclare expositit Car. du Fresne *in præf. Glossar. Lat.* §. XII. p. 10. ubi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam novæ Romæ servari voluisse, hinc eum locis ac regionibus urbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, ædificiorum, monetarum Latinas fuisse, constitutiones ejus ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, ut lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur, *l. 3. C. de stud. liber.* Usum ergo istius linguæ in Oriente mansisse aliquem, sed curialem fere & palatinum, immo & forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, ut Græculi, dum utrumque colerent sermonem, neu-

tro

ro recte uterentur, quod deinde exemplo præfatiunculæ & versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, & Antonini *Itinerario* in Codice Regio præmissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, in quibus mera barbaries. Et sane si jam sub Theodosio M. glisscere cœpit barbaries, quis de Latinitate Orientalium sub Justiniano meliora speraret?

§. CCCCII.

Et INSTITUTIONUM quidem elegantem Paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Justiniani temporibus floruisse, docent loca, ubi de Justiniano utitur verbis: ἡμέτερον βασιλέα *Imperatorem nostrum*, §. 1. *Instit. de usuc.* θειότατε ἡμῶν δεσπότα, *religiosissimi Imperatoris nostri*, §. 12. *Inst. eod.* ἐφοίτησε ἡ ἡμετέρα βασιλέως διάταξις, ἣν νῦν ἐξεφώνησε. *Exstat & principis nostri constitutio, quam nuper emisit*: itemque δεσποτεία ὑμῶν θειοτάτη, *religiosissima Domina nostra*, §. *ult. Inst. eod.* Quæ quum ex Latino *Institutionum* textu non sint, manifesto probant, auctorem Justinianī temporibus scripsisse. *Gundlingian. P. II. Obs.* 2. Nec obscure ætatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* & §. 10. *Inst. de excepr.* vid. Jo. Henr. Mylii *Historia Theophili Cap. III.* §. 4. Unde nihil prohibet, quo minus eumdem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cujus in componendo corpore juris opera usus est Justinianus. In primis Institutiones.

Prodiit hæc *Paraphrasis* post editionem VIGLII ZUICHEMI *Basil.* 1534. *fol.* & *Lov.* 1536. 4. & JAC. CURTII *Lugd.* 1581. cum animadversionibus CAR. ANNIB. FABROTTI *Paris.* 1638. & 1657. 4.

* Fallitur ergo Cujacius, qui Theophilitzen vocat hunc Paraphrasten, & eum Accursio juniorem facit, in *Recit. ad tit. Inst. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte se habeant. Illud unum mirandum, vivo Justiniano id sibi sumsisse Theophilum, ut uberiorem scriberet *Institutionum paraphrasin*, quum Justinianus versiones tantum κατὰ πόδα permiserit, *l. 2. §. 21. C. de vet. jur. enucl.*

§. CCCCIII.

fremque Digesta & Codex.

Eamdem operam *Pandectis* præstitit THALELÆUS, & ipse Justiniano, ut videtur, σύγχρονος, cujus versio Græca *Pandectarum* sæpissime in libris βασιλικῶν laudatur. Quin & versiones STEPHANI τὸν πλάτωνα, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν, DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν laudat Matth. Blastares *p.* 370. apud Fabric. *Bibl. Græc. Tom. XII. p.* 370. & Jos. Mar. Suarez. *Notit. Basil.* §. *XIX.* sed & *Codicem* Græce sive a Thalelæo, sive ab aliis, versum exstitisse ferunt, eumque sibi visum esse adfirmabat Marqu. Freherus. Suarez. *ibid.* §. *XX.*

Juliani patricii versio Latina Novellarū.

§. CCCCIV.

Denique vice versa Constitutiones Novel-

vellas CXX. jam tum Græce maximam partem scriptas, circa annum DLXX. resectis præfationibus, in epitomen contraxit, & elegante Latinitate donavit JULIANUS Patricius, Exconsul & Antecessor Constantinopolitanus. Quam epitomen cum sæpius, tum cura Francisci Pithœi, editam novimus. *Basil.* 1567. *fol.*

§. CCCCV.

Basilicôn origo.

Et versionibus quidem illis Græcis, Novellisque, eadem lingua scriptis, in foris scholisque utebantur sæculis insequentibus septimo & octavo, donec de eo in compendium mittendo sæculo nono cogitare inciperent Imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIUS MACEDO anno DCCCXXXVIII. ediderat *πρόχειρον νόμων*, quod constabat titulis quadraginta. Suaref. *Notit. Basilic.* §. *III.* Deinde LEO, *σοφὸς*, patri Basilio succedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque sub titulo *διατάξεων βασιλικῶν* promulgavit anno Christi DCCCLXXXVI. * Suaref. *ibid.* §. X. Denique subsequutus Leonem CONSTANTINUS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus sub incudem revocavit, & libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ publicavit sub initium sæculi decimi. Suaref. *ibid.* §. *XII. seq.*

* Ejusdem LEONIS Imper. sunt Novellæ CXIII. quas primum Græce ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Paris. MDLVIII. fol.* postea Latine Henr. Agylæus, *Paris.* 1560. 8. Unde postea permul-

eis juris Justinianei editionibus subjectæ sunt. Harum nec apud nos ullam esse auctoritatem, nec olim in ipsa Græcia fuisse, existimavit Cujac. *Obs. XVII.* 31. Contra easdem, & olim valuisse in Græcia, & ne hodie quidem ibi extra usum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccl. Græcæ p.* 112. & 115. docet V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. IV. 1. p.* 385.

§. CCCCVI.

Quales hi libri.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, ex Græca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Justiniani Novellis & edictis tredecim, nec non ex JCtorum quorundam Orientalium Paratitlis aliisque libris, quin & patribus & conciliis collecti, ita tamen, ut multa omissa videamus, quæ fortassis tum ab usu recesserant, multas etiam leges in compendium contractas, multa denique ex posteriorum principum legibus & constitutionibus addita, animadvertamus. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII. 17. p.* 519. Opus istud in sexaginta libros divisum, præter pauca, quæ nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Græce & Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTO. *Parisi.* 1647. *fol. Vol. VII.*

§. CCCCVII.

Usus hujus juris sæculo XI. quo Mich. Ataliota & Mich. Psellus floruere.

Insequentibus etiam sæculis jus Romanum, quale in Basilicôn libris reperitur, in Oriente floruisse, evincunt tot opera Græcorum juridica, quæ partim separatim pro-

prodierunt, partim ENIMUNDI BONEFIDII *juri Orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. & JO. LEUNCLAVII *juri Græco Romano*, a Marqu. Freherο locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic sæculo undecimo MICH. ATALIOTA, Judex & Procos. scripsit πόνημα seu πραγματικὸν, a Leunclavio sub titulo συνόψις ὡσαυτὼς συνόψεων editam, *Tom. II. p.* 1. iisdemque temporibus MICH. PSELLUS junior, vir πολυγραφώτατος, primum ad Constantinum Ducam, deinde & Alexium, ac demum ad Nicephorum, Impp. versibus politicis edidit Σύνοψιν νόμων: Leo Allat. *de Pseudis eorumque script.* §. *XLVIII.* quam Græce & Latine edidit Bosquetus *Paris. MDCXXXII.* 8. *

* Sæculo quoque XII. in Oriente, & Constantinopoli maxime juris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium jus Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. jur. Can. V.* 5.

§. CCCCVIII.

Sequente sæculo XIII. floruit THEODORUS BALSAMON, qui PHOTII *Nomocanonem* suis commentariis illustravit, in quibus permulta exstant juris Romani, ex Basilicis depromti, vestigia. Edidere eum Guil. Voellus & Henr. Justellus *in Bibliotheca Græco Latina Jur. Can. Tom. II. p.* 1312. *seqq.* Sæculo XIV. non duodecimo, ut Suarefio aliisque visum, floruit CONSTANTINUS HARMENOPOLUS edi-

Item sæc. XIII. & XIV. quibus scripsere Balsamon & Harmenopulus.

editique πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promptuarium juris*, quod post Adami Suallenbergii Græcam, aliasque Bernardi Rey & Merceri Latinas editiones. Græce & Latine cum adnotationibus suis edidit Dionys. Gothofredus. MDLXXXVII. 4.

§. CCCCIX.

Constantinopoli capta, & Turcæ & Græci usu aliquem juris Rom. conservarunt.

Sæculum decimum quintum finem attulit orientali Græcorum imperio, capta anno MCCCCLIII. a Turcis Constantinopoli, & toto illo Orientis tractu ab iisdem barbaris oppresso. Iisdem ergo temporibus & jus Romanum in Oriente procul dubio exolevit, at non penitus tamen, si recentioribus quibusdam fides habenda est, quippe qui & apud Turcas, & apud Græcos, aliquem juris Romani usum hodienum supereſſe, referunt. *

* Turcas enim Codicem Justinianeum *in* sua lingua habere, eoque in foris suis uti, primus testis αὐτόπτης ἢ αὐτήκοος adfirmavit Leunclav. *in Præf. ad libros III. Paratitl.* Ex Ism. Bullialdo quoque sæpe audiviſſe se refert Menag. *Amæn. Jur. Civ. Cap. XXVI. Turcos pleraque ex legibus Romanorum in suas transfudiſſe, & præcipue quæ ad materiam servitutum spectent.* De usu Novellarum Leonis apud hodiernos Græcos jam supra diximus. (§. CCCCV. *)

§. CCCCX.

In Occidente major erat Codicis Theodosiani auctoritas.

Ex Oriente in OCCIDENTEM revertimur. In eo quædam provinciæ Francis, Burgundionibus, Gothis cesserant, quædam

dam a Justiniano barbaris felici Marte ereptæ erant, veluti Italia, Sicilia & Africa. In illis quidem juris Romani usus superfuit, at non Justinianei, verum Theodosiani, quocum Caji *Institutiones*, Paulli *Sententias*, & alia quædam veterum JCtorum fragmenta conjungere solebant. *Demonstrarunt hoc ex instituto Herm. Conring. *de orig. jur. Germ. Cap. IV. & V.* Jo. Selden. *in diss. ad Fletam V.* 2. *seqq.* Jac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. Cap. III.* Innoc. Ciron. *Obs. Jur. Can. V.* 2. Sed & nos *Lib. II.* ea de re pluribus agemus.

* Et hæc collectio medio ævo κατ' ἐξοχὴν LEGIS ROMANÆ nomine veniebat. Pluribus adductis veterum testimoniis, ipsisque codicum MSS. titulis id demonstravit Car. du Fresne *Gloss. Lat. Tom. II. pag. 269.*

§. CCCCXI.

Jus tamen Justinianeum in Italia & Africa floruit.

Ast in Italia, & in Africa quoque, usus juris Justinianei fuit quotidianus. Ipse enim Justinianus illud ubique in orbe Romano observari, solumque in academia etiam Romana doceri jusserat, *l.* 2. §. 23. & *l.* 3. §. 21. *C. de vet. jur. enucl.* Et hoc sibi velle arbitror auctorem Epigrammatis, Pandectis Florentinis præmissi, Justiniano aut parem ætate, aut non multo juniorem, dum inter alia cecinit:

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε καὶ ἑσπερίης τε Λιβύσσης,
Εὑρήσεις τὸ σοφὸν τοῦτο ἅπασι κόσμον.

Eu-

Europæ vero, atque Asiæ, Libyæque subacta,
Vnum omnes populi Regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, *Pandectarum* opus non modo in Oriente, & Africa nuper recepta, sed & in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta,) una cum auctore ejus Justiniano regnare. Cöler. *Parerg. II.* 22. *Tom. I. Thes. jur.*

§. CCCCXII.

Etiam sub Langobardis & Francis.

Et quamvis paullo post circa annum DLXVIII. Italiam invaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent potentissimum: tamen non modo in Exarchatu Ravennatensi juri Justinianeo pretium suum mansit, sed & ipsi Langobardi Italis suæ cuique lege vivendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica L. 29. 2. II. 2.* 1. adparet. Sane sæculo VII. Novellam CXIII. citat Gregor. *Epist. XI.* 53. & alibi tum ad Codicem, tum ad Novellas provocat *Lib. XII. Epist.* 53. Item sæculo IX. quo istud Langobardorum regnum jam destruxerat Carolus M. sæpe jus Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI.* 5. *XLIV.* 32. *El. pag.* 587. *EV. pag.* 440. 509. *Tom. II.* & Joannes PP. VIII. apud Ivon. *III.* 98.

§. CCCCXIII.

Vulgaris historia de restitutione.

Quamvis vero his temporibus *Codex* magis & *Novellæ*, quam *Pandectæ*, in manibus

nibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane interciidisse. Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lotario III. Imp. in Amalphi urbe, anno MCXXXVII. expugnata, cumque Imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adjuverint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quæ jam Florentiæ non sine veneratione quadam ostenduntur, occasionem dedisse & Irnerio, prælectiones in hunc librum instituendi Bononiæ, * & Lothario, jus Romanum in scholas & fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. IX. p.* 270. Conf. Henr. Brenckm. *de Amalphi a Pisanis direpta* §. *XXIV. p.* 65. *& Hist. Pandect. Lib. I. Cap.* 5. *& sequ.*

no juris Rom. sub Lothario III.

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiæ, quumque explicaturo illi, quid sit AS, aqua hæsisset, *Pandectas* adiisse, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiæ. Notæ sunt illa Cardinalis Hostiensis in *c. 1. pr. X. de test. n.* 2. *As, id est, duodecim unciæ. As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam studium civile, sicut audivi a Domino meo* (Azone.) Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipsius Irnerii discipulus fuit, ut rem non diu antea gestam scire omnino potuerit.

§. CCCCXIV.

Enimvero ut posterius falsum esse adversus Nihusii & Bononiensium clamores solide demonstravit Herm. Conringius ita

Quid de eo sentiendum.

ita & tota illa historia de repertis Amalphi *Pandectis*, & restituto ea occasione juris Romani studio, admodum suspecta est. Primo enim id veterum nemo tradit, & vir doctissimus, Lud. Ant. Muratori. *Script. Rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani *Poema de prœliis Tusciæ*, quod e sæculo demum XIV. est, observat, hunc primum fuisse, qui *Lib. IV. Pandectas* memoret in depopulatione urbis Amalphitanæ repertas, Pisasque translatas. Deinde nescio, quid Pisanos movere potuerit, ut librum hunc pro navatæ operæ pretio accipere voluerint, nisi ei jam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique & IRNERIUS ante repertum illum codicem jus civile Bononiæ docuit anno MCXXVIII. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, & ante eum, teste Odofredo *ad L. 1. D. de just. & jure*. PEPO leges privata auctoritate professus est.

§. CCCCXV.

Quomodo juris studium Bononiæ florere cœperit.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Juris civilis in foris Italiæ jam a Justiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis sæculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidæ legum juventuti viam ad jus civile monstraret: Bononiæ eam artem profiteri cœpit primum PEPO * ac deinde IRNERIUS, Germanus, quem Constantinopoli jus didicisse, scribit Innoc. Cironius. *Observ. Jur. Can. V. 5.* Ex eo quum plures profe-

cis-

ciſſent, iique & ipſi ſcholas juridicas aperirent: tantus undique Bononiam factus eſt concurſus, ut jus civile pleriſque tum primum renaſci videretur. Inde & in Gallia PLACENTINUS, in Anglia ROGERIUS, poſteaque ACCURSIUS, alibi alii jus Romanum profeſſi ſunt, ut brevi in univerſa Europa id ſtudium propagaretur.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conviciis proſcindunt, ſequuti auctoritatem Odofredi *ad l. jus civile 6. D. de juſt. & jure. Hic* PEPO, inquit Clar. Brenckmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Unde etiam paſſim, miſſo eo, primus Irnerius auditorium juris aperuiſſe dicitur.* Vid. *Hiſt. pandect. Lib. I. Cap. 9. p. 52.*

§. CCCCXVI.

Primi, qui ibi poſt Irnerium ſub Friderico I. jus docuerunt.

Hinc jam ſub Friderico I. Imper. clari fuerunt primi Irnerii diſcipuli MARTINUS GROSIAS, Cremonenſis, BULGARUS, HUGO DE PORTA RAVENNATE, & JACOBUS HUGOLINUS, quos Imperator, quum anno Chriſti MCLVIII. comitia haberet in campis Roncalienſibus, in conſilium adhibuit. Radevic. *de Geſt. Frid. Imp. II. 5.* Otto & Andr. Moren. *de Reb. Laud.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunſuic. Tom. I. p. 818.* quibus Bononiæ jus docentibus, adeo ibi floruit ſchola, ut idem laudatiſſimus princeps, antequam expeditionem in Palæſtinam ſuſciperet, peregrinos Bononiam ſtudiorum cauſſa confluen-

fluentes, pulcherrimo ornaret privilegio, postea inserto Codici Justinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

§. CCCCXVII.

Eord successores.

Præter quatuor istos inter primos JCtos Bononienses celebrantur ROGERIUS VACARIUS, qui in Angliam jus civile intulit, Jo. Sarisb. *Policrat. VIII.* 22. Selden. *Diss. ad Flet. VII.* 2. *sequ.* OTTO PLACENTINUS, qui primus Montispessulii jura interpretatus est, PYLEUS, qui Bononiæ & Mutinæ docuit, ALBERICUS A PORTA RAVENNATE, AZO JCtorum sua ætate princeps, & non minor hoc præceptore suo ACCURSIUS, Florentinus, cujus in illis tenebris doctrinam admirabilem ipsi laudant Jac. Cujac. *Obser. XII.* 16. & Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l. x. §. hoc autem* 21. *C. de vet. jur. enucl.* quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe jam quadragenario majorem, ad studia se contulisse, scribunt. Obiit anno MCCXXIX. ætatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpret. II.* 29.

* Et recte quidem laudatur ACCURSIUS, qui omnes ante se interpretes Græcos & Latinos longe superavit, nullum omnium etiam e posteris parem habiturus, nisi ei sæculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegasses. Recte Jan. Vinc. Gravina *de ortu & progr. jur. civ. §. CLV. In sensibus vestigandis adeo fuit acutus, & sollers, perspicuus autem in verbis & so-*

& sobrius, felixque in abditis sententiis eruendis, ut nisi temporum barbaries antiquitatis ei lucem & sermonis elegantiam ademisset, nullam fortasse laboris partem reliquisset eruditis recentioribus. Unde merito viro docto stomachum facessit eorum non dicam insolentia, sed immanitas, qui quum ex ACCURSIO sapiant, tamen sicubi quid nubeculæ occurrit, statim perstrepunt & cachinnos tollunt, nec nævos condonant homini, qui illi non juris insciticia, sed temporum injuriis hæserunt, neque cogitant, tanto magis admirandum esse ACCURSII ingenium, quod & istis præsidiis destitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam posterorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras & antiquitatem pertinet, defuisse, crederes.

§. CCCCXVIII.

Hi & eorum auditores, a Guid. Pancirollo & Gravina recensiti, non modo viva voce jura publice docuerunt, sed & scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, ut quidam jus in breviores veluti positiones, vel, uti ipsi vocabant, SUMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore juris desudarent, alii Græcorum exemplo breviores GLOSSAS, seu Scholia, singulis juris partibus adjicerent. Inter Summistas, quos vocant, præcipui sunt ROGERIUS & AZO, cujus *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596. 4. Gloſſas vero aliorum, & maxime AZONIS collegit, suasque adjecit ACCURSIUS, atque

Summæ & gloſſæ ab illis scriptæ.

que ita anno MCCXX. perfecta est illa GLOSSA, quæ deinde corpori juris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsæ leges obtinuit. *

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. si solutum 6. C. de obl. & act. Nostis, quanta sit auctoritas Glossatoris. Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam, propter proscriptam idololatriam per advocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro Diis, ita advocati adorent Glossatores pro Evangelistis. Volo enim pro me potius Glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt advocati diversæ partis, & etiam judices: Credis tu, quod Glossa non ita viderit illam textum, sicut tu, & non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, & sit istud pro novo, quod dum essem scolaris, eram satis acutus, & dum semel essemus socii multi in una collatione, ausus fui unum textum allegare contra sententiam doctoris mei: tantam audaciam habui. Dixit unus socius, tu loqueris contra glossam, quæ dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego dico sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillæ, quæ sunt in libris Grammaticæ, sicut super Virgilio & Ovidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim Glossatores maximæ scientiæ viri & auctoritatis.*

§. CCCCXIX.

Quid in Justiniani libris innovarint.

Ad partiendum augendumque corpus juris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTUM VETUS, INFORTIATUM & NOVUM diviserunt, quam ineptam partitionem tribunt BULGARO, Paullo

Paullo magis operæ pretium fecit sive BULGARUSO, sive, ut alii malunt, BURGUNDIO, vel BURGUNTIO, qui Græcos in *Pandectis* & *Codice* textus Latinitate donavit. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II.* 15. Laurent. Pignor. *Epist. Symb. XXXIX.* quamvis, vitiis haud carere illam versionem, ostenderit Menag. *Amœn. jur. Cap. XXXIII.* Contra minus concinna est partitio *Novellarum* in novem partes, quas *novem authenticarum collationes* barbare vocavit idem BURGUNDIO.

§. CCCCXX.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones AUTHENTICARUM, quas vocant, & librorum FEUDALIUM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Novellis* certas positiones juris novissimi, quibus ipsis *Codicis* legibus derogatum esse observarant. Addiderant alii similes quasdam periochas, ex legibus potissimum utriusque Fridrici Imper. decerptas. Has omnes sub titulo AUTHENTICARUM *Codici* inserait nescio quis, ut eo facilius reperirent studiosi, quid novis legibus mutatum sit: quamvis nonnumquam a *Novellarum* sensu aberrasse earum auctores, res ipsa loquatur. De Authenticarum auctoribus & erroribus videndus est JO. STRAUCHIUS in *Irnerio non errante*, & inter quos acres ea de re contentio fuit AL. ARN. PAGENSTECHERUS *Sicilim. Manip. III.* & *in Irnerio injuria vapulante*, Authenticæ Codici insertæ.

Tunte, ac V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK *de auctore auctoribusque Authenticarum*; quod cum aliis opusculis prioribus nuper recusum est *Lugd. MDCCXXX.* 4.

§. CCCCXXI.

Libri feudorum Novellis adjuncti.

Quum vero multæ in foro quæstiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit jus Justinianeum, & in Italia scriptæ circumferentur consuetudines feudorum Langobardicæ, a PHILIBERTO Episcopo, GERARDO NIGRO, & OB. AB. ORTO, Coss. Mediolanensibus, qui ab Ottone Frising. *de gest. Fridr. II. 13.* memorantur, & ab aliis fortassis collectæ: eas una cum constitutionibus Conradi III. & Fridricorum Impp. *sub titulo*, DECIMÆ COLLATIONIS *Novellis* subjunxit HUGOLINUS, JCtus Bononiensis. Odofred. *Comment. in Auth. Cassa C. de SS. Eccles.* Schilter. *præf. ad Minucc.* §. *IV.* Quod postea Fridricum II. Imp. ratum habuisse, ferunt. Engelhus. *Chron. p.* 1115. Pancirol. *Variar. Lect. I.* 90. Iis postea accessere CAPITULA EXTRAORDINARIA, quæ vocant, ab ARDIZONE, & ALVAROTO collecta, necnon constitutiones quædam Principum, quæ EXTRAVAGANTIUM nomine veniunt. Horn. *Jur. Feud. I.* 35.

JCtorum sæculi XIV prolixiores Commentarii.

§. CCCCXXII.

Hic primæ istius JCtorum scholæ labor fuit, qui per sæcula XII. & XIII. ferbuit. Sequente enim XIV. vixerunt BARTOLUS

DE

DE SAXOFERRATO, & qui ab eo profecit BALDUS, Peruſinus, ALEXANDER TARTAGNUS, BART. SALICETUS, PAULLUS CASTRENSIS, JASON MAYNUS, CYNUS, RAPHAEL FULGOSIUS, HIPPOLYTUS RIMINALDUS & reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique deſcripſerunt, qui non brevibus gloſſis & ſcholiis, ſed COMMENTARIIS ampliſſimis corpus juris illuſtrarunt. Sunt ſane in his æque, ac in Gloſſa, quæ admireris: ſed plura etiam inepte & ſtolide ſcripta, qualia proficiſci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, hiſtoriæ ac philoſophiæ lumine deſtitutis. *

* Nemo Commentarios horum hominum elegantius deſcripſit M. Ant. Mureto *Orat. I. 17. Primo* enim oſtendit, quam ſæpe boni illi viri ignoratione antiquitatis & perverſo quodam contradicendi ſtudio peccarint. *Deinde*, quam multa ubique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quærunt, quæ ſit poteſtas ablativi, gerundii, relativi, qui, quæ, quod, & ſimilia. De ordine *porro*: *At noſtri*, inquit, *qualem nobis cujuſque generis farraginem reliquerunt! ut ſi quis ruſticus hordeum, triticum, viciam, legumina in unum acervum conferat, non illis acervum horum commentariis exiſtimem perturbatiorem fore.* Et quibuſdam interjectis: *Apud hos enim, ubi v. c. de auctoritate magiſtratuum agitur, dicetur etiam aliquid de teſtamentis, ubi de emtione venditione diſseritur, aliquid de pœnis, aut de auctoritate tutorum inferetur: nihil eſt*

denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illæ crebræ ex uno in alium locum rejectiones, quum te, quod hic agendum & exigendum erat, id jubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, divinare potuisses. Prorsus ut si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet. Denique de horrido dicendi genere agens: *non unam linguam esse, ait, qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex fœdissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluvione, olentem, ut servus ille Plautinus ait, allium, hircum, haram, suem, canem, capram, &c.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de Glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXIII.

Methodus docendi interpretandique jura.

Mansit ille scribendi mos sæculis decimo quinto & sexto, quo etiam in Germaniæ aliarumque provinciarum academias penetravit. Quo tempore quæ docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Pancirol. de *Clar. Leg. Interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa jurisprudentiam his sæculis facta est mutatio nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

Quid Mincuccius & Barterius circa Feudorum libros moliti.

§. CCCCXXIV.

Ceperat hoc consilium an. MCCCCXXVIII ANTONIUS MINCUCCIUS (non Mi-

rich-

ricurius) DE PRATO VETERE JCtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, ut videtur, Sigismundi Imp. de FEUDIS *libros sex*, quos a Sigismundo & Fridrico III. Impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCUCCII fœtum diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argent.* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII Placentini, qui privata industria confecit LIBELLUM FEUDORUM REFORMATUM, eumque anno MCCCCXLII. Academiæ Papiensi commendavit. Eum codicem cum reliqua Bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludovicus XII. Rex Franciæ ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris. MDCXII.* ac postea Jo. Phil. Schmidius *Arg. MDCXCV.* 4. Neuter tamen libellus juris feudalis Langobardici luminibus offecit.

§. CCCCXXV.

Sæculo XVI. novum jurisprudentiæ splendorem circumdederunt JCti humaniores, ANDR. ALCIATUS, quem JAC. CUJACIUS, ANT. AUGUSTINUS, PITHOEI fratres, PETRUS FABER, FR. HOTOMANUS, BARN. BRISSONIUS, UDALR. ZASIUS, FRANC. DUARENUS, FR. BALDUINUS, HUGO DONELLUS aliique viri doctissimi in Gallia, & illustri Bituricensium schola longo agmine sequuti sunt. At tantum abest, ut hi debellarint barbariem, ut ea multis post

Schola JCtorum humaniorum.

annis in foro & scholis regnarit & quibusdam locis & hodie regnet, imperet, triumphet. *

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa Glossarum barbaries variis exemplis ostendi potest, velut quod Cujacio in Cathedra Forcatulus, id est, simia hominis prælatus: Papir. Masson. in *Elog. Cujac.* quod Muretus, quia jus novo more Romæ profiteretur, illam Spartam Selvaghio, nomini barbaro relinquere, & ad elegantioris litteraturæ professionem redire coactus est. Muret. *Part. I. Orat. XXI.* Denique quod Lorioto, Lipsiam lautiore proposito stipendio invitato & jus non sine maximo juvenum concursu docenti, parum faverant JCti, qui Fruge reperta glandibus vesci malebant. Vid. Melch. von Ossa *Testam. Cap. VIII.* §. 2. *p.* 385.

§. CCCCXXVI.

Cur hi quoque nō cum ea fecerint opera?

Et equidem, ut vera fateamur, non parum solidiori jurisprudentiæ nocuit intempestivum quorundam studium, qui quum elegantiores litteras cum jurisprudentia conjunxissent, omnem doctrinæ laudem in eo positam existimabant, ut audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent, refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Justinianum, omnemque ejus laborem, ludibrio exponerent, meraque antinomias, Triboniani simos, & nescio quæ alia monstra, vel larvas potius, venarentur, quin & novum jus, si fieri posset, conderent; ni-

nihilque ſuo loco ſtare permitterent. Sane ut Bartoliſtæ glandibus; ita hi auditores ſuos, tamquam Chamæleontes, vento paſcere videntur, non JCti ſed Cenſores, ſine populi ſuffragio creati, iiſque aecenſendi criticis, quos hordeo & avena paſci vidit Cebes Thebanus *in Tabula*.

FINIS LIBRI PRIMI.

HISTORIA JURIS CIVILIS.

LIBER SECUNDUS.

DE ORIGINE ET PROGRESSU JURIS GERMANICI.

CAPUT PRIMUM.

De Jure Germanico Ante Caroli M. Imperium.

§. I.

Germani veteres legibus scriptis caruerunt.

QUum commune id esset Germanis cum gentibus reliquis antiquissimis, ut diutissime & saltim ad sæculum Christianum quartum litteris ac scriptura carerent: * facile patet, eosdem, uti alias gentes, initio legibus quoque ac jure scripto caruisse.

* Eo enim sæculo litteras inter Gothos primus invenit Ulphilas, eorum episcopus, au-

auctor versionis Gothicæ sacri codicis. Socrat. *Hist. Eccles. V.* 33. Philostrog. *Hist. Eccles. II.* 5. ubi hic de isto Ulphila: *Καὶ γράμματα τοῖς Γότθοις οἰκείων ἐφεύρε συλλαβῶν, μεταφράσας εἰς ταὐτὸν φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας. Proprias Gothis litteras excogitavit, & universos sacræ scripturæ libros patrio ipsorum sermone interpretatus est.* Quo invento non fuisset opus, si jam antea Germani litteras habuissent. Versionem enim illam vere Germanicam esse, res ipsa docet: & vere scripsit VValafridus Strabus *Rer. Eccles. Cap. VII. Gothi, qui & Getæ, eo tempore, quo ad fidem Christi perducti sunt, in Græcorum provinciis commorantes, nostrum, id est, Theotiscum sermonem habuerunt.* Quæ ex Tacit. *Annal. II.* 63. & 88. objiciunt de epistolis a Germanis ad Romanos missis, ea de lingua & scriptura Latina intelligenda videntur, quam eorum nonnulli diururna cum Romanis consuetudine procul dubio addidicerant, quemadmodum Græcas litteras ex consuetudine cum Massilienſibus addidicerant quidam Galli. Strabo *Lib. VI.* Cæs. *de Bell. Gall. VI.* 14. & *I.* 10. Sed &, quæ de Runicæ litteraturæ antiquitate jactantur, plane incerta sunt, multoque incertius, an ea in Germania unquam nota fuerit.

§. II.

Habuere tamen suos mores & consuetudines.

Nihilominus tamen majoribus nostris sui erant mores ac consuetudines, tum communes omnibus, tum uni vel alteri genti propriæ, quarum multas cum cura descripserunt Cæsar *de Bello Gallico VI.* 21. *seq.* & Tacitus libello *de moribus Germanorum* sin-

gulari, ex quibus locis prolixum recensum instituit Melch. Goldastus *in Collectione Legum & consuetudinum Imperii*, edita Francof. 1613. & 1674. Harum vero consuetudinum patriarum eo sanctior ad posteros manebat custodia, quo minus ipsa natio ullis exterorum commerciis connubiisve infecta esset. * Tacit. *de Morib. Germ. Cap. IV.*

* Adeo, ut quidam nec aditum extens ad se concederent, nec vina aliasque merces ad se importari paterentur, ceu de Nerviis & Svevis narrat Cæsar *de bell. Gall. Lib. II. Cap. 15. & Lib. IV. Cap. 2.* Tales vero gentes moris patrii servantissimæ esse solent, ceu Hebræorum, Scytharum & olim Sinensium exemplis luculenter potest demonstrari.

§. III.

Earum quædam exempla.

Tales consuetudines sunt quam plurimæ, a Tacito, Cæsare & aliis auctoribus veteribus recensitæ, veluti, quod longa esset Germanorum puritia, longa impubertas, & sera juvenum Venus: Cæs. *de Bell. Gall. VI. 21.* Pompon. Mela *de Situ Orb. III. 3.* Tac. *Cap. XX.* quod liberi cum maore ministeria domestica obirent: Tacit. *Cap. XXV.* ipsique filii, non nisi acceptis sollemniter armis, pars reipublicæ haberentur: Tacit. *Cap. XIII.* quod dotem non uxor marito, sed uxori maritus offerret, consentientibus parentibus & propinquis:

Ta-

Tacit. *Cap. XVII.* quod arma aliæque res expeditoriæ ad filios & nepotes transmitterentur: alioquin sui cuique heredes essent liberi, fratres, patrui, avunculi, nullumque ibi testamentum: * Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XVIII.* quod avunculi sororum liberis loco parentis essent, sanctissimaque ea necessitudo haberetur. Id. *Cap. XX.*

* Verba hæc Taciti quidam ita interpretati sunt, ut non in universum testamenta ignorasse Germanos existimarint, sed eo saltim casu, si liberi non essent, testamentis locum non fuisse contenderint. Sed hunc sensum nec verba Taciti, nec mores Germanorum, quippe ἀναφαβήτων admittere, alibi docuimus ex instituto. Vid. *Diss. nostr. de testam. fact. apud Germanos maxime restricta.* §. IX. & in *Elem. jur. Germ. Lib. II. tit. VI.* §. 3. *p.* 473.

§. IV.

Ejusdem generis sunt, quæ veteres referunt de statu servorum libertinorumque: Tacit. *Cap. XXV.* de severitate maritorum in sponsas & uxores impudicas: Tacit. *Cap. XIX.* Procop. *de Bello Goth. Lib. IV.* de consultationibus plerisque inter pocula susceptis. Tacit. *Cap. XXII.* de insigni promittentium ac colludentium fide: Tacit. *Cap. XXIV. Annal. XIII.* §4. de inimicitiis a tota familia susceptis, Tacit. *Cap. XXI.* & manu potius, quam jure, finitis: Pompon. Mela *de Situ Orb. III.* 3. Vellej. II. 118. de homici-

Alia ejusdem generis.

micis iis mulcta; aliis criminibus morte expiatis: Tacit. *Cap. XII. & XXI.* de mulcta pro parte regi vel civitati, pro parte ipsi, qui vindicabatur, vel propinquis ejus exsoluta: Tacit. *Cap. XII.* de hospitalitate mira & pæne promiscua: Tacit. *Cap. XXI.* Cæs. *de Bello Gall. VI.* 21. Pomp. Mela *III.* 3. de tributis pro munere datis: Tacit. *Cap. XV.* de numero non dierum, sed noctium computato: Tacit. *Cap. XI.* Cæs. *de Bell. Gall. VI.* 18. & quæ sunt ejusdem generis alia. *

* Quo & feuda refert Ge. Ad. Struvius *in Syntagm. jur. feud. I.* 3, 3. ob ea, quæ de principum comitibus eorumque insigni fide refert Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XIV.* Quod quamvis ridiculum videatur clarissimo Dietmaro *in not. p.* 87. argumenta tamen, quæ ei sententiæ opponit, non infringunt hanc Struvii doctrinam, tantum abest, ut ridiculam illam esse demonstrent. An enim apud Germanos viri principes, quia non territorii domini, sed in conciliis electi, non potuere habere vasallos? an necessario requiritur superioritas territorialis, ager, & sedes domini fixa, si quis vasallum habere velit? Et quid aliud sunt illi comites, *Gesellen*, *Waesen*, quam *vasalli*, maxime quum Tacitus de eorum fide in dominos, & de stipendiis, pro servitio militari datis, differre testetur? Nihil ergo impedit, quo minus feudorum stamina cum Struvio jam apud Tacitum quæramus.

§. V.

§. V.

Sed quemadmodum pleræque hæ consuetudines Germanis omnibus communes erant: ita dubitari nequit, quin & singulæ gentes quasdam habuerint, sibi proprias, ac peculiares, quarum vel unicum exemplum adferre juvabit ex Tacito *Cap. XXXII.* ubi de Tencteris: *Inter familiam & penates, & jura successionum equi traduntur, excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.* Quem locum ad consuetudinem res expeditorias * ad filios vel agnatos transmittendi pertinere, interpretes plerique observant.

Singulæ etiam gentes suos mores speciales habebant.

* Equus & hodie inter res expeditorias est, iis locis, ubi illæ filiis cedunt. Quemadmodum vero filius natu maximus in Saxonia præcipuum habet gladium. *Jus prov. Sax. Lib. II. Art. 22. Jus prov. Svev. Cap. CCLXIV.* ita Tencteri præcipuum capi volebant equum, non quidem a filio natu maximo, sed fortissimo.

§. VI.

Sed a Taciti temporibus ad sæculum usque quintum, magna facta est rerum conversio, migrationeque tot gentium frequentissima effectum est, ut gentes potentissimæ, GOTHI VANDALI, BURGUNDIONES, SVEVI, FRANCI, ANGLI, præstantissimis Romanorum provinciis infusæ,

Gentium Germanicarum aliæ in Germania substiterunt, aliæ alio migrarunt.

regna ibi amplissima conderent: vacuas vero eorum sedes gentes antea parum notæ, ALAMANNI, BOII, SAXONES, THURINGI occuparent, totamque Germaniam magnam inter se partirentur, nisi quod ad orientem VENEDI, gens Sarmatica, * magnam Germaniæ partem inter mare Balthicum & Alpes sub suam redegerunt potestatem.

* Non VANDALI, gens vere Germanica, quamvis vocabuli sono non multum a VENEDIS differant. Hinc jam pridem explosus est Alb. Cranzii error Vandalos & Venedos ubique confundentis. Illi relicta Germania in Hispaniam, atque inde in Africam, migraverant, regnaque ibi potentissima condiderant. Hi vacuas eorum sedes occupabant, & imperii sui fines paullatim ita proferebant, ut ad Albim & Salam omnia, & in superiore Germaniæ parte Silesiam, Moraviam, Boemiam, partem Austriæ, Carinthiæ, Styriæ & Carniolæ sub suam redigerent potestatem.

§. VII.

Illæ jure scripto, hæc non scripto usæ sunt.

Quæ in vetere patria subsiterant gentes, eæ, si a Francis discesseris, jure consuetudinario porro vixerunt, nec de iis scribendis, quamdiu sui juris mansere, cogitarunt: * quum contra populi, qui extra Germaniam sedes quæsiverant, adquisita sibi aliqua Latine loquendi scribendique facultate, paullo citius jura sua litteris consignarint. Ut adeo ab eo tempore gen-

gentium Germanicarum quasdam JURE SCRIPTO, quasdam NON SCRIPTO usus esse, animadvertamus.

* Exceptis Francis. Legis enim Salicæ patriam in ipsa Germania magna esse quærendam, eamque prius litteris consignatam quam Franci Rhenum transirent, plerique recte existimant, ex eoque colligunt, legem illam antiquissimam primum Germanice scriptam fuisse, cujus authentici Germanici reliquias esse glossas Malbergicas existimant Cl. VVachterus *in Glossar. Tom. II. p.* 348. Sed quum Salii jam inde ab antiquissimis usque temporibus notitiam aliquam Latinæ linguæ habuerint, teste Venantio Fortunato *Lib. VI. Carm.* 4. & de lingua Francica adhuc suæ ætatis conqueratur Odfridus VVeissenburgensis *in Euang. præf. p. II. edit. Schilt.* eam scribi vix posse: multo profecto verosimilius est, legem quoque Salicam statim initio Latine scriptam esse.

§. VIII.

Antiquissima tamen omnium videtur LEX SALICA, quæ Salios, inter Ligerium & Carbonariam postea habitantes, obstrinxit. Eam *dictasse* primum dicuntur proceres gentis, *Wisogastus*, *Bodogastus*, *Salogastus*, & *Windogastus*, *emendasse vero postea *Chlodovæus*, *Childebertus*, *Chlotarius*, *Carolus M. Ludovicus Pius*. Vid. *Præf. Leg. Salic. Lindenbrog. Cod. leg. p.* 346. *seq.* Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 17. *p.* 387. 606. *Tom. II. pag.* 2060. Ergo satis certum videtur, prima Lex Salica.

ejus

ejus stamina in Germania magna ante Chlodovæum ducta, eamque postea subinde variis additionibus auctam esse. Unde diversissimæ hujus legis editiones, cum glossa Malbergica, & sine ea, quas accuratissime inter se contulit, & ex antiqua lingua Germanica illustravit Ge. Eccardus, *Hanoveræ 1719. fol.*

* Notum est doctorum de his hominibus locisque, unde nomen tulerunt, certamen, quod nostra memoria inter viros illustres Godofr. Guil. Leibnitium & Nic. Hier. Gundlingium aliquandiu fuit. Sed conjecturæ meræ sunt, quas uterque profert, nec certius quidquam dici potest, quam Legem Salicam initio sæculi V. circa annum CCCCXXII. uti Sigebert. Gemblac. *in Chron.* ad illum annum statuit, in Germania Magna, & quidem, ut in *præfatione ad Corpori juris Germanici præmissa* luculenter ostendimus, in tractu, qui nunc Franconiæ nomine venit, procerum suffragiis conditam, ac paullo post in scripturam redactam, postremo a Chlodovæo & successoribus recognitam, variisque additionibus esse amplificatam.

§. IX.

Ripuaria. Non una, sed duabus, legibus usos esse Francos, jam Eginard. *in Vit. Car. M. Cap. XXIX.* observavit. Id vero non de duabus legis Salicæ editionibus, quod Hermanno Contingio *de Orig. Jur. Germ. Cap. VIII.* visum, intelligendum, sed de lege SALICA & RIPUARIORUM, a Ripua-

prariis, qui inter Rhenum, Scaldim & Mosam consederant, * dicta, quæ etiamnum exstat apud Bas. Heroldum & Lindenbrogium, & paullo post Salicam condita, & a Theoderico, Chlodovæi filio, in scripturam redacta videtur, aucta postea a Dagoberto Rege. *Præf. Leg. Bajuwar.* apud Lindenbrog. *pag.* 399. Baluz. *Tom. I. pag.* 289.

* Multo post tractus terræ haud exiguus ad Ruram nomen *pagi Ripuariorum* vel *Ribuariorum* retinuit, ceu cum ex aliis monimentis, tum ex *Traditionibus Werthinensibus* a Leibnitio *T. I. Scriptor. Rer. Brunsv.* editis patet. De eo plura Auctor. reverendissimus *Prodromi Chronici Gotwicensis Lib. IV. p.* 749.

§. X.

Initio sæculi quinti Burgundionibus, qui in Alpibus Grajis, Viennensi prima, Lugdunensi prima & quinta, provinciis potissimum consederant, leges ex procerum sententiis dedit Gundobadus Rex, a quo & ipsa lex GUNDOBADÆ nomen accepit. Gregor. Turon. *Hist. Franc. II.* 33. *Præf. Leg. Burgund. apud. Lindenbr. p.* 266. Plura tamen adjecisse videtur Sigismundus, cui ideo hæ leges tribuuntur in Codicibus MSSC. Valuit ea & everso Burgundionum regno. Capit. Caroli M. *ann. DCCCXIII.* Quod odio religionis Arianæ adeo momordit Agobardum, * ut singularem librum *adversus legem Gundobadi, & impias certamina, quæ per eam geruntur*, Burgundiones.

rur, scriberet, qui occurrit *Tom. II. Op. pag.* 107.

* At ea in re non erat, quod Burgundionibus exprobrarent Franci, quum hi impia ista certamina non minus, quam Burgundiones probarent. Vid. *Capit. Lib. III. Cap. 46.* Si vero Agobardus generatim damnavit singularia ista certamina: pie quidem & recte sensit, sed non debuit sibi solos Burgundiones eligere adversarios. Fatendum tamen est, Agobardum inter primos agnovisse certaminum illorum impietatem. Exstat enim ejus libellus *contra judicia Dei ibid. p.* 301.

§. XI.

Ostrogothorum & Visigothorum.

Ita & OSTROGOTHIS, qui in Italia regnarunt, EDICTUM satis prolixum primus proposuit THEODORICUS Rex, quod etiamnum exstat apud Lindenbrog. *in Cod. leg. p.* 239. *sequ.* quamvis & plura alia ejusdem generis Cassiodorus *in Variis* servarit, quæ æque, ac illud majus, non jus Gothorum sincerum, sed ex Romano jure ubique interpolatum, sistunt. * Paullo plus prisci moris inest LEGIBUS WISIGOTHICIS, quas primum Enricus Rex anno æræ Hispanicæ DIV. id est anno Christi CCCCLXVI. scripsit, successores vero, & in primis Legevildus recognovit ac correxit, quum *antea tantum moribus & consuetudine tenerentur*. Isidor. *in Chron. Goth. ad ann.* 504. & 608. Lex ea primum locum occupat in Codice Lindenbrogiano: quamvis Codicem MSC. multo lo-

cu-

cupletiorem, & aliquando ab editione Lindenbrogiana diversum, servet instructissima illustris Cancellarii nostri, IO. PETRI A LUDEWIG bibliotheca.

* V. C. Struvius *in Hist. Jur. P.* 4. *p.* 355. leges Antiquissimas Gothorum memorare ait Jornandem *de Reb. Get. Cap. XI.* quarum auctor fuerit Diceneus æqualis L. Sullæ philosophus. *Hic enim*, inquit, *cernens Gothorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem pæne philosophiam eos instruxit, erat enim hujus rei magister. Nam Ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab iis compesceret: Physicam tradens, naturaliter PROPRIIS LEGIBVS vivere fecit, quas usque nunc conscriptas,* BELLAGINES *nuncupant. Logicam instruens, eos rationis supra ceteras gentes fecit expertos*, cetera. Sed nemo non videt, BELLAGINES istas non fuisse leges politicas, quibus respublica regeretur, sed dialecticas & physicas, ad quas Gothi in cibo, potuque & tota vitæ ratione sese componerent. Et nescio sane, an non vocabulum istud sit a Germanico *VVohlbehagen*, Belg. *VVelbehagen*, quod sanitatem vel commodam valetudinem significat, ad quam tuendam comparatæ erant illæ *bellagines*.

§. XII.

De SVEVORUM, qui in Hispania, nec non VANDALORUM, qui primum in Hispania, ac postea in Africa regnarunt, legibus nihil compertum habemus. At ANGLIORUM, qui in Britannia sibi novas

Anglorum & VVerinorum.

novas sedes imperiumque quæsiverunt, & WERINORUM Lex antiqua, sed perbrevis, exstat, ab Heroldo, Lindenbrogio & Leibnitio edita, quamque facile patet, ante expeditionem Britannicam scriptam esse, si genuina est inscriptio, in qua Angli & Werini, tamquam vicini, junguntur: quamvis plane dubitare liceat, an hæ Anglorum, ac non potius Thuringorum leges sint. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.*

§. XIII.

Cur gentes extra Germaniâ jus Romanum ad sperare sint?

Et hæ quidem sunt leges gentium, quæ relicta Germania in cultioribus orbis Romani provinciis consederunt. Quum vero plerumque Imperatorum Romanorum majestatem comiter venerarentur, qui eas ibi regnare suis auspiciis patiebantur, quum expellere non possent, * haut mirum est, non modo ipsas illas gentes nonnulla ex jure Romano adsciviisse, sed & provincialibus, quos quibusque locis repererant, leges Romanas permisisse.

* Ita ipsi FRANCI possessionem occupatæ a se Galliæ non satis stabilem existimabant, antequam tabulis ab Imperatore consignatis confirmaretur. Procop. *de Bell. Goth. III.* 33. auctorque est Gregor. Turon. *Hist. Franc. II.* 38. Chlodovæum ab Anastasio Imperatore Consularia insignia impetrasse. Conf. Eccardi *præf. Orig. Habsburg.* Deinde ipsi Ostrogothorum Regum numi, in quibus Imperatorum Orientalium capita & tituli cusi sunt, satis indicant, Theodori-

doricum, etsi non exspectata Zenonis Imp. jussione Regis Gothorum ac Romanorum titulum sumsisset, comiter tamen illius majestatem veneratum, regnumque Italiæ se clientelari tantum jure tenere, professum esse. Eccard. *Epist. de Num. quibusd. sub regimine Theodorici Gothor. reg. in honorem Imperatorum Zenonis & Anastasii cusis. Hanov.* 1720. 4to. Ill. a Ludewig. *in Vit. Just. Cap. VIII.* §. 86. *p.* 404. Sed & Burgundiones sedes suas, teste Prospero Aquitanico *in Chron. ad ann.* CCCXLIII. beneficio Valentiniani Imp. obtinuerant, quemadmodum & VVisigothos Honorius Imp. regnare passus erat in Gallia & parte Hispaniæ, ea lege, *ut suæ solatia Romanæ reip. ubi usus exigeret, non denegarent.* Jornand. *de Reb. Geth. Cap. XXXII.* Quæ quidem licentelarem nexum satis superque arguunt.

§. XIV.

Leges Germanorum passim jus Romanum redolent.

Ac primo quidem istas gentes ex diuturna illa cum Romanis consuetudine aliquid peregrini etiam circa leges attraxisse, tam certum est, quam quod certissimum. Quamvis enim de lege Wisigothica non adsentiamur Cujacio *ad 2. Feud. II.* scribenti, *in ea omnia fere esse petita ex jure civili*: multa tamen inde originem habere fatemur, in primis, quæ constituta legimus de testamentis, *Leg. Wisig. II.* 5. 12. nec non de peculio filiorum familias. *Lib. IV.* 5. 5. Ejusdem originis sunt, quæ de testamentis sancit *Lex Burg. XLIII.* 1. *& Edictum Theoderici* §. *XXVIII. sequ.* itemque, quæ *eodem Edicto* §. *CXXXII.* de

possess-

possessore nec titulum edente nec probante, §. *CXXXII.* de muliere fidejubente, §. *CXXXVIII.* de re a duobus empta & uni tradita, nec non in *Lege Burgundica tit. LXXXVII. 3.* de restitutione minorum ante annum ætatis XXX. & *tit. LXXXVIII. 2.* de manumissionibus præcipiuntur. Ut jam non adcumulemus hujus generis alia.

§. XV.

Germaniæ gentes provincialibus jus Romanum concesserunt, velut & VVisigothi.

Deinde probe observandum est, easdem gentes provincialibus quasque suis legum Romanarum usum concessisse. Fecerunt id sane WISIGOTHI, quorum Rex, ALARICUS junior anno Christi DVI. per Anianum Gothum, aliosque Ecclesiæ ac reip. proceres, ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, nec non Paulli *Sententiis* & Caji *Institutionibus* conficiendum curavit corpus juris Romani, sed ubique fere interpolatum. Unde *Anianismos* innumeros in his fragmentis deprehenderunt eruditi. Cujac. *Not. prior. ad §. 34. Inst. de rer. divis.* Jac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VI.* Baptista a Jesu Christo *nov. vel vindic. jur. civil. Art. II.* Cor. van Bynkersh. *Obs. V. 13.* Id passim vocatur CORPUS THEODOSIANUM, Baluz. *Tom. II. p.* 474. LEX ROMANA, Idem *Not. ad Capit. Tom. II. pag.* 995. Car. du Fresne *Gloss. med. & inf. Lat. voce Lex Romana*, itemque BREVIARIUM ANIANI, *c. 21. causs. 2. qu. 6.* Historiam hu-

hujus corporis Alariciani dedit Jac. Gothofr. *in Proleg. Cod. Theod. Cap. V.* * cui addendum, usum hunc juris Romani sæculo septimo in regno Goticho sustulisse Childeswindum Regem, cujus severa ea de re constitutio exstat in *Leg. Wisig. II. 1. 9.*

* Ubi etiam recte observavit, Anianum non esse auctorem & compilatorem corporis istius Alariciani, sed tantum auctoritati vel constitutioni Alarici regis, qua illud opus ratum habuit, idque in foris observari jussit, subscripsisse, tamquam scriniorum magistrum, vel cancellarium. Unde procul dubio injuria fit bono viro, dum omnes juris Romani corruptelæ *Anianismorum* nomine traducuntur, uti emblemata juris Justinianei Tribonianismos ab omnibus vocari animadvertimus.

§. XVI.

Idem institutum multo magis servabant OSTROGOTHI. Ipse enim Theodoricus Rex in præfatione edictum suum valere jubet, *salva juris publici reverentia, & legibus omnibus cunctorum devotione servandis.* Et apud Cassiod. *Variar. III.* 43. usum juris Romani diserte confirmat. Quin tanta erat regum illorum humanitas, ut arbitrium facerent subditis, qua quisque lege vivere vellet. Greg. Turon. *Hist. Franc. II.* 33. Cassid. *Variar. I.* 1. *III.* 4. Ostrogothi.

§. XVII.

Eo exemplo BURGUNDIONES quoque Ro- Burgundiones.

Romanos, in regno suo viventes, jure suo uti patiebantur. Gundebald. *in Præfat. Leg. Burg. apud Lindebr. pag. 267. Inter Romanos vero, sicuti a parentibus nostris statutum est, ROMANIS LEGIBUS præcipimus Judicari.* Hinc PAPINIANUS quidam Aniani exemplo *librum RESPONSORUM* ex Codice Theodosiano, *Novellis*que Theodosii & successorum, quin & JCtorum libris quibusdam compilavit, ut provincialibus, qui lege Romana, quam Gundobada, vivere mallent, pro norma esset. * In eo *Responsorum* libro, quem V. C. Anton. Shultingius recusum dedit, eumdem ordinem esse servatum, ac in lege Burgundica, observant Lindenbrog. *in Præfat. Cod. Leg. Alam.* & Jac. Gothofr. *in Manual. Jur. Cap. II.* §. 11.

* Addo, librum illum *Responsorum* a Papiano ipsius Gundebaldi Regis jussu ac auspiciis videri confectum. Quum enim Rex ille Romanos Romanis legibus jussisset judicari: statim subjicit *in dicta Præf. p. 267. Qui* (Romani) *FORMAM ET EXPOSITIONEM LEGUM conscriptam, qualiter judicent, se noverint ACCEPTUROS, ut per ignorantiam se nullus excuset.* Ubi manifesto promittit Corpus aliquod legum Romanarum, quod quidem non aliud esse videtur, quam PAPIANI *Responsorum liber.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Denique & FRANCI, quamvis jure moribusque patriis viverent, optionem tamen & ipsi dabant provincialibus, suisne, an Romanis legibus, vivere vellent, quippe quas tum in Gallia universa viguisse, testatur Agathias *de Bello Goth. Lib. I. p. 7.* Ita Chlotarius apud Balux. *Tom. I. Capit. p. 7. causas inter Romanos controversas Romanis terminari legibus*, jussit: Sed & Theodoricus II. Rex juris Romani tam studiosus fuit, ut Baronius *ad ann. CCCCLXVIII.* per *leges Theodoricianas*, quarum meminit Sidon. Apollin. *Epist. II. 1.* intellexerit codicem quemdam legum Romanarum ab hoc rege exemplo Gothorum confectum. Quod quamvis falsum esse docuerit M. Ant. Dominicus *de prærog. allod. Cap. VI. 2.* * idem tamen ejus amorem erga jus Romanum aliunde solide probat, in primis ex illis Sidon. *Carm. VII. vers. 495.* ubi Avitum alloquitur Theodoricus: Franci tum sub Chlodovæo & Theodorico.

——— *Mihi Romula dudum*
Per te jura placent.

* Immo Jac. Sirmond. *ad Sidon. p. 25.* ostendit, non intelligendas esse leges a Theodorico, Rege Francorum, sed a Theodorico, Gotho, latas, ac proinde refellit eos, qui ante Euricum nullas exstitisse Gothorum leges, existimant. Sed & alterum locum non ad Theodoricum Francum, sed Gothum pertinere facile lector intelligit.

§. XIX.

§. XIX.

Tum sub sequentibus regibus.

Denique sub Dagoberto adhuc jus secundum leges Romanas dictum esse, testis est Aimon. *in Hist. Dagob. IV.* 25. Exstant etiam testamenta, tum ad normam juris Rom. facta, quale est non modo S. Remigii apud Flodord. *Hist. Rem. Eccles. I.* 18. & Hadoindi Cenomanensis Ep. apud *eumdem II.* 5. sed & Alredi, Abbatis, factum anno DLXXI. apud Mabillon. *Analect. Tom. II. p.* 48. qui & alibi *Annal. Bened. Tom. II. p.* 702. adfert diploma Murbacense Everardi Comitis, in quo mentionem facit *donationis, a se nequaquam civiliter gestis municipalibus alligatæ*, id est, ad acta non insinuante. Quamvis vero non haberent peculiare aliquod juris Romani syntagma: sequebantur tamen Codicem Theodosianum, cujus non ignari erant Francorum proceres, veluti Celsus patricius, quem *juris lectione peritum*, & Andarchius, quem *legis Theodosianæ libris eruditum* celebrat Gregor. Turon. *Histor. Franc. IV.* 24. & 47. itemque Bonitus Arvernensis Episcopus, quem circa annum MSta *Theodosii edoctum fuisse decretis*, ex DCL. ejus vita docet Jac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VII. p.* 196. *

* Quin in universum testatur Sidon. Apollin. *Epist. II.* 1. juventutem Gallicanam, imperante Chlotario, Francorum Rege, *Codicis Theodosiani studio fuisse initiatam*. A multo enim tempore inoleverat ibi mos, ut Romam confluerent, qui juri civili dabant

dabant operam: ejusque rei exempla sunt apud Constantium *in vita S. Germani cap I.* & Rutil. Numat. *Itin. I.* v. 209. Celebrabatur enim tum Roma, tamquam *domicilium legum*, Sidon. Apoll. *Epist. I.* 6. ac proinde juris civilis cultum inde petebant, quotquot ex provincialibus ad sapientiæ istius laudem adspirabant. Fr. Juret. *ad Symmach. Epist. IX.* 83.

§. XX.

Quid? quod & ANGLOS, quamvis Britanniam, jam a Romanis desertam, occupassent, legum tamen Romanarum usum, cui adsueti fuerint, Britannis provincialibus relinquere non dubitasse, existimat V. C. Jo. Sam. Brunquell. *Hist. Jur. I.* 15. 19. Auctor enim est Beda Venerab. *Hist. Angl. II.* 5. Ethilbertum, Cantii Regem, *inter cetera bona, quæ genti suæ consulendo contulerit, etiam decreta judiciorum juxta templa Romanorum cum consilio sapientum constituisse, quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habeantur, & observentur ab ea.* Enimvero non leges Romanas recepit Ethilbertus, quas tunc ex Britannia plane exsulasse, observat Selden. *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 1. sed sensus est, primum illum regem Christianum proprias Anglis leges tulisse, * & tanta quidem cum cura, ut exemplo Romanorum viros sapientissimos in consilium adhibuerit. An & Angli?

* Exstant permultæ Ethilberti istius leges etiamnum in G. Lambardi *Archæonomia*, *edita Londin.* 1568. Sed ex nihil Romani

redolent. Quin ipse Beda statim subjicit, Ethilbertum *in his* legibus *primitus posuisse, qualiter is emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiæ, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret*: observarque Selden. *in Jano Angl. Lib. I. §. 34.* fures ex ea lege delictum numis luisse, si qui vero manum sacris essent admoliti, iis manum præcisam esse. Id quod sane cum jure Romano nihil commune habet, magisque juri Germanico concinnum videtur.

§. XXI.

Gentes quæ in Germania subsiterunt, legibus scriptis uti cœperunt tum ante Carolum M.

Talis erat status apud eas gentes, quæ in provinciis Romanis nova regna condiderant. Quod ad eas attinet, quæ in Germania subsiterant: eæ pleræque tum demum, quum in Francorum potestatem pervenissent, jus scriptum habere cœperunt. *Theodericus* enim *Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipse autem distanter, jussit conscribere legem Francorum, & Alamannorum, & Bajuvariorum, unicuique genti, quæ in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suum. Addidit, quæ addenda erant, & improvisa & incompositа renovavit, & quæ erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthac Childebertus, Rex, inchoavit, sed Chlotarius Rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus, Rex glorioſissimus, per viros illustres Claudium, Chadum, Indomagum & Agilulfum*

fum * *renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti scripta tradidit, quæ usque hodie perseverant.* Ita habet *Præf. Leg. Bajuvar. apud Lindenbr. pag. 399.*

* Qui inter hos viros illustres est AGILULFUS proculdubio Bojoarius fuit, & fortassis ipse Bojorum Dux, qui & postea semper debuit esse ex Agilolfingicis. *Lex Bajuv. tit. II. §. 10.* Ergo probabile est Dagobertum ex singulis gentibus, quibus leges præscribebat, viros illustres, & juris patrii gnaros in consilium adhibuisse.

§. XXII.

Similia de Carolo M. memoriæ prodidit Eginardus *in vita Car. Cap. XXIX. eum nimirum omnium nationum, quæ sub ejus dominatu erant, jura, quæ scripta non erant, describi ac litteris mandari fecisse.* Poeta vetus apud Leibnit. *Script. Brunsv. Tom. I. pag. 168.* Tum sub eo.

Cunctorumque sui regni leges populorum,
Collegit, plures inde libros faciens.

Talia etiam in *Annal. Franc.* apud Lambec. *Bibl. Vindib. II. 5.* legimus, ex iisque simul observamus, factum id a Carolo esse circa annum DCCCIV. *

* Hinc tot harum legum editiones diversissimæ, quarum aliæ prolixiores, aliæ adstrictiores sunt. Immo quam sui dissimiles sint, argumento sunt tot variæ lectiones, quas codici suo subjunxit Lindenbrogius, quarumque multo plures colligi posse, Ge. Eccardus legis Salicæ & Ripuariorum; Lud.

Ant. Muratorius Langobardicæ exemplis docuerunt.

§. XXIII.

Lex Alamannorũ.

Jam itaque facile patet, quæ sit origo LEGIS ALAMANNORUM. * Ea enim in Codicibus MSC. hunc titulum præfert; *Incipit LEX ALAMANNORUM, quæ temporibus Chlotarii Regis una cum principibus suis, id sunt XXXIII. Episcopis, & XXXIV. Ducibus, & LXXII. Comitibus, vel cetero populo, constituta est.* Herold. *pag.* 17. Lindenbrog. *p.* 363. Est ergo hæc lex a Chlotario, & quidem, ut P. Daniel *Hist. Franc. Tom. I. pag.* 306. recte suspicatur, secundo, quia tum Alamanni jam Ducibus suis paruerunt. Lex Alam. *tit.* XXXI. Interim facile largimur, Theodericum, Chlodovæi filium, prima ejus stamina duxisse. Nec dubium est, quin successores plura addiderint, eaque causa sit tantæ exemplarium varietatis, de qua Lindenbrog. *p.* 1330. *seq.* & Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. IX. p.* 42.

* Doctissimus Nic. Hier. Gundlingius *Part. III. Gundling. Diss. II.* §. 16. statuit, Alamannorum a Chlodovæo oppressorum, provinciam occupasse Francos victores, iisque datam esse *legem Salicam*, cui postea demum lex Alamannica successerit, quum a Francis paullo mitius haberentur. Sed veterum auctoritate destituitur hæc sententia, nec aliud habet fundamentum, quam quod vir doctus quatuor pagos, *Salheim*, *VVindheim*, *Bodenheim*, & *VViſenheim*, qui *Salogaſto*, *VVindogaſto*, *Bodagaſto* & *VViſo-*

VVisogasto, legis Salicæ auctoribus, nomina dare potuerint, in tractu VVormatiensi, adeoque in Alemannia inveniſſe ſibi viſus eſt. Conf. quæ huic conjecturæ oppoſuit Leibnit. *in Reſponſione ſua §. 45. ſequ.* quam ipſe Gundl. edidit *Part. VI. Gundling. p. 77. ſequ.*

§. XXIV.

Certior eſt LEGIS BAJUVARIORUM ætas: Quum enim Bojoarii, Alamannorum clade perterriti primum Theodorico, Oſtrogothorum in Italia Regi, eoque mortuo, Francis ſe dediſſent: leges eorum, in ſcripturam redactas firmarunt primum Theodoricus, deinde Childebertus & Chlotarius, ac demum Dagobertus, Reges. *Præf. Leg. Bajuvar. p. 399.* At quum non armis victi, ſed ſpontanea deditione in Francorum poteſtatem veniſſent, adeoque magna adhuc ducum e gente Agilolfingica eſſet auctoritas: non mirum profecto eſt, eos quoque leges tuliſſe ſubditis, in quibus eſt DECRETUM TASSILONIS, * legi iſti Bajuvariorum ſubjunctum apud Lindenbrog. *p. 439.* & haut paullo auctius apud Gewold. *ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p. 310. ſequ.* Bajuvariorum.

* Sunt qui Thaſſilonem ſibi id jus ſtatuendi, vel novas condendi leges ob regum Merovingicæ ſtirpis impotentiam ſumſiſſe exiſtimant. Conring. *de orig. jur. Germ. Cap. IX.* Sed quantacumque fuerit regum impotentia, hanc audaciam ſaltim non tuliſſent majores Domus, tanto potentiores. Probabilius ergo eſt, Ducatus Bojorum

eam fuisse formulam, ut Duces pleraque jura, quæ hodie ad superioritatem territorialem referuntur, jure suo in provinciis explicarint, ac proinde & novas leges, quas exigere videbatur reip. salus, civibus præscriberent.

§. XXV.

Fridetum. Incertæ ætatis est LEX FRISICA, quippe quam alii a Theodorico; alii a Chlotario; alii a Dagoberto; alii denique a Carolo M. latam existimant. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Sed quum Theoderico nondum paruerint Frisii, leges ipsæ autem rudiores atque horridiores sint, quam quales felicius Caroli M. sæculum ferebat, quin in ipsis, quæ postea accesserunt, additionibus sapientum, VULEMARI & SAXMUNDI *Tit. XII.* 1. adhuc pagana legislatorum superstitio pelluceat: mihi quidem certissimum videtur, leges has scriptas esse, antequam gens Frisica Sacra Christiana susciperet, * quamvis deinde quædam ad Christianum ritum detorsa videantur. Vid. *Addit. Vulemari Tit. I.* §. 1. Præter Heroldum, & Lindenbrogium hanc legem non modo edidit, sed & notis utilissimis illustravit SIB. TEDARUS SICCAMA, cujus libellum eleganter recusum debemus viro clarissimo, Car. Guil. Gaertnero, *Lipsiæ* 1730. 4to.

* Id demum factum, quum a Carolo Martello victi in Francorum potestatem venissent. Sed quam ægre suave istud Christi jugum subierint, vel ex *S. Ludgeri vita*.

vita Lib. I. Cap. 1. sequ. & S. Bonifacii certaminibus ac martyrio satis intelligitur. Non mirum igitur, tam cito non potuisse omnia superstitionis veteris vestigia tolli ex lege Frisica.

§. XXVI.

Interea LANGOBARDI quoque Italiam, Gothis vix a Justiniano Imp. ereptam, circa annum Christi DLXVIII. occupaverant, ibique regnum constituerant potentissimum, quod præter exarchatum Ravennatensem universam pæne Italiam complexum est. Itaque & hic populus leges suas non modo in scripturam, verum etiam in justum corpus redigere cœpit, etiam post Caroli M. tempora, & extincto licet regno Langobardico, diutissime apud Italos valiturum. Sigon. *de Regno Ital. Lib. VIII. ad anno MVII. p.* 188. quin etiamnum in quibusdam Italiæ urbibus valentem, * si fides habenda Jac. Spigelio & Melch. Goldasto *apud* Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XXII.* Langobardorum.

* Hinc leges Langobardicas passim citant glossatores, Accursius, Pileus, Conradus, Joannes Teutonicus, quoties jus suorum temporum describunt. Observavit hoc Franc. Curcius junior, ex eoque Goldastus *in prolegom. collection. consuet. & legum Imperial.*

§. XXVII.

Diximus has leges in corpus aliquod redactas. Nam quamvis non unum agnoscant auctorem, sed partim a Rhotare Re-

Legum Langobardicarum collectio & glossæ.

ge anno DCXXXVII. partim a Grimoaldo, Luitprando, Ratchiso, Aistulpho, quin & a Francicis ac Germanicis Imperatoribus, latæ sint: editiones tamen Lindenbrogiana, & pleræque omnes, has leges fistunt libris tribus, in certos titulos distributis. Quod a PETRO, Diacono Cassinensi, factum esse, plerique existimant, quem Lotharii III. Imp. Logothetam, exceptorem & chartularium fuisse, ex *Chron. Chassin. IV.* 125. patet. Glossas juridicas in leges has Langobardicas scripserunt CAROLUS COTTUS, ANDR. DE BARUTO, & JO. BAPT. NENNA. Duorum priorum nec non NIC. BOERII glossæ * habentur in *Corpore juris glossato Lug. Sequan. apud Gabr. Carter, anno 1600. 4. Tom. ult.*

* Eæ quoque glossæ argumento sunt, eorum auctorum temporibus extra usum non fuisse jus Langobardicum. Ex his vero juris Langobardici interpretibus CAROLUS quidam COTTUS antiquissimus est, quem Pithœus in *præf. ad Capitular.* annis CCCLXXX. ante se vixisse ait: de JO. BAPT. de NENNA ætate non constat. ANDR. vero DE BARUTI & NIC. BOERIUS sæculo XVI. vixerunt.

§. XXVIII.

Nova Muratorii collectio laudata.

Sed omnium industriam in restituendo illustrandoque Codice LEGUM LANGOBARDICARUM superarunt Socii Palatini, & in his Lud. Ant. Muratorius, qui inter *Script. Rer. Ital. Tom. I. Part. 2.* leges

ges Langobardicas ex duobus codicibus Mutinenſibus * edidit, non in titulos, ſecundum ordinem argumentorum diſtributas, ſed ſecundum Regum, a quibus profectæ, ſeriem digeſtas, ſuiſque proœmiis, quæ in editis omnibus deſunt, inſtructas, interjectis paſſim formulis; quibus prudentes Langobardorum tum agendo, tum excipiendo in foro uſi ſunt, additiſque præfationibus, notis, indicibuſque præſtantiſſimis, ut nihil hac quidem collectione reperiri poſſit perfectius.

* Alterum ex his codicibus Eurardus quidam per Lupum deſcribendum curavit. Id enim docet præmiſſum carmen heroicum, cujus initium eſt:

Hunc Heros librum legum conſcribere fecit
EVRARDVS prudens.

Eurardum iſtum Muratorius non alium eſſe ſuſpicatur, quam Ducem Forojulienſem ſub Ludovico II. Imp. Addo ego, eumdem forſan eſſe hunc codicem, cujus ipſe Everardus meminit in Teſtamento ſuo apud Aub. Miræum *Cod. Donat. Piar. Cap. XV. p.* 21. ubi Unrocho filio primogenito legat *librum de lege Francorum, & Ripuariorum, & Langobardorum & Alamannorum & Bajuvariorum.* Et in hoc Codice Mutinenſi, eædem leges uno faſciculo conjunctæ fuerunt, teſte ipſo Muratorio.

§. XXIX.

Et hæ quidem ſunt leges gentium Germanicæ originis, a ſæculo V. ad Caroli M. imperium in ſcripturam redactæ ac editæ. Quum vero Franci hoc temporis inter-

Capitularia Regnum Francorum ad tempora Caroli M.

intervallo, Burgundiones, Frisios, & Alamannos perdomuiſſent, Gothos Galliâ ſubmoviſſent, Bajuvarios in deditionem accepiſſent: non mirum eſt, prævaluiſſe reliquis LEGES FRANCICAS, non modo SALICAM & RIPUARIORUM, ſed & edicta, quæ ſinguli Reges in comitiis vel placitis publicis, & conſentientibus regni ordinibus, ſub CAPITULARIUM * nomine edere ſolebant. Superſunt ſane ejuſmodi capitularia CHILDEBERTI, anni DLIV. CHLOTARII, anni DLX. GUNTCHRAMMI, anni DLXXXV. CHILDEBERTI junioris anni DXCV. CHLOTARII II. anni DCXV. CAROLOMANNI, anni DCCXLII. ſequ. PIPPINI item capitularia Sueſſionenſe anni DCCXLIV. Vermerienſe anni DCCLII. Vernenſe anni DCCLV. denique Metenſe & Compendienſe anni DCCLVII. apud Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 1. *ſequ.*

* CAPITULUM & CAPITULARE jam ante Francos erant vocabula ſatis nota, ſed alio plane ſenſu uſurpata pro oneribus, quæ alias perſonalia vocantur *l.* 14. *l.* 15. *l.* 18. *C. Theod. de extraord. muner.* ubi temonaria functio eo nomine venit. *Vet. Gloſſarium*: *Tributum* CAPITULARE, ὀπιτφαλὲς φόρος. At quum tamen & leges *capitula* dici cœpiſſent. *l.* 27. §. 4. & *l.* 30. §. 3. *D. ad leg. Aquill.* non mirum profecto, Francos leges ſuas κατ' ἐξοχὴν vocaſſe CAPITULA & CAPITULARIA.

§. XXX.

§. XXX.

Quamvis ergo hæ leges omnes passim aliquid ex jure Romano traxerint, (§. XIV.) multa etiam ex pristina barbarie paullatim deterserit Christiana religio, qua interea hæ gentes omnes imbuebantur: res ipsa tamen docet, consuetudines tantum non omnes, quas Julius Cæsar, Tacitus, aliique veteres scriptores in Germanis notaverant, (§. III. & IV.) in istis Germanorum legibus etiamnum reperiri: Unde facile adparet, majores nostros prisci & aviti moris tenacissimos fuisse. Leges Germanicæ plerosque mores patrios a Tacito descriptos firmarunt.

§. XXXI.

Hinc expressissima in legibus his vestigia deprehendimus longæ pueritiæ, *Leg. Wisig. IV.* 3. 1. *Langob. II.* 29. 1. dotis uxori a marito oblatæ, *Leg. Wisig. III.* 1. 5. & 6. *Burg. LXII.* 2. *Alam. LVI.* 1. *sequ. Ripuar. XXXVII.* 1. & 2. *Langob. II.* 4. 1. *seqq.* rerum expeditoriarum & geradæ, *Leg. Burg. LI.* 3. & 4. *Angl. VI.* 5. & 6. inimicitiarum a tota familia susceptarum, *Leg. Frisi. II.* 2. *addit. Vilem. I.* 1. *Leg. Sal. LXIII.* 2. & *seq. Angl. VI.* 5. *Langob. I.* 7. 15. *I.* 37. 1. *sequ.* controversiarum non jure, sed ferro decisarum, *Leg. Burg. LXXX.* 1. *sequ. Alam. I.* 3. *LXXXIV.* 1. *Bajuvar. XVI.* 1. *Ripuar. XXXII.* 4. *Frisi. XI.* 3. *XIV.* 4. *Langob. XXXII.* 3. homicidii non morte, sed mulcta, expiati, *Leg. Sal. XXVI.* 1. *Ripuar. VIII.* & *XXXVI.* 1. *Angl. I.* 1. *Frisi. I.* 1. *sequ.* Id quod exemplis demonstratur.

Alamann. XLIX. 1. sequ. LXVIII. 1. sequ. Bajuvar. XIII. 1 sequ. Langob. I. 9. 3. & 6. hospitalitatis legibus præceptæ, *Leg. Burg. XXXVIII. 6. 7. 9.* numeri denique non dierum, sed noctium, initi: * *Leg. Sal. XXVI. 49. Ripuar. XV. 9. 6. Langob. I. 13. 23.*

* Immo eadem computandi ratio etiam multo post in Speculis Saxonico & Suevico observatur, notaque est loquutio: *uber vierzehen hachte*. *Jus. Prov. Sax. Lib. II. Art. 2. & art. 67.* Et hinc nata est dilatio Saxonica, quam vocant, sex hebdomadum & trium dierum. Quum enim ter citandus esset reus, & quidem singulis vicibus, ut post quatuordecim noctes adesset: his connumeratis prodibant sex hebdomades, additisque tribus diebus juridicis dilatio Saxonica. Vid. *Gloss. ad Jur. prov. Sax. Lib. II. art. 67.*

§. XXXII.

Formulæ forenses eorum temporum.

Sed hæc quidem de legibus ipsis horum temporum sufficiant. Unum addimus, ad earum æque ac juris Romani, tum apud provinciales recepti illustrationem, ususque forensis intelligentiam non parum conferre tot FORMULARUM collectiones, quæ ex istis sæculis supersunt. Habemus enim MARCULI *Formulas*, quales, tum ab Hier. Bignonio, tum a Lindenbrogio, datæ sunt, apud Steph. Baluzium; aliasque, secundum LEGEM ROMANAM, vel SIRMONDICAS, necnon alias BIGNONIANAS, ab eodem Baluzio; alias ANDEGAVENSES, a Mabillonio

nio tum *Analect. Tom. IV. p.* 234. tum in Operis *de Re Diplom. Adpendice Tomo II.* editas, & quas paullo ante laudavimus (§. XXVIII.), LANGOBARDICAS, a Lud. Ant. Muratorio *Tom. I. Script. Rer. Ital. Part. II.* ex vetere Codice Mutinensi descriptas, * quas utut barbaro dicendi genere scriptas, maximam tamen adferre utilitatem, uniquique re ipsa experietur.

* Merito addimus *formulas* ALAMANNICAS, a Melch. Goldasto *Tom. II. Rer. Alam. Part. I.* nec non ALSATICAS, itidem a Mabilonio primum, ac deinde a Ge. Eccardo sub finem *Legis Salicæ p.* 232. *sequ.* editas: quas tamen non minus, quam Goldastinas esse *Alamannicas* & in monasterio S. Galli scriptas res ipsa docet.

CAPUT II.

De progressu Jur. Germanici a Caroli M. temporibus ad Lotharium III. Imp.

§. XXXIII.

PRogredimur ad tempora CAROLI M. quem si emendandis barbarorum moribus, legibusque æquioribus ferendis natum dixerimus, neminem nos habituros contradicentem speramus. Cum omnium, quæ sibi parebant, gentium, leges in scripturam redigi jussisse, jam supra vidimus. (§. XXII.) Quum ergo tum gentes omnes jam leges scriptas haberent, præter SAXONES, quos ipse primus diuturno, Carolus M. legislator Saxonum.

turno bello perdomuerat: dubitari nequit, quin iis præ ceteris hanc operam navarit. * Non tamen novas illi obtrusit leges, sed, ut *Poeta Anonymus ad ann. DCCCIII.* loquitur,

Eum sub judicibus, quos Rex imponeret ipsis,
Legatisque suis, permissi LEGIBUS uti
Saxones PATRIIS, & libertatis honore.

* Conjicit quidem V. C. Burc. Gotth. Struvius in *Hist. Jur. VI.* 7. p. 425. 426. jam ante Carolum M. in *Capitul. de part. Saxon. Cap. XXXIII.* ad *legem Saxonum*, & in *Capit. Sax. Aquisgr. anni DCCXCVII.* nec non *Capit. IV. app. II. Cap. 35.* ad *eorum* cuvam provocet. Sed uti *lex* & *cuva* ἀσύνεμα sunt vocabula: ita & jus non scriptum significare possunt.

§. XXXIV.

Lex Saxonum quando scripta.

Et hæc procul dubio est LEX illa SAXONUM, ab Heroldo, Lindenbrogio, Leibnitio, & nuper a V. C. Car. Guil. Gaertnero, edita. Quamvis enim Lindenbrogius eam Legem vel ideo Caroli sæculum antiquitate superare existimet, quod in membranis, quas nactus sit, litterarum ductus vetustatem majorem arguant, & codex illi ante Caroli tempora scriptus videatur: tamen quum ista Lex Saxonum Christianis vocabulis ex. gr. *ecclesia* utatur, * *Tit. III.* 5. & præterea regni ac Regis Francorum diserte meminerit. *Tit. III.* 1. *XVIII.* 5. fieri sane non potest, ut eam vel Caroli M. avo antiquiorem, vel

ab

ab Haraldo, Danorum Rege, profectam esse existimemus. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XII.*

* Quamvis enim ante bella Caroli M. cum Saxonibus gesta, Christianæ religionis scintillæ quædam in Saxonia emicuissent, ceu patet ex Venan. Fortun. *Lib. III. Carm. 9.* & *vita S. Faronis Episcopi Meldensis MSC. Cap. LXXVI.* ex qua excerpta edidit Leibnit. *Script. rer. Brunsvic. Tom. I. p. 63.* id tamen de paucis hominibus, qui in Gallicano littore piraticæ caussâ consederant, intelligendum videtur, non de universâ gente, quæ ad Caroli M. tempora avitam superstitionem & armis tuebatur, neque adeo patiebatur ecclesias vel templa Christianorum apud sese exstare.

§. XXXV.

Videtur tamen non nisi fragmentum istius legis ad nos perveniisse. Multa enim, quæ veteres ex lege Saxonum citant, in hac nostra desiderantur, v. gr. lex de matrimonio impari nobilis & plebejæ sub mortis supplicio vetito, Eginard. *apud Adam. Brem. l. 5.* de traditionibus digito firmandis, *Diplom. Liemari apud* Lindenbrog. *Script. Rer. Septentr. p. 147.* de eo, qui fines alienos invaserit, capitis damnando. Lamb. Schaffnab. *Chron. p. 196.* Accedit quod quum *crudelissimam Saxonum legem* vocet Wippo *in vita Conradi p. 430.* in hac superstite nihil crudelitatis reperiatur, nisi crudelem etiam dicere velis Nemesin Carolinam, quæ æque, ac lex Saxonica, fu-

An integra ad nos pervenerit.

fures capite plecti jubet. Esse tamen in illa fragmenta genuina ac vetusta, aliis sane argumentis satis demonstrari potest. *

* Provocat enim ad legem nostram ipse Carolus M. *Capitul. de partib. Sax. §. XXXII.* ubi ait: *De perjuriis secundum legem Saxonum sit.* Atqui hoc caput hodiedum habemus in *lege Sax. II. 8. & 9. Qui sciens perjeraverit, capite puniatur, qui nesciens perjeraverit, manum suam redimat auctor sacramenti.*

§. XXXVI.

Capitularia Caroli M. de Saxonibus.

Nec in eo adquievit Caroli M. sollicitudo. Quum enim gens Saxonum, quamvis publica professione Christianis accessisset, adhuc tamen avitas superstitiones privatim mordicus teneret: * legi illi patriæ nonnulla adstruxit, quæ rudem istam gentem saltim pœnarum metu in officio continerent. Eo enim pertinent CAPITULATIO DE PARTIBUS SAXONIÆ incerti anni, & CAPITULARE SAXONUM anno æræ Christianæ DCCXCVII. in Comitiis Aquisgranensibus promulgatum, quæ inventa in bibliotheca Vaticana a litteratissimo principe, Eerdinando Furstenbergio, (vid. *Monim. Paderborn. p. 324.*) primum a Luca Holstenio Romæ, deinde ab Hermanno Conringio Helmstadii, demum a Steph. Baluzio *Capitul. Tom. I. p. 250.* Herm. Adolph. Meinders *de statu relig. & reip. sub Car. M. p. 23. seq.* & novissime a viro doctissimo, Car. Guil. Gaertnero, edita sunt *Lipsiæ MDCCXXX. 4to.*

* Ar-

* Argumento esse potest *Indiculus superstitionum & paganiarum*, quem eidem debemus Principi Ferdinando, Paderbornensi Episc. *in Monim. Paderborn. p.* 308. Et notum est, in iis illustrandis multum operæ insumsisse Casp. Calvoer, Herm. Adolph. Meinders, & Georg. Eccardum. Adeo vere cecinit poeta:

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

§. XXXVII.

Sed aliarum quoque gentium legibus, quas a Theoderico Rege Francorum ejusque successoribus in scripturam redactas diximus, nova quædam additamenta sub Carolo M. ejusque filio, Ludovico Pio accesserunt. Ipsis enim Francorum legibus illum *pauculla capitula, & ea imperfecta addidisse*, testatur Eginardus *in vita Caroli cap. XXIX.* taliaque capitula ad LEGEM SALICAM exstant apud Baluz. *Capitul. Tom. I. pag.* 17. 387. 606. *Tom. II. pag.* 1060. * Ejusdem generis sunt capitula, LEGI BAJUVARIORUM anno DCCLXXXVIII. adjecta apud eumdem *Tom. I. p.* 207. Denique quod ad legem LANGOBARDORUM attinet, non modo illi insertas videmus plures Caroli M. & successorum constitutiones, verum etiam *Capitula, addita ad Legem Langobardicam*, nec non *Capitula, excerpta ex lege Langobardorum* reperimus apud Baluz. *Tom. I. p.* 327.

Nec non ad Leges Salicam, Bajuvariorum & Langobardorum.

* Eor-

* Fortassis & plura perierunt. Exstat sane charta Monasterii Honaugiensis apud Mabillon. *Annal. Benedict. Tom. II. p. 697.* in qua Carolus *Rex Francorum*, *vir illustrer* profitetur, *res peregrinorum secundum legem Francorum proprias esse Regis*: ab eoque jure excipit peregrinos Scotos. Quod est ipsum jus Albinagii, cujus alioquin vix vestigium in legibus Francicis reperias, ut non potuerint non quædam earum capita periisse, nisi & hic per *legem Francorum* jus eorum non scriptum intelligere malis.

§. XXXXVIII.

Capitularia Regum Francorum universalia.

In primis vero notanda sunt ipsa CAROLI M. CAPITULARIA, universis civibus præscripta, * id est sanctiones, vel in concilliis & synodis, vel in comitiis regni, de ecclesia & republica factæ; quarum plurimas ex variis Codicibus MSC. integras edidit Steph. Baluz. *Tom. I. p. 189. seq.* Talia deinde & Ludovicus Pius, Pippinus, Italiæ Rex, Carolus Calvus, & alii Francorum Orientalium & Occidentalium Reges plura publicarunt, quæ laudatus Baluzius eadem industria undequaque collegit ediditque *Tom. I. p. 533. 541. 561. seqq.* Addatur Brower. *Annal. Trev. Propiarsc. Cap. X.* Mabillon. *Analect. Tom. I. p. 299.*

* Quemadmodum enim communi populi consensu hujusmodi Capitularia fiebant: ita & omnes iis subscribere, eoque chirographo se ad eorum observantiam obstringere cogebantur. *Capit. III. a. DCCCIII. Cap. XIX. Capit. II. a. DCCCXIII. in præm.*

Ca-

capitul. Caroli Calvi, tit. I. Ex quo patet, unde mos superſit, in imperio noſtro, ut leges communes & communibus Electorum, Principum ac Ordinum ſuffragiis ferantur & capitularibus, iſtis ſeu *receſſibus* præter Imp. & Electores & Principes quidam, nec non ex Comitibus, Prælatis & civitatum legatis quidam ſubſcribant.

§. XXXIX.

Ne vero tot ſpeciales leges conquirendæ eſſent Francis: fuerunt, qui capitularia illa colligerent, & in certum ordinem redigerent. Collectionum illarum notiſſima eſt ANSEGISI, Abbatis, ſive Lobienſis, ſive Fontanellenſis, ſive alius monaſterii, tamen non Archiepiſcopi Senonienſis, * Baluz. *proleg. Cap.* §. *XXXIX.* qui omnia Caroli M. & Ludovici Pii Capitularia eo ordine diſpoſuit, ut *liber primus* Caroli M. conſtitutiones ad rem eccleſiaſticam pertinentes: *ſecundus* ejuſdem leges civiles; *tertius* Ludovici leges eccleſiaſticas; *quartus* ejuſdem leges civiles, vel, ut auctor vocat, *mundanas* complectatur. Addidit auctor *appendices tres*, quibus varia collegit Caroli M. Ludovici Pii, & Lotharii I. Imp. capitularia, quæ vel ex ſuperioribus *memoriæ cauſſa ſcripta*, *vel non plenum explere ſenſum*, *vel geminata*, *vel cum aliis mixta* videbantur. Ediderunt hanc collectionem, quæ anno Chriſti DCCCXXV. Ind. V. & XIII. imperii Ludovici Pii & Lotharii primum prodierat in lucem, (vid. Anſegiſ. *præfat.*) B. Rhenanus, Vitus Amerba-

Eorum collectio ab Anſegiſo facta.

merbachius, Joach. Vadianus, Heroldus, P. Pithœus, Jac. Sirmondus & noviſſime Steph. Baluzius.

* Anſegiſo, Abbati Lobienſi, hanc collectionem tribuit Sigeb. Gemblac. *in Chronic. ad annum DCCCXXVII.* Anſegiſo, Archiep. Senonenſi, Odorann. *in Chron. ad ann. DCCCLXXXII.* Anſegiſo, Abbati Fontanellenſi Baluz. *in Proleg. §. XXXIX.* Sed uti manifeſto errant, qui auctorem faciunt Anſegiſum Archiep. Senonenſem: ita ſunt, qui Anſegiſum Abbatem Lobienſem poſtea Fontanellenſi monaſterio præfectum contendunt. Quæ ſi probari poſſent, Baluzium Sigeberto facile conciliaremus. At quid opus eſt verbis, quum de hoc Anſegiſo manifeſtum exſtet auctoris veteris teſtimonium, puta Adſonis *de miraculis S. Walddaberti*, ubi inter alia refert, Ludowicum Pium abbatem Fontanellenſem *Anſegiſum* præfeciſſe *Luxonienſi* monaſterio, hunc vero CAPITULA *regum Francorum, quæ diverſis fuerint acta conciliis, excepiſſe & uno volumine contineri feciſſe*. En Anſegiſum, auctorem collectionis non Lobienſium, ſed Luxonienſium & Fontanellenſium abbatem. Facilis vero fuit Luxonii & Lobii confuſio.

§. XL.

Nec non a Benedicto Levita & Lotharii.

Poſtea anno DCCCXLV. novam collectionem Otgarii, Archiepiſcopi Moguntini, auſpiciis adornavit BENEDICTUS Levita Moguntinus, quam Anſegiſianæ collectionis veluti auctarium eſſe voluit. Conſtat illa tribus libris, in quibus nec delectu, nec ordine uſus eſt bonus ille Levi-

ta.

ta. His deinde nescio quo auctore accessserunt *Additionum Libri IV.* Utraque collectio in foris Francicis hæc Germaniæ, illa Galliæ, maximi usus fuit: Ansegisiana tamen etiam Ludovici Pii & Caroli Calvi auctoritate firmata. Vid. Steph. Baluz. *Proleg.* §. *XLVII. sequ.* Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XV.* Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann. 845. num. 17. pag. 598. Tom. III.* Quin ipse LOTARIUS Imp. novam collectionem in usum Italorum confecit, * Baron. *Annal. Eccles. ad ann. DCCCXLVII. n.* 12. quam edidit Melch. Goldastus *in Collect. Leg. & Consuet. Germ. p.* 102.

* Erravit tamen Baronius, dum collectionem hanc Italis ex decreto *Synodi Maldensis Cap. LXXVIII.* promulgatam existimat; quo anno DCCCXLV. cautum fuerit, *ut Capitula ecclesiastica a Carolo M. Imp. & Ludovico Aug. promulgata obnixe observari præciperentur.* Sed non meminit Baronius id concilium in regno Caroli Calvi habitum, ac proinde nec Lotharium obstrinxisse, nec ad Italos pertinuisse. Vid. Petr. de Marca *de Concord. sacerd. & imperii Lib. II. Cap.* 12. §. 5. Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 847. *n.* 13. *p.* 604.

§. XLI.

Jam ex his facile patet, quænam fuerit juris Germanici facies a Carolo M. usque dum ejus stirps apud Germanos defecit, id est ad ann. DCCCXI. Primo enim adhuc singulæ gentes legibus suis propriis utebantur. Id quod vel inde patet, quod mul-

A Carolo M. ad finem stirpis ejus in Germania leges patriæ adhuc valuerunt.

multo post ad Legem Bajuvariorum ipse provocat Henricus II. Rex: Adelbold. *Vit. S. Henrici Cap. X.* apud Leibnit. *Tom. I. p.* 423. quodque idem Imperator ejusque successor Conradus Salicus Saxonum leges confirmasse dicuntur. Ditm. Merseb. *V. p.* 386. *edit. Leibnit.* Wippo *in vita Conradi p.* 430. quin & Lex Alamannica pro norma fuit Conrado I. Regi Germ. in ferenda anno DCCCCXIV. sententia. Ekkehard. *de Cas. Mon. S. Galli Cap. I.* ut taceam, manumissionem, per jactum denarii secundum legem Salicam factam esse sub Zuentebold, Lotharingiæ Rege, cujus charta ea de re exstat apud Buchel. *ad Hedam de Episc. Ultraject. p.* 70.

§. XLII.

Nec non capitularia regum.

Deinde maximæ auctoritatis hoc temporis intervallo erant CAPITULARIA Caroli M. & Ludovici Pii, quod solide demonstravit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p.* 94. *seqq.* Ad ea enim provocant patres Concilii Moguntini anno DCCCLII. *Cap. XVI.* itemque Synodi Colonienſis sub Carolo Crasso habitæ *Cap. III.* Concilii Moguntini anno DCCCLXXXVIII. *Cap. XXI. & XXIII.* indicio satis luculento, toto illo tempore sancta adhuc Germanis fuisse illa Regum Francorum capitularia. *

* Patres enim concilii Moguntini anno 852. urgent, *pauperes liberos non esse sæpius hominiendos ad placita, nisi sicut in* DOMINICO

CO CAPITULARI, *olim facto præcipiatur*. Non ergo ſolum citant CAPITULARIA, tamquam leges quaſdam veteres, ſed & eas non obſervari, & pauperes contra illas leges publicas opprimi, conqueruntur. Quo vero, quæſo, colore id feciſſent, ſi eorum capitularium, tamquam legum obſoletarum nulla ſuperfuiſſet auctoritas?

§. XLIII.

Et & quas alias novas leges tulerunt Caroli ſucceſſores.

Præterea nullum eſt dubium, quin novas ſubinde leges tulerint Ludovicus Germanicus, ejuſque poſteri: quamvis eæ, quas edidit Goldaſtus *Tomo I. Conſtit. Imp. p.* 274. non ex chartis authenticis, ſed ex Aventini annalibus, Legibuſque Langobardicis, deſumtæ videantur. Omnium celeberrima tamen eſt conſtitutio de expeditione Romana, CAROLO Craſſo vulgo tributa, a multis rejecta, criticiſque ſtricturis confoſſa. Sed quum, qui plurimum illi conſtitutioni tribuunt, eam non a Carolo Craſſo, ſed Conrado Salico, profectam exiſtiment, * non eſt ſane, quod hic illi immoremur.

* Videndæ, quæ de ea diſputarunt Marqu. Freherus, Rittershuſius, Schurzfleiſchius, Ill. de Ludewig, Gebaverus, nec non etiam olim Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVII. p.* 89. Retulit mihi nuper amiciſſimus, & diſcipulorum meorum optimus, Jo. Guil. Hofmannus, in manus ſuas incidiſſe ipſam chartam authenticam, quam olim cum Rittershuſio communicavit Marchus Velſerus, & ſe illius ope plura, quæ editores præterviderint quæque

ad

ad constitutionis istius veram ætatem atque originem pertineant, observasse, adfirmavit, quæ se una cum aliis observationibus suis editurum promittebat. Sed eheu vitæ brevitas vetuit ingenii pæne stupendi virum spes inchoare longas. Evanuit illa spes, Hofmanno meo sub finem superioris anni properantibus fatis exstincto.

§. XLIV.

An & juris Romani aliquis usus fuerit.

Quæri posset, an non & juri Romano in Germania tum locus fuerit? Responsum cape. Quum Franci iis tantum juris Romani usum concederent, qui illi jam antea adsueverant: (§. XVIII.) toto hoc tempore in Gallia non exoleviſſe juris Rom. usum, satis adparet ex Hincmar. *Opusc. XVI. 5. Tom. II. p. 225. Opusc. LV. T. II. p. 440. 509. 587. 739.* ut jam non dicamus de conciliis Gallicanis & Ivonis Carnutensis Decreto, in quibus ad leges Romanas, etiam Justinianeas, & e *Pandectis* depromtas, sæpissime provocatur. Add. Strauch. *Amœn. Jur. Can. vet. II. Cap. VII. p. 33.* Id vero de Germanis dici non potest, quippe quos numquam Romani in provinciæ formam ita redegerant, ut stabile ibi esset eorum imperium. Hinc consequens est, ut juris Romani usum nec desiderarint umquam, nec habuerint. Interim quum Capitularia apud eos maximæ fuisse auctoritatis, fassi simus (§. XLII.) in iis vero pauscula ex jure Romano depromta sint: * eatenus dici potest, aliqua ex eo jure profecta tum quoque in Germania locum habuisse.

* In

* In ipſis Ludovici Pii *Capitularibus addit. IV.* §. 102. jus Romanum vocatur *omnium humanarum mater legum*, adeoque non mirum eſt, quædam ex illo in uſus ſuos convertiſſe Francorum Reges. Pauca tamen illa eſſe, & vix alicujus momenti, ipſorum Capitularium lectio unumquemque convincet, ut paullo latius ſcripſiſſe videatur V. C. Burc. Gotth. Struvius *Hiſt. Jur. VI.* 11. *p.* 435. *Fontes horum capitularium ipſas fuiſſe leges Romanas, ex eo potiſſimum patet, quod lex Romana omnium humanarum legum mater dicatur*. Neque enim id elogium nos convincit, omnia vel pleraque ex jure Romano depromſiſſe Francorum Reges.

§. XLV.

Eadem omnia ab exſtincta apud Germanos ſtirpe Carolingica, uſque ad Saxonicæ familiæ interitum, obtinuiſſe videntur. Nam tunc quoque ſingulos Germaniæ populos veteres ſuas leges, quas Reges Francici ſcriptas promulgarant, ſequutos eſſe, ex iis, quæ ſupra (§. XLI.) obſervavimus, & obſervabimus paullo poſt, colligitur: * idque innuere videtur Wittich. *Annal. II. p.* 21. *ſeqq.* dum *leges divinas & humanas auctorali vigore* Ottonis M. *polluiſſe, & conjuratos ſecundum leges meritas luiſſe pœnas* ſcribit. Vid. Hert. *de Conſult. legib. & judic. in ſpec. Rom. Germ. Imp. rebuſp.* §. *XII. p.* 419. Accedit, quod ad LEGEM SAXONICAM in chartis ſuis ſe referunt anno DCCCCLII. Otto M. apud Stangefol. *Annal. Weſtph. II. p.* 185. mul-

Sub Saxonicis Imp. legibus patriis adhuc vixerunt gentes Germanicæ.

toque post anno DCCCCXCVII. Otto III. apud eumdem *p.* 203.

* Idem & inde patet, quod Legem Salicam Langobardicamque suis additionibus auxerunt Otto I. & Henricus II. Imperatores, quas edidit ex vetusto codice Ge. Eccardus *ad Leg. Salic. p.* 198. *sequ.* Quin in his ipsis additionibus Otto I. Imp. anno DCCCCLII. se refert ad *capitularium præcedentium regum instituta*, in comitiis Francofurtanis *coram posita*. Vid. Eccard. *ibid. p.* 198.

§. XLVI.

Lex Sax. tamen aucta ab Haraldo Rege Daniæ.

Quod tamen ad LEGEM SAXONICAM & FRISICAM, * attinet, eam Ottonis II. temporibus non parum vel immutaverat vel auxerat HARALDUS, Rex Daniæ, qui tum transalpinas proximasque regiones invaserat, & tum his, tum Fresonum genti, leges & jura constituere cœperat. Referunt hoc Adam. Brem. *Hist. II.* 19. Helmold. *Chron. Slau. I.* 15. qui addunt, gentes istas leges Haraldinas *pro tanti auctoritate viri adhuc hodie servare contendere*. Sed harum additionum hodie nihil exstat.

* Sane & Frisonibus leges datas esse ab Haraldo, refert Alb. Stadens. *ad ann.* 984. Sed id intelligendum videtur de Frisiis vel Fresonibus transalpinis, qui & hodie Chersonesi Cimbricæ littora adcolunt. Ad reliquos enim Frisios ejus pertigisse imperium, nemo veterum observavit. Immo ne Pontanus quidem in *Hist. Dan. Lib. V. p.* 196. ubi locum Alberti Stadensis adducit,

ducit, quidquam de ejus imperio in Frisios dixit.

§. XLVII.

Quid? quod ne CAPITULARIUM quidem usus circa hæc tempora exolevisse in Germania videatur. Auctorem enim habemus Continuatorem Reginon. *ad ann. DCCCCLII. constitutum esse in Francofurth a Rege glorioſiſſimo, Ottone, anno illius XV. conſentientibus Epiſcopis, comitibus, aliiſque fidelibus compluribus, canonum ſanctorumque patrum auctoritate, nec non CAPITULARIUM præcedentium inſtitutis coram poſitis.* * His ipsis tamen temporibus paullatim ab usu recessisse illa regum Francorum capitularia, suspicatur Baluz. *in proleg.* §. 1. Capitularium etiam usus aliquis.

* Eadem verba in ipsis illis additionibus legis Salicæ, a Ge. Eccardo *p.* 198. editis reperiuntur, ut adeo illas tum in manu illius Continuatoris fuisse verosimile sit. Quod insigne est γνωρίσμος harum additionum argumentum.

§. XLVIII.

Accesserunt & hoc temporis intervallo variæ leges novæ, a Regibus & Imperatoribus, vel missis in suffragia ordinibus, vel commissis campionibus, quos vocabant, latæ. Ita sane in comitiis Stelensibus Otto M. interpretatione authentica decidit quæstionem juris Germanici, *num nepotes cum filiis ad hereditatem ſimul admittendi ſint, nec ne?* * Rem enim Otto M. Leges novæ sub Ottonibus latæ.

inter gladiatores discerni jussit, vicitque pars, quæ filios filiorum computabat inter filios, & hinc lege perpetua firmatum, ut æqualiter cum patruis vel avunculis hereditatem dividerent. Wittich. Saxo *Annal. II. p. 644.* Sigeb. Gemblac. ad ann. DCCCCXLII. Plures alias Ottonum leges collegit Goldast. *Constit. Imp. Tomo uno p. 215. seq. p. 225. seq. Tom. III. p. 303. sequ. & p. 309. sequ.*

* Quum de jure repræsentationis nepotibus concedendo tum ambigerent Romani: eo minus mirandum, Saxones illud numquam concedere voluisse fratrum sororumve liberis, quin sibi jus patrium reservasse, quum in comitiis aliud lege publica statueretur. Qua de re alibi. Jam id observo, in Geldria id jus repræsentationis anno demum DLX. invectum esse, Pontan. *Hist. Geldr. Lib. XIV. p.* 882.

§. XLIX.

An & juris Romani usus?

Juris Romani hoc sæculo in Germania nec vola nec vestigium adparet: quamvis eo subinde uterentur Reges & Imperatores, si quando Italis, & maxime Langobardis, leges præscriberent. Exstat sane in *Leg. Langob. II.* 47. 11. Henrici Imper. constitutio, de jurejurando calumniæ clericis remittendo, in qua constitutio D. Marci, (vel Marciani potius, *l.* 25. *C. de episc.*) Justiniani sanctio, & legis periti, ab Imperatore in consilium adhibiti, memorantur.

§. L.

§. L.

Origo juris Canonici in Germania.

At certius est, his temporibus paullatim juris Canonici auctoritatem permagnam esse cœpisse in Germania. Quemadmodum enim paullo ante hæc tempora circa annum DCCCCVI. Regino Prumiensis in Regno Lotharingico jussu Ratbodi Archiep. Treverensis, *de disciplina ecclesiastica libros II.* ex Canonibus antiquis decretisque pontificum compilaverat, quos post Joach. Hildebrandum Helmstadiensem iterum edidit Steph. Baluzius 1671. ita paullo post sub initium sæculi XI. scripto *magno canonum volumine*, ex iisdem fontibus, jus ecclesiasticum derivavit BURCHARDUS, Wormatiensis episcopus. Sigeb. Gembl. *de Script. eccles. Cap. CXLI. & sequ.* & in *Chron. ad ann. MVIII.* Chron. Wormat. *Cap. XIII.* apud Illustr. de Ludewig Reliqu. MSSC. *Tom. II. p. 55.* Prodiit hoc opus *Col. anno MDXLVIII. & Pariſ. MDL. fol.* tantamque sensim auctoritatem obtinuit, ut non modo Sigeb. Gemblac. *d. Cap. CXLI. ex eo adhuc* suo tempore *omnium conciliorum decreta auctorizari*, scribat, sed & apud vulgus Canonistarum multo post mos invaluerit, ut regulas juris, omni exceptione majores, & usu fori probatas, BROCARDICA, quasi *Burchardica* adpellarent. *

* Talia *Brocardica* primus scripsit DAMASUS, vetus juris canonici Doctor, quæ deinde recognita, & ex MSCIS exemplaribus edita sunt *Colon. 1564.* Ex præfatione

ne hæc decerpsit Strauch. *Amœnit. jur. Can. ecl. VI. cap. VI. p.* 112. BURCHARDICA *inscribuntur, a Burchardo Episcopo, Wormatiensi, qui primus ea tempestate cœpit jus pontificium ad generales quasdam theses revocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte Brocardum & Brocardicum adpellant.* Nescio ergo, quid sibi velit Alciat. *ad l. 99. D. de Verb. oblig.* scribens, BROCARDICA dici *materiam, quæ sit contrariarum opinionum rationibus involuta.*

§. LI.

Sub Imperatoribus Francicis leges patriæ in usu.

Supereſt, ut qualis ab Henrici II. Regis ac Imper. obitu ad Lotharium Saxonem usque juris Romani fuerit facies paucis ostendamus. Leges patrias SAXONUM, ALAMANNORUM, BAJUVARIORUM, etiam sub his constanter viguisse, dubio videtur carere. Leges enim SAXONUM firmasse Conradum Salicum, supra ex Wippone ostendimus. (§. XLI.) Ad legem etiam SALICAM in regno Burgundico anno MIX. vivere se profitetur Otho Comes, Arduini, Regis Italiæ, filius, apud Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent. II. n. 3. p.* 188. Ut jam non dicam Guilielmum Marchionem in alia charta anno MCLVI. profiteri, sed vivere lege Salica, quemadmodum ejus conjux, Julita, Leopoldi Austriaci filia sed *lege Alamannorum* vivere ait. Ibid. *Cent. I. num. 99. pag.* 170. Quæ charta, quamvis ad Burgundiam pertineat, satis tamen evincit, illo tempore Austriam *legem Alamannicam* coluisse, &

Ju-

Julitam more istorum temporum, nuptam quoque retinuisse.*

* Aliquando tamen feminæ nuptæ se legibus, quibus mariti vivebant, ultro subjicere non dubitabant. Mathildis Dux, initio vivebat lege Langobardica, at in gratiam mariti, Gottfridi Lotharingici transierat ad legem Salicam. Franc. Mar. Florentin. *Memor. Mathild. Lib. III. p.* 105. ubi in diplomate Lucensi Episcopo dato ita loquitur: *Quia ego, qui supra* MATILDA, *marchionissa, professa sum ex natione mea LEGEM vivere videor LANGOBARDORUM: sed nunc modo pro parte suprascripti Gottifridi, qui fuit viro meo, LEGEM vivere videor SALIGAM.*

§. LIII.

Quemadmodum vero hoc temporis intervallo nulla amplius fit mentio Capitularium Regum Francorum: ita tanto frequentius novas leges tulerunt Imperatores & Reges. De Conrado sane II. Martinus Polonus *in Chronico Cap. XCIV. Hic*, inquit, *multas leges condidit*. Et exstant quædam ejus constitutiones non modo in *Leg. Langob. III.* 8. 4. sed & *II. F.* 9. §. *ult. & II. F.* 34. & 40. (quamvis eæ ad Italiæ regnum potius, quam ad Germaniam, pertinere videantur). & apud Goldast. *Const. Imp. Tom. III. p.* 312. Eidem celeberrimam constitutionem de expeditione Romana vindicant Schilterus, *ad Jus Feud. Alam. V. III.* 11. Schurzfleischius *Diss. de Conrado Imper. Aug. ejusque dipl. quod de exped.* Multæ etiam leges novæ conditæ a Conrado Salico.

exped. Rom. inscribitur. Wittemb. MDCCII. & novissime V. C. Ge. Christ. Gebaverus *in Adpend. ad Schilt. Inst. Jur. Feud. Lipsi.* 1728. 8. Attamen ne sic quidem suspicione omni carere videtur constitutio illa, quæ tot aliorum virorum doctorum censuras, ex quo lucem vidit, experta est. * Editiones ejus recenset laudatus Gebaver. *in Præfat. p.* 196. *seq.*

* Quum enim omnes, qui illam adhuc vindicare Conrado II. conati sunt, fateantur, eam solius Velserianæ membranæ fide niti, in hac autem initium & finem a mala manu esse: ecquis fide sua nos jubebit credere, reliqua omnia integra, ac sincera esse? Qui nobis titulo & subscriptione illusit, an eum in reliquis bona fide agere voluisse credibile est?

§. LIII.

Ejusque successoribus.

Sic & Henrici III. constitutionem de veneficiis protulit Goldastus *Const. Imper. Tom. III. p.* 312. qui *ibidem & Tomo unico p.* 252. etiam Henrici IV. & V. quasdam edidit. Sed quum non ubique satis ἀκριβῶς genuina a falsis distinxerit vir ceteroquin diligentissimus: * de his similibusque jurisprudentiæ publicæ privatæque monimentis, quæ ex Goldasti scriniis prodierunt, paullo amplius videtur deliberandum.

* Dissimulare id non potuit ejus encomiastes Jo. Christ. Senckenberg *in vita Goldasti, ejus scriptionibus rerum Alam. præmissa* §. XL. ubi: *Justo confidentior*, inquit, *noster*

noſter erat, ſi quid veroſimile habebat, ſua aliis pro veritatibus, immo pro antiquorum ſententiis obtrudens. Scatent id genus rebus ſcripta ejus, nec ſolus ei Gretſerus *id objecit.* ——— *Sane nonnullos id ei exprobrantes apud* Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. p. 252. videas: id ipſum legas in* τῷ παίν Conringii *de Orig. Jur. Germ. Cap. XVIII. p. 99. & ſæpius: nec non in* VVendelini *legibus Salicis inter Opuſcula Chiffletiana p. 61. & alibi.* Hactenus Senckenbergius.

§. LIV.

An & juris Romani aliquis uſus.

Juris Romani ne hoc quidem tempore ullam inter Germanos mentionem fieri animadvertimus, quamvis ejus veſtigia nobis videamur anxie quæſiviſſe. Video quidem, in ferali illo certamine, quod inter Gregorium P. P. VII. & Henricum IV. interceſſit, aliquando ad jus Romanum eſſe provocatum, ſed ab Italo, Venerico nimirum Vercellenſi, in libro *de unitate Eccleſ. conſerv. p. 16. edit. Schardii*: at in Germanorum ſcriptis, inter quæ Leodienſium *Epiſtolam apologeticam*, Walrami Numburgenſis Epiſcopi *librum de inveſtitura*, aliaque eorum temporum opuſcula a Goldaſto in Apol. pro Henrico IV. edita evolvi, tale quid reperire me nondum potuiſſe, fateor.

CAPUT III.

De statu juris Germanici a Lothario Imp. ad tempora, quibus in Germania academiæ institutæ.

§. LV.

A Lotharii III. Imp. temporibus magna juris in Germania commutatio facta est.

QUamvis fabulam, quæ circumfertur de jure Romano, jussu Lotharii III. Imp. in foris & accademiis recepto, * adeo profligarit Herm. Conringius *de Origin. jur. German. Cap. XXI. sequ.* ut verbum addere pigeat: verissimum tamen est, ex eo tempore aliam paullatim factam esse juris Germanici faciem, & jus Romanum, quod in universa pæne Europa adeo invaluerat, ut miraretur orbis, se tam cito factum esse Romanum, etiam in Germania lacertos movere cœpisse.

* Semper enim & ante Lotharium usum aliquem juris Romani superfuisse in Italia, pluribus potest testimoniis demonstrari. Nos unico rem conficiemus. Imperio Lotharius potitus est anno MCXXV. mense Septembre ejus anni coronatus a Fridrico Archiep. Colonienſi. Alberic. *in Chron. ad ann.* 1125. res vero Italicas demum ab anno MCXXXII. constituere cœpit, Chron. Bigaug. *ad ann.* 1133. Codex porro Pandectarum Amalphi repertus fertur anno MCXXXVII. Jam vero anno MXCVIII. Umbertus comes Sabaudiæ apud Ughell. *Ital. Sacr. Tom. IV. p.* 1458. *vivere se* profitetur LEGE ROMANA.

§. LVI.

§. LVI.

Quum enim ab eo tempore, ut supra ostendimus, juris Justinianei studium Bononiæ quam maxime ferveret, * & ex universo cultiore orbe juvenes, tamquam ad mercatum sapientiæ civilis, eo confluerent: reduces in suam quique patriam, & summis in toga dignitatibus aucti, tantum juri Romano auctoritatis conciliarunt, ut illo passim tamquam subsidiario uterentur, ipsaque instrumenta sua ad ejus juris regulas anxia diligentia componerent. *Ab eo tempore in universum fere Europam cultiorem jus Rom. penetravit.*

* Observavit hoc Conradus Abb. Urspergens. *in Chron. p.* 291. *Eisdem*, inquiens, *temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in iis studuerat, ad petitionem Mathildæ comitissæ renovavit*. Si ergo non privata, sed publica auctoritate jus professus est Irnerius, id saltim non jussu Lotharii, sed Mathildæ auspiciis factum est. Atqui Mathilda jam anno MCXV. decesserat, decem annos ante, quam ad imperium adspiraret Lotharius. Ergo prius floruit Bononiæ jurisprudentiæ Rom. studium, quam Lotharius imperavit.

§. LVII.

Sane Seldenus *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 11. *sequ.* præclare ostendit, eodem tempore, quo Bononiæ reflorescere cœperint studia juris, non modo *Codicem Theodosianum*, sed mutilum, una cum *Novellis* Theodosii, Caji *Institutionibus* & Paulli *Sen-* *veluti in Angliam.*

Sententiis in Anglia edidisse Guillelmum Malmesburiensem: sed & non multo post regnante Stephano, Theobaldum, primatem, *Justinianeum corpus* eo transvehendum curasse. Joann. Sarisb. *in Polierat. VIII.* 22. Id deinde publice ibi cum applausu exposuit Rogerius Vacarius, gente Langobardus, coævus Irnerio, Martino, Bulgaro JCtis, & postea Abbas Beccensis, sed edicto demum regio Stephani, teste eodem Jo. Sarisb. & Rog. Baconio, prohibitus. Nihilominus tamen *Deo faciente*, ut Sarisberiensis verbis utamur, *eo magis virtus legis invaluit, quo eam amplius aiebantur impietas infirmare.* *

* A Stephani regis temporibus, qui anno MCLIV. decessit, diutissimae juris Romani usum in Anglia viguisse, & sub Eduardi demum III. Regis initia, id est, circa annum MCCCXXVII. evanuisse, toto Capite VIII. Dissertationis ad Fletam solide demonstrat Seldenus; *p. 1093. Vol. II. Op.* ut dici possit, prius, quam pleraque alias gentes Europæas, & recepisse jus Romanum Anglos, & eidem nuncium misisse.

§. LVIII.

In Galliam.

Paullo post & in Galliam penetravit Romana jurisprudentia. PLACENTINUM enim in Monte Pessulano jus docuisse, testis est Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II.* 20. Et hinc jam a sæculo duodecimo haut pauca, in Aquitania saltim & Narbonensi provincia, exstant juris Romani vestigia, quæ

quæ accurate suo more consectatus est vir doctissimus, M. Ant. Dominicus *de prærog. allod. XX.* I. Circa ea sane tempora Petrus, Comes Melgorienſis, in charta profitetur: *Si quis autem hæredum aut successorum meorum contra hanc donationis & confirmationis auctoritatem insurgere præsumtuose, & obviare, quod absit, attentaverit, non valeat vindicare, quod injuste repetit, & persolvat multam, quam SANCTA LEX ROMANA per Theodosium, Arcadium & Honorium promulgata decrevit.* Ubi donatorem in animo habuisse, l. 34. *God. Theodos. de Episcop. & Cler.* res ipsa docet. Et apud Guil. Briton. *Philippid. II.* v. 45. *seqq.* anno MCLXXXIV. ita inter se, allegatis juris Romani rationibus, contendunt Philippus Rex Franciæ & Flandriæ Comes,* ut ad *v.* 55. notet Barthius *p.* 91. *Vides juris civilis non ignaros, quod tum perscholas jam regnabat.*

* Sunt sane memorabilia hæc utriusque argumenta, quæ, quia Guillelmus ille non est in omnium manibus, paucis excerpere juvabit. Comes primo urget, patrem sibi castra donasse, quæ jam Rex repetat, atque inde colligit, se in iis jus in re consequutum. Hinc *v.* 40.

His veris titulis mihi jus adquiritur in re,
Quam repetis.

Deinde addit, se possessorem ne edere quidem titulum teneri, tamdiu rem habiturum, quamdiu Rex illam suam esse, nondum probaverit. §. 4. *Inst. de interd.* Ea pertinent *v.* 45. *seqq.*

Effe-

Esto, quod nullum jus sit mihi rebus in istis,
Vi loquar absque meæ præjudicio rationis:
POSSIDEO *tamen hæc per teque tumque parentem,*
Jusque mihi defendit in his possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis incivile videtur.

Præterea se jam res illas usucepisse, contendit, v. 52. & *sequ.*

Quum res a dominis licite data sit mihi veris.
Sic BONA *nempe* FIDES, *TITULUS sic* JUSTUS *ab omni*
Excusat culpa nostri fundamina juris.

Denique nec id omittit, neminem sine facto & culpa sua dominium amittere debere, v. 55. *sequ.*

Nec tibi jus nescire licet, quo nemo sibi rem,
Juste collatam, sine culpa amittere debet.

Sic & rex comiti ex jure Romano obvertit exceptiones varias, e. g. possidere comitem precario: v. 60. *sequ.* se quidem illi diplomata dedisse, sed adhuc minorennem: v. 63. *sequ.* Quin enarrata postea ipsius Comitis, rem donatam donatario propter donatoris minorennitatem abjudicantis, sententia, ad partes vocat edictum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM, v. 78. *sequ.*

Vis aliis aliud, aliud tibi dicere juris?
Absit: quam tuleris, legem patiaris, oportet.

Quis sibi audire videatur regem & comitem, ac non potius binos causidicos, ex jure Romano inter se disceptantes? Ad idem edictum triennio ante provocare videmus Matth. Paris. *ad ann.* 1181. *Quod quisque juris in alterum statuerit, ut debet ipse*

dem.

dem. Adeo jam eo tempore aulæ curiæque personabant hujusmodi juris civilis Romani regulis.

§. LIX.

Ex Gallia facile id jus in Burgundiam, juris Germanici regnum, penetravit. Id quod maxime patet ex Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana*, in qua jam hoc sæculo occurrunt diplomata, juris civilis Justiniani gemmulis distincta. Quale est illud *Cent. I. num. 81.* Fridrici I. Imp. anno MCLVII. conscriptum, in quo mentio fit *meri & mixti imperii, conditorum testamentorum, heredum institutorum, dotis constitutæ, legati falcidiæ*, & similium, quæ ex jure Romano esse nemo, non videt. Quin & Hispanis eodem tempore innotuisse videntur leges Romanæ, * quippe sæculo insequente XIII. iis tam familiares, ut Alphonsus X. Castiliæ Rex, conficiens legum Corpus, quod PARTITAS Hispani vocant, permulta ex jure Romano desumserit. Arth. Duck. *de usu & auctor. jur. Rom. II. 7.* In Burgundiam & Hispaniam.

* Immo multo prius ipso sæculo XI. si fides Hispanis scriptoribus. Nam de Sanctio IV. Aragonensium Rege, qui Ramiro I. anno MLXVII. successit, scribit Mariana *de reb. Hisp. Lib. IX. Cap. 7. Sanctium Romani successorem memorant Gothicas lege abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet: fanxisse* CÆSAREAS, *& secundum eas populis jura dare.* Add. Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Capo. III.*

§. LX.

§. LX.

Cur & Germanis adriserit?

Non mirum ergo, si sensim etiam in Germaniam nostram viam sibi munivit jus Romanum, tanto ubique plausu receptum. Nam & in ea legum Doctores & juris periti ad summas in ecclesia, aulis & foris dignitates adspirabant, & Imperatores ac Reges ipsi, favebant jureconsultis, in quibus ubi haut parum præsidii positum existimabant, omniaque inimicorum consilia non felicius turbari posse videbantur, quam si jura Romana civilia in foris ac gymnasiis dominarentur. *

* Quanti tum fieri cœperint juriſperiti, vel inde patet, quod in Henrici VI. Imp. laudibus ponerentur, *quod fuerit doctibus insignitus, scientiæ liberalis, & floribus eloquentiæ redimitus, & eruditus Apostolicis institutis & legibus Imperatoriæ majestatis.* Alberic. Monach. *in Chron. ad ann. MCLXXXVI.* quodque Bertholdo anno MCLXXIX. ad Archiepiscopatum Bremensem evecto, præcipue profuerit *decretorum legumque peritia.* Anon. *Hist. Episc. Brem. p.* 94. Fridricum porro Imp. sibi quam maxime conciliare studuisse JCtos, satis patet ex illius Imperatione apud Radevic. *in vita Fridrici I. II.* 3. & ex iis, quæ de dominio mundi cum Bulgaro & Martino colloquutus est apud Ottonem & Acerbum Moren. *de Reb. Laudens. ad ann. MCLVIII.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsvic. T. I. p.* 818. ubi etiam in jura regalia Imperatorem per magistros Bononienses & judices universarum Lombardiæ civitatum inquisiviſſe, legimus.

§. LXI.

§. LXI.

Gliſcente enim juris Romani uſu, DECRETUM, ſeu CONCORDIAM DISCORDANTIUM CANONUM, circa annum MCLII. ex Dionyſio Exiguo, Iſidoro, Ivone, Burchardo, aliiſque canonum collectoribus, compilavit GRATIANUS, patria Cluſinus, non Romanæ eccleſiæ Cardinalis, quod viſum Alberico Monacho *in Chron. ad ann. MCXLIV.* ſed monachus Benedictinus Claſtenſis, qui, ut eo commodius hunc laborem exantlaret, Bononiam in monaſterium S. Felicis ſeceſſerat. * Chiflet. *Diſſ. apolog. Cap. V.* 4. Pancirol. *de Clar. Leg. interpr. III.* 2. Ger. Maſtricht *Hiſt. Jur. Eccleſ. n.* 318. *ſeqq.* Huic Canonum corpori acceſſere variæ additiones, quæ PALEÆ canoniſtis vocantur, quas diverſis temporibus primum exemplarium adſcriptas marginibus, poſtea in ipſum textum migraſſe, codicum MSC. fide probarunt Pithœi fratres *in præfatione editioni ſuæ præmiſſa*. Decretĩ origo.

* Ibi & mortuus dicitur. Exſtat ſane ibi ad facellum S. Sebaſtiani monimentum, cum ab aliis, tum a Val. Forſtero *in Hiſt. jur. civ. Lib. III. Cap. 7.* editum, recentius illud quidem, & a Jo. Franc. Aldobrando anno MCDXCVIII. poſitum, ſed ideo non contemnendum, quod ex vetere carie ruderibuſque obruto deſcriptum ſit. In eo dicitur *Cluſinus, Cæſarei juris & Pontificii enucleator prope divinus, monachus in martyrium Felicis & Naboris æde, ubi abſolutiſſimum*

mum opus decretorum anno gratiæ MCLI. compilarit.

§. LXII.

Illud & Germanis & aliis gentibus commendatum.

Quamvis vero privatum hoc monachi opus non eo judicio ac cura confectum sit, ut nomen *concordiæ discordantium canonum* sine rubore sustineat, Ziegl. *Diss. Prælim. ad Lancell.* §. XXXVIII. Nec a Pontifice aliquo umquam juris robur acceperit: nihil tamen reliqui fecerunt Reges & Principes, quam * juris Justinianei studia levehere, potius quam alii juri se submittere. Selden. *in Diss. ad Fletam. VI. 5. p.* 1078.

* Probavit hoc laudatus Seldenus insigni loco Ordrici Vitalis *Hist. Eccles. Lib. XIII. p.* 919. qui verba faciens de concilio generali ab Innocentio II. Papa anno MCXXXIX. Romæ habito, illisque qui illuc confluxerant: *Multa eis*, inquit, *Papa de priscis Codicibus propalavit, insignemque SACRORVM DECRETORVM TEXTVM congessit. Sed nimis abundans per universum orbem nequitia terrigenarum, corda contra ecclesiastica scita obduravit. Unde remeantibus ad sua Magistris apostolica decreta passim per regna divulgata sunt. Sed nihil, ut manifesto pateret, oppressis & opem desiderantibus profuerunt, quoniam a PRINCIPIBVS & OPTIMATIBVS REGNORVM cum subjectis plebibus parvi pensa sunt.* Quum vero eo tempore in lucem nondum prodiisset decretum Gratiani: intelligenda est alia Decretorum collectio, ipsius Innocentii Papæ II. jussu confecta, nisi cum Bellarmino suspicari malis, Gratianum jam ab anno MCXXVII. in-

in adornando eo opere desudasse. Potuit ergo Innocentius hoc ipsum opus licet nondum suis numeris absolutum concilii patribus commendasse.

§. LXIII.

Inde factum, ut jam sæculo XII. multoque magis insequente in Germania passim provocetur ad jus civile Justinianeum, quamvis, quum in Episcoporum curiis & Decreto aliquis locus esset, simul jus canonicum non exigui usus haberetur. Collegerunt ex variis diplomatibus & scriptoribus rerum Germanicarum ejusmodi formulas, Hertius *de Consult. Leg. & Judic.* §. *XIV.* Ill. Boehmerus *in Jur. Eccles. Protest. L.* 2. 48. Struv. *Hist. Jur. Vl.* 39. *pag.* 529. *sequ.* ex quibus patet, Germanos a sæc. XII. actus suos civiles ad utriusque juris normam componere cœpisse. Quum vero & nobis, quantum per negotia licuit, inquirentibus talia quædam in manus inciderint: ea cum reliquis secundum temporis seriem disponere non pigebit, ita tamen, ut & Burgundici regni, quod tum Germanico unitum erat, simul habeamus rationem. Hinc jura Romano pretium statutum.

§. LXIV.

Ex sæculo XII. non nisi pauca adferre licet, sed insignia. Anno enim MSL. apud Guichenon. *Bibl. Sebus. Cent. II.* 54. contrahentes renunciant *exceptioni non numeratæ pecuniæ, & non habitæ, & omni LEGUM & CANONUM auxilio, super hoc competen-* Probatur id de sæculo XII.

petenti, vel competituro. Paullo post, anno MCLVII. in diplomate Fridrici I. Imp. mentionem fieri *meri & mixti imperii, conditi testamenti, heredis instituti, falsi legati*, jam supra (§. LIX.) ex ejusdem Guichenonii *Bibliotheca, Sebusiana Cent. I.* 81. ostendimus. Anno MCLXXIX. in dissidio Volcmari & Rudolphi, divisis suffragiis ad Archiepiscopatum Trevirensem evectorum, Volcmarus *sequebatur curiam Romanam, pro eoque esse videbatur justitiæ CANONUM, quum LEGISTÆ pro parte Rudolphi legum jura starent*, contenderent. Arnold. Lubec. *Chron. Slav. III.* 10. Anno MCLXXIX. Bertholdum Archiep. Bremensem; ac demum anno MCLXXXV. Henricum VI. Imp. a decretorum legumque peritia commendatos esse, jam supra monuimus. * (§. LX. *)

* Addi potest testamentum vel instrumentum Comitis Homburgensis Mathildis, scriptum anno MCLXXV. in quo monasterio Salivallensi *palam, publice & expresse, pure & libere & simpliciter donatione pura, mera, valida & irrevocabili, quæ dicitur INTER VIVOS pagum nomine Bourmont.* Addit sub finem, se adhibuisse *Notarium publicum & testes ad præmissa vocatos specialiter atque rogatos.* Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lotharing. Tom. II. p.* 409. Quæ omnia juris Romani cautiones sapere, nemo negaverit.

§. LXV.

Item quæ de sæculi XIII. initio.

Insequens vero sæculum XIII. hujusmodi testimoniorum insignem dat proventum.

tum. Anno enim MCCIX. Capitulum Lugdunense ab ecclesia Clunianensi sibi stipulatur servitutem non altius tollendi, Guichen. *Bibl. Sebus. Cent. II. num.* 15. Anno MCCXXIV. apud Schatenium *Annal. Paderborn. Lib. XIII.* occurrit sententia, quæ plane hodiernum litigandi modum redolet. * Anno MCCXXXV. apud Guichen. *Cent. II. n.* 96. reperimus contractum venditionis, in quo præter alia de pretio in rem verso reperimus formulam: *Renunciantes certa scientia exceptioni minoris pretii, non numerata pecuniæ, & non habitæ, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio* LEGUM *&* CANONUM, *& omni juri scripto & non scripto*. Qualis renunciatio, *exceptionum doli, in factum, restitutionis in integrum*, etiam anno MCCXLVI. occurrit *Cent. II.* 98. quemadmodum an. MCCXLIV. apud eumdem *Cent. I. num.* 98. permutatio quædam fit *de consilio* JURISPERITORUM, *& amicorum*. Et apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. P. I. pag.* 16. habetur eodem anno conditum testamentum Joannæ, Comitis Flandriæ & Hannoniæ, in quo *clausula codicillaris, constitutio testamentariorum, testium subscriptio & subsignatio*.

* Sic & anno MCCXXXI. Henricus, Comes Barrensis in pactis dotalibus cum Margaretha Luceburgica initis, quædam *decernenda* esse monet *per duos* DOCTORES, nec adsensum utriusque pactis ad hoc ele-

electos. Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lothar. Tom. II. p.* 446.

§. LXVI.

Ejusque fine. Talia vero & adultum jam sæculum XIII. ad finem ejusdem complura reliquit. In charta enim anni MCCLII. Rudolphus Landgravius Alsatiæ, apud Guillemann. *Habsb. VI.* 4. *renunciat omni juris subsidio* CANONICI *&* CIVILIS, *consuetudinibus, constitutionibus editis & edendis*, & anno MCCLIX. *donationis propter nuptias*, suæque *ad evictionem obligationis* meminit in charta apud eumdem *VI.* 2. Anno MCCLXVI. Simon, Episcopus Paderb. apud Schaten. *Lib. XI. p.* 112. provocat ad *constitutiones* LEGALES *&* CANONICAS, * & anno insequente Rudolphus, Comes Tubingensis *renunciat omni juri* CANONICO *seu* CIVILI, *in Monim. Wurtemb. de monast. Blaubeuren. n. III.* Similes renunciationes insertas reperimus anno MCCLXXVI. diplomati Ducum Slavorum & Episcopi Camin. apud Rangon. *in Pomeran. Dipl. p.* 265. anno MCCLXXVIII. chartæ Hermanni Comitis de Sulze, in *Monim. Wurtemb. P. I. p.* 255. anno MCCLXXX. litteris Rudolphi Regis Rom. apud Gewold. *in Antith. ad Marqu. Freher. lit. B.* anno MCCLXXXI. ejusdem diplomati apud Toelner. *in Cod. Dipl. Pal. n.* 112. *p.* 78. anno MCCLXXXIII. tabulis Capituli Ratisponensis apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. I. pag.* 178. anno MCCXC. & MCCXCII. chartis, productis *in Deduct. Stolb. n. VII.*

anno

anno MCCXCVI. fœderi inter Eduardum Regem Angliæ & Guidonem, Flandriæ Comitem, inito, apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. pag. 39.* ** & denique anno MCCXCVIII. chartæ apud Ill. Cancell. de Ludewig *Reliquiar. Tom. V. p. 445.*

* Eodem anno Robertus Episcopus Verdunensis apud Foppens *in Supplem. Mir. p. 863.* renunciat *privilegio clericatus & fori, consuetudini & statuto, beneficio restitutionis in integrum, & omnibus exceptionibus generalibus & specialibus.*

** Anno MCCXCVII. Fridricus Lotharingiæ Dux condidit testamentum, plane ex juris Romani formula, adeo ut ne septem quidem testium rogationem & sigilla omiserit. Exstat illud apud Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lotharing. Tomo II. p. 546.*

§. LXVII.

Et hæc quidem testimonia, quorum multo plura, si otium esset, accumulare facile potuissemus, satis superque indicant, jam ab ipsis Lotharii temporibus utrumque jus canonicum & civile etiam in Germaniam paullatim penetrasse, adeoque non parum falli, qui sæculo demum XV. illud in academias primum, ac postea in forum, irrupisse existimant cum doctissimo Conringio *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXII.* Nec tenuja tum ejus rei initia fuerunt, ut sibi persuadet vir doctissimus; sed certis argumentis constat, jam illis temporibus in ipso foro rationem utriusque juris esse habitam. *

Jam ergo his sæculis jus Rom. una cum canonico invaluit.

* Ill.

* Ill. enim Cancell. a Ludevvig in Programm. *von Verbeſſerung des Teutſchen Lehn-Rechts p.* 14. chartam edidit, ex qua adparet, Comitem Schvvartzburgicum, judicem Auſtregalem inter Electorem Brandeburgicum & Archiep. Magdeb. electum, auditis partibus, cognitaque cauſſa, noluiſſe tamen ſententiam ferre, niſi *advocatis prius Romani juris peritis.*

§. LXVIII.

Multoque magis ſæculo XIV.

Unde non mirandum, maxima incrementa juris ſtudium ſæculo XIV. cepiſſe in univerſa Germania. Tunc enim inter domeſticos & palatinos Balduini Archiep. Treverenſis, quem anno MCCCVIII. electum conſtat, primo ſtatim loco recenſentur LEGISTÆ & CANONISTÆ. *Auct. Geſt. Balduini I.* 12. Biennio ante mentio fit *actionum perſonalium, realium & mixtarum* apud Leibnit. *Cod. Jur. Gent. T. I. p.* 113. Anno MCCCXXXIII. celebratur Udalricus de Auguſta, Imperatoris ſcriba ſecretus, homo in utroque jure peritus. Trithem. *Chron. Hirſaug. ad ann. MCCCXXXIII.* Anno ſequente chartæ Humberti, Delphini Viennenſis, ſubſcribit Amblardus de Bellomonte, JURIS CIVILIS PROFESSOR, Protonotarius Delphinatus. Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent. II.* 18. In decreto Renſenſi anno MCCCXXXVIII. de juribus Electorum dicitur. *Hæc veriſſima eſſe, convenit inter omnes Annalium, verum humanarum divinarumque peritos; atque jam ſæpius,* UTRIUSQUE JURIS CÆ-

CÆSAREI *atque* PONTIFICII, *cœlestis thesauri testimoniis comprobatum est*. Goldast. *Tom. III. Const. Imp. p.* 409. Testamentum Henrici Ep. Lubec. Anno MCCCXL. plane ad juris Rom. formulas conditum ex chartulario Lubecensi eruit Illustr. Boehmer. *Jur. Eccles. I.* 2. 47. *p.* 115. In charta de anno MCCCXLIII. memorantur substitutio testamentaria, stipulatio sollemnis, donatio inter vivos, apud Guichen. *Biblioth. Sebus. II. n.* 22. *Emancipationis sollemnis* Philippi, Ducis Burgundiæ, exemplum est apud Leibnit. *Cod. Dipl. Jur. Gent. T. I. p.* 221. In Academia Viennensi anno MCCCLXV. fuere *Professores juris* CANONICI *&* CIVILIS. Lambec. *Bibl. Vindeb. II.* 5. *p.* 85. 164. *seq.* Ut jam non accumulemus innumeras formulas, quibus juris utriusque beneficiis annis fere singulis hujus sæculi nuncium miserunt Germani nostri. *

* Tales formulas hic tantum per lancem saturam indicabimus. Occurrunt ejusmodi renûnciationes, factæ anno MCCCV. apud Leibnit. *Cod. dipl. Jur. Gent. T. I. p.* 113. anno MCCCVI. *in der Waldeckischen Ehren Rettung. n.* 36. *p.* 3. anno MCCCXI. & MCCCXVIII. in Chartulario Lubecensi, de quo Ill. Boehmer. *I.* 2. 47. *p.* 115. anno MCCCXIX. apud Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC. Tom. VI. p* 4. 6. anno MCCCXXIV. apud Schaten. *Annal. Paderb. Lib. XIII. p.* 360. anno MCCCXXVIII. apud Leibn. *Tom. I. pag.* 128. anno MCCCXXX. & MCCCXXXI. apud Ludewig *Reliqu. Tom. V. p.* 553. *&* 625. anno MCCCXXXVIII.

& sequente apud eumdem *Tom. V. p.* 546. 548. 630. 639. 565. anno MCCCXLI. apud Leibnit. *T. I. p.* 154. anno MCCCLVI. apud Ludevvig. *Tom. V. pag.* 518. anno MCCCLXVII. in *Monim. VVurtemb. Part. I. p.* 917. anno MCCCLXXVII. apud Schaten. *Annal. Paderb. p.* 399. Nos speciminis loco adferemus renunciationem talem Stephani Palatini Com. Rheni & Ducis Bavariæ, ex diplomate anno MCCCXXXVIII. scripto editoque a Gevvaldo *Antiqu. ad Marqu. Freher. edito p.* 20. quia & Germanica est, & maxime singularis: *Ob vvir oder der deheiner, dez Got nicht engeb, ala khranck vveren, daz vvir oder ihr deheiner davvider teten, oder thuen vvolden, uns davvider nit behelffen mit deheiner dispensazion, absolution, relaxation, abolition, in integrum restitution, deheinerley beneficio, vvie daz genant sey, erz khomm vvanne oder vvie etz khom, etz geschech umb unser oder ander leut beth, oder daz man nennet ze Latein ex officio.* Ubi quædam ad jus civile, alia ad jus canonicum pertinere, unusquisque intelligit.

§. LXIX.

Pontifex Decretales publicat.

Quo magis vero fervebant his sæculis juris civilis studia: eo magis de ecclesiastici incrementis sollicitus erat Pontifex Romanus. Hinc post varias ISIDORI MERCATORIS, JARLANDI, ipsorumque Pontificum collectiones Gregorius PP. IX. circa annum MCCXXX. per RAYMUNDUM DE PENNAFORT, Capellanum suum, compilavit DECRETALIUM libros quinque: Matth. Paris. *ad ann.*

ann. MCCXXXV. Jo. Chifflet. *de Jur. Architect. Cap. VI.* Ziegl. *in Diss. prælim. ad Lancell. §. LI. sequ.* cui postea anno MCCXCVIII. librum VI. eodem modo in libros V. divisum adjecit Bonifacius Papa VIII. Heur. Stero *in Annal. ad ann. MCCXCVII.* eumque cum superioribus in fora & academias introduci jussit. Franc. Duaren. *præf. libri de Sacr. Eccles. minist.* Iis sæculi sequentis anno XIII. accessere CLEMENTINARUM itidem libri V. a Clemente PP. V. ita adpellatæ. Baluz. *de Pap. Avenion. p. 60.* & EXTRAVAGANTES tum JOANNIS PP. XXII. anno MCCCXL. tum COMMUNES, exeunte sæculo XV. collectæ. * Ziegl. *Diss. prælim. ad Lancell. §. LVIII.*

* Librum sextum Decretalium jussu Bonifacii PP. VIII. collegerunt Guill. de Mandagollo, Archiep. Ebrodunensis, Berengarius Fredo, Biterensis Episc. & Magister Richardus de Senis S. R. E. Vicecancellarius. CLEMENTINAS mortuo demum Clemente PP. V. promulgavit anno MCCCXIII. Joannes PP. XXII. Idem Pontifex anno MCCCXXV. Extravagantes edidit, nec tamen eas speciali scripto ad universitates misso confirmavit. Communes privati hominis studio collectas esse post annum MCDLXXXIII. ex c. 2. *de reliqu. & vener. Sanct.* colligitur. Vid. Nic. Frerotii *Paratitla sexti Decret. Clementinar. Extravagant. & extrav. commun.*

§. LXX.

Germani conservando jure patrio laborare incipiunt.

At non tamen ideo nuncium juribus patriis mittebant Germani, sed juribus his peregrinis tantum utebantur, tamquam illorum supplemento. Quin erant, qui ægre ferrent, has lacinias juri Germanico adsui, ac proinde illud conservare omni ope niterentur. Quo factum, ut ipsi Reges Germaniæque ordines leges veteres in usum revocare, consuetudinesque litteris mandare studerent, & subinde novas conderent, quibus obex quodammodo poneretur peregrinis istis juribus.

§. LXXI.

Hinc veteres leges ac jura servari jubent Impp.

Imperatores & Reges ipsos cum imperii ordinibus de conservando jure patrio fuisse sollicitos, primo inde patet, quod his sæculis non semel publica lege cavent, ut juri antiquo patrio suæ constaret auctoritas. Sub Ottone enim IV. Imp. anno MCCVIII. in comitiis Francofurtanis sancitum, *ut omnia jura a Carolo M. instituta, observarentur, tenerenturque.* *Godofred. Monach. *in Chron. ad ann. MCCVIII.* Anno MCCXXV. in comitiis Moguntinis celeberrimis, teste eodem Godofredo, *pax jurata, vetera jura stabilita, nova statuta, & Teutonico sermone in membrana scripta omnibus publicata.* Quod vetustissimum legis, patria lingua scriptæ, monimentum edidit Goldast. *P. II. Reichs Satzung. p.* 17. Eodem fervore legum patriarum usum firmatum animadvertimus a Rudol-

dolpho Habsburgico, in comitiis non solum Herbipolitanis, anno MCCLXXXVII. sed & Spirensibus anno MCCXCI. apud Lehmann. *in Chron. Spir. V.* 108.

* Nec vamen hic intelligenda videntur capitularia, sed leges Saxonibus, aliisque gentibus Germanicis a Carolo M. latæ. Et jam fere in consuetudinem res abierat apud Germanos, ut quævis pæne gens mores suos ac privilegia Carolo M. tribueret. Exempla in jure tum provinciali Saxonico, tum VVeichbildico, itemque apud Frisios, aliasque gentes ubique occurrunt. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XIII.* Gryphiander *de VVeichbild. Cap. LIV.*

§. LXXII.

Deinde ipsos Imperatores Principum consilio a Lotharii temporibus frequentius tulisse leges novas, easque scriptas promulgasse in Imperio, satis constat. Tales fuere leges Fridrici I. feudales, de quibus Radevic. *de gest. Fridrici I. Imp. II.* 7. * tales ejusdem constitutiones apud Goldast. *Constit. Imp. Tom. III. p.* 330. Talis ejus pax publica, in comitiis Noribergensibus anno MCLXXXVII. publicata, de qua Abb. Urps. *ad ann. MCLXXXVII.* & Datt. *de pace publ. Cap. II. §. 69. p.* 19. Supersunt & aliquot leges Ottonis IV. apud Goldast. *Tom. III. Constit. p.* 371. Fridrici II. de quibus Pfeffing. *in Vitriar. illustr. I. 2. p.* 67. Ut alia hujus generis omittamus. Mirandum enim profecto, collectiones Recessuum imperii antiquiorem nullam exhibere, quam

Imperatores ordines novas leges condunt.

ex fæculo XV. in cujus rei cauſſas inquirit Ill. Cancell. a Ludewig *in Aur. Buldam Tom. I. p. 15.*

* In primis huc pertinet libellus de BENEFICIIS, quem dudum a Jo. Havichorſtio Col. 1569. editum, tamquam *αὐτόσχεδον* edidit celeb. Thomaſius *in Selectis Feudalibus*. De hujus vero libri ætate, quæ dicenda erant jam *in præfatione priori editioni præmiſſa* diximus.

§. LXXIII.

Juraque patria in ſcripturam redigunt.

Denique tam certum, quam quod certiſſimum eſt, non aliam ob cauſſam ab his temporibus ſcribi cœpiſſe tot leges provinciales ac ſtatuta, quam ut irruentibus in forum juribus illis peregrinis obicem ponerent Principes ac civitates. Jac. Frid. Ludov. *Proœm. Spec. Sax. §. XII. ſeqq.* Nec alio pertinent illa Repkovii *Lib. I. art. 3. Der Bapſt mag kein Recht ſetzen, da er unſer Landrecht oder Lehen-Recht mit nichten oder kraencken morge.* * Eo conſilio fæculo XII. ad ſcribendum Speculum Saxonicum EIKONEN. DE REPKAU excitavit HOYERUS A FALKENSTEIN: eodem ſcriptum eſt SPECULUM SVEVICUM, totque ex eo tempore condita ſunt jura provincialia & municipalia ſtatuta, ut tædioſum eſſet, eorum numerum inire.

* Paullo ante enim innoteſcere in hoc terrarum tractu cœperant Pontificum Decretales, iiſque Monachi Montis Sereni prope Halam noſtram primum uſi ſunt circa annum MCCV. ad quem in *Chronico Mon-*

tis

iis Sereni p. 79. edit. Maderi hæc legimus: *Ad hoc primum tempus fratres Sereni Montis adpellationis & verborum Decretalium, eis adhuc ignotorum usum habere cœperunt, quarum rerum præfati Tiderici electores a Bertholdo Merseburgensi præposito & Henrico, ejus fratre, informati auctores fuerunt.* Qui sane locus, notatu dignissimus hic non fuit prætermittendus.

§. LXXIV.

Quod ad Speculum Saxonicum attinet, auctoris utriusque ætatem nos ignorare haut patiuntur tot chartæ ac diplomata, in quibus commemorantur. Testis enim citatur HOYERUS COMES A VALKENSTEIN anno MCCXV. apud Beckmann. *Hist. Anhalt. P. III. Lib. II. p.* 213. & anno MCCXIX. in Charta alia Henrici Comitis de Aschersleve apud Leukfeld. *Antiquit. Poll. p.* 288. eique jungitur HECCO vel EICO de REPKAU vel REPECHOVE. Idemque HOYERUS laudatur anno MCCXXX. MCCXXXIII. & MCCXLI. in diplomatibus quibusdam apud Kemer. *in Antiq. Quedl. pag.* 219. 260. & 264. *& in Dipl. Quedl. pag.* 254. 256. *seqq.* 261. 264. 266. *seq.* 273. 279. 332. adeoque nullum est dubium, quin iisdem circiter temporibus compilatum a Repkovio sit SPECULUM, seu JUS PROVINCIALE SAXONICUM. * Speculi Sax. auctor & ætas.

* Et quidem inter annum MCCXV. & MCCXXXV. Nam *Lib. I. Jur. Prov. Sax. art.* 3. mentio fit *Cap. non debet, X. de consang. & affin.* quod anno MCCXV. ab

Innocentio PP. III. in concilio generali latum est. Ergo post illum annum perpolitum esse oportet hoc speculum. Deinde *Lib. III. art. 6.* enumerantur feuda imperii vexillaria, in quibus locum non invenit Ducatus Brunsv. & Luneburgicus: qui quum anno MCCXXXV. instituerus sit a Fridrico II. consequens est, ut ante hunc annum opus suum absolverit. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX.*

§. LXXV.

De eo judicium.

Quamvis vero multi hujus Speculi nævi sint, multæ nugæ ac næniæ, maxime, ubi aut philosophatur auctor, aut historicum agit, aut jus publicum Germanicum exponere conatur: fatendum tamen est, Repkovium laudabili industria collegisse juris privati patrii, per universam Germaniam inferiorem recepti, reliquias. * Unde de huic Epkonis industriæ reliquos ejus nævos, sæculo, quo scripsit, proprios, facile condonamus. Quod vero & ex jure Canonico & civili Romano quædam immiscuit, (Vid. *Jus Prov. Sax. II. 63. I. 37. II. 56.*) novo argumento est, jura illa peregrina jam tum Germanis haut ignota fuisse.

* Testis est ipse Repkovius *in præf. rythm.*

Dies Recht hab ich nicht erdacht,
Es haben vor Alten auf uns bracht,
Unsere gute Vorfahren.

Et pleraque sane, quæ in hoc Speculo traduntur legibus veterum Saxonum, Frisiorum, Anglorum, Francorum, quin & Normannorum pæne gemina esse Ill. Gaertnerus

nerus in *edit. LL. Saxonic. & Frisiorum* multis exemplis oſtendit. Quin & nos poſtea multo plura ac luculentiora hujus conſenſus ſpecimina dediſſe videmur in *Elementis juris Germ.*

§. LXXVI.

Ejus editiones.

Ipſe Repkovius fatetur, initio ſe hoc opus Latine ſcripſiſſe, poſteaque non ſine difficultate illud in linguam vernaculam tranſtuliſſe. *Præf. rhythmica Spec. Sax.* Exſtat & hodie, Latinum exemplar, quod tamen non eſt a Repkovio, ſed ab homine peregrino, & fortaſſis Polono, neſcio quo, ſiquidem hic interpres, quiſquis fit, ne intellexiſſe quidem ſatis videtur linguam Germanicam. Schilter. *Exerc. XVI.* 35. Authenticum hoc exemplar lingua Saxonica antiqua, qualis in Ducatu Magdeb. & univerſa inferiori Saxonia tum fuit, ſcriptum eſt, ceu & tot codices MSCi, & editiones veteres, teſtantur. At demum in dialectum Miſnicam illud tranſtulerunt WOLEGANGUS LOSS, civis Fribergenſis, & CHRISTOPH. ZOBEL. * Codices MSSC. qui paſſim reperiuntur, variaſque operis editiones cum cura recenſuere Gryphiander, Lambecius, Werlhoffius, Hertius, Struvius, Ludovici, Gaertnerus, quas repetere hic brevitas vetat & inſtituti ratio.

* Sed ſicuti Latinus Germanicam: ita Zobelius Saxonicam dialectum non ſatis intellexiſſe videtur. Hinc ſæpe Saxonicum *leven*, vita vertit videmus *leib*, corpus. Sic

cum equus asthmaticus auctori sit *harschlegig*, Zobelius id vertit *haarschlechtig*, quasi de equo scabioso loquatur. Talia passim observabit, qui varios codices Saxonicos cum illa versione maxime Zobeliana contulerit.

§. LXXVII.

Jus feudale Saxonicū.

Accessit & JUS FEUDALE SAXONICUM, quod in Codicibus MSSC. juri provinciali plerumque, tamquam liber quartus, adjungitur, & eidem auctori EPKONI DE REPKAU tribuitur. Ejusdem sanæ illud ætatis videtur, eumdemque stilum & methodum præfert, quam in jure provinciali observamus, ut nihil prohibeat, quo minus EPKONI tribuatur. De eo plura dixit Jac. Frid. Ludovici *in Proleg. Jur. Feud. Sax.* Struv. *Hist. Jur. VIII.* 16. Thomas. *Select. Feudal. §. IX. seqq.*

§. LXXVIII.

Jus VVeichbildicum.

Recentius est jus municipale Magdeburgicum, seu WEICHBILDICUM, quod vel exeunte decimotertio, vel sequente demum sæculo ineunte Magdeburgi videtur compilatum, * & consuetudines istius civitatis, sed juris civilis laciniis passim deformatas, complectitur, Weichb. Art. CXIX. CXXI. CXXVIII. non tamen ita, ut Æn. Sylv. *in Europ. Cap. XXIV.* id jure vocet *jus civile abbreviatum, & Saxonica lingua conscriptum.* De hujus quoque juris Weichbildici editionibus plura observarunt scriptores paullo ante laudati, in

in primis Jac. Frid. Ludovici *in Praeleg. Weichb.* §. *XVI. seq.*

* In Vindebonensi enim bibliotheca codices quadringentorum annorum jam superiore sæculo reperit Lambec. *de Biblioth. Vindeb. II.* 8. *p.* 817. Et ita in medium sæculum XIII. incideret hujus libri origo. Sed vereor, ut tantam antiquitatem tueatur jus municipale multo inquinatius, quam reliqua jura Saxonica, eo tempore scripta.

§. LXXIX.

Juris Saxonici auctoritas.

Quamvis vero Pontifici minime omnium placeret illud juris Saxonici corpus, adeo ut plures ejus articulos damnarint Gregorius PP. IX. anno MCCCLXXI. & postea Eugenius PP. IV. Vid. *Bull. ad Archiepisc. Rigens. post Spec. Sax. p.* 485. tanto tamen plausu receptum est non modo per archiepiscopatum Magdeburgicum & terras Anhaltinas, ubi genuina hujus juris patria est, verum etiam per Misniam & Thuringiam, Marchiam Brandenburgicam, Lusatiam, Boemiam, Silesiam, Ducatum Magdeburgicum, Holsatiam, terras Brunsvicenses, quin & Borussiam, Poloniam, Daniam, Transsylvaniam, * ut veluti jus commune harum aliarumque gentium haberetur, & hinc frequentissime exteri, sententiis gravati, ad Scabinatum Magdeburgicum provocarent. Leuberi *Stapul. Sax. n.* DXL.

* In omnibus his provinciis vivebatur jure Saxonico, quamvis alibi *jus provinciale* ac *feudale*, alibi *jus Weichbildicum*, maiore

polleret auctoritate. Fusius hoc probavit Struvius *Hist. Jur. VI.* 23. qui & *p.* 475. de terris Meclenburgicis, & Brunsvicensibus ostendit, ibi abrogatum esse jus Saxonicum, adeoque eo ipso ejus usum veterem in his provinciis confirmavit. Sed quod ad terras Brunsvicenses attinet, usus juris Saxonici in illis clarissime demonstratur ex usu Geradæ, vel *Fraven-Radæ*, de qua Jo. Andr. Schmid. *in Helmst. sæculis XIV. & XV. per Fraven-radam adflicto. Helmst.* 4. In Holsatia & urbe Lunsburgensi ejus adhuc hodie usum aliquem esse, observavit Herr. *de Consultat. Leg. & Jud.* §. XV. *p.* 430.

§. LXXX.

Specul. Svevici æras.

Eodem exemplo postea & SPECULUM SVEVICUM conditum est, & quidem medio circiter sæculo XIII. Nam in eo mentio fit non modo Innocentii Papæ III. & Ottonis IV. Imp. quorum ille anno MCCXVI. hic non multo post decessit, *Spec. Suev. I.* 348. & ita quidem, ut eorum certamen se tamquam rem antiquam legisse auctor profiteatur, sed & Decretalium, quas anno demum MCCXXXV. prodiisse diximus, (§. LXVIII.) *Spec. Suev. I.* 5. quin & Friderici II. qui MCCL. obiit. *Spec. Suev. II. epilog.* Non multo post tamen illud conditum esse manifestum est ex editione Jo. Frid. Schannati, §. CXLIV. *p.* 253. ubi verba: *Vernaeter haissen wir, dy mir red ain verpalmunden, also das sy in sagenz von seiner Christenhait, als dy Mynner Pruder Kaiser Fridrich zeten*, & paullo post: *Das zeten all dij Mynner Pruder dem*

dem Kayser Fridrichen, ubi de historia ibi-la, tanquam recenti, loquitur. Accedit, quod Speculum hoc Archipincernatum tribuit Ducibus Bavariæ, qui ab anno MCCXXXI. cum Boemiæ Rege de eo officio Imperii altercati sunt, donec secundum hunc litem dedit Rudolphus I. Imp. anno MCCXC. Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CIX. p. 76.* Unde denuo consequitur, ut Speculum illud inter annum MCCL. quo Fridricus II. obiit, & annum hunc MCCXC. in lucem prodierit, * adeoque Saxonico multo sit recentius, quod tamen negasse novimus viros doctos, Lambec. *Bibliothec. Vindeb. II. 8. p. 825.* & Shilter. *in Præf. Jur. Feud. Alam. §. XVII.*

* Quare nec adsentiri possumus V. C. Jo. Sam. Brunquell. qui in *Hist. Jur. I. 6. 23.* hoc Speculum Svevicum sæculo XIV. conditum esse, censet, sequutus, ut opinor, Conringium, qui *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXX. p. 136.* id paullo ante Ludovici Bavari Imp. tempora confectum esse scripsit.

§. LXXXI.

Plura vero ejus exstant exemplaria, inter se haut parum discrepantia. Nam præter illud, quod sequutus est Seb. Meischnerus *im Käyserl. und. Koenigl. Land- und Lehn-Recht*, quod deinde similiter expresserunt Melch. Goldastus *Tom. I. der Reichs. Satzungen p. 31.* & Jo. Steph. Burgemeister *im Teutschen Corpore Jur. Dipl.* editionem novam & a reliquis & ordine & verbis passim discrepantem edidit Jo. Variæ editiones.

Fri-

Fridr. Schannat *in der Sammlung alter Historischer Schrifften Part. I. p. 163. seqq.* & novissime ex MSCo Argentoratensi Jo. Aug. N. D. de Berger *Lips. MDCCXXVI 4to.* *.

*) Ne jam dicamus de nova editione, quæ in Jo. Schilteri *Thesauro Antiqu. Teuton. Tom. II.* prodiit, ubi V. C. Jo. Ge. Scherzius non modo totum illud jus Alamannicum ex insigni codice Kraffriano edidit, sed & codicem illum cum aliis XI. MSSC. & VI. impressis diligentissime contulit. In *præfatione præmissa p. IV.* virum doctissimum eandem mecum sententiam de Speculi hujus origine & auctoritate fovere non sine voluptate observavi. Et meretur sane tota illa præfatio legi, quum nemo majore instructus adparatu animum adpulerit ad Speculum istud nitori suo restituendum.

§. LXXXII.

Ejus judicium

Est & hic juris Germanici thesaurus egregius, ac proinde juri Saxonico in multis convenit. Multa tamen auctor admisit ex jure Romano, veluti *Lib. I. Cap. 6. 41. 64. 67. 315. & 327.* & ubi philosophatur, aut de jure publico differit, non minus desipit, quam Speculator Saxo. An usum unquam hoc jus in foro habuerit, fuere, qui dubitarent. * Sed sunt sane diplomata, quæ manifesto provocant ad decisionem juris Svevici, quæ jam produxit Datt. *de pace publica IV. 1. 11.*

*) Meretur ea de re legi verba laudatissimi Scherzii, *in præfat. p. IV. Quamvis autem hoc*

hoc opus, prout hic jacet, legis robore donatum fuisse, nullius credam, attamen plurimum inde utilitatis, tum ad illustrandas antiquitates patrias, tum ad jurisprudentiam hauriri posse adsero. Nihil enim rationi sanæ magis convenit, quam ut in foro, si de pactis, contractibus, divisionibus familiarum, litteris investiturarum similibusque, quæ antiquis temporibus fuere facta, judicium ferendum sit, illa interpretemur juxta usum moremque illorum temporum, quibus fuere celebrata: usum vero antiquiorum temporum in hoc opere repræsentari, vel Tiresiæ clarum est, & probavit id multis exemplis Schilterus in Comm. ad jus feud. Alamann.

§. LXXXIII.

Accessit & huic Speculo, seu juri provinciali, JUS FEUDALE, quod paullo post jus provinciale, & fortassis ab eodem auctore conditum est, siquidem aliquoties lector ad jus provinciale, tamquam ad partem priorem, remittitur: *Jus Feud. Alam. I.* 120. 168. Quare male de libri hujus vetustate judicarunt Lambecius, Schilterus & alii, qui illum diu ante Speculum Saxonicum natum existimant. Thomas. *Select. Feud.* §. *LXIII.* Editionem accuratissimam hujus libri, ad codicem Ambrosianum bibliothecæ Vindebonensis expressam, & luculento commentario illustratam dedit Schilterus, Arg. MDCXCVII. 4. & novissime Jo. Aug. N. D. de Berger. *Lips. MDCCXXVI.* 4. Jus Feudale Suevicum Alamannicum.

§. LXXXIV.

Jura provincialia varia.

Nec tantum communia illa Germaniæ jura colligi sedulo cœperunt, sed & provinciæ singulæ suas leges & consuetudines in scripturam iisdem fere temporibus redegerunt. Tale sane est JUS PROVINCIALE AUSTRIACUM, anno MCXC. conditum, quod ex Codice MSC. edidit Illustr. Cancell. noster a Ludewig *Reliquiar. Tom. IV. p.* 1190. *seqq.* Tale JUS PROVINCIALE BAVARICUM, quod anno MCCCXLVI. condiderunt fratres Ludovicus, Marchio Brandeburgicus, & Stephanus, Ludovicus & Guilielmus Comites Palatini Rheni, & Duces Bavariæ, qui tamen profitentur, *daß sie zu Rat worden mit ihrem Herrn. und Vaeterlein, Kayser Ludwichen von Rom.* Codicem MSC. elegantem membranaceum, similemque per omnia illi, quem descripsit Lambec. *Bibl. Vind. II. 8. pag.* 834. in Bibliotheca Hofmannniana Francofurti vidi. Tales denique sunt leges, quas Tirolensibus anno MCCCXCVII. dedit Leopoldus Dux Austriæ, teste Hundio *in Metrop. Salisb. Tom. I. pag.* 450. *

* Ad hanc eandem epocham pertinent etiam Stadenſium ſtatuta, quæ ipſe MSSC. poſſideo, quorum in præfatione, quæ incipit: *Juſte judicate filii hominum* hæc quoque legimus: *In dem Jare von onſes Heren Godes Bort tuſend evve hondert negen und ſevantich in dem Mayge, do vvorden de meenen raedmanne vnde de mittigſten van diſer Stadt*

tho.

tho Stade to rade, to Sunte Martinus Dage alſo men then rade hefen ſchall, ſequuntur deinceps ipſa ſtatuta variaque additamenta, quorum ſingulis hæc præmittitur formula: *Hinder den tweeden (derden, voffden) ſtukke ſyn volgende Capittel nasho gedichtet*. Ex quibus patet primis his atque antiquiſſimis ſtatutis poſtea varia SCta paullatim acceſſiſſe, adeoque non omnia eſſe ejuſdem ætatis.

§. LXXXV.

Quin & exteræ gentes, quæ leges & conſuetudines Germanicas ob communem originem ſervabant, iis temporibus illas in ſcripturam redigebant, ne a jure Romano & Canonico agerentur in exſilium. Nam & Codex LEGUM DANICARUM auſpiciis Woldemari II. Regis anno MCCXXXII.* confectus eſt, de quo aliiſque Danorum Legibus conſulendus Ill. a Ludew. *in præf. Tomi IX. Reliqu. p. 5. ſeq.* Et NORMANNI LEGES ſuas, quas ſecum ex Septemtrione attulerant, Germanicis plane geminas, litterarum monimentis conſignarunt anno circiter MCCL. ceu docet Codex MSC. Bibliothecæ Ludewigianæ, ex qua illas cum notis ſuis edidit Illuſtris poſſeſſor *Tom. VII. Reliquiar. pag.* 149. *ſeqq.* **

Leges gentium exterarum Germanicis ſimiles.

* Certum id eſt de legibus Cimbricis, quas anno MCCXXXII. in comitiis Vordingenſibus a VValdemaro II. præſentibus filiis Erico, Abele & Chriſtophoro Ducibus conditas eſſe omnes fatentur. At Scanicas non a VValdemaro II. ſed primo anno MCLXI. con-

conscriptas, & postea ab Andrea Sunonis Archiepiscopo Latine redditas esse erudita *præfatione editioni Latinæ Hafniensi* 1590. 4. præmissa demonstravit Arnoldus Huitfeldius.

Sed & Svedicæ leges ejusdem fere ætatis sunt. Uplandicas enim, a S. Erico primum vel scriptas, vel collectas, publicavit suisque auxit Birgerus Magni, Rex, qui circa annum MCCXCV. vixit: quemadmodum paullo ante anno MCCLI. Birgerus Jarl. jus municipale Sveciæ civitatum in ordinem redegit. Qua de re ex instituto agit Jo. Loccen. *Antiqu. Sveo-Goth. II.* 2. *p.* 35. Brabantinorum quoque Ducum constitutiones circa annum MCCCXII. compilatas publicatasque esse, jam docuit Herm. Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXVIII. pag.* 167. Leges Boemicas a Carolo IV. latas digestasque in ordinem sub titulo *Majestatis Carolinæ* edidit Paullus Geschinius *Francof.* 1617. *fol.*

§. LXXXVI.

Civitates patrii juris fere antissimæ.

Sed civitates præcipue, in quibus Scabini, non nisi juris patrii periti, maxima auctoritate pollebant, manibus pedibusque enixe omnia agebant, ne jura peregrina intra mœnia sua reciperentur. Hinc multa vel condita, vel in scripturam primum redacta sunt STATUTA urbium præcipuarum, non modo liberarum, sed & municipalium. Ubi id maxime notatu dignum, eas civitates, unde alia oppida jus suum municipale petiverant, ab his veluti metropoleon loco habitas, & ad sententias domi latas provocatum esse

ad-

ad illas urbes, quarum jura adoptaverant, qui mos hodienum quibusdam locis obtinet.*

* Auctor est Joannes Sibrandus in *Jur. publ. urb. Lubec. Part. I. Sect.* 10. *n.* 7. Rostochienses, quia jure Lubecensi utebantur, adpellationes a tribunali Rostocihensi detulisse ad Lubecense. Idem *n.* 15. *p.* 102. adducit privilegium Stralsundensibus concessum anno MCCCXIV. quo permittitur civibus *daſs ſie moegen und ſollen ihre beſchuldene Vrtheil fuhren und holen zu Lubeck*. De adpellationibus Neomagensium ad Scabinatum Aquisgranensium devolutis, similique more apud Belgas passim obvio, quædam haut vulgaria differit Jo. Isaac. Pontan. *Hist. Gelr. Lib. I. p.* 59. quibus ex Conringio *Cap. XXVIII. p.* 169. addimus, alias quoque urbes Rhenanas partim Aquisgranum, partim Coloniam provocare solere a causis dubiis. Helmstadienses *a tribunali* magistratus sui *ad consistorium Magdeburgense solitos adpellare*, refert Magnus Dux Brunsv. & Joannes Abbas VVerthinensis in diplomatibus anni MCCCLVIII. apud Schmid. *de Helmstadio per Fravvenradam afflicto p.* 6. 8. Unde non mirum, Polonos quoque & Bohemos Halam vel Magdeburgum, a quibus jus acceperant provocasse. *VVeichb. Art. X. §.* 1. quem morem tamen in Polonia anno MCCCLVI. sustulisse Casimirum II. Regem, memoriæ prodidit Mechov. *Chron. Polon. IV.* 19.

§. LXXXVII.

De hujusmodi statutis jam satis prolixe a Cl. Struvio *Hist. Jur. VI.* 27. aliisque actum. Stavuta Suessatensia.

actum. Nos de præcipuis, & quibus apud alias quoque civitates honor fuit, agemus. Et hic neſcio, an non primum ſibi locum merito vindicet JUS SUSATENSE. Celeberrimum illud municipium jam olim *Εὐνομία* tantam ſibi famam pepererat, ut multæ aliæ civitates inde leges ſuas peterent, eaſque veluti beneficium acciperent ab Imperatoribus. Arnold. *Lub. II.* 35. Lambec. *Orig. Hamb. I. n.* 98. Henr. Meibom. *Introd. ad Hiſt. Sax. infer. p.* 81. At illud antiquum apud ipſos Suſatenſes paullatim obſoleviſſe videtur. Nam novum jus Suſatenſe, (*die Soeſtiſche Schraden* vel *Schragen*) in pleriſque a juris Lubecenſis principiis diſcedit. *

* Ipſe poſſideo apographum juris municipalis Suſatenſis, cujus prima pars, continens *das alte gekorne und gepruvede Recht* incipit: *In dem Boke von oberſten Gude ſchrivet Miſter Boetius, dat man in allen Beginnen ſal anropen den allmachtigen Vader und Schopper aller Dinge &c.* Conſtat illud *articulis CLXXVI.* & quamvis ſub finem legamus: *Actum & concordatum anno Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſecundo, feria ſexta poſt beati Cuniberti Epiſcopi: articulo* tamen *CLI.* adſcriptum: *anno Domini MCCCL. articulo CLVI. anno Domini MCCCIX. craſtino Alexii Confeſſoris: articulo CLVII. anno Domini MCCCLXX. in die beati Bonifacii, articulo CLXXIII. ſub anno Domini MCCCLXVIII. in die Dominicâ, qua cantatur Lætare*: ut adeo librum hunc ſubinde auctum eſſe, factis adpareat. Conf. Henr. Melch. Schutte *Diſſ. de jure Suſat. ejuſque & jur. civ. collatio-*

latione in succeſſ. ab inteſtato. Altera pars eumdem titulum habens *dat alde und geprovede Recht der Stadt von Soeſt*. conſtat articulis CXXX. cujuſque initium eſt: *Tho den erſten ſo ſyn drey Gerichte binnen der Stadt, dat ein unſes Herrn van Colln, dat ander des Proveſtes van Soeſt, unde dat derde des Rats*. Tertia pars inſcribitur: *Des gemeinen Gerichts Proceſs*, tituliſque conſtat XIX. quorum initium eſt: *Socrates der Heydniſche Philoſophus ſpricht: Das recht iſt einer ſpinnen-webben gleich. &c.* Sub finem ſubjiciuntur quædam ſub rubrica: *Die ſind nachfolgende Vrtheil, ins freyen Stohls Gerichte gehoerig belängende*.

§. LXXXVIII.

Ex jure hoc Suſatenſi natum eſt LUBECENSE * & HAMBURGENSE. Et Lubecenſes quidem, qui antea, teſte Helmoldo *Lib. I. Cap.* 47. ut alii Nordalbingi jure Saxonico vivebant, jus ſuum ab Henrico Leone accepiſſe videntur, confirmatum poſtea a Fridrico I. Imper. Anno MCLXXXIII. Arn. Lubec. *Chron. Slav. II.* 35. Quod enim alii pro *jure Suſatia* apud Arnoldum reſcribi jubent *jura Holſatia*, alii per illud intelligunt *legitimam conſuetudinem poteſtatemque utendi paſcuis, ligniſque in comitatu Nordalbingia*, id tam ſolide profligatum eſt ab Henr. Meibomio *Introd. ad Hiſt. Sax. Infr. pag.* 81. & Mollero *Iſag. ad Hiſt. Cherſ. Cimbr. IV.* 6. ut actum agere nolimus. Cave vero, id quod hodie obtinet, jus Lubecenſe vetus & ſincerum exiſtimes. ** Vidi ego in Bibliothe-

Jus Lubecenſe.

ca Hoffmanniana Codicem MSC. membranaceum antiquum, lingua vetere Saxonica scriptum, in quo istud jus & ab hodierno diversissimum, & multo brevius illo sistitur. Constabat enim articulis CCLXXI. alio plane ordine dispositis, quam qualem hodie in jure Lubecensi observamus. Fusius de hoc quantivis pretii codice, aliisque qui passim memorantur Codicibus MSCtis singulari programmate egit amicissimus Hoffmannus. *Francof. MDCCXXXI.*

* Equidem ex jure Sveogothico, tamquam fonte, promanasse jus Lubecense nuper ostendere voluit V. C. Christ. Nettelblatt in *Diss. de fontibus juris Lubecensis*. Sed quum pleraque communia habeant Gothicæ illæ & Germanicæ leges, dicere malim, utramque gentem talia a majoribus accepisse, ut non opus sit fingere, Lubecenses jus suum ex Septemtrione petiisse, de quo plane silent annales. Nec magis verum est, esse hoc jus Slavicum vel Venedicum, quum Susato cum Venedis nihil umquam commune fuerit.

** Collectio, qua hodie utimur, facta est auspiciis Senatus, a Jo. Ludinghausen Cos. Calixto Schein, Syndico, Gottschalco de Sliten, Senatore, excusaque Lubecæ a Jo. Balhorn. *Anno MDLXXXVI.* Eodem quidem anno Joach. Kolius, Consul Crempensis ex Codice MSC. jus Lubecense Hamburgi publicavit: sed & hæc, & si quæ exstant, aliæ antiquiores editiones, in foro nullius amplius usus sunt. Conf. Em. Joach. VVestphali *diss. de Origine & fontibus juris Lubec.*

Lubecenſis, ejuſque uſu, auctoritate, elogio & ſubſidiis.

§. LXXXIX.

Eumdem fuiſſe JURIS HAMBURGENSIS fontem, diplomata evincunt apud Lambecium, in quibus ipſis ſæculo XIII. conceditur *antiqua juſtitia Lubecenſium*, vel *ut fruantur jure Suſatenſium & Lubecenſium*, quæ jam alii attulerunt. Hinc ſimillimæ olim fuere Hamburgenſium & Lubecenſium leges, ut Thraciger, Hamburgenſium Syndicus, ſcribere non vereatur ad annum MCCXCII. *Biſz auf dieſe Zeit hat die Stadt Hamburg gebraucht Lubiſch Recht, als hiebe vor iſt angezeigt*. Quum vero hoc ipſo anno Adolphus, Gerardus, Jo. Henricus & Henricus, Holſatiæ Comites urbi *concederent & donarent jus tale, quod vulgo Kohre dicitur, ſtatuta mandare, & edicta promulgare, ſecundum placitum eorum, pro utilitate & neceſſitate civitatis, & revocare eadem, quotieſcumque & quandocumque ipſis viſum fuerit expedire*: Lambec. *Orig. Hamb. II. n.* 471. uſi ſunt eo jure Hamburgenſes, &, ut denuo verbis Thracigeri utamur, *nachdem ſie angeregtes privilegium erlanget, haben ſie ihr eigen Recht gefaſt, welches mehrentheils aus gemeinen Sachſiſchen Rechten gezogen, und in folgenden Zeiten etliche mal vermehret und verbeſſert iſt*. * Attamen & ante ſæculum XIII. quædam exſtitiſſe juris Hamburgici ſtamina, oſtendit V. Cl. Mich. Richey *in Hiſtoria Statutorum Hamburgenſium* Statuta Hamburgenſia.

Cap. I.

Cap. I. §. 5. seqq. qui & alia huc pertinentia plena manu ferit.

* Hodierna Statuta Hamburgensia novissime revisa sunt publicataque anno MDCIII. quamvis postea & novæ leges, veluti *die Gerichts Ordnung* & varii recessus accesserint. At exstat in Bibliotheca Ludevvigiana Codex MSC. lingua Saxonica scriptus, & glossis illustratus, *insigne juris antiqui Germanici, a jure Romano adhuc minus infecti, monimentum*, judice illustri Boehmero, qui & specimina quædam dedit in *Diss. de Æris alieni inter conjuges Hamburgenses communione, edita Hal. MDCCXXVIII.* 4.

§. XC.

Juris Lubecensis usus quam late patuerit. Unde jus Culmense.

At latius patuit juris Lubecensis, quam Hamburgensis, usus. Illud enim in Pomerania, Ducatu Magdeburgico, Saxonia interiore, Holsatia, & Slesvicensi Ducatu, nec non Prussia & Livonia a multis civitatibus oppidisque receptum est, quorum recensum prolixum instituunt Jo. Sibrandus *ad Jus Lubec. Part. I. Sect. 5. & 10.* Mev. *ad Jus Lubec. Prol. quæst. II. n. 23.* Moller. *Isagog. I. 2.* Werlhoff. *Specim. Jur. Germ. Diss. III. p. 202.* Quin ex eodem & Weichbildo Magdeburgico conflatum ineunte sæculo XIV. videtur JUS CULMENSE, * quamvis posterioris, puta juris Weichbildici, principia magis redoleat. Vid. Hartknoch. *Diss. XVII. de jure Pluss. §. 14. seqq. & in Alt-und Neu-Preussen. Part. II. Cap. 7. §. 3. p. 549.*

* Culmia condita anno MCCXXXII. ab Her-

Hermanno de Balcke Ordinis Pruſſici magiſtro. Inſequente anno Hermannus de Salza, ſupremus Ordinis Teutonici magiſter, Thorunenſibus, & Culmenſibus dedit privilegium famoſiſſimum Culmenſe, in quo diſerte illis urbibus indulgetur, ut jure Magdeburgico utantur. Hartknoch *in Alt- und Neu-Preuſsen ibid.* §. 5. Attamen circa aurifondinas jus Sileſiacum, circa argentifodinas Fribergenſe obſervari juſſum. Recepta etiam quædam ex jure Flandrico, veluti in menſuris agrorum, ſucceſſione conjugum. Denique & ipſi Magiſtri ordinis urbi ſpecialia quædam jura & ſtatuta dederunt. Ex his omnibus demum jus Culmenſe confectum, quod ex vetere MSC. primus edidit Henr. Stroband Burggravius & Conſul Thorunenſis *anno MDLXXXIV.*

§. XCI.

Antiqua porro ſunt jura municipalia COLONIENSE & AQUISGRANENSE, quæ jam *Jus Weichb art.* 2. laudat. Colonienſium jura ac conſuetudines jam anno MCCXXIX. confirmavit Henricus Archiepiſcopus, & anno MCCXLII. Fridricus II. Imp. apud Lunig. *im Reichs-Archiv. Part. Spec. IV. Cont. p.* 341. Prodiere anno MDLXII. ſub titulo: *Abdruck unde gemeiner Begriff der Policey-Ordnungen, Plebiſciten und Statuten der alten loblichen freyen Reichs-ſtadt Coelln*, in quibus tamen Sigiſmundi aliorumque diplomata, ſæculo XV. non antiquiora, ſtatim initio occurrunt. Aquiſgranenſia ſtatuta an umquam edita ſint ſcire me fateor cum ignariſſimis. Statuta Aquiſgranenſia & Colonienſia.

Attamen Jo. Noppius *in Chron. Aquisgr. Lib. III. n. 18. p. 54.* edidit Sigismundi Imp. *statutum anno MCDXXIII. de mobilibus ab intestato relictis & ædibus ruinosis. n. 19. p. 56.* varia civium privilegia ex libro scabinali *n. 29. p. 71. seq. Gesetze und Ordnantzien des Curs. p. 85. Reformirte Chur Gerichts Ordnung de anno 1577. No. 30. p. 116. Taffel des neven Gesetz, auf Latein Tabulæ novæ legis genant, de anno 1456. die 1. Maji num. 31. pag. 122. Vormunder verforger Ordnung de anno 1574. n. 32. p. 129. Revision Ordnung eines Ehrvv. Sendt-Gerichts,* & quædam ejusdem generis alia.

§. XCII.

Nec non aliarum Urbium paullo antiquiora.

Antiqua præterea sunt jura municipalia FRIBURGENSIUM a Bertholdo IV. Zaringiæ Duce anno MCLXX. data, itemque statuta GOSLARIENSIUM, condita anno MCCCXXX. teste fratre desideratissimo in *Antiqu. Goslar. IV. p. 362.* & edita a Leibnit. *Script. Rer. Brunsv. Tom. III. pag. 484. sequ.* BREMENSIUM anno MCCCIII ab Oldenburgensibus petita. Gryphiand. *VVeichb. Saxon. Cap. LXXVII.* BRUNSVICENTIUM apud Leibnit *Tom. III. p. 434.* anno MCCXXXII. ab Ottone I. Duce præscripta, & alia, quorum recensum non admittit hoc compendium.

§. XCIII.

Jus VVisbyense.

Id modo addo, hac tempestate in rebus nauticis invaluisse in urbibus Hanseaticis usum JURIS WISBYENSIS, quod ipsum quoque originis Germanicæ est, teste

ceſſe præfatione apud Leibn. *Tom. III. pag.* 750. ubi hæc occurrunt: *So ſande man an Hertoghen Hinrike, unen Hertoghen over Beyern unde Saſſen, de beſtedigde uns dem Vrede une dit Recht, als et vere ſin ander Vader Keyſer Lothar ghegheven hadde.* Sæpius hoc jus Wisbyenſe prodiit: quod & apud exteros non levis uſus eſt. At poſtea ipſæ civitates Hanſeaticæ condiderunt *der erbarn Hanſee Stædte Schiffs-Ordnunge und See-Recht*, * quæ conſtitutio ultimum recognita in conventu civitatum Hanſeaticarum publicata eſt die XXII. Maji MDCXIV.

* Immo Hamburgenſes jam ab ann. MCCXC. habuerunt jus nauticum ſingulare, & ab Hanſeatico diverſum, quod edidit & notis illuſtravit V. A. Langenbeckius *in denen Anmerckungen uber das Hamburgiſche Schiff- und See-Recht*, ubi *p.* 2. jus illud maritimum antiquum vocat *der Stadt eigenes, und aus keinem andern ene See-Recht*. Ica & Lubecenſes jus nauticum juribus Hanſeaticis antiquius, ſibi eſſe perhibent. Andr. Lang. *de legib. naut. Cap. IX. p.* 61. Addatur V. C. Mich. Richey *Hiſt. jur. Hamb. Cap. I. §. 9. p.* 6.

§. XCIV.

Tot igitur juribus provincialibus ac ſtatutis in ſcripturam redactis, id quidem conſequuti ſunt Germani, ut jura patria non plane in exſilium agerentur: nec tamen ideo jus Romanum & Canonicum nulla in Germania cepit incrementa. Quin magis magiſque quotidie invaluit, & ab

An ideo jus Rom. & canonicū minora incrementa ceperit?

eo maxime tempore, quo academiæ supremaque imperii judicia institui cœperunt, tantum auctoritatis consequutum est, ut paullatim pro jure communi habitum, & judiciis, tamquam norma decidendi commendatum sit. Quod quomodo contigerit, postremo hujus libri capite distinctius ostendemus.

CAPUT IV.

De statu juris Germanici a conditis accademiis ad nostra Tempora.

§. XCV.

Constitutis Academiis, Professores utriusque juris publice docere cœperunt.

SImul ac in Germania institui Academiæ cœperunt: præter Theologos, Medicos, & Philosophos, etiam juris utriusque CIVILIS & CANONICI, Professores publica auctoritate sunt constituti. Quod eo minus mirum cuiquam videbitur, quo certius constat, Germanos in condendis Academiis Italorum & Gallorum instituta esse imitatos. *

* Ad Parisiensis exemplum Carolum IV. instituisse Pragensem, observat Dubrav. *Hist. Boem. Lib. XXII. p. 179. edit. Freher.* Et Rupertus Senior, Comes Palat. Rheni, anno MCCCLXXXVI. profitetur, Academiam Heidelbergensem *ad instar studii Parisiensis a se fundatam*, eamque *regendam, disponendam, & regulandam modis & materiebus in universitate Parisiensi solitis observari, ut Parisiensis studii, ut pedissequa, utinam digna! modis convenientibus gressus imitetur.* Toelen. *Cod.*

Cod. Dipl. Palat. n. CLXXXIX. p. 123. Sed & Ludovicum Ducem Bavariæ, anno MCDLXXVII. in constituenda academia Ingolstadiensi Bonomiensis & Viennensis universitatis exemplum se præ oculis habuisse, ait apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

§. XCVI.

Academias vero Germania nostra non demum sæculo quinto decimo habere cœpit, ceu existimavit Conring. *de Orig. jur. Germ. Cap. XXIV. p.* 147. sed integro sæculo prius. In omnibus vero, quarum historia comperta est, statim instituta est facultas, quam vocant, juridica. Anno enim MCCCLXV. VIENNENSI universitati Urbanus Papa id privilegium concedit, *ut sit studium generale, illudque perpetuis temporibus ibi vigeat, tam in juris CANONICI & CIVILIS, quam in alia qualibet licita, præterquam theologica, facultate.* Lambec. *Bibl. Vindeb. II. 5. p.* 85. Idem circa annum MCCCLXXXVIII. ERPHORDIENSI academiæ indultum est, teste Conring. *de Orig. Jur. Germ. Cap. XXXI. pag.* 91. nec non anno MCCCLXXXVI. HEIDELBERGENSI, * teste diplomate Ruperti Senioris Com. Palatini apud Toeln. *Cod. Dipl. p.* 123. ac denique INGOLSTADIENSI anno MCCCCLXXVII. apud Hund. *in Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291. Et quidem jam sæculo XIV.

* Attamen initio tres Doctores juris tantum canonici Heidelbergæ docuisse, legimus *in Chron. Magno Belg. p.* 343. cui suffragatus

Schilterus *de investitura simult. Cap. III. §. 2.* per totum sæculum XIV. nullum ibi Professorem juris civilis fuisse, tradit. Id quod verum esse, deprehendi ex diplomate ejusdem Ruperti Senioris *n. CLXXXVI. p.* 128. in quo anno MCCCXCIII. recensentur: *Meistere und Doctorn und gute graduirte der Heil. Geschrifft und in geistlichen Rechten, und in der Artzney, die zu zyten in denselben Zweyn Kunsten gekorn und gesetzt sind zu lesen, und auch lesent in der obgem Universitaet*, Juris Civilis Professorum nulla facta mentione. At in Viennensi academia jam anno MCCCLXXXIX. utriusque juris Professores fuerunt. Eo enim anno condita facultatis juris canonici & civilis statuta, quæ exhibet Lambecius *in Bibl. Vindeb. p.* 164.

§. XCVII.

Hinc magnus Doctorum numerus in aula Imperatorum.

Itaque fieri non potuit, quin sæculo sequente jam ubique magnus esset Doctorum ut iusque juris proventus, qui in Principum palatiis, curiisque, & judiciis illustrioribus ubique regnabant, causasque ad jurium illorum peregrinorum principia decidebant, & omnem denique movebant lapidem, ut jus patrium magis magisque supprimeretur. Sic in aula Caroli IV. *Bartolus de Saxoferrato*; Dubrav. *Hist. Boem. XXII. pag.* 181. Struv. *Hist. Jur. XII.* 38. *pag.* 535. in aula Sigismundi Imperatoris *Georg. Fiscellus*, J. U. D. summa auctoritate pollebat. Sub eodem & duobus insequentibus Imperatoribus, Alberto & Friderico, cancellarii munere functus est *Casp. Schlick. Æn. Sylv. Hist. Boem. Cap. III.*

Quin

Quin hic postremus in consilium suum fere solos Jurisperitos adoptaverat, ac proinde in diplomate, quo anno MCCCLXXV. quemdam Adolphum Gegener Doctorem juris renunciavit, id se facere professus est, *de adsensu & consilio DOCTORUM & SAPIENTUM curiæ suæ*. Itter. *de Grad. Acad. Cap. VI.* §. 20. *p.* 162. Quamvis fatendum sit Fridricum III. Imp. *mediocriter dilexisse jurisperitos, quod juris æquitatem diceret ab iis inverti justitiamque fædari*. * Cuspinian. *p.* 411.

* Communis tum illa querela, non aliunde orta, quam quod, invecto paullatim in fora jure Romano, tardius procedere lites animadverterent, quam olim, quum una alterave dicta die finiretur controversia. Tolerabilior vero Germanis videbatur brevis injuria, quam tarda justitia. Præterea, quum eo tempore nondum sublata essent bella privata, quibus jureconsulti quam maxime refragabantur, idem Germanis, maxime nobilioribus eveniebat, quod eorum majoribus, tempore Quinctilii Vari, ut mirarentur, legibus terminari lites, quæ a huc armis finitæ fuerint. Vellej. Paterc. *Hist. Lib. II. Cap.* 118.

§. XCVIII.

Imperatores imitati Principes & ordines imperii, & ipsi JCtos maximi faciebant, eorumque consilio & opera tum in administranda rep. tum in jure dicundo, utebantur. Sic in aula Saxonica magni fiebant consilia *Jac. Radewizii*, Ienensis, Thuringi, J. U. D. & ordinis juridici in

Itemque in palatiis principum & urbibus.

academia Lipsiensi præsidis, usque adeo, ut ei potissimum impetratam a Sigismundo Imp. Saxoniam, dignitatemque Electoralem, acceptam ferret Fridericus, Marchio Misniæ. *Centur. Script. qui in Lips. Witteb. & Francof. accad. flor. num. XVII.* In Pomeraniam *Petrum Ravennatem*, ejusque filium, *Valentinum*, deduxerat Bogislaus X. Dux Pomeraniæ. Conring. *de Origin. Jur. Cap. XXXII.* Comitiis Noribergensibus anno MCCCCLXVI. interfuere loco Trevirensis Joannes Gemminger, Decret. D. loco Saxonis, Jo. de Weisbach, D. Legati etiam Salzburgensis, Eistadiensis, Ratisbonensis, Bavari, Marchionis Brandenb. Landgravii Hassiæ, Lubecensium Doctores fuere, apud Goldast. *Const. Imp. T. I. p. 217. sequ.* Quin & in civitatibus quibusdam præcipuis, Jurium Doctores, tum Syndicorum & Consiliariorum officio, functos esse, reperio. *

* Noribergensi enim Senatui sæculo XV. a consiliis fuit Gregorius Heimburg, sub initium Concilii Basileensis Doctor juris creatus & satis suis notissimus. Freher. *in Theatr. Vir. Doct. p. 795.* Eodem sæculo, immo & multo ante, etiam Francofurti ad Mœnum fuere Syndici, juris periti, qui eo sæculo *Pfaffen* vocabantur, quemadmodum hodienum in Gallia, Anglia, & Belgio, Clerici, *Clercken van Rechten*, audiunt, qui scripturas faciunt. Fekm. *de stil. hon. II. 20. 9.* Ittenius enim *de Gradib. Acad. IX. 5. p. 349.* producit exemplum litterarum anno MCCCLXXVII. datarum, quibus Hermannus von Orbe, Licentiatus, De-

Decret. profitetur, quod a Senatu Francofurtano conductus sit Syndicus, (*daſz er Paſſ und Diener worden ſey der Erſamen wiſzen Lude, des Rades und der Stadet zu Francenford,*) ubi Ictcrus recte obſervat, *Paſſen* ibi eſſe Syndicos, qui tum & *Advocati*, itemque ob honores academicos, quibus inſigniti fuerint, *Méiſtere* fuerint adpellati.

§. XCIX.

Nec parum etiam juris Romani & Canonici auctoritatem eo ſæculo provehebant Imperatores & Ordines, dum ipſi leges, quas dabant, ad utriuſque juris placita attemperabant, quin & jura illa in judiciis ac foris ſervari lege publica jubebant. Talia plura occurrunt in Reformatione politica Sigiſmundi Imp. apud Goldaſt. *Conſt. T. I. p.* 188. Nam *Cap. IX.* legimus: *Es iſt zu wiſſen, daſz hohe Furſten, die groſſe Land haben, noch faſt Keyſerliche Recht zu ihrem Theil halten.* Et *Cap. XIII. §. 5. Man ſoll an allen Hauptgerichten, do man uber das Blut richten mag, haben ein Keyſerlich Rechtbuch, daſz man richte nach Recht, unde niemand unrecht beſchehe.* Item §. 8. *Waer aber Sach, daſz in den Rechten iedwederm Theil zu kurtz beſchech, deſz ihn deucht, ſo mag man die Sach ziehen fur einen geiſtlichen Méiſter,* (Doctorem Decretorum) *und einen weltlichen Méiſter,* (Jur. Civ. Doctorem,) *die dazu benant werden, die Urtheil zu ſprechen.* Ita & in Aviſamentis Conſtantienſibus de ann. MCCCCXVI. apud eum-

Receſſus Imp. ad Leges Rom. attemperati, idque jus commendatum ſeculo XV.

dem *T. I. p.* 151. *Cap.* 1. & in Moguntinis de anno MCCCCXXVI. apud eumdem *p.* 160. *seqq. Cap. V.* aliquot ejus mentio fit *Corporis juris & extravagantium*: *Cap. IX. Doctorum & Licentiatorum Juris Can. & civilis, & Baccalaureorum juris utriusque*, ad canonicatus admittendorum. Qualia a Fridrico III. etiam profecta videmus apud Muller. *Reichs-Tags-Theatr. P. IV. Cap.* 41. *& P. IV. Cap.* 15. quæ de juris utriusque auctoritate satis testantur.

§. C.

Hinc Ordines Imperii de eo abolendo cogitarunt.

Animadverterunt demum hoc sæculo principes, quanta strages immineat juri patrio, ac proinde sub eodem Fridrico III. anno MCCCCXLI. id egerunt, ut lex publica, de doctoribus juris plane abolendis in Germania, promulgaretur. Et exstat sane apud Goldast. *Part. I. des Reichs-Satz. p.* 166. ejusmodi Reformatio, in comitiis Moguntinis proposita, ubi *Art. V.* legimus: *Alle Doctores der Rechten, sie seind geistlich oder weltlich, im H. Roemischen Reich Teutscher Nation, sollen nach laut der furgenommenen Reformation an keinem Gericht, bey keinen Rechten, auch in keines Fursten oder andern Raethen mehr gelitten, sondern ganz abgethan werden: Sie sollen auch furbas hin vor Gericht oder Rechte nicht weiter reden, schreiben oder Rath geben.* * Et id momordisse arbitror Petrum de Andlo, ejus ætatis JCtum, dum *Lib. I. de Imp. Rom. Germ. Cap.* 10. scripsit: *Leges Romanas nostra Alamannia prob dolor!*

lor! sua despicit insipientia. Sed eventu caruit illud consilium, nec reliquis Ordinibus adrisisse videtur scriptum, quod Fridricus III. vel pauci quidam alii conceperant. Saltim neque perlata est illa lex durissima, neque unquam exsequutioni mandata. Mansit juri peregrino suus honor, & magis magisque crevit jurisconsultorum in Germania auctoritas.

* Duriora sunt, quæ in Declaratione sequuntur. Quemadmodum enim ibi locus relinquitur ICtis ternis in singulis academiis, ita tamen, ut non nisi jura in imperio probata interpretentur, & consulti, ex iis respondeant: ita foro plane exesse jubentur, addita ratione: *Wann ihnen das Recht harter, dann den Leyer, verschlossen ist, und kan ihrer keiner einen Schlussel dazu finden, biss beyde Theil arm vverden, oder gar verdorben sind. Aber der Leybehelt doc den Schlussel zum Rechten bey ihme, das man zu zimlicher zeit das Recht herfur bringen mag. Aus diesen Vrsachen kan man die Gelehrten in keinen Richten mehr leiden. Darzu seynd es nur besolde Knechte, und nicht Erbdiener des Rechtens*. Paullo post audiunt *Stieff vaeter, und nicht die rechten Erben des Rechten*. Sed meretur illa Reformatio, in qua auctor in JCtos gravissime invehitur, tota perlegi. Reperiet quisque, eam plane convenire genio Fridrici III. Imp. quem parum dilexisse JCtos, jam supra vidimus. (§. XCVII.)

§. CI.

Sub finem enim sæculi XV. & proxime insequente, ipsis imperii legibus frequen-

Sæculo XV. jus Romanum in foro pro norma habeni jussit.

quenter jus Romanum pro norma esse jubetur, ita tamen, ut & juris Germanici consuetudinumque patriarum præcipue habeatur ratio. Quin ipsas constitutiones Recessusque imperii, qui tum prodierunt, fere in plerisque ad juris Romani normam accommodari animadvertimus. Id quod exemplis latarum a Maximiliano I. Imp. legum paucis demonstrabimus.

§. CII.

Quod pateat ex legibus imperii sub Maximiliano I. latis.

Quum post longa molimina an. MCDXCV. Wormatiæ de instituendo judicio Camerali conveniisset. (Vid. Datt. *de Pace publ. IV.* 1. 66. *seqq.*) condita est prima ordinatio judicii Cameralis, in qua §. VI. mentio fit jurisjurandi *de calumnia & malitia vitanda, prout de jure*, ab advocatis præstandi: & in §. XX. judex & adsessores circa adpellationes ab interloquutoriis decernere jubentur secundum jus civile, (*wie das in Keyserlichen Rechten geordnet und begriffen ist.*) Eodem anno Imperator edidit constitutionem contra blasphemos, in qua breviter recenset sanctionem Novellæ LXXVII. Justiniani, quem vocat *seinen Vorfahrem am Reich loeblicher Gedaechtniss*. Quumque anno MD. Augustæ Ordinationem Cameræ emendare placuisset: §. VIII. receptum est jus Romanum, quod nepotes in stirpes jure repræsentationis cum parentum suorum fratribus & sororibus ad avi aviæque hereditatem admitti jubet, *nach laut gemeiner geschriebener Keyserlicher Recht, der Gewonheit, so an*

an etlichen Orten darwieder seyn moecht, unangesehen &c.

§. CIII.

In primis ex Ordin. jud. cam. MDVII & Constitutione de Notariis.

Anno MDVII. Ratisbonæ prodiit nova Cameralis judicii forma, cujus nullus est titulus, nullus paragraphus, in quo non jus civile & canonicum, eorumque glossæ, itemque Cynus, Panormitanus, Bartolus, Baldus, Speculator, Rofredus, similesque heroes, utramque paginam faciant. Sequuta est anno MDXII. *Constitutio de Notariis*, in cujus §. I. statim hi suo munere fungi jubentur. *nach Inhalt gemeiner Rechten oder loeblicher Gewohnheit und Gebrauch ieder Orts*: deinde §. III. forma instrumentorum præscribitur, *wie dieselbe von gemeinen Rechten, (Nov. XLVII. LXXIII. & LXXIV.) Brauch, Ubung und Gewonheit eingefuhret ist.* Titulus porro de Testamentis totus ex jure Romano desumtus est,* addita §. XII. clausula: *Es sollen auch alle Notarien des Wissens haben, welche obgemeldte form der Testamenten, als aus Keiserlichen Gesetzen gegeben, mit Fleis zu halten, saumig waeren, dass die zudem, dass die Testamenta, so anders gemacht wurden, von Keyserlichen Rechten nicht bestaendig seyn, die Peen des Rechten darum zu leyden, sich nicht enthalten moegen.*

* Ita tamen ut, qui constitutionem illam in chartam conjecerunt, plus videantur glossæ, quam ipsi juris textui tribuisse. Exemplo insigni de militari testamento, in cujus fos-

forma deſcribenda gloſſam magis quam veteres leges ſequuti ſunt, id probari poteſt quam luculentiſſime. Doctrinam vero veterum juriſconſultorum & gloſſatorum hic diligenter contulit Vigl. Zuichem. *in Comment. ad §. I. Inſt. de milit. teſt.*

§. CIV.

Nec non ex Conſtitutionibus Caroli V. Imp.

Multo magis itaque Carolus V. Juris Romani uſum in Germania firmare ſtuduit. Sane anno MDXXI. in *receſſu Wormatienſi §. XVII. ſequ.* cavetur, primo ut nepotes neptesque in ſtirpes avo aviæque ſuccedant, cum parentum ſuorum fratribus & ſororibus: deinde ut fratrum ſororumque liberi una cum defuncti fratribus ſororibuſque jure repræſentationis admittantur: abolitis conſuetudinibus contrariis. Qua de re & ſingulare edictum paullo poſt per imperium promulgatum eſt. Denique ut de caſu, utrum fratrum ſororumque liberi, ſi ſoli ſint, in capita, an in ſtirpes ſuccedant? a Regimento imperii deciſio promulgetur. Sic & anno MDXXIX. *in Edicto contra anabaptiſtas* edito reiterationem baptiſmi morte luendam monet, (*daſſ in Keyſerlichen Geſetzen die Umbtauffung bey ſtrafe des Todes verbothen.*) Ubi ſane provocat *ad Tit. C. ne ſacr. bapt. iteretur.* *

* Equidem Conr. Sincerus, id eſt, illuſtris Culpiſ. *in Diſſert. Epiſtolica §. LXXX.* per verba *des Reichs gemeine Rechte*, intelligenda putat jura Germanica, per *gemeine Rechte*, vel *Kayſerliche Rechte*, jus civile Roma-

manum. Sed expenderunt jam hanc sententiam Strik. *Diss. proœm. us. hod. pand.* §. XXV. Datt. *de Pace publ. IV. I.* 117. *sequ.* Thomas. *Cautel. circa præcogn. Jur. eccles. Cap. XXII.* §. 4. *sequ.*

§. CV.

Præcipue Constitutione Criminali.

Paullo post anno MDXXXII. in comitiis Ratisbonensibus promulgata est CONSTITUTIO CRIMINALIS CAROLINA, in qua passim judices ad jus Romanum remittuntur, *auf die Keyserliche beschriebene Rechte. Art. CXVII. & CXXXV. auf die Keyserlichen Rechte: Artic. CXXI.* Quin *Art. CIV. CXVIII. & CXX.* jus civile vocatur *die Satzungen Unserer Vorfahren, und Unser Keyserlichen Rechten.* Quæ eo magis notanda videntur, quo certius hodie constat, constitutionem illam criminalem tum non primum natam, sed ex antiquioribus ordinationibus & *projectis*, ut vocant, compilatam esse. * Thomas. *Diss. de occas. concept. & intent. Constit. Crimin. Ludovic. Præfat. Comm. in Const. Crim. & Kreff. Præfat.* §. XIII. *seq.*

* Existimabat illustris Thomasius, constitutionem criminalem descriptam fere esse ex Georgii Episcopi Bambergensis Constitutione criminali, quippe quæ jam MDVIII. prodierit, sub titulo *Bambergische Hals-Gerichts-und rechtliche Ordnung in Peinlichen Sachen*, & sæpius postea recusa, anno MDXX. MDXXXI. & MDXLIII. & novissime a D. Ludovici, & criminali Carolinæ in plerisque similis. Sequutus virum illum celeberrimum est laudatus D. Ludovici, qui constitu-

stitutionem Bambergensem nostræ veluti parentem facit, sororem vero Brandenburgensem, quam *anno MDXVI.* publicarunt Georgius & Casimirus, Marchiones Brandenburgenses, ipse vero D. Ludovici cum Bambergensi itidem recusam dedit. At præclare demonstravit V. C. Jo. Paullus Kreslius *præf. Comm. in Const. Crim. §. XV. sequ.* primam constitutionem Criminalem confectam esse a Maximiliano I. Imp. & quidem jam anno MCCCCXCV. quamvis fortassis auctoritatem publicæ legis non habuerit. Ex hac ergo pleraque decerpsisse primum anno MDVIII. Georgium Episc. Bambergensem, deinde anno MDXI. Udalricum Tenglerum, Ducalem Altipolensis provinciæ præsidem (*Landvogt zu Hochstedt*) *im Layen-Spiegel*, de quo videndus conjunctissimus olim collega, Hoffmannus in *Dissert. de insign. defect. Jurispr. Crimin. Germ. Cap. I. §. 18. p. 36. sequ.* anno MDXVI. Georgium & Casimirum Marchiones Brandenbugenses, ac denique anno MDXXXII. Carolum V. Imp.

§. CVI.

Non tamen penitus reprobatum jus Germanicum.

Quamvis vero ex his satis adpareat, nihil reliqui factum esse sub Maximiliano I. & Carolo V. ut jus Romanum & Canonicum juris communis nomine in imperio reciperetur: semper tamen simul cautum est, ut foris ideo non extorres essent leges ac consuetudines patriæ, quippe quæ fere semper nominatim confirmantur in constitutionibus Imperii. Maximilianus I. in *Ord. jud. Camer. anno MCCCCXCV. Ein jeder soll seine Unterthanen in ordentlichen*

Ge-

Gerichten, Recht en und Obrigkeiten laſſen und halten, nach eines ieden Furſtenthums, Herrſchafft und Oberkeits Herkommen und Gebrauchen. Et Carolus V. *in Ord. MDXXI.* Adſeſſores jurejurando obſtringi jubet, ut judicent; *nach redlichen ehrbaren und Laendiſchen Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten der Furſtenthumer, Herrſchafften und Gericht, die vor ſie bracht werden.* Id quod deinde ſæpe numero repetitum eſſe, jam ab aliis obſervatum eſt. Vid. *Conſtit. Crim. Car. præfat. & Art. CXL.*

§. CVII.

Potius proteſtationes interpoſitæ quoties id actum.

Quin eo factum eſt, ut, ſi quando juris Rom. uſus ordinibus obtruderetur paullo importunius, hi interpoſitis proteſtationibus, jura patria ſibi reſervarent. Ita Electorem Saxoniæ proteſtatum novimus, leges de ſucceſſionibus ab inteſtato juri Saxonico fraudi non futuras. * Speidel. *in Speculo ſub voce Sachſen-Recht.* Thomaſ. *Diſſert. de poteſtate legislat. Stat. Imp. contra jus commune* §. *LI. ſequ.* Quumque Nemeſis Carolina multa ex jure communi ſanxiſſet, ſimilem proteſtationem interpoſuere multi Imperii Ordines, in primis Elector Brandeburgicus, Elector Palatinus, & hi quidem omnes ex ea ratione, quod juribus patriæ ea conſtitutione derogatum vellent Imperator & ordines. Kreſſ. *Præfat.* §. *XXI. ſequ.*

* At ſunt, qui hanc proteſtationem vocant in dubium. Obſervavit enim collega olim conjunctiſſimus Chr. Gottfr. Hoffmannus. diſſ.

diss. de Joachimi I. Electi Brandenb. Constitut. de Success. p. 92. hanc protestationem non a Fridrico Electore, sed a Georgio Duce Saxon. interpositam esse, nec eam ad ipsam constitutionem de jure repræsentationis, sed ad controversiam de jure *aviticitatis*, quæ tum inter Saxones & Bavaros gliscebat, pertinuisse. Utcumque se res habeat: certum sane est id jus tum Saxones non recepisse, nec hodie illud omnes admittere.

§. CVIII.

Status juris Germanici & Romani subsequentibus Imperatoribus.

Eadem juris facies fuit & sub Ferdinando I. omnibusque insequentibus Imperatoribus. Quum enim & Camerale judicium, deficientibus legibus & constitutionibus patriis, jura comunia sequeretur, idque ipsis in omnibus ordinationibus, & maxime postrema *anno MDCLIV.* injungeretur: *Part. I. tit.* 13. §. 1. & *P. III. tit.* 53. §. 9. & idem postea Judicio Aulico ab Imperatoribus præscriberetur, * ipsi quoque Imperii Recessus, quoties de jure privato vel modo procedendi forensi aliquid sanciunt, fere semper juri Romano vel Canonico suffragentur: facile est ad intelligendum, magis magisque invaluisse juris communis auctoritatem, ita tamen, ut sua in primis juribus ac consuetudinibus patriis constaret auctoritas.

* De ordinationibus variis huic judicio præscriptis (*von Rheichs-Hoff-Raths-Ordnungen*) ex instituto egit Er. Mauritius *de Judic. aulico* §. *XIX.* Prima est Ferdinandi I. Augustæ MDLIX. promulgata; postrema Ferdinandi

nandi III. Ratisbonæ anno MDCLIV. publicata, in qua *Tit. VII.* 21. Consiliarii Aulici jurare jubentur *auf des Reichs Constitutionen und Satzungen, nebst den gemeinen beschribenen Rechten*, &. in fine tituli §. *XXIV.* præcipitur, *daß das Corpus Juris Civilis & Canonici allezeit auf der Reichs-Hofrathe-Taffel seijn solle damit man sich derselben gebrauchen koenne.*

§. CIX.

Provinciæ quædam repudiato jure patrio sese Romano submiserunt; veluti Frisia.

Ast quod ad ordines & provincias urbesque Germaniæ attinet, eorum aliis diligentior patrii juris manfit custodia; alii repudiato illo, Romano se plane submiserunt. Exemplo præiverat sub initium sæculi XVI. FRISIA, de qua V. A. Zach. Huber. *in præf. Observ. Rer. Jud. Cont. I. Exortis diu post bellis plus quam civilibus, quibus per omne sæculum decimum quintum concussa & turbata fuit Frisia, procax hæc licentia miscuit eam, & quidquid ibi juris legumque superfuerat, e medio sustulit: donec tandem Saxonia Duces,* ALBERTUS & GEORGIUS, *quorum ille bello, hic pacis artibus sua ætate in Germania maxima laude claruerunt, gentem factionibus divisam, armis efferatam, humanarum divinarumque legum nescium, ac insolentem, rerum potiti, in ordinem redegerunt, constituta civili reipublicæ forma, & stabilita,* GEORGII *potissimum opera, curia suprema, cui datum id negotii fuit, ut jus Romanum tanquam sua jurisdictionis principium certum unice sequeretur, ad dirimendas civium lites quotidianas.* * Conf. Ubb. Emm. *Hist. Fris. Lib. II.*

*Idem

* Idem Vir amplissimus testatur, Frisios posthæc ea lege se submisisse Carolo V. Imp. *ut jus fori redderetur, secundum præscripta legum Romanarum*, idque sibi eos pacto convento esse stipulatos. Præsens etiam ipse observavi, sanctissime ibi coli Themidem Romanam, ipsaque Statuta Frisiæ anno MDCCXXII. revisa & locupletata pauca supperaddere, quæ a jure illo communi longius recedant.

§. CX.

Marchia Brandenburgica.

Ita & in MARCHIA BRANDEBURGICA repudium juri Saxonico missum anno MDXXVII. quo JOACHIMUS I. Elector edidit Constitutionem de successionibus ab intestato, & in præfatione fatetur, se cum consensu Ordinum omnes constitutiones, privilegia & consuetudines abrogasse, iisdemque Ordines omnes renunciasse. Et quamvis Scabinatum Brandeburgensem confirmet, eum tamen jubet pronunciare secundum illam constitutionem, *und in andern Sachen nach beschriebenen Kayserlichen Recht.* Idem factum & anno MDXXXIV. *in dem Landes-Revers*..* Reliquos imitati sunt NOVÆ MARCHIÆ Ordines, ut profiteretur Joannes Marchio *im Land-Tages-Abschied* anno MDXXXIX. Et quamvis jus Saxonicum relinqueretur *denen Weichbildern, Crossen, Cotbuss, Zullichau* & *Sommerfeld*, distincte tamen excipiuntur *die beyde Articuli, die Succession und Erbfaelle belangend.*

* Verba Reversalium in Codice meo MSCo Va-

variorum Receſſuum Marchicorum ita ſe habent: *Vnd vveil hievormals die Staendte unſer Landſchafft ſich eintraechtiglich mit uns vereiniget, daſs hinfurder in unſerm Churfurſtenthum und Landen Kayſer-Recht gehalten und geſprochen ſoll vverden, derovvegen ſich unſere Praelaten, Herren, Mann und Staedte aller Gebraeuch und Gevvohnheiten voriger Gericht und Rechtens verziehen und abgeſagt: ſo ordnen und vvolen vir, daſs hinfurder in Erbtheilungen kein Heergevvedde, Gerade noch Muſsſtheil ſoll genommen, noch gegeben vverden, befondern in dem und andern allen Kayſer-Recht dergeſtalt, vvie hiebevor in unſer aufgerichten Conſtitution und Ordnung der Erbfaelle geordnet, durch iedermanniglich ſolle gehalten vverden.* Idem deinde ſæpius ſancitum veluti in receſſibus provincialibus MDXXXVIII. & MDLXXII.

§. CXI.

Idem de terris BRUNSUICENSIBUS & LUNEBURGENSIBUS contigit. In illis jam ſæculis XIV. & XV. *geradam* ſeu *Frawenradam* Saxonicam Helmſtadii eſſe abrogatam a Magno Duce Brunſvicenſi, & Joanne & Bertholdo, Abbatibus Werthinenſibus & Helmſtadienſibus, Martino denique Papa V. & Fridrico III. Imper. oſtendit celeberrimus Jo. Andr. Schmidius, *de Helmſt. per Frawenradam adſtricto pag. 6. ſequ. ubi p.* 30. addit, in univerſo Ducatu Brunſuicenſi & Calembergenſi conſuetudinem illam demum anno MDCXXV. ſub Fridrico Ulrico, Duce eſſe abrogatam. Sed quod ad ipſum jus Saxonicum attinet, Ducatus Brunſvicenſis & Luneb.

net, illud satis constat, multo ante, sæculo XVI. ab Henrico juniore esse repudiatum, surrogato in ejus locum jure Romano. * Conring. *Origin. Jur. Germ. Cap. XXXII. p.* 203. Hahn. *præf. Obs. ad Wesenbec. p.* 18.

* Quumque Brunsuicum, civitas, jus Saxonicum mordicus adhuc tenuisset: ea potiti Duces Brunsuicenses & ibi illud plane abroguerunt. Constitutionem Rudolphi Augusti Duc. Brunsv. & Luneb. anno MDCLXXV. ea de re editam recenset Strikk. *Dissert. prooem. Ord. Med. Dig.* § XXX.

§. CXII.

Aliæque Germaniæ provinciæ.

Eadem juris Saxonici fata in aliis provinciis fuerunt, veluti in POMERANIA & ducatu MECLENBURGICO, (vid. Cothmann. *Vol. I. Consil.* 26. *n.* 219. *seq.*) nec non juris Svevici in ducatu WURTENBERGICO, ubi judicibus negotium datur, *so nicht andere redliche und ehrbare Gewonheiten vorhanden, nach des H. Reichs-Rechten gleich zu richten. Wurtemb. Hoff-Gerichts-Ordn. Part. I. tit.* 9. Qualia & in aliorum principum ordinationibus & constitutionibus passim legas. Vid. *Erneurte Anhalt. Canzley-Ordn.* §. *XXVII. Magdeb. Policey-Ordn. in præf.* quod eo minus mirandum, quo magis constat, ne in ipsa quidem Saxonia juris Saxonici totius usum supereſſe, sed ipsos Saxonum prudentes fateri, illud valere, quatenus sit receptum.

Har-

Hartm. Pistor. *Quæst.* I. 16. 21. II. 13. 82. II. 25. 35. II. 26. 17. Carpzov. *Proœss.* XII. 1. 15. Coler. *de Proœss. Exsequut. in præf.*

§. CXIII.

Quæ juris Romani incrementa haud parum juvarunt controversiæ in Germania malo omine obortæ sub initium sæculi XVI. Quo enim magis fervebant animi theologorum disceptantium, eo magis adjuvabatur Romanum jus. Controversiæ juris Rom. incrementa adjuverût.

§. CXIV.

Denique observandum, omnes fere principes Germaniæ a sæculo XVI. edere cœpisse varias leges provinciales inscriptas, *Land-Rechte*, *Policey-Ordnungen*, *Hoff-Gerichts Canzley*, *Proœss-Gerichts-Ordnungen*, *Kirchen-Consistorial-Ehe-Ordnungen*, & innumeras hujus generis alias. Idem fecere civitates tum imperiales, tum municipales, in quibus passim condita varia *Statuta*, *Reformationes*, & *Willkühre*, quorum pleraque & principes territoriorum rata habuerunt. In his passim supersunt quædam juris Germanici reliquiæ, at multa ubique de novo sancita, pleraque ex jure Romano in illa translata animadvertimus. Varia jura provincialia & statuta.

§. CXV.

Jam ex his facile patet, quid de usu juris Romani & Germanici post tot eximiorum JCtorum concertationes tenendum videatur. Receptum sane esse jus Ro- De usu jurium cum patrii tum peregrinorum Regula I.

Romanum, & quidem tamquam jus commune & subsidiarium, nemo temere negaverit, quum ipsa experientia id satis demonstret, ac proinde primo loco tenendum I. *eum, qui jure illo nititur, eatenus firmo satis fundamento niti, neque ad receptionem probandam esse obstrictum.*

§. CXVI.

Reg II. & III. At quum recepto jure Romano, non ideo in exsilium plane actum sit jus patrium: consequens est, II. *ut primo omnium secundum jus Germanicum pronunciandum, eoque demum deficiente, Romanum in subsidium sit adhibendum*: III. *utque adeo bene illi sibi suisque studiis consulant, qui JURIS ROMANI & PATRII differentias mature investigant.*

§. CXVII.

Reg. IV. & V. Enimvero jam supra ostendimus, Capitularia Regum Francorum, multoque magis leges Wisigothorum, Burgundionum, Salicam, Ripuariam, Bajuvariorum, Alamannorum, Saxonum, Angliorum, Werinorum, Frisiorum, Langobardorum, jam ante plurima sæcula exoleviſſe, ex eoque colligimus IV. *non esse jus Germanicum ex illis priscis Germanicarum gentium legibus æstimandum.* * Quin quum hæ gentes diversissimis maximam partem usi sint consuetudinibus: ex eo facile unusquisque animadvertit, V. *interem eos lavare, qui ex*

tam

tem diverſarum gentium legibus, & inſtitutis, quæ principiis diverſiſſimis nituntur, corpus & ſyſtema aliquod juris Germanicè conſui poſſe, ſibi perſuadent.

* Itaque jus Germanicum hodiernum, cujus paſſim reliquiæ ſuperſunt, egregie quidem illuſtrari poteſt ex his aliiſque gentium Germanicarum legibus: ſed qui illis uſum forenſem hodie tribuunt, illis probatio incumbet, omnes illas leges jam olim in Germania univerſa receptas fuiſſe. Quod quum vel cogitare abſonum eſt & multo magis abſurdum erit, ex jure VViſigothico vel Burgundionum oſtendere velle, quale e. g. in hoc tractu Germaniæ jus patrium olim viguerit.

§. CXVIII.

Multo major quidem pro jure Saxonico & Alamannico præſumptio eſt, quia illud in inferiore, hoc in ſuperiore Germania maximæ fuit auctoritatis. Sed, quum jura illa, alibi deſuetudine exoleviſſe, alibi lege publica abrogata, & nuſquam plane tota recepta eſſe, demonſtratum ſit: per ſe patet, VI. *jura illa vitantem non habere fundatam intentionem, niſi eorum uſum in ea provincia, in hoc vel illo capite, ſupereſſe oſtenderit.* Quid? quod VII. *ne in Saxonia quidem allegatio juris Saxonici alicujus momenti ſit, niſi vel uſus probetur, vel de eo aliunde jam ſatis conſtet.* Reg. VI. & VII.

§. CXIX.

Itaque ſatis patet VIII. *multos invehi in* Reg. VIII. IX. X.

jus Romanum, multos juris Germanici usum mirifice commendare, qui quale sit illud jus Germanicum, quod tantopere commendant, scire cum ignarissimis videntur. Eosdem vero IX. *incredibile damnum inferre reipublicæ, dum jus Romanum certum & a tot seculis magno studio excultum, manibus juvenum extorquere conantur, neque tamen jus patrium certius, & quod pro norma tuto sequi possint, illis ostendunt.* Ex quo sane verendum, X. *ne demum plane omnis juris certitudo in scholis & foro tollatur.*

§. CXX.

Reg. XI. XII. & XIII.

Ut ergo pateat, quale sit istud jus Germanicum, cujus primo omnium in dirimendis litibus rationem esse habendam diximus: sciendum XI. *esse quasdam consuetudines Germanorum universales*, verbi gr. pacta nuda producere obligationem & actionem, liberos per separatam œconomiam exire patria potestate, &c. *quas tuto sane sequimur, etiamsi nulla scripta lege firmata sint, nisi probetur, eas quibusdam casibus legibus restrictas esse.* Deinde XII. *multa Germanorum institutа passim confirmata esse statutis & legibus Germanorum, immo ipsis aliquando recessibus imperii*, ex. gr. confirmationem tutorum, *quæ itidem nulla probatione indigent:* denique XIII. *passim vigere consuetudines particulares, nulla lege scripta firmatas*, ex. gr. jus congrui, parœmiam, major dividit, minor eligit, *quarum usus ex actuum con-*

fer-

formium frequentia merito probandus est. Tales sunt veteres Germanorum consuetudines, quas collegerunt Schottellius, *von unterschiedlichen Rechten in Teutschland*, & Struv. *Hist. Jur. VI.* 34. *seq.*

§. CXXI.

Si tale nihil occurrat, XIV. *merito ad statuta topica, & his deficientibus, ad jura provincialia respicitur, in quibus multa quis latere videbit juris patrii* λείψανα * *quæ sive adhuc sincera sint, sive juris Romani laciniis deformata, pro norma esse, debent judicibus.* Multoque minus quisquam dubitabit, XV. *quin sicubi statuta & jura provincialia jus Romanum in uno alterove capite mutant, in ista juris patrii dispositione sit adquiescendum.* Reg. XIV. & XV.

* Sic multa passim in Statutis reliqua sunt ex jure Alamannico & Saxonico. De hoc nemo dubitarit, qui jura provincialia Magdeburgica, Halberstadiensia, Anhaltina perlegerit. De Alamannico jam observavit Goldastus *in Præf. der Reichs-Satzungen: es sey der Schwaben-Spiegel bey den Schwaben in Schwabischen Gebietern, als Allgæuern, Sweitzern, Pundinern, und Burgundiern, noch zu guten Theil im Schwanck, und in ihre Statuta gezogen.* Unde a scopo aberravit V. C. D. Steph. Christoph. Harprecht, dum *speculi Svevici* non usum demonstraturus, multa JCtorum responsa corrasit, super quæstionibus, *utrum Jus Feudale Alamannicum publice doceatur, & in decidendo pro norma habeatur, an jus*

feudale Langobardicum? Quamvis enim nec publice doceatur, nec in Responsis allegetur; multa tamen ex eo vel moribus adhuc obtinere, vel lege scripta confirmata esse, nemo dubitat.

§. CXXII.

Reg. XVI. & XVII. Deficientibus ejusmodi statutis, juribusque provincialibus, XVI. nihil reliquum est, quam *ut jus Romanum in subsidium adhibeatur*. Id quod etiam XVII. *de* JURE FEUDALI LANGOBARDICO *intelligendum, quippe una cum Corpore Juris Justinianei simul recepto, tamquam jure feudali subsidiario,* * *si consuetudines feudales patria deficiant.*

* Schilterus *ad Jus Feud. Alam. Cap. XL. §. 4. 5.* producit duo diplomata Ruperti Palatini, Regis Rom. in quorum utroque *mentio fit consuetudinum feudorum, usuum scriptorum & non scriptorum, præsertim Capituli Naturales in rubrica, si de feudo controversia fuerit, collatione X. in libro feudorum.* Germanice: *Des Gesetzes und Gewonheit in Kayserlichen Lehn-Rechten begriffen, und in dem Capitel, das anfahet Naturales der Rubricen, ob umb Lehn zwyeracht vvaere.* Utrumque diploma datum est anno MCCCCIX.

§. CXXIII.

Reg. XVIII. Attamen nullum est dubium, quin XVIII. *ea, quæ jus Romanum sancit, ad jus publicum Rom. pertinentia, nec non quæ prin-*

principiis Romanorum, reip. noſtræ parum concinnis niruntur, nullum in foris noſtris uſum habeant niſi recepta eſſe probentur. Quamvis hic Jo. Ottonem Taborem aliosque diſſentire, non ignoremus.

§. CXXIV.

Denique XIX. JUS CANONICUM *in proteſtantium foris, non niſi quatenus receptum eſt, valere, ejuſque uſum in cauſſis præcipue eccleſiaſticis, matrimonialibus, & proceſſu, quem vocant, forenſi ſupereſſe,* contra nitentibus theologis bene ſentientibus, hiſce temporibus fato evenire videmus. Reg. XIX.

FINIS.

INDEX

RERUM ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS.

Primus numerus designat Librum, alter Paragraphum, Asteriscus Additamentum.

A

ABurnus Valens JC. I. 291. ejus scripta. *ibid.*

Academiæ in Germania sæc. XIV. institutæ. II. 96. in iis condendis Germani Italorum & Gallorum instituta imitati. II. 95

Accursius (Franc.) Florentinus laudatur. I. 415. 417. tardius ad studia se contulit. *ibid.* Glossam perfecit. I. 318. notatus. I. 41. * 395 *

Acilius (Lucius) sapiens a populo dictus. I. 125 in XII. Tabb. scripsit. I. 31. an Acilius recte vocetur. I. 125

Actio constitutæ pecuniæ. I. 69. * finium regundorum. I. 101 * receptitia. I. 69. *

Actionem ex donatione quis dederit? I. 357 subsidiariam adversus magistratus dedit Hadrianus. I. 254. 294.

Actiones ædilitiæ an quædam perpetuæ. I. 72. civiles qua ratione elisæ a Prætoribus. I. 68. utiles. I. 50. * quædam Prætoriæ pœnales. I. 67. *

Actiones legis quid? I. 43 Cur sollemnes? I. 44. tales omnes actus legitimi, sed non vice versa. I. 46. *

Actus legitimi. I. 46. eorum adfectiones, *ibid.* in quo differant ab actionibus legis. *ibid.*

Adamus (Leonardus) novam editionem Novellarum Theodosii II. & successorum promisit. I. 380. *

Adolescentes Rom. in forum deducti. I. 154.

Grammaticos, rhetores & philosophos audiebant. *ib.*
Adoptio impuberum ab Antonino Pio permissa. I. 294 simulata usurpandis hereditatibus non profuit ex SC. Memmiano. I. 224.*
Adpellationi contra Edictum perpetuum non erat locus. I. 274.
Adrogationi curatoris consensum accedere jussit Claudius Imp. I. 220.*
Advocati dicti Syndici civitatum. II. 98.*
Advocatis infesti Galerius & Maximianus Impp. I. 353
Advocatus fisci ab Hadriano constitutus. I. 280
Æburia lex quædam capita XII. Tabb. abrogavit. I. 30
Ædiles Cereales. I. 56. Curules, *ibid.* Edicta de communi sententia proponebant. I. 75.* quonam tempore id jus habuerint. I. 75.* eorum dignitas a sæc. II. evilescere cœpit. I. 279. de eorum officio nemo veterum scripsit, *ibid.* Plebis Tribunorum adjutores. I. 54.
Ædilitium edictum. I. 75. perpetuum an umquam exstiterit? I. 279 in hoc edictum quinam scripserint commentarios. *ibid.*
Ægeria Nympha cur cum ea congressum simularit Numa. I. 9.*
Ægypto præfectum Augustalem præfecit Augustus. I. 177. hujus instituti ratio. *ibid.* cur ab hac præfectura excluſi Senatores. *ibid.*
Æliæ gentis stemma. I. 193.*
Ælius (Sex.) Catus in XII. Tab. scripsit. I. 131 juris Æliani auctor. I. 49. 124 ejus Tripartita. I. 49.**. 124. vita. I. 124.
Æmilius Macer. vid. Macer.
Æmilius Papinianus. vid. Papinianus.
Æmulatio inter patricios & plebejos. I. 37
Ærarii cura primo Quæstoribus, deinde Prætoriis viris, denique Præfectis ærarii demandata. I. 54.*
Africa. in ea floruit jus Justinianeum. I. 412
Africanus (Sex. Cæcilius) JC. I. 306. ejus ætas, secta & scripta. I. 307.

subtiliter in quæstionū libris disputavit, *ib.* * ad ejus fragmenta Cujacius scripsit. I. 307
Ἀγαθὴ τύχη formula edictalis. I. 66. *
Ager publicus patricis extortus. I. 37. *
Agilulfus auctor stirpis Agilolfingicæ memoratur in præf. Leg. Bajuvar. II. 21.
Agrariæ leges a Coccejo Nerva latæ. I. 249
Ἄγραφα quænam in editis relicta. I. 80. *
Alamannica lex quando scripta? II. 23. valuit adhuc sub Conrado I. II. 41. 51. Immo in Austria adhuc sæc. XI. II. 51.
Alamannis an olim lex Salica data? II. 23. *
Alaricianum corpus quādo & ex quibus legibus compilatum. II 15. ejus breviarium, *ib.* quando abrogatum, *ib.*
Alba Longa Romæ metropolis. I. 1
Albanorum sacra & instituta initio Romani retinuerunt. I. 1
Albericus a Porta Ravennate. I. 417
Albinagii jus sub Carolo M. II. 37. *
Album. In eo edicta proposita. I. 66. regium vel edictum regium. I 4. *
Alciatus (Andr.) jurisprudentiæ humanioris auctor. I. 425 notatus. II. 50. *
Alexander Tartagnus, vid. Tartagnus.
Alexandriæ juridicus, ab Augusto institutus, I. 127
Alexandri Severi laus. I. 326 Præfectorum urbi potentiam auget, *ibid.* nec non Præfectorum prætorio, *ib.* eosdem clarissimorum virorum titulo ornat. *ibid.* XIV. Romæ curatores instituit, *ibid.* Ulpiani consiliis utitur. I. 337
Alexādrina mulier quinque simul enixa. I. 266. *
Alexandrina schola medica celebris. I. 361. * juridica etiam post Justiniani prohibitionem ibi floruit. *ibid.*
Alfenus Varus JC. I. 153. 184. ejus scripta. I. 185. an ex sutore consul factus. I. 184.
Alimentariis prospexit D. Marcus. I. 299. *
Amalphi repertum exemplar

emplar Pandectarum. I. 413.
Amblardus de Bella Monte JC. II. 68
Ammiani Marcellini elegans descriptio JCtorum ante Theodosii II. tempora viventium. I. 377. *
Anabaptistarum pœna ex edicto Caroli V. Imp. II. 104
Anatolius Professor Berytensis. I. 363
Ancus Marcius leges Numæ in usum revocavit. I. 9
Anglia, eo quando Codex Theod. pervenerit. II. 57. quando corpus Justinianeum, *ibid.*
Angli an provincialibus juris Rom. usum reliquerint? II. 20. iis leges quis primus tulerit? II. 20. ubi existent. II. 20. *
Angliorum leges. II. 12
Aniani sui, de iis judicium. II. 15
Anianus corporis Alariciani conditor. II. 15. Codicis Gregoriani reliquias servavit. I. 369. * ejus breviarium. II. 15. Ἀνάγνωσμα SC. I. 254
Ansegisi collectio Capitularium. II. 39
Antecessores comitiva ornati. I. 381. ab initio statim in academiis instituti. II. 96
Anthianus (Furius) JC. I. 335
Antiochus auctor Codicis Theodosiani. I. 379
Antipater (Cœlius) JC. I. 141
Antistius Labeo. vid. Labeo.
Antoninus Caracalla. vid. Caracalla.
Antoninus (Marcus Aurelius) Emp. in jure quædam innovavit. I. 298. jurisprudentiam non minus quam philosophiam excoluit. I. 298. * ejus orationes & SCta. I. 299. *seq.* nova ab eo reperta. I. 302.
Antoninus Pius Imp. varia jura condidit. I. 293. 294. illi multa tribuuntur, quæ Hadriano debent originem. I. 293. * an auctor beneficii divisionis? I. 293. ejus rescriptum de L. Rhodia. I. 295. an huic constitutio *L. 17. D. de stat. hom.* tribuenda. I. 323. * an edictum perpetuum illi tribuendum. I. 268
Apollinis ædes, juxta eam disputatio fori. I. 51

Appellatio. vid. Adpellatio.
Appiorum Claudiorum stemma. I. 114. *
Appius Claudius Cœcus & Centimanus dictus. I. 114. ejus vita & gesta. I. 115 an litteræ caninæ inventor? I. 115. *
Appius Claudius Decemvir præcipuus legum XII. Tab. conditor. I. 25. 113. ejus fata. I. 27. 113.
Apud forum, palam unde de plano recte legi possit, formula edictalis. I. 66. *
Aqua Claudia. I. 115.
Aquila (Julius) JC. I. 360
Aquilia gens celeberrima. I. 146. *
Aquillius (Cajus) Gallus JC. I. 146. ejus studium juridicum. I. 147. is non tulit L. Aquiliam. I. 147. * ejus scripta. I. 148.
Aquisgranenſia statuta. II. 86. *
Architecti juris. I. 387.
Argentarii non promittere, sed recipere dicuntur. I. 69. *
Aristocratiam Romæ adfectabant patres. I. 13. *
Aristotelis observatio de edictis. I. 61.
Aristo (Titus) JC. a Plinio laudatus. I. 161. ejus vita. *ibid.* * scripta. I. 262.
Armis finitæ lites apud Germanos. II. 97. *
Arrianus JC. I. 263. ejus scripta. *ibid.*
Arrius Menander JC. I. 334.
Arces fellulariæ Romanis interdictæ. I. 8. *
Artium Professores immunitate donati. I. 355.
Assis explicatio an occasionem dederit docendi Pandectas. I. 413. *seq.*
Asylorum jus in municipiis ad modum reduxit Tiberius. I. 205. *
Atejus (Cajus) JC. I. 153.
Atejus Capito. vid. Capito.
Athenis leges petiverunt Romani. I. 24. *
Atilia gens celeberrima. I. 125.
Atilicinus JC. I. 230.
Atilius (Publius) JC. I. 125. vid. Acilius.
Attaliotta (Mich.) JC. Græcus. I. 407. scripsit φόντμα sive φορτ- *ματικὸν*. *ibid.*
Attus Clausus e Sabinis Romam migrat. I. 113. ab illo descendit gens Claudia. *ibid.*

Auctoritas legibus Rhodiis præmissa an fide digna. I. 296. *
Auctoritates à Senatu scriptæ. I. 111
Auctor libri de Beneficiis. II. 72. *
Auditores dicti studiosi juris. I. 156. *
Auditoriorum Berytensium splendor. I. 363. *
Ausidius Namusa JC. I. 153. 187.
Ausidius Tucca. JC. I. 153. 187.
Augustalis Præfectus. I. 177.
Augustinus (Ant.) JC. humanior. I. 425. notatus. I. 245. *
Augustus (Octavius Cæsar) monarchiam invexit. I. 159 de immutando jure cogitat. I. 160. sub ea eadem magistratuum vocabula, nihil prisci & antiqui moris. I. 162. quibus titulis usus. I. 162. * in eum paullatim summum imperium collatum. I. 168. Leges priscoritu tulit. I. 163. multa SCtis & edictis constituit. I. 170. edicta proposuit. I. 173. iis jura nova invexit. I. 174. novos magistratus instituit. I. 175. Provincias cum populo divisit. I. 176. JCtis non omnibus facultatem de jure respondendi concessit. I. 178. Princeps ἀναπαύεται. I. 159
Aulici judicii ordinationes. II. 108. *
Aureliani Imp. constitutiones. I. 352. *
Aurelii nomen plures tulerunt Imperatores legitimi & tyranni. I. 372. * unde non unus error. *ibid.*
Aurelius Arcadius Charisius JC. vid. Charisius.
Austriacum jus provinciale. II. 84.
Authenticæ *Habita C. ne fil. pro patre*, auctor. I. 416.
Authenticas quis excerpserit atque Codici addiderit. I. 420. de earum auctoribus atque erroribus controversia inter Bynkershoekium & Pagenstecherum. *ibid.*
Autonomiæ civitates quænam. I. 79
Azo Summæ auctor. I. 417. *seq.*

B

Bajuvarii se Francis dederunt. II. 24. eorum lex quando scripta. *ib.* ea adhuc valuit sub Henrico II. Imp. II. 41. nec non sub Franconicis Impp. II. 51. ad eam capitula Caroli M. II. 37. & Tassilonis Ducis. II. 24.

Balbino Imp. nihil debet jurisprudentia. I. 327.

Balduinus (Franc.) JC. humanior. I. 425. de jurisprudentia Mutiana scripsit. I. 145. itemque de lege Falcidia. I. 165. nec non Theodosii M. constitutiones commentario illustravit. I. 376.

Baldus Ubaldus Perusinus JC. I. 376.

Balsamon (Theod.) Photii *Nomocanonem* commentario illustravit. I. 408. floruit sæc. XIII. *ibid.*

Baptismi iteratio morte luenda. II. 104.

Barattarius (Barth.) auctor libri feudorum reformati. I. 424.

Baronii errores circa edictum perpetuum. I. 269. notatus. II. 40. *

Baronis (Eguinarii) Manualia juris. I. 276. in iis edictum perpetuum restituere conatus est. *ibid.*

Bartolus de Saxoferrato JC. I. 422. in Consilio Caroli IV. Imp. fuit. II. 97. ejus commentarii in Corpus juris. I. 412.

Basilicæ libri. I. 406. Eorum origo. I. 405. collectores. *ib.* fontes. I. 406. editio Fabrotti. *ibid.* usus. I. 407. *seq.*

Basilius Macedo edidit προχειρον νομων. I. 405.

Bavaricum jus provinciale quando conditum? I. 84.

Bederina an patria Justiniani? I. 385. *

Bellagines Gothorum leges diæteticæ. II. 11. * earum etymologia. *ib.*

Benedicta Cascellii. I. 191.

Benedicti Levitæ collectio Capitularium. II. 40.

Beneficium divisionis a quo concessum. I. 293. D. Trajani. I. 255.

Berguntio Glossator. I. 419.

Berytensis Schola quando constituta. I. 361. ejus laudes & fata sæculis III. & IV. I. 362. nec

nec non V. & VI. I. 363
Ejus Professores celebriores. I. 363. in ea an Regasi placita proposita? I. 243
Beryti urbis fata & interitus. I. 364
Bibliotheca Athenaica S. Ulpia ab Hadriano collecta. I. 271. * Ticinensis in Galliam translata. I. 424
Bituricensis Academia JCtos præstantissimos aluit. I. 425
Boemicæ leges latæ a Carolo IV. sub titulo Majestatis Carolinæ. I. 85. *
Bonefidii (Enim.) jus Orientale. I. 407
Bononiensis Academiæ celebritas. I. 415. quinam ibi antiquis temporibus jus docuerint? I. 415. 416. eo Germani juvenes sæc. XII. confluxerunt. II. 56. Irnerius ibi docuit. I. 313. itemq; Popo. I. 414.
Bonorum maternorum usumfructum concessit patribus Constantinus M. I. 355. *
Bonorum possessio a Prætore inventa. I. 69. *
Bonum factum formula edictalis. I. 66. *
Bottereau notatus. I. 269
Boves ararores pignori capi vetuit Constantinus M. I. 355.
Brabantinorum Ducum constitutiones. II. 85. *
Brandenburgica Marchia repudiato jure Saxonico se juri Rom. submisit. II. 110
Breviarium Aniani. II. 15.
Brissonius (Barn.) JC. humanior. I. 425
Britonis (Guillelmi) testimonium de recepto jure Rom. notatu dignissimum. II. 58. *
Brocardica quid? II. 50
Brunquell (Jo. Sam.) notatus. II. 79. *
Brunsvicensi Ducatus jus Rom. adoptavit. II. 111
Brutus (Marcus) illi Servius nuncupavit Comm. ad Edictum Prætoris itemque Cicero varios libros. I. 74. *
Brutus (M. Junius) JC. I. 136. ejus libri. I. 137.
Bulgarus JC. Bononiensis. I. 416. auctor divisionis Digesti in vetus, infortiatum & novum. I. 419.
Burchardi VVormatiensis Episcopi volumen Canonum. II. 50
Burgundia quando jus Rom. receperit. II. 59

Burgundio Glossator. I. 419. auctor divisionis Novellarum in IX. collationes. I. 419
Burgundiones provincialibus jus Romanum concesserunt. II. 17
Impp. Romanorum majestatem venerati. II. 13. * eorum lex multa habet ex jure Romano. II. 14
Byzantium vid. Constantinopolis.

C

Cæcilius (Sex. Africanus) JC. I. 306. vide Africanus.
Cælius Antipater. vid. Antipater.
Cælius Sabinus. vid. Sabinus.
Cæsar (C. Julius) de jure in ordinem redigendo cogitat. I. 160. * adfectatio regiæ majestatis male ei cedit. I. 161
Cælius (Titus) JC. I. 187
Cajus JC. I. 313. ejus ætas. *ibid.* ejus scripta. I. 314. nulli sectæ addictus. I. 315. Institutionum ejus fragmenta. *ibid.* an Christianus & Justiniano posterior. I. 313. cur suum suum vocaverit. Justinianus? I. 313. * ejus Institutiones majorem in Occidente usum habuerunt, quam Justiniani. I. 410. in XII. Tabb. scripsit. I. 31
Caligula (Cajus Cæsar) JCtis minatur exitium. I. 211. comitia revocare tentavit. *ibid.* Cassio struxit insidias. *ibid.* ejus acta rescissa a successore. I. 212. unde ejus in jure nusquam mentio fit. *ibid.*
Callistratus JC. I. 344. ætas ejus & scripta. *ibid.*
Calvisius inter JCtos non numerandus. I. 265. neque is auctor est actionis Calvisianæ. *ibid.*
Cameræ Imp. ordinationes juris Rom. tamquam communis usum confirmant. II. 102
Candidati a toga cretata dicti. I. 103. *
Canonicum jus, vide Jus Canon.
Canonistæ. I. 68
Capito (Ateius) JC. Augusto obnoxius. I. 180. ejus scripta. I. 183. eorum nullum in Pandectis exstat fragmentum. *ibid.* secta Sabinia-

binianorum auctor. I. 195. eorum quæ a majoribus acceperat admodum tenax. *ibid.* * in XII. Tabulas scripsit. I. 31
Capitula extraordinaria feudorum. I. 421
Capitularia quid sint? II. 29. * II. 38. Regum Francorum ante Carolum M. II. 29. Caroli M. de Saxonibus. II. 36. ejusdem & successorum. II. 38. collecta ab Ansegiso. II. 39. a Benedicto Levita. II. 40. a Lothario Imp. *ibid.* ea adhuc in usu sæc. IX. & X. II. 42. & 47. sed tum sensim in desuetudinem abierunt. II. 47. addita legibus Salicæ & Langobardorum. II. 35
Caracalla (Antoninus) jus variis institutis locupletavit. I. 323. ingenuis in orbe Rom. jus civitatis concessit. I. 323. Papinianum interemit. I. 331.
Carceres in pœnam haberi vetuit Constantinus M. I. 355.
Cari & Carini Imp. constitutiones. I. 352.
Carmen etiam de sermone prosaico usurpatur. I. 29. *
Carolingi. Sub iis leges patriæ valuerunt in Germania. II. 41
Carolus Crassus an auctor constitutionis de expeditione Romana? II. 43
Carolus M. barbarorum mores emendat. II. 33. omnium gentium quæ sibi parebant, leges in scripturam redigi jussit. II. 22. Leges Saxonum auxit. II. 33. an temporibus ejus juris Rom. aliquis usus? I. 44. ab hoc ad finem ejus stirpis leges patriæ in Germania valuerunt. II. 41. ejus Capitularia universis civibus præscripta. II. 38.
Carolus V. Imp. juris Rom. usum in Germania firmavit. II. 104.
Cartilii JCti memoriam restituit Ant. Augustinus. I. 187.
Cascellii JCti ætas. I. 190. joci & facetiæ. I. 78. I. 191. bene dicta. I. 191.
Cassianorum nomen a Cassio Longino. I. 229.
Cassius (C. Longinus) JC. I. 228. ejus scripta & schola. I. 229. notavit ad Ulpianum

19.

rocem. I. 229. *
Castratio puerorum prohibita edicto Ædilitio. I. 78. nec non a Domitiano. I. 138. *
Castrensis (Paullus) JC. I. 422.
Cato (M. Porcius) Censorius JC. I. 129. ejus opera. I. 130.
Cato (M. Porcius) filius JC. I. 131. auctor regulæ Catonianæ & aliorum. I. 132.
Catonum stemma. I. 131. *
Cautio Muciana a quonam inventa? I. 145.
Celsus pater JC. I. 241. Proculi sectator. *ibid.*
Celsus (P. Juventius) filius JC. I. 256. ejus ætas. *ibid.* * honores I. 257. scripta. I. 258.
Censorum origo, officia, dignitas. I. 55. edicta. I. 63.
Census ultimus sub Vespasiano actus. I. 236
Centenaria cœna. I. 100 *
Centumviralе judicium an ex L. Æbutia I. 30. *
Centuriata comitia. a quonam & cur instituta. I. 7. *
Cereales Ædiles. I. 56.
Certaminum singularium impietas Agobardo visa. II. 10. *
Cervidius rescribendum putat Bynkershoekius pro Servilius. I. 263. *
Cervidius Sævola JC. I. 317. Severi Imp. & Papinianum instituit. *ib.* quibus dā male audit. I. 317. ejus scripta. I. 318.
Charisius (Aurel. Arcadius) JC. I. 359. an Christianus. *ibid.* ejus scripta. *ibid.*
Charondæ leges unde? I. 28. *
Chifletii (Jo.) *Diss. apologetica.* I. 384
Chlodovæus Rex Francorum Imperatorum Rom. majestatem veneratus est. II. 13
Chlotarius causas inter Romanos controversas legibus terminari jussit Romanis. II. 18
Chresimus non est Charisius. I. 359
Christianismus mutationi legum ansam dedit. I. 354
Christiani Impp. jus simplicius reddere studuerunt. I. 373
Christianos in bonarum artium studia incumbere prohibuit Julianus apostata. I. 374
Cicero (M. Tullius) an JC. I. 149. de jure civili in artem redigendo cogitat. *ibid.* * ab

eo quæstio juris ex. Sex. Ælii Pæti Tripartitis decisa. I. 124
Cincius (L. Alimentus) JC. I. 119. ejus scripta, *ibid.* non confundendus cum M Cincio M. F. Alimento. *ibid.* *
Cinna JC. I. 187
Civitates αὐτονόμους. I. 79 iis relinqui legata permisit Nerva. I. 249. Germanicæ juris patrii servantissimæ. II. 87. eæ unde alia oppida jus suum municipale petierant metropoleon loco habitæ. II. 86. ad eas provocatum a sententiis domi latis. *ibid.* eæ quando statuta, reformationes, V. Wilkuhre ediderint. II. 114
Civitatis jus, vide Jus Civitatis.
Clarissimi viri effecti Romæ curatores ab Alexandro Imp. I. 326
Claudius. (Appius) vid. Appius.
Claudius Imp. Prætores fideicommissarios constituit. I. 213. Consules tutores dare jussit. I. 214. ejus SCta. I. 215 & Constitutiones. I. 220. 352. *
Claudius Saturninus, vid. Saturninus.
Clausus, v. Artus Clausus.
Clemens. (Terentius) JC. I. 308
Clementinæ quando editæ & a quo nomen ferant. II 69
Clerici in Gallia, Anglia & Belgio secretarii & scribæ judiciorum vocati. II. 98. *
Coccejorum (Henr. & Sam.) vindiciæ Triboniani. I. 400. *
Coccejus, v. Nerva.
Codex Alaricianus. v. Alaricianum Corpus.
Codex Gregorian. I. 368. ejus auctor, *ib.* auctoritas I. 369. fragmenta ab Aniano servata. I. 369
Codex Hermogenianus a quonam confectus. I. 370. ejus materia & fragmenta. I. 372. editiones. I. 371
Codex Justinianeus quando conditus? I. 390. quando abolitus. I. 396
Codex repetitæ prælectionis. I. 396. Græce versus. I. 403. eo Arabice verso utuntur Turcæ. I. 409
Codex Theodosianus a Theodosio II compilatus. I. 379. in eum pleræque Juliani constitutiones migrarunt. I. 374. * in Occidente

magis in usu fuit, quam Justinianeus. I. 410. II. 19. quis eum in Angliam juvexerit? II. 57
Codices quinam libri dicti? I. 367. * temporibus Constantini M. fieri cœperunt. *ibid.*
Cœlius Antipater JC. I. 141
Cœlius Sabinus vid. Sabinus.
Cœna cœnaria. I. 100. *
Colbo Rabbinis idem quod Pandectæ. I. 391
Collatio legum Mosaicarum & Romanarum an Rufini opus. I. 347. *
Collationes authenticarum novem. I. 419
Collatio decima. I. 421
Coloniæ institutæ & mores metropoleon servant. I. 1. *
Coloniensia statuta II. 91
Comitia quotuplicia. I. 7. * ea a populo translata a Tiberio ad patres. I. 199. quæna hujus consilii ratio. *ib.* *
Comitiva ornati antecessores. I. 381. *
Commentarii Glossatorum in jus Romanum. I. 422. de iis Mureti judicium. *ibid.* *
Commodus (M. Antoninus) quid in jure mutarit. I. 301. 303. ejus orationes & constitutiones. *ibid.*
Concordia discordantium canonum. II. 61
Concubinas plures habere vetuit Constantinus. I. 354
Concubinatus cur non plane abolitus a Constantino. I. 354. *
Conradi Salici Imp. leges. II. 52. an auctor constitutionis de expeditione Rom. II. 43. *
Conringii Comm. in *l. un. C. de stud. liberal.* laudatus. I. 381
Constantinopolim translata Imperii sedes a Constantino M. I. 365. an ob id excusandus. *ibid.* * illa translatione via barbaris aperta. I. 365. schola juridica ibi instituta. I. 381. cur in ea oratores & grammatici. I. 401. * ea a Tuscis capta juris Rom. usus in Oriente plane exolevit. I. 409. ibi Irnerius jus civile didicisse dicitur. I. 407. *
Constantinus M. a Nazario laudatus. I. 354. * ejusdem studium in legibus Christianismo attemperandi. I. 373. multa in jure mutavit. I. 354. *seq.* sub eo juris

risprudentia quodammodo revixit. I. 358. artium Professores immunitate donavit. I. 354. Orbem Rom. in quatuor diœceses divisit. I. 365. ejus cura in emendandis moribus. I. 373. de eo judicium. I. 366
Constantini liberi multa in jure innovarunt. I. 373. eorum studium in evertendis paganorum superstitionibus. *ibid.* *
Constantinus Porphyrogeneta libros Basilicôn publicavit. I. 405
Constitutio criminalis Carolina quando & ubi publicata. II. 105. judices ad jus Rom. remittit. *ib.* an descripta ex Bambergensi. *ib.* * Brandenburgensis. *ibid.*
Constitutio de expeditione Romana. II. 43. 52.
Constitutio Theodosii II. de responsis prudentum. I. 378. parum sapit prudentiam legislatoriam. *ibid.*
Constitutiones principum sæpe leges in jure vocantur. I. 88. * ab Hadriani potissimum tempore frequentissimæ. I. 281. legitimorum principum quænam. I. 379. *
Consuetudines Albanorum a Romanis servatæ. I. 1.
Consuetudinum veterum Germanorum exempla. II. 2. *seq.* in singulis gentibus Germ. observatarum exempla. II. 5. *seq.*
Consulatus per Tribunos plebis circumscriptus. I. 19.
Consulum regium fere imperium. I. 13. quænam sub iis reip. forma. I. 13. * Hi edictis initio pleraque gubernabant. I. 18. I. 63. penes eos solos olim jus multandi immorigeros. I. 21. * eos tutores dare jussit Claudius. I. 214. quando & quomodo Dictatores dixerint. I. 57.
Contractus: de iis legem tulit Servius Tullius. I. 10. *
Conventionis in manum effectus ex L. Romuli. I. 8. *
Corculum ob prudentiam adpellatus est Scipio Nasica. I. 121
Corneliorum Scipionum stemma. I. 120. *
Cornelius (Cajus) auc-

ctor legis Corneliæ de edictis perpetuis. I. 73. itemque legis, ne quis nisi per populum legibus solveretur. I. 73. *
Cornelius (Cajus) Maximus JC. I. 143
Cornelius (Publius) Scipio Nasica JC. vir optimus a Senatu dictus. I. 120. ejus honores, res gestæ, filius. I. 121. coæculum adpellatus. *ib.*
Corpus Alaricianum. v. Alaricianum.
Corpus Juris Justinianeũ quando publicatum. I. 394. a multis reprehenditur. I. 399. de illis judicium. I. 400. ejus in Oriente magna auctoritas. I. 401. omnes ejus libri Græce versi. I. 407. In mensa Judicii Aulici semper præsto esse jubetur. II. 108. * quando & a quo in Angliam translatum. I. 57
Corpus Theodosianum. II. 15
Coruncanius (Tiberius) JC. primus jus civile professus est. I. 53. primus e plebe Pontifex Max. *ibid.* & I. 118.
Crassus (P. Licinius) Mucianus JC. I. 143. rhetores urbe exesse jussit. *ibid.* JCtorum disertissimus a Cicerone vocatus. *ibid.*
Criminalis constitutionis Carolinæ historia. II. 105. contra eam protestati sunt Imp. Ordines II. 107. aliæ constitutiones criminales. II. 105. *
Critici non omnes bene de jurisprudentia meriti. I. 426
Cujacius (Jac.) JC. humanior. I. 425. ei antehabitus Forcatulus. *ibid.* Fusidium ab oblivione vindicavit. I. 245. in Africani fragmenta scripsit. I. 307. notatus. I. 245. * 282. * 284. *
Culmense jus quando & unde conflatum. II. 90. *
Culpisius notatus. II. 104. *
Curatores adolescentibus promiscue dari jussit D. Marcus. I. 302
Curatores XIV. Romæ præfecit Alexander Imp. I. 326
Curiæ in quas Roma descripta. I. 7
Curiatæ leges quando obtinuerint? I. 7. quid libera republica fuerint? I. 7. *

Cy-

Cynus JCtus. I. 422
Cyrilli versio κατ' ὀίκονομίαν. I. 403

D

DAgobertus Rex Francorum, sub eo adhuc jus secundum leges Rom. dictum. I. 19
Damasus primus scripsit Brocardica. II. 50. *
Danicæ leges in codicem redactæ a VValdemaro II. Rege II. 85
Debitores obærati ex L. Servii Tullii in vincula non ducendi. I. 10. *.
Decemviri legum ferendarum. I. 22. 25. litibus judicandis. I. 57. 58.
Decisiones L. Justiniani. I. 395. quibus Coss. prodierint. I. 395. cur plures quam L. in jure nostro occurrant. I. 395. *
Decius Imper. quædam constitutionibus invexit. I. 352. *
Decreta Frontiniana. I. 262. *
Decretales quando collectæ. II. 69. harum usus in Saxonia sæc. XIII. II. 73. earum liber VI. II. 69
Decretorum & interloquutionum Hadriani collector Dositheus. I. 283.
Decretorum libri quales? I. 343. *
Decretum Gratiani. II. 61. non confirmatum a Pontifice. II. 62. illud omnibus gentibus commendavit Pontifex, *ibid.*
Decretū Tassillonis. II. 24
Deinde non semper rem tempore posteriorem esse probat. I. 271. *
Delatores coerciti a Tito Imp. I. 237. a Trajano. I. 255. * a M. Antonino. I. 302
Deportati ex edicto Hadriani insula excedere prohibiti. I. 283. *
Dictator quis? I. 41. edicta proposui. I. 63. a Coss. dictus in re trepida. I. 57
Dictatura qualis magistratus? I. 57
Diem fodis celebrari præcipit Constantinus M. I. 354
Dies, quibus lege agere licebat vel non. I. 43. *
Digesta, ratione denominationis I. 391. fontes. *ibid.* vid. Pandectæ.
Dilatio Saxonica unde? II. 31. *
Diocletianus & Maximianus multarū constitutionum auctores. I. 353
Diœceses quatuor orbis Rom

Rom. a Constantino M. institutæ. I. 365
Dionis Cassii insignis locus de Prætorum edictis. I. 68
Dionysii Halic. locus explicatus. I. 18
Disputatio fori quid? I. 51
Divi fratres Marcus & Lucius AA. I. 298. SCtis & orationibus multa constituunt. I. 299
Divisio paterna a liberis servanda ex constitutione Constantini M. I. 355
Divisionis beneficium ab Hadriano invétũ. I. 282
Doctores juris in principum aulis jura patria supprimere student. II. 97. de iis abolendis cogitatum sub Fridrico III. II. 97. 100
Dodvvélli (Henr.) de edicto Ædilitio perpetuo conjectura. I. 279.*
Domitianus Imp. quid novi in jure constituerit. I. 238. SCta sub eo facta. I. 239 philosophos pellit. I. 239
Domitius Ulpianus. vid. Ulpianus.
Donatio inter virum & uxorem honoris caussa permissa. I. 294. quando prohibita, *ib.* * & 322.
Donationem inter personas conjunctas sine mancipatione valere jussit Antoninus Pius. I. 294. ex ea dedit actionem Constantinus M. I. 357
Donatori beneficium cõpetentiæ concessit Antoninus Pius. I. 294.
Donellus (Hugo) JC. Humanior. I. 425
Dorothei versio Pandectarum ἐν μέτρῳ πέζῃ. I. 403
Dorotheus Professor Berytensis. I. 363.
Dosithei Grammatici liber Sententiarũ. I. 283
Duarenus (Franc.) JC. humanior. I. 425
Ducennius verus. Cos. quis. I. 241.*
Dupondii quinam dicti? I. 394.*
Duumviri curatores viarũ. I. 59. Navales. I. 60.

E

Ecclesiis legari easque heredes institui permisit Constantinus M. I. 354
Edicta adjuvandi, supplendi corrigendique juris civilis gratia proposita. I. 67. iis aliquando Prætores jus scriptum evertebant. I. 68. quibus actibus id con-

consequuti sint? I. 69. Sæpe edicta variabant. I. 68. 71. Prætores SCto jussi sunt ex perpetuis edictis jus dicere. I. 72
Edicta ex L. Aetia Tarpeja nata. I. 21. *
Edicta Præfectorũ Prætorio & post Edictum perpetuũ valuerunt. I. 326
Edicta Prætorum. I. 64. Talia & urbanus & peregrinus & reliqui Prætores omnes proponebant, *ib.* quomodo id factum. I. 66. illa per annum sæpe mutata. I. 71. quo sensu ex L. Cornelia cœperint esse perpetua. I. 73. talia tempore Hadriani permulta exstabant in bibliotheca Ulpia. I. 271. * ab iis juris studium auspicabantur Romani. I. 74. *
Edicta principum ab Hadriano frequentissima. I. 281.
Edicta provincialia. I. 79. quæ in iis cavenda fuerint. I. 82. ab omnibus, qui provinciis præerant, proposita. I. 80. ex urbano hausta, *ib.* * vel tralatitia vel nova. I. 31
Edicta sæpe SC. firmata. I. 281. iis pleraque gubernabant reges. I. 4. & postea Coss. I. 18. iis multa nova constituit Augustus. I. 173. quo colore id fecerit? *ib.* a plerisque magistratibus proposita. I. 61. itéque a sacerdotibus & ducibus, *ib.* de quibus rebus? I. 62. quædam cur ab auctoribus dicta. I. 65. ** in albo proposita. I. 66. eorum finis. I. 67. causa erat honor. I. 61. *
Edicta vel perpetua vel repentina. I. 65. vel tralatitia vel nova. *ib.*
Edictales quinam? I. 394 *
Edictis quædam Augustus constituit, itéque Tiberius. I. 170. 205
Edictum Ædilitium de communi sententia propositum. I. 75. ejus capita plura in jure nostro supersunt. I. 76. alia in jure non memorata. I. 77. an perpetuum conditum ab Hadriano. I. 279
Edictum Censorum. I. 63. Consulum. I. 18. 63. Dictatorum. I. 63. Ducum & Sacerdotum. I. 61. Tribunorum plebis. I. 63

Edi-

Edictum D. Hadriani. I. 283
Edictum perpetuum Hadriani auspiciis conditum. I. 268. quo anno. I. 269. ejus auctor Savius Julianus. I. 270. ejus varia cognomina. I. 273. per orationem Principis & SC. firmatum. I. 272. ei ne principes quidem derogare ausi sunt. I. 274. ejus auctoritas. I. 273. Contra illud non recipiebatur adpellatio. I. 274. id quomodo intelligendum. I. 274. * ejus seriem & œconomiam sistere conatus est Giphanius & Pirenius. I. 277. ad ejus ordinem postea JCti libros suos composuerunt. I. 278. quam mutationem illud attulerit in studio juris. *ibid.* illud frustra abolere conatus est Severus Imp. I. 321. quinam illud restituere conati sint? I. 276. an ab eo diversum provinciale. I. 275.
Edictum provinciale perpetuum. I. 275. illud idem cum urbano. *ib.*
Edictū Theodorici Ostro-Gothorum regis II. 11
Egeria Nympha. vid. Ægeria.
Elagabali Imp. constitutiones. I. 325. ejus ne nomen quidem in Pandectis exstat. *ibid.* ex Digestis tamen ejus familia potest illustrari. *ibid.* ejus stemma genealogicum. I. 325. *
Eloquentia exstincta sub Diocletiano & Maximiano. I. 353
Emancipationis necessitas sublata. I. 382
Ephesius legislator in c. 5 X. de præsc. quis? I. 25
Equos cursui publico destinatos fustibus contundi vetuit Constantinus M. I. 355
Erphordiensis Academia. II. 96
Et, copula inter duas leges interjecta, non semper diversas leges significat. I. 164. *
Ethilberti Anglorum regis leges. II. 20
Euva & legem & consuetudinem denotat. II. 33. *
Excepciones variæ a Prætoribus repertæ. I. 69
Exheredandi libertas restricta sub Augusto. I. 174. *
Expeditoriæ res. vid. Heergewveta.

Extra ordinem vel honorem demandatum munus quid? I. 214. *
Extravagantes libris Feudorum adjectæ. I. 321
Extravagantes Joannis PP. XXII. & communes. II. 69

F

FAber (Petrus) JC. humanior. I. 425
Fabius (Quintus) Cunctator an JC. I. 122
Fabius (Quintus) Labeo. I. 126
Fabius (Servius) Pictor JC. *ibid.*
Facta sæpius rescripta denotant. I. 324. *
Facultas juridica in Academiis instituta. II. 96
Fasti a Pontificibus in latenti habiti. I. 44. * 47. divulgati a Cn. Flavio. I. 48. primi a Numa confecti. I. 43. in illis occurrit formula post consulatum. I. 395. *
Felix (Lælius) JC. vid. Lælius.
Feminæ nuptæ aliquando legibus mariti se subjiciebant jure Germanico. II. 51. *
Ferox (Ursejus) JC. I. 244. ad eum notavit C. Cassius Longinus. I. 229. * & Julianus. I. 244. stricturas in eum scripserunt C. Cassius & Salvius Julianus. I. 244
Ferre legem magistratus dicebatur. I. 39. *
Feudorum origo apud Tacitum. II. 4. * libri a quibus confecti. I. 421. Novellis collationis decimæ nomine additi. I. 421. eos concinnius dare voluerunt Mincuccius & Baraterius. I. 424
Fictiones Prætoriæ. I. 69. legis Corneliæ. I. 92. *
Fides cur Dea credita. I. 9. *
Fideicommissarii Prætores a Claudio Imp. instituti. I. 213
Filius ter venumdari poterat ex L. Romuli, I. 8. * eum, qui jussu patris uxorem duxerat, venumdari vetuit Numa. I. 9. * patrem verberans quomodo punitus ex L. Servii Tullii. I. 10. *
Finis reipublicæ Rom. I. 12. *
Finium regundorum judicium dabatur propter confusum limitare iter. I. 101. *
Fiscellus (Georgius) Doctor juris in aula Sigismundi Imp. II. 97

Fisci calumnias, Domitianus inhibuit. I. 238
Flaccus (Gramus) juris Papiriani interpres. I. 17
Flavius (Cænus) juris Flaviani auctor. I. 48
Flavius Priscus JC. I. 187
Florentinæ pandectæ variis notas habent. I. 392. an tempore Justiniani scriptæ. *ibid.*
Florentinus JC. I. 347. ejus scripta. *ibid.*
Fœnoris acerbitate plebs ad desperationem acta. I. 41
Forcatulus (Steph.) injuria Cujacio antehabitus. I. 415. *
Formã JC. vocarunt quaslibet leges. I. 273. *
Formulæ actionum sollemnes. I 43. * Eas divulgavit Cn. Flaccus & Sex. Ælius. I. 48. 49
Formulæ Andegavenses, Alamannicæ, Alsaticæ, Bignonianæ, Langobardicæ, Marculphi, secundum legem Romanam, Sirmondicæ. II. 32
Forum. In forum deductio sollemnis. I. 154. *
Franci. sub iis jus Rom. floruit in Italia. I. 412. ipsi jure scripto usi sunt. II. 7. * eorum leges. II. 8. *seq.* provincialibus usum juris Rom. concedebant. II. 13. * II. 18. 19. in Gallia majestatem Impp. Rom. venerati sunt. *ib.* inter eos juris Rom. periti. II. 19. Eorum testamenta ad normam juris Rom. condita. *ibid.*
Fresonibus sive Frisiis transalpinis leges dedit Haraldus Rex Daniæ. II. 46. *
Fridricus I. Imperator favet JCtis & studiosos juris privilegiis ornat. I. 416. ejus leges. II. 72
Fridricus III. Imp. in aula sua aluit JCtos. II. 98. at parum tamen iis favit. *ibid.* Doctores juris creavit. *ibid.*
Frisiorum lex. II 25. iis leges dedit Haraldus Rex Daniæ. II. 46. Sæc. XVI. juri Rom. se submiserunt. II. 109
Frontiniana decreta collegit T. Aristo. I. 262. *
Fusidius JC. I. 145
Fulgosius (Raphael) I. 422
Fundi populi quinam, & de iis scriptores. I. 79. *

Funera. De eorum sumtibus edictum Ædilium. I. 77
Furius Anthianus. vid. Anthianus.
Furtum numis expiatum apud Anglos. II. 20. *
Fuscianus (Fuscius) JC. videtur esse, quem alii Tuscianum vocant. I. 291. *

G

Galba nihil novi in jure statuit. I. 232
Galerius & Maximianus Impp. JCtos & advocatos persequuti sunt. I. 353
Galli & Gallieni Impp. Constitutiones. I. 352. *
Galli Græcas litteras a Massilienſibus addidicerant. II. 1. *
Gallia quando jus Rom. receperit? II. 58. in ea sub Francorum regibus provincialibus optio data est, jure Rom. an Francico vivere mallent. II. 18
Gallus (C. Aquillius) vid. Aquillius.
Gegener (Adolphus) Doctor juris a Fridrico III. renunciatus. II. 97
Gellius (Publicius) JC. I. 187
Gemminger (Jo.) D. Juris. II. 98
Gentium Germanicarum migratio. II. 6
Geradæ abrogatio apud Helmstadienses. II. 111
Germaniæ gentes aliæ in Germania subsiterunt, aliæ alio migrarunt. II. 6. earum quædam jure scripto, quædam non scripto usæ sunt. II. 7
Germani veteres ad sæc. IV. non usi sunt litteris. II. 1. leges scriptas initio non habuerunt. *ibid.* eorum vetustissimæ consuetudines. II. 2. apud eos singulæ gentes singularibus usæ sunt moribus. II. 2. cum exteris nullum commercium habuerunt. *ibid.* qui extra Germaniam regna constituerunt jure scripto usi sunt. II. 7. in his regnis Imp. majestatem venerati sunt. II. 13. & hinc nec juris Rom. usum in illis provinciis sustulerunt. II. 13. 15. qui in Germania subsiterunt quando leges scriptas habere cœperint. II. 21. Apud hos nullus usus juris Rom. ante sæc. XI. II. 44. ab eo tempore

jus Rom. invaleſcere apud eos cœpit. II. 64. laborarunt tamen de jure patrio conſervando. II. 70
Giphanius (Hubertus) œconomiam & ordinem edicti perpetui oſtendit. I. 277
Gladiatorios ludos ſuſtulit Conſtantinus M. I. 363
Gloſſa. ejus auctores. I. 418. ejus maxima auctoritas. *ibid.* * in teſtamentorum forma plus illi tributum, quam ipſis legibus. II. 103. *
Gloſſæ Malbergicæ. II. 7. * II. 8
Gloſſatorum barbaries. I. 418. quid in Juſtiniani libris innovarint? I. 419. de iis judicium Mureti. I. 422. *
Goldaſti (Melch.) Conſtitutiones Impp. II. 43. de iis judicium *ibid.* & II. 53. *
Gordiani Imp. conſtitutiones. I. 327
Gothorum lingua Germanica. II. 1. * quædam eorum leges Bellagines dictæ. II. 11. * vid. Oſtrogothi & VViſigothi.
Gothofredus (Jacobus) Cod. Theodoſianum Comm. illuſtravit. I. 379. notatus. I. 379. *
Græci adhuc hodie jure Rom. utuntur. I. 409
Græciæ magnæ leges Romani adſciverunt in XII. Tabulas. I. 24
Granius Flaccus juris Papiriani interpres. I. 16. 17. indigitamenta ſcripſit. *ibid.*
Gratianus Imp. quid in jure innovarit? I. 375
Gratianus Decreti compilator. II. 61. ejus hiſtoria. *ibid.*
Gregorianus Codex. vid. Codex.
Groſias vid. Martinus.
Guilielmus Malmesburienſis Codicem Theodoſianum in Anglia edidit. II. 57
Guillermus Brito. vid. Brito.

H

HAdrianus quam plurima in juriſprudentia innovavit. I. 267. Numam præcipue imitatus eſt. *ibid.* legum, quas tulit, optimarum laude eximius. *ibid.* ejus auſpiciis edictum perpetuum conditum. I. 268. Advocatum fiſci conſtituit. I. 280. Jureconſultis

sultis promiscue facultatem dar de jure respondendi. *ib.* ejus edicta atque aliæ constitutiones. I. 281. SCta sub eo facta. I. 284. jura ab illo condita. I. 282. ejus decreta, interloquutiones, edicta. I. 283
Halam provocarunt Poloni & Bœmi. II. 86. *
Hamburgenses olim jure Sufatensi, post Saxonico usi. II. 89. eorum statuta. II. 90
Haraldus, Rex Daniæ, Saxonibus & Frisiis leges dedit. I. 46.
Harmenopulus (Constantinus) JC. Græcus. I. 408
Hasæus (Jacobus) notatus. I. 243
Hebræi morum suorum tenacissimi. II. 2. *
Heidelbergēsis academia sæc. XIV. juris tantum Canonici Professores habuit. II. 96. * ad Parisiensis exemplum institura est. II. 95. *
Heliogabalus. vid. Elagabalus.
Helvidiorum stemma. I. 239
Heimburg (Greg.) JC. Consiliarius Noribergensis. II. 98. *
Henrici III. Imp. Constitutiones. II. 53
Henrici IV. & V. constitutiones. II. 53. 54
Henricus VI. juris canonici & civilis peritia clarus. II. 59. *
Heracliti de Hermodoro elogium & somnium. I. 25. *
Herennius Modestinus. vid. Modestinus.
Hergevvertæ ratio apud Tencteros. II. 5
Hermodorus Ephesius leges Græcas Decemviris interpretatur, statuaque ideo donatus est. I. 25. an sit Ephesius ille legislator in *c.* 5. *X. de præscr.* I. 25. *
Hermogeniani JCti ætas & scripta. I. 358. pagane superstitionis homo. I. 358. is auctor videtur Codicis Hermogeniani. I. 370. *
Hermogenianus Codex. vid. Codex.
Hispania. in eam quando jus Romanum penetrarit. II. 59
Hoffmannus (Jo. Guil.) laudatus. II. 43. *
Homberg (Jo. Frid.) zum Vach novam versionem Novellarum e Græco textu adornavit. I. 398. *
Honor fundamentum juris edicendi. I. 61. * 53

Honorarium jus quodnam & cur ita dictum? I. 61. *
Honorati vel honore usi quinam Romæ dicti? *ibid.*
Honores patriciis extorti. I. 37. *
Hostilii Regis Rom. leges. I. 9.
Hotomannus (Franc.) JC. humanior. I. 425
Hoyerus comes de Valckenstein quando vixerit? II. 74. 78. ejus suasu jus Saxonicum scriptum. *ibid.*
Huberi (Ulrici) Eunomia laudata. I. 400. *
Hugo de Porta Ravennate, JC. Bononiensis. I. 416.
Hugolinus (Jacobus) JCtus Bononiensis. I. 416. libros Feudorum Novellis, tamquam collationem decimam, adjecit. I. 421
Hypothecam tacitam in bonis tutoris concessit Constantinus M. I. 354. in ædibus refectis illi, qui ad id pecuniam credidit, Antoninus. I. 300

I

Janus bifrons in Atiliorum denariis conspicitur. I. 125. *
Jason Magnus JC. I. 422.
Javolenus (Priscus) JC. I. 286. ejus ætas & honores. I. 287. senex dubiæ sanitatis fuisse dicitur, *ibid.* * ejus scripta. I. 288.
Jenichen (Gottl. Aug.) Diss. de Prisco Javoleno laudata. I. 286. 287. *
Imperatores Germanici, cur JCtis faverint? II. 59. jura patria servari jubent. II. 71. cum ordinibus Imperii novas leges condunt. II. 72.
Imperia non uno tempore ad summum fastigium perveniunt. I. 159. *
Imperium magistratuum, an fundamentum juris edicendi. I. 61. *
Indigitamenta quales libri? I. 209. *
Ingolstadiensis academia ad exemplum Viennensis & Bononiensis instituta. II. 95. *
Injuriæ: de iis leges tulit Ser. Tullius. I. 10. *
Innocentii PP. II. collectio Decretorum. II. 62. *
Innocentius JC. I. 280. *
Inscriptionum festivitates in libris JCtorum. I. 312.
Institutionum Justiniani com-

compositio. I. 393. illæ ex Caji potissimum Institutionibus desumptæ. *ibid.* earum publicatio. *ibid.* paraphrasis Theophili. I. 402
Interpretatio juris penes JCtos. I. 50
Interreges. I. 57
Jovianus Imp. quid in jure mutarit? I. 375
Irnerius jus Rom. & Latinas litteras Bononiæ docuit. I. 413. * 414. jus Rom. Constantinopoli didicisse fertur. I. 407. * ejus discipuli. I. 416
Italia, in ea jus Justinianeum floruit. I. 412. etiam sub Langobardis & Francis, *ibid.* ea etiamnum leges servat Langobardicas. II. 26.
Jubere populus vel plebs dicebatur. I. 39. *
Judæis parum æquus Constantius A. I. 373. *
Judex Romanus dictus Juridicus, Alexandriæ & Ægypti. I. 177. *
Judices a sententia JCtorum recedere non oportebat. I. 178. vid. Responsa prudentum.
Juliæ Domnæ doctrinam exhibuit Menagius. I. 328. *
Juliamorū stemma. I. 289. *
Julianus Antecessor Constantinop. Novellas Latine vertit. I. 404
Julianus Apostata Imp. quid constituerit. I. 374. ejus pleræque constitutiones in Codicem Theodosianum relatæ. *ibid.* misera sub eo jurisprudentiæ conditio. I. 375
Julianus (Didius) Imp. quinam sub eo status juris. I. 304. an edicti perpetui auctor. I. 268. ad eum rescripsit Marcus Imp. I. 305
Julianus (Salvius) JC. I. 269. edicti perpetui conditor. I. 270. auctor edicti de conjungendis cum emancipato liberis ejus. *ibid.* in quonam constiterit ejus opera. I. 271. ejus scripta. I. 290.
Julius Aquila JC. I. 360
Julius Paullus. vid. Paullus.
Junius Brutus. vid. Brutus.
Jura a JCtis per interpretationem invecta. I. 50. ea docendi methodus. I. 156
Jureconsulti Græci. I. 407
Jureconsulti humaniores. I. 425. isti non om-

nes operæ pretium fecerunt. I. 426
Jureconsulti Romani cur juris conditores dicti. I. 50. eorum disputationes fori ad ædem Apollinis. I. 51. eorum auctoritas libera rep. I. 52. quinam scripris illustrare jurisprudentiam cœperint? I. 53. in Edictum Prætoris commentati sunt. I. 74. eorum vitæ a quibus descriptæ. I. 112. judicium de illis. *ibid.* * vereres plerique Stoici. I. 155. in foro obambularunt. I. 157. ad eorum ædes consulentium concursus. *ibid.* quibusdam tantum ab Augusto facultas de jure respondendi concessa. I. 178. omnes promiscue eam recuperarunt sub Hadriano. I. 280. inter eos, quorum scripta in foro allegabantur, præcipua auctoritas Papiniani. I. 378. quando veterum JCtorum oracula obmutuerint? I. 351. nulli plane alicujus nominis sub Juliano. I. 375. in aulis & foris principum Germ. sæc. XIII. & sequ. dominati. II. 59. 60. 98
Jureconsultis parum favent Diocletianus & Maximianus. I. 353. itemque Fridricus III. Imp. II. 97. 100. ii tamen sæc. XV. in aulis Imperatorum. II. 60. & principum. *ibid.* & II. 98. in civitatibus Syndici facti. *ibid.*
Juridicus Alexandriæ. I. 156. & aliarum civitatum. *ibid.* *
Jurisprudentia heuematica a C. Aquillio Gallo exculta. I. 147. itemque a Modestino. I. 350
Jurisprudentiam patres sibi vindicabant obtentu juris patronatus. I. 44. eam publice professus est Tib. Coruncanius. I. 33. quomodo docuerint vereres. I. 156. ejus magna moles ante Justinianum. I. 376. * libertorum artificium esse cœpit sub Juliano. I. 375. illi male consuluit Theodosius II. I. 378. * ab ea ipsi principes laudati. II. 60.
Jus Ælianum. I. 49. 124
Jus Albinagii Caroli M. tempore viguit. II. 37. *

Jus Austriacum. II 84
Jus Bavaricum, *ibid.*
Jus Canonicum. ejus origo in Germania. II 50. illud omnibus gentibus commendavit Pontifex. II. 62. ad illud provocatur sæc. XII. & sequ. II. 64. *seq.*
Jus civile strictè dictum. I. 52. clam habitum. *ibid.* professus est Tib. Coruncanius. I. 53
Jus civitatis cum omnibus in orbe Rom. ingenuis communicavit Caracalla. I. 323
Jus commenticium. I. 52
Jus connubii patriciis extortum. I. 37. *
Jus consensu populi receptum. I. 52
Jus Culmense. II. 90
Jus feudale Langobardicum a quo compilatum atque corpori juris adjectum? I. 421. Saxonicum. II. 77. Svevicum vel Alamannicum. II. 83
Jus Flavianum. I. 48
Jus Germanicum. de isto conservando laborarunt Germani. II. 70. *seq.* vid. Leges Germanicæ.
Jus Honorarium. I. 61
Jus incertum idem, quod non scriptum. I. 2. & 14
Jus Justinianeum post Justinianum in Oriente semper floruit. I. 405. an capta Constantinopoli plane exoleverit? I. 409. etiam a Turcis in subsidium adhibetur. *ibid.* in Italia & Africa floruit. I. 412. non in reliquo Occidente. I. 411. in Italia & sub Langobardis auctoritatem retinuit. I. 412. *seq.*
Jus nauticum Hamburgense. II. 93. * Hanseaticum. II. 93. Visbyense. *ibid.*
Jus non scriptum Romæ æque ac in omnibus civitatibus antiquissimum. I. 2. cur ejus Romanos pertæsum sit? I. 45
Jus Papirianum. I. 16. 17
Jus prædiatorium. I. 190. *
Jus provinciale Austriacum. II. 84. Bavaricum. *ibid.* Saxonicum, ejusque auctor & editiones. II. 73. *seqq.* Svevicum. II. 80. *seq.* Tirolense. II. 84.
Jus receptum quid veteribus. I. 51
Jus repræsentationis sub Ottonibus duello probatum. II. 48. illud

alibi ſero admodum, alibi plane non receptum. *ib.* *illud publica lege Imperii ſtabilitum. II. 104. proteſtante tamen Saxone. *ibid.*

Jus Romanum uſum habuit in Oriente. I. 407. ejus reſtitutio ſub Lothario III. I. 413. methodus. illud docendi interpretandique medio ævo. I. 423. ejus uſus inter VVisigothos, Oſtrogothos, Francos, Burgundiones. II. 15. *ſeqq.* Langobardos. I. 412. in Gallia & Germania ſub Carolingis. II. 44. illud in Capitularibus vocatur Legum humanarum mater. *ibid.* * ejus uſus ſub Saxonicis Imperatoribus. II. 45. 49. ad illud provocat ſub Henrico IV. Vercellenſis Epiſcopus. II. 54. a Lotharii III. maxime temporibus in Germania invaluit. II. 55. ante Lotharium in Italia ejus uſus ſuperfuit. *ibid.* * immo in univerſa fere Europa cultiore. II. 56. ad illud provocatum. ſæc. XII. II. 63. 64. ſæc. XIII. II. 65. *ſeq.* ſæc. XIV. II. 68. cur ei pretium aliquod ſtatuerint Germani? II. 60. illud in judiciis ac foris obſervari jubent Imp. & Ordines Imp. II. 99. de eo abolendo cogitant Ordines Imp. II. 100. ſæc. XV. tamquam ſubſidiarium receptum. II. 106. a pleriſque provinciis adoptatum. II. 109. *ſeq.* ejus incrementa adjuvere controverſiæ. II. 113. quando in Anglia receptum. II 57. itemque in Gallia. II. 58. in Burgundia & Hiſpania. II. 59. in Germania ut jus commune commendatur. II. 99. 101. de ejus uſu regulæ. II. 115.

Jus Saxonicum in pleriſque provinciis abrogatum. II. 110. vid. Speculum Saxonicum.

Jus ſcriptum Romani æque ac aliæ gentes initio nullum habuerunt. I. 2. * uti nec Germani. II. 1

Jus Svevicum. vid. Speculum Svevicum.

Jus vitæ & necis dominorum in ſervos ſub Auguſto imminutum. I. 174.

Jus

Jus VVeichbildicum Saxonicum. II. 77
Jus VVisbyense. II. 93
Justinianea prima. I. 385
Justiniani novi vel Justinianistæ. I. 394. *
Justinianus Imp. res ejus præclare gestæ. I. 383. ejus familia & stemma. *ibid.* * patria. I. 385. merita in eum. *ibid.* quomodo & quando ad imperium pervenerit. I. 386. Consilium ejus de jure in ordinem redigendo. I. 387. quibus viris hanc provinciam demandarit? I. 387. anceps ejus fama. I. 384. nullam præter Berytensem, Romanam & Constantinopolitanam scholam juridicam aperire jussit. I. 387
Juventius (Cajus) JC. I. 149
Juventius Celsus. vid. Celsus.

K

K Littera calumniatorum fronti inusta. I. 107. *
Καλὸς ἔχει formula editalis. I. 66. *
Kortii (Gottl.) Vindiciæ Prætoris Rom. expensæ. I. 70. *

L

L Abeo (Antistius) æmulus Ateii Capitonis. I. 179. Augustus eum sibi conciliare studuit. I. 179. ille in jure novator fuit. I. 195. * ejus scripta. I. 31. 74. 181. quinam ad eum notarint? I. 181. * ejus bonarum artium studium. I. 181.
Labeones plures memorantur. I. 182. *
Lacedæmoniorum leges an Romani in XII. Tabulas adsciverint. I. 24. 28
Lælius Felix JCtus. I. 266. ad Q. Mucium notavit. *ibid.*
Λάμπρα dicta toga candidatorum. I. 103. *
Langobardi regnum in Italia constituerunt. I. 412. jus Romanum victis Italis reliquerunt. *ibid.* eorum leges. II. 26. 27. istarum nova collectio Muratorii laudata. II. 28
Latinam linguam translata etiam Constantinopolim imperii sede servare voluit Constantinus M. I. 401. * ejus fata in Oriente. *ibid.*
Lavenspiegel. II. 105. *

Legati in Græciam missi ad leges petendas. I. 24
Legationes in Germania sæpius obierunt Doctores juris. II. 98
Lege agere. I. 43
Leges plurimæ corrupta republica. I. 36. *
Leges a Regibus flagitavit populus. I. 5. eæ libertatis argumentum. I. 5. *
Leges Augusti temporibus adhuc vetere ritu latæ. I. 163. item, licet rarius, sub Tiberio. I. 209
Leges curiatæ. I. 7. * quamdiu obtinuerint? *ibid.*
Leges XII. Tabularum ex quibus legibus compilatæ. I. 24. 25. 28. earum historia. I. 24. usus. I. 29. interpretes. I. 31. quarundam abrogatio I. Æbutia. I. 30. earum interitus. I. 32. restitutio. I. 33. ordo. *ib. seq.* utilitas. I. 35. an ab iis auspicanda jurisprudentia. *ibid.*
Leges Germanorum extra Germaniam latæ jus Romanum redolent. II. 14. omnes veterum consuetudinum a Tacito descriptarum vestigia servant. II. 30. 31. sub Carolingis valuerunt. II. 41. sub Saxonicis Imperatoribus. II. 45. sub Franconicis. II. 51. servari jubentur sæc. XIII. II. 72. & hinc in scripturam redigi cœperunt. II. 73. non abolitæ recepto jure Romano. II. 107
Leges Numæ. I. 9. *seq.* in usum revocatæ ab Anco Martio. I. 9. nec non a Servio Tullio. I. 10.
Leges Provinciales Germanorum. II. 114.
Leges provinciis a Romanis præscriptæ. I. 79. earum supplementum edicta provincialia. *ibid.*
Leges Regiæ. I. 6. *seq.* earum indoles. I. 12. cur plane exoleverint regibus exactis. I. 15. in XII. Tabulas migrarunt. I. 15. 28. sub Coss. adhuc pro more valuere. *ibid.*
Leges Romanorum. Auctores qui de iis scripserunt. I. 84. *
Leges Romuli. I. 8. in usum revocatæ a Ser. Tullio. I. 10. * in XII. Tabulas translatæ. I. 28

Leges sacratæ. L. 19. *
Leges Servii Tullii. L. 10. *
Leges Tullî Hostilii. L. 9.
Legis actiones quid? L. 43. 45. earum origo. L. 44. 92
Legitimi principes opponuntur tyrannis. L. 379. *
Leo Imp. Basilicam perfecit. L. 405. ejus Novellæ. *ibid.* *
Leontius juris peritus in schola Constantinopolitana. L. 381
Leunclavii (Jo.) Jus Græco Romanum. L. 497

REGUM ROMANARUM RECENSIO.

Lex Acilia Calpurnia de ambitu. L. 86.
Æbutia de quibusdam XII. tabularum capitibus abrogandis. L. 30
Ælia apud Ciceronem. L. 49. **
Ælia Sentia. L. 66
Æmilia cibaria. L. 86
Agraria Nervæ. L. 249
Agrariæ. L. 37
Apuleja majestatis. L. 86
Aquilia de damno injuria dato. L. 87
Ateria Tarpeja. L. 24
Atilia de tutelis. L. 88.
Lex Atinia de usucapione rerum furtivarum. L. 89
Aufidia de ambitu. L. 90.
Bæbia Æmilia de ambitu. *ibid.*
Bæbia Cornelia de ambitu. *ibid.*
Calpurnia repetundarum. L. 91
Canulcia. L. 37. *
Cincia de donis & muneribus. L. 91. ea abolita a Tiberio & a Nerone revocata. L. 121 * 122
Claudia de tutela mulierum. L. 217
Cornelia Fulvia de ambitu. L. 92.
Cornelia de edictis perpetuis. L. 73. ejus occasio. *ibid.* ea etiam ad edicta provincialia prorogata. L. 83.
Cornelia de falsis. L. 92.
Corneliæ de injuriis, de limitibus, de lusu & sponsionibus, majestatis, de parricidis, de sicariis. L. 92. de testamentis. *ibid.*
Didia sumtuaria. L. 93
Duilia Mænia de fœnoribus. *ibid.*
Fabia de ambitu veli numero sectatorum. L. 96

Lex Fabia de re agraria & limitibus. I. 94.
Fabia de plagiariis. *ibid.*
Falcidia de legatis. I. 165
Fannia fumtuaria. I. 94.
Furia teſtamentaria. I. 34. 94
Fuſia Caninia de manumiſſionibus. I. 165
Genucia de fœnore. I. 95
Horatia de plebiſcitis. I. 39.
Hortenſia de iiſdem. I. 41
Hoſtilia de furtis. I. 95
Junia Norbana. I. 197
Junia Velleja. I. 167. 172. * eadem de liberorum inſtitutione cavit. I. 174. *
Julia de adulteriis, I. 164. in uſum revocata a Severo. I. 322
Julia majeſtatis. I. 97
Julia de cæde & veneficio. I. 167
Julia de maritandis ordinibus. I. 166.
Julia repetundarū. I. 97.
Julia de vi. I. 96.
Julia de fœnore. I. 98.
Julia & Titia de tutelis. I. 164
Lætoria. I. 99
Licinia Cornelia ſummaria. I. 100.
Licinia de fœnore de capite deducendo. I. 99
Lex Luctatia de vi. I. 100
Mænia. I. 111. *
Mamilia de finibus agrorum. I. 101.
Manlia de viceſima. *ib.*
Maria de ambitu, *ib.*
Ogulnia. I. 37. *
Oppia de cultu mulierum. I. 102.
Orchia de numero convivarum. *ibi.*
Papia Poppæa. I. 166. circa eam quædam mutavit Severus Imperator. I. 322
Pinaria de ambitu, I. 103.
Plautia de vi. I. 96. * 103.
Pœtelia de ambitu. I. 104
Pœtelia Papiria de obæratis. *ib.*
Pompeia de vi & de ambitu. I. 105.
Pompeja de parricidiis. I. 106.
Pompeja de repetundis. *ibid.*
Publicia de luſu & ſponſionibus. I. 107
Publilia de plebiſcitis. I. 40. 107.
Quinctia de aquæductibus, I. 165.
Regia, qua in Imperatores ſumma poteſtas collā-

collata. I. 169.
Lex Remmia de calumniatoribus. I. 107.
Rhodia de rebus nauticis. I. 196. de ea Antonini Pii rescriptum. I. 295. quid de hac lege sentiendum. I. 296. an hodie exstet? *ibid.* ei præmissa auctoritas haud genuina. *ibid.* Legis Rhodiæ caput de jactu tantum receptum. I. 297. ad eam Volusius Mæcianus scripsit. I. 316.
Romana quid medio ævo. I. 411. * II. 15.
Scantinia de nefanda Venere. I. 108
Scribonia de usucapione. *ibid.* I. 167.
Servilia de adulteriis, stupris, nec non de repetundis. I. 109.
Sextia. I. 37. *
Terentilla de legibus scribendis. I. 22.
Titia de lusu & sponsionibus. I. 110.
Tullia de ambitu. *ibidem.*
Vectibulici. I. 253. ea ad provincias prolata. I. 284.
Visellia de libertinis. I. 167. & 197. *
Voconia de mulierum hereditatibus & legatis. I. 110.

LEGUM GERMANICARUM RECENSIO.

Lex Alamannica. II. 23.
Angliorum. II. 12
Bajuvariorum. II. 24. ad eam capitula. II. 37
Boemica. II. 85. *
Brabantinorum. *ibid.*
Burgundionum. II. 10.
Cimbrica. II. 85
Danorum. *ibid.*
Frisica. II. 25
Gundobada. II. 10
Langobardica. II. 26. ad eam glossæ. II. 27. & capitula. II. 37
Normannica. II. 85.
Ostrogothorum. II. 11
Ripuaria. II. 9.
Salica, quando lata. II. 7. * qua lingua. *ibid.* quorum auspiciis. II. 8. ea adhuc sub Zuentheboldo Rege Lotharingiæ valuit. II. 41. ad eam provocatum sub Henrico I. & II. II. 45. * nec non sæc. XI. II. 51. an illa Alamannis data. II. 23. * ad eam capitula. II. 37.
Saxonum. II. 33. seq.

Lex

Lex Scanorum. II. 85.*
Suecorum municipalis. *ibid.*
Theodoriciana. II. 18
Uplandica. II. 85.*
VVerimorum. II. 12.
VVisigothorum. II. 11
Libellus SCto præmitti solitus. I. 200.*
Liberi aut instituendi aut nominatim exheredandi. I. 174
Liberi tollendi ex lege Romuli. I. 8.*
Libertatem conscientiæ stabilivit Valens Imp. I. 376.
Libertini civitate donati a Servio Tullio. I. 10.*
Libertorum artificium jurisprudentia. I. 376.
Licinius. Vid. Rufinus.
Limitare iter. I. 101.*
Lites breviores reddere studuit Vespasianus. I. 236. earum ambages ex jure Romano metuerunt Germani. II. 87.
Litteris initio caruerunt Germani. II. 1. eas primus invenit Ulphilas. *ibid.**
Livius (Cajus) Mamilianus Drusus JC. I. 133.
Lomonus (Petrus) JC. humanior. I. 425.* ejus fata Lipsiæ. *ib.*
Lotharii I. Imp. Collectio Capitularium. II. 40.
Lotharius III. Imp. restituisse jus Rom. dicitur. I. 413. jus Romanum introduxisse in scholas & fora dicitur. *ibid.** magna sub eo juris Germanici commutatio. II. 55.
Lubecam provocarunt urbes juris Lubecensis. II. 86.*
Lucilius (Lucius) Balbus JC. I. 149.
Ludevvig (Illustr. Cancell.) Justinianus laudatus. I. 384.
Luneburgensis Ducatus jus Romanum adoptavit. II. 111.
Lustrum ultimum sub Vespasiano conditum, ex intervallo sub Decio. I. 136.
Lycurgus leges a Cretensibus petiit. I. 28.*
Lytæ quinam dicti. I. 394.

M

MAcer (Æmilius) JC. I. 348. non is auctor *opuscoloyías* videtur. *ibid.**
Macrinus (Opilius) Imp. omnia rescripta tollere statuit. I. 324.
Mæcianus (Volusius) JC.

JC. I. 315. ejus secta & scripta. I. 316. Marci Antonini præceptor. I. 298. * 316. ejus de asse liber. I. 316

Magdeburgum provocarunt Poloni & Boemi, itemque Helmstadienses. II. 86. *

Magistratus Rom. immorigeros pro sua quisque jurisdictione puniebat. I. 21. *seq.* apud quosdam erat legis actio. I. 45. * initio pauci. I. 54. postea aucti, *ibid.* extraordinarii & ordinarii, majores & minores. I. 57. 58. plerique edicta proposuerunt. I. 61. sub Augusto eadem magistratuum vocabula, nihil prisci moris. I. 162. novi ab Augusto instituti. I. 175

Manilius (Manius) JC. I. 138. ejus libri. I. 139

Manliana imperia. I. 127. *

Manlius (Titus) Torquatus. JC. I. 127. ejus in filium severitas. *ibid.*

Manumissio per censum lustralem sub Vespasiano exolevit. I. 236. in SS. ecclesiis a Constantino M. inventa, *ibid.* * aliæ ejus species, *ibid.* * per denarii jactum ex lege Salica facta sub Zuentheboldo Rege. II. 41

Manus regia. I. 4. *

Marcellus (Ulpius) JC. I. 319. temperantia & vigilantia clarus. I. 319. * Proculejanorum sectæ addictus. I. 320

Marchia Brandenburgica repudiato jure Saxonico civili se submisit. II. 110

Marcianus (Ælius) IC. I. 345.

Marcius (Cajus) Figulus JC. I. 128. eum pro Marcello habuit Jac. Curtius. I. 320

Marculfi formulæ. II. 32

Marcus Imperator. vid. Antoninus.

Martinus Grosias JC. Bononiensis. I. 416

Masurius Sabinus JC. I. 198. 206. ejus modicæ facultates. I. 207. scripta. I. 208. 209.

Mathematici urbe pulsi a Vitellio Imp. I. 232

Mauricianus (Junius) JC. I. 309

Maximianus & Diocletianus Impp. jus variis con-

constitutionibus locupletarunt. I. 353
Maximiliani I. leges ad jus civile attemperatæ. II. 102.
Maximini Imp. constitutiones. I. 327
Maximus (P. Cornelius) JC. I. 143
Maximus Imp. nihil novi constituit. I. 327
Maynus (Jason.) JC. I. 422
Meclenburgensis Ducatus jus Rom. adoptavit. II. 112.
Meistere dicti honoribus academicis insigniti. II. 98. *
Memoria damnata. I. 212. *
Menander (Arrius) JC. I. 334
Meretrices usu lecticæ prohibuit, lenatisque privavit Domitianus. I. 238.
Merillius (Emundus) notarius. I. 88. *
Messala in XII. Tabulas scripsit. I. 32.
Methodus jura docendi vetus. I. 156. medii ævi. I. 423.
Methodus limitare iter. I. 101. *
Migrationes gentium Germanicarum. II. 6.
Minuccius (Anton.) de Prato Vetere. I. 424
Minorum bona. vid. Pupillorum.
Minucius Natalis JC. I. 264. ejus libros illustravit Julianus. *ibid.*
Modestini (Herennii) JC. elogium. I. 349. scripta. I. 350. multa in jure Græce scripsit. I. 349. præceptor ille Maximini. *ibid.* an is auctor periocharum Virgilianarum. I. 350. ad Q. Mucium notavit. I. 145
Mœnia sancta ex Lege Romuli. I. 8. *
Monstrosus partus exponendus ex Lege Romuli. *ibid.* *
Muciana cautio. I. 145
Muciorum stemma. I. 134. *
Mucius (Publ.) Scævola JC. I. 134. ejus scriptæ. I. 135
Mucius (Quintus) Scævola Augur. JC. I. 140
Mucius (Quintus) Scævola Pontifex Max. JC. I. 144. ejus libri. I. 145. quinam ad eum notarint. *ibid.* pauca tantum ex ejus scriptis fragmenta in jus nostrum transtulit Tribonianus. *ibid.* *
Mucius (Quintus) JC.

JC. I. 122. legatus iviſſe Carthaginem falſo dicitur. I. 122
Multa, de ejus modo lex Ateria Tarpeja. I. 21
Municipia olim ſervos manumittere non poterant. I. 253. *
Muretus (M. Anton.) in jure docendo Selvaghio poſthabitus. I. 425. * ejus de gloſſatoribus judicium. I. 422. *

N.

NÆvi, quos in corpore juris Juſtinianeo obſervant. I. 399
Naralis (Minucius) vid. Ninucius.
Navim ædificare Senatori prohibitum. I. 216. *
Necti cives ob æs alienum vetuit Servius Tullius. I. 10. * itemque lex Pœtelia Papiria. I. 104
Neratius (Priſcus vel Proculus) JC. I. 259. ejus ſcripta. I. 260
Nero Imp. quid in jure mutarit? I. 221. SCta, quæ ei tribuuntur, pleraque ad alia tempora pertinent. I. 222
Nerva (M. Coccejus) Pater. JC. I. 210.
Nerva (M. Coccejus) filius JCtus. I. 231. adoleſcens de jure reſponſitavit. *ibid.* Proculejanorum ſectæ addictus. *ibid.* ejus ſcripta. *ibid.*
Nerva (M. Coccejus) Imp. Prætorem fiſcalem inſtituit. I. 249. jura varia ab eo conſtituta. *ibid.*
Nervarum ſtemma. I. 210. *
Noordkerkius notatus. I. 197. * 253. *
Notæ, quas Sex. Ælius divulgavit, non ſiglæ ſed ſigna fuerunt. I. 49. * per notas ſcribi vetuit Juſtinianus. I. 392
Notarii, de iis Maximiliani conſtitutio. II. 103.
Notarii olim dicti, qui notis ſcribebant. I. 49. *
Novellæ Theodoſii II. Valentiniani III. Marciani, Majoriani. I. 380. Juſtiniani. I. 391. earum pleræque Græce ſcriptæ. *ibid.* collectio & verſio earum Latina. I. 398. earum in IX. collationes diviſio. I. 398. 419. quænam verſio in fo-

ro.

ro obtineat. I. 398. * versio Juliani Anteceſſoris. I. 404. nova verſio ex Græco Hombergii zum Vach. I. 398. Leonis an in Græcia umquam in uſu fuerit? I. 405. *
Novitii vexati in Berytenſi ſchola. I. 363
Numæ Pompilii Regis leges. I. 9. *
Numeratum quid in L. Julia de fœnore. I. 98. *
Numeriani Imp. conſtitutiones. I. 352. *
Nuptiales leges Romuli. I. 8. * *ſeq.*
Nuruum in ſoceros ſævitia lege Romuli coercita. I. 8. *

O

OCcidens, in eo major erat Codicis Theodoſiani quam Juſtinianei auctoritas. I. 410
Octaveni JCti ætas & ſcripta. I. 247
Oſilius (C. Aulus) JC. I. 186. ejus uxor Clodia quindecies enixa dicitur. *ib.* edictum Prætoris illuſtravit. I. 74. I. 186. * an Julii Cæſaris juſſu edictum perpetuum ſcripſerit. I. 186. *
Opificiis Romulus civibus interdixit. I. 8. *
Oratio Principis pro ipſo SCto. I. 200. * SCto præcedere ſolebat. I. 200. ab Hadriano edicto perpetuo præmiſſa. I. 272
Orationes Divorum fratrum de ſatisdatione tutorum. I. 299. variæ D. Marci. I. 299. *ſeq.* Marci & Commodi. *ib.* & 302. & 303. Severi & Commodi nulla exſtant. *ibid.* Pertinacis de teſtamentis. I. 305
Orbis Romanus in IV. Diœceſes diviſus a Conſtantino M. I. 365
Ordinatio Judicii Cameralis. II. 102. judicii aulici. II. 108. * de notariis. II. 103
Oſtrogothorum reges Imperatoris Rom. majeſtatem venerati ſunt. II. 13. * eorum lex ſeu edictum Theodorici. II. 11. provincialibus uſum juris Rom. conceſſerunt. II. 16
Otho Imp. nihil novi in jure conſtituit. I. 232
Ottonis IV. Imp. conſtitutiones. II. 72
Ottonum I. II. & III. leges & conſtitutiones. II. 48. iſti ad legem Sa-

Saxonicam provocant. II. 45

P

PActum ejus Clemens JC. I. 335
Pacuvius (C. Atejus) JC. I. 187
Pætorum stemma. I. 239. *
Pætus (P. Ælius) JC. I. 123
Paganas superstitiones legibus everterunt Imperatores Christiani. I. 374
Palea quid Canonistis. II. 61
Pancirolus notatus. I. 359. * 367. *
Pandectæ quando compositæ. I. 391. ratio denominationis, *ibid.* inscriptio admodum familiaris JCtis. I. 391. ordo in iis observatus. I. 392. Græce versæ a Thalelæo & aliis. I. 403. an perierint. I. 413. Amalphi repertæ occasionem restitutioni juris civilis dederunt. I. 413. earum divisio in Digestum vetus, infortiatum & novum. I. 419. textus Græcos quis Latine verterit. *ibid.*
Papiani Responsorum liber. II. 17. auspiciis compositus videtur Gundebaldi regis, *ib.** in eo servatus ordo legis Burgundicæ. *ibid.*
Papinianistæ quinam dicti. I. 329. * 394. *
Papiniani (Æmilii) origo. I. 28. doctrina & elogia. I. 329. auctoritas. I. 329. * nulli sectæ addictus, *ib.* ejus honores & scripta. I. 330. in libris suis sæpe variavit. I 330. * auctoritas ejus in foro. I. 3 8. mors. I. 331. ejus consiliis Severus Imp. usus est. I. 321
Papirius (Cajus) Pontifex, juris Papiriani auctor. I. 16. 113
Papirius Fronto JC. I. 335
Papirius Justus JC. I. 309
Papirius (Sex.) JC. I. 149
Paratitla tantum in *Pandectas* scribi permisit Justinianus. I. 392.*
Parricida ex legibus Numæ quisquis hominem occiderat. I. 9.* ejus pœna. *ibid.*
Partitæ Hispanorum leges jus Romanum admixtum habent. II. 59. earum auctor. *ibid.*
Paternus (Taruntejus) vid. Taruntejus.

Pa-

Patria potestas de ea lex Romuli. I. 8. * Numæ. I. 9. * quomodo illa moribus recepta. I. 15. * imminuta sub Augusto. I. 174. *
Patricios inter & plebejos æmulatio. I. 37. iis Tibuni plebis resistunt. *ibid.*
Patronorum officium erga clientes. I. 8. *
Paulli (Julii) patria & honores. I. 341. jurisprudentia. I. 342. subtilitas. *ibid.* is Elagabali socer. I. 341. * Papiniani & Ulpiani æmulus. I. 342. πολυγραφος. I. 343. ejus scripta. *ibid.* Receptæ ejus sententiæ in occidente in usu fuerunt. I. 410
Paullus Virginius an JCtus fuerit. I. 141
Pax publica. II. 72
Pecuniam primus Romæ Servius Tullius signavit. I. 21. *
Pedius (Sex.) JCtus. I. 335
Pegasus JCtus ejus vita & honores. I. 242. schola & scripta. I. 243. an ejus dogmata in schola Berytensi proposita. I. 243.
Pellicatus de eo lex Numæ. I. 9. *
Pepo ante Irnerium jus Bononiæ docuit. I. 414. de eo judicium. I. 415. *
Perpetuum sæpe pro continuo. I. 72. *
Perscriptum in L. Julia de fœnore quid? I. 98. *
Pertinax (Helvius) Imp. quid novi constituerit? I. 304. *seq.*
Pfaffen sæc. XV. dicti Syndici civitatum. II. 98. *
Philippi Arabis constitutiones. I. 327. an Christianus. *ibid.* *
Philosophi a Domitiano urbe pulsi. I. 239
Pisces, quinam ad polluctum emendi ex lege Numæ. I. 9. *
Pitenius (Petrus œconomiam edicti perpetui ostendere conatus est. I. 276
Pithœi fratres JCti humaniores. I. 425.
Placentinus JC. jus civile in Galliam intulit. I. 415. 417. II. 58.
Plagium pœna numaria coercuit lex Fabia. I. 93. *
Plancius (Marcus) Varus, a quo SCta Planciana, JC. I. 234
Plautii celebres fuerunt sub

ſub Claudio & Nerone. I. 246. *
Plautius JC. I. 246. ad ejus libros Neratius, Javolenus, Pomponius & Paullus notas ſcripſerunt. *ibid.*
Plebis cum patriciis certamina. I. 36. ſeceſſio in montem ſacrum. I. 19. 39. in Janiculum. I. 41
Plebiſcita eorum origo. I. 20. iis pleræque prærogativæ patribus extortæ. I. 37. vim legum acceperunt. I. 38. * leges dicta. I. 42. an illa unum tantum nomen ferunt. *ibid.* * etiam ſub Auguſto condita. I. 165. *
Pluris petitionis rigor mitigatus. I. 382
Pomerania jus Romanum adoptavit. II. 112
Pompejus (Sex.) JC. I. 141
Pomponia (Sex.) JCti ætas. I. 310. ejus philoſophia & ſecta. I. 311. & ſcripta. I. 312. an duo hujus nominis. I. 311. ei *l.* 2. *D. de orig. jur.* fruſtra abjudicatur. I. 6. *
Pontifices legis actiones invenerunt. I. 44. formulas & faſtos clam habuerunt. I. 46
Pontifices Maximi edicta propoſuerunt. I. 61. hoc ſacerdotium & Auguſtus & reliqui principes ſuſceperunt. I. 162. *
Pontificum Romanorum auctoritas firmata a Conſtantino M. I. 356
Populiſcitum idem ac lex. I. 20
Populi vocabulo ſe comprehendi negabant. I. 40
Populus fundus factus. I. 79. *
Porcius Cato. vid. Cato.
Poſt conſulatum, formula faſtorum. I. 395.
Poſtea non ſemper poſterius tempus denotat. I. 172. *
Poteſtas herilis imminuta ſub Auguſto. I. 174. *
Prædatorium jus. I. 190. *
Præfecturæ prætorianæ ſub Conſtantino M. I. 365.
Præfectus annonæ. I. 60. Auguſtalis Ægypti. I. 177. Prætorio ſub Auguſto inſtitutus. I. 175. ejus edictum. I. 63. * 326. ſub Tiberio ſummam poteſta-

teſtatem habuit. I. 198. Senatores facti. I. 326. quatuor ſub Conſtantino M. I. 365. ejus potentiam auxit Severus. I. 326. idem ei XIV. Romæ curatores adjecit. *ibid.* Vigilum an fuerit magiſtratus? I. 60. 175. * Urbi qualis ſub Regibus & libera rep. I. 57. qualis ſub Auguſto. I. 57. * 175.

Prægnans mortua non niſi exſecto fœtu ſepelienda ex lege Regia. I. 9. *

Præſcriptio quinque pedum. I. 101. *

Prætores fideicommiſſarii a Claudio inſtituti. I. 213. ex iis unum detraxit Titus. I. 237.

Prætor fiſcalis a Nerva inſtitutus. I. 249. Conſtantinianus decreti de rebus minorũ alienandis interponendi cauſſa inſtitutus. I. 357

Prætor peregrinus, provinciarum & quæſtionibus qui præerat. I. 51. *

Prætor Tutelaris a M. Antonino inſtitutus. I. 302. urbanus. I. 51

Prætorum origo. I. 51. numerus. I. 51. 55. urbanus. I. 55. peregrinus. *ibid.* major. *ibid.* * an & præſides & Ædiles ex Prætoribus fuerint. I. 62. * omnes edicta propoſuerunt. I. 64. jura vetera edictis ſuis everterunt variis artibus. I. 68. *ſeq.*

Pragenſis academia ad exemplum Pariſienſis inſtituta. II. 95. *

Πραγματικαὶ vel πραγματικοὶ αὐτοὶ reſcripta. I. 324. *

Princeps vocatus Auguſtus. I. 162. *

Principes legitimi opponuntur tyrannis. I. 379.

Principes ab Hadriani temporibus pro lubitu edictis omnia conſtituerunt. I. 281

Priſcus (Flavius) JC. I. 187

Priſcus (Javolenus) vid. Javolenus.

Priſcus Neratius. vid. Neratius.

Probi Imp. conſtitutiones. I. 352. *

Proconſulis titulo uſus eſt Auguſtus. I. 162. *

Procopii anecdota. I. 384. * de iis judicium. *ibid.* *

Proculianorum ſectæ origo. I. 227

Proculi (Sempronii) JC. genus, scripta, vita. *ib.*
Procurator olim non nisi ex L. Hostilia admittebatur. I. 95.*
Professores artium immunitate donavit Constantinus M. I. 354. juris civilis in Burgundia sæc. XIV. II. 68. Viennæ eodem sæculo, non Heidelbergæ. *ib.* vid. Antecessores.
Prolytæ quinam dicti. I. 394.*
Provinciales leges cur in scripturam redactæ apud Germanos. II. 73
Provinciis leges præscriptæ a victoribus Romanis. I. 79. interdum iis propriæ leges relictæ. *ibid.**
Provinciæ sua edicta habuerunt. I. 80. eas Augustus cum populo divisit. I. 176. quinam illis sub Augusto præfuerint. *ibid.*
Prudentes. vid. jureconsulti.
Psellus (Michael) JC. Græcus. I. 407
Publicius Gellius JC. vid. Gellius.
Publicorum libros qui scripserint. I. 348.*
Pupillorum & minorum res sine decreto non alienandæ. I. 322. ejus juris extensio sub Constantino M. I. 357. eam in rem ab eodem singularis Prætor constitutus. I. 357.*
Purpura sacrosancta. I. 337.*
Puteolanus JC. I. 335
Pyleus JC. I. 417

Q

Quæstionum libri veterum JCtorum. I. 258.*
Quæstorum origo. I. 54. edicta. I. 63.* numerus. I. 54.* candidati libellos & orationes principum in senatu prælegebant. I. 209. horum dignitas summa erat. I. 200.*
Quartinus an collega C. Cassii Longini in consulatu. I. 228.*
Quatuorviri viarum publicarum curandarum. I. 59
Querela inofficiosi: de ea quid constituerit Constantinus M. I. 355
Quindecennalibus leges novæ promulgatæ. I. 269
Quinque pedum præscriptio. I. 101.*
Quinqueviri cis & ultra Tiberim. I. 52. mensarii. I. 60. Legibus

de imperio consulari scribendis. I. 22
Quirites unde dicti Romani. I. 7. iis patres & plebeii comprehensi. I. 40. * milites ab hoc nomine abhorruerunt. I. 40. *
Quod quisque juris in alterum statuerit, edicti origo. I. 71. illo post leg. in Corneliam minus opus fuit. I. 74

R

R Litteram invenisse dicitur Appius Claudius. I. 115. *
Radevvizius (Jac.) JC. in Aula Saxonica sæc. XV. clarus. II. 98
Raymundus de Penna-Forti Decretalium collector. II. 69
Ranchinus (Guil.) edictum perpetuum restituere conatus est. I. 276
Ravennates (Petrus & Valentinus) JCti in aulam Pomeranicam sæc. XV. acciti. II. 98
Receptum jus. I. 51
Recessus Imperii sæc. XV. non antiquiores. II. 72. *seq.* ad jura Rom. attemperati. II. 99. unde mos iis subscribendi ab ordinibus Imperii. II. 38. *
Reformatio religionis juris Rom. incrementa adjuvit. II. 113
Reges: eorum arbitria gentibus antiquissimis pro lege erant. I. 3. Romani initio manu omnia gubernabant. I. 4. nec tamen ἀναβασιλεῖς erant. I. 6. * edicta proposuerunt. I. 4. 63. sub iis, quæ Reip. Rom. facies. I. 14. eorum leges in XII. tabulas migrarunt. I. 15. 28. iis ejectis quænam reip. facies. I. 13. *
Reginonis Prumiensis libri II. de disciplina ecclesiastica. II. 50
Regulæ Catonianæ auctor. I. 132
Religionis libertatem favore Arrianorum stabilivit Valens Imp. I. 376
Repkovv (Epkovv de) auctor Speculi Saxonici, quando & ubi vixerit? II. 73
Rescribere id est in scriptis respondere non solebant JCti libera republica. I. 157
Rescripta principum abolere statuit Opilius Macrinus. I. 26. 324
Respondere de jure uni-cui-

cuique licuit libera republica. I. 157. non vero in scriptis, sed viva voce. I. 157. * sub Augusto certis tantum JCtis. I. 178. promiscue sub Hadriano. I. 280.
Responsa prudentum. De iis constitutio Theodosii II. I. 378
Responsa sub Augusto & scripta dari & signari cœperunt. I. 157. * 180. * non obligabant judices ante Augustum. I. 156. 178
Responsitare de jure plus est quam respondere. I. 230. *
Respublica Romana ejus forma sub regibus. I. 6. I. 12. * ejusdem finis. I. 12. sub Consulibus. I. 13. * virium. I. 36. monarchiæ faciem non sub Julio Cæsare induit. I. 159
Restitutiones a Prætoribus repertæ. I. 62
Rhetores urbe excedere jussit Crassus Censor. I. 143
Rhodii populus nauticus & maris dominus. I. 296. * eorum jus nauticum. vid. Lex Rhodia.
Riminaldus JC. Bononiensis. I. 412
Ripuaria lex. vid. lex Ripuaria.
Rogare legem dicebatur magistratus. I. 39. *
Rogerius Vacarius Summista, jus in Angliam intulit. I. 415. 416. II. 57
Roma Albanorum colonia. I. 1. mores Albanorum retinuit. *ib.*
Roma est ubi Imperator. I. 281. *
Romæ schola juridica. I. 381. II. 19. *
Romæ curatores XIV. ab Alexando Severo Imp. instituti. I. 326
Romani peregrinas leges petentes excusantur. I. 28. *
Romilius (Titus) Cos. leges XII. Tabularum condi suader. I. 23.
Romulus Græcis legislatoribus antepositus. I. 12. ejus leges. I. 8. *
Rostra quando hoc nomen acceperint. I. 26. an in iis propositæ XII. Tabulæ. *ibid.*
Rufinus (Licinius) JC. I. 347. an auctor collationis legum Mosaicarum & Romanarum. I. 347. *
Runica litteratura. II. 1. *
Rupertus (Christ. Adam.)

Juſtiniani familiam ſiſtit. I. 383. *
Ruſticorum (Juniorum) ſtemma. I. 239. *
Rutilius (Maximus) JC. I. 335.
Rutilius (Publius) Rufus JC. I. 141. ejus ſcripta. I. 142. exſilium. I. 141

S

S Littera veteribus pro R. ſæpius uſurpata. I. 115. *
Sabinianorum origo. I. 206. ** eorum ſententias Julianus edicto perpetuo firmavit. I. 271
Sabinianorum librorum ordinem JCti in ſcriptis ſuis ante edictum perpetuum ſequuti. I. 208.
Sabinus (Cœlius) JC. I. 240. ſcripta ejus. *ibid.* ab eo Sabiniani nomen non repetunt. I. 206. *
Sabinus (Maſurius) vid. Maſurius.
Sacerdotia patriciis extorta. I. 37.
Salaminius Prof. Berytenſis. I. 363.
Salicetus (Barthol.) JC. I. 422.
Salvius (Ariſto) vid. Ariſto.
Salvius Julianus. vid. Julianus.
Sanguinolentos liberos venumdari permiſit Conſtantinus M. I. 354.
Sapientes quinam cognominati. I. 116.
Sapientiæ ſimulacrum in numis gentis Semproniæ. I. 116. *
Saturninus (Claudius) JC. I. 334.
Saturninus (Quintus) JC. I. 335.
Saturninus (Venulejus) JC. I. 347. ſcripta ejus. *ibid.*
Saxones quando leges habere cœperint. II. 33. *ſeq.* eorum ſuperſtitionum indiculus. II. 36. * iis leges dedit Haraldus Rex Daniæ. II. 34. * de iis capitularia Caroli M. II. 36.
Saxonica lex an Carolo M. antiquior. II. 33. non ab Haraldo profecta. *ibid.* aucta tamen ab iſto. II. 46. non integra ad nos pervenit. I. 35. adhuc valuit ſub Ottonibus. II. 45. itemque ſub Conrado II. II. 41. 51.
Scabinatus Magdeburgici. ad eos provocatum.

tum ex Polonia aliisque provinciis. II. 79.
Scabini juris patrii tenaces. II. 86
Scævola (Mucius) vid. Mucius.
Scævola (Cervidius) vid. Cervidius.
Scena: ne quid in eam præter pomum jaciatur edictum Ædilitium. I. 78.
Schertzius (Jo. Ge.) laudatus. II. 81. *
Schlick (Gaspar) Doctor juris trium Imperatorum Cancellarius. II. 97.
Schola juridica Berytensis quando instituta? I. 361. extra Romam, Constantinopolin & Berytum nulla permittebatur. *ibid.*
Scipio (P. Corn. Nasica) vid. Cornelius.
Sciscere legem populus vel plebs dicebatur. I. 39. *
Scythæ morum tenacissimi. II. 2. *
Sectarum inter JCtos origo. I. 194. earum primi auctores. *ibid.* earum descriptio. I. 195.
Sempronius Sophus JCtus. I. 116. an hic uxorem repudiarit. I. 117.
Senatoribus non licuit navim ædificare. I. 216. *
Senatus quid curarit libera republica. I. 111. nova jura SCtis invehere non poterat ante Cæsarum tempora. *ib.* sub Tiberio non amplius dubitatum an Senatus jus facere possit. I. 199. auctor fieri debebat, I. 111. *
Senatusconsulta de rebus tantum ad Senatum pertinentibus libera republica fiebant. I. 111. leges antecedere solebant. *ibid.* iis nova jura constituta sub Tiberio. I. 200. iis edicta Principum firmata. I. 281. eorum forma sub Hadriano ex SCto Juventiano altero perspici potest. I. 285. *
Senatusconsultum de actione subsidiaria adversus magistratus. I. 254. de ædibus negotiationis caussa non diruendis. I. 225. 235. de adpellationibus. I. 284. de

agnoscendo partu. *ibidem* de beneficio Trajani. *ibidem* de edictis Prætorum perpetuis. I. 72 edicto perpetuo præmissum. I. 272 de eo qui se castrandum dedit. I. 284 de fideicommisso servo cum libertate relicto. *ibid.* de fructibus hereditatis. *ibid.* de jure asylorum in municipiis. I. 205. * de legatis in Græciam mittendis. I. 23. de lege vectibulici ad provincias producenda. I. 285. de partu uxoris Romanæ. I. 273 de Philosophis urbe pellendis. I. 239 de SCto Aproniano ad collegia producendo. I. 301.

Senatusconsultum Apronianum de legatis & fideicommissis civitati relictis. I. 284. *

Articulejanum. I. 253

Aurelianum. I. 202 *seq.*

Calvitianum sive Calvisianum. I. 223

Claudiana. I. 202. de sexagenariorum nuptiis. I. 215. de re nautica. I. 216. de tutela mulierum & de feminis amore servili bacchantibus. I. 217.

Senatusconsultum Dasumianum. I. 252

Hosidianum de ædificiis negotiationis causa non diruendis. I. 218

Juncianum. I. 303

Junianum. I. 239

Juventiana duo. I. 285

Largianum. I. 218

Liboniauum. I. 201

Licinianum. I. 203

Macedonianum. I. 219

Memmianum. I. 224

Neronianum. *ibid.*

Orphitianum. I. 301

Pegasianum. I. 234

Pervicianum vel Persicianum. I. 204

Pisonianum. I. 215. * 224.

Plancianum. I. 234

Rubellianum. I. 203

Rubrianum. I. 250

Silanianum. I. 171

Statilianum. *ibid.*

Tertullianum. I. 285

Trebellianum. I. 226. *seq.*

Turpillianum. I. 225

Vellejanum de adsignandis libertis. I. 218

Vellejanum de intercessione mulierum. I. 172

Vitrasianum. I. 235

Volusiana duo. I. 218. 225. *

Senecæ nomen cur non præferat SC. Trebellianum. I. 226. *
Sepultura intra urbem prohibita. I. 294
Servilius JC. I. 263
Servi venales titulum præferebant. I. 76. *
Servii Tullii Regis leges. I. 10. * ejusdem civilitas. *ib.* primus Romæ æs signavit. I. 21. *
Servii Sulpicii studium juridicum. I. 150. ejus honores. I. 151. & scripta. 152. ejus auditores. I. 153. in XII. Tabulas scripsit. I. 33. nec non in edictum sive ad Brutum. I. 74. * & ad Q. Mucium. I. 135
Severus (Septimius) Imp. doctus & jurisperitus. I. 321. Papiniani consilio usus multa præclare constituit. I. 321. abolere voluit edictum perpetuum, irrito tamen ausu. I. 321. * Præfecturam urbanam ad summam potentiam evexit. I. 322. quænam circa jus mutarit. *ibid.*
Severus (Valerius) JC. I. 248
Sidonem translata schola Berytensis. I. 364
Signandæ quomodo fuerint tabulæ? I. 221. *
Sinenses morum tenacissimi. II. 2. *
Singularii dicti, qui figlis scribebant. I. 49. *
Σοφὸς cognominatus Sempronius JC. I. 216
Speculum Saxonicum. II. 73. *seq.* ejus auctor & ætas. II. 74. de eo judicium. II. 75. ejus editiones. II. 76. ejus auctoritas. II. 79
Speculum Svevicum, ejus ætas. II. 80. editiones. II. 81. de eo judicium. II. 82
Statuta Urbium cur in scripturam redacta. II. 73. 86.
Statuta Aquisgranensia. II. 91.
Bremensia. II. 92
Brunsvicensia. *ibid.*
Coloniensia. II. 91
Friburgensia. II. 92
Hamburgensia. II. 89
Lubecensia, quando condita. II. 88. ea subinde interpolata & aucta. *ibid.* an ex jure Sueo Gothico. *ibid.* * hodierna quando collecta. II. 88. ** ea a multis civitatibus adoptata. II. 90. an jus Venedicum exhibeant. II. 88

Stadenſia, eorum ætas. II. 84. *
Suſatenſia. II. 87. a Lubecenſibus & Hamburgenſibus recepta. *ibid.*
Stephani verſio *ex* πλάτος. I. 403
Stlitibus, Stlocus, Stlatus, cur veteres dixerint. I. 58. *
Stoicam philoſophiam reliquis præferebant JCti. I. 155.
Studia Romanorum juvenilia. I. 154.
Studium juris Romani ab edicto auſpicati ſunt. I. 74.
Studioſorum juris ſingulos quinquennii annos cognomina. I. 394. *
Subceſſiva prioribus poſſeſſoribus a Domitiano reſtituta. I. 238
Sulpitius. vid. Servius.
Summas juris civilis quinam ſcripſerint. I. 418
Syndici in civitatibus jam ſæc. XV. doctores juris. II. 98. dicti ſunt Pfaffen. *ibid.*

T

TAbulæ XII. ab iis ſtudium juris auſpicabantur Romani. I. 74. *
Tabulis eboreis an roboreis inſcriptæ XII. Tabulæ. I. 26.
Tarquinius Priſcus an leges tulerit? I. 10.
Tarquinii Superbi regis tyrannia & exſilium. I. 11
Tartagnus (Alexander) I. 422
Taruntenus Paternus JC. I. 309
Taſſilonis Ducis Bajuvariorum Decretum. II. 24. *
Tengleri (Udalrici) Layenſpiegel. II. 105. *
Terentius Clemens JC. I. 308
Terminus Deus. I. 9. * de eo lex Numæ. *ibid.*
Tertullianus JC. an idem cum Patre eccleſiæ. I. 233. ejus ætas & ſcripta. I. 333.
Teſta (C. Trebatius) JC. I. 188. Epicureæ ſectæ addictus. *ibid.* de eo judicium & ſcripta. I. 189.
Teſtamenta quomodo ſignari juſſerit Nero. I. 221. a Francis ritu Romano condita. II. 19. Germani nulla habuerunt. II. 3. * in eorum ordinatione plus gloſſæ tributum, quam

quam ipsis legibus. II. 103. *
Testamentum militare unde. I. 237. 249
Testibus injuratis fidem haberi noluit Constantinus M. I. 355
Thalelæus Græcus interpres *Pandectarum* & *Codicis*. I. 413
Themistius orator paganus Christianorum persequutionem dissuadet. I. 376. *
Theodoriciana lex. II. 18
Theodoricus rex Francorum legislator. II. 21.
Theodosii II. merita in jurisprudentiam. I. 378. 282. *seq.* quorundam tantum JCtorum stripra in foro allegari permisit. *ib.* Justinianus hanc constitutionem in suo codice omisit. *ibid.* Codicis Theodosiani auctor. I. 379.
Theodosius M. jurisprudentiam sua mole laborantem juvat. I. 376. ejus constitutiones commentario illustravit Balduinus. *ib.*
Theophilus *Institutionum* Paraphrastes quando floruerit. I. 402. editiones. *ibid.* an Theophilizzes & Accursio junior. I. 402. Antecessor Berytensis. I. 363. perperam a plerisque reprehenditur. I. 402. *
Thesaurus cui adquiratur ex constitutione Hadriani. I. 293
Tiberius Cæsar callidissimus princeps. I. 196. Augusti instituta servavit. I. 196. 198. subeo vetere ritu lata lex Junia Norbana. I. 197. comitia a populo ad patres transtulit I. 199. edictis nova jura constituit. I. 205
Tituli mancipiorum venalium. I. 76. *
Titulos librorum schematicos adfectabant JCti. I. 312.
Titus Imper. de duobus Prætoribus fideicommissariis unum detraxit. I. 237. leges tulit contra delatores. I. 237. militibus dedit privilegium sine sollemnitate testandi. *ibid.* sub eo, capitolio igne deleto, jacturam passa est jurisprudentia. *ibid.* *
Trajanus Imp. varia jura constituit. I. 250. SCta sub eo condita. *ibid.*

variæ constitutiones ejus. I. 255
Trebatius Testa. v. Testa.
Triboniani honores. I. 388 varia de eo judicia. I. 389
Tribunicia lex. I. 13
Tribuniciam potestatem titulis suis inseruit Augustus. I. 162. *
Tribuni militum consulari potestate quando & cur creati. I. 57
Tribuni plebis quando creati, eorumdemque numerus & potestas. I. 19. pro rostris dominati sunt. I. 37. civitatem miscent. *ibid.* eorum edicta. I. 63.
Tribus Romanæ. I. 7. *.
Tributa comitia. *ibid.*
Triumviratus. Sub eo misera juris conditio. I. 159. *
Triumviri A. A. A. F. F. I. 59. capitales. *ibid.*
Tryphoninus (Claudius) JC. I. 334
Τόνοι vocata edicta qualiacunque. I. 373. *
Turcæ adhuc hodie jure Romano utuntur. I. 405. * 409. Codicem Justinianeum in sua lingua habent. I. 409
Tuscianus JC. I. 291
Tutelæ mulierum abrogata. I. 382
Tutores a Consulibus dari jussit Claudius Imp. I. 214.
Tyrannorum acta quomodo rescissa. I. 212

V

Vacarius (Rogerius) vid. Rogerius.
Valens (Aburnus) vid. Aburnus.
Valens Imp. Arianis consulturus edictum de libertate religionis edidit. I. 376
Valentiniani & Theodosii constitutio de responsis prudentum. I. 382
Valeriani Imp. constitutiones. I. 352. *
Valerius Severus JC. I. 248
Vandali perperam confunduntur cum Venedis. II. 6. *
Udalricus de Augusta, JC. Germ. sæc. XIV. II. 68
Venedi in Germania sedes constituunt. II. 6. * eorum jus an in Lubecensi superfit. II. 78. *
Venulejus Saturninus JC. I. 347
Versiones librorum juris πάτρια permisit Justinianus. I. 402

Vespasianus Imp. multa jura nova invexit. I. 233. & vetera restituit. *ibid.* * sub eo ultimum lustrum conditum. I. 236. quædam sub illo circa jus mutata. *ibid.* SCta sub eo facta. I. 234. huic omnem superiorum Imperatorum potestatem decrevit Senatus. I. 233
Via Appia a quonam strata? I. 114
Vicesima hereditatum temperata a Marco Antonino. I. 302
Viduæ intra annum luctus nubere non licebat per legem Numæ. I. 9*
Viennensis Academia jam sæc. XIV. juris Professores habuit. II. 96
Vigintiviri. I. 58
Vinidius Verus JC. I. 308
Vino rogus non adspergendus ex lege Numæ. I. 9. *
Viocuri. I. 59. *
Virginius (Paullus) JC. I. 141
Virgilii periochæ an Modestino tribuendæ. I. 350. *
Vitellius Imp. edicto mathematicos & astrologos urbe exesse jussit. I. 232.
Vitis: ex ea imputata non libandum ex lege Numæ. I. 9. *
Vivianus JC. I. 263
Ulphilas litterarum Gothicarum inventor. II. 1. *
Ulpiani (Domitii) JC. natales & honores. I. 336. Hebraismi. *ib.* * mors. I. 337. Jurisprudentia. I. 338. an verborum novator. *ibid.* ejus opera majora. I. 339. minora. I. 340. notæ in Papinianum. *ibid.* * Christianis admodum infensus. I. 339. rescripta contra eos collegit. *ibid.* *
Ulpius Marcellus. vid. Marcellus.
Unde de plano recte legi possit. formula edictalis. I. 66
Vocabulis novis repertis Prætores jura civilia everterunt. I. 69
Volusiani Imp. constitutiones. I. 352. *
Volusius Mæcianus. vid. Mæcianus.
Ursejus Ferox. vid. Ferox.

W

WEichbildum Saxonicum. II. 78
VVeisbach (Jo. de) legatus Saxoniæ. II. 98

VVe-

VVeſtenbergii (Jo. Ortwini) D. Marons. I. 298
VVisbyenſe jus nauticum. II. 93
VViſigothi provincialibus jus Romanum reliquerunt. II. 15. unde codex Alaricianus compilatus. *ibid.* eorum reges Imperii majeſtatem venerati ſunt. II. 13. * Eorum lex. II. 11. an tota ex jure Romano. II. 14.
VViſſenbachii (Jo. Jac.) Emblemata Tribonia-ni. I. 399. de iis judicium. *ibid.* *
VVurtenbergicus Ducatus jus Romanum adoptavit. II. 112
VVybo (Jo.) Vindiciæ Triboniani laudatæ. I. 399. *

Z

ZAleuci leges unde. I. 28. *
Zaſius (Udalricus) JC. humanior. I. 425
Zeno Imp. quid de pluris petitione ſanxerit? I. 382.

FINIS.